

Regeringens proposition till Riksdagen med förslag till barnskyddslag och vissa lagar som har samband med den

PROPOSITIONENS HUVUDSAKLIGA INNEHÅLL

I denna proposition föreslås att en ny barnskyddslag stiftas. Syftet med lagen är att garantera att barnets rättigheter och bästa beaktas vid genomförandet av barnskyddet samt att de stödåtgärder och tjänster som barnet och familjen behöver tryggas. Avsikten är att genom lagen främja samarbetet mellan myndigheterna när det gäller arbetet för barns och unga personers välfärd samt att genomföra barn- och familjeinriktat barnskydd. Avsikten är dessutom att förbättra rättsskyddet för barnet och föräldrarna eller vårdnadshavarna i synnerhet vid beslutsfattande som ansluter sig till barnskydd.

I lagens allmänna bestämmelser ingår principer som styr all verksamhet inom barnskyddet, enligt vilka särskild hänsyn skall tas till de grundläggande fri- och rättigheter och de mänskliga rättigheter som är centrala med tanke på barnskyddet. Det föreslås att de centrala principerna i huvudsak skall kvarstå oförändrade. Som ny verksamhetsform inom barnskyddet definieras förebyggande barnskydd.

I lagen ingår mera detaljerade bestämmelser om kommunens skyldigheter när det gäller att ordna barnskydd än i gällande lag. I en barnskyddsplan som skall göras upp på kommunnivå bör beskrivas vilka uppgifter som ingår i arbetet för barns och unga personers välfärd samt hur det barn- och familjeinriktade barnskyddet skall anordnas.

I syfte att stärka barns delaktighet förtydligas bestämmelserna om utredande av barnets åsikt, hörande av barn och barns rätt att föra talan. I lagen tas dessutom in en bestämmelse om gäller förordnande av intressebevakare för barn. Syftet med bestämmelsen är att säkerställa att alla barn har medinflytande i beslut som gäller dem själva.

I propositionen ingår även sådana procedurbestämmelser för barnskyddet som för närvarande i huvudsak är beroende av förvaltningspraxis. I lagen föreskrivs om när en

klientrelation inom barnskyddet inleds och om en därtill ansluten tidsbunden utredning av behovet av barnskydd. För ett barn som är klient inom barnskyddet och dess familj bör tillsammans med de berörda göras upp en klientplan som bygger på deras behov av stöd. Planen skall regelbundet ses över. Som en ny metod att utreda barnets behov av stöd i situationer då vårdnadshavarna motsätter sig det, föreslås en möjlighet att hos förvaltningsdomstolen ansöka om tillstånd till undersökning av barnet. I lagen ingår även en ny bestämmelse som gäller kartläggning av barnets närstående nätverk.

Bestämmelserna om omhändertagande, brådskande placering av barn och vårdnaden om ett omhändertaget barn föreslås bli preciserade. Även bestämmelserna om vård utom hemmet och eftervård föreslås bli preciserade. Antalet barn som får vårdas samtidigt på barnskyddsanstalter och personaldimensioneringen vid anstalterna görs tidsenligare. I syfte att effektivisera övervakningen av vård utom hemmet föreslås bestämmelser om informationsutbytet i anslutning till övervakning i barnskyddslagen.

Genom den föreslagna lagen ändras systemet för beslutsfattande inom barnskyddet. Målet är att den sakkunskap och objektivitet som är nödvändig vid beslutsfattande skall säkerställas och barnets och föräldrarnas eller vårdnadshavarnas rättsskydd på så vis förbättras. Beslut i ärenden som gäller tvångsomhändertagande fattas i första instans hos förvaltningsdomstolen på ansökan av den ledande tjänsteinnehavare som ansvarar för socialvården i kommunen. Noggrannare bestämmelser om förfarandena och tillgänglig sakkunskap i anslutning till beredningen av omhändertagande föreslås också. Beslut om brådskande åtgärder som baserar sig på samtycke fattas i kommunen på tjänsteinnehavarnivå, och därefter finns rätt att söka ändring direkt hos förvaltningsdomstolen i ären-

den som är särskilt betydelsefulla med tanke på rättsskyddet.

De bestämmelser om begränsningar inom vård utom hemmet och begränsande åtgärder vid barnskyddsanstalter som träder i kraft den 1 november 2006 tas oförändrade i sak in i den föreslagna lagen, med undantag för ändringar som beror på det föreslagna nya systemet för beslutsfattande.

I propositionen föreslås även att folkhälso-

lagen, lagen om specialiserad sjukvård, lagen om finansiering av undervisnings- och kulturverksamhet och namnlagen ändras till nödvändiga delar.

Propositionen hänför sig till statsbudgeten. Lagarna avses träda i kraft den 1 januari 2008 med undantag för lagen om ändring av lagen om finansiering av undervisnings- och kulturverksamhet, som avses träda i kraft den 1 augusti 2008.

INNEHÅLLSFÖRTECKNING

PROPOSITIONENS HUVUDSAKLIGA INNEHÅLL	1
INNEHÅLLSFÖRTECKNING.....	3
ALLMÄN MOTIVERING.....	6
1. Inledning.....	6
2. Nuläge	7
2.1 Lagstiftning och praxis	7
2.1.1 Barnskyddslagen och vissa lagar som har nära samband med den	7
Barnskyddets syfte	7
Ordnanandet av barnskydd.....	8
Utvecklande av uppväxtförhållandena och stöd vid fostran	11
Verksamhetsformerna och principerna för barnskydd.....	12
Vårdplan.....	14
Klarläggande av barns bästa och barns rätt att föra talan	14
Stödåtgärder inom öppenvården	18
Omhändertagande och brådskande omhändertagande.....	20
Vårdsnaden om barn som omhändertagits.....	23
När omhändertagandet upphör	24
Vård utom hemmet och barnets ställning i vård utom hemmet	25
Familjevård.....	28
Anstaltsvård	28
Begränsande åtgärder i anstaltsvård.....	29
Eftervård	30
Barnskyddsanmälan.....	31
Övervakning av vården av barn som placerats i enskilt hem	33
Avgifter för barnskydd samt dispositionsmedel och medel för eget hushåll.....	33
Beslutsfattande och ändringssökande i barnskyddsärenden.....	34
2.1.2 De grundläggande fri- och rättigheterna och de mänskliga rättig- heterna	39
Grundlagen	39
Konventioner om de mänskliga rättigheterna	42
2.1.3 Barnskyddets tillstånd och utveckling	47
Barnens uppväxtförhållanden	47
Bakgrundsfaktorer till behovet av barnskydd.....	49
Servicesystemet inom barnskyddet.....	50
Personal	55
Barnskyddsärenden som behandlats vid förvaltningsdomstolar	55
2.2 Den internationella utvecklingen samt lagstiftningen i utlandet	56
2.2.1 Lagstiftningen i utlandet	56
Sverige	56
Norge.....	59
Danmark.....	62
Island	65

2.2.2	Haagkonventionen om skydd för barn	68
2.3	Bedömning av nuläget	68
3.	Målsättning och de viktigaste förslagen.....	78
3.1	Målsättning.....	78
3.2	De viktigaste förslagen.....	79
	Barnskyddslagens uppbyggnad.....	79
	Allmänna bestämmelser.....	79
	Främjande av barns och ungas välfärd.....	80
	Ordnande av barnskydd	82
	Barns delaktighet.....	84
	Inledande av klientrelation och utredning av behovet av barnskydd	86
	Procedurbestämmelser.....	88
	Stödåtgärder inom öppenvården	89
	Brådskande placering av barn	90
	Omhändertagande.....	91
	Vård utom hemmet.....	93
	Begränsningar i vården utom hemmet	95
	Eftervård	96
	Bestämmelser om tillsynen	96
	Beslutsfattandet i barnskyddsärenden	97
	Bestämmelser om behandlingen i förvaltningsdomstolen.....	100
	Sökande av ändring.....	100
4.	Propositionens konsekvenser	102
4.1	Ekonomiska konsekvenser	102
4.1.1	Ekonomiska konsekvenser för kommunerna.....	102
	Allmänt	102
	Inom öppenvården skall behovet av barnskydd utredas inom viss tid.....	103
	Dimensioneringen av personal och platser i anstaltsvården.....	105
	Utvidgad skyldighet att ordna eftervård	108
	Medel för eget hushåll.....	108
	Kostnaderna för bevakning av barnets intressen	108
	Sammandrag av de ekonomiska konsekvenserna för kommunerna	109
	Konsekvenser av att lagen om finansiering av undervisnings- och kulturverksamhet ändras	110
4.1.2	Konsekvenser i fråga om statens utgifter	110
	Konsekvenser i fråga om kommunernas statsandelar	110
	Övriga ekonomiska konsekvenser.....	110
	Konsekvenser med avseende på förvaltningsprocessen	110
4.1.3	Konsekvenser för företagen	112
4.1.4	Konsekvenser för hushållen.....	112
4.2	Konsekvenser för myndigheternas verksamhet	112
4.2.1	Konsekvenser för samarbetet mellan myndigheterna.....	112
4.2.2	Konsekvenser för kommunernas och förvaltningsdomstolarnas verksamhet.....	112
4.2.3	Konsekvenser för länsstyrelsernas verksamhet.....	112

4.3	Samhälleliga konsekvenser.....	113
5.	Beredningen av propositionen	114
5.1	Beredningsskeden och -material.....	114
5.2	Remissyttranden och hur de beaktats	116
6.	Samband med andra propositioner.....	117
DETALJMOTIVERING.....		118
1.	Lagförslag.....	118
1.1	Barnskyddslagen	118
1.2	Lag om ändring av folkhälsolagen	210
1.3	Lag om ändring av lagen om specialiserad sjukvård.....	210
1.4	Lag om ändring av lagen om finansiering av undervisnings- och kulturverksamhet.....	211
1.5	Lag om ändring av namnlagen	211
2.	Närmare bestämmelser och föreskrifter.....	212
3.	Ikraftträdande.....	212
4.	Förhållande till grundlagen och lagstiftningsordning.....	213
4.1	Allmänt.....	213
4.2	De med tanke på propositionen viktigaste bestämmelserna om de grundläggande fri- och rättigheterna.....	213
4.3	Granskning av enskilda paragrafförslag i lagförslaget	217
LAGFÖRSLAGEN.....		225
	Barnskyddslag	225
	Lag om ändring av folkhälsolagen	252
	Lag om ändring av lagen om specialiserad sjukvård.....	253
	Lag om ändring av 50 § i lagen om finansiering av undervisnings- och kulturverksamhet	254
	Lag om ändring av namnlagen.....	255
BILAGA.....		256
PARALLELLTEXTER.....		256
	Lag om ändring av folkhälsolagen	256
	Lag om ändring av lagen om specialiserad sjukvård.....	257
	Lag om ändring av 50 § i lagen om finansiering av undervisnings- och kulturverksamhet	258
	Lag om ändring av namnlagen.....	260

ALLMÄN MOTIVERING

1. Inledning

Gällande barnskyddslag (683/1983) trädde i kraft den 1 januari 1984. Många ändringar har gjorts i lagen. Vid ingången av år 1991 trädde en partiell reform av barnskyddslagen i kraft och i samband med den ändrades och preciserades bl.a. lagens bestämmelser gällande elevvård, stödåtgärder inom öppenvården och eftervård. I mars 1999 trädde de bestämmelser som tagits in i barnskyddslagen om systemet för utjämning av stora kostnader inom barnskyddet i kraft. Bestämmelserna om utjämningssystemet upphävdes vid ingången av år 2006, då motsvarande statliga anslag överfördes till kommunernas kalkylerade statsandelssystem inom social- och hälsovården. Den nyaste ändringen i barnskyddslagen (L 583/2006) gäller kontakterna mellan barnet och dess närstående och begränsningar av kontakterna inom vård utom hemmet samt begränsande åtgärder inom barnskyddets anstaltsvård. Reviderade och preciserade bestämmelser om dessa träder i kraft den 1 november 2006.

Trots otaliga partiella reformer har de många förändringarna i lagstiftning och samhälle under de senaste två decennierna gjort att både strukturen och insatsområdena i barnskyddslagen har föråldrats och orsakat ett behov av en totalrevision av barnskyddslagen.

I synnerhet reformen av de grundläggande rättigheterna och friheterna år 1995 och grundlagen som trädde i kraft vid ingången av mars år 2000 (731/1999) samt Förenta nationernas konvention om barnets rättigheter som sattes i kraft i Finland år 1991 (FördrS 59–60/1991), nedan *konvention om barnets rättigheter*, förutsätter en omvärdering och precisering av bestämmelserna i barnskyddslagen. Lagstiftningsmiljön har också förändrats i takt med ändringar i flera centrala lagar som gäller socialvården, såsom socialvårdslagen (710/1982), och stiftandet av nya lagar såsom lagen om klientens ställning och rättigheter inom socialvården (812/2000), nedan *klientlagen*, lagen om tillsyn över privat socialservice (603/1996), nedan *tillsyns-*

lagen och familjevårdarlagen (312/1992). Även ändringar gällande förvaltning och domstolsförfarande i allmänna lagar, bl.a. ikraftträdandet av förvaltningslagen (434/2003), lagen om offentlighet i myndigheternas verksamhet (621/1999), nedan *offentlighetslagen*, personuppgiftslagen (523/1999) och förvaltningsprocesslagen (586/1996), påverkar tillämpningen av barnskyddslagen och föranleder ett behov av att göra lagstiftningen klarare.

Antalet barnskyddsklienter har närapå fördubblats under de senaste tio åren. Antalet barn eller unga personer som omfattas av barnskyddets öppenvård har enligt statistisk från Forsknings- och utvecklingscentralen för social- och hälsovården, nedan *Stakes* stigit från cirka 30 000 barn eller unga personer år 1995 till närmare 60 000 år 2005. Samtidigt har antalet barn som placerats utom hemmet stigit från cirka 11 000 till cirka 15 000 barn eller unga personer. Skillnaderna mellan kommunerna i fråga om tillgången på barnskyddstjänster och deras innehåll är mycket stora. I synnerhet de resurser som reserverats för barnskyddsarbetet inom öppenvården är i allmänhet otillräckliga och problemet är omställningen på arbetstagare. Under de senaste åren har kostnaderna för vård utom hemmet inom barnskyddet stigit avsevärt. Även antalet besvärshandlingar som gäller barnskydd har ökat vid förvaltningsdomstolarna.

I enlighet med statsminister Vanhanens regeringsprogram revideras barnskyddslagen och stärks barnskyddsarbetet under regeringsperioden. På det nationella planet säkerställs att kvaliteten och kvantiteten när det gäller vård utom hemmet inom ramen för barnskyddet utvecklas. I regeringsprogrammet betonas ytterligare behovet av ett samarbete mellan olika aktörer i samhället för att föräldrarnas ansvar som fostrare och de olika stödnätverken skall stärkas samt förutsätts att staten och kommunerna gemensamt tryggar förutsättningarna för barns och ungas uppväxt genom att främja verksamhetsmetoder som inbegriper många olika yrkesgrupper samt som grundar sig på tidigt ingripande.

Revisionen av barnskyddslagen startade

med bestämmelser om kontakterna mellan barnet och dess närstående och begränsning av kontakterna i vård utom hemmet samt de begränsande åtgärder som skall tillämpas inom barnskyddets anstaltsvård, vilka ingick i regeringens proposition (RP 225/2004 rd) som lämnades till riksdagen i oktober 2004. Republikens president stadfäste lagen den 29 juni 2006 och den träder i kraft den 1 november 2006. Till övriga delar har totalrevisionen av barnskyddslagen beretts som en del av social- och hälsovårdsministeriets utvecklingsprogram för det sociala området och i synnerhet det utvecklingsprogram för barnskyddet som ingår i det. Utvecklingsprogrammet för barnskyddet genomförs under åren 2004–2007. Målsättningen för utvecklingsprogrammet är att förbättra barns och ungas ställning och trygga deras välbefinnande genom att i samarbete med kommunerna, organisationerna och privata tjänsteproducenter utarbeta ett program som på lång sikt styr utvecklandet av barnskyddsarbetet. Avsikten är att förbättra verksamhetsbetingelserna för barnskyddet och arbetstagarnas specialkunskaper samt att i hela landet skapa ett regionalt fungerande system för barnskyddstjänster som bl.a. tryggar tillgången på sådana specialtjänster som barnen behöver. I utvecklingsprogrammet samlas och utnyttjas redan befintliga resultat av utvecklings- och forskningsarbetet vilka man strävar efter att införliva i det grundläggande arbetet inom barnskyddet.

Social- och hälsovårdsministeriet tillsatte den 5 januari 2005 en arbetsgrupp för beredningen av en totalrevision av barnskyddslagen, nedan kallad totalrevisionsarbetsgruppen. Arbetsgruppens mål var att förtydliga och reformera barnskyddslagen så att barnskyddet utgår från klienterna och att man inom barnskyddet undviker situationer då man inte ser till barnets bästa. Målet var dessutom att revidera lagen så att det förekommer så lite konflikter och tolkningsproblem som möjligt vid dess verkställighet. I anknytning till detta skulle arbetsgruppen bereda eventuella nödvändiga principiella ändringar i barnskyddslagen och avgöra frågor som gäller bl.a. beslutsinstans, konfliktsituationer mellan barnet och föräldrarnas rättigheter, kommunens skyldighet att ordna barn-

skydd samt de begrepp som använts i lagen.

Totalrevisionsarbetsgruppen tog i sitt arbete hänsyn till den information om nuläget och problemen inom barnskyddet som erhållits via utvecklingsprogrammet för barnskyddet samt de förslag till utveckling av lagstiftningen som uppstått inom ramen för utvecklingsprogrammet. Dessutom hörde arbetsgruppen en stor grupp sakkunniga inom barnskyddet och utnyttjade förslag och arbetsgruppspromemorior som lämnats av tidigare arbetsgrupper som arbetat med att revidera barnskyddslagen, av vilka de mest centrala är kommissionen för utredning av beslutsprocessen i frågor som gäller barnrätt (kommittébetänkande 1995:12) och arbetsgruppen för tillsyn över privat service inom barnskyddet (Social- och hälsovårdsministeriets arbetsgruppspromemorior 2001:29). Totalrevisionsarbetsgruppen överlämnade sin promemoria (Social- och hälsovårdsministeriets rapporter 2006:25) till social- och hälsovårdsministeriet den 16 maj 2006. Arbetsgruppen stannade för att föreslå att en helt ny barnskyddslag stiftas.

Propositionen med förslag till ny barnskyddslag bygger på totalrevisionsarbetsgruppens förslag och de utlåtanden som erhållits om den. Propositionen har beretts som tjänsteuppdrag vid social- och hälsovårdsministeriet.

2. Nuläge

2.1 Lagstiftning och praxis

2.1.1 *Barnskyddslagen och vissa lagar som har nära samband med den*

Barnskyddets syfte

Enligt 1 § i barnskyddslagen har barn rätt till en trygg och stimulerande uppväxtmiljö samt till en harmonisk och mångsidig utveckling, och företrädesrätt till särskilt skydd. Enligt lagens 2 § är barnskyddets syfte att trygga barnets ovan nämnda rättigheter genom att påverka de allmänna uppväxtförhållandena, genom att stöda vårdnadshavarna vid fostran av barn samt genom att genomföra familje- och individriktat barnskydd. Målet är att barnet under alla förhållanden får en sådan

vård varom föreskrivs i lagen angående vårdnad om barn och umgängesrätt (361/1983).

Enligt motiveringen till regeringspropositionen om barnskyddslagen (RP 13/1983 rd) försöker man genom barnskyddslagen särskilt betona att barn har individuella rättigheter redan från födseln. Enligt en annan princip beträffande barnets rättigheter i vårt samhälle som skrivits in i lagen har barnet förträtt till särskilt skydd. Detta ställningstagande beträffande ordningen då skydd och hjälp lämnas har ansetts vara nödvändigt som allmän tolkningsregel för sådana situationer där det föreligger en konflikt mellan barns och vuxnas intressen.

Barnskyddslagen och lagen angående vårdnad om barn och umgängesrätt är en samsvetsad del av vår barnlagstiftning. I lagen angående vårdnad om barn och umgängesrätt ingår bestämmelser om det privaträttsliga förhållandet mellan barn och dess föräldrar eller andra vårdnadshavare. Enligt lagens 1 § är syftet med vårdnaden om barn att trygga en balanserad utveckling och välfärd för barnet enligt dess individuella behov och önskemål. Vårdnaden bör trygga positiva och nära människokontakter i synnerhet mellan barnet och föräldrarna. Barn skall ges en god vård och uppfostran samt ägnas en med hänsyn till barnets ålder och utveckling behövlig tillsyn och omsorg. Barnet bör såvitt möjligt ges en trygg och stimulerande uppväxtmiljö samt en utbildning som motsvarar dess anlag och önskemål. Barn bör uppfostras så att det får förståelse, trygghet och ömhet. Barnet får inte undertryckas, agas eller utsättas för annan kränkande behandling. Barnet bör stödas och uppmuntras i sin utveckling till självständighet, ansvarsfullhet och vuxenhet.

Barnskyddets primära uppgift är att stöda vårdnadshavarnas fostringsmöjligheter. Barnskyddet bör dock se till att barnets bästa och rättigheter tillgodoses även då barnets förälder eller vårdnadshavare av någon orsak inte förmår ombesörja dessa eller då barnet med sitt eget beteende allvarligt äventyrar sin hälsa eller utveckling. Barnskyddet bör ordnas så att barnet under alla förhållanden får en sådan vård som föreskrivs i lagen angående vårdnad om barn och umgängesrätt.

Barnskyddet består på basis av barnskydds-

lagen av strukturella, förebyggande och individriktade stödåtgärder inom öppenvården samt av åtgärder inom vården utom hemmet som baserar sig på omhändertagande och som i extrema fall kan vidtas oberoende av klientens vilja. Eventuell vård utom hemmet följs av åtgärder som hör till eftervården.

Som barn anses i barnskyddslagen den som inte fyllt 18 år och som ung person den som inte fyllt 21 år (3 §). Barnskyddets stödåtgärder inom öppenvården och eftervården gäller barn och unga under 21 år. Däremot är omhändertagande och vård utom hemmet åtgärder som inriktas endast på barn under 18 år.

Ordnandet av barnskydd

Det är kommunens uppgift att ordna barnskydd. Enligt barnskyddslagen skall kommunen se till att barnskyddet till sin innebörd och omfattning ordnas så som behovet i kommunen förutsätter (4 § 1 mom.). Enligt motiveringen till lagrummet innebär detta att kommunen såsom förebyggande barnskydd bör utveckla barnets uppväxtförhållanden samt såsom familje- och individriktat barnskydd trygga att barn under alla förhållanden bereds vård.

Kommunens skyldighet att ordna barnskydd preciseras i barnskyddförordningen (1010/1983), enligt vilken kommunen då familje- och individriktat barnskydd ordnas skall se till att servicen i tillräcklig utsträckning finns tillgänglig vid de tider av dygnet då den behövs (2 § 2 mom.). Socialnämnden skall, då den ordnar barnskyddet, vid behov samarbeta med kommunens och kommunedlarnas olika verksamhetsenheter och tjänsteinnehavare samt med andra kommuner och kommunalförbund ävensom med andra samfund och anstalter som anordnar service så, att tillräcklig service och sakkunskap kan tryggas i kommunen (2 § 1 mom.).

I barnskyddslagen föreskrivs om de allmänna grunderna och anvisningarna för ordnandet och utvecklandet av det under nämnden lydande barnskyddet som godkänns av socialnämnden (4 § 2 mom.). I motiveringen till lagrummet konstateras att barnskyddet med hjälp av de allmänna grunder och anvisningar socialnämnden fastställer kan utveck-

las målinriktat. Genom dem skapas riktlinjer och handlingsregler för hur man i kommunen skall förbereda sig på barns, unga personers och barnfamiljers problem, handla då sådana yppar sig samt varifrån behövlig service inom det familje- och individinriktade barnskyddet skaffas. Målet för utarbetandet av allmänna grunder och anvisningar är även att betona den princip inom modern socialvård enligt vilken barnskyddet bör försöka upptäcka sociala problem i ett så tidigt skede som möjligt och i samarbete med andra myndigheter, samfund och invånare försöka reda ut dem. Socialnämnden kan utnyttja de allmänna grunderna och anvisningarna även vid uppgörandet av kommunplanen.

Närmare bestämmelser om innehållet i de allmänna grunderna och anvisningarna som godkänns av socialnämnden ingår i barnskyddsförordningen (1 §). Av dem skall framgå hur 1) barns och unga personers uppväxtförhållanden bör utvecklas och deras fostran stödas i kommunen, 2) det familje- och individinriktade barnskyddet, såsom stödåtgärder inom öppenvården, familjevård, anstaltsvård och eftervård, skall ordnas i kommunen, 3) de uppgifter som enligt lagen angående vårdnad om barn och umgängesrätt ankommer på socialnämnden skall ordnas i kommunen samt hur 4) sådan försöks- och utvecklingsverksamhet som avses i 44 § 1 mom. i barnskyddslagen skall ordnas i kommunen.

Kommunen skall efter behov ordna försöks- och utvecklingsverksamhet för utvecklande av barns och unga personers uppväxtförhållanden samt det familje- och individinriktade barnskyddet (44 § i lagen). Ovan nämnda skyldighet kompletteras för barnskyddets del den skyldighet som ingår i 13 § i socialvårdslagen, enligt vilken kommunen såsom till socialvården hörande uppgifter av det innehåll och den omfattning som i varje särskilt fall föreskrivs skall sörja för att utbildnings-, forsknings-, försöks- och utvecklingsverksamhet rörande socialvård och annat socialskydd anordnas (1 mom. 6 punkten).

På verksamhet som kommunen ordnar med stöd av barnskyddslagen tillämpas lagen om planering av och statsandel för social- och hälsovården (5 § i barnskyddslagen). Enligt

5 § 2 mom. i socialvårdslagen kan kommunen sörja för ordnandet av socialvården enligt vad som föreskrivs i 4 § i ovan nämnda lag. Sålunda kan kommunen ordna de uppgifter som hör till social- och hälsovården genom att sköta verksamheten själv, genom avtal med en annan kommun eller andra kommuner, genom medlemskap i en samkommun som sköter verksamheten, genom att skaffa service från staten, en annan kommun, en samkommun eller någon annan offentlig eller privat serviceproducent eller genom att ge serviceanvändaren en servicesedel. Vid anskaffning av service från en privat serviceproducent skall kommunen eller samkommunen försäkra sig om att servicen motsvarar den nivå som krävs av motsvarande kommunala verksamhet.

Enligt 76 § i kommunallagen (365/1995), som handlar om kommunens samarbetsformer, kan kommunerna, utöver annat, också komma överens om att en uppgift som i lag stadgas för kommunen eller dess myndighet och som kan delegeras en tjänsteinnehavare, anförtros en annan kommuns tjänsteinnehavare som sköter den under tjänstemannaansvar.

På annan service än sådan som kommunerna själva producerar tillämpas lagen om offentlig upphandling (1505/1992), enligt vilken service som skaffas utanför kommunen i allmänhet skall konkurrensutsättas. För tillfället pågår en revidering av lagen. Regeringens proposition med förslag till en ny lag om offentlig upphandling (RP 50/2006) överlämnades till riksdagen för behandling våren 2006.

I 45 § i barnskyddslagen föreskrivs delvis med avvikelse från socialvårdslagens allmänna bestämmelser om ansvaret för att socialvård ordnas om den kommun som är ansvarig för ordnande av familje- och individinriktat barnskydd. Enligt barnskyddslagen skall barnets hemkommun ansvara för att stödåtgärder inom öppenvården ordnas, men när det gäller vård utom hemmet och eftervård är det den kommun där behovet av att omhänderta barnet och ordna vård utom hemmet har uppstått som skall svara för att barnskyddet ordnas (45 § 1 mom.).

I ovan nämnda bestämmelse som gäller den kommun som är skyldig att ordna barnskydd

hänvisas till 42 § 2 mom. i socialvårdslagen, som inom barnskyddet gäller familje- och anstaltsvård. Enligt nämnda bestämmelse skall ansökan om ersättning från en annan kommun anhängiggöras hos förvaltningsdomstolen inom sex månader från det anstaltsvården börjat. Anhängiggörs inte ansökan inom nämnda tid, förlorar kommunen sin rätt att få ersättning för den anstaltsvård som den givit innan ansökan anhängiggjordes och som vederbörande kommun inte skriftligen samtyckt till att ersätta.

I ovan nämnda paragraf föreskrivs även om ordnande av service för ett barn som placerats utanför sin hemkommun (45 § 5 mom.). Den kommun, där barnet eller den unga personen är placerad genom en stödåtgärd inom öppenvården eller i vård utom hemmet eller i eftervård, skall i samarbete med den kommun som är ansvarig för barnskyddet ordna den service och de stödåtgärder för barnet eller den unga personen som behövs för omsorgen eller vården. För sina kostnader för servicen och stödåtgärderna har kommunen rätt till ersättning av den ansvariga kommunen. Bestämmelsen fogades till barnskyddslagen år 1990. I motiveringen till bestämmelsen (RP 177/1989 rd) konstateras att vistelsekommunen för ett barn som placerats i kommunen skall ordna nödvändig service på lika grunder som för ett barn som är mantals-skrivet i kommunen.

Twister mellan kommunerna i synnerhet inom barnskyddet har blivit vanligare. Inga avgöranden av högsta förvaltningsdomstolen i anslutning till vem som bär ansvar för att barnskydd ordnas har offentliggjorts i synnerhet om frågan när behovet av omhändertagande och vård utom hemmet uppstår och vilka faktorer som påverkar bedömningen av detta. Vid tolkningen av 45 § 5 mom. i barnskyddslagen har uppstått problem när det gäller det kommunala samarbete som förutsätts i bestämmelsen. Det samarbete kring ordnandet av service som nämns i bestämmelsen har i rättspraxis (HFD 28.10.2004 t 2741) främst tolkats så att den kommun som placerat barnet skall meddela sitt beslut att placera barnet till den andra kommunen i fråga. Rättspraxis är inte entydig när det gäller frågan om det behövs samtycke av den kommun som placerat barnet för att service

skall kunna ordnas i barnets vistelsekommun. Utan detta samtycke kan inte kostnaderna för ordnandet av service för barnet tas ut hos placerarkommunen.

Det har även förekommit tolkningsproblem i fråga om innehållet i de tjänster och stödåtgärder som kommunerna ersätter till en annan kommun samt när det gäller bestämmelsen om tidsfristen för ersättningen. I praktiken har ett barn som placerats inom en annan kommun inte nödvändigtvis fått t.ex. sådan hälsovårdsservice det behöver, i synnerhet inom den specialiserade sjukvården.

Ovan nämnda bestämmelse i barnskyddslagen om kommunernas ansvar att ordna barnskydd gäller inte den grundläggande utbildningen, utan i fråga om förskoleundervisning och grundläggande utbildning föreskrivs med avvikelse från barnskyddslagen i lagstiftningen om grundläggande utbildning. Enligt 4 § 1 mom. i lagen om grundläggande utbildning (628/1998) är kommunen skyldig att för barn i läropliktsåldern som bor på kommunens område ordna grundläggande utbildning samt förskoleundervisning året innan läroplikten uppkommer. Skyldigheten att ordna undervisning är inte kopplad till barnets hemkommun enligt lagen om hemkommun (201/1994), utan till den kommun där barnet bor.

Med stöd av barnskyddslagen övergår skyldigheten enligt lagen om grundläggande utbildning att ordna undervisning för ett barn som placerats inom en annan kommun på placeringskommunen, dvs. den kommun där barnet i praktiken bor. Kommunen har som anordnare av förskoleundervisning och grundläggande utbildning skyldighet att ordna undervisning för barn som bor på kommunens område på lika grunder. Således omfattas barn som placerats med stöd av barnskyddslagen av undervisningssystemet i sin placeringskommun på lika grunder som de övriga barn som bor i kommunen. Ett barn i läropliktsåldern har rätt till undervisning enligt lagen om grundläggande utbildning, men om barnet inte deltar i denna på basis av vårdnadshavarnas vilja, är elevens boningskommun skyldig att övervaka att barnets läroplikt fullgörs.

För kostnaderna för anordnandet av undervisning svarar den kommun som ordnar un-

dervisningen och staten. Grunden för kommunens statsandel enligt lagen om finansiering av undervisnings- och kulturverksamhet (635/1998) bestäms på basis av elevantalet på beräkningsdagen (20.9). T.ex. ett barn som flyttat till kommunen på grund av placering räknas in i elevantalet i den kommun där barnet varit elev ovan nämnda beräkningsdag. Om barnet flyttar till kommunen efter beräkningsdagen, räknas barnet inte med i det elevantal som utgör grunden för kommunens statsandel det året.

Några bestämmelser om fördelningen av kostnaderna för undervisningen av ett barn som en kommun med stöd av barnskyddslagen placerat inom en annan kommun finns inte med undantag av sådan undervisning i skolhem som avses i 29 § i barnskyddslagen och sjukhusundervisning. Betalningsandelen för hemkommunen för en elev som får undervisning i ett skolhem fastställs i enlighet med 50 § 2 mom. i lagen om finansiering av undervisnings- och kulturverksamhet. På basis av nämnda bestämmelse är hemkommunen enligt lagen om hemkommun för en elev som får undervisning i ett skolhem skyldig att för eleven till den som ordnar skolhemsundervisningen betala en betalningsandel, som fås genom att de arbetsdagar vid skolan under vilka eleven meddelats undervisning multipliceras med de genomsnittliga faktiska årskostnader som utbildningsanordnaren har haft för undervisningen per arbetsdag. Från betalningsandelen avdras den andel enligt statsandelsgrunden som räknats ut för utbildningsanordnaren per elev som får skolhemsundervisning och i fråga om ett statligt skolhem den andel motsvarande statsandelsgrunden som beräknats på motsvarande sätt. I fråga om betalningsandelen för hemkommunen för en elev som är patient på ett sjukhus föreskrivs i huvuddrag på motsvarande sätt som i fråga om betalningsandelen för hemkommunen när det gäller skolhemsundervisning.

Om placeringsplatsen enligt barnskyddslagen för ett barn som placerats i en annan kommun är en annan än ett skolhem, har barnets hemkommun ingen lagstadgad skyldighet att ersätta placeringskommunen för kostnaderna för undervisningen av det placerade barnet. Kostnadsersättning mellan

kommuner är möjlig på basis av ett avtal mellan kommunerna.

I 45 § i barnskyddslagen föreskrivs även om ordnandet av barnskydd i vissa situationer med internationella kopplingar där det på basis av de övriga bestämmelserna inte finns någon kommun som är ansvarig att ordna barnskyddet (2, 3 och 4 mom. i nämnda paragraf). Dessa bestämmelser reviderades och fogades delvis till lagen genom den lag som trädde i kraft den 1 mars 2005 (1158/2004). Revideringen anslöt sig till tillämpningen i Finland av rådets förordning (EG) Nr 2201/2003 om domstols behörighet och om erkännande och verkställighet av domar i äktenskapsmål och mål om föräldraansvar, den s.k. Bryssel IIa-förordningen.

Utvecklande av uppväxtförhållandena och stöd vid fostran

I 2 kap. i barnskyddslagen föreskrivs om utvecklande av uppväxtförhållandena och stöd vid fostran. Enligt regeringspropositionen om barnskyddslagen avser man med utvecklande av barns uppväxtförhållanden åtgärder som direkt eller indirekt förbättrar och utvecklar barnens livsmiljö och övriga uppväxtförhållanden. Det har ansetts att uppgiften att påverka barns uppväxtförhållanden framför allt är ett område för samarbete mellan olika myndigheter och sammanslutningar. Stöd vid fostran i hemmet omfattar i stort sett alla sådana på samarbete mellan olika myndigheter baserade åtgärder genom vilka man försöker utveckla möjligheterna för barnfamiljer och deras omedelbara vardagsmiljö att främja barns gynnsamma uppväxt och utveckling. Med tanke på barnskyddet är det primärt viktigt att de allmänna, för alla avsedda serviceformerna stöder fostran i hemmet. Uppkomsten av problem kan förebyggas, då behovet av barnskydd kan upptäckas så tidigt som möjligt.

Socialnämnden och de övriga kommunala myndigheterna skall ge akt på och utveckla barns och unga personers uppväxtförhållanden samt avhjälpa och förebygga missförhållanden i dem (6 § 1 mom.). Enligt ovan nämnda regeringsproposition är syftet med

bestämmelsen att betona kommunens allmänna skyldighet enligt socialvårdslagen (13 § 2 mom.) att verka för utvecklande av de sociala förhållandena i synnerhet med tanke på utvecklandet av uppväxtförhållandena för barn. Socialnämnden skall också förmedla information om barns och unga personers uppväxtförhållanden och sociala problem samt ge sakkunnighjälp till andra myndigheter och likaså till kommunens invånare och i kommunen verksamma samfund (6 § 2 mom. i barnskyddslagen).

I 7 § i barnskyddslagen föreskrivs om utvecklande av service och stöd vid fostran. Kommunen skall, då den utvecklar social- och hälsovården och skolväsendet samt annan för barn, unga personer och barnfamiljer avsedd service, även se till att vårdnadshavarna därigenom stöds vid fostran av barnen och att barns, unga personers och barnfamiljers behov av särskilt stöd därigenom om möjligt klarläggs. Då servicen utvecklas bör särskild uppmärksamhet ägnas barns och unga personers behov och önskemål (1 mom. i nämnda paragraf).

Enligt regeringspropositionen om barnskyddslagen är syftet med bestämmelsen att alla de verksamhetsställen som även annars naturligt när barnfamiljer och barn även kunde stöda vårdnadshavarna vid fostran av barn. En av målsättningarna för utvecklandet av servicen är att man genom den kan upptäcka när barn, unga personer eller barnfamiljer är i behov av särskilt stöd. Genom bestämmelsen försöker man även öka beredskapen hos personalen bl.a. vid mödra- och barnrådgivningsbyråerna, inom dagvården och i skolan att anvisa hjälpbehövande specialservice. Enligt regeringens proposition är avsikten vidare att främja verksamhet som är meningsfull ur barns och unga personers synvinkel och som stöder deras uppväxt och utveckling.

Om en vuxen får social- och hälsovårdsservice, såsom vård på grund av rusmedelsmissbruk eller mentalvård, och har barn i sin vård, skall även barnets behov av vård och stöd beaktas (7 § 3 mom.). Då är det av nöden att reda ut om de barn som servicetagaren sköter eller har vårdnaden om även är i behov av hjälp och stöd. Genom bestämmelsen betonas enligt regeringspropositionen om

barnskyddslagen vikten av samarbete mellan vuxenservicen och barnskyddet samt betydelsen av familjecentrerat arbete.

I syfte att effektivisera skolans sociala och psykiska elevvård fogades år 1990 till barnskyddslagen bestämmelser om skolkuratorer och skolpsykologer (7 § 2 mom.). Kommunen skall ordna tillräckligt stöd och tillräcklig handledning för eleverna i de skolor som hör till det kommunala skolväsendet samt vidta andra behövliga åtgärder för att övervinna sociala och psykiska svårigheter som hänför sig till skolgången och elevernas utveckling samt utveckla samarbetet mellan hem och skola. För denna uppgift kan kommunen ha skolpsykolog- och skolkuratorstjänster. Närmare bestämmelser om skolpsykologernas och skolkuratorernas arbete ingår i barnskyddsförordningen (2 a §).

Verksamhetsformerna och principerna för barnskydd

Verksamhetsformerna för det familje- och individinriktade barnskyddet utgörs av stödåtgärderna inom öppenvården, omhändertagande och vård utom hemmet samt eftervård (8 § i barnskyddslagen).

I barnskyddslagen föreskrivs om de centrala principer som skall iaktas i det familje- och individinriktade barnskyddet och som avser att styra socialväsendets praktiska lösningar. I fråga om familje- och individinriktat barnskydd skall barnets bästa beaktas i första hand och fostringsmöjligheterna för barnets föräldrar och andra personer som sköter barnet stödas så att för barnet gynnsamma uppväxtförhållanden stabiliseras (9 § 1 mom.). Den viktigaste principen inom barnskyddet är enligt regeringspropositionen om barnskyddslagen tryggandet av barnets bästa. Barnets bästa bör i första hand tryggas så, att barnets föräldrar eller övriga vårdnadshavare får hjälp med att förstå barnets såväl fysiska, psykiska som sociala behov. Särskilt viktigt är det att barnet tryggas kontinuerliga, nära mänskliga relationer där det kan uppleva sig önskat, accepterat och älskat. För att barnets bästa skall kunna förverkligas krävs det att de vuxna som sköter barnet har

en positiv inställning till det samt tillräcklig kunskap och skicklighet i fostra barn.

Det familje- och individinriktade barnskyddet bör i första hand ordnas genom stödåtgärder inom öppenvården, såvida detta även överensstämmer med barnets bästa. Däremot, när vård utom hemmet behövs och överensstämmer med barnets bästa, skall sådan ordnas utan dröjsmål (9 § 2 mom.).

Familje- och individinriktat barnskydd skall genomföras så hänsynsfullt som möjligt och så att åtgärderna inte skadar barnets gynnsamma utveckling (9 § 3 mom.). Enligt regeringens proposition är avsikten med bestämmelsen att betona att socialarbetet skall beredas tillräckliga möjligheter att förverkliga på familjen och individen inriktat barnskydd så, att åtgärderna inte skadar barnets gynnsamma utveckling samt så, att möjligheten till fortsatt arbete med familjen bibehålls.

Lösningar i frågor som hör till barnskyddet förutsätter ofta en mångsidig och bred sakkunskap. I barnskyddslagen ingår uttryckliga bestämmelser som ger rätt till sakkunnighjälp eller förpliktar till att använda sådan (17 § 1 mom., 42 § och 11 § 2 mom.).

Socialnämnden skall innan beslut fattas om omhändertagande av barn, placering i vård utom hemmet och upphörande av omhändertagande vid behov höra sakkunniga i fråga om barns uppväxt och utveckling (17 § 1 mom.).

Kommunen kan för ordnandet och genomförandet av barnskyddet tillsätta en stödgrupp, som består av representanter för socialvården, av sakkunniga i fråga om barns uppväxt och utveckling och av andra sakkunniga (42 §). Stödgruppen skall biträda socialnämnden vid ordnande av familje- och individinriktat barnskydd samt avge utlåtanden i frågor som gäller vård, omhändertagande och vård av barn utom hemmet. Enligt regeringens propositionen om barnskyddslagen kan man med hjälp av stödgruppen utveckla såväl beredningen av besluten inom det familje- och individinriktade barnskyddet som servicen och stödåtgärderna inom barnskyddet. Dessa förbättrar för sin del klienternas rättskydd.

I 11 § 2 mom. i barnskyddslagen åläggs hälsovårdsmyndigheterna att i fråga om familje- och individinriktat barnskydd lämna

sakkunnighjälp och vid behov ordna barnets vård. I regeringens propositionen om barnskyddslagen konstateras att det ofta är nödvändigt att socialnämnden samarbetar med hälsovårdsmyndigheterna för att barns intressen och behov skall kunna tryggas. När barnets vård och fostran samtidigt påkallar såväl hälsovårdsservice som socialvårdsservice, borde sådan service genom samarbete mellan dessa myndigheter tillförsäkras barnet. Behovet av samarbete accentueras enligt regeringens propositionen t.ex. i situationer där barnet närmast av mentalhygieniska orsaker kommer att omfattas av det familje- och individinriktade barnskyddet.

Då ett barns vård ordnas i enlighet med ovan nämnda 11 § 2 mom. i barnskyddslagen och i samarbete med hälso- och sjukvårdsmyndigheterna på grund av att barnet lider av en allvarlig mental störning skall vården ges i en familj, ett familjehem eller vid en vårdenhet som är avsedd för barn eller familjer och som i så hög grad som möjligt påminner om ett hem och uppfyller de krav som rehabiliteringen av barnet ställer (5 § 2 mom. i barnskyddsförordningen).

År 1990 fogades till barnskyddslagen en skyldighet för hälso- och sjukvårdsmyndigheter att vid behov tillhandahålla tjänster som är nödvändiga särskilt för att skydda gravida kvinnor (11 § 2 mom.). Enligt regeringens proposition med förslag till lag om ändring av barnskyddslagen är syftet med bestämmelsen att garantera väntande mödrar nödvändig social- och hälsovårdsservice och att sålunda förebygga eventuella skador hos barnet under fostertiden. Då mödra- och barnrådgivningen främst ordnats genom hälsovårdens försorg, hör skötseln av den uppgift som avses i bestämmelsen främst till hälsovården. Avsikten är att tillräckligt tidigt erbjuda stöd t.ex. för att avhjälpa en väntande mors rusmedelsproblem och förebygga de skador problemen kan medföra. Behovet av stöd kan också uppstå till följd av bristfälligt boende eller oförmåga eller brist på möjligheter att sörja för sin egen och för det ofödda barnets hälsa. För att lösa problemet fordras då samarbete mellan myndigheterna över sektorgränserna. Vidare är det enligt regeringens proposition fråga om en stödåtgärd inom öppenvården som inte kan vridas mot

klientens vilja.

Vårdplan

En allmän bestämmelse om att en service- och vårdplan skall uppgöras när socialvård lämnas finns i 7 § i klientlagen. Enligt 7 § 1 mom. skall en plan alltid utarbetas, om det inte är fråga om tillfällig rådgivning och handledning eller om det inte i övrigt är uppenbart onödigt att utarbeta en plan. Enligt 7 § 2 mom. skall planen göras upp i samförstånd med klienten samt, om det är fråga om ett barn, i en sådan intressekonflikt mellan barnet och dess vårdnadshavare som avses i 10 § där en intressebevakare har förordnats för barnet, med barnet och dess lagliga företrädare eller med barnet och en anhörig till barnet eller någon annan barnet närstående. Om en intressebevakare har förordnats för barnet vid en sådan intressekonflikt mellan barnet och dess vårdnadshavare som avses i 10 §, skall denna delta i utarbetandet av planen.

En bestämmelse om den vårdplan som skall uppgöras i fråga om familje- och individriktat barnskydd ingår i 11 § 1 mom. i barnskyddslagen. I familje- och individriktat barnskydd skall i varje enskilt fall göras upp en vårdplan, om det inte är fråga om tillfällig rådgivning och vägledning. Vårdplanen skall vid behov ses över.

I regeringspropositionen om barnskyddslagen betonas att vårdplaner är särskilt viktiga för att målinriktat och planmässigt socialarbete skall kunna äga rum. Syftet med vårdplanen är att göra en helhetsbetonad bedömning av barnets och familjens situation samt att tillförsäkra klienten ett tillräckligt långvarigt stöd. I vårdplanen bör barnets bästa utredas och de sannolika verkningar olika åtgärder har på barns utveckling och uppväxt bedömas. Utarbetandet av vårdplanen bör vara en process där parterna med socialarbetarens bistånd och stöd granskar sin problematiska livssituation och diskuterar alternativa sätt att få gynnsamma förändringar till stånd. I enlighet med vårdplanen kan man på ett ändamålsenligt sätt som tryggar barnets bästa planera och ordna nödvändiga och tillräckliga tjänster och stödåtgärder för barnet och familjen. Eftersom det i fråga om barnet kan

vara fråga om ett till och med mycket långvarigt behov av barnskyddsåtgärder, bör vårdplanen ses över och kompletteras efter behov. Syftet med reglering som förpliktar till att göra upp en vårdplan och se över den är att säkerställa att man ser till barnets bästa enligt 9 §.

Närmare bestämmelser om vem som deltar i uppgörandet av vårdplanen och om dess innehåll ingår i barnskyddsförordningen (4 §). Vårdplanen skall utarbetas i samråd med dem som saken gäller. I vårdplanen antecknas de förhållanden och omständigheter som är avsedda att påverkas samt metoderna och den tid inom vilken det beräknas att målen kan nås. Av planen skall även framgå hur ofta den skall justeras. I den vårdplan som gäller ett omhändertaget barn eller ett barn som placerats i vård som ordnats genom en stödåtgärd inom öppenvården skall dessutom antecknas målet och syftet med placeringen, ordnandet av särskilt stöd och särskild hjälp för barnet, dess föräldrar och dem som vårdar och fostrar barnet samt hur samarbetet med barnets föräldrar och andra barnet närstående personer skall genomföras och kontakt med dessa personer upprätthållas liksom hur eftervården skall ordnas. Vårdplanen kompletteras vid behov med en särskild plan för vård och fostran.

Även i ovan nämnda nya bestämmelser i barnskyddslagen angående barnets kontakter till sina närstående och begränsningen av dem inom vård utom hemmet samt de begränsande åtgärder som tillämpas vid barnskyddsanstalter, vilka träder i kraft den 1 november 2006 (L 583/2006), betonas vårdplanens betydelse som ett medel för att se till barnets bästa. Vårdplanen är till karaktären ett hjälpmedel för planmässigt barnskyddsarbete, inget överklagbart beslut gällande individomsorg genom vilket familjens eller barnets rättigheter, förmåner eller skyldigheter avgörs.

Klarläggande av barns bästa och barns rätt att föra talan

I 10, 14, 17 och 35 § i barnskyddslagen samt i de 25 och 35 a § i barnskyddslagen som träder i kraft den 1 november, ingår spe-

cialbestämmelser om klarläggande av barns bästa, hörande av barnet och barnets anhöriga, barns rätt att föra talan och besvär rätt. I 10 och 11 § i klientlagen finns specialbestämmelser om minderåriga. Till övriga delar fastställs rätten att bli hörd, utöva rätten att föra talan och besvär rätten även i barnskyddsärenden enligt de allmänna bestämmelserna om parterna i ett ärende. Enligt lagen om förmyndarverksamhet (442/1999) är den som inte har fyllt 18 år minderårig, dvs. omyndig. Bestämmelser om en minderårigs rätt att föra talan i en sak som gäller hans eller hennes person föreskrivs i lagen angående vårdnad om barn och umgängesrätt (4 §), förvaltningslagen (14 §), rättegångsbalken (4/1734, 12 kap. 1–2 §) samt förvaltningsprocesslagen (17–19 §). Enligt förvaltningslagen, förvaltningsprocesslagen samt rättegångsbalken har en person som fyllt 15 år utom vårdnadshavaren eller någon annan laglig företrädare rätt att föra talan i ett ärende som gäller hans eller hennes person.

I 10 § och 17 § 1 mom. i barnskyddslagen föreskrivs om klarläggande av barns bästa och åsikt samt om hörande av barn.

Enligt 10 § 1 mom. i barnskyddslagen skall då barnets bästa klarläggas, dess egna önskemål och egen åsikt beaktas, dess uppväxtförhållanden utredas samt olika barnskyddsåtgärders sannolika inverkan på dess utveckling bedömas. Även enligt 10 § 1 mom. i klientlagen skall en minderårig klients önskemål och åsikt utredas och beaktas på det sätt som klientens ålder och utvecklingsnivå förutsätter.

Enligt regeringens proposition om barnskyddslagen kan barnets önskemål och åsikter utredas bl.a. genom att ge akt på barnets beteende. Redan ett rätt så litet barn kan observeras i för barnet viktiga personers sällskap. Önskemål och åsikter bland barn som närmar sig skolåldern eller äldre kan däremot utredas genom att man diskuterar med barnet. Utredningen av barnets bästa bör ske särskilt omsorgsfullt och hänsynsfullt. Det är nödvändigt alltid när det är möjligt med hänsyn till barnets ålder och utvecklingsnivå. Att barns bästa utreds innebär inte att barnet får fatta avgörandet. Det hör alltid till den vuxne att ordna barnets vård och skötsel.

Enligt 17 § 1 mom. i barnskyddslagen skall

organet alltid, när det med beaktande av barnets ålder och utvecklingsnivå är möjligt, ta reda på barnets egna önskemål och egen åsikt om de aktuella lösningarna. Utredandet av barnets åsikt skall på denna grund utsträckas redan till mycket unga barn.

Bestämmelser om hörande av barn ingår i 10 § 2 mom. i barnskyddslagen, enligt vilket ett barn som fyllt 12 år skall ges tillfälle att bli hört på det sätt som 34 § i förvaltningslagen föreskriver om hörande. Enligt 17 § 1 mom. i barnskyddslagen skall organet innan beslut fattas om omhändertagande av barn, placering i vård utom hemmet och upphörande av omhändertagande ge ett barn som fyllt 12 år tillfälle att bli hört på det sätt som 34 § i förvaltningslagen föreskriver om hörande.

Enligt 34 § i förvaltningslagen skall en part innan ett ärende avgörs ges tillfälle att framföra sin åsikt om ärendet och avge sin förklaring med anledning av sådana yrkanden och sådan utredning som kan inverka på hur ärendet kommer att avgöras.

För hörandet har en part rätt att bekanta sig med alla handlingar som har påverkat eller kunnat påverka avgörandet av ärendet (36 § i förvaltningslagen).

Utredandet av ett litet barns åsikt och hörandet av ett äldre barn har en markerad ställning i barnlagstiftningen och i beslutsfattande som gäller barn. T.ex. i lagen angående vårdnad om barn och umgängesrätt är hörandet av barn noga reglerat, eftersom barnet inte egentligen är part vid hörandet. Barnets åsikt skall utredas på ett hänsynsfullt sätt och med beaktande av barnets utvecklingsstadium samt så att förhållandet mellan barnet och föräldrarna inte blir lidande därav (11 § i lagen angående vårdnad om barn och umgängesrätt). Barnet bör höras både i föräldrarnas sällskap och så att ingendera av barnets föräldrar är närvarande för att barnets verkliga vilja skall komma fram på ett tillräckligt tillförlitligt sätt. I praktiken skall barnet vid konflikter i anslutning till vårdnaden om barnet och umgängesrätten i allmänhet höras under socialmyndigheternas utredningsförfarande. Däremot hörs ett barn personligen i domstolen endast om det av vägande skäl är nödvändigt för att ärendet skall kunna avgöras. Dessutom förutsätts att barnet ger sitt samtycke därtill och att det är uppenbart att

det inte kan skada barnet (15 § 2 mom. i lagen angående vårdnad om barn och umgängesrätt).

Enligt bestämmelserna om utredande av ett barns åsikt och om hörande av barn har barn i alla åldrar rätt att få sina åsikter beaktade i ett barnskyddsärende. Däremot är barnets rätt att självständigt föra sin talan bunden vid åldersgränser. Enligt 10 § 2 mom. i barnskyddslagen är det i regel först ett barn som fyllt 15 år som utom vårdnadshavaren har rätt att föra talan i ett barnskyddsärende som gäller barnet självt. Från detta finns dock många undantag, t.ex. i samma bestämmelse ges ett barn som fyllt 12 år rätt att kräva socialservice och andra stödåtgärder enligt 13 § samt i 35 § 1 mom. rätt att söka ändring i beslut som gäller ekonomiskt stöd och boendeförhållanden enligt 13 § 1 mom. Ett barn som fyllt 12 år har med stöd av 35 § i barnskyddslagen dessutom rätt att söka ändring i ett ärende som gäller omhändertagande, placering i vård utom hemmet samt upphörande av omhändertagande. Ett barn som har fyllt 12 år har också rätt att vägra gå med på en placering som görs som en stödåtgärd inom öppenvården och som gäller enbart barnet (14 §). Om ett barn som fyllt 12 år motsätter sig omhändertagande eller därtill ansluten placering i vård utom hemmet, skall socialnämnden underställa beslutet förvaltningsdomstolen (17 § 2 mom.). Enligt 25 § 1 mom. 4 punkten i barnskyddslagen som träder i kraft den 1 november 2006 kan barnets kontakter till sina närstående begränsas om ett barn som fyllt 12 år eller även ett yngre barn som anses tillräckligt utvecklat motsätter sig kontakterna, och enligt 35 a § 2 mom. får ett barn som fyllt 12 år även söka ändring i ett beslut som gäller begränsning av kontakterna.

Enligt 4 § i lagen angående vårdnad om barn och umgängesrätt bestämmer vårdnadshavarna om barnets vård, uppfostran och bostadsort samt i övriga personliga angelägenheter med beaktande av vad som föreskrivs om innehållet i vårdnaden om barn i 1 § i sagda lag. Vårdnadshavaren företräder även barnet i dess personliga angelägenheter, om inte annat föreskrivs i lag.

En minderårigs lagstadgade företrädare är i enlighet med nämnda 4 § i lagen angående

vårdnad om barn och umgängesrätt och 4 § 1 mom. i lagen om förmyndarverksamhet i allmänhet vårdnadshavaren. En minderårig kan dock av många olika skäl sakna en laglig företrädare. Om ett barn till följd av vårdnadshavarens död inte har någon vårdnadshavare, skall socialnämnden enligt 11 § i förordningen om vårdnad om barn och umgängesrätt (556/1994) rådgöra med personer som står barnet nära och vid behov göra en ansökan till domstolen om förordnande av vårdnadshavare till barnet. Om en vårdnadshavare inte kan finnas och förordnas, skall göras en ansökan om förordnande av intressebevakare för barnet. Ofta uppfylls då även kriterierna för omhändertagande, varvid socialnämnden enligt 16 § i barnskyddslagen är skyldig att omhänderta barnet och ordna barnets vård utom hemmet. Förordnande av intressebevakare kan enligt 7 § och 91 § i lagen om förmyndarverksamhet sökas av förmyndarmyndigheten eller i enlighet med 72 § i lagen om förmyndarverksamhet av det organ som avses i 6 § i socialvårdslagen.

Även när det gäller barnets rätt att föra talan biträds barnet i första hand av sina föräldrar eller övriga vårdnadshavare. Föräldrarnas eller någon annan vårdnadshavares möjlighet att biträda barnet kan dock i vissa barnskyddsärenden begränsas av en uppenbar intressekonflikt mellan dem och barnet, vilket äventyrar föräldrarnas eller en annan vårdnadshavares opartiskhet. Därför fogades i samband med 1990 års ändring i barnskyddslagen till lagen en bestämmelse, enligt vilken den socialarbetare som ansvarar för barnets angelägenheter skall övervaka att barnets bästa tillgodoses (10 § 3 mom.). Den socialarbetare som är ansvarig för barnets angelägenheter skall på tjänstens vägnar biträda barnet och vid behov anvisa tillräcklig hjälp för barnet. Denna skyldighet gäller situationer då det är fråga om hörande av barnet eller om annat utövande av barnets talan. I motiveringen till lagrummet i regeringens proposition om en ändring av barnskyddslagen betonas att socialarbetaren skall biträda barnet också i det fallet att det mellan socialarbetaren och barnet råder en väsentlig skillnad i synen på behovet av barnskyddsåtgärder eller beträffande skötseln av andra frågor. Om åsiktsskillnaden gäller beslut i anslutning till

barnets rättsliga ställning, ändring av beslut eller besvär på grund av beslut, innebär biträdandet närmast att socialarbetaren hänvisar barnet till ett kommunalt rättsbiträde eller någon annan sakkunnig som är insatt i rättstillämpning.

Barnet kan även i vissa barnskyddssituationer ha behov av en separat intressebevakare, om vårdnadshavaren inte kan anses opartiskt kunna bevaka barnets intresse. I den klientlag som trädde i kraft vid ingången av år 2001 har man strävat efter att skydda den minderåriges ställning i relation till vårdnadshavaren eller en annan laglig företrädare i sådana situationer. I 10 § 3 mom. i nämnda lag föreskrivs om skyldigheten för det organ som ansvarar för socialvården att på tjänstens vägnar göra en ansökan om intressebevakare för den minderåriga i ett enskilt socialvårdsärende som gäller den minderåriges person när det finns grundad anledning att anta att vårdnadshavaren inte opartiskt kan bevaka barnets intresse. En tilläggsförutsättning är att det är viktigt att förordna en intressebevakare för att trygga den minderåriges intresse. I sådana fall uppstår en skyldighet för det organ som ansvarar för socialvården att på eget initiativ göra en anmälan till magistraten eller en ansökan hos tingsrätten om förordnande av en intressebevakare. Bestämmelsen gäller alla socialvårdsärenden, inklusive rättsprocesser.

Enligt ovan nämnda bestämmelse i klientlagen kan en intressebevakare förordnas för ett barn endast i sådana fall där man objektivt sett har anledning att anta att vårdnadshavaren inte opartiskt kan bevaka barnets intresse. Enligt förarbetena till klientlagen (RP 137/1999 rd, FvUU 7/2000 rd, ShUB 18/2000 rd) kan en intressekonflikt inte uppstå bara den på grund att barnet och vårdnadshavaren är oense om någon sak. Det tyder inte heller på en intressekonflikt att vårdnadshavaren och socialmyndigheten har olika uppfattningar om barnets intresse t.ex. i en sak som gäller omhändertagande. Däremot kan den lagliga företrädarens opartiskhet antas bli ställd på spel på det sätt som avses i bestämmelsen t.ex. i situationer där den minderåriges motpart i ett socialvårdsärende är vårdnadshavaren själv, vårdnadshavarens make eller någon annan som står vårdnads-

havaren nära. Opertiskheten kan även äventyras t.ex. när vårdnadshavaren eller någon närstående till denna kan misstänkas eller konstateras ha misshandlat eller utnyttjat barnet sexuellt. I situationer där barnen i en familj sinsemellan kan bli motparter äventyras dessutom vårdnadshavarens opertiskhet alldeles uppenbart. Som ett exempel på intressekonflikter nämns i förarbetena till lagen även sådana vårdnads- och umgängestvister och barnskyddssituationer, där föräldrarna utnyttjar massmedierna för att försvara sina egna rättigheter på ett sätt som kränker barnets heder och skyddet för privatlivet.

Avgörande för förordnande av en intressebevakare i ett barnskyddsärende är enligt rättspraxis (HD:2004:44) inte att intressebevakaren åtnjuter föräldrarnas förtroende utan intressebevakarens förutsättningar att bevaka barnets intresse.

Även förvaltningsdomstolar kan förordna en intressebevakare för barnet i samband med handläggningen av barnskyddsärenden. I samband med ändringen av lagen om förmyndarverksamhet fogades till förvaltningsprocesslagen 19 a §, som trädde i kraft vid ingången av december 1999. Enligt 19 a § kan den domstol där rättegången är anhängig på tjänstens vägnar för rättegången förordna en intressebevakare för en part som på grund av sjukdom, störningar i de psykiska funktionerna, försvagat hälsotillstånd eller av någon annan motsvarande orsak saknar förmåga att bevaka sina intressen i en rättegång. I rättspraxis har denna andra motsvarande orsak tolkats täcka förordnandet av en intressebevakare på tjänstens vägnar även för en person som på grund av sin ringa ålder inte kan bevaka sina intressen vid en rättegång. Syftet med bestämmelsen har dock inte varit att den skall tillämpas i situationer, där barnet redan har en intressebevakare, dvs. en vårdnadshavare som är intressebevakare, men denna är förhindrad i sin uppgift.

I den proposition med förslag till lag om intressebevakningsfullmakt och till lag om ändring av lagen om förmyndarverksamhet som lämnades till riksdagen våren 2006 (RP 52/2006 rd) föreslås en ändring av ovan nämnda bestämmelse i förvaltningsprocesslagen. Enligt propositionen kan förvaltningsdomstolen även på grund av jäv för den

ordinarie intressebevakaren förordna en ersättare för intressebevakaren. Om ändringen genomförs är det sålunda inte nödvändigt att ansöka om en intressebevakare hos allmän domstol utan förvaltningsdomstolen kan i sådana situationer själv förordna en intressebevakare för barnet.

Om en intressebevakare förordnas för barnet, för intressebevakaren talan på vårdnadshavarens vägnar. Det är inte möjligt att genom förordnandet av en intressebevakare åsidosätta vårdnadshavarens rättigheter som part. Om det t.ex. är fråga om omhändertagande eller förordnande till vård utom hemmet, har vårdnadshavaren och i regel även en förälder som frångått vårdnaden om ett barn rätt att bli hörd enligt 34 § i förvaltningslagen och att enligt 11 § i offentlighetslagen få uppgifter på det sätt som en person i partsställning får. Om det ingår i uppgifterna för den intressebevakare som förordnats för barnet att besluta om uppgifter som berör barnet, har vårdnadshavaren samma tystnadsplikt som även andra klienter eller parter inom socialvården, och intressebevakaren har således inte rätt att besluta om att barnets uppgifter skall lämnas ut till utomstående. I sådana situationer omfattas vårdnadshavaren samt dennes företrädare och biträde av tystnadsplikt och förbud mot utnyttjande av uppgifter enligt 23 § i offentlighetslagen samt 15 § i klientlagen.

Enligt 11 § 3 mom. i klientlagen kan en minderårig med hänsyn till sin ålder och utvecklingsnivå samt sakens natur av vägande skäl förbjuda att upplysningar som gäller honom eller henne lämnas ut till den lagliga företrädaren. En förutsättning är dock att förbudet inte klart strider mot den minderåriges intresse. Enligt regeringens proposition om klientlagen vill man genom bestämmelsen betona att minderåriga klienters självbestämmanderätt skall respekteras också i praxis inom socialvården. Bestämmelsen upptar ingen åldersgräns, men det är klart att barnet bör vara tillräcklig utvecklad och mogen för att motivera behovet av ett förbud och förstå förbudets innebörd. Situationer som klart strider mot en minderårigs intresse skulle kunna uppstå när en minderårig förbjuder att upplysningar om honom eller hennes ges och vårdnadshavarna, som ansvarar för att vård

och omsorg ordnas för den minderåriga, på grund av brist på information inte kan vidta de åtgärder för att trygga vården av och omsorgen om barnets som bedöms ligga i barnets intresse.

Stödåtgärder inom öppenvården

Den centrala principen för barnskyddet är att stöda barnets föräldrar och andra vårdnadshavare vid fostran av barnet. Detta innebär att stödåtgärderna inom öppenvården, såsom att stärka föräldrarnas fostringsförmåga och fostringsmöjligheter, är primära i förhållande till omhändertagande och vård utom hemmet, förutsatt att stödåtgärderna med tanke på barnets bästa är tillräckliga på det sätt som avses i barnskyddslagen.

Enligt 12 § i barnskyddslagen skall socialnämnden ofördröjligen vidta stödåtgärder inom öppenvården, om uppväxtförhållandena äventyrar eller inte tryggar barns eller ungdomens hälsa eller utveckling, eller om barn eller ung person genom sitt beteende äventyrar sin hälsa eller utveckling.

Stödåtgärder inom öppenvården är socialservice och andra stödåtgärder enligt 13 § i barnskyddslagen samt familje- och anstaltsvård som stödåtgärd inom öppenvården enligt 14 §. Användningen av stödåtgärder inom öppenvården övervägs i varje enskilt fall särskilt enligt barnets och familjens individuella behov. Stödåtgärderna inom öppenvården grundar sig på samtycke och vidtas i samarbete med barnet eller den unga personen samt föräldrarna eller andra personer som vårdar barnet (13 § 3 mom.). Samtycke krävs av vårdnadshavaren och i vissa fall av ett barn som fyllt 12 år (10 § 2 mom., 13 § 1 mom. och 14 §).

År 1990 fogades till ovan nämnda 13 § 1 mom. en bestämmelse, vars syfte är att barnskyddsåtgärder inte skall tillgripas i onödan enbart på grund av familjens ekonomiska eller bostadsproblem. Enligt bestämmelsen skall kommunen utan dröjsmål ordna tillräckligt ekonomiskt stöd för barnet eller familjen samt avhjälpa bristerna i boendeförhållandena eller ordna en bostad som motsvarar behovet, då behovet av barnskydd i väsentlig mån beror på otillräcklig utkomst,

bristfälliga boendeförhållanden eller avsaknad av bostad eller när dessa omständigheter utgör ett väsentligt hinder för barnets, familjens eller en sådan ung persons rehabilitering som håller på att bli självständig och som varit klient hos barnskyddet innan han fyllt 18 år. Denna kommunala skyldighet kan på basis av bestämmelsens ordalydelse betraktas som absolut så att klienten i sådana situationer har subjektiv rätt till nämnda tjänster och stödåtgärder. Enligt regeringens proposition om en ändring av barnskyddslagen är kommunen inte i sin verksamhet bunden av de normer som gäller kommunalt utkomststöd eller de allmänna anvisningarna för hur boendet skall ordnas, utan den bindande skyldigheten skall uppfyllas omedelbart och stödet skall vara tillräckligt så att bristen kan avhjälpas med stöd av barnskyddslagen. Otillräcklig utkomst eller bristfälligt boende utgör inte i någon situation en grund för omhändertagande av barn. Med en ung person på väg att bli självständig, som varit klient hos barnskyddet innan han fyllt 18 år, avses en person under 21 år som före uppnåendet av myndig ålder har berörts av barnskyddets tjänster och stödåtgärder på annat än ett tillfälligt sätt.

Enligt 13 § 2 mom. i barnskyddslagen är stödåtgärder inom öppenvården i första hand stödåtgärder enligt socialvårdslagen, t.ex. uppfostrings- och familjerådgivning, hemservice och dagvård. Kommunen skall utöver vad som föreskrivs i socialvårdslagen vid behov såsom stödåtgärder inom öppenvården ordna en stödperson eller stödfamilj samt tillräcklig terapier, stöda barn eller ung person i hans skolgång, förvärvande av yrke, anskaffning av bostad och placering i arbete, i hans fritidsintressen och vid tillgodoseende av andra personliga behov genom att ge ekonomiskt och annat stöd, samt ordna semester- och rekreationsverksamhet. Enligt regeringens propositionen om barnskyddslagen är förteckningen bara ett exempel. Stödåtgärder kan därutöver ordnas t.ex. i form av effektiviserat familjearbete eller genom att stöda familjen effektiviserat genom socialarbete. Socialnämnden skall även se till att den som i en krissituation är i behov av familje- och individriktat barnskydd omedelbart har möjlighet att få hjälp och stöd.

I 14 § i barnskyddslagen föreskrivs om familje- och anstaltsvård som stödåtgärd inom öppenvården. För barnet kan såsom stödåtgärd inom den öppna vården ordnas familjevård eller anstaltsvård tillsammans med en förälder eller vårdnadshavare eller den som svarar för barnets vård och fostran. För ett barn som fyllt 12 år kan denna vård eller omsorg också ordnas så att den gäller enbart barnet, om barnet självt ber därom eller samtycker till det. För barn under 12 år kan vården för högst tre månader ordnas så att den gäller enbart barnet, då omsorgen om barnet inte kan ordnas på något annat sätt på grund av att vårdnadshavaren eller den som svarar för barnets vård och fostran är sjuk eller av något annat motsvarande skäl. Denna vård eller omsorg kan av särskilda skäl förlängas med högst tre månader.

Genom 1990 års ändring i barnskyddslagen strävade man efter att förbättra rättsskyddet för barn och unga och som en ändring sattes då tidsgränser för placeringen av barn under 12 år genom stödåtgärder inom öppenvården. Genom lagändringen strävade man efter att återställa bestämmelsen till det ursprungliga syftet. Det ursprungliga syftet med bestämmelsen var att en placering genom en stödåtgärd inom öppenvården, dvs. utan omhändertagande, kan göras endast i rehabiliteringssyfte och då bör helst hela familjen rehabiliteras tillsammans. Trots detta syfte tillämpades bestämmelsen i praktiken så att placeringar av barn ensamma utan föräldrarna ofta fortsattes länge utan någon klar lösning på barnets situation.

Enligt regeringens propositionen om en ändring av barnskyddslagen skall det inte ens på grunder som gäller barnskydd bli aktuellt att placera barn under 12 år ensamma utanför hemmet med stöd av den aktuella 14 §. Ett barn kan dock med stöd av bestämmelsen placeras för högst tre månaders tid, när enskild omvårdnad om barnet förhindras på grund av sjukdom hos föräldrar, vårdnadshavare eller den person i vars vård och fostran barnet befinner sig eller på grund av någon annan orsak. Om sjukdomen eller någon annan motsvarande orsak ser ut att fortgå över tre månader, skall socialnämnden vid behov vidta åtgärder för omhändertagande enligt 16 § i barnskyddslagen, då förutsättningar

härför föreligger. Den tre månader långa frist som nämns i bestämmelsen tillämpas inte då ett litet barn följer med sina föräldrar till en vårdinrättning, utan placeringen kan i detta fall ske med stöd av den första meningen i bestämmelsen.

Arrangerandet av familjevård eller anstaltsvård som stödåtgärd inom öppenvården skiljer sig från omhändertagande bl.a. till de delar barnets vårdnadshavare fortfarande fattar alla beslut om omsorgen om barnet. Vid sidan av vårdnadshavaren krävs för placering ensam genom en stödåtgärd inom öppenvården samtycke av ett barn som fyllt 12 år. Om barnet återtar sitt samtycke medan placeringen varar, skall en placering som stödåtgärd inom öppenvården omedelbart avslutas. Motsvarande effekt har det att vårdnadshavaren återtar sitt samtycke, eftersom han med stöd av sin vårdnad har rätt att besluta om den unga personens boende och vistelse.

I 4 kap. i barnskyddslagen som gäller stödåtgärder inom öppenvården föreskrivs även om bevakande av barns fördel i skolnämnden, vid förundersökning och domstolshandläggning (15 §). Enligt bestämmelsen bör en representant för socialnämnden vid behov vara närvarande vid handläggning i skolnämnden av ärende som gäller avstängning av läropliktigt barn från skola. Socialnämnden skall också vara företräd vid förundersökning och domstolshandläggning av straffbar gärning som barn uppgetts ha begått, om detta inte är uppenbart obehövt. Enligt regeringspropositionen om barnskyddslagen är närvaron uppenbart obehövt t.ex. då trafikförseelser handläggs. Nämnden skall i ovan nämnda fall särskilt bevaka barnets fördel samt stöda hans uppväxt till en ansvarskännande människa, om möjligt i samråd med barnets vårdnadshavare.

Omhändertagande och brådskande omhändertagande

I 16 § i barnskyddslagen föreskrivs om förutsättningarna för omhändertagande. Enligt bestämmelsen skall socialnämnden omhänderta barn och ordna barnets vård utom hemmet för det första såvida brister i omsorgen om barnet eller andra förhållanden i

hemmet allvarligt hotar att äventyra barnets hälsa eller utveckling eller barnet allvarligt äventyrar sin hälsa eller utveckling genom att använda rusmedel, genom brottslig gärning som ej kan anses obetydlig eller genom annat därmed jämställbart beteende. Dessutom förutsätts att de stödåtgärder inom öppenvården som avses i 4 kap. inte är ändamålsenliga eller möjliga eller att de har visat sig otillräckliga samt att vården utom hemmet bedöms motsvara barnets bästa. Alla tre ovan nämnda förutsättningar skall uppfyllas för att barnet skall kunna omhändertas.

I motiveringen till regeringens proposition om barnskyddslagen utvärderas förutsättningarna för omhändertagande noggrannare. Brister i omsorgen om barnet eller andra uppväxtförhållanden kan t.ex. visa sig som bristande säkerhet som äventyrar barnets hälsa eller utveckling, försummande av den fysiska, sociala eller psykiska omsorgen om barnet eller direkt som misshandel av barnet.

Barnets eget beteende kan visa på behov av omhändertagande t.ex. i de situationer som nämns i bestämmelsen och som ansluter sig till barnets missbruk av rusmedel eller ett brott som barnet begått. Bedömningen av vilken risk missbruket av rusmedel medför för barnets hälsa eller utveckling skall basera sig på barnets ålder, arten av de rusmedel barnet missbrukar samt missbrukets omfattning. Vid bedömningen av det brott som barnet begått och effekterna av det bör man i synnerhet beakta de förhållanden och den livssituation som framgår i det enskilda fallet. Enligt regeringens proposition kan man som en allmän grund anse att förutsättningen för omhändertagande uppfylls av ett brott som kan leda till strängare straff än böter eller fängelse i sex månader. Om brottet dock är klandervärt endast i ringa mån, kan det i detta avseende anses ringa även om nämnda allmänna grund skulle uppfyllas.

I samband med beslutet om omhändertagande skall det bedömas om stödåtgärderna inom öppenvården är ändamålsenliga eller möjliga eller om de har visat sig otillräckliga. De föregående stödåtgärderna inom öppenvården är dock inte i alla fall en nödvändig förutsättning för omhändertagande. Enligt regeringens proposition är stödåtgärderna inom öppenvården inte möjliga bl.a. då bar-

nets vårdnadshavare eller, om barnet fyllt 15 år, barnet självt inte går med på dem eller barnets vårdnadshavare inte kan anträffas eller någon annan omständighet förhindrar att åtgärderna genomförs. Familje- eller anstaltsvård kan inte såsom stödåtgärd inom öppenvården ges i strid med vårdnadshavarens eller ett 12-årigt barns vilja, om placeringen gäller uteslutande ett barn som fyllt 12 år. Stödåtgärder inom öppenvården är inte ändamålsenliga med tanke på barnets bästa t.ex. då vård utom hemmet inte kan anses vara den bästa lösningen med hänsyn till barnets bästa. Åtgärderna är otillräckliga på det sätt som avses i bestämmelsen när man med hjälp av dem inte fått till stånd en ändring som behövs för en korrigering av situationen.

Högsta förvaltningsdomstolen har i sin avgörandepraxis bl.a. gjort en tolkning av när stödåtgärderna inom öppenvården inte kan anses ha visat sig otillräckliga, ändamålsenliga eller annars möjliga (HFD 28.12.2004 t 3391). I det aktuella fallet hänvisade högsta förvaltningsdomstolen som grund för avgörandet bl.a. till artikel 3 i konventionen om barnets rättigheter enligt vilken barnets bästa skall komma i främsta rummet vid alla åtgärder som rör barn, vare sig de vidtas av offentliga eller privata sociala välfärdsinstitutioner, domstolar, administrativa myndigheter eller lagstiftande organ, till artikel 20 enligt vilken vederbörlig hänsyn skall tas till önskvärdenheten av kontinuitet i ett barns uppfostran och till att konventionen förbjuder att barn skiljs från sina föräldrar mot deras vilja utom i de fall då behöriga myndigheter finner att ett sådant åtskiljande är nödvändigt för barnets bästa (artikel 9). Dessutom hänvisade högsta domstolen till artikel 8 i den konventionen om skydd för de mänskliga rättigheterna och de grundläggande friheterna (FördrS 19/1990), nedan *europiska människorättskonventionen*, och tillämpningspraxis för den. I fallet hade stödet för familjearbetarna och vägledningen i hemmet inte visat sig tillräcklig. Socialnämnden hade inte heller på behörig sätt utrett möjligheten att använda andra stödåtgärder inom öppenvården såsom frivillig placering av barnet i familjevård. I ärendet fanns således inte tillräcklig utredning om att stödåtgärderna inom öppenvården visat

sig otillräckliga eller inte ändamålsenliga eller annars möjliga för barnet.

För det tredje förutsätts det i 16 § i barnskyddslagen att vården utom hemmet bedöms motsvara barnets bästa. Syftet med omhändertagande av barn och placering i vård utom hemmet bör vara att trygga barnets bästa.

I en utredning om förutsättningarna för omhändertagande i kommunerna i huvudstadsregionen (Annina Myllärniemi: Huostanottojen kriteerit pääkaupunkiseudulla, SOCCA och Heikki Waris -institutet 2005) konstaterades att enligt de socialarbetare som arbetar inom barnskyddet görs en stor del av omhändertagandena alltför sent. Kriterierna för omhändertagande verkade även delvis vara olika för små barn och barn i puberteten. I fråga om små barn användes mera stödåtgärder och placeringar inom öppenvården före omhändertagande och bevis på behovet av omhändertagande samlades längre än för barn i puberteten. När det gäller barn i puberteten kunde barnskyddet få kännedom om barnets situation först när den redan var ganska svår, t.ex. från skolan, polisen eller utmattade föräldrar. Arbetet inom öppenvården blev då mindre och kortvarigare och omhändertagande tillgreps ofta på begäran av föräldrarna när situationen tillspetsats. I utredningen framgick dessutom att praxis för omhändertagande varierar i de olika städerna i huvudstadsregionen, t.ex. när det gäller hur många placeringar inom öppenvården eller brådskande omhändertaganden som görs innan man går inte för ett egentligt omhändertagande. Indirekt kan kriterierna för omhändertagandena även påverka resurserna och tillvägagångssätten inom vård utom hemmet.

I 18 § i barnskyddslagen föreskrivs om brådskande omhändertagande. Om barn av skäl som nämns i 16 § befinner sig i omedelbar fara eller eljest är i behov av brådskande omhändertagande och vård utom hemmet, kan barnet enligt bestämmelsen omhändertas av socialnämnden utan att beslutet underställs förvaltningsdomstolen för fastställelse. Enligt regeringspropositionen om barnskyddslagen kan detta förfarande komma i fråga t.ex. då barn inte avhämtats från dagvård och dess skötsel inte eljest kunnat ordnas. Vårdnadshavarnas våldsamma missbruk

av berusningsmedel, familjevåld eller andra därmed jämförbara situationer kan även omedelbart äventyra barnets säkerhet och således kräva beslut i brådskande ordning. Ett sådant beslut kan även bli aktuellt t.ex. då barnet allvarligt äventyrar sin utveckling genom brottslig verksamhet och ett beslut i brådskande ordning är av nöden för att en asocial ond cirkel omedelbart skall brytas.

Brådskande omhändertagande upphör senast inom 14 dagar efter beslutet, om det inte inom nämnda tid upptas till behandling som ett ärende som gäller omhändertagande (18 § 2 mom. i barnskyddslagen). Riksdagens justitieombudsman har i sin avgörandepraxis (beslut 22.6.2004 Dnr 2014/4/02) fäst uppmärksamhet vid fattandet av beslut om avslutande av brådskande omhändertagande i situationer då behovet av vård utom hemmet upphör innan de 14 dagar som avses i 18 § 2 mom. gått ut. Av bestämmelsen framgår inte entydigt om omhändertagandet upphör med att barnet skrivs ut. Omhändertagande överför en del av vårdnadshavarens rättigheter på socialnämnden och ger socialnämnden ganska omfattande befogenheter att besluta om angelägenheter i anslutning till omsorgen om barnet. Rättsverkningarna av omhändertagande fortgår även om barnet placeras i sitt eget hem eller hos vårdnadshavaren. Av denna anledning bör det entydigt kunna konstateras om omhändertagande fortsätter eller upphör.

Strävan var att förbättra rättsskyddet för barn genom att år 1990 komplettera den aktuella 18 § med tidsgränser, enligt vilka ett ärende som gäller omhändertagande skall behandlas utan dröjsmål och senast inom 30 dagar efter att beslutet om brådskande omhändertagande fattades. Annars förfaller beslutet. Av synnerligen vägande skäl kan tiden förlängas med högst 30 dagar. Som ett synnerligen vägande skäl för förlängning av brådskande omhändertagande kan betraktas att avgörandet av ärendet kräver ett synnerligen omfattande utredningsarbete, t.ex. om det finns skäl att anta att barnet har utsatts för misshandel eller sexuellt utnyttjande, eller om antalet personer som skall höras i ärendet är stort (13 § 2 mom. i barnskyddsförordningen).

I regeringspropositionen om barnskyddsla-

gen betonas att avsikten med bestämmelsen om brådskande omhändertagande inte är att man kunde fatta flera på varandra följande beslut i brådskande ordning, utan vid behov skall vården av barnet utom hemmet ordnas på basis av omhändertagande enligt 17 §.

Bestämmelser om hörande, delgivning och underställning av beslut i anslutning till beslutsfattande som gäller omhändertagande, placering i vård utom hemmet och upphörande av omhändertagande ingår i 17 § i barnskyddslagen. I 1 mom. i nämnda paragraf föreskrivs för det första om utredande av barnets egna önskemål och åsikter samt hörande av barnet, vilket beskrivs ovan i punkten som gäller klarläggande av barnets bästa och barnets rätt att föra talan. Socialnämnden skall vid beredningen av omhändertagandet förut- om barnet ge föräldrarna, vårdnadshavarna samt den som svarar för eller omedelbart före beredningen av ärendet har svarat för barnets vård och fostran tillfälle att bli hörda på det sätt som föreskrivs om hörande i 34 § i förvaltningslagen. Den som skall höras på det sätt som nämns ovan skall också, på det sätt som förvaltningslagen föreskriver om bevislig delgivning, delges beslut om omhändertagande av barnet, placering i vård utom hemmet eller upphörande av omhändertagande. Nämnden skall dessutom vid behov höra sakkunniga i fråga om barns uppväxt och utveckling.

I 2 mom. i nämnda paragraf föreskrivs om att ett beslut om omhändertagande eller vård utom hemmet skall underställas förvaltningsdomstolen. Om ett barn som fyllt 12 år eller dess vårdnadshavare motsätter sig omhändertagande eller därtill ansluten placering i vård utom hemmet, eller om hörande som förutsätts i 1 mom. inte har kunnat ske, skall beslutet inom 30 dagar underställas förvaltningsdomstolen. Beslutet behöver dock inte underställas, om hörande inte har kunnat ske på grund av att bonings- eller vistelseorten för den som skall höras inte med skäliga åtgärder kan klarläggas eller om det kan anses motiverat att hörande inte skall ske på grund av att barnet inte har kontakt med den som skall höras.

Paragraf 17 § i barnskyddslagen ändrades år 1990, då man frångick den tidigare användningen av det allmänna partsbegreppet i

barnskyddsärenden. Däremot definieras i bestämmelsen de personer som skall höras i samband med beslutsfattande och få information om sin rätt att söka ändring samt å andra sidan de vars motstånd leder till att beslutet underställs förvaltningsdomstolen. Enligt regeringspropositionen om en ändring av barnskyddslagen har kretsen av personer som skall höras utvidgats till att omfatta de personer vilkas intresse, rätt eller skyldighet det är fråga om i det ärende som skall avgöras, dock med den begränsningen att om någon inte har hörts så leder detta inte till att ärendet underställs förvaltningsdomstolen, om personen i fråga under lång tid inte har hållit kontakt med barnet eller man inte kan ta reda på hans boningsort med skäliga åtgärder. Om någon har beretts tillfälle att bli hörd och han inte har utnyttjat detta tillfälle, medför inte detta att beslutet underställs förvaltningsdomstolen. Man har önskat göra kretsen av dem som hörs omfattande, eftersom det på tjänstens vägnar alltid skall utredas huruvida den förälder som inte anförtrotts omvårdnaden eller den person som i övrigt vårdat barnet eventuellt anser sig kunna svara för barnets vård och fostran i framtiden. Med den person i vars vård och fostran barnet befinner sig avses fosterförälder som privat tagit hand om ett barn närmast när barnet första gången omhändertas och placeras i vård utom hemmet samt fosterförälder som ordnats av socialnämnden i sådana situationer där barnet skall placeras i ett annat fosterhem eller omhändertagandet av barnet skall upphöra. En person skall höras och ett beslut tillkännages så, att förtroendet i klientförhållandet inte äventyras därav eller sådana uppgifter om en förälder eller någon annan vilka skall hemlighållas inte förmedlas vidare.

Enligt regeringspropositionen om barnskyddslagen skall ett beslut om barnets placering fattas samtidigt som beslut fattas om omhändertagande. Med placering i vård utom hemmet avses även sådana senare beslut om ändring av platsen för placering av barnet som baserar sig på vårdplan.

Enligt 17 § 3 mom. i barnskyddslagen skall förvaltningsdomstolen skyndsamt underrätta social- och hälsovårdsministeriet om ett sådant beslut om placering i ett statligt skolhem eller en därmed jämförbar privat barnskydds-

anstalt som avses i 2 mom. Denna bestämmelse tillämpas inte längre i praktiken.

Bestämmelser om beredningen av ett beslut om omhändertagande och placering i vård utom hemmet ingår i 3 § i barnskyddsförordningen. En socialarbetare som handhar barnskyddsuppgifter skall bereda dessa ärenden tillsammans med en annan arbetstagare som är förtrogen med vårdnad om barn. Socialarbetaren kan dock bereda ärendet ensam, om det är brådslande eller om samarbete av särskilt skäl är uppenbart onödigt.

Enligt 14 § i barnskyddsförordningen skall beslut i ärenden som gäller omhändertagande, placering i vård utom hemmet, upphörande av omhändertagande, begränsning av kontakterna och isolering uppgöras enligt ett formulär som fastställts av social- och hälsovårdsministeriet.

Europeiska människorättsdomstolens avgöranden som gäller omhändertagande beskrivs nedan under punkt 2.1.2 De grundläggande fri- och rättigheterna och de mänskliga rättigheterna

Vårdnaden om barn som omhändertagits

I 19 § i barnskyddslagen föreskrivs om vårdnaden om barn som omhändertagits. När barn omhändertagits av socialnämnden, har socialnämnden för uppnående av syftet med omhändertagandet rätt att besluta om barnets vård, uppfostran och övervakning, den övriga omsorgen om barnet samt om dess vistelseort. Socialnämnden bör dock sträva efter samarbete med barnets föräldrar och övriga vårdnadshavare. Enligt regeringspropositionen om barnskyddslagen bestäms omfattningen av socialnämndens beslutanderätt på basis av förverkligandet av syftet med omhändertagandet. I konfliktsituationer bör man från fall till fall överväga om det är fråga om omständigheter som påverkar förverkligandet av syftet med omhändertagandet och utgående från detta skall beslutas huruvida ärendet hör till socialnämnden eller barnets föräldrar att avgöra.

Omhändertagande upplöser inte lagstadgade eller förordnade vårdnadshavares vårdnad. Vårdnadshavarna till ett omhändertaget barn företräder barnet i ärenden som gäller dennas

person, om inte något annat föreskrivs i lag eller en intressebevakare har förordnats för barnet. Sålunda har barnets vårdnadshavare trots omhändertagandet rätt att besluta t.ex. om barnets trossamfund i samma omfattning som före omhändertagandet. Beslut om barnets namn hör också enbart till barnets vårdnadshavare. Socialnämnden har inte heller någon rätt att föra talan i ett ärende som gäller ett omhändertaget barns nationalitet. Där emot har socialnämnden enligt passlagen (671/2006) rätt att föra talan i ett ärende som gäller ett omhändertaget barns pass (7 § 2 mom. i nämnda lag).

Enligt barnskyddslagen beslutar socialnämnden eller föreståndaren för anstalten om kontakten mellan ett omhändertaget barn och dess föräldrar samt övriga barnet närstående personer på det sätt som närmare stadgas i 24 och 25 § (19 § 2 mom.). Under den tid omhändertagandet varar kan domstol på det sätt som stadgas i lagen angående vårdnad om barn och umgängesrätt och lagen angående förmynderskap besluta vem som skall anförtros vårdnaden och förmynderskapet, numera intressebevakningen (19 § 3 mom. i barnskyddslagen).

Enligt 9 § 1 mom. i lagen angående vårdnad om barn och umgängesrätt kan domstolen besluta att vårdnaden om barnet vid sidan av eller i stället för föräldrarna anförtros en eller flera personer som har gett sitt samtycke till detta. Enligt 2 mom. i samma paragraf kan domstolen om föräldrarna eller den ena av dem är vårdnadshavare för sitt barn anförtro vårdnaden åt en eller flera personer i stället för föräldrarna endast om med hänsyn till barnet synnerligen vägande skäl talar för detta.

Enligt 11 § i förordningen om vårdnad om barn och umgängesrätt skall socialnämnden när ett barn stadigvarande vårdas av någon annan än barnets vårdnadshavare vidta åtgärder för ordnandet av vårdnaden om barnet genom ett avtal mellan föräldrarna eller genom domstolsbeslut, om detta skall anses motiverat med tanke på barnets bästa. När socialnämnden prövar ärendet skall den särskilt beakta barnets egna önskemål och åsikt samt förhållandet mellan barnet och dess föräldrar eller andra vårdnadshavare.

T.ex. barnets släktingar eller andra perso-

ner som står barnet nära kan komma i fråga som vårdnadshavare eller bistående vårdnadshavare. Således kan även t.ex. en familjevårdare som på basis av ett uppdragsavtal enligt familjevårdarlagen länge vårdat barnet i vissa situationer förordnas som vårdnadshavare.

Enligt barnskyddsförordningen skall den som vid sidan av eller i stället för föräldrarna har anförtrots vårdnaden om ett barn och hos vilken barnet bor vid behov garanteras sådana förutsättningar för vård och fostran av barnet som nämns i 4 § 1 och 2 mom. i familjevårdarlagen (7 § i förordningen).

När omhändertagandet upphör

I 20 § i barnskyddslagen föreskrivs om när omhändertagandet upphör. Socialnämnden skall avsluta omhändertagandet, då sådant behov av omhändertagande och vård utom hemmet som avses i 16 § inte längre föreligger, om detta inte klart strider mot barnets bästa. När barnets bästa bedöms, skall hänsyn tas till den tid vården utom hemmet varat, till arten av förhållandet mellan barnet och den som vårdar det utom hemmet samt till umgänget mellan barnet och dess föräldrar. Omhändertagandet upphör då barnet fyller 18 år eller ingår äktenskap.

Beslut om omhändertagande är i kraft tills vidare. Avslutande av omhändertagande skall alltid övervägas särskilt i enlighet med 20 § och 9 § i barnskyddslagen med hänsyn till barnets bästa. Om ett barn har placerats i vård utom hemmet skall målet enligt regeringspropositionen om barnskyddslagen även vara att stöda barnets vårdnadshavare på det sätt som deras situation förutsätter för att barnet igen skall kunna överlämnas till sina vårdnadshavare. Om det dock inte inom rimlig tid sker några sådana ändringar i vårdnadshavarens livssituation som tryggar barnets bästa, skall man sträva efter att stabilisera förhållandena för barnet. När barnet redan fäst sig vid sin nya miljö och dess uppväxtförhållanden stabiliserats, kan omhändertagande inte avslutas enbart på den grunden att vårdnadshavarnas förhållanden förbättrats. Avslutande av omhändertagande, liksom

även tillgripande av en sådan åtgärd, skall i sista hand avgöras i överensstämmelse med barnets bästa.

Enligt 21 § i barnskyddslagen förfaller beslut om omhändertagande, om det inte verkställts inom tre månader från det beslutet vann laga kraft. Enligt regeringspropositionen om barnskyddslagen kan man förmoda att behov av vård utom hemmet inte längre föreligger om det inte ansetts finnas skäl att verkställa omhändertagandet omedelbart efter att beslutet härom vunnit laga kraft.

Högsta förvaltningsdomstolen (HFD 11.05.1999 t 1070) har tolkat att omhändertagande förfallit även i en situation där barnen varit fortgående placerade i hemmet under mer än två års tid. Besluten om omhändertagande av barnen hade under dessa omständigheter inte blivit verkställda i praktiken och således förfallit. Om nämnden efter sitt beslut om omhändertagande och senast inom tre månader efter att beslutet om omhändertagande vann laga kraft dock genom att framställa en begäran om handräckning till polisen, skaffa ett familjehem eller någon annan liknande åtgärd skridit till verkställighet av omhändertagandet, förfaller det laga kraft vunna beslutet om omhändertagande och vård utom hemmet inte med stöd av 21 § i barnskyddslagen även om barnet skulle ha hållit sig undan eller blivit gömt mer än tre månader efter att beslutet om omhändertagande vann laga kraft (HFD 12.4.2006 t 874).

Vård utom hemmet och barnets ställning i vård utom hemmet

I 6 kap. i barnskyddslagen föreskrivs om ordnande av vård utom hemmet och eftervård. Enligt 22 § i barnskyddslagen avses med vård av barn utom hemmet att barnets vård och fostran ordnas utanför hemmet. I vård utom hemmet kan endast placeras barn som socialnämnden omhändertagit. Vård av barn utom hemmet kan ordnas som familje- eller anstaltsvård eller på något annat ändamålsenligt sätt. Ett barn under 12 år får placeras i skolhem eller någon annan därmed jämförbar privat barnskyddsanstalt endast tillsammans med en förälder eller vårdnads-

havaren eller den som svarar för barnets vård och fostran.

Enligt regeringspropositionen om barnskyddslagen avses med annan ändamålsenlig vård som nämns i bestämmelsen t.ex. understött boende eller det, att hela familjen bereds möjlighet att bo i den anstalt där barn i vård utom hemmet placerats. Förverkligandet av vård utom hemmet har inte i bestämmelsen begränsats endast till familje- eller anstaltsvården utan målet i bestämmelsen är även att främja bruket av andra sätt som tillmötesgår barnets behov. En bestämmelse som förbjuder placering av barn under 12 år i skolhem fogades till nämnda bestämmelse i samband med ändringarna i barnskyddslagen år 1990. Enligt regeringspropositionen som gäller en ändring av barnskyddslagen är barn under 12 år som tagits in på skolhem i allmänhet rätt mycket störda. Avsikten med bestämmelsen är att vård och rehabilitering på ett sätt som bättre tryggar barnets bästa ordnas för dessa barn i en för barnet välkändare uppväxtmiljö som begränsar barnets frihet mindre än ett skolhem. Målet bör vara att behovet av placering i skolhem skall ersättas med andra åtgärder.

Barn kan även tillfälligt placeras under sina föräldrars eller andra vårdnadshavares fostran och vård (22 § 3 mom. i barnskyddslagen). Enligt regeringspropositionen om barnskyddslagen möjliggör bestämmelsen placering av ett omhändertaget barn hos endera föräldern. Även i motiveringen till 19 § som gäller vårdnaden om barn som omhändertagits konstateras att ett omhändertaget barn tillfälligt kan placeras hos föräldrarna eller hos endera föräldern. När man förbereder möjligheten för barnet att återvända till föräldrarna, placeras barnet ofta först på nytt i sin familj utan att omhändertagandet upphör. Enligt regeringspropositionen kan barn även för den tid omhändertagandet varar placeras hos endera föräldern, t.ex. då föräldrarna i en tillspetsad äktenskapsskillnadssituation inte kan enas om vårdnaden.

Enligt barnskyddsförordningen skall den socialarbetare som handhar barnskyddsutgifter och har berett omhändertagandet och arbetstagare som svarar för vård och fostran av barn som vårdas utom hemmet samarbeta med barnet och dess föräldrar så att den vård

de behöver fortgående kan tryggas (5 § 3 mom. i förordningen).

I frågor som ansluter sig till vårdnaden om barn som placerats i vård utom hemmet skall de personer med vilka socialnämnden ingått avtal om familjevård eller föreståndaren för barnskyddsanstalten höras i frågor som gäller barnets vård, om detta inte med tanke på avgörandet av ärendet är obehövligt (23 § i barnskyddslagen). Enligt regeringspropositionen om barnskyddslagen är avsikten med bestämmelsen att betona de personers betydelse som i praktiken svarar för barnets skötsel i ärenden som gäller vården av barn som placerats i vård utom hemmet, eftersom dessa, i och med att de handhar barnets skötsel och fostran, känner till de behov hos barnet som skall beaktas då eventuella ändringar i barnets vårdplan övervägs. Det är onödigt att höra personerna t.ex. när man beslutar att ta ut ersättning för kostnaderna för vård utom hemmet hos barnets föräldrar.

I 24 § i barnskyddslagen föreskrivs om den rätt ett barn som vårdas utom hemmet har till fortgående och trygga mänskliga relationer samt om rätten att hålla kontakt med närstående personer. Ett barn som vårdas utom hemmet skall tillförsäkras för barnets utveckling viktiga, fortgående och trygga mänskliga relationer. Barnet har rätt att träffa sina föräldrar och andra barnet närstående personer samt att hålla kontakt med dem. Enligt regeringspropositionen om barnskyddslagen är syftet med bestämmelsen att betona betydelsen av att uppväxtförhållandena för barn utom hemmet stabiliseras. Barns ställning vid vård utom hemmet är alltför ofta otrygg därför att barnet kan omplaceras många gånger under de viktigaste åren av sin utveckling.

I samband med att ovan nämnda ändringar i barnskyddslagen träder i kraft den 1 november 2006 preciseras även de sätt att hålla kontakt som nämns i 24 §. Enligt den ändrade 24 § 1 mom. har barnet rätt att träffa sina föräldrar och andra barnet närstående personer genom att ta emot gäster eller företa besök utanför platsen för vård utom hemmet samt att hålla kontakt med dem i övrigt genom att använda telefon eller sända och ta emot brev eller därmed jämförbara andra förtroliga meddelanden eller andra försändelser.

Socialnämnden skall stöda och hjälpa bar-

net i dess kontakter med föräldrarna samt med andra barnet närstående personer (24 § 2 mom.). Enligt regeringspropositionen om barnskyddslagen är det uttryckligen fråga om den rätt barn i vård utom hemmet har att träffa barnet närstående personer samt att hålla kontakt med dessa. För barnet viktiga personer kan förutom dess föräldrar och släktingar även vara en närfostrare, stödperson eller någon annan närstående person. Socialnämnden skall vid behov stöda och hjälpa barnet, dess föräldrar samt andra barnet närstående personer att hålla kontakt, t.ex. genom att bidra till resekostnaderna, ordna inkvartering samt genom annan praktisk hjälp.

Enligt 5 § 1 mom. i barnskyddsförordningen skall vården och omsorgen om barnet ordnas och barnet skall behandlas så, att dess personliga integritet respekteras. Vården och omsorgen om barnet skall dessutom ordnas så, att avståndet till den plats där barnet är placerat inte utgör hinder för upprätthållandet av kontakt med personer som är viktiga för barnet.

I 25 § i barnskyddslagen föreskrivs om begränsning av kontakterna. Närmare bestämmelser ingår i 9 § i barnskyddsförordningen. Bestämmelserna om begränsning av kontakterna preciserades och lyftes från förordningen till lagnivå i samband med ovan nämnda ändringar i barnskyddslagen som träder i kraft den 1 november 2006. Enligt 25 § 1 mom. i den ändrade barnskyddslagen får rätten för ett barn som vårdas utom hemmet att hålla kontakt med sina föräldrar eller andra barnets närstående personer begränsas genom beslut, om det i vårdplanen eller av särskilda skäl på annat sätt inte har varit möjligt att komma överens med barnet och föräldrarna eller andra barnet närstående personer om kontakterna. Som förutsättningar för en begränsning nämns dessutom i bestämmelsen att 1) kontakten äventyrar uppnåendet av syftet med vården av barnet utom hemmet och en begränsning är nödvändig med tanke på barnets vård och fostran, eller 2) kontakten är till fara för barnets liv, hälsa, utveckling eller säkerhet, eller 3) en begränsning är nödvändig för föräldrarnas eller familjens övriga barns säkerhet, säkerheten för de andra barnen i familjehemmet eller anstalten eller personalens säkerhet, eller 4) ett barn som fyllt

12 år motsätter sig kontakten. Detsamma gäller ett barn som är yngre än 12 år, om barnet är så utvecklat att hans eller hennes vilja kan beaktas.

Enligt 2 mom. i den aktuella paragrafen är det under de förutsättningar som anges i 1 mom. tillåtet att 1) begränsa barnets rätt att träffa sina föräldrar eller andra närstående, 2) begränsa barnets rätt att hålla kontakt med sina närstående per telefon eller andra kontaktanordningar eller medier, 3) läsa och kvarhålla ett enskilt brev eller något annat därmed jämförbart förtroligt meddelande till eller från barnet och att granska och kvarhålla andra försändelser, samt 4) för den tid begränsningen gäller ta ifrån barnet anordningar och medier som används för kontakt för att omhänderhas av platsen för vård utom hemmet, eller att begränsa deras användning. Vidare enligt 3 mom. behöver barnets vistelseort under de förutsättningar som nämns i 1 mom. inte röjas för barnets föräldrar eller vårdnadshavare så länge omhändertagandet varar. Enligt 4 mom. får sådan begränsning av kontakterna som avses i paragrafens 1–3 mom. ske bara i den utsträckning som i det specifika fallet är nödvändigt för att det i lagen nämnda syftet skall uppnås. Kvarhållna brev och andra förtroliga meddelanden skall förvaras åtskilda från andra handlingar som gäller barnet för att de inte skall kunna läsas av andra än de som avses i 25 a § 2 mom.

I ovan nämnda sammanhang fogade även en ny 25 a § till barnskyddslagen, i vilken föreskrivs om beslut om begränsning av kontakterna. Enligt sagda 25 a § 1 mom. skall ett beslut om begränsning av kontakterna enligt paragrafens 1–3 mom. ges för viss tid, högst ett år åt gången. I beslutet skall nämnas orsaken till begränsningen, vilka personer som omfattas av begränsningen, vilket slag av kontakt begränsningen gäller och i vilken utsträckning begränsningen skall genomföras. Enligt 2 mom. skall det organ som avses i 6 § 1 mom. i socialvårdslagen fatta beslut om begränsning av kontakterna. Beslut om kortvarig begränsning enligt 25 § 1 och 2 mom. som gäller i högst 30 dygn kan dock även fattas av föreståndaren för en barnskyddsanstalt. Om det finns behov av att förlänga begränsningen eller om det ända från början finns behov av att bestämma att begränsning-

en skall gälla i mer än 30 dygn, beslutar organet i ärendet. Begränsningen av kontakterna skall upphävas så snart den inte längre behövs med hänsyn till 25 § 1 mom.

I 26 § i barnskyddslagen åläggs socialnämnden att på eget initiativ, på grundvalen av föreliggande handlingar och annat material, och på ett sätt som är anpassat till barnets ålder och utvecklingsnivå, klargöra varför barnet omhändertagits samt redogöra för de åtgärder som vidtagits eller planeras för dess del. Barnet får inte lämnas sådana uppgifter som äventyrar dess utveckling eller strider mot synnerligen viktig enskild fördel.

Enligt regeringspropositionen om barnskyddslagen skall man då man stannar för vård utom hemmet föra tillräckliga diskussioner med barnet om de faktorer som föranlett vårdbehovet. Även i svåra frågor har öppenhet visat sig vara det bästa förfarings sättet. När barnet känner sin egen bakgrund och de faktorer som påverkat dess liv, stöder detta uppkomsten av barnets identitet och ökar även dess förmåga att behärska sitt liv. Då de omständigheter utreds som påverkat barnets livssituation, skall man gå finkänsligt och taktfullt till väga. Då utredning lämnas skall barnets ålder och utvecklingsnivå samt dess förhållande till närstående personer beaktas. Sådana uppgifter som äventyrar barnets utveckling eller strider mot någon synnerligen viktig enskild fördel skall inte lämnas. Uppgifter kan äventyra barnets utveckling till exempel då det kan antas att barnet inte är tillräckligt utvecklat för att ta emot uppgifter om händelser som djupt skakat dess liv. Lämnande av uppgifter strider mot en synnerligen viktig enskild fördel då det kan antas att barnet till följd av detta kan ställa sig våldsamt till personer som påverkat dess liv.

Nämnda bestämmelse kompletteras av 11 § i klientlagen, som gäller lämnande av uppgifter till en klient och enligt vilken klientens rätt att få uppgifter om en handling som gäller klienten själv bestäms enligt 3 kap. i ofientlighetslagen. I 11 § i nämnda lag föreskrivs om en parts rätt att ta del av en handling. Enligt 11 § 2 mom. 1 punkten har en part inte rätt att ta del av en handling när utlämnande av uppgifter ur handlingen skulle strida mot ett synnerligen viktigt allmänt intresse, ett barns intresse eller ett annat syn-

nerligen viktigt enskilt intresse.

I samband med ovan nämnda ändringar i barnskyddslagen fogades till 26 § ett nytt 3 mom., som träder i kraft den 1 november 2006. Enligt momentet skall för barnet, på ett sätt som antecknas noggrannare i vårdplanen, ordnas tillräcklig möjlighet till personliga samtal om sig själv och sådant som anknyter till genomförandet av vården utom hemmet med den i 10 § 3 mom. avsedda socialarbetare som ansvarar för barnets angelägenheter.

Familjevård

Barnskyddslagens bestämmelser om familjevård (27–28 §) upphävdes i samband med att familjevårdarlagen stiftades. Bestämmelser om familjevård ingår i socialvårdslagen, familjevårdarlagen samt i förordningen om arvoden och ersättningar till familjevårdare (420/1992). Avsikten är att nämnda förordning skall upphävas vid ingången av år 2007 och de aktuella bestämmelserna överförs delvis ändrade till 2 och 3 § i familjevårdarlagen (RP 134/2006).

Enligt 25 § i socialvårdslagen avses med familjevård ordnande av vård, fostran eller annan omvårdnad av en person dygnet runt utanför hans eget hem i ett privathem. Målet med familjevården är att bereda den som är i familjevård möjlighet till vård under familjeliknande förhållanden och till nära människo- relationer samt att främja hans grundtrygghet och sociala utveckling. Familjevård ges den för vilken vård, fostran eller annan omvårdnad inte kan ordnas på ett ändamålsenligt sätt i hans eget hem eller genom utnyttjande av någon annan social- och hälsovårdsservice och som inte anses vara i behov av anstaltsvård.

Enligt 26 § i socialvårdslagen avses med familjehem ett privathem som tillhandahåller familjevård efter att ha fått länsstyrelsens tillstånd därtill, eller kommunens eller samkommunens godkännande enligt familjevårdarlagen. Familjevård ges således närmast på basis av ett uppdragsavtal enligt familjevårdarlagen eller enligt principen med köpta tjänster. Familjevård på basis av ett uppdragsavtal grundar sig på ett avtal mellan socialnämnden och familjevårdaren om om-

ständigheter som gäller familjevården. När det gäller köpta tjänster kommer kommunen överens om ordnande av familjevård med en sådan privat serviceproducent som länsstyrelsen har beviljat tillstånd. Om förutsättningarna för beviljande av tillstånd och om tillsynen över servicen bestäms i tillsynslagen.

Enligt 26 a § 1 mom. i socialvårdslagen får i ett familjehem högst fyra personer vårdas samtidigt, inberäknat de barn under skolåldern och andra personer i behov av speciell vård eller omsorg som bor i samma hushåll som vårdaren, om det inte är fråga om vård av syskon eller medlemmar av samma familj. Enligt 2 mom. i nämnda paragraf får i ett familjehem samtidigt vårdas högst sju personer, om det på vårdstället bor mints två personer som svarar för vården, fostran eller den övriga omvårdnaden i familjehemmet. Av de sistnämnda skall åtminstone den ena ha den behörighet som stadgas i 1 § 3 mom. i familjevårdarlagen (lämplig utbildning för uppgiften och tillräcklig erfarenhet av vård- eller fostringsuppgifter) och den andra den behörighet som stadgas i paragrafens 2 mom. (personer som med hänsyn till sin utbildning, sin erfarenhet eller sina personliga egenskaper är lämpliga att ge familjevård).

Av de ovan nämnda bestämmelserna om behörighet för familjevård framgår att krav på yrkesexamen inte ställs för personer som ger familjevård.

Anstaltsvård

Bestämmelser om anstaltsvård i samband med barnskydd finns i 29–33 § i barnskyddslagens 6 kap., som gäller ordnande av vård utom hemmet och eftervård. Innehållet i 31 och 32 § beskrivs nedan i punkten om begränsande åtgärder i anstaltsvård. Av bestämmelserna reglerar 29–32 § ordnandet och genomförandet av anstaltsvård och 33 § grundandet av privata barnskyddsanstalter. Bestämmelserna om anstaltsvård tillämpas också på privata barnskyddsanstalter. Detta framgår av motiveringen till regeringspropositionen om barnskyddslagen.

Enligt ovan nämnda regeringsproposition kan välordnad anstaltsvård ofta anses vara

det bästa sättet att ordna vård utom hemmet för barn då placeringen är temporär och man i samband med anstaltsvården har ett nära samarbete med barnets föräldrar och barnet och föräldrarna flitigt håller kontakt med varandra. Fastän familjevård i allmänhet är den önskvärdaste lösningen då barn placeras i vård utom hemmet av permanent karaktär, är det inte alltid möjligt att placera barnet i familjevård, t.ex. för att barnet är särskilt svårskött. Anstaltsvård är ofta den ändamålsenligaste lösningen även för barn i puberteten som är i behov av vård utom hemmet.

Enligt 29 § i barnskyddslagen är barnskyddsanstalter, där vård utom hemmet för barn och anstaltsvård kan ordnas såsom stödfunktioner, barnhem, ungdomshem och skolhem samt andra med dem jämförbara barnskyddsanstalter. När barn fostras och uppväxtförhållandena ordnas, skall enligt 30 § 1 mom. i barnskyddslagen det iakttagas som är stadgat i 1 § i lagen angående vårdnad om barn och umgängesrätt. Innehållet i den vård som ges vid anstalten bestäms således med stöd av lagen angående vårdnad om barn och umgängesrätt.

Bestämmelser om de allmänna förutsättningarna för verksamheten vid barnskyddsanstalter ingår i 30 § 2 mom. i barnskyddslagen. Enligt bestämmelsen skall en anstalt ha tillräckliga och ändamålsenliga verksamhetsutrymmen och tillräcklig och ändamålsenlig utrustning samt en så stor inom socialvården yrkesutbildad personal och annan personal som behovet påkallar. Om antalet vårdplatser vid en anstalt samt om den inom socialvården yrkesutbildade personalens storlek bestäms genom förordning.

Enligt regeringens proposition om barnskyddslagen kan anstaltens verksamhetsutrymmen anses vara tillräckliga och sakenliga om barn som bor i anstalten har tillräckliga möjligheter till privatliv. Barn skall ha möjlighet att i fred vara för sig själv och ha ett för identiteten nödvändigt eget område. I anstalten skall dessutom finnas utrymmen för gemensamt bruk. Målet borde vara en rymlig familjebostad i normal omgivning, där hemligheten och trevnaden är tryggad.

Enligt 8 § 1 mom. i barnskyddsförordningen finns det i en barnskyddsanstalt en eller flera bostadsenheter. Enheterna i en anstalt

med flera bostadsenheter kan fungera var för sig. I en bostadsenhet får högst åtta barn eller unga personer och i samma grupp av byggnader högst tjugofyra barn eller unga personer vårdas samtidigt. I brådskande fall kan dock i en bostadsenhet eller anstalt under en kort tid vårdas flera barn eller unga personer. Enligt 2 mom. skall varje bostadsenhet i en barnskyddsanstalt ha en med tanke på barnens och de unga personernas vård tillräcklig personal, dock skall minst fem arbetstagare vara sysselsatta i vård- och fostringsuppgifter. I 3 och 4 mom. föreskrivs om möjligheterna att avvika från bestämmelserna i paragrafen med tillstånd från länsstyrelsen.

Det är närmast staten, kommuner och privata sammanslutningar som är huvudmän för barnskyddsanstalter.

Tillstånd till grundande och utvidgning av en privat barnskyddsanstalt samt väsentlig ändring i verksamheten vid en sådan anstalt ges av länsstyrelsen (33 § i barnskyddslagen). Om förutsättningarna för beviljande av tillstånd till verksamhet och om den övriga tillsynen över privata anstalter bestäms i tillsynslagen.

Bestämmelser om behörighetsvillkoren för personalen vid kommunala barnskyddsanstalter ingår i lagen om behörighetsvillkoren för yrkesutbildad personal inom socialvården (272/2005). Med stöd av 3 § 2 mom. i tillsynslagen tillämpas samma behörighetsvillkor också på personalen vid privata anstalter. Bestämmelser om behörighetsvillkoren för personalen vid statens skolhem finns i förordningen om statens skolhem (769/1978), nedan *skolhemsförordningen*.

Begränsande åtgärder i anstaltsvård

Barnskyddslagens bestämmelser om tvångsmedel och begränsningar eller särskilda begränsningar som kan tillämpas i fråga om ett omhändertaget barn som placerats vid en barnskyddsanstalt preciserades genom ovan nämnda ändring i barnskyddslagen, som träder i kraft den 1 november 2006.

Enligt regeringspropositionen som gäller ovan nämnda ändring av barnskyddslagen (RP 225/2004 rd) gäller den nya regleringen i synnerhet förutsättningarna för utövande av

befogenhet som gäller begränsningar och tillsynen över det samt ett bättre rättsskydd för personer som blir föremål för dessa begränsningar. Målet för den mycket detaljerade regleringen är att förbättra rättsskyddet för barnskyddets klienter, i synnerhet barnen, samt arbetstagarna inom barnskyddet genom att i fråga om begränsningsfullmaktens exakthet och noggranna avgränsning få barnskyddslagen att bättre motsvara gällande reglering av de grundläggande och mänskliga rättigheterna. Målet är samtidigt även att göra gränsdragningen mellan gränser som hör till barnets uppfostran och de begränsningar som regleras i barnskyddslagen tydligare. Avsikten är även att barn som placerats i vård utom hemmet genom bestämmelserna skall få en mera jämlik ställning sinsemellan oberoende av var i landet de är placerade.

Begreppen tvångsmedel och begränsning i gällande lag ersätts med begreppet begränsande åtgärd. Begränsande åtgärder är omhändertagande av ämnen och föremål (barnskyddslagen 31 §, som träder i kraft den 1 november 2006), kroppsvisitation och kroppsbesiktning (31 a §), granskning av egendom och försändelser och kvarhållande av försändelser (31 b §), fasthållande (31 c §), begränsning av rörelsefriheten (32 §), isolering (32 a §) och särskild omsorg (32 b—d §). Helt nya av dessa är kroppsbesiktning, kvarhållande av försändelser, fasthållande och särskild omsorg. Ett centralt mål för de begränsande åtgärderna är att de för sin del skall trygga att syftet med omhändertagandet uppnås och samtidigt skydda barnet eller en annan person. Till barnskyddslagen fogas även en bestämmelse om allmänna förutsättningar för bruk av begränsande åtgärder (30 a §), anteckningar om begränsande åtgärder samt deras inverkan på vårdplanen (32 e §) samt länsstyrelsens tillsyn (32 f §) och ändringssökande (35 a §).

Eftervård

I 34 § i barnskyddslagen föreskrivs om socialnämndens skyldighet att sedan vård utom hemmet har avslutats stöda barnet eller den unga personen samt de vuxna som ser efter barnet. Enligt 1 mom. i paragrafen skall soci-

alnämnden sedan vård utom hemmet har avslutats alltid ordna eftervård genom att stöda barnet eller den unga personen samt hans föräldrar och vårdnadshavare samt den som svarar för barnets eller den unga personens vård och fostran enligt vad som föreskrivs i 3 kap. i barnskyddslagen, som gäller verksamhetsformerna och principerna för familje- och individinriktat barnskydd, i 13 och 14 § som gäller stödåtgärder inom öppenvården samt i 24 § som gäller mänskliga relationer och kontakter. Denna skyldighet att ordna eftervård upphör när den unga personen fyller 21 år.

Eftervården skall planmässigt genomföras i enlighet med barnets bästa och barnets eller den unga personens egna önskemål och åsikter. Eftervården ges med hjälp av stödåtgärder inom öppenvården enligt 13 och 14 §. Skyldigheten att ge eftervård omfattar även socialnämndens skyldighet att aktivt hjälpa och stöda barnet eller den unga personen i dess kontakter med föräldrarna samt med andra barnet närstående personer enligt 24 § i barnskyddslagen.

Enligt 34 § 2 mom. i barnskyddslagen kan socialnämnden betala ersättning för barnets underhåll och vård till dem som har ingått familjevårdsavtal samt stöda barnets vård och fostran i övrigt också om vården utom hemmet har upphört på grund av att de som ingått familjevårdsavtalet har anförtratts vårdnaden om barnet i stället för föräldrarna. Innan socialnämnden ansöker om eller lämnar domstolen utredning om överföringen av vårdnaden på dem som har ingått familjevårdsavtalet, skall nämnden avtala med dessa om de stödåtgärder och den ersättning som nämns i detta moment.

Genom eftervården försöker men enligt regeringspropositionen om barnskyddslagen trygga den tidigare vårdens räckvidd och på tillräckligt lång sikt försäkra sig om att den unga personen inte till följd av att stödet upphört alltför tidigt blir beroende av samhällets övriga vårdmaskineri. En väl genomförd eftervård är samtidigt förebyggande barnskydd. Enligt regeringspropositionen skall målet för eftervården vara att stöda barnet eller den unga personen på samma sätt som föräldrar vanligen stöder och hjälper sina barn som håller på att bli vuxna och

självständiga. Eftervård innebär inte att man intar en förmyndarattityd gentemot barnet, utan att man stöder dess strävan mot självständighet. Såvida barnet återvänder till sina vårdnadshavare, skall socialnämnden stöda honom och hans familj vid anpassningen till situationen samt ge akt på hur barnets och hans familjs förhållanden utvecklas.

Paragraf 34 § som gäller eftervård reviderades i samband med 1990 års ändring i barnskyddslagen. Då var syftet att göra bestämmelsen ännu mer förpliktande genom att betona att eftervård alltid skall ordnas för ett barn eller en ung person som vårdats utom hemmet. Enligt den regeringsproposition som gäller en ändring av barnskyddslagen är förutsättningen inte att barnet eller den unga personen efter att vården utom hemmet upphört fortfarande är i behov av sådana direkta stödåtgärder inom öppenvården som avses i lagens 12 §. Bestämmelsens ordalydelse och motiveringen i regeringspropositionen stöder tolkningen att eftervård har tryggats som en subjektiv rätt.

I rättspraxis har skyldigheten att ge eftervård i vissa fall ansetts förfalla om det har gått flera år sedan behovet av barnskydd förelåg. Enligt högsta förvaltningsdomstolens avgörande angående ersättning av kostnader för eftervård (HFD 12.1.1995 t 36) var det med beaktande av att omhändertagandet upphört flera år tidigare och övriga omständigheter i detta fall inte längre fråga om ett sådant stöd i form av eftervård som den kommun som i tiden omhändertog barnet skulle vara skyldig att ersätta den andra kommunen.

Skyldigheten att ge eftervård gäller inte som sådan familjevård eller anstaltsvård som ges som stödåtgärd inom öppenvården enligt 14 § i barnskyddslagen. Enligt 13 § 1 mom. i barnskyddslagen skall unga personer som varit placerade genom en stödåtgärd inom öppenvården stödas även efter att de blivit myndiga. Enligt denna bestämmelse skall kommunen utan dröjsmål ordna tillräckligt ekonomiskt stöd samt avhjälpa bristerna i boendeförhållandena eller ordna en bostad som motsvarar behovet, om nämnda omständigheter utgör hinder för en sådan ung persons rehabilitering som håller på att bli självständig och som varit klient hos barnskyddet

innan han fyllt 18 år. Enligt regeringspropositionen avses med en ung person på väg att bli självständig en person under 21 år som före uppnåendet av myndig ålder har berörts av barnskyddets tjänster och stödåtgärder på annat än ett tillfälligt sätt.

I samband med ovan nämnda revidering av barnskyddslagen år 1990 fogades till 34 § gällande 2 mom. som gäller stöd för familjevårdare även efter det att vården om barnet överförts. I undantagsfall kan det vara i enlighet med barnets bästa att överföra vården om barnet på fosterföräldrar i stället för föräldrarna. En sådan överföring av vården innebär att grunderna för omhändertagandet inte längre existerar och att omhändertagandet måste avslutas. Normalt innebär avslutandet av omhändertagande även att ersättningarna för vård utom hemmet upphör. Detta har i praktiken förhindrat överföringar av vården även när de skulle ha motsvarat barnets bästa. Enligt den regeringsproposition som gäller en ändring av barnskyddslagen är avsikten med bestämmelsen att kostnadsersättning skall betalas samt annat nödvändigt stöd ges den fosterfamilj som fått vården om barnet samt att detta skall ske som eftervård ända fram till barnets 21 levnadsår. Däremot förutsätts inte att arvode i anslutning till vården utom hemmet längre betalas i dessa situationer. Socialnämnden skall komma överens med fosterföräldrarna om en fortsättning på eller ändring av nämnda ersättningar och stödformer när vården om barnet övergår till fosterföräldrarna för att eventuella ändringar inte skall komma som en överraskning för dem.

Barnskyddsanmälan

Enligt barnskyddslagen skall uppgifter lämnas till socialvårdsmyndigheterna förutom i enlighet med 20 och 22 § 2 mom. i klientlagen även aktivt och på eget initiativ på de grunder som anges i 40 § i barnskyddslagen som gäller anmälningsskyldighet. Enligt denna bestämmelse skall den som är anställd eller innehar ett förtroendeuppdrag inom social- och hälsovården, skolväsendet, polisväsendet eller en församling utan dröjsmål göra en anmälan till socialnämnden om han vid

handhavandet av sin tjänst eller befattning eller sitt uppdrag fått vetskap om att barn är i uppenbart behov av familje- och individinriktat barnskydd (1 mom. i nämnda paragraf). Även andra personer kan göra en sådan anmälan (2 mom.).

Syftet och målet med anmälningsskyldigheten är att så tidigt som möjligt upptäcka situationer där barn försummas, utsätts för faror, blir övergivna och motsvarande situationer. Bestämmelsen har tolkats så att anmälningsskyldigheten åsidosätter myndigheternas tystnadsplikt enligt bestämmelsen.

Riksdagens justitieombudsman har i sin särskilda berättelse gällande familjevåld (Barn, familjevåld och myndigheternas ansvar, B1/2006 rd) fäst uppmärksamhet vid de problem som förekommit vid tolkningen av den aktuella bestämmelsen. Ärenden som lämnar onödigt rum för tolkning hänför sig bl. a. till när en person som arbetar med barn över huvudtaget är skyldig att göra en barnskyddsanmälan till socialmyndigheterna. Från bestämmelsen framträder inte heller om anmälan kan göras utan hinder av bestämmelserna om tystnadsplikt.

Riksdagens justitieombudsman fäste i samband med det ovan nämnda även uppmärksamhet vid att man inte för närvarande samlar in tillräckligt med information om barnskyddsanmälningar och de åtgärder de leder till. Sådana uppgifter skulle dock behövas t.ex. för att behovet av barnskydd skall kunna följas upp.

Riksdagens justitieombudsman föreslog i ovan nämnda särskilda berättelse att det med tanke på barnets rättsskydd vore befogat att överväga om det finns skäl att i vissa fall ålägga socialmyndigheterna att göra polis-anmälan om misstänkta våldsbrott mot barn och sexuellt utnyttjande av barn. Riksdagens justitieombudsman hänvisade i samband med sitt ställningstagande till 18 § i klientlagen som gör det möjligt för socialvårdsmyndigheter att på eget initiativ lämna ut uppgifter i de situationer och under de förutsättningar som föreskrivs i lagen. Enligt justitieombudsmannen är bestämmelsen orimligt besvärlig att tillämpa och anser att bestämmelsen kunde bearbetas genom att t.ex. ge socialvårdsmyndigheterna rätt att oberoende av tystnadsplikten göra polisanmälan om miss-

tänkta våldsbrott mot barn eller om olika former av sexuellt utnyttjande av barn.

Under behandlingen av den ovan nämnda särskilda berättelsen av riksdagens justitieombudsman har riksdagens lagutskott (LaUU 9/2006 rd) och grundlagsutskott (GrUB 7/2006 rd) sett att det åtminstone borde föreskrivas om sociala myndigheternas skyldighet att i de gravaste fallen meddela polisen om det finns anledning att misstänka att barnet har utsatts för våld eller sexuella övergrepp.

I Stakes handbok Lapsen seksuaalisen hyväksikäytön ja pahoinpitelyn selvittäminen, asiantuntijaryhmän suositukset sosiaali- ja terveydenhuollon henkilöstölle (Stakes/Oppaita 55, Helsinki 2003) har som anvisning i form av en rekommendation konstaterats att socialväsendet skall anmäla misstankar om sexuellt utnyttjande av barn samt sådana misstankar om misshandel där barnet har fått skador till polisen.

I 18 § i klientlagen föreskrivs om utlämnande av sekretessbelagda uppgifter i vissa andra situationer oberoende av klientens samtycke. Enligt 2 mom. skall den som ordnar eller lämnar socialvård oberoende av klientens samtycke lämna ut uppgifter ur en sekretessbelagd handling till polisen, om det är fråga om ett grovt brott för vilket det strängaste straffet är fängelse i minst fyra år. I enlighet med bestämmelsen skall uppgifterna lämnas ut på begäran till polisen. I det fallet har inte socialvårdsmyndigheterna prövningsrätt om den kan lämna ut uppgifterna eller inte. Bestämmelsen förpliktar inte i enlighet med sin ordalydelse socialvårdsmyndigheterna att lämna ut uppgifter på eget initiativ, såsom att framställa en begäran om undersökning till polisen, men bestämmelsen gör det möjligt för socialvårdsmyndigheterna att även lämna ut uppgifter på eget initiativ.

Enligt 18 § 3 mom. i klientlagen får uppgifter ur en sekretessbelagd handling lämnas ut även på eget initiativ vid misstanke om ett brott som avses i 2 mom. eller när det föreligger misstanke om ett brott som är mindre grovt än vad som där nämns, om den som ordnar eller lämnar socialvård bedömer att utlämnandet är nödvändigt på grund av ett barns intresse eller ett synnerligen viktigt allmänt eller enskilt intresse. I 3 mom. har

det således gjorts direkt möjligt för socialvårdsmyndigheterna att på eget initiativ lämna ut uppgifter till polisen i alla situationer, om den nödvändighet på grund av ett barns intresse eller ett synnerligen viktigt allmänt eller enskilt intresse som utgör förutsättningen för att uppgifter skall få lämnas ut uppfylls.

Gällande lagstiftning gör det möjligt att lämna ut uppgifter t.ex. i fråga om brott mot barn och således även att framställa en begäran om undersökning till polisen. Nämnda bestämmelser i klientlagen är dock uppenbarligen mycket dåligt kända i kommunerna. Detta fäste riksdagens justitieombudsman också uppmärksamhet vid i sin ovan nämnda särskilda berättelse.

Övervakning av vården av barn som placerats i enskilt hem

I barnskyddslagen föreskrivs även om övervakning av vården av barn som placerats i enskilt hem (41 §). Ovan nämnda placering som en stödåtgärd inom öppenvården skiljer sig från placering i enskilt hem så att vid placering i enskilt hem är det barnets vårdnadshavare eller barnet själv som med vårdnadshavarens samtycke väljer placeringsplats och beslutar om placeringen. Placeringen av barnet är då ett privaträttsligt avtal mellan barnets vårdnadshavare och den person som tagit barnet i sin vård.

Om placering i enskilt hem sker utan socialnämndens vetskap, skall socialnämnden omedelbart underrättas om placeringen. Såväl barnets vårdnadshavare som den i vars vård barnet placerats är skyldig att göra sådan anmälan. Efter det socialnämnden fått en anmälan skall den utreda om det enskilda hemmet till sina förhållanden är lämpligt för barnets vård och fostran samt om den som tagit barnet till sig förmår ta hand om det och om placeringen motsvarar barnets bästa. Om det enskilda hemmet eller den vård och fostran som ges där konstateras vara olämplig eller bristfällig, skall socialnämnden försöka rätta till saken. Om detta inte lyckas, kan nämnden förbjuda att barnet hålls i detta hem. Enligt regeringspropositionen om barnskyddslagen skall nämnden härvid se till att barnets vård ordnas på ett sätt som överens-

stämmer med barnets bästa och behov. Nämnden skall vid behov omhänderta barnet och ordna vård utom hemmet för det.

I 17 § i barnskyddsförordningen ingår kompletterande bestämmelser bl.a. om innehållet i en anmälan som skall göras om placering i enskilt hem och om stöd för den som tagit emot barnet för vård. Socialnämnden skall för den som tagit emot barnet för vård klarlägga vilka rättigheter och skyldigheter den har samt stöda vårdaren genom att ordna nödvändiga stödfunktioner i syfte att främja barnets vård och fostran med särskilt beaktande av vad som stadgas i barnskyddslagen. Socialnämnden skall också föra förteckning över barn som placerats i enskilt hem.

Avgifter för barnskydd samt dispositionsmedel och medel för eget hushåll

Enligt barnskyddslagen kan avgifter tas ut för barnskydd som gäller familjer och individuellt barnskydd enligt vad som föreskrivs i lagen om klientavgifter inom social- och hälsovården (734/1992), nedan *klientavgiftslagen* (46 § 1 mom. i barnskyddslagen).

Vård av barn och unga personer enligt barnskyddslagen är avgiftsfri med stöd av 4 § 4 punkten i klientavgiftslagen. Enligt 7 § 1 mom. i klientavgiftslagen kan för ersättande av kostnaderna för familje- eller anstaltsvård eller boendeservice som enligt barnskyddslagen har getts ett barn i form av stödåtgärd inom öppenvården, vård utom hemmet eller eftervård dock tas ut en avgift hos barnets föräldrar. Förutsättningen är att det är motiverat med beaktande av de berörda personernas utkomstmöjligheter och vårdsynpunkter. Avgiften får vara högst lika stor som det underhållsbidrag som bestäms med stöd av 1-3 § i lagen om underhåll för barn (704/1975). Med stöd av 20 § i förordningen om klientavgifter inom social- och hälsovården (912/1992), nedan *klientavgiftsförordningen*, fördelas den avgift som enligt 7 § 1 mom. i klientavgiftslagen skall tas ut hos föräldrarna mellan föräldrarna enligt deras betalningsförmåga.

Kommunen kan också utan att fastställa avgiften ta ut och höja underhållsbidraget för barnet för den tid då barnet får ovan nämnd

familjevård, anstaltsvård eller boendeservice (7 § 2 mom. i klientavgiftslagen). Underhållsbidragen kan användas för att ersätta kostnaderna för familje- eller anstaltsvård eller boendeservice. För ersättande av kostnaderna för familje- eller anstaltsvård eller boendeservice som avses i barnskyddslagen kan med avvikelse från 4 § 4 punkten tas ut en skälig avgift som skall betalas med barnets eller den unga personens övriga inkomster, ersättningar eller fordringar enligt 14 § (7 § 3 mom. i klientavgiftslagen). Enligt 20 § 2 mom. i klientavgiftsförordningen får den avgift som tas ut av barnets eller den unga personens inkomster för familjevård, anstaltsvård eller boendeservice som enligt barnskyddslagen har getts i form av stödåtgärd inom öppenvården, vård utom hemmet eller eftervård uppgå till högst 1070 euro i månaden. Avgiften får dock inte överstiga kostnaderna för produktionen av servicen.

I 46 § 2 mom. i barnskyddslagen föreskrivs om dispositionsmedel och medel som hjälper den unga personen att bli självständig och som skall ges ett barn eller en ung person som placerats utom hemmet. När vården och fostran av barnet eller den unga personen är ordnad utanför hemmet så som närmare stadgas genom förordning skall enligt bestämmelsen tillräckliga dispositionsmedel ges för barnets eller den unga personens studier, fritidssysselsättning och personliga behov samt tillräckliga medel som hjälper honom att bli självständig.

Närmare bestämmelser om medel för eget hushåll ingår i 6 e § i barnskyddsförordningen. Varje kalendermånad skall för ett barn eller en ung person som placerats utanför hemmet reserveras ett belopp som motsvarar minst 30 % av hans inkomster, ersättningar eller fordringar enligt 14 § i klientavgiftslagen. Barnbidrag beaktas dock inte då beloppet räknas ut. Om barnet eller den unga personen inte får sådana inkomster eller ersättningar eller har sådana egna tillgodohavanden som avses i 14 § klientavgiftslagen eller om de är otillräckliga, skall han av kommunen få de medel som behövs för att han skall klara sig på egen hand, dock högst ett belopp som är lika stort som maximibeloppet av startersättning enligt 3 § i förordningen om arvoden och ersättningar till familjevårdare.

År 2006 är maximibeloppet 2440 euro.

I 6 c § i barnskyddsförordningen föreskrivs om dispositionsmedel. Barnet eller den unga personen skall varje kalendermånad med beaktande av barnets ålder och uppväxtmiljö ges dispositionsmedel för eget bruk som följer: 1) för barn under 15 år ett belopp som motsvarar barnets individuella behov och 2) för barn eller unga personer som har fyllt 15 år minst ett belopp som motsvarar en tredjedel av det högre underhållsstöd som enligt 8 § i lagen om tryggnad av underhåll för barn (122/1977), numera 7 § i lagen om underhållstrygghet (671/1998), skall betalas för ett barn. Dispositionsmedel ges inte under den tid barnet eller den unga personen själv kan försörja sig. Minimibeloppet på dispositionsmedel för ett barn som fyllt 15 år är således ungefär 40 euro i månaden år 2006.

Beslutsfattande och ändringssökande i barnskyddsärenden

Barnskyddslagen innehåller specialbestämmelser bl.a. om underställning av beslut om barnskyddsärenden hos förvaltningsdomstolen, besvärsmått och besvärsmått. Dessutom iakttas de allmänna bestämmelserna i socialvårdslagen och socialvårdsförordningen (607/1983), förvaltningslagen, förvaltningsprocesslagen samt de lagar som gäller förvaltningsdomstolar i beslutsfattande och ändringssökande.

Enligt socialvårdslagen sköts uppgifter i anslutning till verkställigheten av socialvården av ett kollegialt organ som kommunen utser och som skall sköta de uppgifter socialnämnden har enligt andra lagar (6 § 1 mom.). Organet skall även företräda kommunen, bevaka dess rätt och föra talan i ärenden som angår individuell verkställighet av socialvården samt i dessa ärenden på kommunens vägnar ingå avtal och andra rättshandlingar (6 § 3 mom.). I princip är det således socialnämnden som har beslutanderätten i individomsorgen inom barnskyddet.

Enligt socialvårdslagen kan organets beslutanderätt i en instruktion delegeras till tjänsteinnehavare som är underställda organet, fränsett beslut om vård oberoende av personens vilja (12 § 1 mom.). En tjänsteinnehava-

re som har yrkesmässig behörighet som socialarbetare och som har förordnats av organet har rätt att enligt de av organet fastställda grunderna och dess allmänna anvisningar på organets vägnar i brådskande fall besluta om vård oberoende av egen vilja och därtill anslutna andra åtgärder och att i dessa fall själv eller genom ombud föra organets talan (12 § 2 mom.).

På så vis kan en tjänsteinnehavare som har behörighet som socialarbetare och som förordnats till uppgiften av socialnämnden bl.a. fatta beslut om brådskande omhändertagande (18 § i barnskyddslagen) och beslut om omhändertagande samt placering i vård utom hemmet (16 §) när barnet och vårdnadshavaren inte motsätter sig beslutet. Bland besluten inom barnskyddet kan beslutanderätten när det gäller tvångsomhändertagande och därtill ansluten placering i vård utom hemmet (16 och 17 §) inte enligt ovan nämnda 12 § 1 mom. i socialvårdslagen delegeras till tjänsteinnehavaren utan socialnämnden skall alltid avgöra dessa ärenden som första instans.

Enligt kommunallagen kan kommunens högre organ allmänt ta upp ett ärende som med stöd av kommunallagen har delegerats till en underlydande nämnd, sektion och myndighet. Till behandling i ett högre organ får dock inte tas sådana ärenden inom undervisningsverksamheten, hälso- och sjukvården eller socialväsendet som gäller en individ (51 § i kommunallagen). Således fattas barnskyddsbeslut som gäller en individ alltid av det organ som förordnats till uppgiften genom en instruktion i kommunen eller en underlydande tjänsteman.

I ett beslut som har fattats av en tjänsteinnehavare som är underställd socialnämnden får ändring inte sökas genom besvär. Den som är missnöjd med tjänsteinnehavarens beslut har dock rätt att få ärendet behandlat i nämnden genom att i enlighet med förvaltningslagen yrka detta inom 14 dagar efter det han fick del av beslutet (45 § i socialvårdslagen och 16 § i socialvårdsförordningen). Socialnämnden skall då behandla ärendet i brådskande ordning.

Socialnämndens beslut kan överklagas hos förvaltningsdomstolen. Nämndens beslut omfattas av reglerna för sökande av ändring i 7 kap. i socialvårdslagen. Enligt 46 § i social-

vårdslagen ändring i socialnämndens beslut söks genom besvär hos förvaltningsdomstolen inom 30 dagar efter delfäendet av beslutet.

I förvaltningsdomstolens beslut som fattats i barnskyddsärenden kan ofta sökas ändring genom vidare besvär hos högsta förvaltningsdomstolen.

Enligt 35 § i barnskyddslagen gäller för sökande av ändring i tillämpliga delar vad som föreskrivs i 7 kap. i socialvårdslagen. Specialbestämmelserna i barnskyddslagen åsidosätter dessa allmänna bestämmelser som följer.

Enligt 35 § 1 mom. i barnskyddslagen får ett barn som har fyllt 12 år söka ändring i ett ärende som nämns i 13 § 1 mom. i barnskyddslagen och som gäller ekonomiskt stöd och boende. Enligt 2 mom. i samma paragraf får ändring i ett ärende som gäller omhändertagande av barn, placering i vård utom hemmet eller upphörande av omhändertagande sökas av barnet, om det har fyllt 12 år, samt av barnets förälder eller vårdnadshavare och den som svarar för eller omedelbart före ärendets beredning har svarat för barnets vård och fostran.

Enligt 17 § 2 mom. i barnskyddslagen skall socialnämndens beslut om omhändertagande eller placering i vård utom hemmet inom 30 dagar underställas förvaltningsdomstolen, om ett barn som fyllt 12 år eller dess vårdnadshavare motsätter sig åtgärden eller om hörande som förutsätts i 1 mom. i samma paragraf inte har kunnat ske. Beslutet behöver dock inte underställas förvaltningsdomstolen i vissa undantagsfall, där hörande inte har kunnat ske. Enligt 36 § i barnskyddslagen får ändring i ett beslut om omhändertagande eller placering i vård utom hemmet enligt 17 § 2 mom. inom 30 dagar från delfäendet sökas genom besvär hos förvaltningsdomstolen. Besvären kan under denna tid även lämnas till socialnämnden, som inom 14 dagar skall sända dem till förvaltningsdomstolen och bifoga sitt eget utlåtande. Underställandet och besvären skall då behandlas och avgöras tillsammans.

I 37 § 1 mom. i barnskyddslagen föreskrivs om sökande av ändring hos högsta förvaltningsdomstolen. I beslut som förvaltningsdomstolen med stöd av barnskyddslagen har

meddelat i ärenden som gäller omhändertagande av barn, placering i vård utom hemmet, begränsning av kontakterna eller upphörande av omhändertagande samt i boendefrågor enligt 13 § 1 mom. får ändring sökas genom besvär hos högsta förvaltningsdomstolen enligt förvaltningsprocesslagen.

I 37 § 2 mom. i barnskyddslagen ingår ett allmänt förbud mot att anföra besvär över beslut som gäller individomsorgen inom barnskyddet. Enligt förbudet får ändring inte sökas genom besvär i andra än i 1 mom. angivna beslut som förvaltningsdomstolen med stöd av barnskyddslagen har gett beträffande familje- och individinriktat barnskydd. Begränsningarna av sökande av ändring hindrar inte extraordinärt ändringssökande, såsom ansökan om återbrytande, hos högsta förvaltningsdomstolen.

I samband med de ändringar i barnskyddslagen som gällde begränsande åtgärder fogades till lagen en ny bestämmelse om ändringssökande som gäller begränsande åtgärder (35 a §). Enligt bestämmelsen får ändring sökas i beslut som gäller begränsning av kontakterna eller begränsande åtgärder. I beslut som har fattats av en privat anstalt eller någon annan än en tjänsteinnehavare som är underställd det organ som avses i 6 § 1 mom. i socialvårdslagen får ändring sökas genom besvär hos förvaltningsdomstolen. Besvär skall anföras inom 30 dagar från delfäendet av beslutet. I fråga om sökande av ändring gäller i övrigt vad som bestäms i förvaltningsprocesslagen. I ett beslut om begränsning av kontakterna får ändring sökas av ett barn som fyllt 12 år samt av föräldern till eller vårdnadshavaren för det barn som beslutet gäller eller av någon annan vars kontakter med barnet har begränsats genom beslutet. Till 37 § 1 mom. fogades dessutom rätt att söka ändring genom besvär hos högsta förvaltningsdomstolen i beslut som gäller begränsning av kontakterna.

I 38 § i barnskyddslagen föreskrivs om verkställighet av beslut som inte vunnit laga kraft. Beslut om omhändertagande av barn och om vård av barn utom hemmet kan trots underställning eller sökande av ändring verkställas, om verkställigheten inte kan uppskjutas utan att barnets hälsa eller utveckling äventyras och om myndighet förordnat att

beslutet skall verkställas omedelbart. Då underställning skett eller ändring sökts, kan den myndighet som ärendet underställts eller hos vilken ändring sökts förbjuda verkställigheten av beslutet eller förordna att verkställigheten skall avbrytas. I samband med ändringarna i barnskyddslagen gällande begränsande åtgärder inom barnskyddet fogades till den aktuella paragrafen en ny bestämmelse enligt vilken ett beslut om begränsning av kontakterna samt om begränsande åtgärder får verkställas genast även om de överklagats.

Allmänna bestämmelser om vilka beslut som kan verkställas ingår dessutom i 47 § i socialvårdslagen och i 31 § i förvaltningsprocesslagen.

Ett beslut om barnskydd som beretts av kommunens barnskyddsmyndigheter och som mot de berördas vilja fattas i ett kollegialt organ upptas till behandling i förvaltningsdomstolen antingen på grundval av underställning eller ändringssökande. I enlighet med 39 § i barnskyddslagen skall ärenden rörande underställning av och ändring i beslut som gäller familje- och individinriktat barnskydd handläggas i brådskande ordning.

I förvaltningsdomstolen tillämpas en s.k. utredningsmetod. Förvaltningsdomstolen skall vid behov skaffa tilläggsutredningar och personligen höra remissinstanserna och de myndigheter som berett ärendet. Förvaltningsdomstolen kan dessutom förrätta muntlig förhandling för utredandet av ärendet.

I behandlingen och avgörandet i förvaltningsdomstolen av ärenden som gäller omhändertagande av barn, placering i vård utom hemmet, upphörande av omhändertagande eller begränsning av kontakterna deltar en sakkunnigledamot enligt 7 och 8 § i lagen om förvaltningsdomstolarna (430/1999). Sakkunnigledamoten skall vara en person som avlagt högre högskoleexamen och är förtrogen med barnskydd. Sakkunnigledamoten är viktig för att trygga domstolens sakkunskap, bedöma det material som skall läggas till grund för avgörandet och vid muntlig förhandling även med tanke på processledningen.

Övervakning

Enligt 3 § i socialvårdslagen ankommer den allmänna planeringen, ledningen och övervakningen av socialvården på social- och hälsovårdsministeriet. Inom länet ankommer planeringen, ledningen och övervakningen av socialvården på länsstyrelsen.

Enligt 8 § 2 mom. i kommunallagen kan länsstyrelsen med anledning av klagomål undersöka om kommunen iakttar gällande lagar. Länsstyrelsernas styrmetoder består i att uppmärksamma vissa missförhållanden och att utfärda anmärkningar och allvarliga anmärkningar. En länsstyrelse kan dessutom med stöd av 8 § i länsstyrelselagen (22/1997) för att förstärka sitt beslut förelägga vite, hot om tvångsutförande eller hot om avbrytande. Länsstyrelsen kan också med stöd av 24 § i lagen om statsandelar till kommunerna (1147/1996) och 42 § i lagen om planering av och statsandel för social- och hälsovården förelägga vite om en kommun, samkommun eller någon annan huvudman för verksamheten vid ordnandet av statsandelsåliggandena har underlåtit att uppfylla en lagstadgad förpliktelse eller en förpliktelse om vilken stadgas eller bestäms med stöd av lagen.

Enligt 4 § 1 mom. i lagen om planering av och statsandel för social- och hälsovården kan en kommun ordna de uppgifter som hör till social- och hälsovården genom att sköta verksamheten själv, genom avtal tillsammans med en annan kommun eller andra kommuner, genom att vara medlem i en samkommun som sköter verksamheten, genom att anskaffa service från staten, en annan kommun, en samkommun eller någon annan offentlig eller privat serviceproducent. Enligt 3 mom. i paragrafen skall kommunen eller samkommunen vid anskaffning av service från en privat serviceproducent försäkra sig om att servicen motsvarar den nivå som krävs av motsvarande kommunala verksamhet.

Bestämmelser om behörighetsvillkoren för yrkesutbildad personal inom socialvården i kommunen eller samkommunen ingår i lagen om behörighetsvillkoren för yrkesutbildad personal inom socialvården.

Bestämmelser om tillsyn över privat socialservice ingår i tillsynslagen, som trädde i kraft vid ingången av år 1997. Lagen tilläm-

pas som komplement till barnskyddslagen både på privata s.k. köptjänstfamiljehem och på barnskyddsanstalter. Lagen tillämpas inte på familjevård som ges på grundval av ett uppdragsavtalsförhållande enligt familjevårdarlagen (1 § i tillsynslagen).

En verksamhetsenhet som producerar privat socialservice skall ha en person som ansvarar för servicen. Denna svarar för att verksamhetsenheten och servicen uppfyller de krav som ställs på den (4 § 1 mom. i tillsynslagen). En privat serviceproducent som bedriver serviceverksamhet dygnet runt, t.ex. ett privat familjehem, skall innan verksamheten inleds eller ändras väsentligt beviljas tillstånd av länsstyrelsen. En privat barnskyddsanstalt beviljas på basis av 33 § i barnskyddslagen tillstånd om villkoren enligt barnskyddslagen och barnskyddförordningen samt tillsynslagen uppfylls. En person som ansvarar för servicen skall utnämnas i samband med tillståndsförfarandet (4 och 5 § i tillsynslagen).

En förutsättning för att tillstånd enligt tillsynslagen skall beviljas är att villkoren enligt 3 § uppfylls (5 § i tillsynslagen). Enligt nämnda 3 § 1 mom. skall en verksamhetsenhet till sina sanitära och övriga förhållanden vara lämplig för den vård, fostran och övriga omsorg som skall tillhandahållas där. Personalen skall vara tillräckligt stor med avseende på servicebehovet och antalet vårdbehövande. Enligt 2 mom. skall verksamhetsenheten ha tillräckliga och ändamålsenliga lokaler och anordningar samt den personal som verksamheten förutsätter. Personalen skall ha samma behörighet som krävs av kommunens eller samkommunens yrkesutbildade socialvårdspersonal i motsvarande uppgifter. Till den del lagen tillämpas på familjevård, skall familjehemmets personal ha den behörighet som det föreskrivs om i 1 § 2 och 3 mom. i familjevårdarlagen och i 26 a § 2 mom. i socialvårdslagen. Såsom framgår av nämnda bestämmelse ingår inget krav på yrkesexamen i familjevårdarlagen. Enligt 3 § 4 mom. i tillsynslagen skall tjänsterna basera sig på ett avtal eller förvaltningsbeslut till vilket vid behov fogas en service-, vård- eller rehabiliteringsplan eller någon annan motsvarande plan som gjorts upp tillsammans med klienten eller hans företrädare.

Enligt 8 § i tillsynslagen ankommer den allmänna styrningen och övervakningen av verksamhet som baserar sig på lagen på social- och hälsovårdsministeriet. Tillsynen över de tjänster som avses i lagen ankommer på behörig länsstyrelse samt på den kommun där tjänsterna tillhandahålls. Tillsynsmyndighet i kommunen är det organ som ansvarar för socialvården eller den tjänsteinnehavare som organet utsett. Enligt 9 § skall tillsynsmyndigheten samarbeta med den privata socialserviceproducenten vid ordnande av den styrning, rådgivning och uppföljning som behövs vid serviceproduktionen.

På basis av 19 § i barnskyddslagen har socialnämnden för uppnåendet av syftet med omhändertagandet rätt att besluta om barnets vård, uppfostran och övervakning, den övriga omsorgen om barnet samt om dess vistelseort. Enligt barnskyddslagen övervakar också socialnämnden i den kommun som har placerat barnet (placerarkommun) därför alltid direkt den individuella omvårdnad som barnet får samt att barnets bästa tillgodoses.

Placerarkommunen skall bl.a. försäkra sig om att den privata barnskyddsanstalt där kommunen ämnar placera det omhändertagna barnet har behörigt tillstånd. Placerarkommunen bär också ansvar för att det barn som skall placeras för vård utom hemmet placeras på rätt vårdställe och skall även säkerställa tillgången till och kvaliteten på de tjänster som tillhandahålls vid den privata barnskyddsanstalten. Det är uttryckligen placerarkommunen som bör säkerställa att ett omhändertaget barn under de förutsättningar som anges i 2 och 30 § i barnskyddslagen under alla förhållanden får sådan vårdnad som det föreskrivs om i 1 § i lagen angående vårdnad om barn och umgängesrätt.

Enligt riksdagens biträdande justitieombudsman beslut (Kuttula, 13 oktober 2000, Dnr 779/2/98 och 1897/4/98) om tillsyn över privata barnskyddsanstalter minskar inte placerarkommunens ovan nämnda ansvar länsstyrelsens ansvar att vid prövningen av om tillstånd skall beviljas för grundande eller utvidgning av en privat barnskyddsanstalt på förhand omsorgsfullt undersöka om anstalten har verksamhetsförutsättningar, inklusive granska antalet vårdplatser och anställda samt behörighetsvillkoren för personalen,

och i efterhand övervaka att dessa verksamhetsförutsättningar består så länge anstalten bedriver verksamhet. Syftet med de inspektioner som görs vid barnskyddsanstalter är uttryckligen att utreda huruvida en privat barnskyddsanstalt uppfyller de villkor som ställs i barnskyddslagen och tillsynslagen. I enlighet med 39 § i förvaltningslagen skall utan dröjsmål avfattas en inspektionsberättelse över inspektionen, av vilken framgår inspektionens förlopp och inspektionsföretarens viktigaste iakttagelser. Inspektionsberättelsen skall delges en part som har rätt att närvara vid inspektionen.

Den kommun där tjänsterna tillhandahålls har med stöd av 12 § i tillsynslagen utöver självständig inspektionsrätt även skyldighet att på länsstyrelsens begäran inspektera verksamhetsenheten. Såsom riksdagens justitieombudsman konstaterar i ovan nämnda beslut har länsstyrelsen och denna kommun parallella skyldigheter att utöva tillsyn, dock så att länsstyrelsen i första hand ansvarar för tillsynen medan det hör till kommunen att, vid sidan av länsstyrelsen, i efterhand övervaka anstaltens verksamhetsförutsättningar.

Om en privat socialserviceproducent inte har fullgjort sin skyldighet att ansöka om tillstånd eller om det i tillhandahållandet av socialservice enligt lagen upptäcks bristfälligheter eller missförhållanden, skall länsstyrelsen meddela föreskrifter om fullgörande av tillståndsskyldigheten eller om avhjälpande av bristfälligheterna eller missförhållandena och samtidigt sätta ut en tid inom vilken de behövliga åtgärderna skall vidtas. Länsstyrelsen har rätt att, vid vite eller vid äventyr att serviceverksamheten avbryts eller att användningen av en verksamhetsenhet eller del därav förbjuds, förplikta den som saken gäller att iaktta föreskrifterna (16 § i tillsynslagen).

Om verksamheten har bedrivits i strid med tillsynslagen eller med bestämmelser eller föreskrifter som meddelas med stöd av den, har länsstyrelsen rätt att avbryta verksamheten helt eller delvis eller att förbjuda användningen av en verksamhetsenhet eller del därav tills bristfälligheten eller missförhållandet har avhjälpits. Om bestämmelserna har överträtts väsentligt kan länsstyrelsen även återkalla ett tillstånd att tillhandahålla socialvård

dygnet runt (7—18 § i tillsynslagen).

En bestämmelse om tillsynen över statens skolhem ingår i 3 § 1 mom. i skolhemsförordningen. Enligt bestämmelsen ankommer den allmänna ledningen av och tillsynen över anstalterna på forsknings- och utvecklingscentralen för social- och hälsovården.

Enligt 16 § i barnskyddsförordningen skall länsstyrelsen följa verksamheten vid barnskyddsanstalterna och övervaka bruket av särskilda begränsningar. I samband med ändringen av barnskyddslagen i fråga om begränsande åtgärder inom barnskyddet fogades bestämmelsen till den nya 32 f §. Länsstyrelserna skall förutom på basis av enskilda klagomål också på eget initiativ utreda ändamålsenligheten t.ex. när det gäller sanktioner och begränsningar. Länsstyrelsernas tillsynsbesök vid barnskyddsanstalter kan också användas som metod i utredningen. Enligt den nya 32 f §, som träder i kraft den 1 november, kan länsstyrelsen i samband med tillsynen bereda ett barn möjlighet att samtala förtroligt med en representant för länsstyrelsen.

Justitiekanslern i statsrådet och riksdagens justitieombudsman skall övervaka att lagen iakttas i offentliga uppdrag oavsett inom vilken organisation de sköts. Enligt 108 och 109 § i grundlagen har som deras särskilda skyldighet föreskrivits att övervaka att de grundläggande fri- och rättigheterna samt de mänskliga rättigheterna tillgodoses. Justitiekanslern och justitieombudsmannen kan vidta tillsynsåtgärder på basis av klagomål samt på eget initiativ. Justitiekanslern och justitieombudsmannen har rätt att verkställa inspektioner hos myndigheter eller andra verksamhetsenheter som omfattas av deras övervakningsbehörighet. Bestämmelser om de reaktionsmetoder som står till förfogande för laglighetsövervakarna ingår i lagen om justitiekanslern i statsrådet och i lagen om riksdagens justitieombudsman (193/2000 och 197/2002). En tjänsteman eller någon annan som sköter offentliga uppgifter och som förfarit lagstridigt eller underlåtit att fullgöra sin skyldighet kan ges en anmärkning, om det inte är nödvändigt att väcka åtal. Laglighetsövervakarna kan dessutom uppmärksamma den övervakade på de krav som lagen eller god förvaltningssed ställer eller på synpunk-

ter som främjar tillgodoseendet av de grundläggande fri- och rättigheterna samt de mänskliga rättigheterna.

2.1.2 *De grundläggande fri- och rättigheterna och de mänskliga rättigheterna*

Grundlagen

Finlands grundlag trädde i kraft den 1 mars 2000. Genom grundlagen upphävdes bl.a. Regeringsformen för Finland av år 1919 jämte ändringar. I grundlagen inkluderades, till oförändrat innehåll, de bestämmelser om de grundläggande fri- och rättigheterna som tidigare fogats till regeringsformen i samband med den revidering av de grundläggande fri- och rättigheterna som trädde i kraft vid ingången av augusti år 1995 (lagen om ändring av Regeringsformen för Finland, 969/1995).

Enligt regeringens proposition om den ändring av grundlagarnas stadganden om de grundläggande fri- och rättigheterna (RP 309/1993 rd) som ledde till revideringen av de grundläggande fri- och rättigheterna syftade revideringen bl.a. till att substansmässigt närma det inhemska systemet för de grundläggande fri- och rättigheterna till de internationella förpliktelserna beträffande de mänskliga rättigheterna. Det viktigaste målet för revideringen var att utvidga och stärka skyddet för individens fri- och rättigheter på grundlagsnivå. Genom revideringen strävade man efter att förbättra individens rättsskydd såväl vad gäller traditionella grundläggande friheter som ekonomiska, sociala och kulturella rättigheter samt att skapa förutsättningar för människor att i allt större utsträckning påverka ärenden som gäller dem själva och deras livsmiljö. Ett mål med revideringen var också att öka möjligheterna att direkt tillämpa de grundläggande fri- och rättigheterna i domstolarna och hos andra myndigheter.

Med en grundläggande fri- och rättighet avses en i grundlagen föreskriven rätt som tillkommer individen. Med tanke på barnskyddslagen är det följande grundläggande fri- och rättigheter som främst skall beaktas: jämlikhet (6 §), rätten till liv, personlig frihet och integritet (7 §), rörelsefrihet (9 §), skydd för privatlivet (10 §), egendomsskydd (15 §),

kulturella rättigheter, i synnerhet rätten till grundläggande utbildning (16 §), rätt till social trygghet (19 §), rättsskydd (21 §) och respekt för de grundläggande fri- och rättigheterna (22 §). Centrala är också bestämmelserna om statskick (1 §), demokrati samt rättsstatsprincipen (2 §), utfärdande av förordningar och delegering av lagstiftningsbehörighet (80 §), justitiekanslerns och justitieombudsmannens uppgifter (108 och 109 §), ansvar för ämbetsåtgärder (118 §), kommunal och annan regional självstyrelse (121 §) samt överföring av förvaltningsuppgifter på andra än myndigheter (124 §).

I grundlagens 1 § anges att Finlands konstitution är fastslagen i grundlagen. Konstitutionen skall trygga människovärdets okränkbarhet och den enskilda människans frihet och rättigheter samt främja rättvisa i samhället (2 mom.). Enligt 2 § 3 mom. i grundlagen skall all utövning av offentlig makt bygga på lag. I all offentlig verksamhet skall lag noggrant iaktas.

Enligt 6 § 1 mom. i grundlagen är alla lika inför lagen. Enligt paragrafens 2 mom. får ingen utan godtagbart skäl särbehandlas på grund av kön, ålder, ursprung, språk, religion, övertygelse, åsikt, hälsotillstånd eller handikapp eller av någon annan orsak som gäller hans eller hennes person. I 3 mom. finns dessutom en särskild bestämmelse om barn, enligt vilken barn skall bemötas som jämlika individer och ha rätt till medinflytande enligt sin utvecklingsnivå i frågor som gäller dem själva. Paragrafens 4 mom. reglerar främjandet av jämställdheten mellan könen.

Enligt 7 § 1 mom. i grundlagen har alla rätt till liv och till personlig frihet, integritet och trygghet. Enligt paragrafens 2 mom. får ingen torteras eller utsättas för någon annan behandling som kränker människovärdet. I 3 mom. föreskrivs att den personliga integriteten inte får kränkas och att ingen får berövas sin frihet godtyckligt eller utan laglig grund. Lagligheten av frihetsberövanden skall kunna underkastas domstolsprövning. Rättigheterna för den som har berövats sin frihet skall tryggas genom lag.

Enligt 9 § 1 mom. i grundlagen har finska medborgare samt utlänningar som lagligen vistas i landet rätt att röra sig fritt inom lan-

det och att där välja bostadsort.

Enligt 10 § 1 mom. i grundlagen är vars och ens privatliv, heder och hemfrid tryggade. Enligt 2 mom. är brev- och telefonhemligheten samt hemligheten i fråga om andra förtroliga meddelanden okränkbar. Enligt paragrafens 3 mom. kan genom lag bestämmas om åtgärder som ingriper i hemfriden och som är nödvändiga för att de grundläggande fri- och rättigheterna skall kunna tryggas eller för att brott skall kunna utredas. Genom lag kan också bestämmas om sådana begränsningar i meddelandehemligheten som är nödvändiga bl.a. under frihetsberövande.

Enligt 15 § 1 mom. i grundlagen är vars och ens egendom tryggad. I paragrafens 2 mom. regleras expropriation av egendom.

I 16 § i grundlagen tryggas alla rätt till avgiftsfri grundläggande utbildning.

Rätten till social trygghet, som det föreskrivs om i 19 § i grundlagen, motsvarar i sak bestämmelserna om sociala rättigheter i 15 a § i regeringsformen. Bestämmelsen är ny och den införlivades bland de grundläggande fri- och rättigheterna i samband med 1995 års revidering av de grundläggande fri- och rättigheterna. Paragrafens 1 mom. har, till skillnad från de övriga grundläggande fri- och rättigheterna, utformats som en subjektiv rätt. Enligt bestämmelsen har alla som inte förmår skaffa sig den trygghet som behövs för ett människovärdigt liv rätt till oundgänglig försörjning och omsorg. Paragrafens 3 mom. förpliktar å sin sida det allmänna att, enligt vad som närmare bestäms genom lag, tillförsäkra var och en tillräckliga social-, hälsovårds- och sjukvårdstjänster samt främja befolkningens hälsa. Det allmänna skall också stödja familjerna och andra som svarar för omsorgen om barn så att de har möjligheter att trygga barnens välfärd och individuella uppväxt. Paragrafens 2 och 4 mom. reglerar tryggandet av en grundläggande försörjning och boende.

Grundlagens 21 § innehåller en grundläggande bestämmelse om garantier för en rättvis rättegång och god förvaltning. Enligt 1 mom. har var och en rätt att på behörigt sätt och utan ogrundat dröjsmål få sin sak behandlad av en domstol eller någon annan myndighet som är behörig enligt lag. Var och en har också rätt att få ett beslut som gäller

hans eller hennes rättigheter och skyldigheter behandlat vid domstol eller något annat oavhängigt organ. I paragrafens 2 mom. föreskrivs att offentligheten vid handläggningen, rätten att bli hörd, rätten att få motiverade beslut och rätten att söka ändring samt andra garantier för en rättvis rättegång och god förvaltning skall tryggas genom lag. I sak motsvarar paragrafen den tidigare 16 § i regeringsformen. Enligt motiveringen i den regeringsproposition som ledde till revideringen av de grundläggande fri- och rättigheterna avses med begreppet "annat oavhängigt lagskipningsorgan" ett organ och en behandlingsprocess som uppfyller rättsskyddskraven i de ovan nämnda bestämmelserna om mänskliga rättigheter. I motiveringen konstateras vidare att de närmaste motsvarigheterna till regeringsformens 16 § är bestämmelserna om rätten till rättegång i artikel 6 stycke 1 i den europeiska människorättskonventionen och i artikel 14 stycke 1 i den internationella konventionen om medborgerliga och politiska rättigheter. Europeiska domstolen för de mänskliga rättigheterna har i flera fall tolkat att nämnda bestämmelse i den europeiska människorättskonventionen också gäller förvaltningsmyndigheters beslut.

Enligt 22 § i grundlagen skall det allmänna se till att de grundläggande fri- och rättigheterna och de mänskliga rättigheterna tillgodoses.

Enligt 80 § 1 mom. i grundlagen kan republikens president, statsrådet och ministerierna utfärda förordningar med stöd av ett bemyndigande i grundlagen eller i någon annan lag. Genom lag skall dock utfärdas bestämmelser om grunderna för individens rättigheter och skyldigheter samt om frågor som enligt grundlagen i övrigt hör till området för lag. Om det inte särskilt anges vem som skall utfärda en förordning, utfärdas den av statsrådet.

På grundval av 108 och 109 § i grundlagen (justitiekanslerns uppgifter och justitieombudsmannens uppgifter) skall justitiekanslern i statsrådet och riksdagens justitieombudsman övervaka att lagen iaktas i offentliga uppdrag oavsett inom vilken organisation de sköts. I bestämmelserna har som deras särskilda skyldighet föreskrivits att övervaka att de grundläggande fri- och rättigheterna samt

de mänskliga rättigheterna tillgodoses. Bestämmelser om de reaktionsmetoder som står till förfogande för laglighetsövervakarna finns i lagarna om justitiekanslern i statsrådet och om riksdagens justitieombudsman.

I grundlagens 118 § (ansvar för ämbetsåtgärder) finns bestämmelser om tjänsteansvar. Bestämmelserna kompletterar 2 § 3 mom. i grundlagen, där det föreskrivs att lag skall iaktas i all offentlig verksamhet. I 118 § 1 mom. föreskrivs om en tjänstemans ansvar för att hans eller hennes ämbetsåtgärder är lagliga och i 2 mom. föreskrivs om föredragandens ansvar. Enligt det som anges i motiveringen till regeringens proposition gällande grundlagen (regeringens proposition till riksdagen med förslag till ny Regeringsform för Finland, RP 1/1998 rd) förverkligas tjänstemännens och föredragandenas ansvar via bestämmelser i annan lagstiftning. Det kan bl.a. bli fråga om att tillämpa tjänstebrottsbestämmelserna i 40 kap. i strafflagen. I 118 § 3 mom. i grundlagen föreskrivs om straffrättsligt och skadeståndsrättsligt ansvar vid skötsel av offentliga uppgifter. I bestämmelsen anges att var och en som har lidit rättskränkning eller skada till följd av en lagstridig åtgärd eller försummelse av en tjänsteman eller någon som sköter ett offentligt uppdrag har, enligt vad som närmare bestäms genom lag, rätt att yrka att denne döms till straff samt kräva skadestånd av det offentliga samfundet eller av tjänstemannen eller den som sköter det offentliga uppdraget. Den rätt som tillkommer individen är alltså inte beroende av om uppdraget har skötts av en tjänsteman eller av en som står utanför myndighetsmaskineriet. På straffrättsligt tjänsteansvar tillämpas 40 kap. i strafflagen. När det gäller skadeståndsansvar och dess fördelning, å ena sidan mellan arbetsgivaren och det offentliga samfundet, å andra sidan mellan arbetstagaren och tjänstemannen, tillämpas skadeståndslagen (412/1974).

I 121 § 2 mom. i grundlagen föreskrivs att bestämmelser om de allmänna grunderna för kommunernas förvaltning och om uppgifter som åläggs kommunerna utfärdas genom lag.

Enligt 124 § i grundlagen kan offentliga förvaltningsuppgifter endast genom lag eller med stöd av lag anförtros andra än myndigheter, om det behövs för en ändamålsenlig

skötsel av uppgifterna och det inte äventyrar de grundläggande fri- och rättigheterna, rätts-säkerheten eller andra krav på god förvaltning. Uppgifter som innebär betydande utövning av offentlig makt får dock ges endast myndigheter.

Konventioner om de mänskliga rättigheterna

I det följande kommenteras vissa med tanke på barns och ungdomars rättigheter centrala internationella människorättskonventioner som är bindande för Finland.

År 1991 trädde *konvention om barnets rättigheter* i kraft i Finland. Konventionens centrala mål och innehåll uttrycks i tre kärnbegrepp, provision, protection och participation, som förpliktar konventionsstaterna att tillförsäkra barn och unga 1) andel i samhällets resurser (*provision*), 2) rätt till skydd och omvårdnad (*protection*) och 3) rätt till medinflytande i beslutsfattande som rör barnet självt samt rätt till medinflytande i samhällslivet (*participation*).

Enligt artikel 3 stycke 1 i konventionen skall barnets bästa komma i främsta rummet vid alla åtgärder som rör barn, vare sig de vidtas av offentliga eller privata välfärdsinstitutioner, domstolar, administrativa myndigheter eller lagstiftande organ. Konventionsstaterna åtar sig att tillförsäkra barnet sådant skydd och sådan omvårdnad som behövs för dess välfärd, med hänsyn tagen till de rättigheter och skyldigheter om tillkommer dess föräldrar, vårdnadshavare eller andra personer som har lagligt ansvar för barnet. Konventionsstaterna skall för detta ändamål vidta alla lämpliga lagstiftningsåtgärder och administrativa åtgärder (stycke 2). Enligt stycke 3 i artikeln skall konventionsstaterna säkerställa att institutioner, tjänster och inrättningar som ansvarar för vård eller skydd av barn uppfyller av behöriga myndigheter fastställda normer, särskilt vad gäller säkerhet, hälsa, personalens antal, och lämplighet samt behörig tillsyn.

Artikel 4 i konventionen ålägger konventionsstaterna att vidta alla lämpliga lagstiftningsåtgärder, administrativa och andra åtgärder för att genomföra de rättigheter som erkänns i denna konvention.

I artikel 6 i konventionen fastställs att konventionsstaterna erkänner att varje barn har en inneboende rätt till livet och att de till det yttersta av sin förmåga skall säkerställa barnets överlevnad och utveckling.

Enligt artikel 9 i konventionen skall konventionsstaterna säkerställa att ett barn inte skiljs från sina föräldrar mot deras vilja utom i det fall då behöriga myndigheter, som är underställda rättslig överprövning, i enlighet med tillämplig lag och tillämpliga förfaranden, finner att ett sådant åtskiljande är nödvändigt för barnets bästa (stycke 1). Vid förfarande enligt stycke 1 skall alla berörda parter beredas möjlighet att delta i förfarandet och att lägga fram sina synpunkter (stycke 2). Konventionsstaterna skall respektera rätten för det barn som är skilt från den ena av eller bägge föräldrarna att regelbundet upprätthålla ett personligt förhållande och direkt kontakt med båda föräldrarna, utom då detta strider mot barnets bästa (stycke 3).

Enligt artikel 12 i konventionen skall konventionsstaterna tillförsäkra det barn som är i stånd att bilda egna åsikter rätten att fritt uttrycka dessa i alla frågor som rör barnet.

Barnets åsikter skall tillmätas betydelse i förhållande till barnets ålder och mognad. För detta ändamål skall barnet särskilt beredas möjlighet att höras i alla rättsliga och administrativa förfaranden som rör barnet, antingen direkt eller genom företrädare eller ett lämpligt organ och på ett sätt som är förenligt med den nationella lagstiftningens procedurregler.

Enligt artikel 16 i konventionen får inget barn utsättas för godtyckliga eller olagliga ingripanden i sitt privat- och familjeliv, sitt hem eller sin korrespondens och inte heller för olagliga angrepp på sin heder och sitt anseende.

Enligt artikel 20 stycke 1 skall ett barn som tillfälligt eller varaktigt berövats sin familjemiljö eller som för sitt eget bästa inte kan tillåtas stanna kvar i denna miljö ha rätt till särskilt skydd och bistånd från statens sida.

I artikel 19 i konventionen föreskrivs om inrättandet av den europeiska domstolen för de mänskliga rättigheterna. Domstolen är permanent.

I artikel 24 (stycke 1) föreskrivs att konventionsstaterna erkänner barnets rätt att åt-

njuta bästa uppnåeliga hälsa och rätt till sjukvård och rehabilitering. Konventionsstaterna skall sträva efter att säkerställa att inget barn är berövat sin rätt att ha tillgång till sådan hälso- och sjukvård.

Artikel 25 förutsätter bl.a. tillsyn över den behandling som ges till barn som vårdas utom hemmet och tillsyn över omständigheterna. I artikeln föreskrivs att konventionsstaterna erkänner rätten för ett barn, som har omhändertagits av behöriga myndigheter för omvårdnad, skydd eller behandling av sin fysiska eller psykiska hälsa, till regelbunden översyn av den behandling som barnet får och alla andra omständigheter rörande barnets omhändertagande.

Enligt artikel 28 stycke 1 i konventionen erkänner konventionsstaterna barnets rätt till utbildning.

Artikel 37 i konventionen handlar om frihetsberövande i synnerhet gällande barn. Enligt punkt a i artikeln skall konventionsstaterna säkerställa att inget barn får utsättas för tortyr eller annan grym, omänsklig eller förnedrande behandling eller bestraffning. Enligt punkt b får inget barn olagligt eller godtyckligt berövas sin frihet. I punkt c i artikeln föreskrivs att varje frihetsberövat barn skall behandlas humant och med respekt för människans inneboende värdighet och på ett sätt som beaktar behoven hos personer i dess ålder. Varje barn skall, utom i undantagsfall, ha rätt att hålla kontakt med sin familj genom brevväxling och besök.

I likhet med andra internationella fördrag skall de centrala principerna och målen i konventionen om barnets rättigheter beaktas t.ex. vid uppgörandet av budgeter, vid revideringen av förmåns- och servicesystem samt vid beredningen och stiftandet av lagar. Principerna är förpliktande också för dem som fattar beslut om barn vid serviceenheter, inom förvaltningen och vid domstolarna.

Fullföljandet av konventionen om barnets rättigheter uppföljs genom tidsbunden rapportering (artikel 44 stycke 1). Finland har lämnat tre periodiska rapporter till FN:s kommitté för barnets rättigheter (åren 1995, 1998 och 2003). Kommittén har utifrån dem gett Finland tre slutsatser, dvs. s.k. rekommendationer (åren 1996, 2000 och 2005).

Kommittén har i alla slutsatser ända sedan

år 1996 varit angelägen om att alla barn skall ha en jämlik tillgång till tjänster och att tjänsterna skall hålla hög kvalitet oberoende av boningskommun. Kommittén har uppmanat Finland att uppmärksamma den ökade ojämlikheten i tillgången och kvaliteten på barnskydds- och familjetjänster på grund av det ekonomiska tillståndet i kommunerna. År 2005 fäste kommittén dessutom uppmärksamhet vid bristerna i sammanställandet av statistiska uppgifter om barn. Kommittén talar särskilt för en uppföljning av levnadsförhållandena för barn som hör till de mest sårbara barngrupperna.

Bristerna vid tillämpningen av principen om barnets bästa påtalas i både 2000 och 2005 års slutsatser. Barnets bästa skall bedömas i både lagstiftningsberedningen, det administrativa beslutsfattandet och olika projekt, program och tjänster som har verkningar för barn. I praktiken innebär detta att barnets bästa skall bedömas i ett enskilt beslut som det allmänna fattar om barn men också en mera allmän bedömning av vilka verkningar beslut har för barn. I utvecklingsarbetet och utbildningen inom olika förvaltningsområden för tas upp vad man bör beakta vid bedömningen av barnets bästa.

När det gäller hörande av barn bl.a. i samband med rättegångar har kommittén två gånger gett Finland en anmärkning. Kommittén betonar den rätt som barn under 15 år har att uttrycka sin åsikt också direkt för domaren när beslut som har verkningar för barnet fattas vid en rättegång eller ett förvaltningsförfarande, t.ex. i ärenden som gäller vårdnad eller barnskydd.

Kommittén för barnets rättigheter har i sina slutsatser beträffande Finland även påtalat våldet mot barn och sexuellt utnyttjande som ett av de största hindren för att barnets rättigheter helt och hållet skall bli tillgodosedda. I sina senaste slutsatser rekommenderar kommittén att Finland bl.a. vidtar åtgärder som uppmuntrar till anmälningar om utnyttjande av barn och åtal mot de skyldiga samt vård för barn som fallit offer för våld.

Ökningen av antalet omhändertagna barn och barn som placerats utom familjen har varit föremål för kommitténs uppmärksamhet både år 2000 och 2005. År 2005 rekommenderade den att regeringen söker orsakerna till

att vård utom hemmet ökat. Kommittén rekommenderade att stödet till föräldrarna utökas, att man uppmärksammar gruppstorleken och den individuella vården för barn som bor på anstalter. Dessutom ansåg kommittén att det är viktigt att vård utom hemmet inte menligt påverkar relationen mellan föräldrarna och barnet. I 2005 års rekommendationer framförde kommittén även sin oro för att barn ofta placeras i vård utom hemmet utan att tillräcklig hänsyn tas till deras åsikter. Kommittén ansåg också att myndigheterna inte alltid tillräckligt väl stöder bibehållna relationer mellan föräldrarna och barnet, vilket skall anses vara av yttersta vikt.

Finland anslöt sig år 1990 till *den europeiska människorättskonventionen*. Konventionen har vid sidan av andra internationella människorättsfördrag angett riktlinjerna för vår revidering av de grundläggande fri- och rättigheterna. Konventionen bidrog till att det internationella tillsynssystem som hänför sig till många människorättsfördrag blev allmänt känt. Man blev också medveten om de finländska domstolarnas möjligheter att, som grund för sina beslut, tillämpa de avtalsbestämmelser som Finland ratificerat och som därmed blivit en del av landets egen rättsordning.

Enligt artikel 3 i människorättskonventionen får ingen utsättas för omänsklig eller förnedrande behandling.

Artikel 5 i konventionen innehåller detaljerade bestämmelser om godtagbara grunder för frihetsberövande samt om domstolskontroll av lagligheten. Enligt artikeln har envar rätt till frihet och personlig säkerhet. Frihetsberövande är dock möjligt bl.a. då en minderårig i laga ordning är berövad sin frihet för att undergå skyddsfostran eller är arresterad för att ställas inför behörig rättslig myndighet (artikel 5 stycke 1 punkt d) eller då någon är berövad sin frihet för att förhindra spridningen av smittosamma sjukdomar eller på grund av drogmissbruk eller lösdriveri (artikel 5 stycke 1 punkt e). Envar som arresteras skall underrättas om skälen för åtgärden (artikel 5 stycke 2). Envar som berövas sin frihet, genom arrestering eller på annat sätt, skall ha rätt att inför domstol yrka på att lagligheten av frihetsberövandet snabbt skall prövas samt på att han frigges, om åtgärden

inte är laglig (artikel 5 stycke 4). Artikel 5 stycke 5 förpliktar konventionsstaterna att betala skadestånd till en person som i strid med bestämmelserna i denna artikel utsatts för arrestering eller annat frihetsberövande.

Artikel 6 stycke 1 i konventionen innehåller en bestämmelse om rätten till en rättvis rättegång. Enligt bestämmelsen skall envar vara berättigad till en rättvis och offentlig rättegång inom skälig tid och inför en oavhängig och opartisk domstol, som upprättats enligt lag, bl.a. när det gäller att pröva hans rättigheter och skyldigheter.

Enligt artikel 8 har envar rätt att åtnjuta respekt för sitt privat- och familjeliv, sitt hem och sin korrespondens. Offentliga myndigheter får inte störa åtnjutandet av denna rättighet med undantag av vad som är stadgat i lag och i ett demokratiskt samhälle är nödvändigt med hänsyn till landets yttre säkerhet, den allmänna säkerheten, landets ekonomiska välstånd, förebyggandet av oordning och brott, hälsovården, skyddandet av sedligheten eller skyddandet av andra personers fri- och rättigheter. Även om artikel 8 i första hand skyddar individens frihet mot ingripande från myndigheterna har den europeiska domstolen för de mänskliga rättigheterna i sin praxis ansett att artikeln också förutsätter att staten vidtar aktiva åtgärder i syfte att skydda de i artikeln avsedda rättigheterna mot framtida ingripande även från privat håll.

Artikel 13 i konventionen innehåller en bestämmelse om rätten till ett effektivt rättsmedel. Artikeln fastställer att envar vars rättigheter och friheter enligt konventionen har kränkts skall ha tillgång till effektiva rättsmedel inför nationella myndigheter också i det fall att kränkningen har förövats av en person som har handlat i egenskap av offentlig myndighet.

Klagomålsförfarandet säkerställer att konventionsstaterna fullföljer den europeiska människorättskonventionen. Enskilda personer (artikel 34) eller stater (artikel 33) kan anhängiggöra misstänkta brott mot de mänskliga rättigheterna hos den europeiska domstolen för de mänskliga rättigheterna. Domstolens domar är bindande för de medlemsstater som är fördragsslutande parter. Europarådets ministerkommitté övervakar verkställigheten av domarna (artikel 46).

Ovan nämnda artikel 8 i den europeiska människorättskonventionen har visat sig vara särskilt betydande med tanke på barnskyddet. Artikel 8 betonar skydd för familjelivet, och omhändertagande av barn utan de berördas samtycke innebär intrång i detta skydd. Europeiska människorättsdomstolen har i sin praxis för tillämpningen av artikel 8 betonat att föräldrars samvaro med sina barn är en central del av familjelivet och splittring av familjen innebär en mycket allvarlig brist i skyddet för familjelivet. En sådan åtgärd skall således bygga på barnets bästa och därutöver på tillräckligt vägande och kvalificerade orsaker. (Couillard Maugery v. Frankrike, 1.7.2004). Människorättsdomstolen har dock i enskilda fall överlåtit bedömningen av om det finns förutsättningar för omhändertagande åt de nationella myndigheterna.

Europeiska människorättsdomstolen har i sin avgörandepraxis betonat omhändertagandets tillfälliga karaktär natur och verkställighet så att målet är att föräldrarna och barnet skall återförenas (K.A. v Finland 14.1.2003, K.och T. v. Finland 12.7.2001). Människorättsdomstolen har även förutsatt att förutsättningarna för omhändertagande kontrolleras med jämna mellanrum. Å andra sidan har människorättsdomstolen i sin avgörandepraxis betonat att man trots omhändertagandets tillfälliga karaktär måste hitta en rättvis balans i avgörandena mellan barnets intresse som är baserat på omhändertagande och föräldrarnas intresse som är baserat på återförening (T. v. Finland 19.3.2002, L.B. v. Finland 21.5.2002). Barnets intresse kan således gå före föräldrarnas intresse. Så är fallet i synnerhet när barnet länge har varit i familjevård och det inte längre ligger i barnets intresse, som baserar sig på att den faktiska situationen bibehålls, att återvända till sina biologiska föräldrar.

Även om nationella myndigheter enligt Europeiska människorättsdomstolen har en vid prövningsmarginal när de prövar om det är nödvändigt att omhänderta ett barn, måste man förhålla sig strängare till ytterligare begränsningar, t.ex. begränsningar i umgängesrätten (R.v. Finland 30.5.2006). Dessa ytterligare begränsningar kan resultera i att relationen mellan föräldrarna och barnet i praktiken bryts. Å andra sidan måste man dock all-

tid hitta en balans mellan en återförening av familjen och barnets intresse. Begränsningar i umgängesrätten kan vara motiverade med beaktande av barnets bästa, vilket alltid är av avgörande betydelse (Fakhy v. Schweiz 1.3.2005).

Europeiska människorättsdomstolen har också bedömt ett förfarande i anslutning till brådskande omhändertagande (ovan nämnda K. och T. v. Finland 12.7.2001). Detta fall gällde frågan om de nationella myndigheterna hade haft grunder att i brådskande ordning skilja två barn från de ändringssökandes vård utan tidigare kontakt eller överläggning. Enligt människorättsdomstolen är det på grund av att situationen är brådskande inte alltid är möjligt att ta med barnets vårdnadshavare i det förfarandet där man beslutar om omhändertagande. Det är inte nödvändigtvis ens önskvärt, om vårdnadshavarna anses utgöra ett omedelbart hot mot barnet, eftersom en förhandsvarning kan göra beslutet verkningslöst. I det aktuella fallet hade myndigheterna haft grunder att anse att ett förhandsmeddelande till barnens mor om omhändertagandet med största sannolikhet skulle ha orsakat fara för henne själv och för barnen med hänsyn till hennes bräckliga mentala hälsa. Människorättsdomstolen ansåg även den bedömningen befogad att fadern inte ensam skulle ha klarat av situationen med en psykiskt sjuk mor, ett barn på väg och ett annat barn. Med beaktande av den nära relationen mellan de ändringssökande och sannolikheten för att de skulle utbyta information sinsemellan hade det inte heller varit realistiskt att endast ta med fadern i beslutsförfarandet. Det var dock en synnerligen hård åtgärd att barnet omhändertogs i födelseögonblicket. Det måste föreligga exceptionellt tvingande grunder för att mot moderns vilja fysiskt skilja barnet från modern omedelbart efter förlossningen sedan beslutet grundat sig på ett förfarande i vilket modern och dennas partner inte hade tagits med som delaktiga. Myndigheterna hade varit medvetna om den förestående förlossningen och moderns psykiska svårigheter, och därför var situationen inte brådskande i den meningen att den skulle ha varit oförutsedd. I fallet hade inte framgått att myndigheterna skulle ha övervägt andra metoder att skydda barnet efter födelsen i den händelse

att modern skulle skada barnet fysiskt. Även om det kan ha varit nödvändigt att vidta vissa försiktighetsåtgärder för att skydda barnet, kunde inte brådsakande omhändertagande således anses nödvändigt i ett demokratiskt samhälle. I fråga om det andra barnet måste situationen bedömas på ett annat sätt. Myndigheterna hade haft giltiga grunder att tvivla på moderns förmåga att ens med hjälp av fadern till det ofödda barnet sköta sin familj på normalt sätt omedelbart efter det tredje barnets födelse.

Europeiska människorättsdomstolen har i sina beslut även tagit ställning till situationer där det är omöjligt för myndigheterna att upprätta ett gott samarbete med föräldrarna (L v. Finland 27.4.2000, E & S v. Finland 7.9.2000, T.K. v. Finland 13.9.2001, N.V. och A.P. v. Finland 13.9.2001). I fallen T.K. samt N.V. och A.P. var det fråga om en begränsning av kontakterna mellan barnet och föräldrarna. I det senare fallet var det dessutom fråga om ett brådsakande omhändertagande av en nyfödd och hemlighållande av de omhändertagna barnens vistelseort för föräldrarna. Domstolen ansåg att båda besvären var uppenbart ogrundade och tog inte upp dem till prövning. I båda besluten var domstolens motiveringar föräldrarnas ovilja att samarbeta, ovilja att ta emot erbjuden hjälp, utebliven medverkan vid diskussioner och avtalsbrott. I det senare fallet (N.V. & A.P.) var det enligt domstolen även anmärkningsvärt att föräldrarna upprepade gånger hade försvunnit och tagit det äldre barnet med sig även om det fanns ett beslut på att barnet skulle vårdas utom hemmet. Detta berättigade myndigheterna att hemlighålla platsen för vården utom hemmet för föräldrarna. Denna tolkning visar att även om skyldigheten enligt artikel 8 i människorättskonventionen att sträva efter att återförena familjen och upprätthålla det ömsesidiga bandet är stark, behöver inte denna skyldighet upprätthållas på barnets bekostnad. Bestämmelsen ger inte föräldrarna rätt att äventyra barnets hälsa eller utveckling.

Av betydelse såväl i lagberedningen som hos myndigheter och domstolar är också *den internationella konventionen om ekonomiska, sociala och kulturella rättigheter* (FördrS 6/1976) och *den internationella konventionen om medborgerliga och politiska rättigheter*

(FördrS 8/1976), vilka upprättats inom FN. Exempelvis artikel 10 i den förstnämnda konventionen betonar att familjer skall ges samhälleligt skydd och bistånd. Enligt artikel 7 i den andra konventionen får ingen utsättas för grym, omänsklig eller förnedrande behandling. Artikel 9 fastställer bl.a. rätten till frihet och personlig säkerhet. Ingen må berövas sin frihet utom på sådana grunder och i sådan ordning som föreskrivs i lag. Dessutom förutsätts en möjlighet att kräva att lagligheten av frihetsberövandet prövas i domstol. Enligt artikel 10 i konventionen skall alla personer som är berövade sin frihet behandlas humant och med aktning för människans inneboende värde. Enligt artikel 17 i konventionen får ingen utsättas för godtyckliga eller olagliga ingripanden i sitt privat- och familjeliv, sitt hem eller sin korrespondens, ej heller för olagliga angrepp på sin heder och sitt anseende. Envar har rätt till lagens skydd mot sådana ingripanden eller angrepp.

I Europeiska sociala stadgan som upprättats av Europarådets medlemsländer och den ersättande *Den reviderade europeiska sociala stadgan*, som trädde i kraft i Finland den 1 augusti 2002 (FördrS 80/2002), ingår även bestämmelser som berör barns och ungas rättigheter. Avsikten med den sociala stadgan är att trygga och främja de sociala rättigheterna i Europa genom att ställa minimikrav för de avtalsslutande staternas lagstiftning och praxis. Stadgan ger inte individen några omedelbara rättigheter, och enskilda klagomål har inte förekommit i tillsynen över stadgan. Tillsynen över den sociala stadgan bygger på de avtalsslutande staternas periodiska rapporter om verkställigheten och tillämpningen av stadgan. Medlemsstaternas rapporter prövas i kommittén för sociala rättigheter, som lyder under Europarådet och som ger en juridisk bedömning av om medlemsstaten uppfyller kraven i stadgan eller inte. Det är i sista hand Europarådets ministerkommitté som beslutar om vilken rekommendation som skall ges den avtalsslutande staten, om den anser att staten inte uppfyller kraven i stadgan.

I den reviderade sociala stadgan ingår bl.a. artikel 17, som gäller rätten till socialt, rättsligt och ekonomiskt skydd för barn och ungdomar och som också innehåller skyldigheter

som gäller barnskyddet (i synnerhet punkt 1 c i artikeln). Enligt nämnda artikel åtar sig parterna bl.a. att vidta alla ändamålsenliga och nödvändiga åtgärder avsedda att garantera skydd och särskild hjälp från samhällets sida till barn och ungdomar som tillfälligt eller varaktigt saknar stöd från familjen. Barnskyddet skall på samma sätt som andra institutioner som är avsedda för barn i sin verksamhet sträva efter en balanserad utveckling av barnets personlighet och fysiska och mentala förmåga.

I rekommendationspraxis för artikel 17 punkt 1 c enligt den ovan nämnda kommittén för sociala rättigheter betonas bl.a. att begränsningen av föräldrarnas och vårdnadshavarnas rättigheter som vårdnadshavare skall basera sig på lagstadgade grunder och en begränsning blir aktuell endast i den mån det är nödvändig för att skydda barnet och med tanke på barnets bästa samt för att rehabilitera familjen. Långvarig vård av ett barn utom familjen skall i första hand ges i en fosterfamilj som är lämplig för barnets fostran och vid anstalter endast om detta är nödvändigt. De grundläggande fri- och rättigheterna för barn som bor på anstalter, såsom rätten till integritet och privatliv, rätten att äga och rätten att hålla kontakt med närstående personer måste tryggas på ändamålsenligt sätt. I nationell lagstiftning skall tryggas möjligheten att överklaga beslut som gäller föräldrarnas rättigheter, omhändertagande eller begränsning av kontakterna. I lagstiftningen skall dessutom tryggas ett förfarande, enligt vilket det är möjligt att anföra klagan eller besvär över vård och behandling i anstalter. Tillsynen över barnskyddssystemet och i synnerhet de anstalter som ingår i det skall vara tillräcklig.

I sina slutsatser om Finlands rapporter har kommittén för sociala rättigheter fäst uppmärksamhet bl.a. vid stödjandet av det fysiska, mentala och sociala välbefinnandet för barn som placerats på anstalter och hur hemlika anstaltsenheter är. I sina slutsatser om Finlands rapport för år 2005 begärde kommittén mer information i synnerhet om antalet barn i anstaltsvård och familjevård, kriterierna för val av fosterfamiljer, vilken utbildning de ges, hur de övervakas och vilket stöd fosterfamiljerna får samt om vilka möjligheter barn har att anföra besvär eller klagan

över anstalternas verksamhet.

2.1.3 *Barnskyddets tillstånd och utveckling*

Följande beskrivning av nuläget inom barnskyddet bygger på totalrevisionsarbetsgruppens promemoria och på Stakes barnskyddsstatistik för år 2005.

Barnens uppväxtförhållanden

Majoriteten av de finländska barnen och ungdomarna mår bra, kanske t.o.m. bättre än någon annan tidigare generation. Samtidigt finns det i Finland en ständigt växande skara av barn och unga som har allt mer komplicerade problem. Bakgrundsfaktorerna till utvecklingen är skiftande. Följderna av den ekonomiska depressionen i början av 1990-talet är alljämt märkbara. Både utvecklingen av barnfamiljernas ekonomiska situation och en förändring av atmosfären i samhället och tjänsterna torde ha sin andel i nuläget.

Barnfamiljernas ekonomiska situation. Inkomstskillnaderna mellan olika befolkningsgrupper ökade i slutet av 1990-talet, vilket märktes i form av en snabb ökning av fattigdomsgraden och barnfattigdomsgraden. Den relativa andelen barnfamiljer ökade i de lägsta inkomstklasserna. En polariseringsutveckling i inkomstskillnaderna syns både i barnfamiljernas inbördes inkomstutveckling och i synnerhet i relation till barnlösa hushåll.

Fattigdomsgraden har ökat snabbare bland barn än för hela befolkningen. Sedan år 1995 har barnfattigdomsgraden ökat nästan två och en halv gång, från 5 till 12 %. År 2000 levde 10,6 % av barnen under 18 år i låginkomst-hushåll (60 % av medianinkomsten) och 12,1 % år 2004, vilket är 134 000 barn.

Granskat enligt familjetyp är det ensamförsörjarhushåll, småbarnsfamiljer samt familjer med många barn som löper störst risk att drabbas av fattigdom. Medan fattigdomsgraden är 9 % i barnfamiljer med två föräldrar är den betydligt högre i ensamförsörjarhushåll, 23 %. Fattigdomsgraden är hög också i barnfamiljer med fler än tre barn (23 %) samt i familjer med barn under tre år (18 %).

De familjepolitiska inkomstöverföringarnas

utveckling har haft en ogynnsam inverkan på barnfamiljernas försörjning. Det reella värdet på inkomstöverföringar har räknat per konsumtionsenhet för barnfamiljer sjunkit 10,1 % efter depressionen, vilket har försämrat försörjningen i synnerhet för barnfamiljer med låga inkomster. Barnbidragets reella värde har sjunkit och på grund av låga eller obefintliga förvärvsinkomster före barnets födelse har de genomsnittliga inkomstbundna föräldradagpenningarna minskat. Ändringarna har stor betydelse för barnfamiljernas försörjning, eftersom nästan hälften av de inkomstöverföringar som kommer barnfamiljerna till del är familjepolitiska inkomstöverföringar.

Ensamförsörjarhushåll samt småbarnsfamiljer har en sämre inkomstutveckling än andra, vilket framför allt har att göra med förvärvsinkomsternas svaga utveckling. För ensamförsörjare sjönk förvärvsinkomsterna sex procent åren 1990—2002. Minskningen av barnbidragets reella värde och slopanDET av skatteavdrag minskade ensamförsörjarhushållens inkomster med 11,5 %. Bostadsbidraget och underhållsstödet har ökat, men förändringen i dem har varit en följd av att boende- och levnadskostnaderna ökat. I familjer som fått utkomststöd fanns 105 106 barn år 2004 och 48 % av dem bor i ensamförsörjarhushåll. Till dessa hör fler flerbarnsfamiljer än tidigare. Sammanlagt 27 % av ensamförsörjarfamiljerna fick utkomststöd år 2004.

Beskattningsstrukturen har ändrats så att nästan alla familjepolitiska skatteavdrag har slopats. Genom ändringen eftersträvades en förenkling av systemet och en ökad genomskinlighet. I reformen överfördes den nytta som skatteavdragen gav barnfamiljer till barnbidragen som betalas som direkt stöd. Överföringen gjordes dock inte till fullt belopp.

Förskjutningen av tyngdpunkten inom beskattningen till indirekt beskattningen har ökat skatterna för barnfamiljer mer än för barnlösa hushåll. Konsumtionsutgifternas ökning i takt med ökad familjestorlek påverkar mest stora barnfamiljers försörjning.

Arbetslöshet är även i barnfamiljer en betydande faktor bakom fattigdom, men inte den enda. I nästan hälften av de barnfamiljer

som underskridit fattigdomsgränsen hade de som var i arbetsför ålder arbetat minst halva året, i var femte familj hela året. Jämfört med andra fattiga arbetar man mycket mer i barnfamiljer. Orsaken till att utkomsten inte räcker till är ofta en kombination av korttidsjobb, deltidsanställningar och låg lön. Föräldrarnas utbildningsnivå är ofta låg i fattiga familjer. Delvis förklaras barnfamiljernas låga inkomster med en kombination av lång utbildning, familjeledigheter och en osäker arbetsmarknadsrelation. Detta gav i synnerhet under slutet av 1990-talet upphov till en stor grupp moderskaps- och föräldralediga som levde på minimidagpenning.

Försörjningsproblemet prövar parförhållandet och föräldraskapet. Ekonomiskt knappa omständigheter resulterar i stress som försämrar föräldrarnas förmåga att ta hand om sina barn. På befolkningsnivå har man utgående från konsekvenserna av fattigdom konstaterat att barnen har sämre hälsa och skolframgång än andra. Det finns samband mellan behovet av barnskydd och familjens försörjning, men de är inte alldeles klara. Alla fattiga familjer behöver inte barnskydd. Dessutom kan även familjer som klarar sig mycket bra ekonomiskt vara illa ute i synnerhet när barnen kommer i puberteten. Behovet av barnskydd uppstår ofta på grund av en samverkan mellan många olika faktorer.

Förebyggande verksamhet. Den förebyggande verksamheten inom barnskyddet har under de senaste åren blivit lidande till följd av kommunernas sparåtgärder. Stöttepelarna inom den förebyggande verksamheten är rådgivningen för mödrar och barn, barndagvården, rådgivningen i uppfostringsfrågor och för familjer samt elevvården. Förutsättningar för barnets utveckling skapas redan under fostertiden. Rådgivningsbyråerna för mödravård har framgångsrikt bidragit till att Finland när det gäller mödra- och spädbarnsdödlighet har funnits med bland de bästa länderna i världen redan i årtal, likaså när det gäller prematurer och barn med låg födelsevikt. Ungefär 95 % av alla gravida kvinnor går på hälsokontroll före utgången av den fjärde graviditetsmånaden. Per år är besöken ungefär en miljon. Antalet mödrar som går på hälsokontroll har dock på tio år minskat i takt med att nativiteten sjunkit. Dessutom har

en del kommuner minskat antalet rådgivningsbesök. Utnyttjandegraden för rådgivningarna är fortfarande hög även om antalet besök har sjunkit ganska mycket på tio år, delvis på grund av att antalet barn minskat. År 1994 var besöken 1 602 713 till antalet, år 2004 bara 1 260 974.

Kommunalförbunden för rådgivningsbyråer för uppfostringsfrågor och familjerådgivningsbyråer upplöstes i början av 1990-talet, varvid vårdpersonalen minskade med 9 %. Samtidigt ökade dock familjerna servicebehov i anslutning till depressionen, vilket gjorde att det blev svårare att få familjerådgivning. Antalet klienter var ännu på 1980-talet mindre än 50 000 om året, men steg i slutet av 1990-talet till 73 400 klienter som högst, och har sedan minskat något. År 2004 var antalet klienter 71 359. I och med att trycket på undersökningar ökar har vårdbesöken och det förebyggande arbetet minskat, vilket inte är en ändamålsenlig trend. Under de senaste åren har kommunerna åter utökat personalen vid familjerådgivningsbyråerna, men det ställs fortfarande för litet resurser till förfogande i förhållande till klienternas behov.

I ändringen av barnskyddslagen år 1990 gavs kommunerna i uppdrag att ordna tillräckligt stöd och tillräcklig handledning för eleverna för att övervinna problem som hänför sig till skolgången och elevernas utveckling samt utveckla samarbetet mellan hem och skola. För denna uppgift kan kommunerna ha skolpsykolog- och skolkuratorstjänster. Besluten om administreringen av den psykosociala elevvården överläts på kommunerna själva och det förblev oklart vem som bär styrningsansvaret. Detta har lett till en mycket brokig praxis så att tjänster delvis har ordnats inom skolväsendet, delvis inom socialförvaltningen, och i någon mån även inom hälso- och sjukvården. Detta har sannolikt bromsat upp den psykosociala elevvårdens utveckling, eftersom det finns elevvårdspersonal endast i en del kommuner.

Skolhälsovårdens resurser har försämrats, eftersom skolläkarna har minskat sin arbetsinsats i skolorna, och en del av skolhälsovårdarna har överförts till hälsovårdscentralerna. Detta gör att skolhälsovårdarna inte längre är lika lättillgängliga för barnen som om det

fanns en mottagning i skolbyggnaden. Detta kan leda till att barnen inte får hjälp med sina problem. Under 2000-talet har man i någon mån effektiviserat elevvården i skolorna i kommunerna, men resurserna är fortfarande knappa. Skolornas eftermiddagsverksamhet och olika klubbar har varit föremål för nedskärningar.

Nedskärningarnas effekt på behovet av barnskydd. Man kan anta att nedskärningarna inom det förebyggande arbetet avspeglar sig ganska direkt i ett ökat behov av barnskydd och en ökad vård utom hemmet. I nästan all service för barn överstiger behoven avsevärt de resurser som anvisats för den. Barnens vardag har på det hela taget blivit otryggare bl.a. genom större grupper inom dagvården och skolan. Det finns ett klart samband mellan mängden vuxenkontakter och deras kvalitet samt barnets symptom. Stora barngrupper minskar även möjligheterna att upptäcka problem i ett tidigt skede och snabbt kunna ta itu med dem.

Bakgrundsfaktorer till behovet av barnskydd

I barnskyddsstatistiken ströks redan på 1980-talet uppgifterna om orsakerna till klientskapet. I den omskrivna lagstiftningens anda ansågs de lämna rum för tolkningar och kränka integriteten. Således är man i fråga om vilka faktorer som ger upphov till behov av barnskydd hänvisad till kommunvisa dokument och separata utredningar. Även av förvaltningsdomstolarnas avgöranden framgår de vanligaste faktorerna bakom omhändertagande.

Bakom små barns behov av barnskydd ligger allt oftare föräldrarnas drogmissbruk. I synnerhet mödrarnas missbruksproblem har ökat. Både hos föräldrar och unga personer förekommer blandmissbruk, då alkohol, olika droger och läkemedel används samtidigt. Brottslighet och aggressivitet i förening med det gör barnets vardag hotfull och otrygg.

Den klaraste ökningen bland större barn har varit omfattningen av de ungas egna missbruksproblem. De är ofta även förknippade med brottslighet.

Psykiska problem har blivit allt synligare.

Allt oftare har omhändertagandet föregåtts av en psykiatrisk undersöknings- och vårdperiod för barnet eller av föräldrarnas psykiska sjuk-

dom eller av båda. Även allt fler unga personer kommer till skolhem efter en psykiatrisk undersöknings- och vårdperiod.

Bakomliggande orsaker i förvaltningsdomstolens avgöranden i barnskyddsärenden som behandlats åren 1999–2004 (antalet barn)

Bakomliggande orsak	1999	2000	2001	2002	2003	2004
föräldrarnas drogmisbruk	138	183	191	209	251	242
unga personers drogmisbruk	49	73	78	71	78	66
föräldrarnas psykiska sjukdom	43	28	24	30	67	58
barnets psykiska sjukdom/ störande beteende	47	39	56	93	130	107
sexuellt utnyttjande	11	5	9	12	23	32
annan orsak som beror på föräldern	66	71	41	61	97	109
annan orsak som beror på barnet	11	6	3	8	6	4
orsaken oklar	28	51	4	16	46	43

Tarja Heino & Raija Rantamäki & Seppo Sallila: *Hallinto-oikeuksien ratkaisut lastensuojeluasioissa 2000–2004*. Stakes. Arbetspapper 14/2006.

I allt större utsträckning blir man tvungen att anlita barnskyddet också därför att föräldrarna är hjälplösa i sin uppgift som fostrare. Barnet vardag är kaotisk och innehåller inte tillräckligt med trygghetsskapande rutiner. Föräldrarna kan behöva stödjande vägledning och rådgivning i dessa frågor. Nya slags grupper har blivit klienter hos barnskyddet. Orsakerna kan även vara svårigheter i samspillet inom familjen eller kaos i familjelivet. De omhändertagna barnen kommer oftare än genomsnittet från ensamförsörjarfamiljer.

T.ex. i Tammerfors bottnade nya barnskyddsklienters behov av barnskydd på basis av barnskyddsanmälningarna år 2005 oftast i föräldrarnas drogmisbruk (166), familjevåld (113), andra orsaker som berodde på föräldrarna (96), försummelse av barnets vård (65), familjekonflikter (59), misshandel av barnet (50), barnets drogmisbruk eller andra orsaker som berodde på barnet (111).

Servicesystemet inom barnskyddet

Det varierar hur servicesystemet inom barnskyddet fungerar och problemen växlar både regionvis mellan olika delar i landet och kommunvis. En jämförelse av tillgång och kvalitet försvåras av att även behovet av barnskydd varierar inom olika områden. Behovet av service är i allmänhet större ju mera stadslik bosättning det är fråga om. När

stadsstorleken ökar blir vanligen även behovet av barnskydd större, vilket gör att det behövs fler och mångsidigare tjänster. Problemet i små kommuner är även att tillgången på tjänster är väldigt liten och att det råder brist på specialkompetens inom barnskyddet.

Frågor som gäller servicesystemet inom barnskyddet har kartlagts och utretts bl.a. som en del av det riksomfattande projektet Nätverk för specialservice (VEP) inom socialvården och Programmet för utveckling av barnskyddet. Behovet av regionalt samarbete har konstaterats vara nödvändigt och strukturer för ett sådant har sökts på många sätt. Många specialtjänster inom barnskyddet förutsätter ett brett klientunderlag för att kunna fungera effektivt och ekonomiskt.

Det krävs likaså nya lösningar för att styra servicesystemet, följa upp och utvärdera samt leda verksamheten. Enligt en utredning i programmet för utveckling av barnskyddet har barnpolitiska program gjorts upp i flera kommuner men de lagstadgade allmänna grunderna och anvisningarna för barnskyddet har blivit föråldrade eller så existerar de inte alls i en stor del av kommunerna.

Öppenvården. Antalet barn och unga personer inom barnskyddet har ökat märkbart under de senaste åren. Under 1990-talet närapå fördubblades antalet klienter inom öppenvården och utvecklingen har under det nya årtusendet fortsatt i samma riktning. År

2005 var nästan 60 000 barn och unga personer klienter inom barnskyddets öppenvård, dvs. 5,4 % av personer under 18 år.

Barn och unga personer som varit klienter inom barnskyddets öppenvård åren 1995–2005

Barn och unga personer inom öppenvården

Vuosi	
1995	30 686
1996	33 269
1997	35 809
1998	39 666
1999	43 679
2000	49 351(*)
2001	49 610
2002	54 333
2003	56 393
2004	59 912
2005	59 101

(* Inkluderingen av Esbo i öppenvårdens klienter år 2000, vilket ökade årsförändringen)

FOS. Barnskydd. Stakes 22.9.2006.

Skillnaderna mellan kommunerna i den relativa mängd barn som är klienter inom barnskyddets öppenvård är stora (0,1 %—14,7 %). Variationerna i antalet klienter inom barnskyddets öppenvård är uppenbara även mellan landskapen. På basis av statistiken verkar verksamheten inom öppenvården i Mellersta Finland vara omfattande. Däremot finns det färre statistikförda klienter i Österbotten. Den regionala ojämlikheten och tjänsternas brokiga mångfald har ökat.

Samtidigt som servicebehoven har ökat har antalet arbetstagare inom barnskyddet eller utbudet av tjänster dock inte ökat i motsvarande takt. Enligt barnskyddsstatistiken ökar klientantalet inom barnskyddets öppenvård, men enligt databasen över social- och hälsovårdstjänster minskar dock samtidigt antalet klienter som omfattas av olika former av socialservice, såsom verksamheten med stödpersoner och stödfamiljer, hemservice eller semester- och rekreationsverksamhet. Både socialarbetets resurser och den kommunala stödservice som erbjuds har tunnats ur. När allmän service som t.ex. hemservice för barnfamiljer har minskat har i stället å andra sidan skapats och lagts till behovsprövade tjänster och tjänster för ett särskilt behov,

som t.ex. familjearbetet inom barnskyddet.

Antalet stödåtgärder inom öppenvården varierar mycket på olika håll i landet. Av svaren på den kommunenkät som Stakes gjorde hösten 2004 framgick att det också har skett positiva förändringar i servicesystemet. Enligt kommunerna har familjearbetet utökats, arbetsmetoderna har förändrats, samarbetet har utökats, det tidiga ingripandet i risksituationer effektiviserats och nätverksarbete ökat. Resursproblemen är dock mycket stora.

Barnskyddets öppenvård har i hög grad fallit på socialarbetarnas ansvar. Öppenvården kan dock inte fungera enbart på det sättet. Barn och familjer behöver även andra tjänster alltifrån dagvård till specialundervisning och fritidssysselsättningar.

Bland de enskilda stödåtgärderna inom barnskyddets öppenvård är det hemservicen för barnfamiljer som har drabbats hårdast. Den har kontinuerligt minskat sedan början av 1990-talet. Antalet barnfamiljer som fått hemservice är bara en fjärdedel av vad det var i början av 1990-talet. År 1990 fick 52 300 barnfamiljer hjälp, men år 2004 endast 13 400. I dagens läge är det mycket svårt att få hemservice i vardagen och dess omfattning motsvarar inte behovet bland de vårdnadshavare som är hjälplösa och utmatade på olika sätt.

Tillgången på och anlitan det av frivilliga hjälpare såsom stödpersoner har också minskat. T.ex. enbart i Tammerfors var det i slutet av år 2005 101 barn, dvs. cirka 13 % av klientbarnen, som köade för en stödperson eller en stödfamilj. Delvis beror situationen på att kommunerna inte har haft tillräckliga resurser att rekrytera och utbilda stödpersoner.

Det finns inga kostnadsuppgifter att tillgå om öppenvården inom barnskyddet. Alla kommuner följer inte upp dem systematiskt och någon riksomfattande samling har inte ordnats.

Omhändertagande och placering utom hemmet. Antalet barn och unga personer som placerats utom hemmet har under de senaste åren ökat med en takt på 2—5 % om året. År 2005 placerades 15 160 barn och unga personer, vilket är cirka en procent av alla under 18 år. Av dem hade ca 9 162 barn och unga personer omhändertagits och de övriga hade placerats som en stödåtgärd inom öppenvår-

den eller som eftervård. Antalet nya omhändertaganden på årsnivå har fördubblats på tio år från tusen till tvåtusen barn. Andelen

brådskande omhändertaganden har ökat 10 procentenheter.

Tabell: Barn och unga som placerats utom hemmet 1995–2005

År	Totalt	Andelen placerade 0-17-åringar av motsvarande åldersgrupp, %	Omhändertagna	Omhändertagna mot sin vilja
1995	10 950	0,8	6 384	960
1996	11 366	0,8	6 501	1 008
1997	11 828	0,9	6 777	1 053
1998	11 973	0,9	6 804	1 095
1999	12 286	0,9	6 937	1 154
2000	12 851	0,9	7 314	1 282
2001	13 509	1,0	7 489	1 322
2002	14 166	1,0	7 968	1 440
2003	14 357	1,0	8 372	1 559
2004	14 786	1,1	8 732	1 577
2005	15 160	1,1	9 162	1 781

FOS. Barnskydd. Stakes 22.9.2006

Det förekommer stora regionala skillnader i antalet barn som placerats utom hemmet och omhändertagits. I Österbotten finns minst placerade barn, i relation till befolkningen bara ungefär 0,4 %, medan motsvarande andel i Nyland är 1,4 %. I Södra Karelen och Päijänne-Tavastland är placeringssiffrorna också tämligen höga. Man kan dock inte exakt säga i vilken mån de egentligen avspeglar olika praxis för omhändertagande. Eventuella skillnader i tillvägagångssätt mellan kommunerna och regionerna utjämnas sannolikt av att tvångsomhändertaganden skall underställas förvaltningsdomstolen för fastställelse.

Allt fler omhändertaganden görs efter småbarnsåldern. Av de nya omhändertagandena som gjordes under år 2004 gällde 40 % barn under skolåldern, år 2005 var de endast 28 %. Däremot har andelen barn som fyllt 12 år ökat från 38 % till 51 %.

Nya omhändertaganden åren 1994, 2004 och 2005

	1994	%	2004	%	2005	%
0-6	436	40	635	30	667	28
7-11	236	22	452	21	522	22
12-15	284	26	646	30	739	31
16-17	128	12	399	19	476	20
Totalt	1 084	100	2 132	100	2 404	100

FOS. Barnskydd. Stakes 22.9.2006

Nya omhändertaganden åren 1994, 2004 och 2005

Grund	1994	%	2004	%	2005	%
Brådskande omhändertagande	275	25	745	35	953	40
Omhändertagande	654	60	1 129	53	1 066	44
Tvångsomhändertagande	155	14	258	12	385	16
Totalt	1 084	100	2 132	100	2 404	100

FOS. Barnskydd. Stakes 22.9.2006

Anlitandet av öppenvården som första placeringsgrund är fortfarande vanligast även om dess andel har minskat. Två av tre av barnets första placeringar görs fortfarande som stödåtgärd inom öppenvården. Andelen brådskande omhändertaganden har ökat från knappa 20 % till 31 %.

Grunden för barnets första placering år 1994, 2004 och 2005

Grund	1994	%	2004	%	2005	%
Stödåtgärd inom öppenvården	1 500	71	1 874	62	1 803	58
Brådskande omhändertagande	381	18	849	28	971	31
Omhändertagande	156	7	227	8	230	7
Tvångsomhändertagande	20	1,0	44	1,5	68	2,2
Annan	42	2,0	5	0,2	12	0,4
Summa	2 099	100	2 999	100	3 084	100

FOS. Barnskydd. Stakes 22.9.2006

Fostran och vård av omhändertagna barn utom det egna hemmet baserar sig i huvud-

sak på de berördas samtycke. Andelen tvångsomhändertaganden har dock ökat. År 2005 omhändertogs 1 781 barn, dvs. nästan 20 % av alla omhändertagna, mot någon av de berördas vilja, medan andelen tvångsomhändertaganden var 15 % år 1995. Av de nya omhändertagandena som gjordes år 2005 var redan 16 % tvångsomhändertaganden.

Även om omhändertagandena ofta är långvariga, kan omhändertagande också avslutas innan barnet fyller 18 år. Under år 2005 avslutades totalt 748 omhändertaganden. Av dem är 447 sådana där omhändertagandet upphörde innan barnet fyllde 18 år. Bland dem fanns 299 barn under 16 år.

Familjevård. Formerna för vård utom hemmet har förändrats under senaste tio åren. Antalet barn som placerats i familjevård på basis av uppdragsavtal ökade fram till år 2002 och har därefter minskat. Årligen har 5 500–5 900 barn varit placerade i fosterfamiljer.

Placeringen av barn i privatfamiljer har minskat av flera olika orsaker. Det finns stora regionala skillnader i tillgången på och anlitaandet av fosterfamiljer. Antalet intresserade familjer har hela tiden minskat. Orsakerna är både ekonomiska, t.ex. det ryms inga barn i en liten lägenhet eller att de ersättningar som betalas för barnet är anspråkslösa, men även psykologiska. I synnerhet större placerade barn har gått igenom mycket och kan vara tämligen störda. Att vårda ett sådant barn förutsätter ork och specialkompetens. Även barnets biologiska föräldrar kan vara påfrestande och stora familjens vardag. Alla kommuner ger inte tillräckligt med stöd åt fosterfamiljerna. Dessutom ger placeringens tillfälliga karaktär upphov till osäkerhet om hur

länge placeringen kommer att vara.

Att rekrytera, utbilda och stöda fosterfamiljer i deras uppgift som fostrare kräver insatser. Kommunerna har haft mycket olika möjligheter att reservera resurser för detta arbete. I pågående statsunderstödsprojekt har man med god framgång fått tag på nya stöd- och fosterfamiljer.

Det finns dock fortfarande stora regionala skillnader i tillgången på och anlitaandet av fosterfamiljer. Variationen mellan kommunerna i fråga om placeringen i familjevård rör sig mellan 5 och 90 % och den regionala (landskap eller mindre område) från 30 till 71 % av alla placeringar.

Professionella familjehem och anstalter. Behovet av professionell vård utom hemmet har ökat. Även de stora städerna har blivit tvungna att i allt högre grad använda sig av privat service utöver sina egna anstalter. Under de senaste åren har även beläggningsgraden för statens skolhem varit hög, eftersom problemen bland barn och unga personer som behöver vård utom hemmet har förvärrats. Ökningen av anstaltsvård i statistiken beror visserligen delvis även på att i Finland har de professionella familjehemmen som har beviljats tillstånd av länsstyrelsen enligt tillsynslagen räknats som anstalter i motsats till i de övriga nordiska länderna. Statistikföringen över anstaltsvård håller dock på att ändras.

I familjegrupper, professionella familjehem eller familjeliknande anstalter har placerats allt fler barn, år 2005 sammanlagt 2 400 barn och unga personer. Även inom anstaltsvården har under de senaste åren förekommit allt fler barn, år 2005 över 4 700 barn och unga personer.

Barns och ungas placeringsplatser under ett år 1995–2005

	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005
Familjevård	5 336	5 474	5 680	5 655	5 694	5 774	5 906	5 911	5 738	5 577	5 504
Familje- gruppem, professionell familjevård eller motsv.	814	948	1 115	1 281	1 256	1 530	1 789	1 984	2 172	2 315	2 442
Anstaltsvård	3 106	3 174	3 522	3 547	3 326	3 471	3 578	3 976	4 112	4 510	4 783
Annan	1 694	1 770	1 511	1 490	2 010	2 076	2 236	2 295	2 335	2 384	2 431
Sammanlagt	10 950	11 366	11 828	11 973	12 286	12 851	13 509	14 166	14 357	14 786	15 160

FOS. Barnskydd. Stakes 22.9.2006

Antalet professionella familjehem ökade snabbt på 1990-talet, då antalet barn i vård utom hemmet började öka och kommunerna tidigare hade lagt ned sina egna barnhem. Nivån på de professionella familjehemmen varierar. I dagens läge har varken de placerande kommunerna eller länsstyrelserna nödvändiga resurser för en tillräcklig övervakning av hemmen.

Privata serviceproducenter sköter redan två tredjedelar av vården utom hemmet inom barnskyddet. Den professionella familjehemsverksamheten och familjevård på basis av uppdragsavtal produceras praktiskt taget

helt av privata personer eller sammanslutningar. År 2004 fanns det sammanlagt 268 privata barnskyddsanstalter, 116 professionella familjehem och 3 482 familjehem som ingått uppdragsavtal (fosterfamiljer).

Kostnaderna för anstaltsvården har inom några år mer än fördubblats. År 2004 kostade anstaltsvården redan nästan 300 miljoner euro. I vilken riktning kostnadsutvecklingen går kan antas stå i samband med att resurserna inom öppenvården inte räckt till för att möta barnens behov, vilket gör att efterfrågan på och anlitaandet av specialtjänster ökat.

Driftskostnaderna för anstaltsvård av barn och unga 1997 - 2004 (omvandlat till euro)

1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004
131 512 699	137 816 046	148 069 119	165 875 511	198 960 767	223 515 531	252 740 706	291 972 222

Statistikdatabasen Sotka, Statistikcentralen

Eftervård. Eftervården efter vård utom hemmet ökade under senaste decennium, men inte längre på 2000-talet trots att antalet placerade barn och unga personer ökat. År 2005 omfattades 3 200 klienter av stödåtgärder inom barnskyddets öppenvård, eftervård. Placerade i eftervård var sammanlagt 2 354 barn och unga personer. Största delen av dem var 18–20-åringar. Eftervård uppfattas ofta som något som gäller endast unga som håller på att bli självständiga även om den enligt barnskyddslagen alltid skall ordnas efter det att vården utom hemmet avslutats.

Den praxis som följs i fråga om eftervården är brokig. Eftervård kan t.ex. endast innebära

att en bostad ordnas för den unga personen, vilket oftast inte är en tillräcklig åtgärd. I synnerhet om den unga personen länge varit placerad på anstalt, kan han eller hon helt sakna de praktiska färdigheter som behövs i vardagen.

I vissa regioner har eftervården skötts fördömligt, och det finns eftervårdscentraler, klienthandledningsgrupper inom eftervården, servicekonsulenter och olika grader av understödda boendeformer på orterna. I de flesta kommuner är eftervårdsarbetet dock fortfarande beroende av socialarbetaren och genomförandet således beroende av de resurser som en arbetstagare förfogar över. Eftervård

av placerade små barn förekommer sällan. Oenhetliga och varierande riktlinjer för verksamheten framgår också i det ekonomiska stödet till unga personer som håller på att bli självständiga.

Personal

I princip finns det väldigt många utbildade socialarbetare i Finland, men barnskyddet kräver sådan specialkompetens som enbart grundläggande utbildning inte ger tillräckliga färdigheter för. Barnskyddet är ett svårt specialområde, där den nuvarande arbetsbilden och avlöningen inte i någon större utsträckning attraherar yrkesutbildade. Resurserna och kompetensen inom socialarbetet är ställvis på god nivå, men en stor del av de nuvarande arbetstagarna inom barnskyddet är formellt inkompetenta. I många kommuner finns det inte en enda kompetent socialarbetare inom barnskyddet. Situationen har förvärrats under de senaste åren.

Barnskyddsarbetet är psykiskt tungt. Där ställs man inför de allra eländigaste människoödena i samhället. Inte ens yrkesmännskor kan undgå att bli känslomässigt berörda i synnerhet när barn behandlas illa. Ofta riktar människor som har det svårt sin bitterhet mot socialarbetarna som måste företräda samhället och dess kontrollsystem.

Det förekommer problem med resurserna inom barnskyddsarbetet. Personalen räcker inte till och arbetsmetoderna och de tjänster som finns att tillgå inom barnskyddet är delvis bristfälliga. Det krävande arbetet märks inte på avlöningen, och man har inte på långt när överallt ordnat tillräckligt mycket yrkesmässigt stöd för arbetstagarna, t.ex. med hjälp av handledning. Omsättningen på arbetstagarna inom barnskyddet är stor, vilket gör att belastningen på de arbetstagare som stannar kvar ökar ytterligare. Omsättningen på personer i ledande ställning inom socialarbetet är också stor. Det förekommer också brister och inkompetens på ledningsnivå inom barnskyddet.

Dessutom beskrivs nedan i punkten om ekonomiska verkningar (4.1.1) mera ingående bl.a. antalet anställda i förhållande till antalet klienter inom öppenvården och de barn som vårdas vid barnskyddsanstalter.

Barnskyddsärenden som behandlats vid förvaltningsdomstolar

Stakes samlar ihop förvaltningsdomstolarnas avgöranden i barnskyddsärenden. Utredningen för år 2004 (Tarja Heino & Raija Rantamäki & Seppo Sallila: Hallinto-oikeuksien ratkaisut lastensuojeluasioissa 2000–2004. Stakes. Arbetspapper 14/2006) täcker ungefär 500 ärenden som avgjorts av förvaltningsdomstolarna och som gällde 661 barn. Av avgörandena gällde ungefär 400 omhändertagande av barn och de berörde 550 barn. Eftersom sammanlagt 14 704 barn var placerade utom hemmet, kommer 3,7 % av ärenden som gäller placerade barn enligt denna beräkning till förvaltningsdomstolarna. Barnskyddsärenden som gäller tvångsåtgärder behandlas ganska litet i rättsinstanser om man ser till alla barnskyddsärenden. I högsta förvaltningsdomstolen har behandlats ungefär hundra besvär över omhändertaganden varje år. Ungefär 15 % av de barnskyddsärenden som behandlats i förvaltningsdomstol går sålunda ända till högsta domstolen.

Ungefär var tredje kommun (36 % av kommunerna) kontaktar årligen förvaltningsdomstolarna i barnskyddsärenden. I relation till antalet klienter kommer färre mål till förvaltningsdomstolen från städerna än från tätbebyggda kommuner och landsortskommuner. Från landsbygdsliga kommuner kommer i proportion flest underställnings- och besvär-ärenden till förvaltningsdomstolarna. År 2004 gällde 64 % av förvaltningsdomstolarnas beslut stadskommuner, 15 % tätbebyggda kommuner och 21 % landsbygdsliga kommuner.

På basis av utredningen verkar det som om barn vars ärende går till behandling i förvaltningsdomstolen allt längre har varit klienter hos barnskyddet. Omhändertagandet av små barn grundar sig allt oftare på föräldrarnas drogmissbruk, antalet sådana fall är årligen 250 vid förvaltningsdomstolarna. En annan särskild utvecklingstrend ansluter sig till både föräldrarnas samt barns och unga personers psykiska hälsa. Allt oftare ligger den ena eller båda föräldrarnas psykiska sjukdom bakom ett omhändertagande. Ännu oftare har beslutet om omhändertagande föregåtts av en psykiatrisk undersöknings- eller vårdperiod

för barnet. För det tredje riktas uppmärksamheten mot den ökande mängd situationer där sexuellt utnyttjande av barn klart har noterats i grunderna för avgörandet.

Förvaltningsdomstolarnas avgöranden i barnskyddsärenden gäller allt oftare barn som fyllt 12 år – och proportionellt allt färre små (0–3 år) barn. Dessa barns andel har minskat från 30 % till 20 % på tio år. På motsvarande vis har andelen barn som fyllt 12 år ökat från 23 % till 42 %. Var fjärde ung person har varit klient en kort tid och placeringsprocessen har således gått snabbt framåt för dem.

Största delen (82 %) av barnskyddsärendena vid förvaltningsdomstolar var ärenden som gällde underställning av omhändertagande. Vartannat ärende har överklagats. Besvär i anslutning till underställning har förekommit i cirka 30 % av fallen och andelen enbart besvär har utgjort nästan en femtedel. Två tredjedelar av besvären gäller beslut om omhändertagande.

I underställnings- och besvärärenden är det oftast föräldrarna som är ändringssökande. Även barnen har aktivare uttryckt sin ståndpunkt under de senaste åren. Sammanlagt 160 barn motsatte sig omhändertagande år 2004, medan endast 55 barn motsatte sig omhändertagande för tio år sedan. Samtidigt har det totala antalet ärenden som skall behandlas dock även ökat. Under de senaste åren har ungefär 100 barn på egen hand fått till stånd behandling vid förvaltningsdomstolar i sådana fall där deras föräldrar inte har uttryckt motstånd mot omhändertagande. Dessutom har över 60 barn tillsammans med sina föräldrar motsatt sig omhändertagande.

De 12–14-åringar som antingen ensamma eller tillsammans med sina föräldrar år 2004 uppgav att de motsatte sig ett beslut om omhändertagande eller placering i vård utom hemmet var 57 till antalet. Ungefär hälften av barnen i denna ålder (28) uttryckte ensamma sin vilja och hälften tillsammans med sina föräldrar. Största delen av de barn som motsatte sig ett omhändertagande hade fyllt 15 år. De motsattes sig i regel ensamma omhändertagande, för endast i vart tredje ärende uttryckte även barnets förälder motstånd.

Förvaltningsdomstolarna fastställer oftast det kommunala organets beslut om under-

ställning. År 1998 fastställdes 85 % av de underställda besluten och år 2004 redan 95 %. Medan mindre än 70 % av besvären förkastades år 1997, förkastades över 80 % av besvären år 2004.

Även om största delen av de beslut som fattas i förvaltningsdomstolar fortfarande fattas på grundval av det skriftliga materialet, har andelen muntliga förhandlingar varierat och ökat under åren 2003–2004. Då ordnades muntligt hörande i ungefär vart fjärde ärende, och antalet ärenden var över hundra per år. Det varierar mellan de olika förvaltningsdomstolarna hur många muntliga förhandlingar som ordnas. Under fem års tid har 468 muntliga förhandlingar ordnats i barnskyddsärenden. Förvaltningsdomstolen i Tavastehus verkar ha varit den aktivaste i detta avseende. Där har ordnats några fler än i Helsingfors även om fallen varit färre än i Helsingfors. I Kouvola har ordnats relativt få muntliga förhandlingar.

Behandlingstiderna har blivit längre. Medan över hälften av avgörandena i mitten av 1990-talet fattades inom minst tre månader, nådde endast var fjärde behandling upp till det år 2000, och år 2004 endast var femte. Behandlingstiderna varierar enligt vilket slags ärende som behandlas. Om det är fråga enbart om ett underställningsärende utan tillhörande besvär, avgörs det i genomsnitt snabbast: största delen (76 %) avgörs på mindre än ett halvt år. Däremot avgörs 43 % av enbart besvär och 60 % av underställningsärenden med anslutande besvär inom ett halvt år. Om det är besvär eller besvär i anslutning till underställning som skall avgöras, räcker vart femte av dem minst 9 månader.

Allt fler klientfamiljer inom barnskyddet har fått fri rättegång vid förvaltningsdomstolen. Fri rättegång beviljades i 51 familjers ärenden år 1996 och i 116 familjers ärenden år 2004.

2.2 Den internationella utvecklingen samt lagstiftningen i utlandet

2.2.1 Lagstiftningen i utlandet

Sverige

Den nya *socialtjänstlagen* som trädde i

kraft i Sverige år 2002 är till sin karaktär en ramlag som förutom om socialvård även föreskriver om barnskydd. Huvudprincipen i lagen är att all omsorg och vård så långt som möjligt skall ske genom frivilliga åtgärder. Bestämmelserna om placeringar utan samtycke ingår i den separata *lagen med särskilda bestämmelser om vård av unga* (nedan LVU-lagen), som trädde i kraft år 1982 och ändrades år 1990.

Enligt socialtjänstlagen i Sverige är det kommunen som skall ordna barnskyddet. Kommunen svarar även för familjehemmen och barnskyddsanstalterna. I kommunen bör finnas en nämnd som sörjer för socialvårdens uppgifter. Kommunfullmäktige beslutar hur många politiskt valda medlemmar det skall finnas i socialnämnden eller motsvarande.

På regional nivå är det *länsstyrelserna* som övervakar och styr socialnämndernas verksamhet. Länsstyrelserna godkänner även privata institutioner och övervakar alla platser för vård utom hemmet. Kommunens invånare kan ta kontakt med länsstyrelsen om de är missnöjda med kommunens agerande i sin sak. Enskilda kommunala beslut kan dock inte överklagas hos länsstyrelsen.

Den regionala förvaltningsdomstolen, *länsrätten*, fattar på socialnämndens ansökan beslut om placeringar av barn och unga utan deras samtycke och behandlar besvär som anförts över socialnämndens beslut.

I Sverige preciserades år 2003 socialtjänstlagens bestämmelser om barnskyddsanmälningar. Motsvarande bestämmelser om anmälan fogades förutom till socialtjänstlagen till flera lagar om olika förvaltningsområden. Enligt de nya bestämmelserna kan vem som helst göra en anmälan om ett barn som är i behov av barnskydd. Som grund för anmälan räcker att den som gjort anmälan får kännedom om något som kan innebära att barnet är i behov av barnskyddsåtgärder. Den som gör anmälan behöver inte vara säker på att barnet behöver barnskydd utan det är socialmyndigheternas skyldighet att närmare utreda barnets situation och det eventuella behovet av barnskydd. En privatperson kan göra barnskyddsanmälan anonymt.

Myndigheter, vars verksamhet berör barn och ungdom samt andra myndigheter inom hälso- och sjukvården, annan rättspsykiatrisk

undersökningsverksamhet, socialtjänsten och kriminalvården är skyldiga att genast anmäla till socialnämnden om de i sin verksamhet får kännedom om något som kan innebära att ett barn är i behov av barnskydd. Detta gäller även dem som är anställda hos sådana myndigheter. Sådan anmälningsskyldighet gäller också dem som är verksamma inom yrkesmässigt bedriven enskild verksamhet som berör barn och unga eller annan yrkesmässigt bedriven enskild verksamhet inom hälso- och sjukvården eller på socialtjänstens område. Däremot har anmälningsskyldigheten i fråga om familjerådgivning begränsats så att den endast gäller situationer där de som är verksamma inom familjerådgivning är skyldiga att genast anmäla till socialnämnden om de i sin verksamhet får kännedom om att ett barn utnyttjas sexuellt eller utsätts för fysisk eller psykisk misshandel i hemmet. Myndigheter, befattningshavare och yrkesverksamma som är anmälningsskyldiga är även skyldiga att lämna alla uppgifter som kan vara av betydelse för socialmyndigheternas utredning av ett barns behov av skydd. De anmälningsskyldiga är även skyldiga att avge vittnesmål i domstol i vissa ärenden som gäller barn.

Enligt Sveriges socialtjänstlag skall socialmyndigheterna utan dröjsmål utreda behovet av barnskydd sedan det till deras kännedom har kommit något som kan leda till barnskyddsåtgärder. Socialmyndigheterna får då konsultera sakkunniga samt i övrigt ta de kontakter som behövs för att utreda barnets behov av stöd. Utredningen skall så långt det är möjligt bedrivas så att inte någon onödigt utsätts för skada eller olägenhet. Den skall inte heller göras mer omfattande än vad som är motiverat av omständigheterna i ärendet. Resultatet av utredningen och saker som påverkar en eventuell fortsatt behandling skall noggrant noteras. En utredning av behovet av barnskydd skall slutföras senast inom fyra månader. Utredningen får inte avslutas även om familjen flyttar från en kommun till en annan. Avvikelse från detta får göras endast om den kommun till vilken familjen flyttar tar ansvar för att utredningen slutförs.

I socialtjänstlagen nämns inte i detalj hurdana stödåtgärder kommunen kan ordna för barn eller unga personer som är i behov av barnskydd eller deras familjer. Stödåtgärder

som är typiska i praktiken är stödperson eller stödfamilj, familjearbete i hemmet, diskussioner som stöder barnet eller familjen, referensgruppsverksamhet för barn eller unga personer och föräldrarna samt stödboende, praktik- eller studieplatser och fritidsverksamhet för unga personer. Under de senaste åren har man i synnerhet strävat efter att koncentrera resurser på barnets hem delvis till följd av nedskärningar i de ekonomiska resurserna och även för att undersökningarna har uppvisat dåliga resultat av placeringen av barn i vård utom hemmet och i synnerhet på anstalter.

I Sverige skall socialnämnden i första hand sträva efter att ingripa i barnets problem genom åtgärder som baserar sig på föräldrarnas och barnets samtycke. Det kan antingen bli aktuellt med stödåtgärder som erbjuds hemmet eller frivillig placering utom hemmet. Förutsättningen för dem är att barnets vårdnadshavare och ett barn som fyllt 15 år samtycker till åtgärden. I samband med en placering som beror på förhållandena i hemmet eller barnets beteende skall socialnämnden göra upp en omsorgsplan, där de åtgärder som gäller barnets beskrivs. I omsorgsplanen skall skrivas in barnets behov, målen för de åtgärder som vidtas samt vem som svarar för att omsorgsplanen genomförs. Omsorgsplanen kan vid behov kompletteras med en vårdplan där man beskriver hur åtgärderna vidtas.

Om socialnämnden inte når samförstånd med vårdnadshavaren eller det 15 år fyllda barnet om att barnet skall placeras utom hemmet, kan placeringen för att förhindra en ogynnsam utveckling för den unga personen göras utan dennas samtycke. Bestämmelserna om placering utan samtycke ingår i ovan nämnda LVU-lag. Lagen ändrades senast år 2003 genom en förstärkning av barnets synvinkel och barnets rättigheter. Beslut om lag-enliga åtgärder fattas av länsrätten.

För att ovan nämnda LVU-lag skall kunna tillämpas, måste följande tre förutsättningar uppfyllas: 1) brister i förhållandena i barnets hem (problem i anslutning till hemmiljön) eller den unga missbrukar själv alkohol eller droger eller begår brott (problem i anslutning till uppförandet), 2) ovan nämnda skäl utgör en allvarlig fara för den ungas hälsa eller ut-

veckling och 3) det stöd som barnet eller den unga behöver kan inte ges med frivilliga metoder.

Placering utan samtycke utom hemmet kan användas endast om placeringen motsvarar barnets bästa. Placering utan samtycke som gjorts på grund av problem i hemmiljön och föräldrarnas problem upphör senast när den unga fyller 18 år. Placering som beror på barnets eller den ungas eget uppförande skall göras innan den unga fyller 20 år och den upphör när den unga fyller 21 år.

Socialnämnden kan i vissa fall även göra en brådskande placering utan parternas samtycke. Då förutsätts att barnet eller den unga behöver vård enligt ovan nämnda LVU-lag och att faran för barnets eller den ungas hälsa eller utveckling är så allvarlig att man inte kan vänta på länsrättens beslut i ärendet. En brådskande placering av barnet eller den unga leder inte alltid till placering enligt nämnda lag. Om man i samband därmed dock upptäcker behov av en längre placering och den inte kan göras med samtycke av föräldrarna eller ett barn som fyllt 15 år, skall socialnämnden inom fyra veckor från den dag då den brådskande placeringen påbörjades ansöka om länsrättens beslut om långvarig placering utan samtycke av den unga.

Domstolen beslutar således alltid om stöd enligt LVU-lagen skall ges. Vid beslut om åtgärder enligt lagen har både barnet och vårdnadshavaren rätt att få ett juridiskt biträde.

I samband med åtgärder som berör barnet skall barnets åsikt utredas och beaktas på det sätt som barnets ålder och mognad förutsätter. Självständig rätt att föra talan har barn som fyllt 15 år. Yngre barn skall höras, om det är nödvändigt för att utreda ärendet och hörandet inte kan antas vara till skada för barnet. Ett barn som omhändertagits och placerats mot sin vilja är trots det ovan nämnda alltid part, oberoende av barnets ålder. För ett minderårigt barn kan utses ett *offentligt biträde*, som kan föra ett under 15-årigt barns talan. Biträdet utses av behörig domstol. I ärenden som behandlas i socialnämnden utses biträdet av länsrätten. Biträdet skall oberoende av vårdnadshavaren se till barnets bästa, råda och vägleda barnet samt se till att alla nödvändiga utredningar görs.

Syftet med stöd enligt både socialtjänstlagen och LVU-lagen är att barnet skall kunna återvända hem eller bosätta sig i egen bostad. Socialnämnden skall följa placeringen av barnet eller den unga och de stödåtgärder som vidtas samt med sex månaders mellanrum utvärdera behovet av att fortsätta med dem. Ovan nämnda lagar ändrades år 2003 för att förbättra beständigheten i barnets situation. Enligt de nya bestämmelserna skall socialnämnden när barnet varit placerat hos samma fosterfamilj under tre år överväga om det motsvarar barnets bästa att överflytta vårdnaden av barnet på fosterföräldrarna. Även om vårdnaden överflyttas på fosterföräldrarna får kommunen fortsätta betala ut ersättning till dem för vården av barnet.

Den allmännaste formen av vård utom hemmet i Sverige är fosterfamiljer. Med fosterfamilj avses en familj där socialnämnden placerar barnet för fostran utan att det är fråga om ett anställningsförhållande. Utöver fosterfamiljerna finns vårdhem och institutioner som kan vara antingen privata eller kommunala. För grundandet och upprätthållandet av ett privat vårdhem eller en privat institution behövs länsstyrelsens tillstånd. Till vårdhem och institutioner räknas även specialhem för unga, där det vid behov finns möjlighet till särskilt noggrann övervakning eller sluten vård. Huvudmannen för specialhemmen för unga är *Statens institutionsstyrelse, SiS*.

I Sveriges socialtjänstlag har sedan år 1999 ingått en skyldighet att alltid när ett barn placeras utom hemmet undersöka möjligheterna att placera barnet hos släktingar eller andra personer som står barnet nära. Enligt lagen skall man i första hand överväga om någon släkting till barnet eller en person som står barnet nära kan ta hand om barnet, men man bör dock i alla situationer särskilt se till barnets bästa.

I Sveriges socialtjänstlag föreskrivs även om placeringar i enskilda hem. Stadigvarande vård och fostran av barn i ett annat än föräldrarnas eller vårdnadshavarnas privathem är förbjuden utan socialnämndens tillstånd eller beslut. Socialnämnden får inte ge tillstånd till placering i enskilt hem utan att förhållandena i det enskilda hemmet och förutsättningarna för vård i hemmet är utredda.

Om utredningen gäller ett hem i en annan kommun, skall socialnämnden informera och samråda med den kommunen innan den fattar sitt beslut. Socialnämnden skall i fråga om barn som placerats i enskilda hem medverka till att de får god vård och fostran och i övrigt gynnsamma uppväxtförhållanden samt en lämplig utbildning och skall lämna vårdnadshavarna och dem som vårdar sådana barn råd, stöd och annan hjälp som de behöver. För dessa skyldigheter svarar socialnämnden i den kommun som har gett tillstånd till placeringen i enskilt hem.

Norge

Norges gällande barnskyddslag (*Lov om barneverntjenester*) trädde i kraft vid ingången av år 1993. I lagen har mer än tidigare uppmärksammats både ett allmänt förebyggande av problem som gäller alla barn och förebyggande åtgärder som gäller enskilda barn. Kommunens barnskyddsmyndigheter kan allt tidigare gripa in i ett enskilt barns situation med förebyggande metoder. Dessutom ändrades beslutsprocessen för placeringar mot klientens vilja genom att en ny myndighet som svarar för beslutsfattandet inrättades på länsnivå, länets socialnämnd (*fylkesnemder*).

I Norge är det i huvudsak kommunerna som är ansvariga för uppgifter enligt barnskyddslagen och för att tjänster enligt barnskyddslagen ordnas. Kommunens barnskyddsmyndigheter fattar beslut, bereder ärenden för länets myndigheter samt vidtar och följer upp barnskyddsåtgärder.

Dessutom sköts vissa särskilt angivna uppgifter av statens barnskyddsmyndigheter. Under ministeriet för barn- och familjeärenden (*Barne- og likestillingsdepartementet*) lyder centralmyndigheten för barn-, ungdoms- och familjeärenden (*Barne-, ungdoms- og familieetaten*), vars uppgift är att inom hela landet säkerställa service för barn, unga och familjer samt kvaliteten på annat stöd. Centralmyndigheten består av fem regionala förvaltningsmyndigheter samt en centralenhet (*Barne-, ungdoms- og familiedirektoratet*). Myndigheterna på regional nivå bistår kommunerna i placeringen av barn utom

hemmet och anskaffningen av fosterfamiljer samt sörjer för att fosterfamiljerna får utbildning och vägledning. De ansvarar även för att privata och kommunala anstalter enligt barnskyddslagen godkänns.

På regional nivå finns också landshövdingar (*fylkesmannen*), som skall övervaka barnskyddsarbetet i kommunerna. Sammanlagt 18 landshövdingar säkerställer att kommunerna utför de uppgifter som anges i barnskyddslagen och får den vägledning och de instruktioner de behöver. Dessutom övervakar de barnskyddsanstalterna. Landshövdingen behandlar även besvär som anförts över beslut av kommunens barnskyddsmyndigheter, dock inte besvär över socialnämndens beslut.

Som statlig regional myndighet verkar dessutom länens ovan nämnda socialnämnder (*fylkesnämnder*) som är domstolsliknande statliga förvaltningsmyndigheter. De beslutar bl.a. om omhändertaganden och om tvångsåtgärder som gäller barn eller unga. Det finns sammanlagt 12 nämnder. De består av en ordförande, som är jurist, två sakkunnigmedlemmar och två lekmän. Nämndens beslut kan överklagas hos allmän domstol.

Den centrala principen i Norges barnskyddslag är att man skall se till barnets bästa. Å andra sidan skall barnskyddet så långt det är möjligt främja föräldrarnas möjligheter att fostra sina barn.

I lagen görs åtskillnad mellan stödåtgärder och placering utom hemmet. För största delen av de familjer som omfattas av barnskyddet räcker det med stödåtgärder. Lagen innehåller ingen uttömmande förteckning över stödåtgärder, men där nämns några exempel, såsom stödperson, dagvård och hemvårdshjälp. Utöver dessa kan familjen erbjudas bl.a. vägledning eller familjeterapi som stöd i föräldraskapet.

Stödåtgärderna grundar sig i huvudsak på samtycke. Ungefär 80 % av barn som omfattas av barnskyddet får frivilligt stödåtgärder. I de frivilliga stödåtgärderna ingår både stödåtgärder som vidtas i hemmet och frivilliga placeringar utom hemmet. Barnets dagvård eller annan dagverksamhet och en uppföljning av förhållandena i hemmet kan dock inledas utan föräldrarnas samtycke genom beslut av socialnämnden i länet.

Endast om övriga stödåtgärder inte är tillräckliga kan ett barn eller en ung person placeras utom hemmet. I barnskyddslagen nämns de förutsättningar på basis av vilka placeringen kan göras. Ett barn eller en ung person kan i första hand placeras utom hemmet som frivillig åtgärd, om barnet eller den unga personen på grund av förhållandena i hemmet eller på grund av andra förhållanden behöver särskilt stöd och särskild hjälp. Frivillig placering bör i första hand tillgripas när föräldrarna tillfälligt inte förmår ta hand om barnet. I sådana fall kan barnet placeras i en fosterfamilj eller på en anstalt eller tillsammans med en förälder vid olika enheter.

Om det vid placeringen av barnet är sannolikt att föräldrarna inte kommer att kunna ta hand om barnet på lång tid, skall förutsättningarna för omhändertagande utredas och barnet placeras i vård utom hemmet. I Norge delas placeringar utom hemmet mot klientens vilja in i placeringar som beror på problem i hemmiljön och placeringar som beror på barnets eget beteende.

På grund av förhållandena i hemmet kan omhändertagande göras endast om barnets situation är allvarlig och den inte kan åtgärdas med frivilliga stödåtgärder. Eftersom den bakomliggande tanken är att barnet bör få växa upp med sina biologiska föräldrar, måste det finnas starka grunder för omhändertagande. Omhändertagande kan göras på grund av problem i hemmiljön, om 1) det finns allvarliga brister i den dagliga omsorgen om barnet, i relationerna till föräldrarna eller i säkerheten med avseende på barnets ålder och utvecklingsnivå, 2) föräldrarna inte kan se till att ett sjukt eller handikappat barn eller ett barn som behöver särskilt stöd får den vård eller rehabilitering det behöver, 3) barnet misshandlas eller på annat sätt behandlas illa i hemmet eller 4) barnets hälsa eller utveckling kan skadas allvarligt, eftersom föräldrarna inte kan ta tillräckligt ansvar för barnet.

I samband med beslutet om omhändertagande skall alltid göras upp en plan för barnets och föräldrarnas umgänge. Länet socialnämnd kan besluta att också en annan person än föräldrarna har rätt att träffa barnet. Å andra sidan kan länets socialnämnd besluta att föräldrarna inte har någon rätt alls att träf-

fa barnet, och i sista hand frånta föräldrarna vårdnaden om barnet. Om föräldrarna har fråntagits vårdnaden om barnet, kan länets socialnämnd i enlighet med barnskyddslagen också ge tillstånd till adoption av barnet. Tillståndet kan ges om 1) föräldrarna varaktigt är oförmögna att sköta sitt barn eller barnet är så fäst vid de personer som vårdar honom och sin boendemiljö att en förflyttning skulle orsaka allvarliga problem, 2) adoption motsvarar barnets bästa och 3) de personer som ansöker om adoptionsföräldraskap har varit barnets fosterföräldrar och visat sig lämpliga att fostra barnet som sitt eget.

Av en orsak som beror på barnets eget beteende kan barnet placeras på en anstalt för observation, undersökning eller kortvarig vård antingen med barnets och föräldrarnas samtycke eller genom beslut av länets socialnämnd. Om barnet har fyllt 15 år, räcker det med barnets samtycke. En förutsättning för placering är att barnet har allvarliga beteendestörningar, t.ex. begår upprepade brott eller missbrukar fortgående rusmedel. En kortvarig placering på en anstalt kan vara högst fyra veckor. Genom ett nytt beslut kan placeringen förlängas med högst en ny period på fyra veckor. Om det är sannolikt att barnet behöver vård under en längre tid, kan barnet utan sitt samtycke placeras på en vård- eller rehabiliteringsanstalt för högst tolv månader. Genom ett nytt beslut kan placeringen i vissa situationer förlängas med högst en ny period på tolv månader.

Då ett barn med sitt samtycke placeras på en anstalt, kan anstalten i samband med placeringen kräva att barnet hålls på anstalten under tre veckor utan avbrott. Om avsikten är att placeringen skall förlängas över tre månader, kan som villkor för placeringen ställas att barnet hålls på anstalten högst tre veckor från det att barnet uttryckligen har återtagit sitt samtycke. Om barnet rymmer från anstalten, men återförs dit inom tre veckor, räknas tiden börja från den dag då han återförs till anstalten. Samtycket till placeringen skall vara skriftligt och lämnas in till anstalten senast på placeringsdagen. Innan barnet ger sitt samtycke skall ovan nämnda möjligheter att ställa villkor för placeringen redogöras för barnet.

I Norges barnskyddslag föreskrivs även om

kortvarig placering i brådskande situationer. I allmänhet är det endast länets socialnämnd som kan fatta placeringsbeslut utan föräldrarnas samtycke. Då ett barn snabbt måste placeras utom hemmet i olika krissituationer, kan ett tillfälligt beslut om placering av barnet utom hemmet fattas av direktören för barnskyddsväsendet i kommunen. Lagen innehåller särskilda bestämmelser om att ett beslut som fattats i brådskande ordning måste lämnas till länets socialnämnd för att det inte skall förfalla.

I Norge används fosterfamiljer och anstalter som platser för vård utom hemmet. Ungefär 80 % av de barn som placerats utom hemmet bor i fosterfamiljer. Fosterfamilj är det vanligaste alternativet i situationer där barnet har omhändertagits. En fosterfamilj är en familj eller ett privathem som tar emot och fostrar omhändertagna barn eller barn som placerats som en stödåtgärd. Barnskyddsanstalter betraktas i Norge som en plats för tillfällig placering av barnet mellan hemmet, fosterfamiljen och en egen bostad. Anstaltsplacering kan användas i kortvariga placeringar eller om den unga personen inte vill bo med en ny familj. Skälet till anstaltsplacering kan också vara att barnet inte klarar av att vara hos en vanlig familj.

Barnskyddsmyndigheterna bör alltid vid beredningen av placering överväga om det i barnets familj eller övriga anhörignätverk finns en lämplig fosterfamilj. Om möjligt bör barnets föräldrar ges möjlighet att säga sin åsikt om valet av fosterfamilj. Också ett barn som fyllt minst sju år och som kan bilda sig en egen åsikt skall höras vid valet av fosterfamilj.

Vid valet av plats för vård utom hemmet skall hänsyn tas till det aktuella barnets särdrag, behov av stabila relationer, längden på placeringen och, om det är önskvärt, barnets möjlighet att hålla kontakt med sina föräldrar. Barnet kan endast placeras på en sådan anstalt som har tillräcklig yrkesskicklighet och resurser att hjälpa barnet på det sätt som syftet med placeringen avser.

Barnskyddsmyndigheterna skall fortgående följa barnets placering och omvärdera barnets situation, då placeringen har varat sex månader. Redan under placeringen skall de stödformer som behövs efter placeringen

planeras. Senast inom två år efter att anstaltsplacering inletts och i god tid innan barnet fyller 18 år, bör barnskyddsmyndigheterna tillsammans med barnet fundera, om placeringen skall förlängas eller om barnet eller den unga personen skall erbjudas andra stödåtgärder när han eller hon fyllt 18 år.

Barnskyddsåtgärderna upphör när den unga personen fyller 18 år. Stödåtgärder kan dock med den ungas samtycke fortsätta tills han eller hon fyllt 23 år.

Enligt barnskyddslagen i Norge skall barnen garanteras rätt till medinflytande i beslutsfattandet. Barn som har fyllt sju år och kan forma sin egen ståndpunkt har rätt att bli hörda innan beslut fattas i ärenden som gäller dem själva. Barnets åsikt skall tillmätas betydelse. I regel har ett barn som fyllt 15 år rätt att föra sin talan, om han eller hon är tillräckligt mogen att förstå det ärende som behandlas. Länets socialnämnd kan också bevilja ett barn under 15 år rätt att föra sin talan (*partsrettigheter*). Placering av barnet p.g.a. beteendestörningar och i ett ärende som gäller åtgärder som riktar sig till barnet självt skall barnet alltid betraktas som part. Socialnämnden kan utse en företrädare som för barnets talan (*talsperson*) i de ärenden som nämnden behandlar.

I Norges barnskyddslag finns också en bestämmelse om undersökning och vård av barnet mot föräldrarnas vilja. Om det finns skäl att misstänka att barnet har en livsfarlig sjukdom eller någon annan allvarlig sjukdom eller skada, och föräldrarna inte kan sörja för att barnet undersöks eller att barnet får vård, kan länets socialnämnd besluta att barnskyddsmyndigheten med hjälp av läkaren undersöker barnet eller att barnet förs till sjukhus för undersökning. Länets socialnämnd kan också besluta att den aktuella sjukdomen skall vårdas på sjukhus eller hemma enligt läkarordination.

Danmark

I Danmark ingår bestämmelserna om barnskydd i lagen om social service (*Lov om social service*) samt i lagen om rättssäkerhet och administration i sociala ärenden (*Lov om retssikkerhed og administration på det sociale*

område). Lagarna trädde i kraft i juli 1998.

Bestämmelserna om barnskydd i den lag som föregick lagen om social service, lagen om socialt bistånd (*Lov om social bistand*) från år 1976 reviderades grundligt redan år 1993. Då var målet i synnerhet att förbättra barnets och föräldrarnas rättsskydd. I och med revideringen fogades flera bestämmelser om arbete med barn till lagen. Enligt de nya bestämmelserna skall man innan ett barn placeras utom hemmet göra en noggrann lägesutredning och bereda en vårdplan. Om placeringen fortgår har föräldrarna och barnet rätt att hålla kontakt och tillbringa tid tillsammans. För beslutsfattande som gäller placeringar mot klientens vilja inrättades en självständig myndighet (*Børn og unge - udvalget*) separat från kommunens administration. Dessutom föreskrevs om möjligheten att ekonomiskt stöda ungas studier i internatskola och i fortsatt utbildning utan att det skulle vara fråga om en egentlig placering inom barnskyddet.

I samband med att lagen om social service samt lagen om rättssäkerhet och administration i sociala ärenden stiftades reviderades även vissa bestämmelser om barnskydd. Enligt de nya bestämmelserna skall socialmyndigheterna när de klarlägger barnets eller den unga personens situation utnyttja sakkunskapen hos företrädare för olika yrkeskåror som redan känner barnet, såsom hälsovårdaren eller läraren, och ta dem med i bedömningen av barnets situation. I den plan som skall göras upp för placeringen av barnet eller den unga personen utom hemmet skall även tas in åtgärder som gäller föräldrarna. Innan barnet återvänder hem eller när barnet blir myndigt skall dessutom fattas beslut om hurdan stöd och hurdan vägledning barnet behöver.

I januari 2001 trädde nya bestämmelser i lagen om social service i kraft. I bestämmelserna betonas vikten av tidigt ingripande och varaktiga placeringar samt klargörs att barnets bästa kommer i första hand i situationer där barnets och föräldrarnas intressen strider mot varandra. Bestämmelserna ålägger även socialmyndigheterna att ordna en stödperson för föräldrarna till ett barn som placerats utom hemmet. Dessutom har 18–22-åringars rätt till stöd inom barnskyddet fogats till lagen.

I Danmark vilar ansvaret för barnskyddet på lokal nivå, dvs. på de 271 kommunerna. Kommunfullmäktige, i praktiken den kommunala förvaltningen, har ett allmänt ansvar att sörja för barn och unga personer under 18 år som behöver barnskydd i kommunen. Enligt lagen om social service skall kommunen inrätta en tväradministrativ sakkunniggrupp, där juridisk, social, pedagogisk, psykologisk och annan nödvändig sakkunskap är representerad. Arbetsgruppen skall trygga ett tillräckligt tidigt stöd för de barn som bor i kommunen och en kontinuitet i det stöd som barnen behöver.

Kommunfullmäktige eller tjänsteinnehavare som lyder under fullmäktige skall också bedöma enskilda familjers situation och barnets eller den unga personens behov av stöd samt på grundval av det besluta om åtgärder enligt lagen om social service är möjliga och om de bör användas. Till kommunernas uppgifter hör även att skaffa och godkänna fosterfamiljer.

På regional nivå erbjuder myndigheterna i länet dem som är klienter inom barnskyddet samt handikappade barn och unga och deras föräldrar avgiftsfri rådgivning och ordnar undersöknings- och vårdtjänster. Dessutom beviljar länets myndigheter tillstånd för platser för vård av barn och unga utom hemmet samt beslutar om antalet institutionsplatser.

Beslut om barnskyddsåtgärder mot klientens vilja fattas i ovan nämnda kommunala beslutsorgan (*Børn og unge -udvalget*), som är en självständig förvaltningsmyndighet i förhållande till kommunens förvaltning. Beslutsorganet består av tre medlemmar som kommunfullmäktige väljer inom sig, en domare och en sakkunnig som har sakkunskap inom antingen pedagogik eller psykologi.

De kommunala myndigheternas beslut kan överklagas hos socialkommittén (*Sociale nævn*), som är en statlig förvaltningsmyndighet som placerats på länsnivå. Beslut som det kommunala beslutsorganet fattar om placeringar mot klientens vilja överklagas dock direkt hos den statliga besvärmyndigheten (*Den sociale Ankestyrelser*), som är en nationell förvaltningsmyndighet som motsvarar domstol och verkar som högsta administrativa besvärmyndighet i sociala ärenden. Dess beslut kan överklagas vidare hos Danmarks

högsta domstol (*Landsret*).

Arbetsfördelningen mellan kommunerna och länen förändras i Danmark i och med den kommunreform som träder i kraft i januari 2007, då kommunstorleken växer. Förvaltningen och finansieringen av socialvården övergår i sin helhet på kommunernas ansvar. Även att bevilja och övervaka tillstånd övergår på de lokala myndigheterna. De kommunala myndigheterna svarar i fortsättningen också för de uppgifter inom barnskyddet som tidigare hört till länen. Däremot kommer länen alltjämt att ha ansvar för institutioner för handikappade barn och unga.

Vid beredningen av Danmarks lag om social service har man tagit hänsyn till förpliktelserna i FN:s konvention om barnets rättigheter och i den europeiska människorättskonventionen. Målet för lagen om social service är att garantera det stöd som barn och unga i behov av särskilt stöd behöver, säkerställa bästa möjliga förhållanden för barns och ungas fostran samt erbjuda barn och unga som är i behov av särskilt stöd motsvarande möjligheter till personlig utveckling, mognad och hälsa som andra barn och unga har. Lagen om social service gäller både barn och unga som behöver stöd inom barnskyddet samt handikappade barn och unga.

Enligt lagen om social service skall barnet eller den unga personen stödas i ett tidigt skede och tillräckligt så att problem som redan existerar eller håller på att uppstå i hemmet eller närmiljön kan undanröjas. Stödet skall anpassas till det enskilda barnets eller den enskilda unga personens eller familjens situation och till särskilda behov som alltid skall utvärderas skilt i varje enskilt fall. Barnets problem skall så långt det är möjligt avgöras i samarbete med familjen. Det stöd som erbjuds barnet eller den unga personen skall motsvara barnets bästa. Barnet eller den unga personen skall ha minst en god och tillräckligt nära vuxenrelation och skall ha möjlighet att uppleva kontinuitet under sin barn- och ungdom.

I Danmark gäller skyldigheten att göra barnskyddsanmälan var och en som fått kännedom om sådant på basis av vilket han kan anta att ett barn eller en ung person under 18 år är utsatt för försummelse eller annars lever under omständigheter som kan skada barnet

eller den unga personen. Den anmälnings-skyldighet som tjänstemän och andra personer som i sina uppgifter kommer i kontakt med barn eller unga personer är ännu mera omfattande än den ovan nämnda. De skall utöver det som nämnts ovan dessutom anmäla om de fått kännedom om andra oroväckande omständigheter som gäller barnets situation. Socialmyndigheterna skall också i flyttningssituationer underrätta socialmyndigheten på familjens nya boningsort när en sådan familj flyttar där minst ett av barnen är i behov av särskilt stöd.

I lagen om social service föreskrivs om den kommunala myndighetens skyldighet att utreda barnets förhållanden i situationer där det har uppdragats att barnet har behov av särskilt stöd. Utredningen görs i allmänhet med samtycke av vårdnadshavaren och ett barn som fyllt 15 år, men om barnets hälsa och utveckling är i uppenbar fara, kan den också göras utan samtycke medan barnet är placerat på en institution eller t.ex. på en psykiatrisk avdelning vid ett sjukhus. Utredningen skall ge en helhetsbild av barnets eller den unga personens utveckling, familjeförhållanden, skolgång, hälsa, fritid, vänner och andra väsentliga omständigheter samt barnets, familjens och närstående nätverkets problem och resurser. När utredningen görs skall nödvändiga sakkunniga användas som hjälp. Utredningen får inte vara mera omfattande än vad som är nödvändigt och bör göras så diskret som möjligt. På basis av utredningen skall myndigheterna kunna bedöma om barnet behöver placeras utom hemmet. Samtidigt skall myndigheterna bedöma om det finns skäl att undersöka förhållandena för de övriga barnen i familjen. Utredningen skall vara färdig senast fyra månader efter att barnets behov av särskilt stöd har konstaterats.

Barnskyddsmyndigheterna skall alltid i den aktuella situationen välja den minst begränsande åtgärden bland de lämpliga åtgärderna i situationen. Åtgärderna kan till naturen vara antingen förebyggande eller ansluta sig till placering utom hemmet.

Förebyggande åtgärder kan gälla antingen barnet eller den unga personen direkt eller hela familjen. Dessa är bl.a. diskussioner om barnets eller den unga personens förhållanden samt att anvisa barnet eller den unga per-

sonen dagverksamhet, ungdomsklubb, praktik eller skola eller motsvarande verksamhet. Barnet eller den unga personen kan också anvisas en egen socialarbetare, stödperson eller en kontaktperson. Vid behov kan barnet eller den unga personen tillfälligt placeras på en institution, i en fosterfamilj eller på någon annan godkänd placeringsplats för att ge föräldrarna andrum. Hela familjen kan också placeras på en institution, i en fosterfamilj eller på någon annan placeringsplats som myndigheterna godkänner eller i boendeservice. Familjen kan också erbjudas stöd i form av hemvård, stöd för fostran eller annat stöd som ges i hemmet. Som förebyggande stöd-åtgärd kan dessutom ges ekonomiskt stöd för kostnader som orsakas bl.a. av ovan nämnda åtgärder eller andra åtgärder som vidtagits för att förhindra omhändertagande. Ekonomiskt stöd kan också ges för barnets utbildning på internatskola eller för deltagande i vidareutbildning, om vårdnadshavaren inte har råd att bekosta den själv. För en ung person kan även ordnas en praktikplats hos en offentlig eller privat arbetsgivare och lön för praktiken betalas till den unga.

Barnet skall höras då beslut fattas om barnskyddsåtgärder, om det inte bedöms vara onödigt med hänsyn till barnets eller den unga personens ålder och utvecklingsnivå. Unga personer som fyllt 15 år är parter i ärenden som gäller dem själva och har förutom sin vårdnadshavare rätt att föra talan.

Placeringar av barn utom hemmet delas i Danmark in i frivilliga placeringar och placeringar mot klientens vilja. Frivillig placering av ett barn görs med vårdnadshavarens samtycke och i samarbete med vårdnadshavaren och socialmyndigheterna. Föräldrarna kan när som helst återta sitt samtycke och kräva att barnet skall återföras till hemmet. I samband med placeringen kan ovan nämnda kommunala beslutsmyndighet (*Børn og unge-udvalget*) dock besluta att barnet inte återbördas till hemmet på högst sex månader även om föräldrarna yrkar på detta.

Placering av ett barn i vård utom hemmet utan vårdnadshavarens samtycke kan ske endast när det är uppenbart att barnets hälsa eller utveckling tar skada på grund av 1) brister i vården och behandlingen av barnet, 2) att barnet utsätts för våld eller andra allvarliga

kränkningar, 3) barnets eller den unga personens drogmissbruk, brottsliga handlingar eller andra allvarliga sociala problem, eller 4) andra beteende- eller anpassningsproblem hos barnet eller den unga personen.

Beslut om placering av ett barn eller en ung person i vård utom hemmet fattas av ovan nämnda kommunala beslutsmyndighet. Då beslut om placering har fattats, väljer barnskyddsmyndigheterna en placeringsplats för barnet enligt omsorgsplanen. De skall besluta om placeringsform enligt vad som bäst motsvarar placeringsens syfte.

Om placeringen skall göras så snabbt att man inte hinner göra upp någon omsorgsplan för barnet, kan barnskyddsmyndigheterna besluta om en tillfällig och brådskande placering av barnet. Om placeringen sker utan samtycke av föräldrarna och en ung person som fyllt 15 år, behövs ett förhandsbeslut av ordföranden i den kommunala beslutsmyndigheten och vid förhinder för denna av vice ordföranden för att placeringen skall kunna göras.

I Danmark delas platserna för vård utom hemmet in i tre grupper. För det mesta används fosterfamiljer i placeringarna. Förutom vanliga fosterfamiljer innehåller begreppet fosterfamilj även placeringsplatser av elevhemstyp där den unga personen har eget rum. Detta förutsätter dock att de lokala myndigheterna har godkänt de utrymmen som den unga personen har till sitt förfogande och det aktuella elevhemmet eller motsvarande som lämpliga för detta ändamål och att myndigheterna även vägleder och övervakar den unga.

Vård utom hemmet kan också ordnas på en institution. Huvudmän för institutionerna är för närvarande länen men de kommer att överföras på kommunernas ansvar i januari 2007. I lagstiftningen görs ingen åtskillnad mellan olika institutioner, men i praktiken har vissa av dem specialiserat sig på att vårda t.ex. hörselskadade och autistiska barn eller barn med allvarliga beteendestörningar. Dessutom finns det även särskilda slutna institutioner eller avdelningar där dörrar och fönster hela tiden hålls låsta. En placering på sådana institutioner påminner om administrativt frihetsberövande.

Förutom fosterfamiljer och institutioner finns det i Danmark en tredje form av vård

utom hemmet, pedagogiska boendetjänster. Boendetjänsterna ordnas privat och de avgifter som de tar ut bygger på en godkänd budget. För placeringsplatsens allmänna lämplighet och godkännande svarar det län där platsen för vård utom hemmet är belägen. Boendetjänsterna täcker en stor mängd olika placeringsplatser från små professionella familjehem till stora institutionsliknande platser, internatskolor och läroanstalter för fortsatta studier.

I början av år 2006 trädde i Danmark en omfattande reform av vård utom hemmet i kraft. I reformen hade särskilt uppmärksammats den utbildning som krävs av arbetstagarerna, utbildning för fosterfamiljer, barnets skolgång, stärkt deltagande från barnets biologiska familj och närstående nätverk t.ex. genom familjerådslag och genom att barnet placeras i en familj som står barnet nära, arbetet när barnet återvänder hem efter placeringen samt hörandet av barn och unga personer och möjligheten att söka ändring.

Både förebyggande barnskyddsåtgärder och placeringar upphör i Danmark när den unga personen fyller 18 år. Om den unga då fortfarande är i behov av stöd, kan stödåtgärder eller placering med den ungas samtycke fortsätta tills han eller hon fyller 23 år.

Island

Islands barnskydds lag (*Barnaverndarlög*) reviderades år 2002. Barnskyddssystemet var nästan det samma även efter lagreformen, eftersom de nya bestämmelserna i huvudsak gällde innehållet i barnskyddsarbetet. Bl.a. procedurbestämmelserna preciserades för att garantera rättsskyddet för barn och föräldrar. I lagen betonades även barnets rättigheter och att barnskyddet allt mer bör koncentreras på att trygga barnets bästa. Till lagen fogades bestämmelser om de centrala principerna för barnskyddsarbetet som bygger på FN:s konvention om barnets rättigheter. För barnskyddsärenden inrättades en självständig besvärsnämnd som behandlar besvär som anförts över de kommunala barnskydds nämndernas beslut samt statens barnskydds samsambetsverks administrativa beslut. Beslutande rätten när det gäller placeringar utan samtycke överfördes från barnskydds nämnden på

rättskipningsorganen. Dessutom förbättrades parternas möjligheter att delta och överklaga. I lagen ålades även kommunerna att göra upp en åtgärdsplan för barnskyddet och utvidgades barnskyddsnämndernas befolkningsunderlag så att det för varje nämnd skall finnas åtminstone 1500 invånare.

På Island vilar huvudansvaret för barnskyddet på kommunal nivå på barnskyddsnämnderna (*Barnaverndarnefndir*). Barnskyddsnämnden består av fem medlemmar som utses av kommunfullmäktige. Eftersom nämnden för närvarande skall företräda minst 1500 invånare, måste små kommuner inrätta en gemensam nämnd. För närvarande finns det 105 kommuner och sammanlagt 35 barnskyddsnämnder på Island.

Barnskyddsnämndernas huvudsakliga uppgifter är 1) att ge akt på barnens uppväxtförhållanden, beteende och fostran samt bedöma vilket stöd barnet behöver i situationer när ett enskilt barn kan leva i dåliga omständigheter, bli utsatt för misshandel eller lida av andra sociala problem, 2) vidta åtgärder enligt barnskyddslagen genom att välja den lämpligaste åtgärden för barnets bästa i varje enskilt fall, samt 3) andra uppgifter som gäller barn och unga personer och som förordnas av kommunfullmäktige.

Statens besvärnsnämnd för barnskyddsärenden (*Kærunefnd barnaverndarmála*) är första besvärinstans i ärenden som gäller stödåtgärder enligt barnskyddslagen och vissa åtgärder mot klientens vilja såsom övervakning av hemmet eller bestämmelser i ärenden som gäller barnets vård. Besvärnsnämnden består av tre medlemmar och ordföranden, som skall ha behörighet som motsvarar domare i underrätt. Besvärnsnämnden skall ha sakkunskap om barnfrågor. Nämndens beslut kan överklagas hos domstol. Underrätten (*Underrätten*) behandlar besvär som gäller placeringar mot klientens vilja som gjorts på basis av barnskyddsnämndens beslut och varar högst två månader. Högsta domstolen (*Hæstarétt*) behandlar besvär som gäller underrättens beslut om förlängning av placeringar mot klientens vilja.

Socialministeriet (*Félagsmálaráðuneytið*) är Islands högsta myndighet i barnskyddsärenden. För administrativa uppgifter svarar statens barnskyddsverk (*Barnaverndarstofa*)

på ministeriets vägnar). Ämbetsverket styr kommunernas barnskyddsnämnder i tolkningen av barnskyddslagen och genomförandet av barnskyddet samt ordnar undervisning och vägledning i barnskydd för nämnder och andra aktörer. Statens barnskyddsverk övervakar nämndernas verksamhet och bistår nämnderna när det gäller att söka fosterfamiljer och godkänna dem. Dessutom leder ämbetsverket verksamheten vid statens barnhem och institutioner samt beviljar tillstånd för andra personer och institutioner som erbjuder vård enligt barnskyddslagen. Statens barnskyddsverk svarar även för sådana specialuppgifter inom barnskyddet som hör till staten, såsom tjänster för sexuellt utnyttjade barn och vårdcentraler för barn och unga.

Enligt Islands barnskyddslag är syftet med barnskyddet att säkerställa att barn som lever i ogynnsamma förhållanden eller äventyrar sin hälsa eller utveckling skall få den hjälp de behöver. Var och en som skäligen misstänker att ett barn växer upp i ogynnsamma förhållanden, försummas eller utsätts för våld eller att barnet själv äventyrar sin hälsa eller utveckling, är skyldig att anmäla detta till barnskyddsnämnden. Anmälningsskyldigheten gäller på samma sätt både privatpersoner och yrkesutbildade.

Barnskyddsnämnden skall sträva efter att fullfölja principerna för barnskyddet och lagens syfte genom att hjälpa familjer vid barnens fostran samt vid behov genom att använda åtgärder enligt barnskyddslagen för att skydda barnet. I Islands lagstiftning görs åtskillnad mellan stödåtgärder som ges i hemmet och placeringar utom hemmet.

Barnskyddslagen innehåller bestämmelser om åtgärder som nämnden kan vidta efter samtycke från föräldrarna. Dessa är att vägleda föräldrarna vid barnets fostran, att ordna åtgärder enligt annan lagstiftning i samarbete med berörda myndigheter eller institutioner, lämpligt stöd eller lämplig vård för barnet samt en stödperson för barnet eller familjen, en personlig rådgivare eller stödfamilj. Dessutom kan nämnden bistå föräldrar eller gravida kvinnor så att de får vård för sin sjukdom, sina alkohol- eller andra drogproblem eller andra personliga problem.

Om de stödåtgärder som baserar sig på samtycke har visat sig otillräckliga, kan

barnskyddsnämnden mot föräldrarnas samtycke förordna om övervakning av hemmet eller sådana åtgärder i anslutning till barnets förhållanden och vård som gäller dagvård, skolgång, hälso- och sjukvård, undersökningar, vård och terapi. Barnskyddsnämnden kan också besluta att barnet inte får föras ut ur landet. Dessa åtgärder skall alltid vara tillfälliga och endast vara den tid de behövs. Dessutom skall det med minst sex månaders mellanrum kontrolleras om de fortfarande behövs. Barnskyddsnämndens förordnande får överklagas hos statens besvärsnämnd för barnskyddsärenden.

Barnskyddsnämnden kan med föräldrarnas samtycke omhänderta ett barn och placera barnet utom hemmet. Om samförstånd inte kan nås med föräldrarna och ett barn som har fyllt 15 år om att barnet skall placeras utom hemmet, kan barnskyddsnämnden besluta att barnet mot sin vilja skall placeras utom hemmet för högst två månader. Om nämnden anser det vara nödvändigt att placera barnet i en fosterfamilj, ett familjehem eller på en institution för längre tid än två månader, skall den ansöka som ett sådant beslut hos domstol på basis av vilket barnet får placeras för högst 12 månader.

Barnskyddsnämnden kan ansöka om ett domstolsbeslut på att föräldrarna skall fråntas vårdnaden om barnet. Grunden kan vara att 1) barnets dagliga vård, fostran eller relationen mellan föräldrarna och barnet uppvisar allvarliga brister i förhållande till barnets ålder och mognad, 2) ett sjukt eller handikappat barn inte ges lämplig vård, terapi eller undervisning, 3) barnet misshandlas, utnyttjas sexuellt eller barnet utsätts i hemmet för grov psykisk eller fysisk störning eller förödmjukelse, eller 4) barnets psykiska eller mentala hälsa eller utveckling äventyras, eftersom föräldrarna är klart olämpliga som vårdnadshavare, t.ex. på grund av drogmissbruk, mental instabilitet eller klen begåvning eller för att föräldrarnas beteende i övrigt sannolikt skadar barnet.

Föräldrarna kan fråntas vårdnaden endast om andra mindre omfattande metoder inte kan tillgripas eller de har använts utan tillräckliga resultat. Föräldrar som har fråntagits vårdnaden är inte under den tid som placeringen av barnet varar parter i ärenden som

gäller barnet annat än i ärenden som gäller umgänge med barnet.

I brådskande fall kan barnskyddsnämndens ordförande eller en kommunal tjänsteinnehavare besluta om åtgärder, också om placering mot klientens vilja, även om beslutanderätten i övrigt hör till nämnden. Fall där man gjort en placering utan parternas samtycke skall föras till nämnden inom en vecka och denna skall då godkänna beslutet inom sju dagar.

På Island placeras barn vanligen i en fosterfamilj eller på en institution. Utöver dessa nämns i barnskyddslagen vårdanstalter, stöd- och nödcentraler för barn och unga, sommarhem och sommarläger som placeringsplatser som ger kortvarig eller långvarig vård. De två sistnämnda används som stödåtgärder när syftet med placeringen är semester och rekreation för barnet och familjen. Statens centralförvaltning svarar för vårdanstalter för barn och unga som lider av allvarliga beteendeproblem, missbrukar droger eller har gjort sig skyldiga till brott.

Enligt Islands barnskyddslag är ett 15-årigt barn part i barnskyddsärenden som gäller placering baserad på samtycke, placering mot klientens vilja, att frånta föräldrarna vårdnaden och umgängesrätt under vård utom hemmet. Dessutom har ett barn som fyllt 12 år rätt att bli hörd i ett barnskyddsärende som gäller honom eller henne själv. Barn i alla åldrar skall ges möjlighet att uttrycka sina åsikter i ärenden som gäller dem själva och barnens åsikter skall beaktas i beslutsfattandet. När ett barnskyddsärende blir anhängigt skall kommunens barnskyddsnämnd besluta om en talesman (*talsmann*) bör förordnas för barnet. Talesmannen skall i allmänhet förordnas före en placering som baserar sig på samtycke, placering mot klientens vilja samt en rättegång för att frånta föräldrarna vårdnaden, om inte barnet har ett juridiskt biträde.

Om ett barn under 15 år motsätter sig placering baserad på samtycke, kan barnet framföra sina åsikter till barnskyddsnämnden med hjälp av talesmannen. Utöver barnet krävs samtycke för placeringen av båda föräldrarna som har gemensam vårdnad om barnet även om föräldrarna bor åtskilda. Om ett barn som fyllt 15 år dock själv samtycker till en placering inom öppenvården, räcker det med sam-

tycke av den förälder hos vilken barnet bor. Även den andra förälderns åsikt skall dock utredas.

På Island har man strävat efter att trygga stabiliteten i barnets situation i barnskyddslagen bl.a. genom bestämmelser om möjligheten till bestående omhändertagande, överföring av vårdnaden på fosterföräldrar och genom en tidsfrist under vilken ändring inte får sökas i beslutet om vårdnad.

Vård utom hemmet kan således vara aningen bestående eller tillfällig. Bestående vård utom hemmet fortsätter tills vårdnaden enligt lagen upphör, dvs. i regel när barnet blir myndigt. Fosterföräldrarna förordnas i allmänhet som barnets vårdnadshavare om inte något annat arrangemang enligt barnskyddsnämnden bättre tjänar barnets bästa och behov. Avtal om bestående vård utom hemmet skall inte göras före en försöksperiod, som kan vara högst ett år lång. Om föräldrarna har frångått vårdnaden, kan en förälder själv eller ett barn som fyllt 15 år ansöka om återställande av vårdnaden. Ansökan kan godkännas endast om ändringen av vårdnaden är motiverad på grund av en förändring i förhållandena, ändringen inte stör beständigheten i barnets fostran och även motsvarar barnets bästa och behov. Ansökan kan göras tidigast 12 månader från det att ett slutligt domstolsförordnande utfärdats om att föräldrarna frångår vårdnaden.

Barnskyddsåtgärderna upphör på Island när den unga personen fyller 18 år. Barnskyddsnämnden kan dock med den unga personens samtycke fortsätta med åtgärder fram till dess att han eller hon fyller 20 år.

2.2.2 *Haagkonventionen om skydd för barn*

I Haag antogs och öppnades för undertecknande den 19 oktober 1996 en konvention om behörighet, tillämplig lag, erkännande, verkställighet och samarbete i frågor om föräldrans ansvar och åtgärder till skydd för barn, nedan *Haagkonventionen om skydd för barn*. Målet för konventionen är att förbättra skyddet för barn i situationer med internationella kopplingar.

Syftet med Haagkonventionen om skydd för barn är att fastställa den stat vars myn-

digheter har behörighet att vidta åtgärder till skydd för barnets person eller egendom samt fastställa vilken lag dessa myndigheter skall tillämpa när de utövar sin behörighet. I konventionen föreskrivs även om vilken lag som är tillämplig på föräldrans ansvar samt om erkännande och verkställighet av sådana skyddsåtgärder. Konventionen innehåller därtill bestämmelser om upprättandet av sådant samarbete mellan myndigheterna i de fördragsslutande staterna som krävs för att uppnå konventionens mål.

Justitieministeriet tillsatte i november 2004 en arbetsgrupp som beredde sättandet i kraft av Haagkonventionen om skydd för barn. Arbetsgruppen bestod av företrädare för justitieministeriet samt social- och hälsovårdsministeriet. Arbetsgruppen lämnade ett betänkande i form av en regeringsproposition i augusti 2005 (Justitieministeriets arbetsgruppsbetänkande 2005:11). Arbetsgruppens betänkande innehåller ett förslag till lag om sättande i kraft av de bestämmelser som hör till området för lagstiftningen i Haagkonventionen om skydd för barn och om tillämpning av konventionen. Samtidigt föreslog arbetsgruppen ändringar i lagen angående vårdnad om barn och umgängesrätt samt barnskyddslagen (45 §).

Lagen om sättande i kraft av Haagkonventionen om skydd för barn avses träda i kraft vid en tidpunkt som anges genom förordning av republikens president och de övriga lagarna vid en tidpunkt som anges genom förordning av statsrådet samtidigt som Haagkonventionen om skydd för barn träder i kraft för Finlands del. Ratificeringen av konventionen hör delvis till Europeiska gemenskapens och delvis till medlemsstaternas behörighet. I Europeiska gemenskapen har tills vidare inte fattats något beslut om att konventionen skall sättas i kraft. Därför har inte heller någon regeringsproposition om saken ännu lämnats till riksdagen.

2.3 **Bedömning av nuläget**

Den barnskyddslag som trädde i kraft år 1984 var på sin tid mycket modern när det gäller grundtankarna och lösningarna. De centrala principerna i lagen har stått sig väl, även om samhället och lagstiftningsmiljön

har förändrats på många sätt sedan den stiftades.

Det största revisionsbehovet med tanke på de grundläggande fri- och rättigheterna och de mänskliga rättigheterna har rört barnskyddslagens bestämmelser om begränsande av kontakter under vård utom hemmet och om begränsningar som tillämpas vid barnskyddsanstalter. Revisionen av lagen inleds med dessa bestämmelser, som träder i kraft i reviderad form den 1 november 2006.

Dessutom måste man utgående från de grundläggande fri- och rättigheterna och de mänskliga rättigheterna i synnerhet granska barnets och föräldrarnas rättigheter bl.a. i de bestämmelser i barnskyddslagen om gäller procedurer och beslutsprocessen. Skyldigheterna i grundlagen i fråga om de grundläggande fri- och rättigheterna utgår ifrån att det allmänna skall trygga ställningen och rättigheterna för grupper i en särskilt sårbar ställning. Detta bör säkerställas genom kraftfulla och absoluta skyldigheter uttryckligen på lagnivå samt genom exakta bestämmelser om förfarande och utövande av beslutanderätt och andra motsvarande bestämmelser.

Gällande lag är tämligen allmänt skriven och åtminstone delvis därför har målen inte uppnåtts till alla delar. Genom gällande lag har man inte i praktiken lyckats trygga tillgodoseendet av barnets och föräldrarnas rättigheter. Lagen innehåller inte tillräckliga medel att trygga barnets rätt till omsorg i alla situationer. Det är inte heller tillräckligt klart föreskrivet t.ex. om stöd för barnet och föräldrarna inom öppenvården och om rehabilitering efter omhändertagande för att göra det möjligt för barnet att återvända hem.

För att trygga en jämlik ställning för barn som är klienter inom barnskyddet och deras familjer bör det i barnskyddslagen föreskrivas mera exakt än nu om innehållet i de tjänster och stödåtgärder som erbjuds inom barnskyddet och om de procedurer som iaktas i arbetet. Detta gäller hela klientprocessen inom barnskyddet alltifrån att en klientrelation inleds fram till eftervården.

Även de utredningar och utvecklingsförslag som gjorts i samband med programmet för utveckling av barnskyddet visar att det på lagnivå finns ett behov av att klargöra och revidera arbetsrutinerna och procedurbe-

stämmelserna inom barnskyddet. För att resurserna för barnskyddet skall kunna tryggas behövs i lagen mera detaljerade bestämmelser om innehållet i tjänsterna och bl.a. om antalet anställda.

Nedan bedöms behovet av en revision av barnskyddslagen något mera ingående.

I barnskyddslagen föreskrivs om barnets rättigheter främst i motsvarighet till skyldigheterna i konventionen om barnets rättigheter. Bestämmelserna om mål och principer för barnskyddet motsvarar tämligen väl den nuvarande uppfattningen om barnskyddet samt de kriterier som ställts i grundlagen och människorättskonventionerna. När det gäller dem finns det ett behov av precisering i synnerhet i frågor som gäller vårdnadshavarnas huvudsakliga ansvar för fostran, barnens rättigheter i förhållande till vårdnadshavarnas rättigheter samt barnets delaktighet.

I gällande barnskyddslag föreskrivs mycket allmänt om kommunens skyldighet att ordna barnskydd. Kommunerna har också klarat av uppgiften på varierande vis. Skillnaderna mellan kommunerna t.ex. i fråga om barnskyddstjänster och klientantal är ganska stora. Barn och familjer som är klienter inom barnskyddet kan således vara i en ojämlig ställning beroende på i vilken kommun de bor.

Även om antalet barnskyddsklienter ökat, har kommunernas servicesystem för barnskyddet under de senaste åren överlag försämrats och tunnats ur. Ett allmänt problem är att personalen inte räcker till i synnerhet i barnskyddsarbetet inom öppenvården. Eftersom man inom barnskyddet ofta fattar beslut som är mycket betydelsefulla för barnets och föräldrarnas rättigheter och rättsskydd, i sista hand t.ex. om omhändertagande av barnet och placering i vård utom hemmet, kan man med fog ställa särskilt stränga krav på barnskyddsarbetets kvalitet. För att barnskyddsklienternas rättigheter och de tjänster och annat stöd de behöver skall kunna tryggas, måste det i lagen föreskrivas mera exakt än nu bl.a. om tjänsternas innehåll och antalet anställda.

Inom barnskyddet behövs även mer planering av verksamheten för hela kommunen, för att t.ex. den förebyggande aspekten bättre skall kunna beaktas och det samarbete som

behövs inom barnskyddet vid anordnandet av tjänsterna tryggas. I gällande barnskyddslag har detta eftersträvats genom bestämmelser om allmänna grunder och anvisningar som skall godkännas av socialnämnden. I praktiken har det inte varit särskilt vanligt att kommunerna gjort upp sådana. Vanligare är att man i kommunerna har gjort upp barnpolitiska program, där barnskyddet och barnskyddsaspekten dock har kunnat ha en ganska obetydlig andel.

Det är ofta ändamålsenligt att tjänster i anslutning till barnskyddet ordnas som ett samarbete mellan kommunerna, varvid man bl.a. kan samla ihop behövlig sakkunskap och garantera ett tillräckligt befolkningsunderlag för tjänsterna. Ett servicesystem för barnskyddet och olika strukturer som stöder arbetet borde därför kunna byggas upp i stället för av en kommun även regionalt i samarbete mellan flera kommuner. I barnskyddslagen bör möjligheten till kommunalt samarbete alltid beaktas när det är ändamålsenligt. I samband med det kommun- och servicestrukturprojekt som pågår som bäst torde man även för barnskyddets del avgöra hurdana strukturerna för ordnandet av tjänster skall vara i fortsättningen.

Enligt lagen om offentlig upphandling skall även barnskyddstjänsterna konkurrensutsättas när kommunen inte producerar dem som egen verksamhet utan skaffar dem som köpta tjänster. Den konkurrensutsättning av service som förutsätts i lagstiftningen om offentlig upphandling har ansetts lämpa sig särskilt dåligt för socialservice och i synnerhet barnskyddstjänster. Därför har t.ex. vissa barnskyddsorganisationer föreslagit specialbestämmelser om upphandling av barnskyddstjänster i barnskyddslagen. Det är dock inte ändamålsenligt att ta in specialbestämmelser om konkurrensutsättning just i barnskyddslagen. I barnskyddslagen bör man däremot garantera sådana allmänna kvalitetskrav för barnskyddet som gäller både offentliga tjänster och tjänster som skaffats som köpta tjänster.

Bestämmelserna om ansvarfördelningen mellan kommunerna när det gäller att ordna barnskydd, vilka ingår i gällande barnskyddslag (45 §), har fortfarande i grunden rätt inriktning. Bestämmelserna förutsätter dock ett

klarläggande för att de tjänster ett barn som är klient inom barnskyddet och dess familj behöver skall kunna tryggas i alla situationer och för att förvaltningstvister mellan kommunerna skall kunna undvikas i domstolarna. I synnerhet i situationer där barnet på basis av barnskyddslagen har placerats inom en annan kommun bör förutom i barnskyddslagen föreskrivas om ordnandet av hälsovårdstjänster och kostnadsansvaret för dem i det aktuella förvaltningsområdets egen lagstiftning.

Biträdande justitiekansler har i sitt beslut om ordnande av undervisning för omhändertagna barn (5.9.2005, Dnr 3/50/04) konstaterat att undervisning för barn som placerats på en annan kommuns område inte alltid har ordnats på det sätt som förutsätts i lagen. Enligt nämnda beslut har undervisningen av omhändertagna barn och barn som placerats utanför sin hemkommun ordnats även utanför kommunens skolsystem som s.k. hemundervisning. I sådana fall har kvalitativa och kvantitativa brister konstaterats i undervisningen, och dessa situationer äventyrar de aktuella elevernas rätt till undervisning. Detta beror bl.a. på meningsskiljaktigheter mellan kommunerna angående tolkningen av vem som skall ordna undervisningen och hur kostnaderna skall fördelas.

Det faktum att den kommun som ordnar undervisningen är skyldig att täcka alla kostnader som uppstår för undervisningen av ett barn som placerats från en annan kommun och därtill anslutna stödtjänster har även upplevts orättvist. Riksdagens förvaltningsutskott har fäst uppmärksamhet vid finansieringen av den grundläggande utbildningen för placerade barn i sitt betänkande (FvUB 24/2005) om regeringens proposition med förslag till revidering av statsandelslagstiftningen (RP 88/2005 rd). Förvaltningsutskottet förutsatte att man uppmärksammar saken t.ex. i samband med revisionen av barnskyddslagen. Enligt utskottet kan det i praktiken gå t.ex. så att barnets hemkommun under det första året barnet är utplacerat får statsandel men att den måste bekosta barnets undervisning och anknytande stödåtgärder utan statsandel under en del av läsåret. Också i det fall att hemkommunen får statsandel för ett placerat barn räcker den enligt uppgift

inte nödvändigtvis i praktiken för kostnaderna för specialundervisning och/eller undervisning för omhändertagna barn som behöver mycket stödåtgärder. Även kulturutskottet har uppmärksammat frågan i ett utlåtande till förvaltningsutskottet (KuUU 10/2005).

Av ovan nämnda orsaker finns det skäl att ändra bestämmelserna om fördelningen av kostnaderna för grundläggande utbildning i sådana situationer.

I gällande barnskyddslag förstås barnskydd mycket allmänt. Utöver sådant barnskydd som barnskyddsmyndigheterna genomför för ett enskilt barn och en enskild familj gäller barnet även förebyggande åtgärder som vidtas inom hälsovården, dagvården och skolan. Eftersom barnskyddsmyndigheterna inte kan fullfölja sin uppgift att trygga barnens välfärd ensam, skilt från det övriga servicesystemet i kommunen, är skyldigheter för andra förvaltningsområden fortfarande nödvändiga i barnskyddslagen. I lagen finns dock ett behov av att klargöra till vilka delar trygandet av barnens välfärd uttryckligen är barnskyddsmyndigheternas uppgift och till vilka delar det skall ske i samarbete med övriga myndigheter och aktörer i kommunen. Arbetstagarna inom andra förvaltningsområden känner inte i dagens läge nödvändigtvis till dessa bestämmelser i barnskyddslagen och uppfattar inte sitt arbete som förebyggande barnskyddsarbete. Ändå har t.ex. olika former av tidigt ingripande omfattats i många tjänster för barn och barnfamiljer.

Utvecklandet av elevvården i skolan och behoven av ändringar i lagstiftningen om den dryftades i en elevvårdsarbetsgrupp som social- och hälsovårdsministeriet tillsatte den 15 december 2004. Enligt arbetsgruppens förslag (social- och hälsovårdsministeriets rapporter 2006:33) bör det långsiktiga målet vara att det stiftas en enhetlig lag om elev- och studentvård. I första skedet föreslog arbetsgruppen ändringar gällande elevvård i olika lagar. I enlighet med arbetsgruppens förslag finns det skäl att alltså hålla kvar bestämmelsen om stöd i skolgången i barnskyddslagen.

I tjänster för vuxna bör man bättre än nu beakta behovet av stöd för barn i deras vård och fostran. Utöver social- och hälsovårdstjänster bör denna skyldighet bl.a. gälla för-

äldrar som avtjänar fängelsestraff. En särskild klientgrupp utgör missbrukande mödrar, som i allmänhet genomgår flera förlossningar. En skraddarsydd missbrukarrehabilitering och ett samarbete mellan olika sektorer skulle vara lämpligt till skydd för fostret. Därför finns det skäl att bestämmelsen som gäller ordnandet av tjänster för gravida kvinnor, i synnerhet missbrukarvård, bevaras i barnskyddslagen och att även lagarna för andra förvaltningsområden eventuellt preciseras till dessa delar.

I och med att barnskyddsärendena ständigt blir alltmer komplicerade har behovet av samarbete mellan arbetstagare inom olika sektorer kontinuerligt ökat. Bl.a. vid beredningen av omhändertagande är det viktigt att socialarbetaren snabbt får de konsultationer, bedömningar och utlåtanden de behöver från samarbetspartnerna. I praktiken bereder socialarbetarna inom barnskyddet omhändertaganden ganska ensamma utan tillräckligt multiprofessionellt och kollegialt stöd. I vissa kommuner har man till stöd för socialarbetarna inrättat bedömnings- och stödgrupper enligt barnskyddslagen, vilka arbetstagarna kan ty sig till i omhändertagandeprocessen. Behövligt multiprofessionellt stöd kan dock ordnas även på annat vis. I lagen bör i en mera förpliktande ton än i gällande lag föreskrivas om trygandet av den sakkunskap som behövs vid genomförandet av barnskyddet.

Vårdplanen är ett centralt hjälpmedel vid genomförandet av barnskyddet. Vårdplanen är också en viktig handling med tanke på barnets och familjens rättsskydd, för i den kan man bl.a. enligt de nya bestämmelserna om begränsningar inom vård utom hemmet komma överens om hur kontakterna skall upprätthållas under den tid vården utom hemmet varar. Bestämmelser om vårdplanen ingår för närvarande huvudsakligen i barnskyddsförordningen. När riksdagen antog ändringarna gällande begränsande åtgärder i barnskyddslagen våren 2006 (ShUB 7/2006), förutsatte den att åtminstone bestämmelser om innehållet i vårdplanen och vilka som är delaktiga i uppgörandet av planen skall föreskrivas på lagnivå.

Utöver vårdplanen har en behörig registrering av ärendena en väsentlig betydelse i

synnerhet för klientens rättsskydd. Registrering disponerar även barnskyddsarbetet och främjar kontinuiteten i arbetet när arbetstagarerna eventuellt byts ut. I barnskyddslagen bör föreskrivas om behörig registrering av klientuppgifter. Bestämmelser om sekretess för socialvårdshandlingar och utlämnande av dem ingår i klientlagen, men den innehåller inga bestämmelser t.ex. om innehållet i handlingarna.

Det finns skäl att betona barnets delaktighet i barnskyddet, bl.a. utredandet av barnets åsikt och hörande av barnet genom att klarare än vad nu är fallet föreskriva i barnskyddslagen om rättigheter och förfaranden i anslutning härtill. Likaså bör bestämmelserna om barnets rätt att föra talan revideras. I synnerhet bestämmelserna om rätten för ett barn som fyllt 12 år att föra talan är tämligen inkonsekventa i gällande barnskyddslag. Deras innehåll är också dåligt känt och därför förverkligas inte alltid i praktiken barnets möjlighet till medinflytande i beslut som gäller honom eller henne själv. Yngre barns rätt att självständigt föra talan är också i praktiken förknippad med flera problem. Barnet behöver hjälp för att utöva sina rättigheter, men inte ens med hjälp av ett juridiskt biträde blir det för så små barn så ofta aktuellt att självständigt driva en sak t.ex. i domstol. För barnet har utredandet och beaktandet av dess åsikt i beslutsfattande i första instans och fattandet av ett nytt beslut vid behov ofta större betydelse än t.ex. den formella möjligheten att söka ändring i ett redan fattat beslut.

Det finns skäl att precisera intressebevakningen för barn i ärenden som gäller deras person i anslutning till barnskydd. I gällande barnskyddslag finns inga specialbestämmelser som gäller intressebevakning för barnet. Ett barn under 15 år representeras således av sin vårdnadshavare bl.a. med stöd av de allmänna bestämmelserna i barnskyddslagen. Även t.ex. vårdnadshavaren till ett omhändertaget barn har rätt att föra barnets talan. Enligt klientlagen skall socialarbetaren ansöka om att en intressebevakare förordnas för barnet i situationer då vårdnadshavaren inte kan antas opartiskt kunna bevaka barnets intresse. I praktiken har det dock sällan förekommit att en intressebevakare förordnats för barn i barnskyddsärenden, delvis därför att

denna bestämmelse i klientlagen är mycket dåligt känd. Det finns inte heller några bestämmelser om organiseringen av intressebevakningen för barn och kostnadsansvaret för den liksom inte heller mera allmänt om motsvarande frågor i intressebevakningen för en person enligt lagen om förmyndarverksamhet. Sannolikt med anledning av detta finns det för närvarande inte tillräckligt med lämpliga intressebevakare. För kostnaderna för intressebevakare i barnskyddsärenden svarar i praktiken den som ansöker om intressebevakare, dvs. i allmänhet kommunen.

Beträffande rätten för en arbetstagarer inom barnskyddet att träffa barnet bör för tydlighetens skull föreskrivas noggrannare än vad nu är fallet. I barnskyddslagen föreskrivs om utredande av barnets åsikt och hörande av barnet samt om skyldigheten för den socialarbetare som ansvarar för barnets angelägenheter att bevaka barnets intresse. I praktiken förutsätter detta att socialarbetaren träffar barnet personligen och sätter sig in i barnets åsikter och önskemål. I synnerhet i arbetet inom öppenvården bygger mötet med barnet i princip på vårdnadshavarens samtycke. För att kunna utreda barnets situation måste arbetstagarerna inom barnskyddet i vissa situationer träffa barnet utan vårdnadshavarens samtycke och t.o.m. i strid med vårdnadshavarens vilja. Detta bygger på myndighetens skyldighet att utreda barnets behov av socialvård. I syfte att utreda behovet av socialvård kan socialvårdsmyndigheten i enlighet med klientlagen även få handräckning från andra myndigheter. Även handräckning från polisen enligt socialvårdslagen kan bli aktuell inom barnskyddet vanligen i situationer då man efter en barnskyddsanmälan måste komma in i bostaden för att utreda barnets situation, men vårdnadshavaren motsätter sig detta.

Om förutsättningarna enligt barnskyddslagen uppfylls kan kommunen omhänderta barnet och t.ex. tillåta en bedömning av barnets behov av psykiatrisk stöd och vård trots vårdnadshavarens motstånd. Utöver omhändertagande innehåller barnskyddslagen eller lagen angående vårdnad om barn och umgängesrätt inte för närvarande bestämmelser på basis av vilka ett litet barns behov av vård kan utredas t.ex. genom en medicinsk undersökning när vårdnadshavaren motsätter sig

detta. Samtycke av ett barn som har tillräcklig mognad är inom hälsovårdslagstiftningen i avgörande ställning med tanke på vården. Dessutom kan barnets psykiska hälsotillstånd enligt mentalvårdslagen (1116/1990) undersökas trots barnets motstånd. I praktiken blir åtminstone inte små barn delaktiga av hälsovård eller mentalvårdstjänster utan vårdnadshavarens samtycke.

Barnets rätt till skydd och omsorg kan inte tryggas i alla situationer med nuvarande metoder enligt barnskyddslagen i situationer då vårdnadshavarens motsätter sig stödåtgärder inom barnskyddets öppenvård och utredandet av barnets behov av stöd. Barnets situation kan då inte utredas noggrannare även om t.ex. rådgivningen eller skolan har fört fram sin oro över barnets situation och barnets behov av stöd. Då kan socialvårdsmyndigheterna inte ens nödvändigtvis försäkra sig om ett eventuellt behov av omhändertagande. För att kunna göra ett omhändertagande bör socialmyndigheterna redan ha ganska detaljerad information om barnets situation. I synnerhet små barns förhållanden och därtill anslutna hot kan under en lång tid bli förbisedda och barnen av denna orsak hinna bli skadade. Ju mindre barn det är fråga om, desto större betydelse har tidens gång för barnets utveckling. När det gäller spädbarn är redan några månader en lång tid. Stödet inom barnskyddets öppenvård bör snabbare än vad nu är fallet nå små barn och i synnerhet familjer med spädbarn för att man skall kunna undvika att situationen i familjen tillspetsas och slutligen omhändertagande.

Regleringen av barnskyddsanmälningar bör preciseras för att få till stånd ett tillräckligt tidigt myndighetssamarbete. Vid tolkningen av bestämmelsen har förekommit oklarheter bl.a. när det gäller om anmälningsskyldigheten åsidosätter myndighetens skyldighet att iaktta sekretess enligt bestämmelsen. I gällande barnskyddslag har kretsen av anmälningsskyldiga definierats genom ett omnämnande av olika instanser som arbetar med barn och barnfamiljer. Av bestämmelsen framgår inte direkt om anmälningsskyldigheten även gäller t.ex. privat hälsovård. Dessutom är det väldigt svårt för andra än professionella inom barnskyddet att bedöma när det fråga om ett sådant barn som enligt bestäm-

melsen är i uppenbart behov av barnskydd. Utöver andra myndigheter har även barnskyddsmyndigheterna själva varit osäkra på anmälningsskyldigheten i situationer då ett barn som är klient inom barnskyddet flyttar till en annan kommun.

I lagen föreskrivs inte heller för närvarande om registrering av barnskyddsanmälningar eller annars om behandling av barnskyddsanmälningar. För att betona socialnämndens skyldighet att agera efter att en barnskyddsanmälan anlänt och för att förenhetliga de nuvarande förfarandena bör lagen innehålla procedurbestämmelser om detta.

Barnskyddslagen innehåller väldigt få bestämmelser om innehållet och tillvägagångssätten inom öppenvården. Det berörs närmast i huvudsak av de allmänna principer och bestämmelser om stödåtgärder inom öppenvården som nämns i motiveringstexter. En klientrelation inom barnskyddets öppenvård verkar i praktiken alltmer bero på socialarbetet och olika slags familjearbete. De stödåtgärder och tjänster inom öppenvården som nämns i barnskyddslagen ordnas inom ramen för anslag i kommunerna. Den regionala ojämlikheten och mångfalden av tjänster har ökat. I praktiken förutsätts noggrannare reglering för att öppenvården skall sättas i första hand och resurserna inom öppenvården tryggas.

De tidsfrister för placering som stödåtgärd inom öppenvården vilka gäller barn under 12 år har visat sig alltför osmidiga. Snäva tidsgränser kan leda till flera placeringar och på så vis äventyra stabiliteten i barnets förhållanden och kontinuiteten i de mänskliga relationerna. Å andra siden har bristen på tidsfrister för barn över 12 år lett till alltför långa placeringar inom öppenvården och anstaltsplaceringar utan omhändertagande eller klart målinriktat arbete för att göra det möjligt för barnet att återvända hem.

I bestämmelsen om familje- och anstaltsvård i form av stödåtgärd inom öppenvården har inte tagits hänsyn till situationer där ett barn som fyllt 15 år kräver den aktuella åtgärden och vårdnadshavaren förbjuder åtgärden. Bestämmelsen lämnar även öppet hur man skall förhålla sig till en situation där den ena av vårdnadshavarna ger sitt samtycke till placering som stödåtgärd inom öppenvården

och den andra förbjuder den. En sådan situation kan t.ex. uppstå vid placering i skyddshem.

Bl.a. vid diskussionsmöten i anslutning till revisionen av barnskyddslagen våren 2005 konstaterades att den nuvarande allmänna ordalydelsen i lagen i fråga om förutsättningarna för omhändertagande har stått sig väl och alltjämt är motiverad. Å andra sidan tog en del av dem som hördes upp att barnets rätt till omhändertagande bör definieras noggrannare, eftersom man i dagens läge i praktiken kan dra ut för länge på att göra omhändertagandet.

Praxis för omhändertagande varierar på olika orter t.ex. i fråga om hur många placeringar inom öppenvården eller brådskande omhändertaganden som skall göras innan man tar till ordinarie omhändertagande. Indirekt kan kriterierna för omhändertagande även påverkas av resurserna och tillvägagångssätten för vård utom hemmet. Gällande lag innehåller mycket få bestämmelser om förfarandet vid omhändertagande, vilket för sin del förklarar de differentierade förfarandena. I anslutning till förfarandet vid omhändertagande föreskrivs i barnskyddslagen endast om hörande, delgivning och underställning av beslut hos förvaltningsdomstolen i anslutning till beslutsfattande. Processen för omhändertagande bör beskrivas noggrannare i lagen.

I diskussionsmötena i anslutning till revisionen av barnskyddslagen våren 2005 påtalades även att begreppet brådskande omhändertagande är oändamålsenligt. Benämningen brådskande omhändertagande ger inte rätt bild av den aktuella åtgärdens art och syfte jämfört med ordinarie omhändertagande.

Tidsgränserna för brådskande omhändertagande har allmänt taget ansetts vara nödvändiga, men i praktiken har de visat sig för snäva med tanke på barnets och även föräldrarnas rättsskydd. Efter brådskande omhändertagande måste man i allmänhet grundligt sätta sig in i barnets och familjens situation för att man skall kunna bedöma familjens förutsättningar att stöda barnets uppväxt och utveckling. En snäv tidtabell kan förhindra uppkomsten att en sådan positiv samarbetsrelation med föräldrarna som behövs vid bedömningen och följderna kan vara ett onödigt

tvångsomhändertagande. En bristfällig lägesutredning kan även leda till att barnet måste återföras till ofördelaktiga förhållanden, vilket ofta leder till upprepade brådskande omhändertaganden. I praktiken påverkas tidsfristens tillräcklighet även av den satsning genom vilken man i en akut situation utreder barnets och familjens situation och stöder dem. Socialarbetaren bör ha möjlighet att på ett koncentrerat sätt sätta sig in i ärendet utan dröjsmål få de konsultationer och stödåtgärder som behövs för att situationen skall kunna åtgärdas.

Mera detaljerade bestämmelser om hörande i anslutning till brådskande omhändertagande och om när hörande inte behöver ske bör föreskrivas i lagen. Fattandet av ett beslut om att brådskande omhändertagande skall avslutas i situationer, där behovet av vård utom hemmet upphör innan de 14 dagar som nämns i lagen gått ut, bör betonas i lagen. Av den aktuella bestämmelsen framgår inte entydigt om omhändertagandet upphör med att barnet skrivs ut.

Barnskyddslagen ålägger myndigheterna att på eget initiativ se över om förutsättningarna för omhändertagande är i kraft. Översynen av om förutsättningarna har upphört att gälla sker i allmänhet i samband med vårdplansdiskussionerna. I praktiken har det dock förekommit situationer där man inte aktivt arbetar för att barnet skall kunna skrivas ut och förutsättningarna för avslutande av omhändertagande inte setts över på långa tider, kanske årtal.

Å andra sidan tog man vid diskussionsmötena upp sådana situationer som är mycket besvärliga för barnet där föräldrarnas upprepade ansökningar om upphörande av omhändertagande samt behandlingen av dem vid socialmyndigheten och domstolen utgör ett hinder för att barnet skall kunna fästa sig vid platsen för vård utom hemmet, även om en utskrivning t.ex. på grund av föräldrarnas svåra rusmedelsproblem eller psykiska problem ändå inte kan komma i fråga. I praktiken har problemet även varit en oändamålsenlig kortvarig förflyttning av barnet mellan föräldrarna och fosterfamiljen, vilket har förhindrat uppkomsten av bestående och trygga mänskliga relationer. Gällande lag möjliggör inte en tillräcklig fredning av barnets situa-

tion i sådana situationer.

Enligt barnskyddslagen upphör omhändertagandet när barnet blir myndigt eller ingår äktenskap. I vissa fall har problemet varit att behovet av tjänster inom barnskyddet och av vård utom hemmet fortgått trots att ett minderårigt barn ingått äktenskap. I det fallet kan dock inga som helst tvångsåtgärder längre riktas mot barnet.

Ett problem i anslutning till bestämmelsen om när beslut om omhändertagande förfaller har i vissa fall varit att barnet har gömmts undan innan beslutet om omhändertagande verkställts. Även vissa andra åtgärder som vidtas av ett barn eller en ung person eller någon annan person som förhindrar verkställighet kan i enskilda fall leda till att ett beslut om omhändertagande inte kan verkställas under tre månader. Till dessa delar finns det skäl att precisera bestämmelsen.

Enligt barnskyddslagen övergår rätten att besluta om barnets vård, fostran, övervakning och annan omsorg samt vistelseort på socialnämnden efter omhändertagande. Ansvarsfördelningen mellan föräldrarna och socialnämnden vid vårdsnaden om ett omhändertaget barn har inte i gällande lag reglerats tillräckligt klart till alla delar. På basis av gällande bestämmelser är det t.ex. oklart vilken betydelse vårdnadshavarens motstånd har t.ex. när sådan hälsovård och utbildning som barnet behöver ordnas medan barnet är omhändertaget.

Den bestämmelse i barnskyddslagen enligt vilken en domstol kan besluta om vårdsnaden om ett omhändertaget barn behövs alltså. Bestämmelser om överföring av vårdsnaden och förutsättningarna för den ingår i lagen och förordningen om vårdnad om barn och umgängesrätt. I motiveringen till bestämmelsen behövs en precisering av i vilka barnskyddssituationer socialmyndigheterna kan göra en ansökan om överföring av vårdsnaden om ett omhändertaget barn och ett barn som vårdas utom hemmet.

Ett beslut om omhändertagande påverkar inte på något sätt vårdnadshavarens ställning som intressebevakare för barnet. Trots omhändertagandet har den vårdnadshavare som är intressebevakare för barnet rätt att på barnets vägnar föra dess talan i alla ärenden som gäller barnets egendom. Om barnet t.ex. har

fått ett arv av sina mor- eller farföräldrar, kan den förälder som är intressebevakare för barnet i praktiken förfoga över en stor förmögenhet som tillhör barnet. I barnskyddslagen finns fortfarande skäl att även föreskriva om socialnämndens rätt att anhängiggöra ett ärende som gäller förordnande av intressebevakare i situationer där detta är nödvändigt för att barnets intresse skall tryggas.

Barnskyddslagen innehåller inga specialbestämmelser om kartläggning av barnets närstående nätverk, men i praktiken ingår det i det barnskyddsarbete som utförs med barnet och familjen. Vid diskussionsmöten i anslutning till revisionen av barnskyddslagen våren 2005 påpekades att det i dagens läge i hög grad beror på hur den socialarbetare som ansvarar för barnets angelägenheter arbetar i vilken mån släktingar eller andra barnets närstående personer kan ta ansvar för barnets vård t.ex. vid omhändertaganden.

Barnskyddslagen innehåller inte heller några bestämmelser om vilken ställning barnets släktingar och andra barnets närstående personer har vid valet av plats för placering av barnet. De olika sätten för genomförande av vård utom hemmet ställs inte i gällande lagstiftning i någon som helst företrädesordning. I lagen tas inte heller ställning till om barnet bör placeras i släktingars eller utomståendes vård. Utgångspunkten för lagstiftningen om barn är principen om barnets bästa. Denna princip ingår förutom i grundlagen i många nationella lagar och internationella människorättskonventioner som är bindande för Finland. Sättet att genomföra vård utom hemmet bestäms i varje enskilt fall i enlighet med barnets bästa så att det valda alternativet bäst främjar barnets behov.

Bl.a. i riksdagsledamöternas lagmotioner (LM 13/2005 rd, LM 86/2003 rd) och i skriftliga frågor (SS 240/2005 rd, SS 71/2005 rd, SS 1048/2004 rd) har framförts behovet av en precisering av släktingarnas ställning i situationer då barnet har blivit utan vårdnadshavare eller man håller på att placera barnet utom hemmet som barnskyddsåtgärd. I syfte att förenhetliga procedurerna måste bestämmelser om kartläggning av närstående nätverket tas in i barnskyddslagen, även om det inte är möjligt att t.ex. föreskriva att närstående har företräde vid valet av

placeringsplats i enlighet med principen om barnets bästa. Ett ärende som gäller placering av barn bör alltid avgöras på basis av vad som är bäst för barnet.

En eventuell bestämmelse om vårdnad borde inte påverka barnets rätt att få stöd inom barnskyddet. Därför måste det på lagnivå föreskrivas i motsvarighet till gällande bestämmelse i barnskyddsförordningen om rätten till stöd enligt familjevårdarlagen för den som förordnats till vårdnadshavare för barnet.

Regleringen av placering av barn i enskilda hem i gällande barnskyddslagen har i praktiken inte fungerat så att de aktuella barnens bästa och rättigheter blir tillräckligt tryggnade i alla situationer. Placering i enskilt hem kan bli problematisk för barnet t.ex. när barnet är turvis hos vårdnadshavaren och turvis som fosterbarn utan att hans eller hennes bästa och behov har beaktats i arrangemangen. I praktiken har det i vissa fall förekommit oklarheter t.ex. i fråga om förhållandet mellan enskild placering och omhändertagande. Socialmyndigheterna har kanske godkänt placering i enskilt hem, t.ex. hos mor- eller farföräldrarna, som ett alternativ till omhändertagande. Placering i enskilt hem påverkar dock inte utan ett skilt förordnande som vårdnadshavare vårdnaden om barnet och därför har föräldrarna i ovan nämnda situationer fortfarande varit berättigade att besluta om vårdnaden om barnet och på nytt ta barnet till sig om de så önskar.

Anmälningsskyldigheten som gäller placeringar i enskilt hem följs inte heller alltid och därför har inte socialmyndigheterna några uppgifter om vilka barn som är placerade på kommunens område. I praktiken har barn som placerats i enskilt hem och de personer som sköter dem inte heller erbjudits tillräckligt sådant stöd som de behöver, t.ex. inom barnskyddets öppenvård.

De största problemen inom vård utom hemmet hänger enligt diskussionsmötena i anslutning till revisionen av barnskyddslagen samt enligt rapporten om delområdet för vård utom hemmet i programmet för utveckling av barnskyddet (Päivi Känkänen och Sari Laaksonen: *Selvitys sijaishuollon ja jälkihuollon nykytilasta ja kehittämistarpeista*, 2006) ihop med bristen på lämpliga platser för vård av

barn utom hemmet och garantier för kvaliteten på vården. Dessa kan inte nödvändigtvis påverkas enbart genom metoderna i barnskyddslagen. I lagen bör dock valet av en lämplig plats för vård av barn utom hemmet betonas för att platsen för vård utom hemmet inte i praktiken skall bestämmas enbart utifrån vilka platser kommunen råkar ha lediga och tillgängliga när placeringen görs. I lagen kan dessutom eventuellt behövas mera exakta bestämmelser om innehållet i anstaltsvården, barnets delaktighet och värnandet av bestående vuxen- och syskonrelationer eller relationer till andra närstående under den tid vården utom hemmet varar.

Bestämmelserna om benämningarna på barnskyddsanstalter i barnskyddslagen (29 §) och barnskyddsförordningen (8 §) motsvarar inte de begrepp som nu används om verksamheten. De behöver klargöras och moderniseras. T.ex. när det gäller statistik är det för närvarande svårt att få en helhetsbild av platserna för vård utom hemmet och de barn som placerats där, för de använda benämningarna på verksamhetsformerna motsvarar inte i praktiken verksamhetens natur. Å andra sidan är det inte nödvändigtvis möjligt eller ändamålsenligt att föreskriva om benämningarna i lagen på grund av att anstalterna och deras verksamhet är så heterogen.

Totalrevisionsarbetsgruppen och tidigare arbetsgruppen för tillsyn över privat service inom barnskyddet föreslog preciseringar bl.a. i bestämmelserna om barnskyddsanstaltens verksamhetsutrymmen, antalet vårdplatser och anställda samt familjevård. Förutsättningarna för anstaltens verksamhet har även tidigare dryftats i en arbetsgrupp som hade i uppgift att utreda verksamhetsförutsättningarna för privat socialservice, den s.k. SOSPA-arbetsgruppen (Social- och hälsovårdsministeriets arbetsgruppspromemorior 1998:17), som bl.a. lade fram flera förslag gällande verksamhetsutrymmen.

Bestämmelserna om barnskyddsanstalter i gällande barnskyddsförordning härrör från 1980-talet. De motsvarar behov som i grunden balanserade barn har, om de t.ex. på grund av vårdnadshavarens död eller någon annan motsvarande orsak behöver hemlik vård och omsorg. Barn och unga personer som placeras utom hemmet uppvisar dock i

dagens läge många olika slags symptom och behöver hjälp bl.a. för sina drog- och andra rusmedelsproblem, psykiatriska problem och allvarliga beteendestörningar. Olika barn behöver olika tjänster och av personalen krävs mycket bred yrkesskicklighet samt förmåga till långsiktigt arbete i situationer då resultat är att vänta först efter ett långvarigt arbete. Därför motsvarar barnskyddsförordningens bestämmelser om maximistorleken på barngrupper och personaldimensioneringen vid anstalter inte behoven i nuläget. De nuvarande bestämmelserna i förordningen om antalet anställda är inte heller entydiga i fråga om vilka alla som räknas in i vård- och fostlingspersonalen, utan bestämmelserna tolkas på många sätt.

Antalet barn som vårdas samtidigt i grupp vid en barnskyddsanstalt kan enligt gällande lagstiftning vara åtta, i undantagsfall fler. Detta antal är enligt totalrevisionsarbetsgruppen och tidigare arbetsgruppen för tillsyn över privat service inom barnskyddet helt klart för stor. De svåra problem som barn som placerats vid anstalter har samt den stora omsättningen på barn i en så stor grupp orsakar mycket oro. Barnets möjligheter att anpassa sig till en föränderlig grupp och rehabiliteras i den försämras väsentligt varefter gruppstorleken ökar.

I syfte att trygga kvaliteten på den vård och fostran som barn får i vård utom hemmet behövs i lagen dimensioneringar enligt nutida krav för antalet platser vid anstalter och bostadsenheter, antalet anställda och deras yrkesmässiga behörighet.

Barnskyddslagens nya bestämmelser om begränsande åtgärder som skall tillämpas på barn som vårdas utom hemmet träder i kraft den 1 november 2006. I detta sammanhang är det således för tidigt att bedöma hur bestämmelserna fungerar i praktiken.

Kommunens skyldighet att ordna eftervård gäller för närvarande endast barn som varit i vård utom hemmet. Ett barn och en ung person som varit placerad som stödåtgärd inom öppenvården samt familjen behöver dock i allmänhet olika stödåtgärder efter att placeringen upphört. Placeringar som görs som stödåtgärd inom öppenvården kan vara mycket långa, eftersom det i praktiken enligt barnskyddslagen är möjligt att utan beslut om

omhändertagande placera ett barn som fyllt 12 år utom hemmet för obegränsad tid. Av dessa orsaker finns det även skäl att utsträcka skyldigheten att ordna eftervård åtminstone till barn som varit långvarig placerade som stödåtgärd inom öppenvården.

Vid diskussionsmötena i anslutning till revisionen av barnskyddslagen våren 2005 påtalades behovet av att precisera om eftervården också gäller barn som varit placerad som mycket små men som inte kanske på flera år innan de blir myndiga har varit föremål för barnskyddsåtgärder.

Åldersgränsen för skyldigheten att ordna eftervård har i vissa sammanhang föreslagits bli höjd från nuvarande 21 år. Bl.a. i ovan nämnda rapport om delområdet för vård utom hemmet i programmet för utveckling av barnskyddet föreslås att åldersgränsen för en ung persons rätt till eftervård höjs från nuvarande 21 år till åtminstone 25 år. Som grund har bl.a. framförts att barnskydds barn mognar långsammare än andra barn.

I stället för att höja åldersgränsen för eftervård kan det med avseende på barnet och en ung person ha större betydelse att eftervården skulle vara omsorg som fungerar bättre än nu och vars innehåll även är klarare definierad i lag fram tills att den unga personen fyller 21 år. Det är fortfarande vanligt med bristfälligheter i eftervården och att eftervården inte fungerar. Eftervården är för närvarande organiserad enligt mycket varierande och oenhetliga förfaranden. Utgångspunkten vid ordnandet av eftervård bör vara den unga personens individuella behov och livssituation. Trots denna utgångspunkt bör vissa grundläggande saker garanteras varje ung person. För att eftervården bättre skall stöda behoven för en ung person på väg att bli självständig, bör innehållet i eftervården preciseras i lagen.

Gällande barnskyddslag innehåller specialbestämmelser om övervakningen av barnskyddsanstalter. Till övriga delar föreskrivs bestämmelser om övervakningen på annat håll i lagstiftningen, såsom i socialvårdslagen och lagen om tillsyn över privat socialservice. Bestämmelserna om ansvaret att övervaka barnskyddet är inte till alla delar tillräckligt exakta. Oklarhet förekommer i synnerhet i fråga om hur samarbetet mellan olika över-

vakningsansvariga skall genomföras då ett barn har placerats utanför sin hemkommun. Dessutom försvåras övervakningen av problem med informationen. Bl.a. biträdande justitiekansler har i sitt beslut (5.9.2005 Dnr 3/50/04) om ordnandet av grundläggande utbildning för omhändertagna barn fäst uppmärksamhet vid att kommunerna inte har någon information om barn som andra kommuner placerat inom dess område. I barnskyddslagen bör föreskrivas om informationen i sådana situationer.

Systemet för beslutsfattande i barnskyddsärenden har som helhet ansetts uppfylla bl.a. kraven i artikel 6 i europeiska människorättskonventionen och 21 § i grundlagen, eftersom förtroendeorganets beslut i ärenden som gäller tvångsomhändertagande skall underställas förvaltningsdomstolen och i övriga ärenden kan parterna föra besluten som ändringssökande till förvaltningsdomstolen för prövning. När det gäller individens rättskydd kan det dock anses vara problematiskt att beredningen av ärenden, beslutsfattande och verkställighet enligt gällande lagstiftning hör till samma instans inom barnskyddet, dvs. kommunens organ och i och med att befogenheten överförs till tjänsteinnehavare som är underställda organet.

Användningen av organ som består av förtroendepersoner i kommunens förvaltning anses främja medborgarnas förtroende för förvaltning och rättskipning. Detta för även med sig lokalkännedom i avgörandeverksamheten samt betonar i fråga om barnskyddet lokalt gemensamt ansvar. Förtroendeorganets primära uppgift är dock att planera riktlinjerna för kommunens verksamhet och inte att avgöra enskilda fall. Det kommunala organ som ansvarar för socialvården är på så vis dåligt lämpat att fatta beslut i ärenden som gäller individens rättigheter eller skyldigheter.

Organets ställning som den som fattar avgörandet i fråga om ett enskilt tvångsomhändertagande är problematiskt också på grund av de ekonomiska bindningarna. Det skall beakta den aktuella kommunens ekonomiska möjligheter att vidta barnskyddsåtgärder som visat sig nödvändiga. Även om förutsättningarna för omhändertagande uppfylls i fallet, kan det ibland av ekonomiska skäl sluta med

att man avstår från åtgärderna.

I synnerhet genom tvångsomhändertagande ingriper man med hänsyn till barnets bästa kraftigt i föräldrarnas fostringsrätt och familjens integritet. De berörda kan uppleva ingreppet i familjelivet som ytterst negativt och stämplande. Därför är det viktigt att individernas rättsskydd och tillräcklig sakkunskap för beslutsfattandet säkerställs i synnerhet i ärenden som gäller tvångsomhändertagande. Likaså är det viktigt att beslutsfattaren upplevs vara opartisk och oberoende.

En revidering av beslutssystemet inom barnskyddet har dryftats av en kommission som utrett beslutsprocessen i frågor som gäller barnrätt och som avgav ett betänkande år 1995. Kommissionen stannade för att föreslå att beslutsfattandet i första instans i ärenden som gäller tvångsomhändertagande överförs från de nuvarande nämnderna till förvaltningsdomstolarna och att beslutsfattandet i andra barnskyddsärenden överförs till tjänstemannanivå.

3. Målsättning och de viktigaste förslagen

3.1 Målsättning

Det centrala målet för förslagen är att trygga att barnets rättigheter och barnets bästa beaktas vid genomförandet av barnskydd. I anslutning till detta är målet att säkerställa de stödåtgärder och tjänster som barnet och dess familj behöver i synnerhet i situationer som hotar barnets välfärd eller utveckling samt stöd för föräldrarna även efter omhändertagande. Målet är att för barn som är klienter inom barnskyddet och deras familjer trygga likställdhet oberoende av i vilken kommun de är bosatta.

Skyldigheterna i grundlagen gällande de grundläggande fri- och rättigheterna utgår från att det allmänna skall trygga ställningen och rättigheterna för grupper i särskilt sårbar ställning. Uppnåendet av detta mål eftersträvas uttryckligen genom att på lagnivå ta in bestämmelser om innehållet i stödåtgärder, personaldimensioneringar, förfarande och utövande av beslutanderätt som är mera exakta än gällande lag samt andra motsvarande bestämmelser. Nämnda mål gäller hela barn-

skyddet alltifrån att en klientrelation inleds ända till eftervården.

Genom förslagen strävar man också efter att främja samarbetet mellan myndigheterna för att utveckla uppväxtförhållandena och tjänsterna för barn samt genomföra barnskydd för ett enskilt barn och dess familj. Målet är också att ingripa i problemen i ett tidigare skede än förut och att det stöd som ges skall vara verkningsfullare. Detta eftersträvar bl.a. de bestämmelser som preciserar innehållet i öppenvården och betonar arbetets planmässighet.

Dessutom är avsikten med bestämmelserna att förbättra rättsskyddet för barnet och föräldrarna genom att precisera procedurerna och i synnerhet regleringen om beslutsfattande i anslutning till barnskyddet.

I syfte att uppnå ovan nämnda mål bör man vid verkställigheten av den nya barnskyddslagen särskilt uppmärksamma anvisningar och utbildning. Där kan man utnyttja resultaten av det utvecklingsarbete som utförts och utförs i programmet för utveckling av barnskyddet.

I programmet för utvecklingen av barnskyddet bereds som bäst nationella riktlinjer för barnskyddets kvalitet som överensstämmer med den föreslagna nya lagen och kompletterar den. Syftet med de nationella riktlinjerna är att de skall vara ett hjälpmedel för ett målinriktat utvecklande av barnskyddstjänster och kvaliteten på dem och att de skall innehålla bl.a. nationella mål och riktlinjer för barnskyddet. Dessutom håller man i synnerhet inom ramen för ett utvecklingsprogram för att stöda det praktiska barnskyddsarbetet på att bereda en webbaserad handbok för barnskyddet som en del av portalen Socialporten som är avsedd för yrkespersoner inom socialvården. I handboken för barnskyddet tas utöver lagstiftningen även in bl.a. s.k. goda rutiner för de olika skedena av barnskyddsarbetet.

3.2 De viktigaste förslagen

Barnskyddslagens uppbyggnad

I uppbyggnaden av den nya barnskyddslag som föreslås strävar man efter att klarare än

förut föra fram de olika skedena i arbetet inom barnskyddet och på vilket sätt barnskyddsprocessen går framåt. Vidare har man strävat efter att gruppera bestämmelserna i logiskt sammanhörande helheter. I början av lagen finns bestämmelser om allmänna principer för barnskyddet samt bestämmelser om främjande av barns och ungas välfärd. Därefter föreskrivs om ordnande av barnskydd. Regleringen av barnskydd som gäller ett enskilt barn och dess familj börjar med bestämmelser om barnets delaktighet samt procedurbestämmelser som gäller allt barn- och familjeinriktat barnskydd. Därefter går kapitlet vidare från inledande av en klientrelation till eftervård. I slutet av lagen finns bestämmelser som gäller övervakning samt rättegångsförfarande och ändringssökande.

Den föreslagna lagen består således av sammanlagt 17 kapitel som följer:

- 1 kap. Allmänna bestämmelser
- 2 kap. Främjande av barns och ungas välfärd
- 3 kap. Ordnande av barnskydd
- 4 kap. Barns delaktighet
- 5 kap. Inledande av klientrelation inom barnskyddet
- 6 kap. Procedurbestämmelser
- 7 kap. Öppenvården
- 8 kap. Brådskande placering av barn
- 9 kap. Omhändertagande
- 10 kap. Vård utom hemmet
- 11 kap. Begränsningar i vård utom hemmet
- 12 kap. Eftervård
- 13 kap. Övervakning
- 14 kap. Handläggning av ärenden vid förvaltningsdomstolen
- 15 kap. Sökande av ändring
- 16 kap. Särskilda bestämmelser
- 17 kap. Ikraftträdelsebestämmelser.

Allmänna bestämmelser

Till 1 kap. som innehåller allmänna bestämmelser föreslås för det första bli fogat principer för all verksamhet inom barnskyddet, i vilka avsikten i synnerhet är att ta hänsyn till de grundläggande fri- och rättigheter och mänskliga rättigheter som är centrala med tanke på barnskyddet. Därtill ingår vissa

centrala definitioner i kapitlet.

Lagens syfte är att i synnerhet trygga barnets rättigheter enligt konventionen om barnets rättigheter till en trygg och stimulerande uppväxtmiljö, till en harmonisk och mångsidig utveckling samt till särskilt skydd i situationer då barnets välfärd kan äventyras.

I barnskyddslagen föreslås att vårdnadshavarens huvudsakliga ansvar för barnets fostran och välfärd lyfts fram klarare än vad nu är fallet. I lagen framhävs även myndigheternas skyldighet vad gäller tidiga ingrepp och stöd. Myndigheter som arbetar med barn och familjer skall stöda vårdnadshavarna i deras uppgift som fostrare och vid behov erbjuda familjen särskilt stöd så tidigt som möjligt samt vid behov hänvisa barnet och familjen till barnskyddet. Barnskyddet skall stöda vårdnadshavare, föräldrar och andra personer som vårdar barnet i fostran och omsorgen om barnet genom att ordna nödvändiga tjänster och stödåtgärder. Om dessa åtgärder dock inte räcker till för att trygga barnets välfärd, skall barnskyddet svara för barnets välfärd i sista hand genom att placera barnet utom hemmet eller vidta andra åtgärder för att ordna barnets vård och omsorg.

Det föreslås att de verksamhetsformer inom barnskyddet som berör enskilda barn och deras familjer och som i gällande lag kallas familje- och individinriktat barnskydd skall kallas barn- och familjeinriktat barnskydd i den nya lagen. Som nya verksamhetsformer nämns utöver de nuvarande stödåtgärderna inom öppenvården, omhändertagande och vård utom hemmet samt eftervård dessutom den utredning av barnskyddsbehovet som skall göras i början av en klientrelation inom barnskyddet och som åtgärd som motsvarar det nuvarande brådskande omhändertagandet brådskande placering av barnet.

Utöver det familjeinriktade barnskyddet föreslås i lagen en definition på förebyggande barnskydd. Med förebyggande barnskydd avses sådana uppgifter i anslutning till främjande av barns och unga personers välfärd som det föreskrivs om mera ingående i 2 kap., såsom att ge akt på och utveckla barns och unga personers uppväxtförhållanden samt utveckla servicesystemet. Utöver dessa skall förebyggande barnskydd vara att ge barnet och familjen särskilt stöd inom ramen för den

kommunala basservicen när barnet och familjen inte är klienter inom barnskyddet.

Det föreslås att de centrala principerna för barnskyddet i huvuddrag skall stå kvar i sin nuvarande form. Som ny princip nämns strävan att förebygga problem och ingripa i ett tidigt skede. Den primära ställning som stödåtgärder inom öppenvården har föreslås dessutom bli uttryckligen nämnd även som en central princip, som föreslås bli preciserad med synpunkter på barnets bästa. I den bestämmelse som gäller principerna är målet även att definiera begreppet barnets bästa som är centralt inom barnskyddet. Barnets bästa bör i stor utsträckning bedömas på grunder enligt 1 § i lagen angående vårdnad om barn och umgängesrätt, vilka beskrivs utgående från barnskyddets synvinkel i bestämmelsen om principerna för barnskyddet.

För att stärka barns delaktighet i barnskyddet föreskrivs om barns rätt att ta del av information som gäller dess person samt om beaktandet av barns åsikter och önskemål även i de allmänna bestämmelserna i lagen. Mera detaljerade bestämmelser om utredandet av barns åsikter och hörande av barn finns nedan i kapitlet Barns delaktighet.

I de allmänna bestämmelserna ingår definitioner på barn och unga personer, enligt vilka barn anses vara den som inte fyllt 18 år och ung person personer mellan 18 och 20 år.

Främjande av barns och ungas välfärd

I 2 kap. i barnskyddslagen föreslås bestämmelser om uppgifter för olika kommunala myndigheter när det gäller att främja barns och unga personers välfärd. I huvudsak ingår motsvarande skyldigheter i i gällande lags 2 kap. om utvecklande av uppväxtförhållandena och stöd vid fostran. Dessa bestämmelser behövs alltså i barnskyddslagen, eftersom barns och ungas välfärd inte kan tryggas enbart med hjälp av barn- och familjeinriktat barnskydd.

Målet i barnskyddslagen är att klargöra till vilka delar det uttryckligen är de kommunala barnskyddsmyndigheternas uppgift att främja och trygga barns och ungas välfärd och till vilka delar det bör ske i samarbete mellan kommunens övriga myndigheter och övriga aktörer. Förebyggande barnskydd genomförs

i synnerhet i basservice som riktar sig till barn och familjer i kommunen.

Barnskyddslagen föreslås således i synnerhet innehålla bestämmelser för kommunerna om främjande av barns och ungas välfärd inom olika förvaltningsområden. För statens del ingår bestämmelser om motsvarande uppgifter vid utvecklandet av levnadsförhållandena för barn på annat håll i lagstiftningen. T.ex. den allmänna planeringen, ledningen och övervakningen av socialservice och barnskydd för barnfamiljer hör enligt socialvårdslagen till social- och hälsovårdsministeriet som en del av socialvården. Inom länet hör planeringen, ledningen och övervakningen av socialvården till länsstyrelsen. Sakkunnigambetsverk inom socialvården är Stakes, som bl.a. skall följa och utvärdera verksamheten och utvecklingen inom social- och hälsovården samt inom detta område producera och skaffa inhemsk och internationell information och inhemskt och internationellt kunnande och distribuera informationen och kunnandet till användarna, upprätthålla datafiler och föra register inom området samt bedriva forsknings- och utvecklingsverksamhet. Barnombudsmannen, som inledde sin verksamhet i september 2005, svarar för sin del på statlig nivå för samordningen av olika sektors verksamhet och för utstakandet av riktlinjer för den allmänna barnpolitiken. Som stöd för barnombudsmannen i dessa uppgifter fungerar delegationen för barnfrågor, som skall främja sådant samarbete mellan myndigheter och andra instanser som är nödvändigt för barnens ställning och rättigheter.

I den föreslagna lagen ingår en skyldighet att i kommunen ge akt på barns och unga personers välfärd och utveckla deras uppväxtförhållanden. Med utvecklande av uppväxtförhållanden avses åtgärder som direkt eller indirekt förbättrar och utvecklar barns livsmiljö och andra uppväxtförhållanden. Att påverka uppväxtförhållandena för barn är framför allt ett samarbetsområde för olika myndigheter och sammanslutningar.

För barn och unga personer och deras familjer är det av yttersta vikt att allmänna tjänster som är avsedda för alla stöder barns och unga personers fostran. Därför föreslås i lagen en skyldighet att utveckla tjänsterna så

att de stöder fostran i motsvarighet till gällande lag. Med stöd för fostran avses i stora drag alla sådana åtgärder som bygger på samarbete mellan olika myndigheter genom vilka man strävar efter att utveckla de möjligheter barnfamiljer och deras omedelbara vardagsmiljö har att främja en gynnsam uppväxt och utveckling för barn och unga personer. Målet är att man så tidigt som möjligt skall kunna upptäcka problem bland barnen och då ge barnet eller familjen det särskilda stöd de behöver.

Basservicen har en viktig roll när det gäller att upptäcka barns behov av särskilt stöd och även när det gäller att bemöta det i samarbete med barnskyddet. T.ex. mödra- och barnrådgivningsbyråernas verksamhet och dagvårdsservicen förebygger för sin del behovet av barnskydd och där finns också möjligheter att i ett tidigt skede upptäcka behovet av stöd. Skolhälsovården är en viktig samarbetspartner för barnskyddet som det är lätt för elever och föräldrar att ty sig till. Även mentalvården och missbrukarvården är viktiga samarbetspartners för barnskyddet.

Behoven av ändringar i lagstiftningen som gäller elevvård har beretts i social- och hälsovårdsministeriets elevvårdsarbetsgrupp. I enlighet med arbetsgruppens förslag skall det i barnskyddslagen fortfarande ingå bestämmelser som i sak motsvarar gällande lag när det gäller kommunens skyldighet att i synnerhet med hjälp av skolkurators- och skolpsykologtjänster ordna stöd för skolgången för elever inom förskoleundervisningen och den grundläggande utbildningen för att övervinna sociala och psykiska svårigheter som hänför sig till skolgången.

Även i tjänster för vuxna bör bättre än för närvarande tas hänsyn till behovet av stöd för barn i deras vård och fostran. Utöver social- och hälsovårdstjänster, såsom missbrukarvård och mentalvård, föreslås att skyldigheten utvidgas så att den bl.a. gäller situationer där någon av barnets föräldrar eller någon annan vårdnadshavare avtjänar ett fängelsestraff.

Missbruksproblem är en stor och ständigt växande orsak till behovet av barnskydd. En egen särskild klientgrupp utgör gravida kvinnor som missbrukar droger. Ett fast samarbete mellan socialvården och hälsovården och i

synnerhet skräddarsydd missbrukarrehabilitering för gravida kvinnor kan vara till skydd för det ofödda barnet. Därför föreslås att den skyldighet enligt gällande lag att ordna särskilda tjänster för gravida kvinnor till skydd för de ofödda barnen görs klarare i barnskyddslagen. Tjänster skall fortsättningsvis kunna ordnas med stöd av barnskyddslagen endast med den gravida kvinnans samtycke.

Ordnande av barnskydd

I 3 kap. i barnskyddslagen föreslås bestämmelser i synnerhet om kommunernas skyldigheter när det gäller att ordna barnskydd. I gällande lag ingår tämligen allmänna bestämmelser om kommunens skyldighet att ordna barnskydd. För att barnskyddsklienternas rättigheter och de tjänster de behöver och annat stöd skall kunna tryggas, bör målet vara att precisera kommunens skyldigheter att ordna barnskydd. I lagen föreslås exaktare bestämmelser bl.a. om vilken kvalitet som krävs på tjänsterna, beslutsfattandet i fråga om barnskydd inom kommunen, behörighetsvillkoren för personalen och sakkunskap inom olika områden som stöd för barnskyddet. Målet för bestämmelserna är att barn och deras familjer som är klienter inom barnskyddet skall vara i en jämlik ställning oberoende av i vilken kommun de är bosatta.

Kommunen föreslås även i fortsättningen vara ansvarig för att barnskydd ordnas. Inom barnskyddet behövs mer sådan planering av verksamheten som täcker hela kommunen för att t.ex. den förebyggande aspekten bättre skall kunna beaktas och nödvändigt samarbete tryggas vid ordnandet av tjänster. I lagen föreslås bestämmelser om en plan för barnskyddet som skall godkännas på kommunnivå. I planen beskrivs förutom hur barnskyddstjänster skall ordnas och vilka resurser som skall reserveras för dem även det förebyggande arbetet och utvecklingsarbetet i kommunen och samarbetet mellan myndigheter i anslutning till barnskyddet. Planen godkännas av kommunfullmäktige. Planen kan också göras upp i samarbete mellan flera olika kommuner, vilket skulle möjliggöra ett regionalt samarbete kring uppbyggnaden av ett servicesystem för barnskyddet.

Det är ofta ändamålsenligt att barnskydds-

tjänster ordnas som kommunalt samarbete, vilket bl.a. gör det möjligt att utöka nödvändig specialsakkunskap och garantera en tillräcklig befolkningsgrund för att tjänsterna skall kunna ordnas. Stråvan i barnskyddslagen är att beakta möjligheten till kommunalt samarbete när detta är ändamålsenligt. En servicehelhet för barnskyddet och olika strukturer som stöder arbetet kan även byggas upp regionalt i samarbete mellan flera kommuner i stället för av endast en kommun. I samband med det pågående kommun- och servicestrukturprojektet torde det även för barnskyddets del avgöras vilka strukturerna för ordnandet av service skall vara i fortsättningen.

I 3 kap. som gäller ordnande av barnskydd föreslås även bestämmelser om det kommunala beslutsfattandet i vissa barnskyddsärenden som är särskilt betydelsefulla för barn och familjers rättsskydd. I dessa ärenden fattas besluten i två steg i kommunen så att besluten fattas av en ledande tjänsteinnehavare inom socialvården som bestäms enligt kommunens instruktion, eller av en tjänsteinnehavare som denna utser, och beslutet bereds av en socialarbetare inom barnskyddet. Syftet med denna modell för beslutsprocessen är i första hand att förbättra rättsskyddet för de barn som är klienter inom barnskyddet och deras familjer genom att skilja åt beredning och beslutsfattande. Å andra sidan är målet att förenhetliga avgörandep Praxis inom kommunen och garantera ledningens stöd för den arbetstagare som bereder ärendet i dessa situationer, som ibland kan vara väldigt svåra och konfliktfyllda.

Dessutom föreskrivs i anslutning till beslutsfattande om den socialarbetare som ansvarar för barnets angelägenheter. En sådan skall utses för varje barn som är klient inom barnskyddet. Den socialarbetare som ansvarar för barnets angelägenheter har helhetsansvaret för att det barn- och familjeinriktade barnskyddet genomförs och där ingår bl.a. att bedöma och följa upp barnets och familjens behov av stöd samt i huvudsak att fatta beslut i anslutning till nödvändiga tjänster och stödåtgärder.

Eftersom barnskyddsärendena ständigt blir allt mer komplicerade ökar behovet av samarbete mellan arbetstagare med olika slags

sakkunskap hela tiden. Bl.a. vid beredningen av omhändertagande är det viktigt att socialarbetaren snabbt får behövliga konsultationer, bedömningar och utlåtanden från samarbetspartnerna. Målet är att garantera tillgången på sådan sakkunnighjälp som behövs vid genomförandet av barnskydd och samarbete mellan myndigheterna genom att ålägga kommunerna att sörja för att den socialarbetare som ansvarar för barnets angelägenheter har tillgång till sakkunskap om barns uppväxt och utveckling, hälso- och sjukvård, juridisk sakkunskap och annan sakkunskap som behövs vid genomförandet av barnskydd.

För att trygga en multiprofessionell sakkunskap kan en kommun eller flera kommuner tillsammans inrätta en sakkunnigrupp inom barnskyddet. På så vis skulle sakkunskapen inom olika områden kunna utnyttjas inom barnskyddet och förvaltningarna skulle göra mera gemensam sak än vad nu är fallet. Genom samarbete kan man i bästa fall förbättra arbetstagarnas förmåga att identifiera barnets problem i sin egen yrkespraxis och erbjuda stöd i ett tidigare skede än nu. Ett multiprofessionellt stöd som behövs i stället för en sakkunnigrupp kan ordnas även på något annat sätt som visat sig fungera.

Dessutom föreslås preciseringar i hälsovårdsmyndigheternas skyldigheter i anslutning till genomförandet av barn- och familjeinriktat barnskydd. Förutom att ge sakkunnighjälp bör hälsovårdsmyndigheterna ordna sådana undersökningar av barn samt vård- och terapijänster som behövs i samband med barnskyddet. I synnerhet de tjänster som barnskyddsklienter behöver för att misstankar om misshandel eller sexuellt utnyttjande skall kunna utredas föreslås bli ordnade i brådskande ordning.

Det föreslås att barnskyddslagens bestämmelser om ansvarsfördelningen mellan kommunerna vid ordnandet av barnskydd i huvuddrag skall kvarstå oförändrade. Ett förtydligande av bestämmelserna eftersträvas dock för att de tjänster som barn som är klienter inom barnskyddet och deras familjer behöver skall kunna tryggas i alla situationer och för att förvaltningstvistemål mellan kommunerna skall kunna undvikas vid domstolarna. För att lagstiftningen skall bli klarare föreslås även att bestämmelsen om att

kommunen är ansvarig för att barnskydd ordnas också bli indelad i skilda paragrafer för situationer med å ena sidan helt inhemska och å andra sidan internationella kopplingar.

Barnskydd ordnas fortfarande i regel av den kommun, i vilken barnet eller den unga personen är bosatt. I brådskande fall eller när omständigheterna så kräver skall kommunen sörja för att barnskydd ordnas även för en annan person som vistas i kommunen än en kommuninvånare. För ordnandet av vård av barn utom hemmet och kostnaderna för detta svarar den kommun i vilken behovet av omhändertagande av barnet och ordnandet av barnets vård utom hemmet har uppstått. I motiveringen till bestämmelsen eftersträvas en precisering av omständigheter på basis av vilka den ansvariga kommunen fastställs. Dessutom torde man genom de föreslagna bestämmelserna om inledandet av klientrelation och klientplan samt genom att förenhetliga registreringsförfarandena kunna minska oklarheterna.

För närvarande skall ansökan om ersättning från en annan kommun för familjevård eller anstaltsvård som getts en annan än en kommuninvånare anhängiggöras vid förvaltningsdomstolen inom sex månader från det att den aktuella vården eller omsorgen inletts. Sex månader är en relativt kort tid med beaktande av att man när det är fråga om barnskydd dessförinnan med tanke på den kommun som ordnar tjänsterna måste utreda vilken som är den s.k. ansvariga kommunen och vad den aktuella kommunen har för ståndpunkt i frågan om kostnadsansvar. Därför föreslås att denna tidsfrist inte längre tillämpas på familje- eller anstaltsvård i anslutning till barnskydd.

Den kommun, i vilken ett barn eller en ung person är placerad i form av stödåtgärd inom öppenvården eller i vård utom hemmet eller i eftervård, skall på samma sätt som nu i samarbete med den kommun som placerat barnet och således i allmänhet även står för kostnaderna ordna de tjänster och stödåtgärder för barnet eller den unga personen som vården eller omsorgen förutsätter. Kostnaderna för dessa har kommunen rätt att ta ut hos den kommun som är kostnadsansvarig. Målet i motiveringen till lagen är att klargöra samarbetet mellan kommunerna och vad som avses

med de tjänster som nämns i bestämmelsen.

I samband med att barnskyddslagen stiftas föreslås även att specialbestämmelser om ansvaret för ordnandet av hälsovård och kostnaderna för hälsovården i dessa situationer fogas till folkhälsolagen (66/1972) och lagen om specialiserad sjukvård (1062/1989).

För att trygga ordnandet av undervisningen för barn som placerats utanför sin hemkommun föreslås i samband med att det stiftas en ny barnskyddslag att även bestämmelserna om ersättning av kostnaderna för den grundläggande utbildningen ändras. Kommuner har upplevt det orättvist att kostnaderna för undervisningen i synnerhet för barn som behöver många stödåtgärder till den del som överskrider statsandelen belastar placeringskommunens ekonomi. Problemet har också varit att det inte har ordnats undervisning för elever som placerats från en annan kommun på det sätt som förutsätts i lagen. Enligt de föreslagna nya bestämmelserna skall hemkommunen enligt lagen om hemkommun till den kommun som ordnar undervisningen betala en betalningsandel, som räknas ut enligt samma principer som den nu gällande betalningsandelen för hemkommunen under den tid som undervisning ges i skolhem eller på sjukhus.

Syftet med ovan nämnda bestämmelser är att trygga att barnet får de tjänster det behöver även när han eller hon är placerad utanför sin hemkommun.

Liksom nu föreslås att lagen om planering av och statsandel för social- och hälsovården samt lagen om klientavgifter inom social- och hälsovården skall tillämpas på ordnande av barnskydd.

Barns delaktighet

Syftet med bestämmelserna om utredande av barns åsikter, hörande av barn, barn rätt att föra talan och intressebevakning i 4 kap. är att trygga barns delaktighet samt barnets rätt till medinflytande enligt ålder och utvecklingsnivå i barnskyddsärenden som gäller barnet självt. Avsikten har varit att göra bestämmelserna klarare och precisare för att det inte på samma sätt som nu skall råda oklarhet om vilka rättigheter som hör till barnet och de skall kunna tillgodoses i full

skala även i praktiken.

Avsikten med de bestämmelser som föreslås om barns delaktighet är i synnerhet att främja att åsikterna bland barn i alla åldrar verkligen beaktas när barnskyddet genomförs. Även små barn bör således i praktiken ha möjlighet att uttrycka sina åsikter i barnskyddsärenden som gäller dem själva. Därför skall man i alla barnskyddsåtgärder utreda barnets åsikter och önskemål oberoende av barnets ålder. Sättet att utreda ett barns åsikt och höra ett barn skall väljas enligt barnets utvecklingsnivå. T.ex. när det gäller mycket små barn kan detta innebära att iaktta barnet, och med barn som närmare sig skolåldern att diskutera med dem. Barnets åsikter skall också beaktas på det sätt som barnets utvecklingsnivå förutsätter.

Det föreslås att skyldigheten att utreda barnets åsikter i samband med beslutsfattande betonas genom en bestämmelse enligt vilken en anteckning om innehållet i utredningen och om utredningssättet skall göras i de barnskyddshandlingar som gäller barnet. Dessutom föreskrivs särskilt om de undantagsfall, där barnets åsikt inte behöver utredas. Avsikten är dessutom att främja utredandet och beaktandet av barnets åsikter även genom att bl.a. betona barncentreringen i procedurbestämmelserna för barnskyddet nedan.

Hörande enligt förvaltningslagen, där barnet skall ges tillfälle att även bekanta sig med alla handlingar i ärendet, föreslås med avvikelse från gällande reglering i regel vara kravet först när det är fråga om ett barn som fyllt 15 år. Som ett undantag från detta skall ett barn som fyllt 12 år höras i enlighet med förvaltningslagen före beslut som har en avgörande inverkan på barnets framtid och i vilka ett barn som redan fyllt 12 år kan anses ha ett särskilt självständigt intresse som avviker från föräldrarnas. Sådana är beslut om omhändertagande, vård utom hemmet, upphörande av omhändertagande och kontakter under vård utom hemmet.

I samband med att barnets åsikt utreds och att barnet hörs skall barn i alla åldrar ges information om planer och åtgärder som gäller dem själva och om tidtabellen för dem på det sätt som barnets ålder och utvecklingsnivå förutsätter. Även om redan 12-åriga barn i vissa barnskyddsärenden på samma sätt som

nu skall ha rätt att ta del av handlingarna i ärendet i samband med hörande enligt förvaltningslagen, får barnet dock inte ges uppgifter som kan skada honom eller henne. För tydlighetens skull föreslås detta ingå i bestämmelsen om hörande av barn, även om saken regleras i offentlighetslagen.

När det gäller barnets rätt att föra talan föreslås att den allmänna åldersgränsen för detta skall vara 15 år i motsvarighet till gällande lag. Således har barn som fyllt 15 år självständig rätt att föra talan i barnskyddsärenden som gäller dem själva. Barnets vårdnadshavare har parallell rätt att föra talan.

Barn som redan fyllt 12 år skall utöver vårdnadshavaren ha rätt att självständigt föra talan i ärenden som gäller brådskande placering, omhändertagande, vård utom hemmet, upphörande av omhändertagande och kontakt, dvs. i princip i samma ärenden i vilka han skall höras även i enlighet med förvaltningslagen. I barnets rätt att föra sin talan ingår bl.a. en självständig rätt att söka ändring.

Ett barn som fyllt 12 år kan dessutom på samma sätt som i gällande lag kräva stödåtgärder inom öppenvården även om barnet inte i fråga om dem annars har rätt att självständigt föra sin talan.

För att trygga ställningen för barn som inte har självständig rätt att föra talan föreslås i lagen utöver ovan nämnda bestämmelser om beaktande av barns åsikter och arbete med barn dessutom en specialbestämmelse om att en intressebevakare skall förordnas i vårdnadshavarens ställe i sådana fall då vårdnadshavaren inte kan anses kunna företräda barnet opartiskt. I bestämmelsen föreskrivs utöver förutsättningarna för förordnande av en intressebevakare dessutom om vem som kan ansöka om att en intressebevakare förordnas samt om vem som fattar beslutet. Utöver en ansökan om förordnande av intressebevakare som görs av socialmyndigheten eller vårdnadshavaren har även förvaltningsdomstolarna möjlighet att förordna en intressebevakare för barnet vid handläggningen av barnskyddsärenden, om barnets vårdnadshavare konstateras vara förhindrad att föra barnets talan.

I syfte att trygga tillgången på intressebevakningstjänster föreslås dessutom bestämmelser om kostnadsansvaret för intressebe-

vakningen för barnet. För arvoden och ersättningar till den intressebevakare som söks för barnet svarar den kommun som är ansvarig för att barnskydd ordnas.

Den socialarbetare som ansvarar för barnets angelägenheter skall vara skyldig att sörja för att en intressebevakare vid behov söks för barnet. Att förordna en skild intressebevakare i de allra mest konfliktfyllda barnskyddsärendena underlättar även socialarbetarens roll som barnets intressebevakare och samarbetet med både föräldrarna och barnet.

I barnskyddslagen föreslås att bestämmelsen om intressebevakning i gällande barnskyddslag skall kvarstå. Enligt bestämmelsen skall en företrädare för socialnämnden vid behov vara närvarande vid handläggning i skolnämnden av ett ärende som gäller avstängning av läropliktigt barn från skolan. Även om samarbetet mellan skolan och barnskyddet vid kartläggningen av det stöd som barnet behöver vid behov bör inledas redan tidigare än så, är bestämmelsen fortfarande nödvändig för att trygga barnets bästa i dessa situationer.

I barnskyddslagen föreslås fortsättningsvis bestämmelser även om socialmyndigheternas skyldighet att bevaka barnets intresse vid förundersökning och domstolshandläggning. Vid undersökning av brott och i en rättsprocess kan det i mycket hög grad vara fråga om sådant som påverkar barnets framtid. Socialmyndigheternas närvaro vid förundersökning och domstolshandläggning av brott som begåtts av minderåriga och straffbara gärningar som begåtts av barn under 15 år främjar samarbetet mellan polisen och barnskyddsmyndigheterna samt beaktandet av barnskyddsaspekter och ordnandet av det stöd som barnet behöver i dessa situationer. Barnets utveckling till en ansvarskännande individ kan i dessa situationer även främjas t.ex. genom medling vid brott, till vilket hänvisas i den aktuella bestämmelsen. Medling i brott har konstaterats vara ett fungerande sätt att förebygga återfallsbrott bland unga personer och fostra barn och unga till ansvarskännande individer. Lagen om medling vid brott och i vissa tvister (1015/2005), som gäller detta, trädde i kraft vid ingången av år 2006.

Inledande av klientrelation och utredning av behovet av barnskydd

Till 5 kap. i barnskyddslagen föreslås bli fogat nya bestämmelser om inledande av klientrelation och utredande av behovet av barnskydd.

Behovet av barnskydd kommer i allmänhet till barnskyddsmyndigheternas kännedom när barnet eller en familjemedlem själv tar kontakt eller på basis av en barnskyddsanmälan om barnet. Det föreslås att regleringen av barnskyddsanmälan görs klarare och att kretsen av anmälningsskyldiga samt området för anmälningsskyldigheten utvidgas. Syftet är att sänka tröskeln för att ta kontakt med barnskyddet och för det myndighetssamarbete som då inleds för att barnets behov av stöd skall kunna utredas och nödvändigt stöd erbjudas i ett tidigare skede än nu.

Anmälningsskyldiga enligt gällande barnskyddslag är personer som är anställda eller innehar förtroendeuppdrag inom social- och hälsovården, skolväsendet, polisväsendet eller en församling. Utöver dessa utsträcks anmälningsskyldigheten även till personer som är anställda eller innehar förtroendeuppdrag inom ungdomsväsendet. Utöver församlingen gäller anmälningsskyldigheten personer som är anställda eller innehar förtroendeuppdrag inom andra religiösa samfund, med undantag för uppgifter som omfattas av bikt-hemlighet för präster.

Av bestämmelsen om anmälningsskyldighet i gällande lag framgår inte direkt om anmälningsskyldigheten även gäller motsvarande privata verksamhetsutövare och yrkesmänniskor. I bestämmelsen föreslås därför en särskild uppräkningsförutom av ovan nämnda dessutom av personer som är anställda hos andra producenter av socialservice eller utbildningsanordnare samt yrkesutbildade personer inom sjuk- och hälsovården. Dessutom föreslås att anmälningsskyldigheten utsträcks till mottagandet av asylsökande eller personer som är anställda hos enheter som bedriver nödcentralsverksamhet även i sådana fall där den aktuella verksamheten inte har ordnats genom försorg av ovan nämnda sektorer, såsom t.ex. social- och hälsovården.

Vid fastställandet av vilka som är anmäl-

ningsskyldiga har man i synnerhet strävat efter att täcka all sådan service i samband med vilken behovet av barnskydd kan antas komma fram mycket allmänt.

Utöver ovan nämnda anmälningsskyldiga kan även andra personer göra anmälan men de är inte skyldiga att göra det.

För att syftet med bestämmelsen om barnskyddsanmälan och målen för den skall uppnås föreslås att dess förpliktande karaktär betonas genom att det till bestämmelsen fogas ett uttryckligt omnämnande, enligt vilket tystnadsplikt enligt någon annan lag inte utgör ett hinder för barnskyddsanmälan.

På basis av gällande bestämmelse om anmälningsskyldighet har det varit svårt för andra än de yrkesutbildade inom barnskyddet att bedöma när det varit fråga om ett barn som är i uppenbart behov av barnskydd. Ordalydelsen föreslås bli preciserad så att de kan göra anmälan sedan de upptäckt eller det till deras kännedom kommit sådana omständigheter på basis av vilka det finns skäl att utreda barnets behov av barnskydd.

Förutom andra myndigheter har även barnskyddsmyndigheterna varit osäkra på anmälningsskyldigheten i situationer då ett barn som är klient inom barnskyddet flyttar till en annan kommun. Det föreslås att bestämmelser om förfarandet i dessa situationer tas in i bestämmelsen om anmälningsskyldighet.

Däremot föreslås inte i bestämmelsen om anmälningsskyldighet att barnskyddsmyndigheterna åläggs skyldighet att i alla situationer anmäla misstanke om sexuellt utnyttjande av barn eller våld mot barn till polisen utan den nuvarande prövningrätt som ingår i klientlagen. Inom barnskyddet skulle denna skyldighet i praktiken innebära att talrika ogrundade och omotiverade begäranden om undersökning framställs till polisen. I synnerhet vid misstankar om sexuellt utnyttjande inom familjen kan anmälan om en sådan misstanke till socialmyndigheterna grunda sig på tvister mellan barnets föräldrar och motivet för deras påståenden kan t.ex. vara en tvist gällande vårdnaden om barnen. Att avgränsa anmälningsskyldigheten enbart till de allra allvarligaste brotten undanröjer inte heller de problem som har förekommit i tolkningen av klientlagen. Det skulle vara ändamålsenligt att bestämmelser om skyldig-

heten att anmäla brottsmisstankar till polisen i vissa situationer vid behov föreskrivs uttryckligen i klientlagen.

I lagen föreskrivs inte om registrering av barnskyddsanmälan och inte heller i övrigt om förfarandet efter en barnskyddsanmälan. För att förenhetliga nuvarande förfaranden och betona att det organ som ansvarar för socialvården är skyldigt att vidta åtgärder sedan en barnskyddsanmälan inkommit föreslås i lagen bestämmelser om registrering av barnskyddsanmälan, anhängiggörande av barnskyddsärendet och inledande av klientrelation. Efter ansökan eller barnskyddsanmälan som gjorts av barnet eller familjen själv bör ett eventuellt behov av brådskande barnskyddsåtgärder omedelbart bedömas. Även i sådana fall där det inte behövs omedelbara åtgärder, bör barnets situation noggrant bedömas senast inom tre månader efter att anmälan gjordes eller annan kontakt togs.

I lagen föreslås en helt ny bestämmelse om tidsbunden utredning av barnskyddsbehovet när en klientrelation inom barnskyddet inleds. Den föreslagna regleringen bygger på förslagen i delområdet för initialbedömning och öppenvård i programmet för utveckling av barnskyddet (Mikko Oranen: Lastensuojelutarpeen selvitys. Alkuarviointi ja avo-uo-lyto-työryhmän väliraportti 2005). I utvecklingsförslagen i utvecklingsprogrammet för barnskyddet har klart förts fram ett behov av att göra arbetet inom öppenvården stabilare genom bestämmelser som gäller en utredning av barnskyddsbehovet. Genom utredningen strävar man efter att verka för att barn och familjer skall få effektivt stöd i rätt tid. Utöver skydd för barnet mot direkt våld och allvarliga försummelse skall man inom barnskyddet i fortsättningen i större utsträckning fästa uppmärksamhet vid att barnets utvecklingsbehov tillgodoses med tillräckligt stöd i rätt tid. Enligt den allmänna uppfattningen är problemet inom barnskyddet att barn och deras familjer av olika skäl inte får stöd tillräckligt tidigt. När problemen tillspetsas kan man slutligen bli tvungen att ta till placering senast i puberteten, då barnet redan kan vara allvarligt skadat.

På arbetsfältet inom barnskyddet har man goda erfarenheter av att utreda behovet av barnskydd, dvs. den s.k. initialbedömningen.

Med hjälp av initialbedömning har man kunnat systematisera arbetet inom barnskyddets öppenvård och beaktandet av barnets synvinkel i den. Med hjälp av en grundlig och omfattande bedömning är det möjligt inrikta stöd och tjänster på ett bättre sätt. Även barnens föräldrar har förhållit sig positivt till att en lägesbedömning görs i det inledande skedet.

Barnets rätt till skydd och omsorg kan inte i alla situationer tryggas med de nuvarande medlen enligt barnskyddslagen i situationer då föräldrarna vägrar ta emot stödåtgärder inom barnskyddets öppenvård och motsätter sig en utredning av barnets behov av stöd. Barnets situation kan då inte utredas närmare även om t.ex. rådgivningen eller skolan har fört fram sin oro över barnets situation och barnets behov av stöd. Då kan socialmyndigheterna inte nödvändigtvis ens få ett eventuellt behov av omhändertagande bekräftat. För att kunna göra ett omhändertagande bör socialmyndigheterna redan ha ganska detaljerad information om barnets situation. I synnerhet små barns förhållanden och hot mot dem kan under lång tid bli förbisedda och barnen därför hinna ta skada. Ju mindre barn det är fråga om, desto större betydelse har tidens gång för barnets utveckling. När det gäller spädbarn är även några månader en lång tid. Stödet inom barnskyddets öppenvård bör snabbaras än nu nå små barn och i synnerhet spädbarnsfamiljer för att man skall kunna undvika att familjens situation tillspetsas och att det slutligen går till omhändertagande.

För att utreda barnets situation och säkerställa att stöd ges i rätt tid föreslås som ny metod i barnskyddslagen en möjlighet för förvaltningsdomstolen att på socialmyndighetens ansökan ge tillstånd till medicinska undersökningar eller andra sakkunnigundersökningar av barnet för att utreda behovet av barnskydd. Motsvarande bestämmelse ingår bl.a. i Norges, Islands och Storbritanniens lagstiftning. Syftet med bestämmelsen är att förhindra att barnet tar allvarlig skada i situationer där barnets behov av stöd inte kan utredas på annat sätt på grund av vårdnadshavarens motstånd. Avsikten är att bestämmelsen skall tillämpas endast i de jämförelsevis fåtaliga situationer där man t.ex. trots att barnets uppenbara behov av stöd konstaterats på

basis av en barnskyddsanmälan inte når samförstånd med vårdnadshavarna om att stöd skall genomföras som stödåtgärder inom öppenvården men man å andra sidan inte har fått tillräcklig utredning om att förutsättningarna för omhändertagande skulle uppfyllas.

Procedurbestämmelser

I 6 kap. föreskrivs om förfaringssätt som gäller barn- och familjeinriktat barnskydd.

I barnskyddslagen föreslås för det första en precisering av den rätt som en arbetstagare inom barnskyddet har att träffa barnet personligen och för det andra av arbetstagarens rätt att träffa barnet i vissa situationer även trots vårdnadshavarens motstånd. Syftet med bestämmelsen är att främja ett barncentrerat arbetsgrepp inom barnskyddet som inbegriper arbete direkt med barnet och där barnets och familjens situation samt behov av stöd granskas i synnerhet ur barnets synvinkel. Syftet med bestämmelsen är också att betona barnets ställning som klient inom barnskyddet och att barnets egna åsikter och situation skall utredas även när vårdnadshavaren i princip inte är positivt inställd till det stöd som barnskyddet erbjuder. När möten med barnet ordnas bör man i regel dock sträva efter att samarbeta med vårdnadshavaren eller någon annan person som svarar för barnets vård och fostran.

Det föreslås att vårdplanen enligt gällande lag mera tidsenligt skall gå under namnet klientplan i den nya lagen. Bestämmelserna om klientplanen skall i sin helhet lyftas ur förordningen till lagnivå. I lagen föreskrivs om klientplanens innehåll, de personer som deltar i uppgörandet av planen, uppföljning och översyn av planen samt om de olika situationer där planen måste uppgöras. Som ny sak föreslås en skyldighet att göra upp en separat egen klientplan för föräldrarna och vårdnadshavarna till ett omhändertaget barn. Genom detta vill man fokusera på ordnandet av det stöd som behövs för att rehabilitera föräldrarna och ordna tjänster efter omhändertagande och på samarbete med dem för att möjliggöra utskrivning av barnet.

Klientplanen är ett centralt hjälpmedel för

genomförandet av barnskyddet. Med hjälp av den planeras, bedöms och följs det stöd och de tjänster som barnet och familjen behöver. Klientplanen är också en viktig handling med tanke på barnets och familjens rättsskydd, för i planen är det t.ex. möjligt att komma överens om hur kontakterna skall upprätthållas medan vården utom hemmet varar, om inte ett separat beslut om saken måste fattas på grund av att det råder oenighet om hur kontakterna skall upprätthållas.

I barnskyddslagen föreslås en specialbestämmelse om diskussioner som skall ordnas för att genomföra barnskyddet. Syftet med bestämmelsen är att precisera vilka personer som skall vara närvarande vid diskussionerna, vilket i sista hand beslutas av den socialarbetare som ansvarar för barnets angelägenheter, samt i synnerhet vilka uppgifter som skall lämnas ut i samband med diskussionerna för att barnets behov av stöd skall kunna utredas och den omsorg som barnet behöver skall kunna ordnas.

I barnskyddslagen föreslås en ny bestämmelse om kartläggning av barnets närståendenätverk innan barnet placeras utom hemmet. Gällande barnskyddslag innehåller ingen motsvarande skyldighet, men i praktiken hör kartläggning av närståendenätverket ofta till det barnskyddsarbete som utförs med barnet och familjen. Syftet med bestämmelsen är att betona skyldigheten att utreda vilka möjligheter personer som står barnet nära har att ta barnet till sig eller i övrigt delta i stöddandet av barnet senast när placering utom hemmet bereds.

Placering hos släktingar eller närstående kan bli aktuell i samband med barnskyddsåtgärder t.ex. när barnet, vårdnadshavaren eller en släkting själv föreslår att barnet skall bo hos dem. Då kan boendet vid behov stödas med hjälp av stödåtgärder inom barnskyddets öppenvård. Placering av barnet hos närstående eller släktingar kan också bli aktuell i samband med omhändertagande när en plats för vård utom hemmet söks för barnet. I vissa fall finns det i barnets närståendenätverk då en barnet närstående person som är lämplig och villig att vara vårdnadshavare och som barnet kan flytta till. Om barnets situation på så vis tryggas tillräckligt, behövs omhändertagande nödvändigtvis inte eller kan avslutas

senare.

En eventuell överföring av vårdnaden om barnet på barnet närstående personer påverkar inte barnets rätt att få stöd inom barnskyddet. För att betona detta föreslås i lagen en bestämmelse enligt vilken det för den person i vars vård barnet anförtröts vid sidan av föräldrarna eller i deras ställe och hos vilken barnet bor vid behov bör tryggas förutsättningar enligt familjevårdarlagen att sköta och fostra barnet. Motsvarande bestämmelse ingår nu i barnskyddsförordningen.

I lagen förutsätts inte att barnet i första hand skall placeras hos släktingar eller andra närstående. Utgångspunkten i lagstiftning om barn är principen om barnets bästa. Placeringsplatsen för barnet bör i varje enskilt fall bestämmas i enlighet med barnets bästa så att det valda alternativet bäst främjar barnets behov. Barnet kan således placeras hos släktingar, om det motsvarar hans eller hennes bästa.

Kartläggning av närståendenätverket och samarbete med personer som står barnet nära möjliggör även att släktingar, t.ex. far- eller morföräldrarna, kan vara en del av barnets stödnätverk även om de av olika skäl sist och slutligen eventuellt inte är lämpliga som fosterfamilj för barnet. När närståendenätverket kartläggs kan man som arbetsmetod använda t.ex. s.k. familjerådslag, där barnets, syskonens, föräldrarnas och de anhörigas, såsom släktingarnas synpunkter och åsikter om barnets situation utreds.

I kapitlet med procedurbestämmelser föreslås även en bestämmelse om registrering av klientuppgifter och upprätthållande av klienthandlingar. Utöver klientplanen har dessutom en behörig registrering av ärenden stor betydelse i synnerhet med tanke på klientens rättsskydd. Behörig registrering strukturerar även barnskyddsarbetet och främjar kontinuiteten ifall arbetstagarna eventuellt växlar. Bestämmelser om hemlighållande och utlämnande av socialvårdshandlingar ingår i klientlagen, men den innehåller inga bestämmelser t.ex. om handlingarnas innehåll. Däremot föreskrivs t.ex. i lagen om patientens ställning och rättigheter (785/1992) om uppgifter som skall antecknas i journalhandlingar.

Stödåtgärder inom öppenvården

Utöver ovan nämnda bestämmelser, som preciserar innehållet och förfarandena i barnskyddsarbete och även gäller arbetet inom öppenvården, föreskrivs om stödåtgärder inom öppenvården i 7 kap.

Bestämmelserna om förutsättningar för att vidta stödåtgärder inom öppenvården och om stödåtgärderna inom öppenvården motsvarar i sak i huvuddrag bestämmelserna i gällande lag, men avsikten har varit att precisera och modernisera dem. För att öppenvården skall ha den primära ställning som är målet för lagen måste i synnerhet resurserna för öppenvården tryggas, vilket torde kunna påverkas även i ovan nämnda plan för ordnande av barnskydd som skall göras upp för hela kommunen.

I bestämmelsen om kommunens skyldighet att vidta stödåtgärder inom barnskyddets öppenvård föreskrivs för det första i sak om förutsättningarna för stödåtgärder på samma sätt som i gällande lag. Dessutom föreskrivs om syftet med stödåtgärderna och vidtagandet av stödåtgärder i samarbete med barnet och vårdnadshavarna.

I lagen föreslås alltså ingå en bestämmelse om tryggande av försörjning och boende, i vilken nämnda rättigheter till karaktären skall vara s.k. subjektiva rättigheter. Omständigheter som hör samman med barnets och familjens otillräckliga utkomst eller bristfälliga boende bör således åtgärdas först innan andra barnskyddsåtgärder vidtas. Dessutom bör tillräckligt ekonomiskt stöd och boendet ordnas för barn eller unga personer som har rätt till eftervård, om deras rehabilitering så förutsätter.

Till bestämmelsen som gäller stödåtgärder inom öppenvården föreslås en hänvisning till klientplanen, med hjälp av vilken de stödåtgärder och tjänster som barnet och familjen behöver kan planeras tillsammans med klienterna samt deras tillräcklighet och effektivitet även följas upp. Innehållet i stödåtgärderna inom öppenvården skall fortfarande beskrivas som en exempelförteckning, till vilken fogas ekonomiskt stöd för upprätthållande av relationerna till barnet närstående personer, familjearbete och placering av hela familjen tillsammans som stödåtgärd inom öppenvården.

den samt referensgruppsverksamhet utöver de stödåtgärder som nämns i gällande lag. Avsikten är dock inte att genom förteckningen begränsa eventuella stödmeter inom öppenvården utan snarare att i enskilda fall förplikta de berörda att använda och söka den lämpligaste och mest tänkbara helheten av stödåtgärder för varje barn och familj.

Det föreslås en precisering av bestämmelsen om placering av barn utom hemmet i form av en stödåtgärd inom öppenvården. Placeringen bör ske i enlighet med klientplanen och vara sådan att behovet av stöd bedöms, eller rehabiliterande. När beslut om placering fattas bör alltid målen för placeringen bedömas och dess varaktighet uppskattas.

Ett barn kan på basis av den aktuella bestämmelsen fortfarande placeras i familjevård eller anstaltsvård antingen tillsammans med sina föräldrar, vårdnadshavare eller någon annan person som svarar för dess vård och fostran, eller ensam. I bestämmelsen föreskrivs exaktare än i gällande lag om de förutsättningar på basis av vilka ett barn kortvarigt kan placeras ensamt utan föräldrarna. Någon absolut maximitidsgräns för placering av barnet ensamt föreslås dock inte i bestämmelsen. Den nuvarande tidsgränsen för barn under 12 år har visat sig alltför osmidig. Den kan leda till upprepade placeringar och på så vis äventyra stabiliteten i barnets förhållanden och kontinuiteten i de mänskliga relationerna. Förutsättningar för en förlängning av placering och ett eventuellt behov av omhändertagande bör bedömas inom tre månader efter att placeringen inletts och därefter med tre månaders mellanrum. I bestämmelsen nämns dessutom särskilt att en placering inom öppenvården inte kan göras i situationer, där förutsättningarna för omhändertagande uppfylls.

I bestämmelsen som gäller placering i form av en stödåtgärd inom öppenvården föreskrivs även om situationer där den ena vårdnadshavaren ger samtycke till en stödåtgärd inom öppenvården men den andra vårdnadshavaren förbjuder den. En sådan situation kan uppstå t.ex. vid placering i skyddshem. I ovan nämnda situationer borde saken avgöras på basis av samtycke av den vårdnadshavare som bor med barnet, om det kan anses mot-

svara barnets bästa.

Brådskande placering av barn

För att betona skillnaderna i fråga om innehåll och förfaranden föreslås att den åtgärd som i gällande lag motsvarar brådskande omhändertagande skall kallas brådskande placering av barn. Med begreppet omhändertagande avses således alltid omhändertagande som antingen är baserat på samtycke eller sker mot klientens vilja.

Mera ingående bestämmelser föreslås om innehållet i brådskande placering och beslutsförfarandet kring den. Under den tid en brådskande placering varar kan organet besluta om ärenden som gäller barnets vård och fostran endast i den omfattning som syftet med placeringen förutsätter. Beslutsförfarandet för brådskande placering föreslås i huvuddrag kvarstå oförändrat, för en socialarbetare med behörighet som socialarbetare kan fortfarande fatta beslutet. I synnerhet för att beakta Europeiska människorättsdomstolens rättspraxis föreslås i lagen bestämmelser om att barnets och vårdnadshavarens åsikt skall utredas innan ett beslut om brådskande placering fattas och om situationer där åsikten inte behöver utredas.

Det föreslås att de nuvarande tidsfristerna för brådskande placering förlängs. Tidsgränserna för brådskande placering har allmänt taget ansetts vara nödvändiga, men har i praktiken visat sig vara för snäva med tanke på barnets och även föräldrarnas rättsskydd. Efter brådskande placering måste man i allmänhet grundligt sätta sig in i barnets och familjens situation för att familjens förutsättningar att stöda barnets uppväxt och utveckling skall kunna bedömas. En snäv tidtabell kan utgöra ett hinder för det positiva samarbetsförhållande med föräldrarna som behövs vid bedömningen och följderna kan vara ett onödigt omhändertagande mot klientens vilja. En bristfällig lägesutredning kan även leda till att barnets måste återföras till ofördelaktiga förhållanden, vilket ofta resulterar i upprepade brådskande omhändertaganden.

Det föreslås således att en brådskande placering skall vara i kraft 30 dygn, såvida inte förutsättningarna för den upphör innan dess. Ifall man efter brådskande placering bereder

ett omhändertagande, som vårdnadshavaren och barnet motsätter sig, är det fråga om att förlänga tidsfristen eller så måste ansökan om omhändertagande inom 30 dygn efter det att placeringen inleddes föras till förvaltningsdomstolen för avgörande. Förvaltningsdomstolen kan förlänga beredningstiden med högst 60 dygn från det att ovan nämnda tidsfrist på 30 dagar gått ut. Därefter förfaller placeringen om ingen ansökan om omhändertagande har lämnats in till förvaltningsdomstolen.

Om åter vårdnadshavaren eller ett barn som fyllt 12 år inte motsätter sig omhändertagande, förfaller den brådskande placeringen först inom 45 dygn efter att placeringen inletts, om inte en tjänsteinnehavares beslut om omhändertagande eller, ifall klienten börjar motsätta sig omhändertagande, ansökan om förlängning av tidsfristen eller ansökan om omhändertagande har lämnats in under nämnda tid.

Om förutsättningarna för brådskande placering upphör innan ovan nämnda tidsfrister gått ut, skall fattas ett separat beslut om avslutande av placering. Riksdagens justitieombudsman har i sin avgörandepraxis uppmärksammat beslutsprocessen i sådana situationer.

Omhändertagande

Enligt vad som föreskrivs i gällande barnskyddslag kan brister i omsorgen om barnet eller andra förhållanden i hemmet som allvarligt hotar att äventyra barnets hälsa eller utveckling eller andra faktorer i barnets eget beteende medföra skyldighet att omhänderta barnet. Dessutom skall socialmyndigheterna utreda vilka stödåtgärder familjen eller barnet erbjudits inom den öppna vården och varför eller på vilket sätt dessa åtgärder har visat sig vara otillräckliga. Ett omhändertagande skall alltid vara till barnets bästa.

Bl.a. vid utfrågningen av sakkunniga i samband med revisionen av barnskyddslagen våren 2005 konstaterades det att den gällande lagens allmänna formulering av förutsättningarna för omhändertagande fortsättningsvis är tidsenlig och motiverad. Förutsättningarna för omhändertagande föreslås att bibehållas i sak i stort sett enligt bestämmelserna i den gällande barnskyddslagen. I stället för

förhållandena i hemmet föreslås det att i bestämmelsen används det mera övergripande begreppet uppväxtförhållanden samt att det i fråga om bedömningen av barnets bästa hänvisas till lagens allmänna bestämmelser, som upptar fler detaljerade föreskrifter i denna sak än för närvarande.

Den gällande barnskyddslagen innehåller mycket knapphändiga bestämmelser om förfarandet i samband med omhändertagande, vilket i sin tur kanske förklarar skillnaderna i praxisen på olika orter. Det föreslås att såväl förarbetet samt själva processen med omhändertagandet i övrigt beskrivs mera ingående i lagen än för närvarande. Beredningen av ett omhändertagande skall i regel handhas av två socialarbetare som arbetar i par, dessutom skall även annan behövlig sakkunskap finnas att tillgå i beredningen. I barnskyddslagen intas bestämmelser om rätt för den barnskyddspersonal som förbereder ett omhändertagande att erhålla utlåtanden, dessa föreskrifter kompletterar bestämmelserna i klientlagen. I samband med förarbetet inför ett omhändertagande bör det också utredas på det sätt som ovan anges huruvida någon närstående person i barnets anhörignätverk har möjligheter att ta barnet att bo hos sig eller på annat sätt engagera sig i att stöda barnet.

Dessutom preciseras bestämmelserna om hörande av parterna. Innan avgörandet träffas om att barnet omhändertas, placeras i vård utom hemmet och att omhändertagandet upphör skall förutom barnet dess föräldrar och vårdnadshavare ges tillfälle att framföra sin åsikt. Den person, som svarar eller omedelbart före beredningen av ärendet svarat för barnets vård och fostran, skall enligt gällande praxis bli hörd på det sätt som föreskrivs i 34 § i förvaltningslagen om omhändertagande och placering i därtill ansluten vård utom hemmet, ändring av platsen för vård utom hemmet samt i ärenden som gäller att avsluta omhändertagandet. Dessutom föreslås en precisering av sådana situationer, där parterna undantagsvis inte behöver höras, exempelvis på den grund att bonings- och vistelseorten för den som skall höras inte med skäligen åtgärder kan klarläggas eller om det är motiverat att hörande inte skall företas på grund av att barnet inte har kontakt med den som skall höras.

Beslutet om omhändertagande fattas i situationer, där ett barn som fyllt 12 år eller dess vårdnadshavare inte motsätter sig omhändertagande eller därtill ansluten vård utom hemmet, av kommunens ledande tjänsteinnehavare inom socialvården sedan den socialarbetare som sköter barnets angelägenheter har berett ärendet. Detsamma gäller besluten om att ändra platsen för vård utom hemmet och att avsluta omhändertagandet. Däremot skall beslutet vid omhändertagande mot barnets eller vårdnadshavarens vilja fattas av förvaltningsdomstolen på ansökan av ovan nämnda tjänsteinnehavare sedan den socialarbetare som ansvarar för barnets angelägenheter har berett ärendet. Barnskyddslagen skall ytterligare föreskriva vad ansökan som lämnas in till förvaltningsdomstolen skall innehålla.

I barnskyddslagens bestämmelser om vårdnaden om ett omhändertaget barn föreslås preciseringar. Den gällande lagen föreskriver inte tillräckligt tydligt om ansvarsfördelningen mellan föräldrarna och det organ som ansvarar för socialvården i fråga om vårdnaden om det omhändertagna barnet. Enligt gällande barnskyddslag övergår rätten att besluta om barnets vård, uppfostran, övervakning och den övriga omsorgen om barnet samt dess vistelseort på det organ som ansvarar för socialvården. Utifrån sagda bestämmelse är det oklart, vilken betydelse vårdnadshavarens motstånd har under tiden barnet är omhändertaget, exempelvis när för barnet anordnas sådan hälsovård och utbildning som det behöver.

I lagen föreslås så som för närvarande en uppräknning av sådana vårdnadshavarens rättigheter som övergår på organet som ansvarar för socialvården för den tid som omhändertagandet varar. Avsikten är att bestämmelsen tydligare redogör för principen om proportionalitet, enligt vilken endast sådana vårdnadshavarens rättigheter, som behövs för att sköta omhändertagandet på ett ändamålsenligt sätt, överförs på organet. Bestämmelsen nämner ytterligare för tydlighetens skull besluten om hälsovård och utbildning. Däremot kan vårdnadshavarens rättigheter som hänförs till kärnan i vårdnaden, såsom rätten att besluta om barnets religiösa samfund och namn, fortsättningsvis inte överföras på or-

ganet. För att undvika sådana praktiska problem som uppstått i samband med namnändring för ett omhändertaget barn föreslås en ändring av namnlagen i anslutning till att barnskyddslagen stiftas på så sätt att vid ändring av namnet på ett omhändertaget barn skall magistraten begära utlåtande av det organ som ansvarar för socialvården.

Syftet med de föreslagna bestämmelserna om vårdnaden om ett omhändertaget barn är att förtydliga reglerna så, att det inte råder någon oklarhet om den som fattar beslutet i olika ärenden som gäller vårdnaden om ett omhändertaget barn och att beslutsfattandet i varje enskilt fall är till barnets bästa. Under tiden för omhändertagandet kan frågan om barnets vårdnad eller intressebevakning avgöras så som för närvarande i en allmän domstol enligt lagen angående vårdnad om barn och umgängesrätt och lagen om förmyndarverksamhet.

Det kan bli fråga om att enligt gällande praxis ge ett förordnande om vårdnaden om barnet exempelvis i vissa fall som rör barn som vårdats länge i familj. Organet som ansvarar för socialvården kan även efter att vårdnaden överförs på fosterfamiljen stöda denna ekonomiskt i omsorgen om barnet och dess fostran. Eftersom beslutet om omhändertagande inte på något sätt inverkar på vårdnadshavarens ställning som barnets intressebevakare i ekonomiska frågor, kunde tryggheten av barnets intressen ibland förutsätta att någon annan än föräldrarna eller vårdnadshavarna förordnas att fungera som särskild intressebevakare för barnet. Dessutom föreslås det i överensstämmelse med gällande lag att besluten om vårdnaden om ett omhändertaget barn och bevakningen av barnets intressen skall om möjligt fattas i samarbete med föräldrar och vårdnadshavare.

Förutsättningarna för att avsluta omhändertagandet föreslås att till största delen motsvara villkoren i gällande lag. För närvarande åläggs myndigheterna att på eget initiativ granska huruvida det finns förutsättningar för att hålla omhändertagandet i kraft (20 §). I praktiken har det emellertid uppstått situationer, där myndigheterna inte aktivt arbetar för att barnet skall få komma hem, inte heller har förutsättningarna för att hålla omhändertagandet i kraft granskats på långa tider, even-

tueellt på åratat. Av denna orsak föreslås det att myndigheternas skyldighet att granska huruvida det finns förutsättningar för att hålla omhändertagandet i kraft poängteras. Granskningen kan ske på ett naturligt sätt i samband med rådplågningar om klientplanen. Enligt de föreslagna bestämmelserna skall klientplanen granskas vid behov, dock minst en gång om året. Dessutom kan parterna på eget initiativ ansöka om att omhändertagandet upphöra, och de skall ha rätt att besvära sig över beslutet till förvaltningsdomstolen.

Däremot kom det vid utfrågningarna i samband med beredningen av lagen fram sådana situationer, som kan vara mycket problematiska för barnet. Upprepade ansökningar från föräldrarnas sida om att avsluta omhändertagandet liksom ansökningarnas behandling i socialnämnden och domstolen hindrar barnet från att fästa sig vid familjen eller anstalten där det vårdas utom hemmet, trots att barnets återgång till hemmet inte kan komma på fråga exempelvis på grund av föräldrarnas svåra missbruk eller mentala problem. Gällande lag ger inte tillräckliga möjligheter till att lugna förhållandena för barnet i en dylik situation. I praktiken har det också varit ett problem med oändamålsenliga flyttningar av barn för korta perioder mellan föräldrarna och fosterfamiljen, vilket har utgjort hinder för att utveckla permanenta och trygga mänskliga relationer.

Uttryckligen på grund av principen om barnets bästa intas dock inte i lagstiftningen någon möjlighet till omhändertagande för exempelvis viss tid eller som en permanent lösning, utan omhändertagande skall fortsättningsvis gälla tills vidare. I det fall att det under tiden barnet vårdas utom hemmet inte inom rimlig tid sker några förändringar till barnets bästa i vårdnadshavarens livssituation bör myndigheterna sträva att stabilisera barnets förhållanden. Då man överväger att avsluta omhändertagandet bör barnets bästa bedömas såväl på basis av lagens allmänna bestämmelser som särskilda bedömningskriterier som föreskrivits för dylika situationer.

I vissa barnskyddssituationer kunde barnets bästa kräva adoption även om föräldrarna motsätter sig. Särskilda bestämmelser om adoption föreslås dock inte att intas i barnskyddslagen, utan i stället tillämpas adop-

tionslagen.

Omhändertagandet skall upphöra senast då barnet fyller 18 år. Enligt gällande lag upphör omhändertagandet också då barnet ingår äktenskap. I vissa fall har det varit ett problem att trots att en minderårig ingått äktenskap skulle vederbörande fortsättningsvis ha haft behov av barnskyddstjänster och vård utom hemmet. Härvid kan barnet dock inte längre bli föremål för några som helst tvångsåtgärder. Därför föreslås det att ifrågasättande bestämmelse stryks.

Vidare skall lagen innehålla bestämmelser om att beslutet om omhändertagande förfaller i vissa situationer. I praktiken har det uppstått problem när barnet i vissa fall har hållits gömt innan beslutet om omhändertagande blivit verkställt. Även några andra åtgärder som ställer hinder för att verkställa beslutet gällande ett barn, en ung eller någon annan person har i enskilda fall kunnat leda till att beslutet om omhändertagande inte har gått att verkställa inom tre månader efter beslutet så som lagen föreskriver. Bestämmelsen preciseras på så sätt att beslutet om omhändertagande förfaller om inte verkställande åtgärder inletts inom tre månader från det beslutet vunnit laga kraft. I motiveringen till bestämmelsen preciseras de åtgärder, på basis av vilka verkställigheten kan anses ha börjat och som därmed hindrar beslutet om omhändertagande från att förfalla.

Vård utom hemmet

Med vård utom hemmet avses att ett omhändertaget eller i brådskande ordning placerat barns vård och fostran ordnas utanför hemmet. I undantagsfall kan ett omhändertaget barn vårdas också i hemmet, men kriterierna för placering i hemmet föreslås bli preciserade.

Enligt utfrågningarna i samband med beredningen av barnskyddslagen och förslagen i utvecklingsprogrammet för barnskyddet verkar de största problemen inom vården utom hemmet vara bristen på lämpliga platser för vård av barn utom hemmet samt garanterad kvalitet i vården. Dessa frågor är sådana som man nödvändigtvis inte kan påverka enbart med hjälp av instrumenten i barnskyddslagen. Valet av en lämplig plats för

barnets vård utom hemmet poängteras dock också i barnskyddslagen och en ny bestämmelse om detta föreslås bli intagen i lagen. Syftet med bestämmelsen är att fästa uppmärksamhet vid barnets behov och förhindra att platsen för barnets vård i praktiken väljs enbart på basis av vilka platser kommunen råkar ha lediga och disponibla då placeringen verkställs. Även barnets syskonförhållanden och övriga mänskliga relationer till närstående bör beaktas liksom vårdens kontinuitet vid valet av plats för vård utom hemmet. Dessutom bör i mån av möjlighet barnets språkliga, kulturella och religiösa bakgrund beaktas.

I samband med placeringen i vård utom hemmet bör barnets hälsotillstånd undersökas, så att man kan välja en så lämpliga plats för vården som möjligt och att den vård och omsorg som barnet behöver kan tryggas bättre än för närvarande under den tid som barnet vårdas utom hemmet.

I lagen föreslås bestämmelser som huvudsakligen motsvarar gällande lag om barnets relationer till närstående personer och kontakter som bör upprätthållas under tiden barnet vårdas utom hemmet. Dessutom preciseras övriga bestämmelser om barnets ställning i vård utom hemmet, såsom barnets rätt att personligen träffa den socialarbetare som ansvarar för hans eller hennes angelägenheter. Bestämmelserna om barnets dispositionsmedel under tiden för placeringen i vård utom hemmet ingår för tillfället i huvudsak i barnskyddsförordningen och intas preciserade i lagen, i synnerhet för att garantera barnets rättssäkerhet.

Vården utom hemmet kan alltjämt ordnas antingen i form av familjevård eller anstaltsvård. Barnskyddslagen föreskriver fortsättningsvis om villkoren för barnskyddsanstaltens verksamhet. För familjevårdens vidkommande upptar lagen hänvisningar till annan lagstiftning som rör denna vård, speciellt till bestämmelserna i socialvårdslagen samt i familjevårdarlagen. Lagstiftningen om familjevård revideras som bäst och i det sammanhanget är det skäl att även bereda eventuella ändringar som rör familjevården inom barnskyddet, ändringarna kan vid behov intas vid respektive punkt i barnskyddslagen. Bestämmelserna i familjevårdarlagen om familjevårdarens arvoden föreslås bli ändrade från

ingången av år 2007. Reformen har till syfte att öka allmänhetens intresse för att börja arbeta som familjevårdare.

Barnskyddslagen upptar inte någon fullständig förteckning över barnskyddsanstalter för att inte en verksamhetsform som är mångsidig och ändamålsenlig för olika slags barn och unga skall bromsas i onödan utan vidareutvecklas. En namnförteckning i lagen skulle mycket snabbt bli föråldrad. I stället för definitioner på benämningar skall bestämmelserna om villkoren för verksamheten på platser för vård utom hemmet hänvisa till de mest centrala omständigheterna i respektive verksamhet, såsom att arbetarna som ansvarar för barnens vård och fostran skall bo tillsammans med de barn som vårdas.

För att garantera kvaliteten i den vård och fostran barnet får i vården utom hemmet föreslås det att i lagen intas minimikriterier motsvarande moderna krav på verksamhetslokalerna samt på antalet klientplatser, personalens storlek och personalens utbildning som skall tillämpas i anstalterna. De föreslagna ändringarna baserar till stor del på förslagen från arbetsgruppen för en totalrevision av barnskyddslagen och den tidigare arbetsgruppen för tillsynen över privata tjänster inom barnskyddet. Förslagen har dock bearbetats utifrån de utlåtanden som arbetsgruppen för en totalrevision av barnskyddslagen fått. Avsikten har varit att få bestämmelserna att fungera smidigare i praktiken och att överlag bättre trygga den vård som barn och unga behöver.

I barnskyddslagen intas bestämmelser om anstaltsvård i fråga om anstaltens antal platser, personalens storlek och kraven på personalens utbildning i stället för i barnskyddsförordningen som för närvarande. Bestämmelserna gäller så som för tillfället såväl privata som offentliga barnskyddsanstalter, som kommunen svarar för.

Gruppen barn som vårdas tillsammans i en barnskyddsanstalt kan enligt gällande lagstiftning omfatta åtta barn, i undantagssituationer flera. Detta antal är klart alltför stort, för barn som placerats på anstalt har svåra problem och i en så här stor grupp av barn är det en källa till oro att barn ideligen flyttar till och från. Barnets möjligheter att anpassa sig till en varierande grupp och rehabilitera

sig försämrats väsentligt när gruppstorleken ökar. Av ovan nämnda orsaker föreslås det att maximiantalet platser per bostadsenhet i en anstalt som förutsätts i lagen skall minskas. Sålunda blir maximiantalet barn per bostadsenhet i en anstalt sju barn i gruppen i stället för åtta i gällande lag.

Undantagsvis får flera barn vårdas tillsammans i sådana fall, då barnen bor på anstalten samtidigt med de föräldrar eller vårdare som ansvarar för deras vård.

För att förhindra att anstalterna blir för stora får högst 24 barn eller unga personer placeras i samma byggnad. Anstaltens verksamhet kunde till exempel ordnas i form av fyra bostadsenheter för sex barn eller unga personer, om det med avseende på vården av barnen och de unga blir ändamålsenligt.

Dessutom föreslås det att den personal som handhar vård- och fostringsuppgifter per bostadsenhet skall utökas. Minimiantalet arbetstagare som arbetar i vård- och fostringsuppgifter per bostadsenhet ökas från de i den gällande förordningen nämnda fem till sju heltidsanställda personer i direkta vård- och fostringsuppgifter, när det är fråga om personal som arbetar enligt ett skiftarbetsschema. Som undantag från detta kan det per bostadsenhet finnas minst sex arbetstagare som handhar vård- och fostringsuppgifter om det i samma byggnad finns flera än en bostadsenhet. I praktiken utgör detta minimi för att trygga verksamheten om man beaktar personalens semestrar, veckoledigheter, sjukledigheter och övriga frånvaro.

Eftersom barn som placerats i vård utom hemmet numera ofta har flera placeringar utom hemmet och många andra traumatiska erfarenheter bakom sig är det ytterst viktigt för dem att personalen på den plats där barnet vårdas utom hemmet har tillräckliga kunskaper baserad på utbildning samt är tillräckligt erfaren och yrkeskunnig. I utbildningskraven för personalen bör beaktas det klientel som vårdas vid respektive bostadsenhet. Bestämmelser som definierar tillräcklig behörighet i yrket, som förutsätts av den som är föreståndare för en barnskyddsanstalt och ansvarar för vård- och fostringsuppgifterna, intas i barnskyddslagen.

Många anstalter fungerar redan nu enligt minst den dimensionering som föreslås. Trots

detta behövs det för att bestämmelserna om dimensioneringen av platser och personal vid barnskyddsanstalterna och personalens behörighet skall träda i kraft en skälig övergångstid som föreslås bli tre år. I annat fall kan det åtminstone enligt de utlåtanden som lämnats till arbetsgruppen för en totalrevision av barnskyddslagen till en början bli ett ännu större problem än för närvarande att få tag på platser för vård utom hemmet. På lång sikt skall bestämmelserna ha till syfte att flytta tyngdpunkten i vården utom hemmet från anstaltsvård till familjevård. Härvid bör vid placeringen beaktas också barnets behov av vård på så sätt att endast de mest svårskötta barnen placeras i anstaltsvård.

Begränsningar i vården utom hemmet

De bestämmelser i barnskyddslagen som träder i kraft den 1 november 2006 och gäller begränsningar i vård utom hemmet och begränsande åtgärder som tillämpas i anstaltsvård föreslås bli intagna så gott som sådana i den nya barnskyddslagen.

I bestämmelserna om begränsande åtgärder har endast gjorts de ändringar som det föreslagna nya systemet för beslutsfattandet inom barnskyddet kräver.

Ifrågavarande bestämmelser om begränsande åtgärder, med undantag för begränsning av kontakterna, skall fortsättningsvis tillämpas endast på omhändertagna i anstaltsvård eller barn som placerats i bråds-kande ordning. Vid riksdagsbehandlingen av bestämmelserna framställdes förslag om åtminstone en begränsad möjlighet att tillämpa begränsningsåtgärder även i familjevården.

Om användningen av begränsande åtgärder eventuellt utsträcks att omfatta familjevården krävs det en justering av lagstiftningen om familjevård och tillsyn över privat socialservice, bl.a. i fråga om personalens behörighet i yrket och tillsynen. Om befogenheterna att tillämpa begränsning blir möjliga till exempel i vissa yrkesmässiga familjehem kunde detta kopplas till exempelvis länsstyrelsens tillstånd i respektive fall enligt lagen om tillsyn över privat socialservice. Det vore således ändamålsenligt att i fortsättningen dryfta en eventuell utvidgning av befogenheterna för att tillämpa begränsningar i samband med

att lagstiftningen om familjevård och lagen om tillsyn över privat socialservice revideras.

Eftervård

Enligt gällande barnskyddslag är kommunen skyldig att ordna eftervård endast för barn som varit omhändertagna. Emellertid behöver ett barn eller en ung person som placerats genom en stödåtgärd inom öppenvården samt deras familjer dock i regel stödåtgärder efter att placeringen har upphört. I lagen föreslås att kretsen barn berättigade till eftervård utvidgas att omfatta också barn som varit placerade genom en stödåtgärd inom öppenvården. Eftervård kunde också ordnas för en annan ung person som varit klient inom barnskyddet.

På basis av gällande lag är det oklart huruvida eftervården också gäller barn som blivit placerade som mycket små och som kanske inte innan de kommit upp i myndig ålder längre på årtal varit föremål för barnskyddsåtgärder. Bestämmelserna preciseras till denna del på så sätt att kommunens skyldighet att ordna eftervård upphör fem år efter att barnet efter placeringen utom hemmet senast har varit klient hos barnskyddet.

Eftervården föreslås upphöra på samma sätt som för närvarande när den unga personen fyller 21 år. Trots att en del unga personer sannolikt skulle behöva eftervård ännu efter fyllda 21 år är det inte motiverat att utsträcka denna till alla under 25 år i dess nuvarande form som en subjektiv rätt. Däremot skall eftervården vara bättre fungerande omsorg än för tillfället ända fram till 21 år. När eftervården upphör bör den unga vid behov hänvisas till den allmänna servicen för kommuninvånarna.

Utgångspunkten när eftervård ordnas skall vara de ungas individuella behov och livssituation. Trots denna utgångspunkt skall alla unga garanteras vissa grundläggande element. För att eftervården bättre skall stöda behoven hos en ung person som håller på att bli självständig strävar man att precisera eftervårdens innehåll i lagen. Eftervården skall basera på en klientplan som utarbetats utgående från barnets eller den unga personens behov av stöd. Eftervård har för närvarande ordnats enligt en mycket varierande och oen-

hetlig praxis. Det är fortfarande vanligt med bristfälligheter i eftervården liksom att eftervården inte har fungerat. För samhällets vidkommande är eftervården dock ekonomiskt förnuftig för det är betydligt billigare att stöda en ung person ordentligt under några års tid än en marginaliserad vuxen för resten av livet.

12 kapitlet om eftervård föreskriver ytterligare om de medel som skall reserveras för att barn eller unga skall kunna klara sig på egen hand och förfarandet i fråga om medlen noggrannare än för närvarande. Bestämmelserna om medlen för eget hushåll lyfts helt och hållet upp från förordningsnivå till barnskyddslagen.

Bestämmelser om tillsynen

Arbetsgruppen för tillsyn över privat socialservice inom barnskyddet lade ett stort antal förslag till ändringar och preciseringar i lagstiftningen om tillsynen över anstaltsvården och familjevården inom barnskyddet. Delvis utgående från förslagen från nämnda arbetsgrupp föreslås det att i barnskyddslagen intas en specialbestämmelse om tillsyn över vården av barn placerade i familjevård och i anstaltsvård samt över verksamheten på platserna för vård utom hemmet. Bestämmelserna har till syfte att säkerställa ett nödvändig informationsutbyte, i synnerhet i sådana situationer då man upptäcker brister i verksamheten på en plats för vård utom hemmet.

Dessutom föreskrivs det att för att trygga tillsynen över vården av ett barn placerat inom en annan kommuns område och de tjänster som barnet behöver förpliktas placerarkommunen att informera placeringskommunen om att barnet placeras där. Det organ som ansvarar för socialvården i placeringskommunen skall föra register över vilka barn som är placerade på kommunens område.

Det föreslås dessutom att i barnskyddslagen intas en bestämmelse motsvarande främst skrivningen i gällande lag och ändringarna av barnskyddslagen om länsstyrelsens tillsyn över barnskyddsanstalterna i fråga om begränsningar som tillämpas i vård utom hemmet och begränsande åtgärder som tillämpas i anstaltsvård. Bestämmelserna skall gälla samtliga barnskyddsanstalter obe-

roende av om deras huvudmän är kommunen eller en privat instans.

I övrigt ingår bestämmelser om tillsynen i allmänna lagar, i synnerhet i socialvårdslagen och kommunallagen och för den privata verksamhetens del i lagen om tillsyn över privat socialservice.

I lagen föreskrivs också huvudsakligen på motsvarande sätt som i gällande barnskyddslag om tillsynen över vården av barn placerade i enskilda hem. Placeringen skall godkännas genom ett beslut av det organ som ansvarar för socialvården. Register skall också föras över barn placerade i enskilda hem.

Beslutsfattandet i barnskyddsärenden

Problemen i det nuvarande systemet, som bygger på att det organ som ansvarar för socialvården fattar besluten i barnskyddsärenden, kom mycket tydligt fram vid utfrågningarna i samband med beredningen av barnskyddslagen våren 2005. Ett flertal av dem som hördes konstaterade att den nuvarande modellen för beslutsfattandet inte garanterar barnets och familjens rättssäkerhet. Organet som ansvarar för socialvården ansågs allmänt inte vara tillräckligt sakkunnigt eller opartiskt som beslutsfattare. Organet är till sin karaktär ett förtroendeorgan, i vars sammansättning det nödvändigtvis inte finns en enda person insatt i barnskydd eller juridik. Organets sammansättning som beslutsfattare varierar dock från en kommun till en annan och åtminstone i de större städerna kan det fungera mycket bra, exempelvis tack vare sektioner förtrogna med barnskydd. Det ansågs vara en fördel vid beslutsfattandet om organet som ansvarar för socialvården har en övergripande syn på kommunens socialvård och -service samt har möjligheter att besluta även om resurserna. I synnerhet kopplingen till beslutsfattandet om resurserna ansågs däremot också vara ett minus, speciellt med tanke på individens rättssäkerhet.

Vid utfrågningarna framfördes bl.a. som en lösning för att utveckla systemet för beslutsfattandet utvecklande av sakkunskapen i det kommunala organet eller överföring av beslutsfattandet antingen till tjänstemannanivå eller på en kommunal eller regional grupp av sakkunniga. Ett annat förslag var att besluts-

fattandet i första instans överförs åtminstone i barnskyddsärenden mot klientens vilja till en domstol, antingen förvaltningsdomstolen eller tingsrätten. Också en särskild familjedomstol fick understöd.

Som fördel med en ovan nämnd kommunal eller regional grupp av sakkunniga nämndes det bl.a. att gruppen av sakkunniga skulle garantera i synnerhet tillräcklig sakkunskap vid behandlingen av barnskyddsärenden. Huruvida gruppen av sakkunniga kunde tolkas som en självständig myndighet väckte debatt. Som ett problem i gruppen av sakkunniga lyftes också frågorna om jäv fram. Även om beslutsfattandet skulle överföras från nämnden till gruppen av sakkunniga bör besluten mot parternas vilja fortsättningsvis föras att prövas av en oberoende domstol så att villkoren i grundlagen och människorättskonventionerna uppfylls.

De hörda som ansåg att tingsrätten skulle vara första instansen som beslutar om omhändertagande motiverade detta bl.a. med att en civilrättslig rättegång har en klar gruppering med parter och ett i övrigt tydligt föreskrivet rättegångsförfarande som skulle säkerställa parternas rättssäkerhet bättre än i förvaltningsdomstolarna också i barnskyddsärenden. Ytterligare nämndes det som detaljer som garanterar rättssäkerheten i tingsrätterna förberedelsesammanträdena och den direkta muntliga behandlingen, öppenheten vid bedömningen av bevis och möjligheten att anföra besvär till hovrätten. Till tingsrättens fördel räknades också en snabb behandling, ett tätt nät av domstolar och dessutom möjligheten att någon tingsrätt specialiserar sig på ärenden som rör barn, t.ex. domkretsvis enligt hovrätternas domkretsar. Tingsrätterna behandlar också just nu vissa kategorier av ärenden som rör barn, såsom ärenden gällande vårdnaden om barn och umgängesrätt. Lagen angående vårdnad om barn och umgängesrätt upptar särskilda bestämmelser om rättegångsförfarandet, bl.a. domstolens skyldighet att skaffa utredning till skillnad från civila mål.

Dessutom lyfte de som utfrågades fram problemen i anslutning till tingsrätternas beslutsfattande, bl.a. tingsrätternas avsaknad av sakkunskap om barnskyddet, bristande erfarenhet i att behandla förvaltningsärenden,

barnskyddsmyndigheternas ställning i processen och behovet av eventuella sakkunnigmedlemmar.

Överföringen av beslutsfattandet i första instans till förvaltningsdomstolen fick mest understöd av dem som hördes. Av de hörda som understödde andra alternativ höll flera förvaltningsdomstolen som ett möjligt alternativ till den andra instans de föreslagit i första hand.

Förvaltningsdomstolens fördel som beslutsfattande instans var enligt de utfrågade å ena sidan sakkunskapen i anslutning till förvaltnings- och barnskyddsärenden och å andra sidan den för domstolen typiska opartiskheten. I förvaltningsdomstolens sammansättning ingår sakkunnigmedlemmar förtrogna med barnskyddet och förvaltningsdomstolarna har lång erfarenhet av att behandla barnskyddsärenden som underställts domstolen eller inkommit som besvär. Förvaltningsdomstolen anses också vara snabb och behandlingen kunde ytterligare forceras genom att den nuvarande fasen i nämnden helt och hållet uteblir.

Ifall ett tvångsomhändertagande direkt förs för prövning i förvaltningsdomstolen skulle detta klarlägga domstolsbehandlingen jämfört med det nuvarande förfarandet med underställning. Om beredningen och beslutsfattandet i ärendet klart kan separeras från varandra höjer det individens rättssäkerhet och kunde samtidigt underlätta socialarbetarens arbete med familjen.

Eftersom förvaltningsdomstolarna har karaktären av besvärdomstolar, lämpar sig förvaltningsrättsprocessen i sin nuvarande form dåligt för beslutsfattande i första instans. På grund av att systemet med förvaltningsdomstolar omfattar två nivåer skulle högsta förvaltningsdomstolen vara enda besvärsmyndighet i ärenden som förvaltningsdomstolen fattat beslut om som första instans. I anknytning till beslutsfattandet behövs det nya och kompletterande bestämmelser åtminstone om rätten att anhängiggöra ett ärende och rättegångens olika faser, såsom förberedelse-sammanträde och muntlig behandling, bevisning och inhämtande av bevis, domstolens befogenheter att meddela parterna bindande förelägganden, likaledes om beslutens varaktighet, domstolens sammansättning, rättegångskostnader samt om rättshjälp. Det är dock möjligt att inta behövliga specialbestämmelser om de nämnda detaljerna i barnskyddslagen.

Med beaktande av bl.a. ovan nämnda synpunkter som framfördes vid utfrågningarna föreslog arbetsgruppen för en totalrevision av barnskyddslagen att systemet för beslutsfattandet i barnskyddsärenden reformeras så, att besluten om tvångsomhändertagande fattas i förvaltningsdomstolen som första instans. I övriga ärenden av särskilt stor betydelse för barnets och familjens rättssäkerhet sker beslutsfattandet i kommunerna på tjänstemannanivå genom tjänsteinnehavarens beslut, i vilket kan anföras besvär direkt till förvaltningsdomstolen. Dessa kategorier av ärenden förs således inte alls längre till det organ som ansvarar för socialvården för avgörande. Den föreslagna modellen för beslutsfattandet motsvarar huvudsakligen också förslagen som kommissionen för utredning av beslutsprocessen i frågor som gäller barnrätt lagt i sitt betänkande.

Arbetsgruppen för en totalrevision av barnskyddslagen stannade i fråga om domstolarna för förvaltningsdomstolarna speciellt därför, att prövningen i domstol av barnskyddsärenden då följer en för alla enhetlig linje. Det skulle inte vara motiverat att dela domstolsbehandlingen av barnskyddsärenden i två linjer mellan tingsrätten, hovrätten och högsta domstolen som behandlar allmänna civila och straffrättsliga mål och förvaltningsdomstolarna samt högsta förvaltningsdomstolen som behandlar förvaltningsrättsliga mål. I det fall att förvaltningsmyndigheterna fortsättningsvis har största delen av beslutanderätten och därifrån finns möjlighet att anföras besvär hos domstolarna, dvs. i detta fall hos förvaltningsdomstolarna, är det inte motiverat att överföra endast beslutsfattandet i fråga om omhändertagande till uppgiftsområdet för domstolarna som behandlar civila och straffrättsliga mål. Ifall behandlingen av barnskyddsärenden blir uppdelad mellan två domstolslinjer skulle detta leda till att systemet blir oöverskådligt och att det utan tvivel uppstår en fara för att beslutsfattandet inte blir enhetligt.

Förslaget från arbetsgruppen för en totalrevision av barnskyddslagen om den nya mo-

dellen för beslutsfattandet fick stort understöd hos remissorganen. Av omkring 80 remissorgan föreslog endast fyra fortsättningsvis att tingsrätten skall fatta beslut i ärenden som rör omhändertagande i stället för förvaltningsdomstolen. I två utlåtanden understöddes den nuvarande modellen baserad på det organ som ansvarar för socialvården eller att modellen med en sakkunniggrupp ytterligare utvecklas.

På grund av det stora understödet föreslås det att i lagen intas på basis av arbetsgruppens förslag bestämmelser om beslutsfattandet och behandlingen i förvaltningsdomstolarna. Syftet med att revidera beslutsfattandet enligt den föreslagna modellen är att förbättra speciellt barnets och familjens rättssäkerhet och säkerställa den sakkunskap som är nödvändig i beslutsfattandet inom barnskyddet.

Beslutsfattandet vid så kallade tvångsomhändertaganden, där vårdnadshavaren eller ett barn som fyllt 12 år motsätter sig omhändertagandet och anslutande placering i vård utom hemmet föreslås bli överförd redan i behandlingens första fas från det organ som ansvarar för socialvården till förvaltningsdomstolen. I dessa ärenden kräver barnets och familjens rättssäkerhet att ärendet prövas i så tidigt skede som möjligt i en opartisk domstol. Tvångsomhändertaganden anhängiggörs i domstolen på ansökan från kommunens tjänsteinnehavare.

I övriga barnskyddsärenden som gäller enskilda barn och familjer fattas besluten i första instans på tjänstemannanivå i kommunen, vilket också är möjligt enligt gällande barnskyddslag genom att organet delegerar sina beslutsbefogenheter. Genom att beslutsfattandet i lagen uttryckligen styrs från organet som ansvarar för socialvården direkt till tjänsteinnehavaren poängteras sakkunskapens betydelse i beslutsfattandet som rör den enskilda individen. I ärenden som med avseende på barnets och familjens rättssäkerhet anses särskilt viktiga föreskrivs det att beslutsfattandet skall omfatta två nivåer så att beslutet fattas av en annan tjänsteinnehavare än den som berett ärendet. Dylika ärenden är omhändertaganden, där parterna inte motsätter sig omhändertagandet eller anslutande placering i vård utom hemmet, ändring av

platsen för vård utom hemmet samt avslutande av omhändertagandet. I ovan nämnda ärenden fattar kommunens ledande tjänsteinnehavare inom socialvården eller en av denna förordnad tjänsteinnehavare med yrkesmässig behörighet beslutet sedan socialarbetaren berett ärendet. Bestämmelser om beredning av ärendena i arbetspar och säkerställandet av övrig behövlig sakkunskap meddelas separat.

Enligt de begränsningar och begränsande åtgärder inom barnskyddet som träder i kraft den 1 november 2006 är det möjligt att delegera beslutsfattandet till en enskild tjänsteinnehavare med undantag av beslut om barn som kräver särskild omsorg, dessa beslut fattar alltid organet. Även i dessa ärenden föreslås det att bestämmelserna om beslutsfattandet ändras att motsvara den föreslagna nya modellen för förfarandet. I så fall beslutar den ansvariga socialarbetaren om barnets övriga angelägenheter, men i fråga om att inleda och fortsätta arrangemang med särskild omsorg fattas beslutet av den ledande tjänsteinnehavaren inom socialvården sedan socialarbetaren som sköter barnets angelägenheter har berett ärendet. Dessutom skall särskild omsorg ordnas på basis av en i bestämmelsen nämnd multiprofessionell bedömning.

Brådskande placering skall fortsättningsvis vara möjlig på grund av dess skyndsamma natur genom ett beslut av en socialarbetare med yrkesmässig behörighet, men när parterna motsätter sig en fortsatt placering skall ärendet föras till förvaltningsdomstolen för avgörande.

Med avseende på rättssäkerheten är det motiverat att överföra beslutsfattandet i första instans i ärenden som gäller tvångsomhändertagande från förvaltningsmyndigheten till domstolen. Nämnda ärenden är förenade med ett särskilt behov av rättsskydd. Med stöd av 21 § i grundlagen och artikel 6.1 i Europarådets människorättskonvention skall ärenden som rör omhändertagande alltid föras till en domstol för prövning om parterna så önskar. Av denna orsak bör oberoende av vilken instans som i barnskyddslagen bestäms vara den som fattar beslutet stridiga ärenden om omhändertagande således fortsättningsvis föras till domstol för prövning.

Barnskyddet är dock förenat med mycket

annat än det ovan nämnda tvångsomhändertagandet. Trots att myndighetens och parternas åsikter går isär i ärenden av de mest olika slag, behöver de inte med avseende på rättsskyddet prövas i domstol som första instans för ett avgörande. Detta gäller bl.a. ändring av platsen för barnets vård utom hemmet, begränsning av kontakterna eller begränsande åtgärder, frågor i anslutning till eftervård och avslutande av omhändertagande. Det vore med avseende på rättssäkerheten överdimensionerat att föra varje sådant ärende till domstolens prövning i första instans. Det är således motiverat att uppdelat beslutsfattandet i dels ärenden inom barnskyddet i sådana situationer, där beslutsfattaren i första instans är domstolen och dels sådana situationer, där beslutsfattaren i första instans fortsättningsvis kan vara en kommunal tjänsteinnehavare, men rättssäkerheten garanteras genom möjligheten att anföra besvär hos domstolen. Det vore ändamålsenligt att fortsättningsvis hålla kvar största delen av befogenheterna för att fatta beslut inom barnskyddet hos den kommunala myndigheten.

Bestämmelser om behandlingen i förvaltningsdomstolen

Bestämmelserna om processen och förfarandena som iakttas vid förvaltningsdomstolarna ingår till största delen i förvaltningsprocesslagen och lagarna om respektive domstolar, såsom lagen om förvaltningsdomstolarna. Förutom dessa allmänna bestämmelser föreslås det att i barnskyddslagens 14 kap. intas specialbestämmelser om behandlingen av barnskyddsärenden i förvaltningsdomstolarna.

Eftersom beslutsfattandet i första instans vid tvångsomhändertagande avviker väsentligt i fråga om förfarandet vid behandlingen av besvär, bör förfarandet som skall iakttas vid behandlingen i förvaltningsdomstolen av barnskyddsärenden baserade på ansökan vara reglerat i barnskyddslagen.

Förvaltningsdomstolen kan ge interimistiska förordnanden vid behandlingen av ansökningsärende som rör omhändertagande. Syftet med dessa förordnanden är förutom att reservera tillräcklig tid för ärendets beredning att i synnerhet trygga barnets situation medan

behandlingen pågår. Barnet, dess vårdnadshavare och andra parter samt även socialmyndigheterna kan ha mycket avvikande uppfattningar om hur barnets vård och fostran skall ordnas under domstolsbehandlingen. Medan ärendet handläggs i förvaltningsdomstolen är det inte motiverat att barnskyddsmyndigheten ensidigt skulle kunna fatta beslut om sådana omständigheter som tvisten gäller under tiden som ärendet behandlas. För förvaltningsdomstolens vidkommande föreslås därför befogenheter att avvika från den regelrätta förvaltningsprocessen interimistiskt förordna om ett barns vistelseort, vård och fostran under domstolsbehandlingen.

I synnerhet i ansökningsärenden skall förvaltningsdomstolen vid behov ordna en förberedande muntlig förhandling, där man tillsammans med parterna och socialmyndigheterna bereder ärendet inför behandlingen i domstolen, bl.a. genom att gå igenom alla stridiga frågor samt skaffa fram bevis för dem. Förvaltningsdomstolen kan ordna en förberedande muntlig förhandling och avgöra det ärende som det interimistiska förordnandet gäller i en sammansättning med en domare. Syftet med de föreslagna bestämmelserna är att göra behandlingen baserad på ansökan om omhändertagande smidigare och snabbare i förvaltningsdomstolen.

Dessutom föreslås det i 14 kap. i barnskyddslagen bestämmelser om behandlingen av samtliga barnskyddsärenden i förvaltningsdomstolen, bl.a. om hörande av barn och biträde för barn i förvaltningsdomstolen och högsta förvaltningsdomstolen samt om brådskande handläggning av ärendena. Dessa bestämmelser avser behandlingen av ärenden baserade på såväl ansökan som besvär. Bestämmelserna har till syfte att säkerställa att barnets bästa beaktas vid behandlingen av ärendet.

Sökande av ändring

15 kap. behandlar sökande av ändring och föreskriver i första hand om vilka personer som har rätt att söka ändring och i anslutning till detta om rätten att föra barnets talan i domstolen. Barnskyddsärendena avviker i

någon mån från varandra. Därför är det skäl att särskilt bedöma när olika parter kan ges möjlighet till att söka ändring.

För barnets vidkommande är delaktighet och anslutande rätt att söka ändring alltid självklar, eftersom barnskyddsärenden i allmänhet alltid rör barnet personligt. Däremot bör det ingå en bestämmelse i lagen om från och med vilken ålder barnet ges rätt att självt föra sin talan och också självständigt söka ändring. Särskild rätt att föra sin talan oberoende av vårdnadshavaren eller någon annan laglig företrädare föreslås i lagen i samband med sökande av ändring för barn som fyllt 15 år. Dock i för barnet särskilt viktiga ärenden, där redan ett barn som fyllt 12 år ges rätt att självständigt föra sin talan utom sin vårdnadshavare, borde också på motsvarande sätt ett barn som fyllt 12 år ha rätt att självständigt söka ändring utom sin vårdnadshavare. Dyliga ärenden är brådskande placering, omhändertagande, vård utom hemmet, avslutande av omhändertagande samt ärenden som rör kontakter.

Med avseende på barnets rättssäkerhet vore det av betydelse att när ett barn som är 12 år eller äldre motsätter sig omhändertagande medför detta att tillvägagångssättet vid beslutsfattandet om omhändertagande blir att ärendet prövas på ansökan i förvaltningsdomstolen. Omhändertagandet behandlas således i åtminstone en domstol utan att barnet skulle behöva anföra besvär i ärendet.

På de villkor som nämns i barnskyddslagen kan för barnet förordnas en intressebevakare att föra barnets talan i stället för vårdnadshavaren. Ifall det har utsetts en intressebevakare för barnet företräder intressebevakaren barnet i förvaltningsprocessen och vid rättegång oberoende av barnets ålder. Intressebevakaren kan också på barnets vägnar besluta utnyttja rätten att söka ändring.

Domstolen kan om barnets fördel så kräver förordna ett biträde för barnet under behandlingen i domstolen, trots att parterna inte uttryckligen skulle ha krävt att få något biträde.

Samtliga överklagbara beslut i barnskyddsärenden gäller alltid också vårdnadshavarens fördel och rätt på så sätt att det är skäl att inta en bestämmelse om vårdnadshavarens rätt att söka ändring. Beslut som meddelats i barnskyddsärenden kan ofta inverka på omstän-

digheterna för den förälder som separerats från barnets vårdnad på så sätt att besluten kan anses beröra också en sådan förälders fördel och rätt. Det är av denna orsak motiverat att föreskriva om dessa föräldrars rätt att söka ändring, med undantag för ärenden som gäller placering som stödåtgärd inom öppenvården, begränsning av andra personers än föräldrarnas kontakter till barnet samt övriga begränsande åtgärder. I dessa fall kan det anses vara fråga om sådana ärenden, där besluten inte närmare rör den andras fördel och rätt enbart i egenskap av förälder, inte heller kan det med tanke på barnets bästa förutsättas att föräldrarnas rätt skall utsträckas till dessa beslut.

De personer, vilkas kontakter till barnet har begränsats, skall kunna anföra besvär i saken. Motsvarande stadganden om rätten att söka ändring ingår också i de bestämmelser i barnskyddslagen som träder i kraft den 1 november 2006.

Också någon annan person än barnets vårdnadshavare eller förälder kan de facto sörja för barnets vård och fostran. Barnet kan även utan barnskyddsåtgärder vara bosatt hos någon annan person än sin vårdnadshavare. I själva verket kan det bli fråga om att klippa av ett mycket nära och gott förhållande mellan denna person och barnet. När det gäller omhändertagande och brådskande placering är det motiverat att en sådan person ges rätt att söka ändring närmast för att garantera att barnets bästa blir beaktat med tillräcklig tyngd.

Även en familjevårdare som sköter barnet vid vård utom hemmet föreslås avvika från förslaget från arbetsgruppen för totalrevision av barnskyddslagen få samma rätt som i gällande barnskyddslag att söka ändring i ärenden som gäller ändring av platsen för vård utom hemmet samt avslutande av omhändertagandet. Rätten att söka ändring gäller endast sådana familjevårdare som avses i familjevårdarlagen samt arbetstagare, som bor i en enhet som beviljats tillstånd enligt lagen om tillsyn över privat socialservice och som kan anses stå i ett nära förhållande till barnet.

Utöver personerna som har rätt att överklaga skall bestämmelserna om sökande av ändring föreskriva utifrån det föreslagna syste-

met för beslutsfattandet om de kategorier av ärenden, i vilka ändring söks direkt hos förvaltningsdomstolen. Med avseende på barnets och familjens rättssäkerhet riktas besvär i beslut som kommunens tjänsteinnehavare fattat i särskilt viktiga ärenden som gäller det barn- och familjeinriktade barnskyddet direkt till förvaltningsdomstolen. Dylika beslut är ärenden som rör brådskande placering, omhändertagande och vård utom hemmet, avslutande av omhändertagande, begränsning av kontakter och begränsande åtgärder. I dessa ärenden behöver det inte före det egentliga överklagandet först riktas något sådant rättelseyrkande som avses i socialvårdslagen till organet som svarar för socialvården.

I kapitlet om sökande av ändring upptas bestämmelser om verkställighet av beslut som i huvudsak motsvarar gällande barnskyddslag. Beslut om omhändertagande och placering i vård utom hemmet kan för närvarande verkställas, ifall barnets hälsa eller utveckling äventyras om verkställigheten uppskjuts. Om förvaltningsdomstolen godkänner ansökan om tvångsomhändertagande skall förvaltningsdomstolen ha rätt att bestämma att beslutet kan verkställas omedelbart på motsvarande sätt som tjänsteinnehavares beslut i samband med omhändertagande. Brådskande placering är redan till sin karaktär en sådan åtgärd som skulle bli helt betydelselös, ifall den inte kan verkställas innan beslutet vunnit laga kraft. Detsamma gäller sådana begränsande åtgärder som avses i 11 kap.

Ändring kan sökas hos högsta förvaltningsdomstolen på samma sätt som för närvarande i ärenden som gäller omhändertagande och placering i vård utom hemmet, ändring av platsen för vård utom hemmet, avslutande av omhändertagande och trygghet av försörjning och boende enligt den föreslagna 35 § samt förbud att hålla barnet i enskilt hem enligt bestämmelserna för placering av barn i enskilt hem. Bestämmelsen skall innefatta de begränsningar som tillämpas i vård utom hemmet och de begränsande åtgärder som tillämpas i anstaltsvård enligt ändringarna i barnskyddslagen, inklusive rätten att anföra besvär över beslut som gäller kontakterna. Dessutom föreskriver bestämmelserna om rätten att söka ändring hos

högsta förvaltningsdomstolen liksom det besvärstillstånd som skall ansökas hos domstolen i nya ärenden som gäller kroppsvisitation och –besiktning av barnet, försörjning enligt 35 § samt ärenden som gäller eftervård. I barnskyddslagen föreslås ytterligare en bestämmelse om att ändring kan sökas i förvaltningsdomstolens beslut som gäller fördelningen av ansvaret för ordnandet av barnskydd och kostnaderna mellan kommunerna.

För tydlighetens skull nämns i bestämmelsen rätten för den myndighet som lämnat ansökan eller fattat beslutet att söka ändring hos högsta förvaltningsdomstolen. Bestämmelsen syftar till att precisera de beslut som inte är förenade med rätt att söka ändring. Sådana beslut är speciellt förvaltningsdomstolens beslut att avbryta verkställigheten samt interimistiska förordnanden.

4. Propositionens konsekvenser

4.1 Ekonomiska konsekvenser

4.1.1 Ekonomiska konsekvenser för kommunerna

Allmänt

I föreslaget till ny barnskyddslag är det till stor del fråga om att precisera kommunens skyldighet att ordna barnskydd. Reformerna borde därför huvudsakligen kunna genomföras inom ramarna för nuvarande resurser. Olika remissorgan fäste i sina utlåtanden om förslagen som arbetsgruppen för en totalrevision av barnskyddslagen lagt särskild uppmärksamhet vid att reformen åsamkar kommunerna avsevärda kostnader som knappast alls har uppskattats i arbetsgruppens arbete.

Lagen har som mål att förlägga tyngdpunkten i barnskyddsarbetet i öppenvård och stöd i ett allt tidigare skede. För närvarande medför placeringen av barn i vård utom hemmet de största kostnaderna. Anstaltsvården för ett barn kostar omkring 40 000 – 150 000 euro i året beroende på var barnet är placerat. Den vård som barnet behöver inverkar speciellt på valet av platsen för barnets placering. I det fall att man enligt målsättningen för förslagen kunde ge tidigare stöd inom öppenvården skulle det bli möjligt att för priset av den år-

liga vårdavgiften för ett barn anställa 1—4 nya socialarbetare inom barnskyddet.

Således kan man uppskatta att reformerna när de genomförs inte ökar, utan mera sannolikt reducerar de totala kostnaderna för barnskyddet på längre sikt.

Nedan följer en kalkyl över kostnaderna som kommunerna åsamkas, uttryckligen uträknad på basis av de nya förpliktelserna i barnskyddslagen. Uppskattningen av de ekonomiska verkningarna försvåras av att barnskyddet i kommunerna inte till alla delar är ordnat ens på det sätt som förutsätts i gällande barnskyddslag. En korrigerigering av denna eftersläpning kan inte räknas som sådan merkostnad som revideringen av barnskyddslagen medför.

Uppskattningen av kostnadseffekterna har utförts i samarbete mellan social- och hälsovårdsministeriet, Stakes samt sakkunniga på Kommunala arbetsmarknadsverket.

Vid uppskattningen av kostnadseffekterna har man utnyttjat bl.a. Stakes statistik över barnskyddet, uppgifterna från länsstyrelsernas bedömning av basservicen, uppgifterna om personal samt utlåtandena om förslagen från arbetsgruppen för en totalrevision av barnskyddslagen, i synnerhet utlåtandet från Helsingfors stad. Dessutom sände social- och

hälsovårdsministeriet ut till länen samt 19 slumpmässigt valda kommuner en snabbenkät, genom vilken man strävade att utreda det gällande läget i fråga om personalen och dess dimensionering inom den barninriktade öppenvården (antalet socialarbetare) och i barnskyddsanstalterna (mängden barn och personal per bostadsenhet) samt lagförslagets eventuella konsekvenser för kommunernas del. Fyra länsstyrelser och 16 kommuner besvarade enkäten. Kommunernas svar i fråga om barnskyddsanstalterna var ofullständiga och kunde inte till alla delar utnyttjas i kostnadskalkylen.

Inom öppenvården skall behovet av barnskydd utredas inom viss tid

Antalet barn inom barnskyddets öppenvård är numera synnerligen stort i förhållande till antalet socialarbetare. Med nuvarande personalresurser är det omöjligt att klara ens de uppgifter som förutsätts i gällande barnskyddslag. Dock förutsätter redan gällande barnskyddslag bl.a. en bedömning av barnets situation efter att en barnskyddsanmälan kommit in, att ärendena registreras och att vårdplaner görs upp.

Tabell 1. Barn/arbetstagare som omfattas av åtgärder inom barnskyddet i olika län

	Arbetstagare inom barnskyddets öppenvård	Barn och unga i åldern 0 -17 år som omfattas av öppenvården	Barn och unga/arbetstagare	Samtliga barn och unga som omfattas av barnskyddsåtgärder	Barn och unga/ arbetstagare
Södra Finland	326	25 635	78,6	29 989	92
Västra Finland	315	20 541	65,2	22 974	72,9
Östra Finland	51	6 711	131,6	7 698	150,9
Uleåborg	116	4 927	42,5	5 515	47,5
Lappland	39	1 923	49,3	2 215	56,8
Hela landet	847	59 737	70,5	68 391	80,7

(Källor: Enkät till länsstyrelserna 2005, Statistisk årsbok för social- och hälsovården 2005)

När den nya barnskyddslagen träder i kraft antas den åtminstone till en början leda till stegrade kostnader främst i de största kommunerna, i synnerhet när det gäller att utreda behovet av barnskydd inom en viss tid. Kostnaderna som den nya lagen direkt medför blir möjliga att uppskatta på basis av i vilken omfattning personalen behöver utökas för att utföra utredningarna av behovet av barnskydd

inom tre månader från att en anmälan om barnskydd inkommit. Dessutom åsamkar införandet av den nya verksamhetsmodellen kostnader för utbildning och styrning.

Den ovan nämnda förpliktelsen medför behov av att utöka antalet socialarbetare i kommunerna, trots att förpliktelsen delvis kunde uppfyllas genom omorganisering av arbetet. Utifrån snabbenkäten till kommuner-

na verkar det som om utredningen av behovet av barnskydd kunde utföras i små och medelstora kommuner med den nuvarande personalen och genom omorganisering av arbetet. Däremot medför förpliktelsen att stora kommuner behöver utöka personalen inom öppenvården på grund av den stora mängden barn som är klienter. En uppskattning av kostnaderna på riksnivå försvåras förutom av de ofullständiga uppgifterna av stora skillnader mellan de enskilda kommunerna i fråga om den nyordning det nya lagförslaget medför inom öppenvården samt behovet av extra personal. Till exempel i kommuner som redan har erfarenhet av en preliminär uppskattning, har det konstaterats att nyordningen nödvändigtvis inte medfört merkostnader, utan tvärtom lett till inbesparingar. När man har stannat upp för barnets och familjens situation i ett tidigt skede och behoven blivit noggrant utredda har barnet och familjen kunnat få hjälp också på annat sätt än de utvägar barnskyddet kan tillgripa inom socialvården. Antalet klienter inom barnskyddets öppenvård har minskat och därmed har också trycket på resurserna avtagit. Det är således

ytterst komplicerat att göra en beräkning.

Behovet av mera personal har uppskattats på basis av Stakes barnskyddsstatistik för 2005, social- och hälsovårdsministeriets snabbenkät till kommunerna i juni 2006 och Helsingfors stads utlåtande till arbetsgruppen för en totalrevision av barnskyddslagen i juni 2006. I de kommuner som samplet omfattade uppskattades behovet av mera personal uppgå till sammanlagt 43 socialarbetare. Behovet av mera personal på riksnivå har uppskattats genom att nämnda tal har höjts i samma proportion som antalet barn som omfattas av öppenvårdens stödåtgärder i hela landet är fler än i kommunerna som ingick i samplet. Det totala behovet av mera personal har multiplicerats med den årliga arbetskraftskostnaden för en socialarbetare.

Utifrån kalkylerna kan man uppskatta att när lagförslaget verkställs skulle det medföra ett behov av 155 socialarbetare till inom öppenvården. Detta åter skulle innebära en 6,2 miljoners merkostnad årligen för kommunerna. Som arbetskraftskostnad för en socialarbetare har man i kalkylen räknat med 40 000 euro i året.

Tabell 2. Lagförslagets uppskattade konsekvenser med avseende på antalet socialarbetare i kommunerna

Kommun	Befolkning 31.12.2005	Föremål för stödåtgärder inom barn- skyddets öppenvård 2005			Kommunens so- cialarbetare inom barnskyddet	Personalökning i kommunerna, kommunens egen uppskattning
		Hela befolk- ningen	Barn under 18 år	Unga 18-20 år		
Kommuner med över 80 000 invånare						
Helsingfors *förklaring	560 905	5 937	1 032	6 969	131	17
Vanda	187 281	2 803	238	3 041	76	14
Uleåborg	128 962	724	107	831	32	4
Sammanlagt	877 148	9 464	1 377	10 841	239	35
Kommuner med över 20 000 invånare						
Vasa	57 241	689	31	720	12	inget behov
S:t Michel	46 514	473	23	496	13	3
Träskända	37 505	675	14	689	7	1
Karleby	36 267	852	40	892	11	inget behov
Nyslott	27 239	231	14	245	4	1
Idensalmi	22 482	492	17	509	4	inget behov
S:t Karins	21 943	259	27	286	6	inget behov
Kuusankoski	20 247	224	40	264	4	1
Sammanlagt	269 438	3 895	206	4 101	61	6
Kommuner med under 20 000 invånare						
Kuusamo	17 113	125	10	135	5	inget behov
Kempele	14 475	142	8	150	4	2
Joutseno	10 849	90	10	100	2	inget behov
Karis	8 956	35	1	36	1	inget behov
Sammanlagt	51 393	392	29	421	12	2
Landskapet Kajanaland Kommunerna i samplet sammanlagt	85 303 1 283 282	950 14 701	89 1 701	1 039 16 402	12 323	inget behov 43
Hela landet sammanlagt	5 265 580	54 553	4 548	59 101	1 165 (uppsk.)	155 (uppsk.)

(*) För Helsingfors baserar kalkylen på 17 nya socialarbetare som staden behöver som extra personal enligt utlåtandet. I så fall skulle socialarbetaren ha i medeltal 40 barn som klienter i stället för som för närvarande i genomsnitt 45 barn. Dessutom hade Helsingfors räknat ut att med dimensioneringen 35 klienter skulle Helsingfors behöva 38 nya socialarbetare. Merkostnaden skulle då bli dubbelt så stor jämfört med dimensioneringen 40 klienter.

Det gäller emellertid att komma ihåg att om barnet och familjen framledes ges mera systematiskt stöd inom öppenvården kommer detta antagligen till synes i att behovet av anstaltsvård och kostnaderna reduceras på lång sikt.

Dimensioneringen av personal och platser i anstaltsvården

Arbetsgruppen för en totalrevision av barnskyddet föreslog att personalen i vård- och fostringsuppgifter i barnskyddsanstalterna ökas från fem enligt gällande barnskyddsför-

ordning till sju per bostadsenhet. Dessutom föreslog arbetsgruppen att antalet platser per bostadsenhet enligt barnskyddsförordningen minskas från åtta till sex. Arbetsgruppen föreslog en tre års övergångstid för bestämmelserna.

Utifrån de utlåtanden som inkommit om arbetsgruppens förslag har man i den fortsatta beredningen av lagförslaget gått in för att föreslå avvikande från arbetsgruppens förslag att antalet barn per bostadsenhet skall vara högst sju. I fråga om personalen i vård- och fostringsuppgifter per bostadsenhet har man stannat för att i likhet med arbetsgruppens förslag föreslå minst sju personer i vård- och

fostringsuppgifter. Undantagsvis skall antalet personer i vård- och fostringsuppgifter per bostadsenhet vara minst sex då flera bostadsenheter finns i samma byggnad.

En beräkning av kostnadseffekterna som förslagen om dimensioneringen av barnskyddsanstalternas personal och platsantal medför försvåras av att det i det nuvarande läget inte finns tillräckligt detaljerade, rikstäckande statistiska uppgifter att tillgå. En del av barnskyddsanstalterna fungerar redan nu enligt den föreslagna dimensioneringen.

Uppskattningen av kostnaderna för den dimensionering av personal och platser i anstaltsvården som arbetsgruppen för en totalrevision av barnskyddslagen föreslår bygger på Stakes barnskyddsstatistik för 2005, svaren på social- och hälsovårdsministeriets snabbenkät till kommunerna i juni 2006 samt på kalkylerna som Helsingfors stad presenterat i sitt utlåtande till arbetsgruppen för en totalrevision av barnskyddslagen i juni 2006.

I sitt utlåtande bedömde Helsingfors stad att den dimensionering och de behörighetsvillkor som arbetsgruppen föreslår innebär att Helsingfors behöver åtminstone 50 vakanser till i stadens egna anstalter. På årsnivå betyder detta att kostnadseffekten för Helsingfors vidkommande går på cirka 1,7 miljoner euro.

Förutom Helsingfors kunde Kuusankoski, S:t Michel, Uleåborg och Vanda uppskatta behovet av mera personal. Behovet av mera personal i kommunerna som omfattades av samplet uppskattades till totalt 71 arbetstagarer. På riksnivå har behovet av mera personal uppskattats genom att nämnda tal har höjts i samma proportion som antalet barn placerade i anstaltsvård i hela landet är fler än i kommunerna som ingick i samplet (separata uppgifter om antalet barn placerade i kommunala anstalter fanns inte att tillgå). Resultatet av denna uträkning har multiplicerats med den årliga arbetskraftskostnaden för en arbetstagarer inom anstaltsvården. Som arbetskraftskostnad för en extra vakans i anstaltsvården har man i kalkylen räknat med 32 000 euro i året.

Om man uppskattar att det i hela landet behövs vakanser i samma proportion som i de kommuner som lämnat uppgifterna skulle en

dimensionering enligt arbetsgruppens förslag i kommunala anstalter innebära en ökning med 240 personer på riksnivå. Detta skulle medföra kostnader upp till uppskattningsvis cirka 7,7 miljoner euro i året.

Tabell 3. Behovet av mera personal i kommunernas egna anstalter enligt dimensioneringen i anstaltsvården i förslaget från arbetsgruppen för en totalrevision av barnskyddslagen

	Placeringar i kommunala och privata anstalter 2005	Uppskattat behov av mera personal i kommunerna
Helsingfors	1 349	50
Kuusankoski	30	3—4
S:t Michel	81	-
Uleåborg	303	6
Vanda	399	11
Sammanlagt	2 162	71
Hela landet	7 223	237

I fråga om köpta tjänster inom anstaltsvården uppgår kostnaderna som den ändrade dimensioneringen i arbetsgruppens förslag och de mindre grupperna medför till omkring 1,1 miljon euro för Helsingfors stad, vilket är 1,3 procent av budgeten för barnskyddet i Helsingfors. Om man utgår ifrån att kostnaderna i hela landet är fördelade mellan av kommunen själv producerade och köpta anstaltstjänster i samma proportion som kostnaderna i Helsingfors, skulle detta innebära en ökning i fråga om köpta tjänster med cirka 6,1 miljoner euro årligen på riksnivå. Härvid bör det dock beaktas att situationen inom anstaltsvården för barn i Helsingfors avviker från situationen i mången annan kommun. Det är till exempel antagligt att mängden köpta tjänster är proportionellt större i små kommuner än i stora.

Kostnadseffekterna av den dimensionering av personal och platser som ingår i lagförslaget (1 arbetstagarer per barn som vårdas) på lönekostnaderna för personalen vid kommunala anstalter är avsevärt mindre än ovan angivna tal som baserar på arbetsgruppens förslag. Enligt den uppskattning som Helsingfors stad lämnat beräknas en dimensionering enligt lagförslaget sänka de ovan uppskattade merkostnaderna i Helsingfors stads egna an-

stalter från 1,7 miljoner euro till 0,6 miljoner euro, dvs. med 65 procent. I Helsingfors egna anstalter skulle behovet av extra vakanser bli 16 i stället för 50 extra vakanser. När det gäller köpta tjänster skulle en dimensionering enligt lagförslaget sänka merkostnaderna i Helsingfors från 1,1 miljon euro till 0,9 miljoner euro, m.a.o. med 18 procent jämfört med arbetsgruppens förslag. För de köpta tjänsternas del skulle lagförslaget medföra ett behov att anställa 27 arbetstagare till.

Om merkostnaderna antas sjunka i hela landet i motsvarande proportion som i Helsingfors skulle detta betyda att de merkostnader som lagförslaget medför sjunker jämfört med arbetsgruppens förslag från 7,7 miljoner euro till 2,7 miljoner euro i kommunala anstalter och i fråga om köpta tjänster från 6,1 miljon euro till 5 miljoner euro.

Merkostnaderna för köpta tjänster i anstaltsvården kan räknas på ett alternativt sätt på basis av Stakes statistik över privat socialservice. Till ifrågakärande statistik insamlas uppgifter om bl.a. personalen och klienterna per verksamhetsställe. Med hjälp av dessa uppgifter kan man räkna ut dimensioneringen per anstalt, men inte dimensioneringen per bostadsenhet.

I slutet av 2005 var totalt 312 privata barnskyddsanstalter med tillstånd för anstaltsvård verksamma (serviceområdet anstaltsvård för barn och unga). Deras dimensionering var i genomsnitt 1,0 vårdare per barn, dvs. samma som föreslås i lagen. Vid uträkningen av dimensioneringen multiplicerades antalet deltidanställda med 0,6. Arbetstagare sysselsat-

ta med sysselsättningsmedel räknades inte med, eftersom sådana knappast alls förekom, så ifall de utelämnas inverkar det inte på dimensioneringen i genomsnitt. Ungefär hälften av de anstalter som verkar med tillstånd för anstaltsvård skulle inte fylla dimensioneringen i arbetsgruppens förslag (1,17 vårdare per barn) och en fjärdedel av anstalterna som verkar med tillstånd för anstaltsvård skulle inte fylla den dimensionering som föreslås i lagen (1 vårdare per barn). När dimensioneringen föreslås bli 1/1 behöver de privata anstalterna totalt cirka 200–300 arbetstagare till. Dimensioneringen varierar dock mycket och vissa enheter har redan större personal än den nu föreslagna dimensioneringen.

Det på basis av Stakes statistik över privat socialservice uppskattade behovet av ytterligare personal som lagförslaget medför i de privata barnskyddsanstalterna skulle alltså på årsnivå uppgå till 200–300 arbetstagare på riksnivå, vilket skulle innebära kostnader upp till 6,4 miljoner euro räknat enligt 200 arbetstagare.

Förslagen om behörighetskraven för anstalternas personal i förhållande till läget för närvarande kan schematiskt bedömas utifrån statistikcentralens lönestatistik för kommunsektorn. I den föreslagna bestämmelsen definieras speciellt behörigheten för den förståndare som ansvarar för vård- och fostringsuppgifter vid anstalten. Föreståndaren skall åtminstone ha lämplig högskoleexamen, varvid som sådan även räknas yrkeshögskoleexamen.

Tabell 4. Personal vid kommunernas och samkommunernas anstalter efter yrke och utbildning 2005

Anstalter för barn och unga	Yrken efter utbildning						
	socialarbetare	socialpedagog	närvårdare el. motsv.	vårdbiträde el. motsv.	övr. särsk. sakkunniga +ledningen	övriga yr- ken	sammanlagt
soc.hälsov. skola	5	220	185	10	5	25	450
soc.hälsov. institut + YH	65	520	120	0	45	80	830
socionom eller motsv.	55	20	5		15	5	100
universitetsexamen	95	10	5		40	0	150
annan utbildn, eller okänd	95	500	155	100	25	260	1 140
sammanlagt	320	130	1 270	470	110	370	2 660

Bestämmelsen med de föreslagna behörighetskraven för personalen motsvarar på basis

av ovan nämnda uppgifter ganska väl personalens nuvarande struktur i barnskyddsanstalterna.

Utvidgad skyldighet att ordna eftervård

En utvidgning av förpliktelsen att ordna eftervård för barn och unga som varit placerade som en åtgärd inom öppenvården blir för kommunerna ett nytt åtagande som medför kostnader. Dessutom skall eftervård vid behov kunna ordnas även för andra unga personer som varit klienter inom barnskyddet. Uppskattningen av kostnadseffekterna försvåras av att redan enligt gällande barnskyddslag har en ung person som varit klient inom barnskyddet och håller på att bli självständig subjektiv rätt till tryggad försörjning och tryggt boende, ifall dessa utgör ett hinder för barnets eller den unga personens rehabilitering.

Enligt Helsingfors stads uppskattning fanns det 2005 i staden cirka 130 unga personer över 16 år placerade som en åtgärd inom öppenvården. Av dessa unga omfattas ungefär hälften av eftervård och av dem behöver räknat på årsnivå ett trettio-tal stöd för sitt boende på egen hand. Härvid uppgår merkostnaderna för stödboendet och anslutande övriga kostnader till omkring 330 000 euro i året. Kostnaderna för stödet till andra unga i behov av eftervård som åtgärder inom öppenvården beräknades uppgå till 195 000 euro i året. De totala merkostnaderna föranledda av eftervården i Helsingfors skulle således uppgå till minst 525 000 euro i året.

Om kostnaderna för eftervården i hela landet beräknas bli fördelade i samma proportion som kostnaderna i Helsingfors skulle detta innebära en årlig ökning om cirka 2,7 miljoner euro för stödboende och anslutande övriga kostnader samt en ökning om cirka 1,7 miljoner euro till stöd som åtgärder inom öppenvården för övriga unga personer i behov av eftervård. Totalt skulle eftervården medföra årliga merkostnader upp till 4,4 miljoner euro på riksnivå. Av ovan nämnda orsaker kan dock inte den nya lagen anses föranleda hela denna summa.

Medel för eget hushåll

Den föreslagna höjningen av medlen som skall reserveras för barnets eller den unga personens eget hushåll utifrån kontinuerliga inkomster och ersättningar enligt 14 § i lagen om klientavgifter inom social- och hälsovården från 30 procent till 40 kommer inte att ha någon nämnvärd kostnadseffekt för kommunerna. Exempelvis i Helsingfors skulle höjningen gälla cirka 200 barn och unga personer och minska de årliga inkomsterna från klientavgifter med uppskattningsvis 50 000 euro.

Om kostnaderna för eget hushåll i hela landet beräknas bli fördelade i samma proportion som kostnaderna i Helsingfors skulle detta innebära en årlig ökning med cirka 270 000 euro på riksnivå.

Kostnaderna för bevakning av barnets intressen

I lagen föreslås en skrivning att kommunen skall svara för kostnaderna för den intressebevakare som med stöd av barnskyddslagen förordnas för barnet. För tillfället finns det inte några stadganden om hur kostnaderna skall fördelas, trots att förpliktelsen att söka en intressebevakare ingår i klientlagen. En särskild bestämmelse om ansvaret för kostnaderna för intressebevakningen har beräknats åsamka kommunerna ytterst små merkostnader. En stor del av intressebevakarna förordnas i samband med domstolsprocesser, i så fall ersätts kostnaderna för intressebevakaren som dessutom fungerar som barnets rättsbiträde ur statens medel.

Exempelvis enligt Helsingfors stads bedömning skulle staden ha högst ett tiotal sådana fall per år, där man skulle behöva förordna en ställföreträdare för intressebevakaren i ett barnskyddsärende. När en advokat förordnas som ställföreträdare för intressebevakaren till den del som rättshjälpen inte täcker kostnaderna för intressebevakarens arvoden och kostnader beräknas det medföra kostnader för omkring 30 000 euro i året.

Om kostnaderna för intressebevakningen beräknas bli fördelade i samma proportion som kostnaderna i Helsingfors skulle detta

medföra en årlig ökning med ungefär 162 000 euro på riksnivå.

Sammandrag av de ekonomiska konsekvenserna för kommunerna

De största ekonomiska verkningarna av lagförslaget föranleds av den ändrade dimensioneringen av personal och platser i anstaltens bostadsenheter och behovet att anställa mera personal samt av behovet att anställa ytterligare personal även för arbetet inom öppenvården. Merkostnader uppstår också på grund av att förpliktelsen att ordna eftervård utvidgas, trots att det för eftervårdens vidkommande är speciellt svårt att uppskatta vilka kostnader just den nya lagen medför.

Enligt statistiken över kommunernas ekonomi och verksamhet 2004 uppgick driftskostnaderna för anstaltsvården av barn och unga till 292 miljoner euro. Separata uppgifter om driftskostnaderna för öppenvården framgår inte av kommunernas statistik över ekonomin och verksamheten. Totala uppgifter om utgifterna för barnskyddet i hela landet finns således inte att tillgå. Helsingfors stads budget för barnskyddet 2006 går på 87 miljoner euro. Driftskostnaderna för öppenvården i hela landet har här uppskattats i proportion till driftskostnaderna för öppenvården i Helsingfors. När till utgiftsposterna läggs ytterligare de kalkylerade förhöjningarna som trätt i kraft sedan 2004 blir de beräknade totala kostnaderna för barnskyddet 2006 sammanlagt 469 miljoner euro. Av denna

summa slukar anstaltsvården av barn och unga 312 miljoner euro och öppenvården 157 miljoner euro.

Helsingfors stad anförde i sitt utlåtande om förslagen som arbetsgruppen för en totalrevision av barnskyddslagen lagt att i Helsingfors skulle de totala kostnaderna öka med i runt tal 5 miljoner euro per år, vilket är 5,7 procent av Helsingfors stads budget för barnskyddet 2006. Om kostnaderna skulle fördelas i hela landet i samma proportion som i Helsingfors, skulle det innebära en kostnadsökning om totalt 27 miljoner euro på riksnivå. Kostnaderna som lagförslaget föranleder kan dock inte uppskattas enligt en så här grov bedömning, eftersom den uppskattning som Helsingfors lämnat delvis omfattar också kostnader som inte föranleds enbart av den nya lagen. Dessutom bör man beakta Helsingfors särskilda ställning i egenskap av landets största stad, vars antal barn som klienter inom barnskyddet och kostnadsstruktur avviker från det övriga Finland.

Utifrån de uppgifter som finns tillgängliga går de totala, beräknade kostnaderna som lagförslaget medför på sammanlagt 18,8—20,2 miljoner euro. Detta är cirka 3,9—4,2 procent av de kalkylerade, totala kostnaderna för barnskyddet. En del av kostnaderna baserar enbart på kalkylerna från Helsingfors, eftersom det inte har funnits statistiska uppgifter att tillgå på riksnivå. De uppskattade totala kostnaderna fördelas enligt redogörelsen nedan.

Tabell 5. Kostnader som lagförslaget har beräknats medföra i de totala kostnaderna för barnskyddet

	Miljoner euro i året	% av totala kostnaderna för barnskyddet
Nyanställningar av ytterligare, utbildad personal till öppenvården	6,2	1,3
Ändrad dimensionering av bostadsenheternas personal och platser, se *förklaring 1	7,7—9,1	1,6—1,9
- i kommunens egna anstalter	2,7	0,6
- köpta tjänster, *förklaring 2	5,0—6,4	1,1—1,4
Utvidgad skyldighet att ordna eftervård *förklaring 3	4,4	0,9
Ökade medel för eget hushåll	0,3	0,06
Kostnader för bevakande av barnets intressen	0,2	0,04
Sammanlagt	18,8—20,2	3,9—4,2

* 1 Bestämmelserna har tre års övergångstid.

- * 2 Beräknade på två olika sätt, lägre värdet baserat på Helsingfors stads uppskattning och det högre enligt statistiska uppgifter om ett beräknat behov att utöka arbetstagarna med 200 nyanställningar.
- * 3 Hela kostnaden föranleds inte av den nya lagen.

I kostnadseffekterna har inte beaktats effekterna av investeringar i lokaler, annat behov av att utöka personalen förutom fler socialarbetare inom öppenvården och större personal som tjänstgör i bostadsenheterna, inte heller det växande behovet av vikarier eller utbildning.

Konsekvenser av att lagen om finansiering av undervisnings- och kulturverksamhet ändras

Syftet med denna proposition är att trygga kommunernas ekonomiska förutsättningar för att garantera alla läropliktiga barn som bor inom kommunens område deras grundläggande rättighet till avgiftsfri grundläggande utbildning och barn i förskoleåldern rätt till avgiftsfri förskola på det sätt som föreskrivs i lag.

Antalet barn placerade i vård utom hemmet framgår av Stakes statistikföring. Enligt de statistiska uppgifterna för 2005 var 15 066 barn i åldern 0—20 år placerade i vård utom hemmet och av dessa var 6 938 i åldern 7—15 år. Sammanlagt 5 093 barn av 7—15-åringarna var sådana, för vilka en stadskommun svarade för placeringen eller kostnaderna för placeringen, för resten svarade en tätbefolkad eller landsortsbetonad kommun. De barn som placeras i vård utom hemmet placeras dels i sin hemkommun, dels utanför hemkommunen och dessa barn har inte statistikförts separat. Av den anledningen går det inte att utifrån tillgängliga uppgifter utreda vilka kostnader som uppkommit i samband med att det ordnats undervisning för barn placerade utanför hemkommunen. Inte heller har det samlats in sådana uppgifter, av vilka det skulle framgå hur många kommuner som avtalat om fördelningen av kostnaderna.

Propositionen inverkar inte på hur kostnaderna fördelas mellan staten och kommunerna. Den medför inte heller någon ökning av kostnaderna för undervisningen på riksnivå, eftersom utbildning och anslutande i lag bestämda stödtjänster skall ordnas för samtliga

barn i läroplikts- och förskoleålder. Däremot inverkar propositionen på kostnadsfördelningen mellan kommunerna i sådana fall, då barn har placerats utanför sin hemkommun och kommunerna inte har avtalat om hur de fördelar kostnaderna mellan sig.

4.1.2 *Konsekvenser i fråga om statens utgifter*

Konsekvenser i fråga om kommunernas statsandelar

Om kommunernas uppgifter ökas enligt redogörelsen ovan skulle det medföra att kommunernas utgifter stiger med 18,8—20,2 miljoner euro på årsnivå. Statsandelen skulle öka räknad enligt 2006 års statsandelsprocent med 6,3—6,7 miljoner euro.

Övriga ekonomiska konsekvenser

Övriga ekonomiska konsekvenser kommer i synnerhet till synes i förvaltningsdomstolarnas behov av personal och i att staten ersätter kostnaderna för rättshjälp. Lagens verkningar på förvaltningsdomstolarnas behov av personal och anslag uppskattas särskilt nedan.

De kostnader för rättshjälp som staten ersätter uppskattas medföra en ytterst liten merkostnad för biträden för barn i förvaltningsdomstolarna. I barnskyddslagen intas en bestämmelse att rättshjälp som beviljas barnet ges utan avgift i sådana fall då förvaltningsdomstolen på eget initiativ förordnar ett eget biträde för barnet till domstolsbehandlingen av ett barnskyddsärende.

Konsekvenser med avseende på förvaltningsprocessen

Omhändertagande av barn är ärenden av mycket stor betydelse. När systemet för omhändertagande av barn förenklas på så sätt att redan beslutet i första instans fattas av en

domstol i stället för av en förvaltningsmyndighet medför detta en ökad arbetsmängd i domstolen. För att uppnå syftet med den förklarade processen, dvs. att snabbare få ett slutgiltigt beslut i ärenden som gäller omhändertagande, bör förvaltningsdomstolarna garanteras tillräckliga resurser i förhållande till den växande arbetsbördan. Behovet är inte lika stort i alla förvaltningsdomstolar, för antalet ärenden som rör omhändertagande och som domstolen skall pröva varierar. Av ärendena behandlar Helsingfors förvaltningsdomstol 30 procent, Tavastehus, Kuopio och Åbo förvaltningsdomstolar cirka 15 procent var och Kouvolan, Uleåborgs, Vasa och Rovaniemi förvaltningsdomstolar 10 procent var.

Om domstolarna inte kan få de tilläggsresurser som krävs för att behandla ärendena om omhändertagande på behörigt sätt måste förvaltningsdomstolarna väsentligt sänka den nivå, på vilken de handlägger sina övriga kategorier av ärenden. Detta medför åter svårigheter inom förvaltningsprocessen med avseende på hela systemet med rättssäkerhet. Faran är att rättssäkerheten, individernas välfärd och företagets konkurrenskraft försämras.

Enligt diarieuppgifterna avgjorde förvaltningsdomstolarna under 2005 omkring tusen ärenden om omhändertagande. Dessa beslut har inte grupperats exempelvis enligt huruvida ett ärende gällde flera barn i samma familj eller så att exakta uppgifter om antalet underställningar och besvär på samma grunder skulle finnas tillgängliga. Enligt uppgifter i ett forskningsarbete som omfattar vissa tidigare år är antalet ärenden dock färre än nämnda tusen, cirka 350—500 årligen. Mest ärenden har domstolarna behandlat under de senaste åren. Även de preliminära uppgifterna för 2006 ger vid handen att antalet ärenden fortsättningsvis ökar. I och med lagändringen kan mängden ärenden öka också därför att till förvaltningsdomstolen förs även sådana ansökningar som i det nuvarande systemet blir förkastade i nämnden.

Domstolarnas handläggningstider har under den senaste tiden ägnats allt större uppmärksamhet, i synnerhet i Europeiska människorättsdomstolens beslutspraxis i fråga om rättvis rättegång. I Finland har förvaltnings-

domstolarna klarat att avgöra nästa 90 procent av ärendena om omhändertagande inom mindre än 9 månaders tid. Detta är jämfört med andra kategorier av ärenden som enligt lag skall behandlas som brådskande ett rimligt resultat. Tiderna för behandlingen i genomsnitt har emellertid förlängts. När det gäller behandlingstiderna förekommer också skillnader mellan de olika förvaltningsdomstolarna, men de kan åtminstone tills vidare inte anses äventyra möjligheten till samma rättssäkerhet på olika håll i landet. Situationen är dock sådan att i fortsättningen klarar inte förvaltningsdomstolarna att utan extra resurser svara mot kraven på kortare behandlingstider eller på att ens hålla dem på nuvarande nivå, i synnerhet som förfarandet med behandlingen av ansökan om omhändertagande enligt den föreslagna lagen skall vara rapp och flexibel och muntliga förhandlingar ordnas betydligt oftare än för närvarande.

Den största ökningen av arbetsmängden kommer att förorsakas uttryckligen av det ökade antalet muntliga förhandlingar. Under tidigare år har muntliga förhandlingar ordnats i ungefär vart femte ärende. Enligt en uppskattning kommer efter att den nya lagen har trätt i kraft muntliga förhandlingar att ordnas i fyra av fem ärenden. Antalet muntliga förhandlingar beräknas öka med åtminstone cirka 300. Även vissa andra reformer i lagförslaget kommer att kräva åtgärder från förvaltningsdomstolarnas sida som de inte utför för tillfället. Sådana är t.ex. interimistiska förordnanden i anhängiggjorda ärenden.

På basis av det ökande antalet ärenden, den växande andelen muntliga förhandlingar och kalkylerade arbetsmängden i förvaltningsdomstolarna beräknas förvaltningsdomstolarnas arbetsbörda öka i fråga om ärenden om omhändertagande med 12—14 årsverken. Behovet av tilläggsanslag uppgår till cirka 970 000 euro i året.

I och med att de muntliga förhandlingarna ökar väsentligt förutsätter de åtminstone i Helsingfors extra satsningar också på verksamhetslokalerna. Helsingfors förvaltningsdomstol har för närvarande två rättegångssalar för muntliga förhandlingar. De kommer inte i framtiden att längre räcka till, utan resurser måste reserveras för att hyra ytterligare en tredje rättegångssal med anslutande ut-

rymmen. Det beräknade behovet av tilläggsanslag är ungefär 35 000 euro i året.

Lagförslagets ekonomiska konsekvenser med avseende på förvaltningsprocessen är således i runt tal en miljon årligen.

4.1.3 *Konsekvenser för företagen*

Bestämmelserna om barnskyddsanstalternas verksamhetsvillkor, såsom personalens storlek och antalet barn som vårdas, är avsedda att tillämpas på anstaltsvården inom barnskyddet på samma grunder i såväl kommunal som privat verksamhet. För ifrågakommande bestämmelser och deras ikraftträdande föreslås en tre års övergångsperiod, efter vilken de i lagen föreskrivna villkoren för verksamheten skall vara uppfyllda i samtliga barnskyddsanstalter. Övergångsperioden möjliggör en flexibel anpassning av verksamheten till de nya kraven. Övergångsperioden gör det också möjligt att beakta kostnader som de skärpta kraven innebär för privata företag i avtalen med kommunerna om köp av tjänster.

4.1.4 *Konsekvenser för hushållen*

Avsikten är att genom de föreslagna bestämmelserna trygga det ekonomiska och övriga stöd som barn och familjer behöver i situationer, där barnets utveckling eller hälsa äventyras eller hotas att äventyras. Bl.a med hjälp av barnskyddslagens bestämmelser om tryggnad av försörjning och boende strävar man att påverka förhållandena så att barnets eller familjens behov av barnskydd inte enbart beror på otillräcklig försörjning, avsaknad av bostad eller övriga bristfälliga boendeförhållanden.

Ekonomiska omständigheter får inte heller utgöra hinder för ett barn som placerats i vård utom hemmet att träffa sina närstående, i lagen åläggs kommunen att stöda barnet i att upprätthålla kontakten med familjen, vid behov även ekonomiskt.

I den nya lagen föreslås noggrannare bestämmelser än tidigare om dispositionsmedlen avsedda för ett placerat barns personliga behov. Unga i eftervård får en bättre ekonomisk situation genom bestämmelserna enligt

vilka av ett placerat barns eller en ungs personers inkomster enligt lagen om klientavgifter inom social- och hälsovården avsätts en större del än tidigare till barnets eller den unga personens egen disposition.

Avsikten är också att förbättra familjevårdarnas ställning och förutsättningar att ta hand om barnen som de har i sin vård med hjälp av preciserade bestämmelser som rör familjevårdarens rätt till ersättningar och arvode under tiden för eftervård och även efter att vårdnaden om ett barn överförs på dem.

4.2 **Konsekvenser för myndigheternas verksamhet**

4.2.1 *Konsekvenser för samarbetet mellan myndigheterna*

Den föreslagna lagen har till syfte att effektivisera myndigheternas samarbete i strävandena att främja barns, unga personers och deras familjers välfärd och förebygga problem samt vid ordnandet av barnskyddet. När målsättningen genomförs skall det inte såsom för närvarande råda någon oklarhet om uppgiftsfördelningen mellan myndigheterna, något som i värsta fall ställer hinder för att tillräckligt snabbt observera barnets och familjens behov av hjälp och för att få behövliga tjänster. Avsikten är att speciellt förtydliga bestämmelserna om anmälningsskyldigheten och det inledande skedet som klient inom barnskyddet för att barn och familjer som behöver stöd skall kunna identifieras tidigare än för närvarande och erbjudas just sådant stöd som de behöver.

4.2.2 *Konsekvenser för kommunernas och förvaltningsdomstolarnas verksamhet*

En beskrivning av lagens konsekvenser för kommunernas och förvaltningsdomstolarnas verksamhet ingår ovan under punkt 4.1 Ekonomiska konsekvenser.

4.2.3 *Konsekvenser för länsstyrelsernas verksamhet*

I barnskyddslagen föreslås egentligen inte några nya uppgifter för länsstyrelserna. Läns-

styrelsernas arbetsmängd påverkas speciellt av barnskyddslagens bestämmelser om tillsyn över begränsande åtgärder som tillämpas i anstaltsvården, som riksdagen antog redan tidigare våren 2006. Ifrågavarande bestämmelser träder i kraft från den 1 november 2006.

Länsstyrelsens uppgifter i tillsynen över barnskyddet baserar även i fortsättningen huvudsakligen på den allmänna lagstiftningen, såsom socialvårdslagen, kommunallagen, länsstyrelselagen samt lagen om tillsyn över privat socialservice. De nya bestämmelser som arbetsgruppen för en totalrevidering av barnskyddslagen lagt speciellt med avseende på tillsynen över familjevården intas inte i barnskyddslagen med undantag för bestämmelsen om informationsflödet mellan kommunerna och länsstyrelserna i fråga om samtliga missförhållanden och brister som observerats på vårdplatser utom hemmet. Länsstyrelsernas uppgifter utvidgas i detta skede inte till att omfatta tillsynen över familjevården och avsikten är att i samband med en reformering av lagstiftningen om familjevård dryfta huruvida sådan tillsyn behövs.

Den kontinuerligt ökande mängden privata tjänster har bidragit till att öka länsstyrelsernas arbetsbörda. I samband med att antalet privata barnskyddsanstalter växer ökar bl.a. ändringsansökningarna enligt lagen om tillsyn över privat socialservice om den person som är ansvarig för servicen, ändring av antalet klientplatser och ändring i verksamhetens utformning. Även tillsynsuppgifterna tillika med socialmyndigheten i den kommun där enheten är belägen har ökat. Dessutom ökar parallellt med att antalet enheter växer mängden klagomål som rör enheternas verksamhet. Länsstyrelsernas tillsynsuppgifter är ofta komplicerade, kräver uppföljning under en längre tid och flera inspektionsbesök. Tidsmässigt kräver inspektionen av en verksamhetsenhet minst två dagar även i sådana fall då det konstateras att det inte finns något behov av ytterligare uppföljning. Enligt länsstyrelserna skulle det lämpliga antalet inspektioner vara ett besök i verksamhetsenheten vart annat år. Också verksamhetsenheterna själva väntar och hoppas på regelbundna inspektionsbesök från länsstyrelsernas sida.

En effektivisering av tillsynen över den pri-

vata socialservicen samt i vidare bemärkelse behoven av att ändra hela lagstiftningen om tillsynen och styrningssystemet kan inte avgöras enbart med hjälp av instrumenten i barnskyddslagen. Dessa frågor bör senare analyseras skilt vid en revidering av lagstiftningen om hela systemet för tillsyn över socialvården och speciellt lagen om tillsynen över privat socialservice.

I och med revideringen av barnskyddslagen antas en mera detaljerad reglering för sin del underlätta arbetet för länsstyrelsen som fungerar som tillsynsmyndighet. Däremot kräver arbetet med att omsätta barnskyddslagens reformer i praktiken år av samarbete från länsstyrelsens sida med myndigheter, organisationer och övriga intressentgrupper verk samma inom barnskyddet. Länsstyrelsernas roll som koordinerande tillsyns- och styrande myndighet är av stor betydelse för hela reformarbetet.

4.3 Samhälleliga konsekvenser

Den föreslagna lagen syftar till att speciellt förbättra förhållandena för barn, ungdomar och deras familjer som befinner sig i en utsatt situation och uppfylla deras grundläggande rättigheter. Lagens detaljerade bestämmelser om förfaranden och stödåtgärder främjar ett jämlikt bemötande och rätten till stöd oberoende av inom vilken kommuns område vederbörande är bosatta.

Avsikten är att förbättra ställningen för barn i vård utom hemmet bl.a. genom att poängtera barnets rätt till mänskliga relationer och kontakter, utöka antalet personer som vårdar barn för att garantera en högre kvalitet i vården och omsorgen och genom att precisera rätten till dispositionsmedel och medel för eget hushåll. Speciellt unga personer som håller på att bli självständiga får en bättre ställning, likaså höjs effekten av stöd inom barnskyddet på lång sikt genom att barns och unga personers rätt till tillräckligt stöd i eftervården ges större tyngd.

När barn och unga personer i en sårbar situation får en bättre ställning och erbjuds stöd i ett tidigare skede förbättrar detta också samtidigt levnadsförhållandena för andra samhällsmedlemmar genom att sociala problem såsom utslagenhet och kriminalitet re-

duceras.

Bestämmelsen om att höja minimantalet personer som arbetar inom en barnskyddsanstalt, speciellt personalen inom en enskild bostadsenhet, har en sysselsättningsfrämjande verkan. I och med att behörighetskraven för socialarbetare poängteras torde det höja ifrågavarande yrkes status och eventuellt också lönen när det råder brist på arbetskraft.

Propositionen har även vissa konsekvenser för jämställdheten mellan könen. I avtal om vårdnad om barn som fastställts inom socialväsendet under åren 2001–2005 hade avtalet ungefär sju gånger oftare ingåtts med modern än med fadern. Fäderna har alltså klart oftare än mödrarna ställningen som den förälder som inte har vårdnad om barnet. Detta har beaktats bl.a. i propositionens bestämmelser om principerna för barnskyddet och olika barnskyddssituationer genom ett omnämnande även av rättigheterna och skyldigheterna för den förälder som framtogs vårdnaden.

Såsom konstaterats ovan är de allmänna orsakerna till behovet av barnskyddstjänster psykiska problem och missbruksproblem bland föräldrarna. I synnerhet har missbruksproblemen bland mödrar ökat och har konstaterats ha betydelse t.ex. vid omhändertagande av barn. I förslaget har tagits in en uttrycklig bestämmelse om ordnandet av nödvändig hälso- och socialvårdsservice som skydd för gravida kvinnor och de ofödda barnen. Förslaget motsvarar delvis gällande lag, men skyldigheten åläggs förutom hälso- och sjukvårdsmyndigheterna även socialvårdsmyndigheterna. Stödet för väntande mödrar är särskilt viktigt med tanke på skyddet för de ofödda barnen.

Den större andelen mödrar än fäder som ensamförsörjare bör även beaktas vid bedömningen av problem som hänger ihop med kvinnors alkoholbruk och anknytande problem samt vid ordnandet av tjänster. Med tanke på barnskyddet har dock båda könen möjligheter att få bl.a. missbrukarvård och mentalvårdsservice betydelse.

Barnskyddsbehovet bottnar också ofta i familjevåld. Enligt en omfattande enkät i Finland har var femte finländsk kvinna som lever i en parrelation upplevt våld eller hot om våld från sin nuvarande make (Heiskanen & Piispa. Usko, toivo, hakkaus: kyselytutki-

mus miesten naisille tekemästä väkivallasta, 1998). Enligt Statistiskcentralens statistik över dödsorsaker miste i genomsnitt 19 kvinnor per år livet under åren 1996–2003 som offer för våld från make eller partner. Enligt en undersökning som gjorts vid mödra- och barnrådgivningarna hade 18 % av kvinnorna upplevt våld eller hot om våld i sin parrelation (Perttu Sirkka, Våld mot kvinnor i parrelationer och sållning därav vid rådgivningsbyråer för mödra- och barnavård. Social- och hälsovårdsministeriets rapporter 2004:6). Tjänster bör dock tillhandahållas alla parter i våldet: offren, vittnen och gärningsmännen.

Arbetstagarna inom barnskyddet är till övervägande del kvinnor. De kan i sitt yrke bli utsatta även för fysiskt och psykiskt våld samt hot om våld. De föreslagna bestämmelserna om pararbete och sakkunskap till stöd för beredningsarbetet i fråga om beredning av omhändertagande och vård utom hemmet ger förutom barnskyddsklienterna även arbetstagarna en bättre ställning och ett bättre rättsskydd.

5. Beredningen av propositionen

5.1 Beredningsskeden och -material

Enligt regeringsprogrammet för statsminister Vanhanens regering revideras barnskyddslagen under innevarande regeringsperiod förutom att barnskyddsarbetet ges större tyngd. Avsikten är att revidera barnskyddslagen som ett led i programmet för utveckling av barnskyddet, som utgör ett delprojekt inom utvecklingsprojektet för det sociala området (www.sosiaalihanke.fi). Programmet för utveckling av barnskyddet genomförs under ledning av social- och hälsovårdsministeriet åren 2004–2007. Bakom utvecklingsprogrammet ligger ett utvecklingsarbete som spänner över en lång tidsperiod samt behovet av att revidera lagstiftningen.

Utvecklingsprogrammet har som mål att förbättra ställningen för barn och unga personer och trygga deras välfärd genom att man i samråd med kommuner, organisationer och privata serviceproducenter utarbetar ett program som styr utvecklingen inom barnskyddsarbetet under en längre tid. Avsikten är att förbättra barnskyddets verksamhetsbe-

tingelser och arbetstagarnas specialiserade kompetens samt skapa ett rikstäckande, regionvis fungerande system för barnskyddets tjänster, som bl.a. tryggar tillgången till sådan specialservice som barn behöver. Utvecklingsprogrammet samlar och utnyttjar tidigare resultat från utvecklingsarbete och forskning, som man strävar att tillämpa som en del av det grundläggande arbetet inom barnskyddet.

I utvecklingsprogrammet har hela barnskyddet indelats i sju delområden, som är barnpolitik, servicesystem och servicekedjor, arbetets inledande skede och öppenvård, omhändertagande, vård utom hemmet och eftervård, kärnfrågorna inom barnskyddet samt en revidering av barnskyddslagen. Under 2005 färdigställdes slutrapporterna och utvecklingsförslagen från de olika delområdena, som har publicerats huvudsakligen på finska på programmets webbsidor (www.sosiaaliporssi.fi >Sosiaalihanke>Lastensuojelun kehittämisohjelma>Aineistot).

Social- och hälsovårdsministeriet tillsatte den 5 januari 2005 en arbetsgrupp för att bereda en totalrevision av barnskyddslagen. Arbetsgruppen var sammansatt av företrädare för social- och hälsovårdsministeriet, Forsknings- och utvecklingscentralen för social- och hälsovården Stakes, justitieministeriet, Uleåborgs förvaltningsdomstol, länsstyrelsen i Västra Finlands län, städerna Helsingfors och Vanda, barnskyddsorganisationerna samt Finlands Kommunförbund.

Arbetsgruppen satte som mål att förtydliga och revidera barnskyddslagen så att den praktiska barnskyddsverksamheten kan fungera klientinriktat och att sådana situationer där barnets bästa inte skulle bli beaktat kan undvikas. Ett ytterligare mål var att revidera lagen på så sätt att det vid verkställigheten av denna uppstår så få konflikter och tolkningsproblem som möjligt.

Arbetsgruppen hade till uppgift att bereda de principiella ändringar som eventuellt behöver intas i lagen samt att avgöra åtminstone följande frågeställningar:

1) vilka instanser fattar besluten i barnskyddsärenden

2) hur kan barnets bästa beaktas i olika situationer, speciellt i förhållande till föräldrarnas rättigheter

3) beskriva barnskyddsprocessen i lagen

4) i vilken omfattning är kommunen skyldig att ordna tjänster i förhållande till barnets eller den unga personens rätt till service

5) gränsdragningen mellan anstaltsvård och öppenvård

6) regleringen av producenter som tillhandahåller privata barnskyddstjänster

7) vilka begrepp skall användas i barnskyddslagen samt

8) övriga ändringar som behöver företas i lagstiftningen.

När arbetsgruppen för en totalrevidering av barnskyddslagen lade sina förslag beaktades den information som arbetsgruppen fått via programmet för utveckling av barnskyddet om läget för närvarande och de aktuella problemen inom barnskyddet samt de utvecklingsförslag som utarbetats inom ramen för utvecklingsprogrammet. Arbetsgruppen arrangerade dessutom våren 2005 allt som allt sju utfrågningar, där en stor grupp sakkunniga inom barnskyddet blev hörda. Arbetsgruppen utnyttjade ytterligare när den utarbetade sina förslag ett stort antal förslag och promemorior från tidigare arbetsgrupper i anknytning till revideringen av barnskyddslagen. Av dessa kan speciellt nämnas kommissionen för utredning av beslutsprocessen i frågor som gäller barnrätt (Kommittébetänkande 1995:12) samt arbetsgruppen för tillsyn över privat service inom barnskyddet (Social- och hälsovårdsministeriets arbetsgruppspromemorior 2001:29).

Arbetsgruppen för en totalrevidering av barnskyddslagen överlämnade sin promemoria (Social- och hälsovårdsministeriets utredningar 2006:25) till social- och hälsovårdsministeriet den 16 maj 2006. Promemorian innehåller ett förslag till ny barnskyddslag. Bestämmelserna som riksdagen antagit den 29 mars 2006 om begränsningar och begränsande åtgärder i barnskyddslagen föreslogs bli intagna oförändrade i sak i den nya barnskyddslagen.

Arbetsgruppens promemoria skickades på remiss till ett 80-tal olika instanser, som bestod av såväl myndigheter som organisationer.

Propositionen baserar på förslagen arbetsgruppen för en totalrevidering av barnskyddslagen lagt och utlåtandena som läm-

nats in. Propositionen har beretts som ett tjänsteuppdrag vid social- och hälsovårdsministeriet. Lagen om ändring av lagen om undervisnings- och kulturverksamhet har beretts i samarbete med undervisningsministeriet. Lagen om ändring av namnlagen samt speciellt barnskyddslagens bestämmelser som rör förvaltningsdomstolarna har beretts i samråd med justitieministeriet. Vid beräkningen av kostnadseffekterna har man utnyttjat förutom ovan nämnda instanser bl.a. den sakkunskap som Stakes och Kommunala arbetsmarknadsverket förfogar över.

Propositionen har behandlats i delegationen för kommunal ekonomi och -förvaltning.

5.2 Remissyttranden och hur de beaktats

Följande instanser lämnade utlåtanden om promemorian från arbetsgruppen för en totalrevision av barnskyddslagen: social- och hälsovårdsministeriets hälsoavdelning och jämställdhetsenhet, justitieministeriet, undervisningsministeriet, inrikesministeriets kommun- och polisavdelningar, finansministeriet, arbetsministeriet, utbildningsstyrelsen, barnombudsmannens byrå, minoritetsombudsmannens byrå, riksdagens justitieombudsman, Forsknings- och utvecklingscentralen för social- och hälsovården Stakes, Finlands Kommunförbund, länsstyrelserna, kompetenscentrumen inom det sociala området, förvaltningsdomstolarna, högsta domstolen, Helsingfors hovrätt, S:t Michels tingsrätt, Centralförbundet för Barnskydd, Rädna Barnen rf, Mannerheims Barnskyddsförbund, Ensi- ja turvakotien liitto ry, Pesäpuu ry, Förbundet för Familjevård i Finland rf, Nuorten Ystävät ry, SOS-lapsikylä ry, Yksityisten perhekotien ja lastensuojelulaitosten yhdistys Luja ry, Sukupuu ry, Familjevärnets Centralförbund Pesue rf, Miessakit rf, Fackorganisationen för högutbildade inom socialbranschen Talentia rf, Socialombudsmännen rf, Barnläkarföreningen i Finland rf, Suomen Psykologiliitto, Förbundet för den offentliga sektorn och välfärdsområdena JHL rf, Företagare inom Hälso- och Sjukvården Teso rf, Sosiaalialan Työnantaja- ja Toimialaliitto, Finlands Juristförbund, Finlands Advokatförbund, Finlands Rättshjälpsjuristerna rf, Förbundet för mänskliga rättigheter, Helsing-

fors rättshjälpsbyrå, Jyväskylän, Åbo, Lapplands och Helsingfors universitet, Lahden ammattikorkeakoulu, Sosiaalialan ammattikorkeakoulutuksen verkosto, Stiftelsen Diakonissanstalten i Helsingfors, Helsingfors stad, organen som ansvarar för socialvården i städerna Vanda, Tammerfors, Kuopio, Lahti, Björneborg och i kommunerna Hauho och Mäntsälä, samkommunen för Egentliga Finlands barnskydd, samkommunen för landskapet Kajanaland samt från Kyrkostyrelsen.

Under beredningsarbetets gång fick tjänstemännen ytterligare högsta förvaltningsdomstolens utlåtande om lagförslaget.

Överlag ansåg remissorganen att en totalrevision av barnskyddslagen behövs och att de föreslagna principerna för revisionen går i rätt riktning.

Arbetsgruppens förslag till definition av förebyggande barnskydd ansågs vara för snävt formulerad, i synnerhet som den inte inkluderade strukturellt barnskyddsarbete, sådant som att utveckla barnets uppväxtförhållanden. Barnombudsmannen och barnskyddsorganisationerna förutsatte i sina yttranden att förpliktelserna att trygga barnens välfärd utvidgas att omfatta förutom kommunens även statens åtgärder.

Den kanske största kritiken mötte arbetsgruppens förslag att begränsa barnets rätt att föra sin talan, enligt vilka rätten att självständigt föra sin talan skilt utom vårdnadshavaren i huvudsak gäller barn först när det fyllt 15 år. Detta ansågs inte gå i linje med kraven att barnet garanteras den grundläggande och mänskliga rättigheten till delaktighet och ett jämlikt bemötande.

Remissorganen ansåg det inte heller vara motiverat så som arbetsgruppen föreslog, att familjevårdarens rätt att anföra besvär stryks och vårdarens ställning ändras till att endast vara en part som blir hörd vid ändring av platsen för vård utom hemmet och avslutande av omhändertagande.

Remissorganen understödde i regel det föreslagna systemet för beslutsfattandet. I synnerhet förslaget att förvaltningsdomstolen fattar beslutet i första instans i ärenden som gäller tvångsomhändertagande fick ett brett understöd. Högsta förvaltningsdomstolen motsatte sig trots allt detta i motsats till exempelvis förvaltningsdomstolarna och justi-

tieministeriet. Fyra remissorgan ansåg att en allmän domstol, dvs. tingsrätten, skulle vara en lämpligare instans att fatta beslut i ärenden som rör omhändertagande. Enstaka yttranden lyfte även fram en familjedomstol och ett av kommunen tillsatt kollegialt sakkunnigorgan som den beslutsfattande instansen.

Flera remissorgan fäste uppmärksamhet vid förslagets kostnadseffekter, som arbetsgruppen enligt deras uppfattning inte uppskattat tillräckligt noga. Bestämmelserna om personalens storlek i anstaltsvården, personalens behörighet samt antalet barn som vårdas tillsammans antogs medföra de största kostnadseffekterna. Dimensioneringarna ansågs vara alltför strikta, likaså behörighetskraven, som man var rädd för att skulle trissa upp kostnaderna inom anstaltsvården i sådan omfattning att detta skulle reducera förutsättningarna för lagens mål att satsa på öppenvården. Dessutom kunde utbudet på platser för vård utom hemmet minska. Däremot ansågs förslagen motiverade med avseende på vården och omsorgen om barn i anstaltsvård.

Synpunkterna som framförts i yttrandena beaktades i mån av möjlighet i den fortsatta beredningen av regeringens proposition. Lagförslaget och motiveringarna till detta preciserades på många sätt.

6. Samband med andra propositioner

I regeringens proposition om en revision av barnskyddslagen är det huvudsakligen fråga om att reformera barnskyddets innehåll. Propositionens organisatoriska konsekvenser berör i synnerhet systemet för beslutsfattandet inom barnskyddet. Skyldigheten att ordna barnskydd föreslås dock fortsättningsvis vara en uppgift för kommunerna. Regeringen överlämnade den 29 september 2006 till riksdagen en proposition med förslag till lag om en kommun- och servicestrukturreform (RP 155/2006 rd). Lagen föreskriver om ansvaret för att ordna vissa social- och hälsovårds-

tjänster på ett sätt som delvis avviker från gällande lagstiftning. Trots att lagen fortsättningsvis lägger ansvaret för att ordna barnskyddet på kommunen har man strävat att beakta kommunsamarbete i sådana bestämmelser i förslaget till barnskyddslag, där det vore ändamålsenligast att sköta förpliktelserna i samråd mellan flera kommuner. Exempelvis planen för ordnandet och utvecklandet av barnskyddet kunde således också utarbetas som en gemensam plan för flera kommuner.

Regeringen överlämnade den 19 oktober 2006 till riksdagen en proposition med förslag till ändring av 6 § i folkhälsolagen och 6 § i socialvårdslagen samt av vissa lagar som har samband med dem (RP 235/2006 rd) på så sätt, att ansvaret för verkställigheten av uppgifter i anknytning till socialvården och folkhälsoarbetet kunde vara fördelat på ett eller flera kollegiala organ tillsatta av kommunen. I propositionen föreslås ytterligare att de temporära bestämmelserna om förvaltningsförsök inom barndagvården upphävs. Avsikten är att lagarna skall träda i kraft från början av 2007. Nämnda proposition kan eventuellt inverka på de begrepp som använts i barnskyddslagen i det avseendet att i lagen används begreppet organet som ansvarar för socialvården för det kollegiala organ som avses i 6 § 1 mom. i socialvårdslagen. I förslaget till barnskyddslag ingår dock en definition för det organ som motsvarar organet som sköter uppgifterna i anslutning till verkställigheten av socialvården och hänvisning till det organ som avses i 6 § 1 mom. i socialvårdslagen. Därmed torde användningen av det valda begreppet inte leda till missförstånd även om socialvårdslagen skulle ändras så som det föreslås i propositionen.

Behandlingen av barnskyddslagen kan eventuellt påverkas av att Haagkonventionen om skydd för barn träder i kraft (närmare redogörelse ingår under punkt 2.2 Den internationella utvecklingen samt lagstiftningen i utlandet).

DETALJMOTIVERING

1. Lagförslag

1.1 Barnskyddslagen

1 kap.

Allmänna bestämmelser

1 §. Lagens syfte. I 1 § i gällande barnskyddslag föreskrivs om barnets rättigheter.

Sedan barnskyddslagen trädde i kraft har bestämmelser om barnets rättigheter bl.a. utfärdats i grundlagen och i de konventioner om mänskliga rättigheter som trätt i kraft i Finland, i synnerhet i konventionen om barnets rättigheter. Således är det inte längre nödvändigt att föreskriva särskilt om barnets rättigheter i barnskyddslagen.

I 1 § föreslås en bestämmelse om de mål man strävar efter att uppnå med hjälp av lagen. Lagens syfte är att trygga barnets rätt till en trygg uppväxtmiljö, en harmonisk och mångsidig utveckling samt till särskilt skydd.

2 §. Ansvar för barnets välfärd. I lagen angående vårdnad om barn och umgängesrätt föreskrivs om vårdnadshavarens skyldigheter som barnets fostrare. Paragrafens 1 mom. innehåller en hänvisning till lagen. Syftet med bestämmelsen är att betona föräldrarens och andra vårdnadshavarens primära skyldighet att trygga en balanserad utveckling och välfärd enligt lagen angående vårdnad om barn och umgängesrätt. I gällande barnskyddslag ingår ingen motsvarande bestämmelse, men i motiveringen till lagen lyfts föräldrarnas primära ansvar som fostrare fram.

I 1 § i lagen angående vårdnad om barn och umgängesrätt definieras vårdnad. Syftet med vårdnaden om barn är att trygga en balanserad utveckling och välfärd för barnet enligt dess individuella behov och önskemål. Vårdnaden bör trygga positiva och nära människokontakter i synnerhet mellan barnet och föräldrarna. Barn skall ges en god vård och uppfostran samt ägnas en med hänsyn till barnets ålder och utveckling behövlig tillsyn och omsorg. Barnet bör såvitt möjligt ges en trygg och stimulerande uppväxtmiljö samt en

utbildning som motsvarar dess anlag och önskemål. Barn bör uppfostras så att det får förståelse, trygghet och ömhet. Barnet får inte undertryckas, agas eller utsättas för annan kränkande behandling. Barnet bör stödas och uppmuntras i sin utveckling till självständighet, ansvarsfullhet och vuxenhet.

Målet för den föreslagna bestämmelsen är att principen enligt artikel 18 punkt 1 i konventionen om barnets rättigheter att föräldrar eller vårdnadshavare har huvudansvaret för barnets uppfostran och utveckling skall betonas även i barnskyddslagen. Enligt bestämmelsen i konventionen skall konventionsstaterna göra sitt bästa för att säkerställa erkännandet av principen att båda föräldrarna har gemensamt ansvar för barnets uppfostran och utveckling. Föräldrar eller, i förekommande fall, vårdnadshavare har huvudansvaret för barnets uppfostran och utveckling. Barnets bästa skall för dem komma i främsta rummet.

I 2 mom. betonas skyldigheten för myndigheter som kommer i kontakt med barn och familjer att stöda föräldrarna och vårdnadshavarna i deras uppgift som fostrare. Målet skall vara att erbjuda familjerna nödvändig hjälp tillräckligt tidigt och att barnet och familjen vid behov skall anvisas barnskydd.

Enligt 19 § 3 mom. i grundlagen skall det allmänna stödja familjerna och andra som svarar för omsorgen om barn så att de har möjligheter att trygga barnens välfärd och individuella uppväxt. Även enligt artikel 18 punkt 2 i konventionen om barnets rättigheter skall konventionsstaterna för att garantera och främja de rättigheter som anges i denna konvention ge lämpligt bistånd till föräldrar och vårdnadshavare då de fullgör sitt ansvar för barnets uppfostran.

I 3 mom. föreskrivs för det första om barnskyddets skyldighet att stöda vårdnadshavare, föräldrar och andra personer som svarar för barnets vård och fostran vid fostran av och omsorg om barnet. Bestämmelsen motsvarar i sak främst 2 § 1 mom. och 9 § 1 mom. i gällande barnskyddslag.

Enligt 2 § 1 mom. i gällande barnskyddslag är barnskyddets syfte att trygga barnets i 1 § nämnda rättigheter genom att påverka de allmänna uppväxtförhållandena, genom att

stöda vårdnadshavarna vid fostran av barn samt genom att genomföra familje- och individinriktat barnskydd.

Enligt 9 § 1 mom. i barnskyddslagen skall i fråga om familje- och individinriktat barnskydd barnets bästa beaktas i första hand och fostringsmöjligheterna för barnets föräldrar och andra personer som sköter barnet stödas så att för barnet gynnsamma uppväxtförhållanden stabiliseras. Enligt motiveringen ger bestämmelsen uttryck för den normalitetsprincip som även allmännare antagits inom socialvården. Enligt principen är målet för det på familjen och individen inriktade barnskyddet att i första hand stöda vårdnadshavarna vid fostran av barn. När socialarbetaren stöder vårdnadshavarna vid fostran av barn, ankommer det på honom att främja föräldrarnas förmåga att förstå barnets behov och tillmötesgå dem. Även i konfliktsituationer borde det samhällsliga ingripandet vara sådant att det främjar familjemedlemmarnas utveckling samt är objektivt och positivt.

Bestämmelsens ordalydelse har preciserats så att där nämns att stödet inom barnskyddet skall ges genom att nödvändiga tjänster och stödåtgärder ordnas.

I det föreslagna 3 mom. föreskrivs dessutom om att det är barnskyddet som i sista hand ansvarar för att barnets välfärd tryggas. Bestämmelsen motsvarar i sak främst 2 § 2 mom. i gällande barnskyddslag, enligt vilket målet för barnskyddet är att barnet under alla förhållanden får en sådan vård varom stadgas i lagen angående vårdnad om barn och omgänsrätt.

Barnskyddet skall trygga barnets rättigheter, såsom rätten till en harmonisk utveckling, trygghet och välfärd i alla situationer, även när föräldrarna av en eller annan orsak inte förmår göra det. Om t.ex. åtgärder som främjar barns välfärd enligt 2 kap. eller stödåtgärder inom öppenvården enligt 7 kap. inte räcker till för att trygga barnets välfärd, skall barnskyddet i sista hand omhänderta barnet och ordna vård av barnet utom hemmet eller vidta andra åtgärder för att vården av och omsorgen om barnet skall kunna ordnas. Då kan det i vissa fall således bli aktuellt t.ex. med en överföring av vårdnaden.

3 §. Barnskydd. Syftet med paragrafen är att precisera vad som avses med barnskydd.

Enligt 1 mom. avses med barnskydd endast barn- och familjeinriktat barnskydd. Med begreppet förebyggande barnskydd avses åtgärder för främjande av barns och unga personers välfärd enligt 2 kap.

Paragrafens 2 mom. motsvarar i sak närmast 8 § i gällande barnskyddslag som handlar om verksamhetsformer för det familje- och individinriktade barnskyddet. Utöver stödåtgärderna inom öppenvården, omhändertagande och därtill ansluten vård utom hemmet och eftervård nämns som ny verksamhetsform för det barn- och familjeinriktade barnskyddet utredning av behovet av barnskydd och brådskande placering av barn, vilket motsvarar nuvarande brådskande omhändertagande. Närmare bestämmelser om utredningen av behovet av barnskydd ingår i 27 § och om brådskande placering i 38 och 39 §.

I 3 mom. definieras mera ingående vad som avses med förebyggande barnskydd. Utöver åtgärder som gäller uppföljning och utveckling av barns och ungas uppväxtförhållanden samt utveckling av tjänster består förebyggande barnskydd av särskilt stöd för barnet och familjen inom ramen för kommunens basservice. I detta sammanhang förutsätts inte att barnet eller familjen är klient inom det barn- och familjeinriktade barnskyddet. Ansvariga för det förebyggande barnskydd skulle i synnerhet vara rådgivningsbyråerna för mödra- och barnavård och annan hälso- och sjukvård, dagvården, skolan och ungdomsarbetet.

4 §. Centrala principer för barnskyddet. I paragrafen föreskrivs om centrala principer för barnskyddet. I sak ingår motsvarande bestämmelser delvis i gällande barnskyddslags 9 § som gäller centrala principer för familje- och individinriktat barnskydd. Skyldigheten att stöda föräldrarna enligt 9 § 1 mom. i barnskyddslagen ingår dock redan i den föreslagna 2 §.

Enligt 9 § 1 mom. i barnskyddslagen skall i fråga om familje- och individinriktat barnskydd barnets bästa beaktas i första hand och fostringsmöjligheterna för barnets föräldrar och andra personer som sköter barnets stödas så att för barnet gynnsamma uppväxtförhållanden stabiliseras. När vård utom hemmet behövs enligt 2 mom. och det överensstäm-

mer med barnets bästa, skall sådan ordnas utan dröjsmål och på det sätt som närmare föreskrivs i 5 och 6 kap. Enligt 3 mom. skall familje- och individinriktat barnskydd genomföras så hänsynsfullt som möjligt och så att åtgärderna inte skadar barnets gynnsamma utveckling.

I den föreslagna paragrafens 1 mom. nämns som centrala principer för barnskyddet för det första att barnskyddsåtgärderna skall främja barnets gynnsamma utveckling och välfärd. I sak svarar bestämmelsen närmast 9 § 3 mom. i gällande barnskyddslag, vars syfte enligt regeringens proposition om barnskyddslagen är att betona att socialarbetet skall beredas tillräckliga möjligheter att förverkliga på familjen och individen inriktat barnskydd så, att åtgärderna inte skadar barnets gynnsamma utveckling samt så, att möjligheten till fortsatt arbete med familjen bibehålls. Avsikten är att genom den ändrade ordalydelsen betona att målet är att åtgärderna skall vara förebyggande och främja barnets utveckling.

I andra meningen i den föreslagna paragrafens 1 mom. nämns i motsvarighet till gällande lag som central princip för barnskyddet att vårdnadshavarna, föräldrarna och andra personer som svarar för barnets vård och fostran skall stödas vid fostran av och omsorg om barnet.

I tredje meningen i momentet ingår en i sak ny bestämmelse, enligt vilken barnskyddet skall sträva efter att förebygga barnets och familjens problem samt tillräckligt tidigt ingripa i problem som observerats.

I sista meningen i den föreslagna paragrafens 1 mom. föreskrivs om den bärande principen för barnskyddet, enligt vilken man inom barnskyddet i första hand bör se till barnets bästa. Att trygga barnets bästa är den viktigaste principen för barnskyddet.

Bestämmelser om beaktandet av barnets bästa ingår dessutom i 10 § 2 mom. i klientlagen, enligt vilket man i alla åtgärder som vidtas inom offentlig eller privat socialvård och som gäller minderåriga i första hand skall beakta den minderåriges intresse. Enligt artikel 3 i konventionen om barnets rättigheter skall barnets bästa komma i främsta rummet vid alla åtgärder som rör barn, vare sig de vidtas av offentliga eller privata socia-

la välfärdsinstitutioner, domstolar, administrativa myndigheter eller lagstiftande organ.

Närmare bestämmelser om grunderna för bedömning av barnets bästa inom barnskyddet föreslås i 2 mom. Barnets bästa skall vara den centrala bedömningsgrunden i alla barnskyddsåtgärder som gäller barnet. Barnets bästa bör bedömas i olika situationer både medan barnet bor hemma och när barnet placerats utom hemmet, i synnerhet i förhållande till vårdnad enligt 1 § i lagen angående vårdnad av barnet och umgängesrätt. Punkterna 1–5 i den föreslagna paragrafens 2 mom. gäller det som nämns i 1 § i lagen angående vårdnad om barn och umgängesrätt. Utöver dessa föreslås i punkt 6 ett omnämnande av barnets möjlighet att delta och påverka i frågor som gäller barnet självt samt i punkt 7 att hänsyn skall tas till barnets språkliga, kulturella och religiösa bakgrund. Vikten av att beakta dessa omständigheter då barnets bästa bedöms bör betonas för att barnets rättigheter enligt konventionen om barnets rättigheter skall kunna tillgodoses. Alla de olika punkterna i bestämmelsen bör ha betydelse vid helhetsbedömningen av barnets bästa.

Enligt det föreslagna 3 mom. skall man inom barnskyddet gå så hänsynsfullt som möjligt till väga. I bestämmelsen nämns dessutom som central princip för barnskyddet uttryckligen att stödåtgärderna inom öppenvården kommer i första hand, om inte bruket av dem strider mot barnets bästa. Inom barnskyddet skall man i enlighet med proportionalitetsprincipen bland de tillgängliga metoder som möjliggörs av servicesystemet välja den som bäst främjar en lösning på barnets och familjens problem och som gör minst intrång i familjens autonomi och integritet. I gällande barnskyddslag framgår principen om att stödåtgärderna inom öppenvården kommer i första hand närmast bara av 16 § som gäller förutsättningar för omhändertagande. Denna princip nämns även i motiveringen till 9 § som gäller principerna för familje- och individinriktat barnskydd. I motiveringen konstateras att familje- och individinriktat barnskydd i första hand ordnas genom stödåtgärder inom den öppna vården, såvida detta även överensstämmer med barnets bästa.

Avsikten med principen om öppenvårdens primära ställning är dock inte att förhindra att vården utom hemmet ordnas då det överensstämmer med barnets bästa och behov. Ett allmänt problem inom barnskyddet är att barnen av olika skäl inte får stöd i tillräckligt god tid. När problemen tillspetsas kan man till sist bli tvungen att ta till placering senast när barnet är i puberteten, då barnet redan kan vara allvarligt skadat. Därför föreskrivs i det föreslagna 3 mom. om att sådan vård utom hemmet som barnet behöver skall ordnas utan dröjsmål. Bestämmelsen motsvarar i sak 9 § 2 mom. i gällande lag.

5 §. Barns och unga personers åsikt och önskemål. I paragrafen föreskrivs om tryggheten av en möjlighet till medinflytande som motsvarar barnets ålder och utveckling i barnskyddsärenden som gäller honom själv. I gällande barnskyddslag ingår närmast motsvarande bestämmelse i 10 § 1 mom., enligt vilket barnets egna önskemål och egen åsikt skall beaktas då barnets bästa klarläggs, dess uppväxtförhållanden utredas samt olika barnskyddsåtgärders sannolika inverkan på dess utveckling bedömas. Bestämmelser om utredande och beaktande av barnets åsikt ingår även i 10 § 1 mom. i klientlagen, enligt vilket en minderårig klients önskemål och åsikt skall utredas och beaktas på det sätt som klientens ålder och utvecklingsnivå förutsätter.

Vid bedömningen av barnets bästa skall man fästa särskild vikt vid barnets egen åsikt och uppfattning om hur saken bör lösas.

Enligt 6 § 3 mom. i grundlagen skall barn bemötas som jämlika individer och de skall ha rätt till medinflytande enligt sin utvecklingsnivå i frågor som gäller dem själva. Enligt artikel 12 i konventionen om barnets rättigheter skall konventionsstaterna tillförsäkra det barn som är i stånd att bilda egna åsikter rätten att fritt uttrycka dessa i alla frågor som rör barnet, varvid barnets åsikter skall tillmätas betydelse i förhållande till barnets ålder och mognad. För detta ändamål skall barnet särskilt beredas möjlighet att höras, antingen direkt eller genom företrädare eller ett lämpligt organ och på ett sätt som är förenligt med den nationella lagstiftningens procedurregler.

Enligt 5 § i klientlagen skall socialvårdspersonalen för klienten utreda hans eller hennes rättigheter och skyldigheter samt olika al-

ternativ och deras verkningar liksom också andra omständigheter som är av betydelse för klientens sak. Myndigheternas nämnda informationsskyldighet siktar mot klientens rätt att på ett förståeligt sätt få information bl.a. om servicesystem och andra omständigheter som gäller honom eller henne för att kunna bilda sig en egen uppfattning om saken.

Genom den föreslagna bestämmelsen betonas fullföljandet inom barnskyddet av den rätt till medinflytande som tryggats som varje barns grundläggande och mänskliga rättighet oberoende av barnets ålder. Barns och unga personers åsikter och önskemål bör ägnas särskild uppmärksamhet. Ju mognare och mera utvecklat barn det är fråga om, desto större betydelse skall barnets självbestämmanderätt ges när myndigheter fattar beslut som ingriper i barnets självbestämmanderätt och integritet eller därtill anknutna beslut. Utom rätten att uttrycka sin åsikt bör barnet tryggas en möjlighet att få tillräcklig information till grund för sina åsikter. Barnet bör alltså i enlighet med sin ålder och utvecklingsnivå diskutera och behandla sina erfarenheter av sådana saker och händelser som ligger till grund för behovet av barnskydd. Barnet har också alltid rätt att veta i vilket ärende dess åsikt utreds och till vilket ärende utredandet av barnets eller familjens åsikt ansluter sig. Det är alltså fråga om att utreda barnets uppriktiga åsikt, vilket skall göras så att hänsyn tas till barnets självbestämmanderätt och identitet. Myndigheten skall vid utredandet av barnets åsikt på ett objektivt sätt informera barnet för att det skall kunna bilda sig en åsikt. Barnet bör fritt få bilda sig en uppfattning så att han eller hon verkligen förstår vad det är fråga om och vilka de tänkbara alternativen är.

Mera ingående bestämmelser om utredande av barnets åsikt och hörande av barn samt sätten för detta föreslås i synnerhet i 20 §. Beträffande barns rätt att föra talan föreskrivs i den föreslagna 21 §.

6 §. Barn och ung person. Paragrafen motsvarar i sak delvis 3 § i gällande barnskyddslag. Strävan har varit att precisera bestämmelsens ordalydelse. Således används i den föreslagna lagen benämningen barn om personer under 18 år och benämningen ung person om personer mellan 18 och 20 år.

2 kap.

Främjande av barns och ungas välfärd

7 §. *Att ge akt på barns och ungas välfärd.* Paragrafens 1 mom. motsvarar i sak 6 § 1 mom. i gällande barnskyddslag. Motsvarande bestämmelser ingår även i andra lagar såsom socialvårdslagen, i synnerhet i 13 § 2 mom. och i folkhälsolagen, i synnerhet i 14 § 1 mom. 1a-punkten. Avsikten är att genom den föreslagna lagen precisera skyldigheterna i nämnda allmänna lagar i synnerhet när det gäller att ge akt på barns välfärd och utveckla uppväxtförhållandena.

I stället för att ge akt på uppväxtförhållandena används i den föreslagna bestämmelsen det mera tidsenliga begreppet att ge akt på barns och unga personers välfärd. Det organ som ansvarar för socialvården och övriga kommunala myndigheter skall samla information om barns och unga personers uppväxtförhållanden och sociala problem samt förmedla dem till de myndigheter och beslutsfattare som genom sina åtgärder kan påverka barns uppväxtförhållanden.

Liksom nu skall de skyldigheter som avses i bestämmelsen gälla alla kommunala myndigheter. Bestämmelsens ordalydelse ändras genom betoningen på kommunala myndigheters samarbete när det gäller att ge akt på barns och unga personers välfärd och utveckla uppväxtförhållandena. Att påverka barns uppväxtförhållanden har framför allt setts som ett samarbetsområde för olika myndigheter och sammanslutningar.

Den information som produceras genom att man ger akt på barns och unga personers uppväxtförhållanden bör utgöra grunden för uppgörandet av planen för ordnande av barnskydd enligt den föreslagna 12 § samt i verksamhets- och ekonomiplanering enligt kommunallagen.

Samarbetet mellan myndigheterna när det gäller att ge akt på barns och ungas välfärd och utveckla deras uppväxtförhållanden kan organiseras t.ex. i anslutning till kommunens barnpolitiska programarbete, om fungerande förfaranden redan skapats för detta i kommunen.

Olika indikatorer har skapats för att det skall vara möjligt att ge akt på barns och

ungas välfärd. Indikatorer har samlats bl.a. i Stakes databas SOTKA.

För uppföljningen av barns välfärd utvecklas som bäst hjälpmedel i det s.k. LapsiArvi-projektet i samarbete med Finlands Kommunförbund, social- och hälsovårdsministeriet, Stakes, länsstyrelserna, Centralförbundet för Barnskydd och vissa andra barnskyddsorganisationer, privata serviceproducenter och deras samorganisationer samt vissa kommuner. Projektet genomförs under åren 2006–2008. Projektets syfte är att utveckla ett system för bedömning av barns välfärd samt bedömningsförfaranden, som de olika parterna har förbundit sig att tillämpa på nationell och lokal nivå. Tack vare de gemensamma uppföljningsmätarna är även en jämförelse mellan kommunerna möjlig och även regionala eller nationella lägesbedömningar kan samlas in som grund för det samhälleliga beslutsfattandet. Med hjälp av bedömningsmetoden och mätarna för uppföljningen av barns välfärd kan kommunerna bedöma hur de tjänster som ordnas och skaffas för barn och familjer fungerar samt konsekvenserna av barnpolitiska program eller de kommunala barnskyddsplaner som föreslås i barnskyddslagen. Bedömningen skall göras utifrån barnens och familjernas behov.

Paragrafens 2 mom. motsvarar 6 § 2 mom. i gällande barnskyddslag.

8 §. *Utvecklande av service och stöd vid fostran.* Enligt paragrafen skall kommunen, då den ordnar och utvecklar social- och hälsovården och undervisningsväsendet samt annan för barn, unga personer och barnfamiljer avsedd service även se till att föräldrarna, vårdnadshavarna och andra personer som svarar för barnets vård och fostran därigenom stöds vid fostran av barnen. Dessutom skall man sörja för att barns, unga personers och barnfamiljers behov av särskilt stöd därigenom om möjligt klarläggs. Då servicen utvecklas bör särskild uppmärksamhet ägnas barns och unga personers behov och önskemål. Paragrafen motsvarar i sak 7 § mom. i gällande barnskyddslag.

Med stöd vid fostran avses i stort sett alla sådana på samarbete mellan olika myndigheter baserade åtgärder genom vilka man försöker utveckla de möjligheter barnfamiljerna och deras omedelbara vardagsmiljö har att

främja barns gynnsamma uppväxt och utveckling. Med tanke på barnskyddet är det primärt viktigt att de allmänna, för alla avsedda serviceformerna stöder fostran i hemmet. Uppkomsten av problem kan förebyggas, om behovet av barnskydd kan upptäckas så tidigt som möjligt.

Syftet med bestämmelsen är att alla de verksamhetsställen som även annars naturligt kommer i kontakt med barnfamiljer och barn även kunde stöda föräldrarna, vårdnadshavarna och andra som svarar för barnets vård och fostran vid fostran av barn. En av målsättningarna för utvecklandet av servicen är också att man genom den kan upptäcka när barn, unga personer eller barnfamiljer är i behov av särskilt stöd. Genom bestämmelsen försöker man även öka beredskapen bland personalen vid mödra- och barnrådgivningsbyråerna, inom dagvården och i skolan att anvisa hjälpbehövande specialservice. Vidare strävar man efter att främja verksamhet som är meningsfull ur barns och unga personers synvinkel och som stöder deras uppväxt och utveckling.

Ordalydelsen i det föreslagna 1 mom. har preciserats genom ett uttryckligt omnämnande av kommunens olika förvaltningsmyndigheters skyldighet att som en del av utvecklandet av service och stöd vid fostran ordna verksamhet som stöder barn som är i behov av särskilt stöd. Verksamhet kan ordnas inom olika förvaltningar, t.ex. rådgivningsbyrån och den övriga hälsovården, dagvården, skolan och ungdomsverksamheten, eller i samarbete mellan förvaltningarna.

Sådan verksamhet som avses i bestämmelsen ordnas i någon mån redan på basis av 7 § i gällande lag. Exempel på sådan verksamhet är bl.a. arbete i spädbarnsfamiljer, rådgivningsbyråns hembesök, olika stödformer för skolgången, referensgruppsverksamhet och familjearbete.

Barns eller unga personers deltagande i sådan verksamhet som avses i bestämmelsen förutsätter inte sådan klientrelation inom barnskyddet som avses i 5 kap. Deltagande i verksamheten kan t.ex. bygga på någon omständighet som med tanke på barnets eller den unga personens utveckling skall betraktas som riskfylld även om den inte ännu påverkat det aktuella barnets välfärd. Behovet

av verksamhet som stöder barn kan upptäckas även i en utredning av behovet av barnskydd enligt 27 §. Om det i utredningen konstateras att barnet inte egentligen har något behov av barnskydd, kan klientrelationen inom barnskyddet avslutas. Samtidigt kan man dock komma överens om att barnets särskilda behov tillgodoses eller barnets situation följs upp av någon annan service, såsom rådgivningen, dagvården eller skolan.

I 2 mom. betonas på samma sätt som i gällande lag att barns och unga personers behov och önskemål skall beaktas när servicen utvecklas.

9 §. Stöd för skolgången. Den föreslagna paragrafen bygger på förslag som lagts fram av elevvårdsarbetsgruppen. Arbetsgruppen ställde som mål på längre sikt en ny, enhetlig elev- och studentvårdslag. Enligt arbetsgruppens memorandum är elevvård mest verksamhet i skolan som förknippas med deltagandet i undervisningen. Det primära ansvaret för ordnandet av elevvården är således hos den som ordnar undervisningen. Tills vidare föreskrivs emellertid om elevvården i lagstiftningen om både undervisningsväsendet och social- och hälsovården. I barnskyddslagen föreslås således i enlighet med elevvårdsarbetsgruppens förslag en bestämmelse om stöd för skolgången som fortsättningsvis motsvarar gällande 7 § 2 mom. i barnskyddslagen.

Den föreslagna paragrafen motsvarar i sak nämnda bestämmelse i barnskyddslagen, dock så att där talas om motsvarande service i stället för om skolpsykolog- och skolkuratorstjänster. Med denna ändring motsvarar regleringen bättre det klient- och serviceinriktade tillvägagångssätt som allmänt iakttas i den nyaste lagstiftningen inom social- och hälsovården, senast i lagen om behörighetsvillkoren för yrkesutbildad personal inom socialvården.

10 §. Beaktande av barn i service som riktar sig till vuxna. Paragrafens 1 mom. motsvarar delvis 7 § 3 mom. i gällande barnskyddslag. Då en vuxen ges service inom social- och hälsovårdens öppenvård eller anstaltsvård, i synnerhet inom missbrukarvården och mentalvården, och har ett barn i sin vård och fostran, skall även barnets behov av vård och stöd utredas och tryggas.

Till bestämmelsen har fogats en skyldighet att beakta behovet av vård och stöd hos ett barn som en vuxen har i sin vård även i sådana situationer då den vuxna av något annat skäl än ett som är anknutet till social- och hälsovårdsservice är placerad utom hemmet i anstaltsliknande förhållanden. Med detta avses i synnerhet personer i fängelse. Under den tid föräldrarnas eller någon annan vårdnadshavares fängelsestraff varar skall barnets rätt till en trygg barndom säkerställas i samarbete med socialarbetet inom brottspåföljdssektorn och det kommunala socialväsendet. Detta sker beroende på barnets och familjens tidigare klientrelation inom barnskyddet antingen genom att en noggrann utredning av behovet av barnskydd görs eller genom att barnets klientplan ses över så att den motsvarar den nya situationen. Ett beslut som gäller placering av barnet tillsammans med föräldern på en fängelseavdelning bör alltid bygga på barnets bästa, som bedöms av barnskyddsmyndigheterna.

Innehållet och målen i 2 mom. motsvarar delvis 11 § 2 mom. i gällande barnskyddslag, i vilket hälsovårdsmyndigheterna åläggs att vid behov ordna nödvändiga tjänster för att särskilt skydda gravida kvinnor.

Enligt motiveringen i regeringens proposition gällande en ändring av barnskyddslagen är syftet med bestämmelsen att garantera väntande mödrar nödvändig social- och hälsovårdsservice och att sålunda förebygga eventuella skador hos barnet under fostertiden. Då mödra- och barnrådgivningen främst ordnats genom hälsovårdens försorg, ankommer skötseln av den uppgift som avses i bestämmelsen främst på hälsovården. Avsikten med bestämmelsen är att tillräckligt tidigt erbjuda stöd t.ex. för att avhjälpa en väntande mors rusmedelsproblem och förebygga de skador problemen kan medföra. Behovet av stöd kan också uppstå till följd av bristfälligt boende eller oförmåga eller brist på möjligheter att sörja för sin egen och för det ofödda barnets hälsa. För att lösa problemet fordras då samarbete mellan myndigheterna över sektorgränserna. Enligt ovan nämnda motivering är det här fråga om en stödåtgärd inom den öppna vården som inte kan vidtas mot klientens vilja.

Bestämmelsens ordalydelse föreslås bli

preciserad så att det i stället för tjänster som är nödvändiga som särskilt skydd för gravida kvinnor talas om tjänster som är nödvändiga för att särskilt skydda gravida kvinnor och deras ofödda barn. Den skyldighet som ingår i bestämmelsen föreslås dessutom i motsvarighet till bestämmelsens ursprungliga syfte bli ålagd både hälsovårdsmyndigheterna och socialvårdsmyndigheterna. Med socialvårdsmyndigheterna avses i detta sammanhang i synnerhet myndigheterna för missbrukarvård. T.ex. vid ordnandet av tjänster för gravida drogmissbrukare är det ofta fråga just om ett samarbete mellan hälsovården och missbrukarvården. Med dessa tjänster strävar man efter att trygga socialt, hälsomässigt samt fysiskt och psykiskt trygga förhållanden för gravida kvinnor samt stöder man den väntande modern att bli drogfri och växa in i föräldraskapet.

De tjänster som avses i bestämmelsen kan t.ex. ordnas vid mödrahem som är specialiserade på vård av gravida kvinnors och spädbarnsfamiljers drogproblem och där både förebyggande barnskydd och missbrukarrehabilitering ges.

De tjänster som avses i bestämmelsen kan fortsättningsvis ordnas för att skydda barnet endast på basis av samtycke av den gravida kvinnan. Eventuellt drogmissbruk bland gravida bör kartläggas i synnerhet i samband med besöken på rådgivningsbyrån för mödravård och tjänster enligt lagen om missbrukarvård och andra nödvändiga socialvårdstjänster vid behov aktivt erbjudas dem. Tidig vårdhänvisning har en avgörande betydelse för fostrets eller spädbarnets utveckling. Barnets centrala nervsystem utvecklas kraftigast under fostertiden och de tre första levnadsåren beroende av de tidiga mänskliga relationerna. Blivande mödrar bör ha företräde till tjänster inom missbrukarvården i det fall att de är motiverade att inleda vård. Tidig vårdhänvisning är även förmånligast för kommunerna.

3 kap.

Ordnande av barnskydd

11 §. *Ordnande och utvecklande av barnskydd.* Det är fortsättningsvis kommunen

som skall svara för att barnskydd ordnas. Enligt första satsen i paragrafens 1 mom. skall kommunen se till att barnskyddet till sin innebörd och omfattning ordnas så som behovet i kommunen förutsätter. Bestämmelsen motsvarar 4 § 1 mom. i gällande barnskyddslag.

Andra satsen i det föreslagna 1 mom. motsvarar i sak 2 § 2 mom. i gällande barnskyddsförordning. Enligt denna bestämmelse skall kommunen då den ordnar familje- och individinriktat barnskydd se till att service i tillräcklig utsträckning finns tillgänglig vid de tider av dygnet då den behövs.

I 2 mom. föreskrivs om kvalitetskriterierna för ordnandet och utvecklandet av barnskyddet. Enligt bestämmelsen skall barnskyddet vara av sådan kvalitet att det garanterar tillräcklig hjälp och tillräckligt stöd åt barn och unga personer som är i behov av barnskydd samt åt deras familjer. Bestämmelsen är ny i sak.

Avsikten är att framhäva statens styrande roll vid ordnandet och utvecklandet av barnskydd i det nya nationella utvecklingsprogrammet för social- och hälsovården (RP 236/2006 rd) som statsrådet godkänner för en period på fyra år. Propositionen med förslag till lag om ändring av lagen om planering av och statsandel för social- och hälsovården i vilken utvecklingsprogrammet ingår överlämnades till riksdagen den 19 oktober 2006.

Beredningen av nationella riktlinjer för barnskyddet pågår som bäst i programmet för utveckling av barnskyddet. Avsikten med de nationella riktlinjerna är att de skall vara ett redskap för en målinriktad utveckling av barnskyddstjänster och deras kvalitet. Riktlinjerna innehåller bl. a. de nationella målen och riktlinjerna för barnskyddet. Motsvarande handlingar på annat håll inom socialvården är t.ex. i fråga om barndagvården de nationella grunderna för planen för småbarnsfostran (Stakes Handböcker 56:2003, 61:2005), som bygger på statsrådets principbeslut om riksomfattande riktlinjer för förskoleverksamheten (Social- och hälsovårdsministeriets publikationer 2002:9), samt inom äldreomsorgen en kvalitetsrekommendation för vård av äldre som utarbetats i samarbete mellan social- och hälsovårdsministeriet, Finlands Kommunförbund och andra ak-

törer (Social- och hälsovårdsministeriets handböcker 2001:5).

I 3 mom. konstateras för det första att verkställigheten av barnskyddet i kommunen hör till det kollegiala organ som avses i 6 § 1 mom. i socialvårdslagen och som i denna lag kallas det organ som ansvarar för socialvården. Bestämmelsen är informativ, eftersom bestämmelser om saken ingår bl.a. i socialvårdslagen.

Den beslutanderätt och rätt att föra talan som hör till det organ som ansvarar för socialvården kan i enlighet med 12 § i socialvårdslagen i en instruktion delegeras till tjänsteinnehavare som är underställda organet, fränsett beslut om vård oberoende av personens vilja. Till de delar organet som ansvarar för socialvården i paragraferna i propositionen nämns som beslutsfattare eller den som för talan, kan kommunen i en instruktion eller andra motsvarande bestämmelser eller genom bestämmelser om delegering besluta om hur beslutanderätten eller företräddandet av organet samt förändret av dess talan kan ordnas på ändamålsenligaste vis i kommunen.

Till övriga delar motsvarar 3 mom. i sak närmast 2 § 1 mom. i gällande barnskyddsförordning. Enligt den aktuella bestämmelsen i förordningen skall socialnämnden, då den ordnar barnskyddet, vid behov samarbeta med kommunens och kommundelarnas olika verksamhetsenheter och tjänsteinnehavare samt med andra kommuner och kommunalförbund ävensom med andra samfund och anstalter som anordnar service så, att tillräcklig service och sakkunskap tryggas i kommunen. Avsikten har varit att modernisera och precisera bestämmelsens ordalydelse.

12 §. Plan för ordnandet och utvecklandet av barnskyddet. I 4 § 2 mom. i gällande barnskyddslag och i 1 § i barnskyddsförordningen föreskrivs om de allmänna grunderna och anvisningarna som socialnämnden godkänner för ordnandet och utvecklandet av det under nämnden lydande barnskyddet. Enligt motiveringen till lagrummet skapas genom de allmänna grunder och anvisningar socialnämnden fastställer riktlinjer och handlingsregler för hur man i kommunen skall förbereda sig på barns, unga personers och barnfamiljers problem, handla då sådana yppar

sig samt varifrån behövlig service inom det familje- och individinriktade barnskyddet skaffas. Målet för utarbetande av allmänna grunder och anvisningar är även att betona den princip inom modern socialvård enligt vilken barnskyddet bör försöka upptäcka sociala problem i ett så tidigt skede som möjligt och i samarbete med andra myndigheter, samfund och invånare försöka reda ut dem. Enligt motiveringen kan socialnämnden vidare även utnyttja kommunplanen när den utarbetar de allmänna grunderna och anvisningarna.

Socialnämnderna har inte i praktiken utarbetat eller utnyttjat de allmänna grunderna och anvisningarna på det sätt som avses i barnskyddslagen. Å andra sidan har det i förslagen i utvecklingsprogrammet för barnskyddet förts fram att man vid ett ändamålsenligt ordnande av barnskyddet och i synnerhet genomförandet av ett därtill anknutet samarbete mellan myndigheterna behöver planering som samordnar kommunens olika funktioner.

Innehållet i en plan för ordnandet och utvecklandet av barnskyddet enligt den föreslagna bestämmelsen skall vara mera omfattande än de nuvarande allmänna grunderna och anvisningarna inom barnskyddet och täcka kommunens olika förvaltningar.

Målet för planen skall vara att utveckla barnskyddet så att det bättre motsvarar barns och unga personers behov samt stöder föräldrarna, vårdnadshavarna och andra personer som svarar för barnets vård och fostran vid vård och fostran av barn. En central utmaning för utvecklingsarbetet är att klienterna i större utsträckning skall delta i planeringen och genomförandet av tjänster som gäller dem själva.

Enligt 1 mom. skall planen i stället för socialnämnden som nämns i 4 § 2 mom. i barnskyddslagen göras upp för hela kommunen och godkännas i kommunfullmäktige. Vid behov kan planen också utarbetas som en gemensam regional plan för flera kommuner och då godkännas i varje kommuns kommunfullmäktige. Planen skall regelbundet ses över, dock minst varje fullmäktigeperiod, dvs. med fyra års mellanrum.

Planen för ordnandet och utvecklandet av barnskyddet skall tas med i kommunens öv-

riga planering såsom verksamhets- och budgetplanering enligt kommunallagen. Enligt 65 § i kommunallagen skall fullmäktige före utgången av året godkänna en budget för kommunen för följande kalenderår. I samband med att budgeten godkänns skall fullmäktige också godkänna en ekonomiplan för tre eller fyra år. Budgetåret är planperiodens första år. I budgeten och ekonomiplanen godkänns målen för kommunens verksamhet och ekonomi. Budgeten och ekonomiplanen skall göras upp så att förutsättningarna för skötseln av kommunens uppgifter tryggas.

Avsikten är att planen för ordnandet av barnskyddet enligt den föreslagna paragrafen skall beaktas vid utarbetandet av budgeten och ekonomiplanen. I synnerhet punkterna som gäller behovet av barnskydd och resurser som skall reserveras för barnskyddet innehåller central information med tanke på utarbetandet av kommunens budget och ekonomiplan. Å andra sidan är det faktum att planen för ordnandet av barnskyddet skall godkännas av fullmäktige ägnat att lyfta upp frågor i anslutning till ordnandet av barnskydd på fullmäktigenivå, där även budgeten och budgetplanen godkänns.

Planen kan också tas in i kommunens eller den ekonomiska regionens välfärds- eller barnpolitiska program. Bestämmelser om välfärdspolitiska, barnpolitiska eller motsvarande program ingår inte i lagen. Enligt en enkät som år 2005 gjordes i samarbete mellan Finlands Kommunförbund, social- och hälsovårdsministeriet och Centralförbundet för Barnskydd hade ett sådant program utarbetats i 65 % av kommunerna i Finland. Programmen är i allmänhet ganska allmänt skrivna. I kommunens eller den ekonomiska regionens barnpolitiska eller motsvarande program kan ingå t.ex. en långsiktig barnskyddspolitisk strategi, om man där tillräckligt har beaktat även barnskyddets synvinkel. Ett barnpolitiskt program eller ett motsvarande plan på programnivå är dock inte som sådant tillräckligt detaljerat för att vara en sådan plan för ordnandet av barnskyddet som avses i den föreslagna paragrafen.

Utbetande av en plan för ordnandet av barnskyddet kräver att de saker som nämns i 2 mom. konkretiseras på kommunnivå.

Planen fungerar även som ett redskap vid

utvecklandet av samarbetet mellan olika förvaltningar.

13 §. *Tjänsteinnehavare som beslutar om barnskyddsåtgärder.* Beslutsfattande som rör barnskyddsåtgärder föreslås bli ändrat så att beslut om barnskyddsåtgärder som berör ett enskilt barn eller en enskild familj fattas på tjänsteinnehavarnivå i kommunen med undantag för vissa ärenden som sker mot klientens vilja, vilket förvaltningsdomstolen beslutar om.

I den föreslagna paragrafens *1 mom.* föreskrivs för det första om en tjänsteinnehavare som på basis av samtycke fattar beslut om omhändertagande, vård utom hemmet, upphörande av omhändertagande och inledande eller förlängning av särskild omsorg. Beslutsrätten i ovan nämnda ärenden innehas av den ledande tjänsteinnehavare inom socialvården som bestäms enligt kommunens instruktion eller en tjänsteinnehavare som denna förordnar. Nämnda tjänsteinnehavare beslutar dessutom om att en ansökan till förvaltningsdomstolen skall göras i ett ärende som gäller tvångsomhändertagande och därtill ansluten vård utom hemmet och sådan undersökning av barn som avses i den föreslagna 28 §.

Med ledande tjänsteinnehavare avses bl.a. beroende på kommunens storlek och organisation t.ex. socialdirektören eller en tjänsteman på avdelningschefsnivå. En tjänsteinnehavare som har berättigats att göra ett beslut bör ha god kännedom om barnskyddslagstiftning och barnskyddstjänster.

En tjänsteinnehavare som har berättigats att fatta beslut kan enligt bestämmelsen helt eller delvis överföra sin beslutanderätt på en annan tjänsteinnehavare, dock så att nämnda beslutanderätt inte kan överföras på den socialarbetare som ansvarar för barnets angelägenheter och som enligt 3 mom. ansvarar för beredningen av ärendet.

Genom bestämmelsen har man önskat skilja åt den beredning som föregår beslutsfattandet och själva beslutsfattandet. Den som fattar beslut är skyldig att självständigt bedöma det aktuella ärendet utifrån det beredningsmaterial som lämnats in av den socialarbetare som ansvarar för barnets angelägenheter och allt annat material som beslutsfattaren har tillgång till.

Nedan i 9 kap. och i synnerhet i 41 § före-

skrivs närmare om den beredning som föregår beslutsfattande.

I *2 mom.* föreskrivs om beslutsfattandet i brådskande åtgärder. Bestämmelsen motsvarar i sak 12 § 2 mom. i socialvårdslagen. Beslut om brådskande placering av barn och därtill ansluten begränsning av kontakter kan enligt 38 och 39 § i den föreslagna lagen fattas av en tjänsteinnehavare som förordnats av det organ som ansvarar för socialvården och som har yrkesmässig behörighet som socialarbetare i enlighet med 3 § i lagen om behörighetsvillkoren för yrkesutbildad personal inom socialvården.

I *3 mom.* föreskrivs om den socialarbetare som ansvarar för barnets angelägenheter och den yrkesmässiga behörighet som krävs av honom eller henne. Den socialarbetare som ansvarar för barnets angelägenheter nämns i 10 § 3 mom. i gällande barnskyddslag, i vilket ingår bestämmelser om den aktuella socialarbetarens skyldigheter. Avsikten med den föreslagna bestämmelsen är att precisera att för varje barn som är klient inom barnskyddet bör utses en socialarbetare som är ansvarig för dess angelägenheter. Socialarbetaren svarar allmänt för att ett barn som är klient inom barnskyddet får det stöd och de tjänster det behöver. Det är ändamålsenligt att socialarbetaren i fråga även ansvarar för beslutsfattandet rörande barnskyddsåtgärder till de delar det inte har föreskrivits eller vara någon annans uppgift. Bestämmelser om uppgifterna för den socialarbetare som ansvarar för barnets angelägenheter ingår särskilt bl.a. i 24 § som gäller tryggnad av barnets bästa och i bestämmelser som gäller de förfaranden som skall iakttas i barnskyddet samt olika barnskyddsåtgärder.

14 §. *Tryggande av multiprofessionell sakkunskap.* I barnskydd som berör ett enskilt barn eller en enskild familj behövs utöver socialarbete den sakkunskap som finns hos företrädare för andra yrkesgrupper. Multiprofessionell sakkunskap behövs t.ex. vid bedömningen av barnskyddsbehovet, ordnandet av tjänster enligt klientplanen och i samband med beslutsfattande som gäller omhändertagande och vård utom hemmet. I praktiken kan det bli aktuellt t.ex. med en muntlig konsulteringsmöjlighet, sakkunnigutlåtanden eller att de sakkunniga vid behov deltar i dis-

kussioner som ordnas av barnskyddet.

Enligt 42 § i barnskyddslagen kan kommunen tillsätta en stödgrupp för barnskyddet bestående av representanter för socialvården, sakkunniga i fråga om barns uppväxt och utveckling samt andra sakkuninga. Stödgruppen skall bistå socialnämnden vid ordnandet av familje- och individinriktat barnskydd samt ge utlåtanden i ärenden som gäller vård, omhändertagande och vård av barnet utom hemmet. I 17 § 1 mom. i barnskyddslagen föreskrivs om hörande av sakkunniga i fråga om barns uppväxt och utveckling i samband med beslutsfattande som gäller omhändertagande av barn, placering i vård utom hemmet och upphörande av omhändertagande. Enligt 11 § 2 mom. i barnskyddslagen, som gäller förfarandet, skall hälsovårdsmyndigheterna i fråga om familje- och individinriktat barnskydd lämna sakkunnighjälp. Dessutom förutsätts i barnskyddslagens bestämmelser vilka träder i kraft vid ingången av november 2006 (nya 32 c §), att en multiprofessionell bedömning av barnets situation görs med avseende på ordnandet av särskild omsorg. En sådan multiprofessionell bedömning skall basera sig på sakkunskap inom fostran, socialarbete, psykologi och medicin.

I 1 mom. i den föreslagna paragrafen föreskrivs om kommunens skyldighet att sörja för att den socialarbetare som ansvarar för barnets angelägenheter har tillgång till sakkunskap inom olika sektorer till stöd för sitt arbete.

Kommunen kan på många sätt sörja för att den sakkunskap som nämns i momentet tryggas, t.ex. genom att utnyttja sakkunskapen inom den egna organisationen i synnerhet när det är fråga om sakkunskap om barns uppväxt och utveckling eller hälsovård. Då kan kommunen skapa procedurer i förvaltningarna och mellan dem, vilket gör det möjligt för socialarbetaren att få tillräcklig sakkunniginformation. Sakkunniginformation kan således fås från familjerådgivningsbyråer och sakkunniga inom hälsovården. Juridisk sakkunskap kan skaffas, liksom ovan från kommunens egen organisation även med hjälp av kurser, från länsstyrelserna, vid behov även kommunförbundet eller genom att avtalsvägen skaffa dem från privata serviceproducenter. Det är dock inte fråga om en skyldighet

för kommunerna att inrätta juristtjänster eller ingå avtal för att skaffa information. Det räcker att kommunen på tillräckligt sätt ser till att socialarbetaren vid behov har möjlighet att få sådan information som förutsätter sakkunskap.

Paragrafens 2 mom. motsvarar i sak närmast 42 § i gällande barnskyddslag. I stället för stödgrupp för barnskyddet som används i gällande lag används formuleringen sakkunniggrupp för barnskyddet. Till bestämmelsen har dessutom fogats en möjlighet att tillsätta en sakkunniggrupp för barnskyddet som är gemensam för flera kommuner. Även sakkunniggruppens uppgifter har preciserats.

Att inrätta en kommunal eller regional sakkunniggrupp för barnskyddet är ett möjligt alternativ när den multiprofessionella sakkunskap som nämns i 1 mom. skall tryggas.

15 §. Hälsovårdens särskilda skyldigheter. Paragrafen motsvarar i sak delvis 11 § 2 mom. i gällande barnskyddslag. Den skyldighet att bereda särskilt skydd för gravida kvinnor som nämns i 11 § 2 mom. i gällande lag har dock överförts till den föreslagna 10 § som gäller beaktande av barn i service som riktar sig till vuxna.

Med hälsovården avses hälsocentralen och sjukvårdsdistriktet. Barnskyddsmyndigheternas samarbete med hälsovårdsmyndigheterna är ofta nödvändigt för att barns intressen och behov skall kunna tryggas. När barnets skötsel och behov samtidigt påkallar såväl hälsovårdsservice som socialvårdsservice, borde sådan service genom samarbete mellan dessa myndigheter tillförsäkras barnet. Behovet av samarbete accentueras t.ex. i situationer där barnet av mentalhygieniska orsaker kommer att omfattas av det barn- och familjeinriktade barnskyddet.

Enligt den föreslagna bestämmelsen skall hälsocentralen och sjukvårdsdistriktet i motsvarighet till gällande lag ge sakkunnighjälp och vid behov ordna barnets vård. Utöver vård har till bestämmelsen fogats en skyldighet att vid behov ordna terapitjänster för barn eller unga personer. Hälsovårdsmyndigheterna skall dessutom vid behov ordna undersökning av barnet. Med detta avses t.ex. sådana situationer som nämns i 28 § och 51 § mom. men även andra undersökningar i anslutning till barnskyddsåtgärder.

Barn och unga personer som är klienter inom barnskyddet bör få sådana hälsovårdstjänster de behöver utan dröjsmål. Man har försökt trygga tillgången på vård för barn genom att bestämmelser om en s.k. vårdgaranti i mars 2005 fogades till folkhälsolagen och lagen om specialiserad sjukvård. Inom den barnpsykiatriska vården har vårdgaranti varit i kraft redan från år 2001 (6 a § i mentalvårdsförordningen, sedan den 1 mars 2005 15 b § i folkhälsolagen och 31 § i lagen om specialiserad sjukvård). Trots detta har det förekommit problem i synnerhet med tillgången på barnpsykiatriska tjänster.

I fall av psykiatrisk sjukhusvård oberoende av patientens vilja enligt 8 § 2 mom. i mentalvårdslagen skall vården för en minderårig enligt 3 mom. i lagen ordnas vid en enhet som har förutsättningar och beredskap att vårda honom. En minderårig skall vårdas åtskilt från vuxna, om det inte anses vara i enlighet med den minderåriges bästa att förfara på något annat sätt. Enligt 2 § 2 mom. i mentalvårdsförordningen (1247/1990) avses med enhet sådana sjukhusenheter som ger barn- eller ungdomspsykiatrisk vård.

Problemet har i praktiken varit att hälsovården inte nödvändigtvis har tillgång till de vårdenheter som behövs eller inte har reserverat tillräckliga anslag för detta ändamål. Detta har lett till att barn trots sjukdom har vårdats enbart med stödåtgärder inom barnskyddets öppenvård eller via omhändertagande i barnskyddsenheter, vilket är problematiskt bl.a. med tanke på barnets rättsskydd. I samarbetet mellan hälsovården och barnskyddet skall man vid ordnandet av barnets vård fästa särskild uppmärksamhet vid att vården t.ex. av ett psykiskt sjukt barn i första hand ordnas genom försorg av hälsovården. Barnskyddsåtgärder och i synnerhet omhändertagande kan vidtas först när vårdnadshavaren inte går med på att föra barnet till sådan vård som bedömts vara nödvändig eller då vården inte ensam tryggar barnets hälsa och utveckling.

I den föreslagna paragrafen föreslås dock inte bestämmelsen om vården av allvarliga mentala störningar bland barn, enligt vilken dessa tjänster bör ordnas i brådskande ordning för barn som är klienter inom barnskyddet. Det är i sig viktigt att tjänsterna ordnas i

brådskande ordning. Det skulle vara ändamålsenligt med bestämmelser om saken på ovan nämnt sätt i hälsovårdslagstiftningen, som redan innehåller bestämmelser om ordnandet av vård och beaktandet av hur brådskande vården är. Det skall alltid från fall till fall bedömas hur brådskande behovet av vård för mentala störningar är med hänsyn till alla omständigheter som påverkar saken. En klientrelation inom barnskyddet är en faktor bland andra faktorer som påverkar bedömningen av hur brådskande fallet är och därför bör detta inte nämnas i barnskyddslagen utan nödvändiga bestämmelser bör tas in i hälsovårdslagstiftningen.

Däremot föreslås i paragrafen en bestämmelse enligt vilken tjänster som ansluter sig till utredandet av misstankar om sexuellt utnyttjande eller misshandel av barn skall ordnas i brådskande ordning. Undersökningar som gäller misstankar om utnyttjande av barn, som i huvudsak görs vid centralsjukhusen, har i stället för de två månader som nämns i en sakkunniggrupps rekommendationer, som publicerats av Stakes, i vissa fall varat upp till 14 dygn.

Det har beslutats att kostnadsansvaret för undersökningar i anslutning till utredandet av misstankar om sexuellt utnyttjande av barn i samband med pågående servicestrukturreform skall överföras på staten. Avsikten är att föreskriva om detta i en ramlag som gäller saken samt vid behov mera ingående i hälsovårdslagstiftningen. Genom reformen torde man kunna påverka tillgången på dessa tjänster.

16 §. För ordnande av barnskydd ansvarig kommun. Den föreslagna paragrafen motsvarar i huvudsak 45 § 1 och 5 mom. i gällande barnskyddslag. Dessutom föreskrivs i 17 § i motsvarighet till 45 § 2–4 mom. i gällande lag om vilken kommun som är ansvarig för ordnandet av barnskydd i synnerhet i vissa situationer med internationella kopplingar.

Enligt 1 mom. i den föreslagna paragrafen ordnas barnskydd av den kommun vars invånare barnet eller den unga personen är. Enligt 14 § i socialvårdslagen avses med kommuns invånare en person som har hemort i kommunen enligt lagen om hemkommun. Om inte personen har hemort i någon kommun i Finland, betraktas han som invånare i den

kommun där han vistas. Enligt 15 § 1 mom. i socialvårdslagen skall kommunen i bråds-kande fall eller då omständigheterna det an-nars förutsätter ombesörja anordnande av an-staltsvård och annan socialservice även för annan person som vistas i kommunen än kommunens invånare. De omständigheter som avses i lagrummet skall utöver bråds-kande fall anses föreligga bl.a. då en person på grund av studier, arbete eller motsvarande skäl vistas i kommunen utan att hans hemort enligt lagen om hemkommun ändras till följd härav (4 § i socialvårdsförordningen 607/1983).

Om den kommun där personen i fråga vis-tas i sådana situationer som nämns i 15 § 1 mom. i socialvårdslagen ordnar familjevård eller anstaltsvård som placering inom öppen-vården eller som brådskande placering för barnet eller den unga personen, svarar vistel-sekommunen för ordnandet av vård och för kostnaderna för detta till de delar nämnda vård varar mindre än 14 dygn. Om nämnda vård, som ges i form av anstaltsvård eller familjevård, beräknas vara över 14 dygn, skall det organ som ansvarar för socialvården utan dröjsmål underrätta den kommun som ansvarar för barnskyddet (hemkommunen) om familjevården eller anstaltsvården (15 § 2 mom. i socialvårdslagen).

Om kommunerna bli oeniga om vem som i första hand är ansvarig för ordnandet av barnskydd och för kostnaderna, kan saken som förvaltningsvist föras till förvaltnings-domstolen enligt vad som föreskrivs i 42 § i socialvårdslagen.

I propositionen föreslås att hänvisningen i gällande lag till 42 § 2 mom. i socialvårdsla-gen, som inom barnskyddet gäller familje-och anstaltsvård, skall strykas. Enligt nämnda bestämmelse skall ansökan om ersättning anhängiggöras hos förvaltningsdomstolen inom sex månader från det anstaltsvården börjat. Anhängiggörs inte ansökan inom nämnda tid, förlorar kommunen sin rätt att få ersättning för den anstaltsvård som den givit innan ansökan anhängiggjordes och som vederbörande kommun inte skriftligen samtyckt till att ersätta.

Bestämmelsen har i synnerhet inom barn-skyddet orsakat problem, eftersom frågor som gäller ansvaret för ordnandet av barn-

skyddet och det primära kostnadsansvaret och lösningarna på dem ofta är synnerligen problematiska. I synnerhet i situationer då en familj som är klient inom barnskyddet ofta har flyttat och bott inom flera olika kommuner, är det svårt att bedöma vilken kommun som är kostnadsansvarig. Nämnda bestäm-melse har orsakat kommunerna förmånsför-luster och å andra sidan har den kommun som i första hand varit ansvarig för ordnan-det av barnskyddet och kostnaderna skaffat sig själv en ogrundad förmån på bekostnad av en annan eller andra kommuner.

I propositionen föreslås även att hänvis-ningen i gällande lag till 49 § 2 mom. i soci-alvårdslagen skall strykas. Enligt nämnda be-stämmelse får ändring i förvaltningsdomsto-lens beslut sökas endast, om högsta förvalt-ningsdomstolen beviljar besvärstillstånd. Nämnda bestämmelse i socialvårdslagen gäller inom barnskyddet endast anstaltsvård, men inte oenighet mellan kommuner t.ex. om eftervård, även om nämnda vård verkligen har getts som anstaltsvård. När det dessutom är fråga om mycket betydande kostnader för kommunerna och förvaltningsdomstolarnas tolkningar av hur det bestäms vem som i för-sta hand är skyldig att ordna barnskyddet el-ler ersätta kostnaderna väsentligt avviker från varandra, är det motiverat att man i de ären-den som avses i bestämmelsen kan överklaga direkt hos högsta förvaltningsdomstolen på det sätt som avses i den föreslagna 92 §.

För omhändertagande av barn och ordnan-de av vård av barn utom hemmet samt för kostnaderna för detta svarar enligt 1 mom. fortfarande den kommun där behovet av att omhändertaga barnet och ordna vård utom hemmet har uppstått. I regel avses med en kommun som är ansvarig för ordnande av barnskydd och kostnaderna den kommun där barnet har haft hemort enligt lagen om hem-kommun i det ögonblick då behovet av om-händertagande och vård utom hemmet upp-stått. Om någon annan kommun har omhän-dertagit barnet och placerat barnet i vård utom hemmet, har den rätt till ersättning för kostnaderna för vården av barnet utom hem-met från den kommun som i enlighet med det ovan sagda svarar för omhändertagandet och ordnandet av vården utom hemmet.

Som kostnader för vård utom hemmet skall

åtminstone betraktas de direkta kostnaderna för placeringen av barnet, såsom arvoden och ersättningar till familjevårdarna, det totala priset per dygn på anstalten, de egentliga kostnaderna för socialarbetet för barnet, samt andra därmed jämförbara kostnader i anslutning till anordnandet av vård utom hemmet. Som kostnader för vård utom hemmet skall även anses de kostnader som orsakas av ordnandet av sådana tjänster och stödåtgärder som behövs inom vården utom hemmet. Till dessa delar är det fråga om principen för ersättning. Det har alltså ingen betydelse på basis av vilken lag socialservice eller ekonomiska stödåtgärder ordnas för barnet eller den unga personen. Det väsentliga är i vilket syfte och hurdana tjänster och stödåtgärder placeringskommunen i varje enskilt fall har ordnat. Förvaltningskostnader eller andra indirekta kostnader kan dock inte anses höra till ersättningsgilla kostnader för vård utom hemmet. När ersättningen räknas ut skall de avgifter som i praktiken tagits ut enligt lagen om klientavgifter beaktas som avdrag.

I synnerhet i ovan nämnda flyttningssituationer är det ofta problematiskt att fastslå vid vilken tidpunkt ansvaret för ordnandet av barnskyddet övergår på den nya hemkommunen, dvs. hur man fastslår i vilket ögonblick behovet av omhändertagande och vård utom hemmet uppstår.

När det fastställs hur ansvaret för ordnandet av barnskydd och för kostnaderna fördelar sig mellan kommunerna måste man beakta hurdana tjänster och stödåtgärder kommunen ursprungligen har ordnat för barnet och familjen. Om t.ex. stödåtgärder inom öppenvården har ordnats för barnet i kommunen, bör avflyttningsskommunen underrätta barnets nya hemkommun om vilka barnskyddsåtgärder det barn och den familj som flyttat till kommunen får samt om behovet av dem i enlighet med det föreslagna 25 § 5 mom. Detta skapar en grund för den nya hemkommunens bedömning vid ordnandet av tillräckliga tjänster och stödåtgärder.

Ifall kommunen, till vilken barnet och familjen har flyttat och som är barnets nya hemkommun, inte har ordnat tillräckliga stödåtgärder för barnet och familjen och behovet av omhändertagande och vård utom hemmet i huvudsak orsakas av detta förfarande,

svarar den nya kommunen för ordnandet av vården utom hemmet och för kostnaderna för detta på det sätt som avses i bestämmelsen. I en flyttningssituation kan det hända att ansvaret för ordnandet av barnskyddet fortsättningsvis vilar på avflyttningsskommunen om denna inte har ordnat tillräckliga stödåtgärder för barnet och familjen eller man inte omedelbart har skridit till omhändertagande eller ordnat vård utom hemmet även om grunderna för omhändertagande av barnet varit uppfyllda. Om detta förfarande, som kan betraktas som försumelse, har föranlett ett behov av att ordna vård utom hemmet, svarar barnets gamla hemkommun för ordnandet av omhändertagande och vård utom hemmet samt kostnaderna för detta. Behovet av omhändertagande kan således inte enbart bedömas utifrån mängden stödåtgärder som getts utan den tidpunkt som avses i bestämmelsen skall bedömas även ur den synvinkel på vilken grund stödåtgärder har ordnats inom öppenvården och vilken effekt de har haft på barnets behov av omsorg.

Vid bedömningen av vem som har ansvar för att barnskydd ordnas skall uppmärksamhet även fästas vid den tid som gått. Barnets behov och de orsaker som lett till omhändertagande samt vård utom hemmet har kunnat ändra efter flyttningen, dvs. när familjens situation förändras efter byte av hemkommun och barnet växer. När kostnadsansvaret fastställs skall man alltså fästa uppmärksamhet vid barnets och familjens behov av tjänster och vid hur de har ordnats på ett sätt som möter behovet. Om uppkomsten av ett behov av omhändertagande och vård utom hemmet i huvudsak beror på att kommunen inte ordnat tillräckliga tjänster och stödåtgärder eller att man inte tillräcklig ingripit i barnets och familjens situation på annat sätt, skall detta beaktas vid fastställandet av när kostnadsansvaret uppstår.

Bestämmelsen ger rätt att ta ut kostnaderna för ordnandet av vård utom hemmet hos den ansvariga kommunen. Bestämmelsen möjliggör även att den kommun som borde ha omhändertagit barnet i en sådan situation tar över ansvaret för ordnandet av vården av barnet utom hemmet. Bestämmelsen förpliktar dock inte till detta och ofta är det motive-

rat att ordnandet av vård utom hemmet faller på den kommun som placerat barnet och till vilken det primära kostnadsansvaret inte hör på det sätt som avses i bestämmelsen.

I 1 mom. föreskrivs dessutom i motsvarighet till gällande lag att även eftervård skall ordnas av den kommun som har varit ansvarig för ordnandet av vården utom hemmet.

Enligt 2 mom. skall den kommun där ett barn eller en ung person i enlighet med 37 § är placerad genom en stödätgård inom öppenvården eller i vård utom hemmet eller i eftervård (placeringskommun) i samarbete med den kommun som är ansvarig enligt 1 mom. eller 17 § (placerarkommun) för barnet eller den unga personen ordna de tjänster och stödätgärder som hans eller hennes behov av omsorg eller vård förutsätter. Kostnaderna för detta är kommunen i enlighet med ovan nämnda principer berättigad att ta ut hos den ansvariga kommunen.

Bestämmelsen överensstämmer med 45 § 5 mom. i gällande lag och genom den vill man betona ett placerat barns rätt att på likvärdigt sätt i sin placeringskommun få lämpliga tjänster och stödätgärder på samma sätt som barn eller unga personer som annars bor i kommunen. Avsikten är att ett placerat barn eller en placerad ung person inte skall hamna i sämre ställning än de övriga kommuninvånarna när tjänster ordnas.

Syftet med bestämmelsen är att placeringskommunen skall få ersättning för tjänster den ordnar i första hand från den kommun som är ansvarig för att de ordnas och för kostnaderna.

Enligt 2 mom. kan den kommun där barnet eller den unga personen är placerad hos den kommun som är ansvarig för att barnskydd ordnas och för kostnaderna ta ut kostnaderna för ordnandet av de tjänster och stödätgärder som barnets eller den unga personens behov av omsorg eller vård förutsätter.

Om placeringskommunen är barnets hemkommun, svarar denna för kostnaderna för ordnandet av stödätgärder inom öppenvården. Om hemkommunen för ett barn som placerats som en stödätgård inom öppenvården, iakttas huvudregeln i 1 mom., dvs. den s.k. principen om hemkommun. Barnets nya hemkommun skall då ordna tillräckliga tjänster och stödätgärder för barnet. Den kommun

från vilken barnet flyttar skall göra ovan nämnd anmälan enligt 25 § 5 mom. om ett barn som är i behov av stödätgärder.

Till 3 mom. föreslås bli fogat en informativ hänvisning till bestämmelser någon annanstans i lagstiftningen i fråga om ordnande av hälsovårdstjänster och grundläggande utbildning och det kostnadsansvar som de föranleder.

På basis av 45 § 5 mom. i gällande barnskyddslag har det varit oklart hur ansvaret för ordnandet av barnskydd och kostnaderna fördelas mellan kommunerna inom hälsovården i synnerhet när det är fråga om specialiserad sjukvård som ordnas för ett placerat barn, men även om annan primärvård. I vissa fall har det placerade barnet blivit utan den vård det behöver när placeringskommunen vägrat ordna den.

I samband med stiftandet av barnskyddslagen föreslås även ändringar i bestämmelserna om ansvaret för att barnskydd ordnas och för kostnaderna i folkhälsolagen och lagen om specialiserad sjukvård så att de bättre tryggar tillgången på tillräcklig och ändamålsenlig hälsovårdsservice för barn som placerats inom en annan kommun. Både i den föreslagna ändringen i folkhälsolagen (14b §, 24 § 2 mom.) och i lagen om specialiserad sjukvård (30a §, 42 § 3 mom.) bör placeringskommunen ordna de tjänster som barnet behöver i anslutning till folkhälsoarbetet och inom den specialiserade sjukvården i sjukvårdsdistriktet. Det organ som är ansvarigt för folkhälsoarbetet i placerarkommunen eller det sjukvårdsdistrikt till vilket placerarkommunen hör bör ersätta placeringskommunen eller sjukvårdsdistriktet för kostnaderna för ordnandet av vården.

När det gäller den grundläggande utbildningen föreskrivs i lagen om grundläggande utbildning delvis med avvikelser från ovan nämnda bestämmelser i barnskyddslagen om skyldigheten att ordna utbildning. För ordnandet av grundläggande utbildning svarar redan i princip i stället för barnets hemkommun den kommun där barnet vistas, dvs. i detta sammanhang placeringskommunen. Till placeringskommunen betalas också statsandel för de barn som den 20 september varje år har omfattats av den grundläggande utbildning som placeringskommunen ordnar.

I samband med stiftandet av barnskyddslagen föreslås även att bestämmelserna i lagen om finansiering av undervisnings- och kulturverksamhet ändras så att de bättre tryggar rätten till grundläggande utbildning för ett barn som placerats inom en annan kommun. Paragraf 50 § i lagen fogas 3 mom. så att den kommun som placerat ett barn i vård utom hemmet inom en annan kommun skall ersätta placeringskommunen för kostnaderna för ordnandet av den grundläggande utbildningen till de delar de överskrider ovan nämnda statsandel. För närvarande tillämpas denna princip enligt 2 mom. i paragrafen endast i fråga om barn som placerats i skolhem. Således utsträcks bestämmelsen till att gälla ersättning för kostnaderna för grundläggande utbildning för alla barn som placerats i vård utom hemmet.

17 §. Ordnanande av barnskydd i vissa specialsituationer. I paragrafen föreskrivs om vilken kommun som ansvarar för ordnandet av barnskydd i synnerhet i situationer med internationella kopplingar. Motsvarande bestämmelser ingår i 45 § i gällande lag. Ikraftträdandet av Haagkonventionen om skydd för barn kan eventuellt orsaka behov av ändringar i denna bestämmelse. Nödvändiga ändringar bereds i samband med att konventionen sätts i kraft och i samband med därtill anslutna ändringar i lagstiftningen.

Paragrafens 1 mom. motsvarar i sak 45 § 2 mom. i gällande barnskyddslag, det föreslagna 2 mom. motsvarar 45 § 3 mom. i gällande lag och 3 mom. motsvarar 45 § 4 mom. i gällande lag.

18 §. Förhållande till andra lagar. I paragrafen föreskrivs om tillämpningen av lagen om planering av och statsandel för social- och hälsovården på ordnandet av barnskydd. Bestämmelsen motsvarar 5 § i gällande barnskyddslag.

19 §. Klientavgifter. I paragrafen föreskrivs om tillämpning av lagen om klientavgifter inom social- och hälsovården på avgifter som tas ut inom barnskyddet. Bestämmelsen motsvarar 46 § 1 mom. i gällande barnskyddslag. Innehållet i lagen om klientavgifter förklaras i de allmänna bestämmelserna 2.1.1 punkten Barnskyddslagen och vissa lagar som har nära samband med den.

4 kap.

Barns delaktighet

20 §. Utredande av barns åsikt och hörande av barn. Enligt 6 § 3 mom. i grundlagen skall barn bemötas som jämlika individer och de skall ha rätt till medinflytande enligt sin utvecklingsnivå i frågor som gäller dem själva. En bestämmelse med samma innehåll ingår i artikel 12 i konventionen om barnets rättigheter. Även i 10 § 1 mom. i klientlagen föreskrivs om skyldigheten att utreda och beakta en minderårig klients önskemål och åsikt på det sätt som klientens ålder och utvecklingsnivå förutsätter.

Det utredande av barns åsikt och önskemål som förutsätts i ovan nämnda bestämmelser bör också vara den centrala principen inom barnskyddet. Därför har en bestämmelse som gäller detta redan tagits in i lagens allmänna bestämmelser (den föreslagna 5 §). Till sådant utredande av barns åsikt och hörande av barn som avses i den nu aktuella 20 § föreslås en hänvisning även i samband med att beslut fattas om omhändertagande, vård utom hemmet och upphörande av omhändertagande enligt 42 § 1 mom.

Den föreslagna paragrafens 1 mom. motsvarar i sak närmast 10 § 1 mom. i gällande barnskyddslag. Enligt gällande lag skall då barnets bästa klarläggas dess egna önskemål och egen åsikt beaktas, dess uppväxtförhållanden utredas samt olika barnskyddsåtgärders sannolika inverkan på dess utveckling bedömas. Enligt förarbetena till lagen bör barnets egna önskemål och egen åsikt i ett barnskyddsärende som gäller honom själv oberoende av barnets ålder alltid utredas och även beaktas när barnets angelägenheter sköts. Att barns önskemål och åsikt utreds innebär inte att barnet också får fatta avgörandet. I sista hand är det alltid de vuxna som har rättighet och skyldighet att fatta beslut. I praktiken innebär bestämmelsen dock en skyldighet att uppge grunderna även till de delar man inte har kunnat iaktta barnets önskemål eller åsikt när avgörandena fattas.

Vid utredandet av barns önskemål och åsikt skall hänsyn tas till barnets ålder och utvecklingsnivå samt förmåga att uttrycka sig. Vilka metoder och hjälpmedel som skall använ-

das vid hörandet samt stöd och hjälp som barnet behöver bestäms enligt det. När det är fråga om ett litet barn kan man bl.a. iakttä barnets beteende och relation till personer som står barnet nära. Barnets åsikt, i synnerhet i situationer då det är fråga om ett mycket litet barn, kan även utredas indirekt med hjälp av personer som står barnet nära, daghemspersonalen eller andra sakkunniga genom att man hör dem eller skaffar annan utredning från dem. I fråga om barn som närmar sig skolåldern eller äldre sker utredandet av barnens vilja, åsikt och uppfattning i regel genom att man diskuterar med barnet och som hjälp kan man använda hjälpmedel som utvecklats särskilt för arbete med barn.

Då ett barns åsikt utreds skall man säkerställa att barnet uppriktigt och fritt kan säga sin mening om saken. Barnet måste veta varför och i vilket ärende det hörs och till vilket ändamål de uppgifter som samlats in vid hörandet används. Barnet bör även ha rätt att inte uttrycka någon åsikt om saken. Då barnet hörs skall man även beakta att barnet ha kan lojalitetskonflikter t.ex. i förhållande till föräldrarna eller andra personer som står barnet nära och som kan påverka dess åsikt. Hörandet bör genomföras på ett så positivt och tryggt sätt för barnet som möjligt, t.ex. på det sätt som barnet vill och på en plats som är bekant för barnet. Sättet att utreda barnets åsikt skall dessutom väljas så att det inte orsakar onödiga påfrestningar på relationerna mellan barnet och dess föräldrar och barnet närstående personer.

I synnerhet i mycket stridiga situationer kan det vara motiverat att bevara hörandet eller diskussionerna i en bild- eller ljudupptagning. Det är viktigt att den myndighet eller den som på myndighetens vägnar eller på myndighetens uppdrag hör barnet eller utreder barnets åsikt inte påverkar barnets åsiktsbildning. I detta fall tjänar en effektiv dokumentering både barnets och myndighetens rättsskydd.

Utredandet av barns åsikt i praktiken effektiviseras genom ett krav på att det skall göras en anteckning i barnskyddshandlingarna om hur barnets åsikt utretts och det huvudsakliga innehållet.

I 2 mom. föreskrivs om hörande av barn i enlighet med 34 § i förvaltningslagen. Enligt

10 § 2 mom. i gällande barnskyddslag skall ett barn som fyllt 12 år höras i ett barnskyddsärende. Denna skyldighet ändrats så att de situationer då ett barn som fyllt 12 år bör höras i enlighet med förvaltningslagen uttryckligen räknas upp i bestämmelsen. Dessa är ärenden som gäller omhändertagande, vård utom hemmet, upphörande av omhändertagande och kontakt, dvs. samma ärenden där barnet i enlighet med den föreslagna 21 § har rätt att särskilt föra talan vid sidan om sina vårdnadshavare. I bestämmelsen nämns inte ärenden som gäller brådskande placering. Beträffande utredande av åsikt i sådana ärenden föreskrivs särskilt i den föreslagna 38 §.

I övriga ärenden gäller hörande enligt förvaltningslagen barn som fyllt 15 år och som i enlighet med den föreslagna 21 § utöver vårdnadshavaren har rätt att föra sin talan i barnskyddsärenden som gäller dem själva.

I 3 mom. föreskrivs om situationer då barnets åsikt inte behöver utredas. Syftet med bestämmelsen är att betona att huvudregeln är att barnets åsikt skall utredas och att det kan utelämnas endast undantagsvis. Enligt förslaget behöver barnets åsikt inte utredas om det skulle äventyra barnets hälsa eller utveckling eller om det annars är uppenbart befogat att inte göra det. Det kan vara fråga om sistnämnda situation t.ex. då en ansökan eller ett yrkande som är klart ogrundat skall behandlas. Barnets vårdnadshavare kan t.ex. med korta intervaller på nytt ansöka om att omhändertagandet skall avslutas utan att det har skett någon förändring i förhållandena. Då kan det vara motiverat att barnet inte hela tiden belastas med åsiktsutredningar. Utredandet kan äventyra barnets hälsa och utveckling t.ex. när barnets mentala tillstånd är sådant att utredandet av dess åsikt skulle chocka eller annars belasta barnet oskäligt. Det psykiska skyddet av barnet går i ett sådant fall före utredandet av dess åsikt.

Hörande av barn i enlighet med förvaltningslagen som avses ovan i 2 mom. kan utebli på grunder som föreskrivs om i 34 § i förvaltningslagen.

I 4 mom. ingår en bestämmelse som begränsar barnets rätt att få uppgifter. Enligt momentet får barnet inte i samband med utredande av åsikt och hörandet ges sådana

uppgifter som äventyrar dess utveckling eller strider mot någon annan synnerligen viktigt enskild fördel barnet. I sak föreskrivs på motsvarande sätt i 26 § 2 mom. i gällande barnskyddslag, som visserligen endast gäller barn i vård utom hemmet.

Barnets bästa kan i vissa fall äventyras i samband med utredande av åsikt och hörandet, då uppgifter om barnet själv eller familjen lämnas ut till barnet. Bestämmelsen är av särskild vikt vid hörande enligt förvaltningslagen. I 36 § i förvaltningslagen föreskrivs om att en part skall tillställas handlingarna i de frågor som hörandet gäller i original eller kopior eller på något annat sätt ges tillfälle att ta del av dem. Barnet skall således i samband med hörandet ges tillfälle att ta del av alla myndighetshandlingar som kan eller har kunnat inverka på behandlingen av ärendet och har på motsvarande sätt rätt att få upplysningar om dem. Om handlingarna t.ex. innehåller sådana uppgifter om barnets föräldrar som kan allvarligt äventyra barnets mentala hälsa eller relation till föräldrarna, kan det helt strida mot en synnerligen viktig fördel för barnet att lämna ut uppgifterna. Bl.a. av denna orsak behöver uppgiften i enlighet med 11 § i offentlighetslagen inte lämnas till parten själv.

För att en med tanke på barnet viktig bedömning av handlingar som skall lämnas ut alltid skall göras i samband med utredande av åsikt och hörande i anslutning till barnskyddet, föreslås att en bestämmelse om detta fortsättningsvis skall ingå även i barnskyddslagen. Genom den föreslagna bestämmelsen betonas att utlämnandet av uppgifter alltid bör bedömas i synnerhet ur barnets synvinkel. Bestämmelsen tillämpas som specialbestämmelse i förhållande till offentlighetslagen. När det gäller andra, som t.ex. barnets vårdnadshavare, bedöms utlämnandet av uppgifter fortfarande på de grunder som anges i 11 § i offentlighetslagen.

Vid behov skall ett överklagbart beslut enligt 14 § i offentlighetslagen fattas i ärendet.

21 §. Barnets rätt att föra talan. Barnet är alltid part i ett barnskyddsärende, men barnets rätt att föra sin egen talan har i olika situationer begränsats med bestämmelser om åldersgränser. Enligt 10 § 2 mom. i gällande barnskyddslagen har ett 15-årigt barn rätt att

föra talan utom vårdnadshavaren. Dessutom har redan ett barn som fyllt 12 år flera rättigheter i anslutning till förande av talan. Enligt 10 § 2 mom. i barnskyddslagen har ett barn som fyllt 12 år rätt att kräva socialservice och andra stödåtgärder. Även i barnskyddslagens 14 § som gäller familje- och anstaltsvård som stödåtgärd, 17 § som gäller hörande samt underställning av beslut om omhändertagande av barn, placering i vård utom hemmet och upphörande av omhändertagande, 35 § som gäller ändringssökande och 37 § som gäller sökande av ändring hos högsta förvaltningsdomstolen har barn som fyllt 12 år getts rätt att föra sin talan i ett barnskyddsärende som gäller barnet självt. Enligt den nya 35 a § 2 mom. i barnskyddslagen, som träder i kraft den 1 november 2006, får ändring i ett beslut som gäller begränsande av kontakter sökas av ett barn som fyllt 12 år. Den föreslagna 21 § motsvarar i regel den gällande barnskyddslagen.

Paragrafens 1 mom. motsvarar i sak första meningen i 10 § 2 mom. i barnskyddslagen. Målet har varit att göra bestämmelsens ordalydelse klarare genom att även ge någon annan laglig företrädare än vårdnadshavaren rätt att föra talan. Aktuell som annan laglig företrädare för barnet kan vara t.ex. en intressebevakare som förordnats enligt 22 § eller en företrädare för barnet enligt lagen om främjande av invandrades integration samt mottagande av asylsökande (493/1999).

Uttrycket ”skilt” visar att barnet och vårdnadshavaren inte är bundna till samverkan utan båda kan föra barnets talan utifrån sina egna utgångspunkter.

Den föreslagna ordalydelsen motsvarar 14 § 3 mom. i förvaltningslagen, där ett barn som fyllt 15 år och barnets vårdnadshavare eller någon annan laglig företrädare ges parallell talan oberoende av varandra i ett ärende som gäller en minderårigs person eller personliga fördel eller rättighet. Bestämmelsen motsvarar till sitt innehåll även 4 kap. 18 § 3 mom. i förvaltningsprocesslagen och 12 kap. 1 § 1 mom. i rättegångsbalken.

I 2 och 3 mom. föreskrivs om situationer då redan ett barn som fyllt 12 år med avvikelser från huvudregeln har rätt att självständigt föra sin talan utom vårdnadshavaren eller någon annan laglig företrädare.

Enligt 2 mom. har ett barn som fyllt 12 år utom sin vårdnadshavare eller annan laglig företrädare rätt att särskilt föra sin talan i ärenden som rör brådskande placering, omhändertagande, vård utom hemmet, upphörande av omhändertagande och kontakter. I alla dessa är det fråga om en mycket betydande sak med nära anknytning till barnets liv. Att enbart utreda barnets åsikt och önskemål och beakta dem på behörigt sätt då beslut fattas är inte tillräckligt för att garantera barnet tillräckligt rättsskydd. För tydlighetens skull har det inte ansetts vara ändamålsenligt att föreskriva om en åldersgräns för när barn får föra sin talan så att det skulle vara möjligt att avvika från den enligt ett enskilt barns utvecklingsnivå och mognad. Att föreslå en rätt för barn under 12 år att självständigt föra sin talan har inte heller ansetts vara motiverat eller nödvändigt. Ett så litet barn kan i regel inte anses vara tillräckligt utvecklat att föra sin talan. Även när det gäller barn som är yngre än 12 år skall deras åsikt dock utredas på det sätt som regleras i 20 §. Rätt att föra talan inbegriper även rätten att bli hörd innan beslut fattas och självständigt söka ändring i ett beslut som myndigheten fattar. I enlighet med bestämmelsen har ett barn som fyllt 12 år rätt att t.ex. kräva att vården utom hemmet ändras eller att omhändertagandet upphör. När det gäller kontakter kan barnet t.ex. kräva rätt att träffa eller på annat sätt hålla kontakt till närstående personer.

Enligt en utredning som Stakes gjort om förvaltningsdomstolens avgöranden motsatte sig år 2004 sammanlagt 28 barn i åldern 12–14 år ensamma omhändertagande och tillsammans med sina föräldrar 29 barn. Således har en 12-åring självständig rätt att motsätta sig haft även en praktisk betydelse för barn i ärenden som gällt omhändertagande.

Vid behov bör göras en ansökan om en intressebevakare för barnet som för barnets talan enligt vad som föreskrivs i den föreslagna 22 §. En bestämmelse om barnets möjlighet att få biträde vid rättegångsförhandlingen ingår för sin del i 87 §.

Enligt 3 mom. har ett barn som fyllt 12 år rätt att kräva stödåtgärder inom öppenvården. Bestämmelsen innebär ett slags partiell rätt att självständigt föra talan för ett barn som

fyllt 12 år. Bestämmelsen ge 12-åriga barn rätt att självständigt ansöka om stödåtgärder inom öppenvården enligt 7 kap., men ger alltså inte rätt att söka ändring i ett eventuellt negativt beslut som rör barnet. I vissa fall är det dock motiverat att barnet kan beviljas de ekonomiska stödåtgärder som avses främst i 7 kap. på basis av barnets situation och egen ansökan. Då ett barns ansökan behandlas kan även bestämmelsen om tillämpning av barns rätt att förbjuda att upplysningar lämnas ut enligt 11 § 3 mom. i klientlagen bli tillämplig i saken. Barnet kan ha ett sådant vägande skäl som avses i nämnda lag att förbjuda att upplysningar som gäller honom eller henne lämnas ut till vårdnadshavarna eller den ena av dem.

22 §. Förordnande av intressebevakare som ställföreträdare för vårdnadshavaren. Gällande barnskyddslag innehåller inga specialbestämmelser om intressebevakning för barnet i ärenden som gäller barnets person. Med stöd av de allmänna bestämmelserna i lagen angående vårdnad om barn och umgängesrätt företräder vårdnadshavaren ett barn i ärenden som gäller barnets person. Ett barn som fyllt 15 år har dock parallell talan med vårdnadshavaren i ärenden som gäller barnets person. Vårdnadshavaren till ett omhändertaget barn har rätt att föra barnets talan trots omhändertagande. Nedan i 45 § 1 mom. räknas upp vilka av vårdnadshavarens rättigheter som det organ som ansvarar för socialvården har rätt att bestämma om.

I 10 § 3 mom. i klientlagen föreskrivs om ansökan om en intressebevakare för barnet. När det i ett enskilt socialvårdsärende som gäller den minderåriges person finns grundad anledning att anta att vårdnadshavaren inte opartiskt kan bevaka barnets intresse, skall det organ som ansvarar för socialvården enligt denna bestämmelse göra en ansökan enligt 72 § i lagen om förmyndarverksamhet eller en anmälan enligt 91 § i nämnda lag om förordnande av en intressebevakare för den minderåriga, om det är viktigt för tryggheten av den minderåriges intresse. Bestämmelsen gäller enligt sin ordalydelse sådana förutsättningar på basis av vilka socialvårdsmyndigheten skall vidta åtgärder för att en intressebevakare skall förordnas för den minderåriga. I bestämmelsen anges inte egentligen på vil-

ka grunder domstolen eller magistraten kan förordna en intressebevakare. Av förarbetena till lagen att döma kan man dock dra slutsatsen att av bestämmelsen även framgår de förutsättningar enligt vilka domstolen på basis av en ansökan skall bedöma behovet av att förordna en intressebevakare i de situationer som avses i lagrummet. Detta är även inställningen i högsta domstolens avgörande HD:2004:44.

Den föreslagna paragrafen innehåller en bestämmelse som gäller förordnandet av intressebevakaren som ställföreträdare för vårdnadshavaren. Specialbestämmelsen avses vara en specialbestämmelse med avseende på ovan nämnda bestämmelse i klientlagen. Den tillämpas i barnskyddsärenden oberoende av om ärendet är anhängigt vid en socialmyndighet eller domstol.

I 1 mom. anges de förutsättningar enligt vilka en intressebevakare kan förordnas för barnet i barnskyddsärenden och föra barnets talan i vårdnadshavarens ställe. Förutsättningarna motsvarar i sak huvudsakligen de förutsättningar som anges i 10 § 3 mom. i klientlagen för att en intressebevakare skall förordnas. Enligt den föreslagna bestämmelsen bör det för det första finnas en grundad anledning att anta att inte vårdnadshavaren opartiskt kan bevaka barnets intresse i ärendet. En konflikt förutsätter inte i sig att en intressebevakare förordnas utan dessutom skall man enligt den aktuella bestämmelsen skilt överväga om en intressebevakare måste förordnas för att ärendet skall kunna utredas eller annars för att barnets bästa skall tryggas.

Som grundad anledning att anta att vårdnadshavaren inte opartiskt kan bevaka barnets intresse i ett ärende avses närmast samma slags situationer som man även hänvisar till i förarbetena till klientlagen. Således är det möjligt att förbigå vårdnadshavaren i sådana fall att det objektivt sett finns anledning att anta att vårdnadshavaren ställs inför en lojalitetskonflikt och därmed inte opartiskt kan bevaka barnets intresse. En intressekonflikt kan inte uppstå bara på den grund att barnet och vårdnadshavaren är oense om någon sak. Det tyder inte heller på en intressekonflikt att vårdnadshavaren och socialmyndigheten har olika uppfattningar om barnets intresse till exempel i en sak som gäller omhändertagan-

de. En uppenbar risk för att opartiskheten äventyras kan t.ex. råda när vårdnadshavaren eller en person som står denna nära misstänks eller konstateras ha misshandlat eller utnyttjat barnet sexuellt. Förordnandet av en intressebevakare kan även behövas i situationer då barnets vårdnadshavare inte förmår bevaka barnets intresse på grund av sitt hälsotillstånd, t.ex. en störning i den mentala hälsan.

Högsta domstolen har i sitt ovan nämnda avgörande ansett att det på grund av de meningsskiljaktigheter som förekommit i umgänget med barnen fanns grundad anledning att anta att inte barnens vårdnadshavare vid översynen av vårdplanen har förmått tillräckligt skilja mellan sina egna och sina barns önskemål och behov och således opartiskt bevaka barnets fördel. Mellan barnen och föräldrarna kan då även uppstå en intressekonflikt. Enligt högsta domstolen var det i syfte att trygga barnets bästa viktigt att en intressebevakare förordnades för dem.

Intressebevakaren kan t.ex. vara en sakkunnig som är förtrogen med barnets angelägenheter eller en advokat eller en person som fått juridisk utbildning. Vid bedömningen av ett ärende som gäller intressebevakarens person skall särskild uppmärksamhet fästas vid ärendets natur och betydelse för barnet. Enligt 5 § i lagen om förmyndarverksamhet kan till intressebevakare förordnas en person som är lämplig för uppdraget och ger sitt samtycke. Vid prövning av lämpligheten skall bland annat beaktas den föreslagna intressebevakarens skicklighet och erfarenhet samt uppdragets art och omfattning. Det har även betydelse att den person som föreslagits som intressebevakare opartiskt kan bedöma barnets fördel i ärendet. Avgörande för förordnandet av en intressebevakare i ett barnskyddsärende är således inte att intressebevakaren åtnjuter barnets vårdnadshavarens eller föräldrars förtroende utan intressebevakarens förutsättningar att bevaka barnets fördel.

Vårdnadshavarens ställning som part i ärendet kan inte förbigås genom att en intressebevakare förordnas. Om det t.ex. är fråga om omhändertagande eller placering i vård utom hemmet, har vårdnadshavaren och även en förälder som frångänts vårdnaden rätt att bli hörd i enlighet med förvaltningslagen och

få uppgifter enligt 11 § i offentlighetslagen på det sätt som en person i partsställning får dem.

I 2 mom. föreskrivs om vem som kan göra en ansökan om förordnande av en intressebevakare för barnet i barnskyddsärenden. Klientlagens 10 § 3 mom. styr socialmyndigheterna att göra en ansökan om intressebevakare hos domstol eller en anmälan om behovet av intressebevakare till magistraten, på basis av vilken magistraten eller domstolen kan, om den anser det vara befogat, förordna en intressebevakare för barnet.

I det föreslagna momentet har för tydlighetens skull tagits in en bestämmelse om vilka som kan göra en ansökan om att en intressebevakare skall förordnas. Ansökan kan göras av en förmyndarmyndighet enligt lagen om förmyndarverksamhet, dvs. en magistrat eller det organ som ansvarar för socialvården. Dessutom kan barnets vårdnadshavare själv ansöka om att en intressebevakare förordnas.

Enligt den föreslagna 24 § är den socialarbetare som är ansvarig för barnets angelägenheter i synnerhet skyldig att se till att det görs en ansökan om en intressebevakare för barnet vid behov. Det organ som ansvarar för socialvården kan göra en anmälan om behovet av intressebevakare till magistraten, som vid behov gör en ansökan om detta till tingsrätten. Det organ som ansvarar för socialvården kan också själv lämna in en ansökan om saken direkt till tingsrätten.

Förutsättningarna för att göra en ansökan bestäms i enlighet med det föreslagna 1 mom. De motsvarar i sak 10 § 3 mom. i klientlagen.

I 3 mom. föreskrivs om vem som har behörighet att förordna en intressebevakare för barnet. En förmyndarmyndighet enligt lagen om förmyndarverksamhet, dvs. en magistrat kan förordna en intressebevakare, om vårdnadshavaren och det organ som ansvarar för socialvården är eniga om saken. I annat fall förordnas intressebevakaren av domstol. Om ett barnskyddsärende är anhängigt endast vid en barnskyddsmyndighet och inte vid en förvaltningsdomstol, förordnas barnets intressebevakare i oeniga situationer i regel av tingsrätten.

I regeringens proposition med förslag till lag om intressebevakningsfullmakt och till

lag om ändring av lagen om förmyndarverksamhet, som lämnades till Riksdagen våren 2006, föreslås att 19 a § i förvaltningsprocesslagen ändras så att även förvaltningsdomstolen på grund av jäv för den ordinarie intressebevakaren kan förordna en ställföreträdare för intressebevakaren. När ändringen träder i kraft kan förvaltningsdomstolarna på eget initiativ förordna en intressebevakare för barnet när de handlägger barnskyddsärenden och intressebevakare måste således inte längre sökas särskilt hos allmän domstol.

23 §. Intressebevakarens arvode och kostnader. I paragrafen föreskrivs om ersättning av kostnaderna för intressebevakningstjänster i anslutning till barnskyddsärenden. För närvarande finns inga specialbestämmelser om kostnadsansvaret för intressebevakning för ett barn. För de kostnader som en intressebevakare orsakar svarar för närvarande i praktiken den instans som ansöker om en intressebevakare, dvs. i allmänhet kommunen.

För kostnaderna för intressebevakningen för ett barn i anslutning till ett barnskyddsärende svarar enligt den föreslagna bestämmelsen den kommun som i enlighet med 16 och 17 § är ansvarig för att barnskydd ordnas i ärendet. Kommunen svarar för kostnaderna för intressebevakaren både om organet är den som egentligen anhängiggjort ärendet och då organet i ett barnskyddsärende har gjort en anmälan om ett barn i behov av intressebevakning till magistraten i enlighet med 91 § i lagen om förmyndarverksamhet.

En bestämmelse om förordnande av ett biträde till rättegångsförhandlingen och om kostnaderna för detta ingår särskilt i 87 §.

24 §. Ansvar för tryggheten av barnets bästa. Den socialarbetare som ansvarar för barnets angelägenheter bör på tjänstens vägnar bevaka att barnets fördel tillgodoses. Gällande lag innehåller en bestämmelse om detta i 10 § 3 mom. I 15 § i gällande lag föreskrivs dessutom om bevakande av barns fördel i vissa situationer.

Paragrafens 1 mom. motsvarar i sak 10 § 3 mom. i gällande barnskyddslag. Enligt denna bestämmelse skall den socialarbetare som ansvarar för barnets angelägenheter övervaka att barnets bästa tillgodoses samt på tjänstens vägnar hjälpa barnet och vid behov anvisa tillräcklig hjälp för det. Enligt förarbetena till

lagrummet skall socialarbetaren även i det fallet att socialarbetaren och barnet är oeniga om barnskyddsåtgärder eller åsiktsskillnaden gäller beslut i anslutning till barnets rättsliga ställning hänvisa den unga till ett allmänt rättsbiträde eller någon annan juridiskt sakkunnig så att barnet kan få juridisk hjälp.

Den föreslagna bestämmelsen betonar att den socialarbetare som ansvarar för barnets angelägenheter är skyldig att vara intressebevakare för barnet, varvid socialarbetaren vid behov skall anvisa barnet eller den unga personen tillräcklig rättshjälp. Bestämmelsens ordalydelse har preciserats så att biträdandet av barnet uttryckligen nämns i samband med att barnet för sin talan. Dessutom talas i bestämmelsen om att barnet vid behov skall anvisas juridisk hjälp i stället för att socialarbetaren åläggs att anvisa barnet tillräcklig hjälp.

Enligt propositionen skall den socialarbetare som ansvarar för barnets angelägenheter fatta beslut som gäller barnet och för beslutsfattande bereda ärenden som ingriper i barnets personliga integritet. Även om det är socialarbetarens skyldighet att bedöma hur de förslag och avgöranden som görs i samband med beredning och beslutsfattande påverkar barnets fördel och förverkligandet av denna, kan barnets uppfattning och åsikt avvika från socialarbetarens avgörande i ärendet. En tvisig situation kan även uppstå när socialarbetaren bor skapa ett förtroligt förhållande till föräldrarna, vars önskemål och uppfattning om barnets bästa kan strida mot barnets egen åsikt och även barnets bästa. I praktiken kan socialarbetarens möjligheter att i alla situationer enbart agera med tanke på barnets bästa eller i enlighet med barnets åsikt av ovan nämnda skäl vara begränsade.

Dessutom föreslås socialarbetaren vara skyldig att se till att en intressebevakare skaffas för barnet i de situationer som avses i den föreslagna 22 §.

Paragrafens 2 mom. motsvarar i sak 15 § 2 mom. i gällande barnskyddslag men bestämmelsens ordalydelse preciserar till den del, att organet själv kan bedöma behovet av närvaro i situationer som avses i bestämmelsen. Enligt den föreslagna bestämmelsen skall det organ som ansvarar för socialvården för det första vara företrädd vid förundersök-

ning och domstolshandläggning av straffbar gärning som barn uppgetts ha begått, om inte organet bedömer att närvaron är uppenbart obehövlig.

Bestämmelser om motsvarande uppgifter för det organ som ansvarar för socialvården ingår även i 15 § i förordningen om förundersökning och tvångsmedel (575/1988). Enligt bestämmelsen skall socialnämnden ges tillfälle att sända en företrädare till förhöret, när ett barn förhörs såsom misstänkt, om inte detta enligt 15 § 2 mom. i barnskyddslagen skall anses vara uppenbart obehövligt. Förundersökningsmyndigheten skall utan dröjsmål även tillställa socialnämnden förhørsprotokollet.

Barns fördel bevakas vid förundersökning framför allt av de vårdnadshavare som är lagliga företrädare för barnet. I 33 § i förundersökningslagen (449/1987) föreskrivs om bevakandet av barns intresse vid förundersökning. Om den som förhörs inte har fyllt 15 år har vårdnadshavaren, intressebevakaren eller någon annan laglig företrädare enligt 1 och 2 mom. rätt att vara närvarande vid förhöret. Om en omyndig som har fyllt 15 år hörs som målsägande eller misstänkt, har vårdnadshavaren, intressebevakaren eller någon annan laglig företrädare för den omyndige rätt att närvara vid förhöret, ifall en sådan person enligt 12 kap. 1 eller 2 § i rättegångsbalken vid rättegång som gäller det brott som undersöks skulle få föra talan i stället för eller vid sidan av den omyndige. Enligt 3 mom. kan utredaren dock förbjuda en sådan företrädare för den omyndige att vara närvarande vid förhöret, om personen misstänks för det brott som undersöks. Enligt 4 mom. skall de företrädare för den omyndige som har rätt att vara närvarande på förhand underrättas om förhöret, om detta kan ske utan svårighet. Åtminstone en av dem skall ges tillfälle att vara närvarande vid förhöret, utom om det för utredningen av brottet är nödvändigt att omedelbart förhöra den omyndige. Den omyndiges företrädare skall i sådant fall så snabbt som möjligt underrättas om förhöret.

En bedömning av behovet av att ha en företrädare för det organ som ansvarar för socialvården närvarande skall uttryckligen göras av en företrädare för organet. Bedömningen skall göras ur barnskyddssynvinkel. Avgö-

rande vid prövningen av om närvaron är nödvändig är om barnets vårdnadshavare eller intressebevakare är närvarande vid förhöret. Vid prövningen skall uppmärksamhet fästas även vid arten av den straffbara gärning som barnet uppgetts ha begått. I synnerhet om barnet har omhändertagits av socialnämnden, torde socialnämndens närvaro vid förundersökningen dock inte kunna anses vara uppenbart obehövlig.

Närvaron av en företrädare för det organ som ansvarar för socialvården vid undersökning och domstolshandläggning av brott som begås av minderåriga och gärningar som enligt lagen är brottsliga och begås av barn under 15 år främjar samarbetet mellan polisen och barnskyddsmyndigheterna samt beaktandet av barnskyddsaspekter och ordnandet av det stöd som barnet behöver i dessa situationer. Fungerande förfaranden vid bevakningen av barnets fördel har skapats genom att bevakningen av unga personers fördel i rätten har koncentrerats till en viss enhet eller en socialarbetare som arbetar vid en polisinstans.

Till 2 mom. föreslås dessutom bli fogat en ny bestämmelse, enligt vilken det organ som ansvarar för socialvården bör sörja för att barnet vid behov hänvisas till medling i brottmål. Medling i brottmål är i synnerhet med tanke på barnskyddet en viktig ny metod att ingripa i brott som begås av unga personer. Lagen om medling vid brott och i vissa tvister, som trädde i kraft vid ingången av 2006, gäller detta. Vid medling i brottmål ordnas för parterna i brottet en möjlighet till att genom en opartisk medlars förmedling mötas i förtrolighet för att behandla de psykiska och materiella skador som ett brott orsakat offret och att på egen hand försöka komma överens om åtgärder för att gottgöra dessa skador. Medlingen i brottmål har konstaterats vara en fungerande metod att främja återfallsbrott bland unga personer och fostra barn och unga till ansvars-kännande individer.

Till 2 mom. fogas vidare en bestämmelse som motsvarar 15 § 1 mom. i gällande lag, enligt vilket socialnämnden bör vara företrädare vid handläggning i skolnämnden av ärende som gäller avstängning av läropliktigt barn från skola. Bestämmelsen har precisrats även till dessa delar.

Enligt 36 § 1 mom. i lagen om grundläggande utbildning kan en elev som stör undervisningen eller i övrigt bryter mot ordningen i skolan eller gör sig skyldig till fusk genom rektors försorg ges en disciplinär bestraffning. Om förseelsen är allvarlig eller om en elev fortsätter att uppföra sig olämpligt på ovan avsett sätt efter att ha fått kvarsittning eller en skriftlig varning, kan eleven avstängas för högst tre månader. Beslut om avstängning av elev för viss tid fattas av det organ som ansvarar för undervisningsväsendet och bestäms enligt kommunens instruktion. I kommunen har det varit möjligt att genom en instruktion bestämma att ärenden som gäller avstängning för viss tid skall avgöras av det organ som ansvarar för utbildningen, en sektion i organet eller skolans direktions. Det är dock alltid fråga om ett beslut av ett kommunalt organ.

Enligt 36 a § i lagen om grundläggande utbildning skall utbildningsanordnaren underätta den myndighet som sköter uppgifter i samband med verkställigheten av socialvården i den kommun där skolan är belägen om att eleven förvägras undervisning enligt 36 § 1 mom.

Skyldigheten för barnskyddet att vara närvarande när en elev avstängs från skolan skall fortfarande betraktas som viktig med tanke på bevakningen av barnets fördel. I en avstängningssituation kan barnets situation mellan skolan eller läroanstalten och hemmet ha drivits till den punkten att barnet eller familjen inte tar emot det stöd som elevvården erbjuder. Med hjälp av rätten att vara närvarande får man i ett tillräckligt tidigt skede information om barnets problem och kan vid behov påbörja en utredning av barnets och familjens behov av barnskydd.

Det är befogat att den skyldigheten som det organ som ansvarar för socialvården har att vara närvarande vid handläggningen av ett ärende som gäller avstängning av en elev från skolan såsom även i gällande lag begränsas till läropliktiga barn. En bestämmelse om läroplikten ingår i 25 § i lagen om grundläggande utbildning. Enligt bestämmelsen är barn som är varaktigt bosatta i Finland läropliktiga. Läroplikten börjar det år då barnet fyller sju år. Läroplikten upphör när den grundläggande utbildningens lärokurs har

fullgjorts eller det har förflutit 10 år sedan läroplikten började. Om ett handikapp eller en sjukdom hos barnet medför att de mål som ställts för den grundläggande utbildningen uppenbarligen inte kan nås under nio år, blir barnet enligt 2 mom. läropliktigt ett år tidigare än vad som bestäms i 1 mom. och läroplikten fortgår i 11 år.

Det är inte motiverat att rätten för det organ som ansvarar för socialvården att vara närvarande när beslut fattas om avstängning av ett minderårigt barn från skolan utvidgas till gymnasiestudier eller yrkesläroanstalter. Om eleven vid dessa läroanstalter går till väga så, att det finns skäl att skrida till lagstadgat avstängningsförfarande, bör läroanstalten enligt den föreslagna 25 § göra vid behov en barnskyddsanmälan i ärendet till det organ som ansvarar för socialvården.

5 kap.

Inledande av klientrelation inom barnskyddet

25 §. *Anmälningsskyldighet.* En bestämmelse om anmälningsskyldighet ingår i 40 § i gällande barnskyddslag. Anmälningsskyldigheten gäller för närvarande personer som är anställda eller innehar ett förtroendeuppdrag inom social- och hälsovården, skolväsendet, polisväsendet eller en församling när de vid handhavandet av sin tjänst eller befattning eller sitt uppdrag fått kännedom om att barn är i uppenbart behov av familje- och individriktat barnskydd. De skall då utan dröjsmål anmäla detta till socialnämnden.

Avsikten är att bestämmelsen skall ändras genom att precisera och delvis utvidga kretsen av anmälningsskyldiga och göra omfattningen av anmälningsskyldigheten klarare.

Enligt 1 mom. utsträcks anmälningsskyldigheten även till andra religiösa samfund ungdomsväsendet utöver social- och hälsovården, skolväsendet, polisväsendet och församlingen som räknas upp i 40 § i gällande barnskyddslag. Dessutom utsträcks anmälningsskyldigheten till enheter som bedriver mottagningsverksamhet för asylsökande och nödcentralsverksamhet oavsett under vilket förvaltningsområde den aktuella verksamhe-

ten lyder. Med församlingar avses församlingen för den evangelisk-lutherska kyrkan och det ortodoxa kyrkosamfundets församling samt religionssamfund som registrerats så som föreskrivs i 2 kap. lagen om religionsfrihet (453/2003). Sådana religionssamfund är exempelvis Jehovas vittnen, frikyrkan i Finland och den katolska kyrkan i Finland.

Utöver ovan nämnda förvaltningar gäller anmälningsskyldigheten alla producenter av social- och hälsovårdstjänster samt utbildningstjänster oberoende av om serviceproducenten är en privat eller offentlig sammanlutning eller yrkesutövare. Motsvarande regleringssätt omfattas i klientlagen (20 §).

Anmälningsskyldigheten gäller uppgifter som erhållits vid skötseln av uppgiften oberoende av om personen t.ex. är i tjänste- eller arbetsavtalsförhållande eller en självständig yrkesutövare. Anmälningsskyldigheten gäller dessutom personer som sköter förtroendeuppdrag.

I tolkningen av gällande lag har förekommit oklarheter angående om anmälningsskyldigheten även gäller medlare i familjefrågor. Eftersom medling i familjefrågor i allmänhet ordnas antingen genom försorg av kommunens socialväsande eller församlingar, gäller anmälningsskyldigheten således i princip även medlare i familjefrågor. Däremot utsträcks bestämmelsen enligt 3 mom. inte till uppgifter som en präst får kännedom om som bikthemlighet även om bestämmelsen allmänt gäller personer som är anställda eller innehar ett förtroendeuppdrag i församlingen.

Även om anmälningsskyldigheten även utsträcks till ungdomsväsendet, kan anmälan dock fortfarande göras endast om ett barn, dvs. den som inte fyllt 18 år.

De personer som avses i bestämmelsen kan göra anmälan utan hinder av sekretessbestämmelser som eventuellt gäller dem. Detta motsvarar gällande reglering. På grund av de problem som uppstått vid tolkningen av flera sekretessbestämmelser som utfärdats vid olika tidpunkter föreslås ett uttryckligt omnämnande av detta i bestämmelsen. Anmälningsskyldigheten gäller således även situationer där barnet självt eller barnets vårdnadshavare förbjuder att barnskyddsanmälan görs.

Ordalydelsen i gällande lag, enligt vilken anmälan skall göras om ett barn som är i up-

penbart behov av barnskydd, har lämnat obehövt rum för tolkning av hur säkert den som gör anmälan skall veta att barnet är i behov barnskydd. Det har i synnerhet varit oklart om enbart en misstanke om behovet av barnskydd räcker för att göra anmälan. Därför föreslås att ordalydelsen preciseras så att anmälan kan göras när man upptäckt eller på annat sätt fått reda på sådana omständigheter, på grund av vilka det enligt ifrågavarande persons bedömning finns skäl att utreda barnets behov av barnskydd.

Det kan förekomma mycket olika omständigheter bakom en anmälan och utredning av behovet av barnskydd som hänför sig till barnets behov av vård och omsorg, omständigheter som äventyrar barnets utveckling eller barnets eget beteende. Orsaken till anmälan kan t.ex. vara att barnets behov försummas, barnet överges, misshandlas eller utnyttjas sexuellt eller en misstanke om eller risk för detta. Anmälan kan även handla om att brister eller okunnighet som äventyrar barnets välfärd annars upptäcks i barnets vård och omsorg. Orsaken till anmälan kan t.ex. vara att den vuxne som sköter om barnet har rusmedelsproblem eller mentala problem, inte har krafter eller försummar sin egen vård eller även att det saknas ett stödnätverk i vardagen när detta kan äventyra barnets välfärd. Dessutom kan anmälan gälla barnets eget rusmedelsmissbruk, psykiska problem, brottsbenägenhet eller självdestruktivitet. En annan omständighet som äventyrar barnets utveckling kan t.ex. vara sådana allvarliga kommunikationsproblem mellan föräldrarna och barnet som sannolikt påverkar barnets utveckling, fortgående försummelse av skolgången samt en situation där barnet med avseende på sin ålder måste bära ett orimligt stort ansvar för familjens vardag, t.ex. på grund av förälderns sjukdom. I vissa situationer kan en mycket dålig ekonomisk situation i familjen också äventyra barnets omsorg eller utveckling, vilket gör att barnets situation kan förbättras med hjälp av ekonomiskt stöd t.ex. på barnskyddsbaserade grunder. Anmälan skall även göras när man utöver det som räknats upp ovan upptäcker andra motsvarande skäl, på grund av vilka det finns skäl att utreda barnets behov av barnskydd.

Regleringen gällande barnskyddsanmälan

gör det möjligt att inkräkta på familjens integritet, som tryggats såsom en grundläggande rättighet. Å andra sidan kan detta anses vara en förutsättning för att barnets grundläggande rättigheter skall förverkligas, t.ex. skydd för liv och trygghet och säkerställande av nödvändig omsorg enligt 19 §.

När det gäller tryggheten av omsorgen om barnet skall tröskeln för att göra en barnskyddsanmälan inte vara för hög. Om den som funderar på att göra en barnskyddsanmälan har svårigheter att bedöma om den oro för barnet som väckts är tillräcklig för att göra barnskyddsanmälan, kan man vid behov t.ex. konsultera socialmyndigheterna i den kommun där barnet är bosatt.

Enligt 2 mom. kan barnskyddsanmälan även göras av en annan person än den som nämns i 1 mom., men han eller hon är inte skyldig att göra det. Anmälan kan t.ex. göras av barnet självt, barnets vårdnadshavare, förälder eller någon annan privatperson som svarar för omsorgen om barnet, ett syskon eller någon annan släkting eller en granne. På basis av det föreslagna 2 mom. kan anmälan även göras av en sådan person som arbetar med barn och som på basis av 1 mom. inte är skyldig att göra en anmälan. Även i detta fall kan nödvändiga uppgifter lämnas ut i anmälan utan hinder av sekretessbestämmelserna.

Den som är föremål för barnskyddsanmälan har i regel rätt att få uppgifter om identiteten på den som gjort anmälan om honom eller henne. Inom barnskyddet förekommer i praktiken situationer då det med tanke på barnets bästa eller säkerheten för den som gjort anmälan skulle vara särskilt skadligt att röja identiteten på den privatperson som gjort barnskyddsanmälan för den som är föremål för anmälan. Bl.a. uppgiften om anmälarens identitet behöver inte ges till en part, om förutsättningarna enligt 11 § i offentlighetslagen uppfylls. Enligt 2 mom. 1 punkten i paragrafen har en part inte rätt att få uppgifter, när utlämnande av uppgifter skulle strida mot ett synnerligen viktigt allmänt intresse, ett barns intresse eller ett annat synnerligen viktigt enskilt intresse. Enligt motiveringen till lagen (RP 30/1998) kan ett barns intresse vara grund för att identiteten hos den som har gjort anmälan i barnskyddsfrågor på grundval av helhetsbedömning från fall till fall

skall kunna skyddas. I motiveringen nämns som ett exempel en situation då den som gjort anmälan är en person som står barnet nära, t.ex. en far- eller morförälder, och om utlämnande av uppgiften skulle kunna leda till att en för barnets välbefinnande viktig vuxenrelation bryts. Enligt motiveringen till lagen kan utlämnandet av uppgifter om vem som gjort barnskyddsanmälan i enskilda fall även strida mot det allmänna intresset, om utlämnande av uppgiften kan äventyra uppnåendet av barnskyddets syfte.

Enligt 3 *mom.* gäller utan hinder av 1 *mom.* vad som föreskrivs eller bestäms särskilt om skyldighet att iakttä sekretess gällande bikt eller annan själavård. Enligt 5 kap. 2 § i kyrkolagen (1054/1993) för den evangelisk-lutherska kyrkan som gäller bikthemligheten får det som har anförtrots en präst i enskilt skriftermål eller annars vid själavård inte röjas, ej heller den person som har anförtrott sig åt prästen. När en präst hörs som vittne får han inte yppa det som har anförtrots honom i enskilt skriftermål eller vid själavård. Uppenbarar någon i enskilt skriftermål eller vid själavård att ett sådant brott är förestående som enligt allmän lag måste anges, skall prästen uppmana personen i fråga att underätta myndigheterna eller den som är utsatt för fara. Är han inte villig härtill, skall prästen i god tid och med iakttagande av varsamhet ge saken till känna för myndigheterna, dock på ett sådant sätt att den som har anförtrott saken inte direkt eller indirekt blir röjd. Enligt 6 kap. 12 § gäller vad 5 kap. 2 och 3 § stadgar om en prästs tystnadsplikt i fråga om bikthemligheten även en lektor.

Bikthemligheten dryftades officiellt senast år 1998, då Helsingfors stiftsmöte bad kyrkostyrelsen utreda om bikthemligheten enligt kyrkolagen och skyldigheten att göra barnskyddsanmälan enligt barnskyddslagen strider mot varandra. I ett direktiv till församlingarna från kyrkostyrelsen för den evangelisk-lutherska kyrkan i Finland konstateras att bikthemligheten alltid går före den anmälningsskyldighet och offentlighetsprincip som skrivits in i övriga lagar. Upplysninger får berättas vidare endast på ett sådant sätt att inte den biktandes identitet röjs ens indirekt, och t.ex. tidpunkten för gärningen inte nämns. I en handbok (Tystnadsplikt för kyr-

kans anställda. Ev.luth. kyrkan i Finland, kyrkostyrelsens publikationer 2002:4) som kyrkostyrelsen år 2002 publicerat om kyrkligt anställdas tystnadsplikt konstateras även att bikthemligheten i kyrkolagen är absolut. Den stadgade tystnadsplikten för personer som innehar tjänst som präst eller lektor gäller inte annan personal som arbetar för kyrkan eller kyrkans förtroendevalda.

Enligt 16 b § i lagen om ortodoxa kyrkosamfund får en präst inte som vittne eller annars yppa vad som anförtrots honom i enskild syndabekännelse eller annars vid själavård, eller röja den som anförtrott sig åt honom. Ifall någon i enskild syndabekännelse eller annars vid själavård uttrycker att ett sådant brott är förestående som enligt allmän lag måste anges, skall prästen uppmana personen i fråga att underätta myndigheterna eller den som är utsatt för fara. Ifall personen inte är villig att göra det, skall prästen anmäla saken till myndigheterna i mån av möjlighet utan att den som har anförtrott saken direkt eller indirekt blir röjd.

Enligt regeringspropositionen med förslag till lag om ortodoxa kyrkan, vilken som bäst behandlas av riksdagen, föreslås att i lagen tas in de bestämmelser om prästens tystnadsplikt som för närvarande finns i 16 b § i lagen. I förslaget konstateras prästens tystnadsplikt vara allmän och ovillkorlig.

Utöver den evangelisk-lutherska kyrkan och det ortodoxa kyrkosamfundet kan även andra religiösa samfund ha egna bestämmelser om bikt eller annan själavård.

Riksdagens justitieombudsman har i sin särskilda berättelse gällande familjevåld fäst uppmärksamhet vid att man inte för närvarande samlar in tillräckligt med information om barnskyddsanmälningar och de åtgärder de leder till. Sådana uppgifter skulle dock behövas t.ex. för att behovet av barnskydd skall kunna följas upp. Av denna orsak föreskrivs i 4 *mom.* att det organ som ansvarar för socialvården skall föra register över barnskyddsanmälningar och deras innehåll.

I 5 *mom.* föreskrivs om anmälningsskyldighet som gäller flyttningssituationer. Även barnskyddsmyndigheterna har enligt bestämmelsen själva anmälningsskyldighet i situationer då ett barn som är klient inom barnskyddet flyttar till en annan kommun. När

familjen eller barnet flyttar är det nödvändigt att den nya boningskommunen i tillräckligt god tid får information om att ett barn som eventuellt är i behov av barnskydd flyttar till kommunen och att en eventuellt halvfärdig utredning av behovet av barnskydd kan slutföras i den nya boningskommunen. Anmälan kan göras utan hinder av sekretessbestämmelserna.

Ansvar för att ordna barnskydd bestäms enligt 16 §. Barnets hemkommun är således inte i alla situationer enbart den kommun som är ansvarig för att ordna barnskyddet. Enligt 15 § i socialvårdslagen skall kommunen i brådskande situationer eller då omständigheterna det annars förutsätter ordna socialservice för den som vistas i kommunen. Ansvar uppkommer enligt 4 § i socialvårdsförordningen även i situationer då en person på grund av studier eller arbete eller av motsvarande skäl vistas i kommunen utan att hans hemort ändras till följd härav. I den föreslagna 25 § 5 mom. avses med flyttning således situationer då barnets hemkommun ändras samt situationer då barnets boningskommun blir en annan. Det är väsentligt att uppgifter som är av betydelse för anordnandet av barnskydd förmedlas till organet i barnets nya kommun i de situationer som avses i bestämmelsen. Genom förfarandet kan man säkerställa att barnskyddsarbetet fortgår i den nya kommunen och å andra sidan att det är möjligt att ingripa i familjens och barnets situation tillräckligt tidigt.

Gällande barnskyddslag innehåller inga särskilda bestämmelser om förfarande och samarbete mellan kommuner i flyttningssituationer. Familjer flyttar även för att undvika barnskyddsmyndigheternas åtgärder. I praktiken har det förekommit situationer då familjen flyttar till en annan kommun när man har börjat utreda barnets behov av barnskydd och planera barnskyddsåtgärder. I samband med flyttningen förmedlas informationen om barnets behov av barnskydd eller klientrelation inom barnskyddet i praktiken inte alltid till den nya boningskommunen, vilket gör att flyttningen orsakar avbrott i utredandet av barnets behov av stöd och ordnandet av stödåtgärder. Klientrelationen inom barnskyddet kan i praktiken börja helt från början i den nya boningskommunen, vilket gör att de

stödåtgärder som barnet behöver fördröjs onödigt.

I bestämmelsen preciseras samarbete mellan kommuner när barn flyttar från en kommun till en annan. Det organ som ansvarar för socialvården, dvs. i praktiken i allmänhet den socialarbetare som ansvarar för barnets angelägenheter, skall sörja för att informationen om att behovet av barnskydd utreds och sådan information som är nödvändig för att stödåtgärderna skall fortsätta förmedlas till den nya boningskommunen. I detta syfte skall socialarbetaren utan hinder av sekretessbestämmelserna lämna sådana handlingar som behövs för utredandet av behovet av barnskydd eller ordnandet av barnskydd till det organ som ansvarar för socialvården eller en arbetstagare som är underställd detta organ i den nya boningskommunen. Vid behov kan den socialarbetare som ansvarar för barnets angelägenheter i den nya boningskommunen begära andra nödvändiga uppgifter från avflyttningskommunen på det sätt som avses i 20 § i klientlagen. Ansvar för att utredningen slutföras och eventuella barnskyddsåtgärder fortsätter föreslås vila på den nya boningskommunen. Eventuella meningssmottagningar mellan kommunerna när det gäller ansvaret för kostnaderna och för ordnandet av barnskydd avgörs i enlighet med 16 §.

26 §. Anhängiggörande av barnskyddsärendet och inledande av klientrelation. Bestämmelsen är ny i sak. I gällande barnskyddslag ingår inga motsvarande bestämmelser om förfarandet efter barnskyddsanmälan och om inledande av klientrelation inom barnskyddet.

I klientlagen föreskrivs allmänt om klientrelationer inom socialvården. En precisering av när en klientrelation inleds uttryckligen inom barnskyddet är nödvändig i synnerhet med tanke på barnets och familjens rättsskydd. För närvarande har familjen inte alltid exakt information om barnet är registrerat som klient inom barnskyddet eller inte. En klientrelation kan i praktiken inledas t.ex. i samband med en ansökan om utkomststöd utan att detta meddelas till barnet och familjen. Å andra sidan har barnet inte alltid registrerats som klient ens på basis av flera barnskyddsanmälningar även om barnets situation

klart skulle förutsätta en klientrelation inom barnskyddet och därtill anknutna tjänster och stödåtgärder. En precisering av när en klientrelation inom barnskyddet inleds är nödvändig även för att klargöra kostnadsansvaret mellan kommunerna.

I 1 *mom.* preciseras de sätt ett anhängiggöra ett barnskyddsärende som gör barnskyddsmyndigheterna skyldiga att utreda barnets situation och sörja för att barnet får det skydd och stöd det behöver.

Barnskyddsmyndigheternas skyldighet att agera uppstår för det första med anledning av att barnet eller vårdnadshavaren själv tar kontakt, vilket skall ses som en ansökan, eller med anledning av en barnskyddsanmälan enligt 25 §. Skyldigheten att utreda behovet av barnskydd kan uppstå även annars, t.ex. när socialmyndigheten själv observerar ett eventuellt behov av barnskydd i samband med ansökan om en socialservice eller förman.

Enligt 2 *mom.* skall barnskyddsmyndigheterna efter att ett barnskyddsärende anhängiggjorts omedelbart bedöma ett barnets eventuella brådskande behov av barnskydd. Det kan då t.ex. bli fråga om brådskande placering av barnet enligt 38 §.

Dessutom skall socialarbetaren senast den sjunde vardagen efter att ha tagit emot en anmälan eller motsvarande kontakt avgöra om det med anledning av anmälan finns skäl att utreda behovet av barnskydd i enlighet med 27 §. Syftet med den föreslagna tidsfristen är att säkerställa att barnets situation blir snabbt utredd även i sådana situationer då behovet av barnskydd inte är så uppenbart att det skulle finnas behov att skrida till brådskande barnskyddsåtgärder. Tidsfristen räknas ut med tillämpning av bestämmelserna i lagen om beräkning av laga tid (150/1930). Således medräknas inte dagen för mottagandet av anmälan eller motsvarande kontakt vid räknandet av tidsfrist. Till i bestämmelsen avsedda vardagar räknas inte helgdagar eller lördagar. Ifall kontakten exempelvis tagits på tisdag skall beslutet om att göra en utredning fattas på torsdag följande vecka, förutsatt att veckan inte innehåller extra helgdagar som infaller på vardag.

Socialarbetarens beslut om det finns skäl att påbörja en utredning av barnskyddsbeho-

vet i fallet är inte ett överklagbart förvaltningsbeslut utan konkret förvaltningsverksamhet i arbetet inom barnskyddet.

I princip bör den socialarbetare som ansvarar för barnets angelägenheter göra en utredning av barnskyddsbehovet alltid när ett barnskyddsärende anhängiggjorts på olika sätt. En utredning bör göras även i sådana situationer då man redan vidtagit brådskande barnskyddsåtgärder. Endast undantagsvis kan t.ex. en barnskyddsanmälan direkt betraktas som klart obefogad. I ett sådant fall uppstår inte heller någon klientrelation.

I 3 *mom.* preciseras när en klientrelation inom barnskyddet inleds. I gällande barnskyddslag ingår ingen motsvarande bestämmelse. Däremot föreskrivs om klientrelationer inom socialvården i 3 § i klientlagen, enligt vilken en klient är den som ansöker om eller anlitar socialvård. Enligt motiveringen till lagen är klienter också de som t.ex. får handledning eller rådgivning i fråga om tjänster och förmåner. Klientrelationen aktualiseras genom en viss åtgärd, ansökan, anmälan, service eller ett beslut. Definitionen avser även sådana klientrelationer, där klienten oberoende av sin egen vilja blir delaktig av socialvård.

Enligt 3 § i klientlagen kan en klientrelation inom socialvården anses börja t.ex. när ett barn eller vårdnadshavare själv tar kontakt med barnskyddet eller när man börjar utreda behovet av barnskydd med anledning av en barnskyddsanmälan. Från det att en klientrelation inlett är klientens rättigheter och skyldigheter enligt klientlagen i kraft.

Barnskyddet är delvis annorlunda än den övriga socialservice som stöder barn och familjer, för i barnskyddet ingår även myndighetsverksamhet som tryggar barnets behov av skydd. Barnskyddsmyndigheterna får oftast inte kännedom om behovet av barnskydd utifrån en anmälan som barnet eller familjen gör på eget initiativ utan en anmälan som görs av någon utomstående. När det gäller barnskydd har det i praktiken förekommit olika tolkningar av om man anser att en klientrelation inom barnskyddet redan börjar i och med en barnskyddsanmälan, under ett ibland i praktiken mycket långt utredningsskede, eller först när barnet eller familjen ges stödåtgärder enligt barnskyddslagen. Tol-

ningen av när klientrelationen uppstår påverkar bl.a. upprätthållandet av klienthandlingarna, som i olika kommuner berörs av olika förfaranden. Barnet eller familjen själv har inte nödvändigtvis alltid varit medvetna om sin eventuella klientrelation inom barnskyddet även om deras situation redan länge har utretts inom barnskyddet.

Enligt den föreslagna bestämmelsen inleds en klientrelation inom barnskyddet utom vid brådskande barnskyddsåtgärder även när en socialarbetare fattar beslut om att en utredning av behovet av barnskydd skall göras. Utredningen är redan i sig en åtgärd inom barnskyddet, eftersom det där är fråga om en intervention som påverkar barnets och familjens liv. En anteckning om att en klientrelation inletts skall göras i barnskyddshandlingarna för barnet. Inledande av en klientrelation inom barnskyddet innebär även en skyldighet att upprätthålla och i enlighet med den föreslagna 33 § upprätta klienthandlingar för barnet och ung person.

Barnets vårdnadshavare eller och barnet bör informeras om att en klientrelation inletts inom barnskyddet. Undantagsvis bör inte vårdnadshavaren underrättas, om det föreligger ett skäl enligt 11 § i klientlagen. Information om att ett barnskyddsärende anhängiggjorts och en klientrelation inletts behöver således inte ges till vårdnadshavaren eller den ena av dem, om det skulle strida enligt offentlighetslagen 11 § mot ett synnerligen viktigt enskilt intresse eller barnets intresse. Information behöver inte heller ges när barnet av grundad anledning på det sätt och de grunder som avses i 11 § 3 mom. har förbjudit att upplysningar om honom eller henne lämnas ut till vårdnadshavarna eller den ena av dem.

Information om en barnskyddsanmälan eller att ett barnskyddsärende blivit anhängigt på något annat sätt och att en utredning skall göras kan ges muntligen t.ex. när socialarbetaren tar kontakt per telefon eller träffar barnet och vårdnadshavarna. Samtidigt bör man även berätta vad en utredning av behovet av barnskydd innebär och vilken arbetstagare som är ansvarig för den. Uppgifterna bör vid behov även ges skriftligen om t.ex. barnet eller vårdnadshavaren begär att få dem. I barnskyddshandlingarna som avses i 33 § skall

antecknas när, hur och på begäran av vem som uppgifterna getts samt åt vem uppgifterna getts. På motsvarande sätt skall antecknas om uppgifterna inte getts samt orsaken till detta.

27 §. Utredning av behovet av barnskydd. Gällande barnskyddslag innehåller ingen separat bestämmelse om utredandet av behovet av barnskydd. Enligt barnskyddslagens 10 § 1 mom., som gäller klarläggande av barns bästa kall man då barnets bästa klarläggs beakta dess egna önskemål och egen åsikt, utreda dess uppväxtförhållanden samt bedöma olika barnskyddsåtgärders sannolika inverkan på dess utveckling.

I synnerhet för att göra arbetet inom barnskyddets öppenvård effektivare och mera planmässigt föreslås att en paragraf som gäller utredandet av behovet av barnskydd fogas till lagen. Klientrelationen inom barnskyddet bör inledas med en noggrann kartläggning av barnets situation för att man genom själva arbetet bättre och i rätt tid skall kunna möta barnets behov av skydd och stöd.

Enligt *1 mom.* svarar den socialarbetare som ansvarar för barnets angelägenheter för utredningen av behovet av barnskydd och leder den. Utöver socialarbetaren inom barnskyddet skall vid behov en annan arbetstagare som är förtrogen med barnskydd vara med i utredningsarbetet. Utredningen kan också göras i grupp, om t.ex. en för ändamålet lämplig sakkunniggrupp finns att tillgå i kommunen.

I utredningen bör barnets situation och behov utredas i förhållande till vårdnadshavarnas och uppväxtmiljöns möjligheter att möta dem. I synnerhet bör utredas vårdnadshavarnas eller andra personer som svarar för barnets vård förmåga att sörja för barnets säkerhet, grundläggande behov och vård, omsorg och fostran enligt utvecklingsnivån. Tyngdpunkten i utredningen bör ligga på en granskning av förhållandena och riskerna samt gynnsamma faktorer i barnets vardag och i vardagen för de personer som svarar för barnets vård och välfärd.

I utredningsarbetet bör även ingå direkt arbete med barnet oberoende av barnets ålder. I utredningen bör användas tillräckligt mångsidiga metoder för att få en täckande helhetsbild. Metoderna kan t.ex. intervju, observa-

tion, olika funktionella metoder eller formulär. De metoder som används bör göra det möjligt för alla parter att delta i arbetet. T.ex. när det gäller spädbarn, små barn och sådana barn som av en eller annan orsak har kommunikationssvårigheter, kan man observera växelverkan mellan barnet och föräldrarna samt barnet.

I samband med att utredningen görs skall socialarbetaren enligt behov vara i kontakt med betydelsefulla personer i barnets vardag. Dessa kan t.ex. vara personer som står barnet nära såsom släktingar eller övriga myndigheter som arbetar med barnet. Vid behov kan man även konsultera sakkunniga.

Utredningen skall göras även om barnet självt eller barnets vårdnadshavare motsätter sig det. I det fallet kan nödvändiga uppgifter begäras från annat håll som har relevans för situationen, t.ex. från andra myndigheter som känner till barnets situation.

Enligt 16 § i klientlagen får sekretessbelagda uppgifter lämnas ut med klientens uttryckliga samtycke eller enligt vad som särskilt föreskrivs i lag.

I 17 § 1 mom. i klientlagen föreskrivs om utlämnande av sekretessbelagda uppgifter för tryggnad av vården av och omsorgen om klienten då samtycke inte kan erhållas eller om klienten eller dennes lagliga företrädare uttryckligen förbjuder att en uppgift utlämnas. Då får den som ordnar eller lämnar socialvård utan hinder av skyldigheten att iakttä sekretess lämna ut sådana uppgifter som nödvändiga för att behovet av vård av, omsorg om eller utbildning för klienten skall kunna utredas, för att vården, omsorgen eller utbildningen skall kunna ordnas eller genomföras eller förutsättningarna för försörjningen skall kunna tryggas. Uppgifter får dock lämnas ut endast om

1) den som handlingen gäller är i uppenbart behov av vård eller omsorg på grund av att hans eller hennes hälsa, utveckling eller säkerhet äventyras och det inte annars går att utreda behovet av vård eller omsorg eller att vidta vård- eller omsorgsåtgärder,

2) uppgifterna behövs på grund av ett barns intresse, eller om

3) uppgifterna behövs för att trygga klientens oundgängliga intressen och rättigheter

och klienten själv saknar förutsättningar att bedöma sakens betydelse.

Enligt 17 § 2 mom. i klientlagen får uppgifter i de fall som avses i 1 mom. lämnas ut till en annan socialvårdsmyndighet, till en person eller sammanslutning som på uppdrag av socialvårdsmyndigheten sköter uppgifter inom socialvården samt till andra myndigheter. Enligt 3 mom. i samma paragraf får den som privat ordnar socialvård eller till en privat verksamhetsenhet för hälso- och sjukvård eller till en yrkesutbildad person inom hälso- och sjukvården får den som ordnar eller lämnar socialvård i de fall som avses i 1 mom. dock lämna ut uppgifter endast i den utsträckning som är nödvändig för genomförande av omedelbar vård av eller omsorg om klienten eller av någon annan orsak som kan jämföras med detta. Enligt 4 mom. får dessutom en socialvårdsmyndighet på de villkor som anges i 1 mom. 1–3 punkten lämna ut uppgifter till klientens lagliga företrädare eller till någon annan person eller sammanslutning som det är nödvändigt att lämna ut uppgifter till för utredande av klientens vilja eller behov av socialvård eller för att verkställa en socialvårdsåtgärd.

I synnerhet i situationer där föräldrarna vägrar gå med på att barnets behov av barnskydd utreds, men det på basis av inkomna uppgifter finns grundad anledning att göra en undersökning av barnet kan socialmyndigheten i enlighet med 28 § ansöka om domstolstillstånd att undersöka barnet.

I 2 mom. föreskrivs om en tidsfrist för utredningen. Utredningen skall göras utan obefogat dröjsmål. Den skall i alla händelser göras senast inom tre månader. Så länge kan utredningen endast undantagsvis pågå t.ex. i situationer då man väntar på utlåtande från läkare eller psykolog eller att en pågående polisutredning skall bli klar. Tidsfristen beräknas enligt lagen om beräkning av laga tid. En tidsfrist på tre månader utlöper således på den dag som till sitt ordningsnummer motsvarar dagen då barnskyddsärendet anhängiggjorts. Om sista dagen för tidsfristen är en helgdag eller lördag kan utredningen slutföras följande vardag. Om ett barnskyddsärende anhängiggjorts t.ex. den 1 oktober 2006 skall utredningen om behovet av barnskydd vara färdig den 2 januari 2007.

Över utredningen skall göras ett skriftligt sammandrag, av vilket framgår vilka metoder som använts och vilka observationer som gjorts samt hur barnet, vårdnadshavarna och de övriga som har ansvaret för barnets vård och fostran samt arbetstagarna ser på barnets situation. Den socialarbetare som är ansvarig för att utredningen görs skall i sammandraget ta ställning till om kriterierna för en klientrelation inom barnskyddet uppfylls.

Efter utredningen skall det avgöras om det finns behov av att fortsätta klientrelationen inom barnskyddet. Om barnet inte för den gången konstateras ha behov av barnskydd, skall klientrelationen avslutas. Då kan barnet vid behov stödas inom någon annan service. Om det på basis av utredningen konstateras ett behov av barnskyddsåtgärder, fortsätter klientrelationen med att en klientplan görs upp.

Vårdnadshavaren och barnet skall informeras om klientrelationen fortsätter eller avslutas. I situationer då en klientrelation inom barnskyddet som inletts med att barnet själv tagit kontakt avslutas efter en mycket kort utredning behöver vårdnadshavaren inte underrettas om att klientrelationen avslutats, om det föreligger en sådan grund enligt 11 § i klientlagen som nämns i samband med 26 § 3 mom..

28 §. Domstolens tillstånd till undersökning av barn. Enligt 1 mom. skall förvaltningsdomstolen ha rätt att på ansökan av socialmyndigheten förordna ett barn till undersökningar av läkare eller annan sakkunnig för att behovet av barnskydd skall utredas, även om barnets vårdnadshavare uttryckligen motsätter sig undersökningen.

Den föreslagna bestämmelsen är avsedd som en metod för barnskyddsarbetstagare att utreda barnets situation när arbetet i övrigt inte alls har kunnat påbörjas även om barnets intresse skulle kräva det. En förutsättning för tillståndet är att barnets behov av barnskydd bör utredas på basis av en preliminär utredning som socialarbetaren fått, men tillräckliga undersökningar för att utreda behovet av barnskydd inte kan utföras på grund av föräldrarnas motstånd.

Den undersökning som avses i bestämmelsen kan t.ex. göras på en sjukhusavdelning, som öppenvårdstjänst inom hälsovården eller

med tjänster inom rådgivningen för uppfostningsfrågor och familjerådgivningen.

Beviljandet av tillstånd till undersökning påverkar inte vårdnadshavarens rättigheter eller skyldigheter i övrigt. Med avvikelse från omhändertagande enligt 40 § eller brådskande placering enligt 38 § övergår vårdnadshavarens rättigheter således inte på det organ som ansvarar för socialvården enligt vad som föreskrivs i de föreslagna 45 § eller 38 § 4 mom. Om det under undersökningarna eller före eller efter dem konstateras att barnet är i behov av barnskydd, fattas särskilda beslut om behövliga barnskyddsåtgärder.

Enligt 7 § 1 mom. i lagen om patientens ställning och rättigheter skall en minderårig patients åsikter om en vård- eller behandlingsåtgärd utredas, om det med beaktande av patientens ålder eller utveckling är möjligt. Vården av en minderårig patient skall ske i samförstånd med patienten, om han med beaktande av ålder eller utveckling kan fatta beslut om vården. En hälsovårdsåtgärd kan alltså vidtas för barnet trots vårdnadshavarens motstånd, om barnet samtycker till detta och kan anses vara tillräckligt utvecklat för att uttrycka sin åsikt. Om en minderårig patient enligt sagda 7 § 2 mom. inte kan fatta beslut om vården, skall han vårdas i samråd med sin vårdnadshavare eller någon annan laglig företrädare.

Beviljandet av sådant tillstånd som avses i den nu föreslagna 28 § i barnskyddslagen innebär inte att barnets rättighet att på basis av patientlagen bestämma om sin vård förbigås. Den läkare som behandlar barnet eller någon annan yrkesutbildad inom hälsovården avgör först i vårdsituationen vilken betydelse barnets vilja har och att vårdåtgärden skall vidtas i samförstånd med barnet. Även om det tillstånd som avses i bestämmelsen skulle ha beviljats, kan undersökningen inte göras när ett barn som enligt bedömning av en läkare eller någon annan yrkesutbildad person inom hälsovården har tillräcklig mognad och förmår fatta beslut om sin egen vård själv motsätter sig den egentliga vårdåtgärden. Syftet med den föreslagna 28 § är således att endast förbigå vårdnadshavarens vilja i de situationer som avses i bestämmelsen.

Enligt det föreslagna 28 § 1 mom. skall en

tjänsteinnehavare som bestäms enligt 13 § 1 mom. göra ansökan om en undersökning. För beredningen av ärendet svarar i allmänhet den socialarbetare som ansvarar för barnets angelägenheter. Innan ansökan görs bör också barnets åsikt i saken alltid utredas, om det inte är omöjligt med tanke på barnets ålder, utvecklingsnivå eller övriga omständigheter.

Enligt 2 mom. är ett tillstånd till undersökning i kraft den tid som förvaltningsdomstolen fastställer i sitt beslut. Tidsfristen bör göras så lång att den tillståndsenliga undersökningen sannolikt kan utföras inom den.

Enligt andra meningen i samma 2 mom. bör förvaltningsdomstolen innan den beviljar tillstånd höra barnets vårdnadshavare och ett barn som fyllt 15 år. Hörandet av nämnda personer kan dock inte betraktas som en absolut förutsättning för att tillstånd skall beviljas. Enligt tredje meningen i bestämmelsen kan tillstånd av särskilt vägande skäl beviljas även utan att vårdnadshavaren eller ett barn som fyllt 15 år hörs. Med särskilt vägande skäl avses t.ex. att vårdnadshavaren smiter undan hörandet eller att vårdnadshavaren helt utan grund eller enbart för att ställa till med förtret förbjuder undersökningen. I ett sådant fall förutsätts också att det behov av undersökning som framgår av ansökan till förvaltningsdomstolen är så viktigt att man genom att inte göra undersökningen allvarligt skulle äventyra eller hota att äventyra barnets rätt till nödvändigt skydd och nödvändig omsorg. Syftet med bestämmelsen är att säkerställa att parterna inte genom sitt beteende i onödan kan förhindra beviljandet av tillstånd.

En tillståndsenlig undersökning kan enligt 4 mom. inledas trots att ändring sökts, om förvaltningsdomstolen i samband med att tillståndet beviljats så har förordnat. Ett sådant föreläggande torde med beaktande av tillståndets syfte sannolikt meddelas i största delen av fallen.

I 5 mom. föreskrivs om de tvångsmedel som kan användas vid verkställigheten av tillståndet. De metoder för verkställighet av domstolsbeslut som föreskrivs i lagen om verkställighet av beslut beträffande vårdnad om barn och umgängesrätt, kan bli aktuella, i synnerhet vite och hämtning som nämns i lagens 4 kap.

6 kap.

Procedurbestämmelser

29 §. Möte med barnet. I 10 § i gällande barnskyddslag föreskrivs om klarläggande av barns bästa och hörande av barn samt om skyldigheten för den socialarbetare som ansvarar för barnets angelägenheter att öververka att barnets bästa tillgodoses. Enligt 1 mom. skall då barnets bästa klarläggas dess egna önskemål och egen åsikt beaktas, dess uppväxtförhållanden utredas samt olika barnskyddsåtgärders sannolika inverkan på dess utveckling bedömas. I praktiken förutsätter detta att socialarbetaren träffar barnet personligen och då sätter sig in i barnets åsikter och önskemål.

Ett möte med under 15-årig barnet baserar sig i princip på vårdnadshavarens samtycke. För att klarlägga barnets situation kan socialarbetaren i vissa situationer dock även träffa barnet utan vårdnadshavarens samtycke eller mot vårdnadshavarens vilja. Denna rätt kan härledas från myndighetens skyldighet att utreda barnets behov av socialvård.

I 1 mom. preciseras socialarbetarens skyldighet att träffa barnet tillräckligt ofta i samband med olika barnskyddsåtgärder. Syftet med bestämmelsen är att främja ett barncentrerat arbetssätt inom barnskyddet, där man utom arbetet med föräldrarna fäster uppmärksamhet uttryckligen vid barnets synvinkele och arbete direkt med barnet. Barnet bör ha rätt att veta varför dess situation utreds eller tjänster och stödåtgärder ordnas för barnet och vårdnadshavarna. Att lyssna på barns erfarenheter är en viktig del av det professionella barnskyddsarbetet.

Det är möjligt att vid behov träffa ett barn även utan att föräldrarna är närvarande, t.ex. när barnet självt kräver det eller det annars behövs för att barnets bästa skall kunna klarläggas.

Om mötet med barnet dock inte har blivit av t.ex. på grund av vårdnadshavaren, utgör detta inget hinder för ett fortsatt arbete eller en eventuell domstolsprocess. I det föreslagna 53 § 2 mom. ingår en särskild bestämmelse om möte med barn i vård utom hemmet. Avsikten med bestämmelsen är att säkra barnets ställning i vård utom hemmet.

Enligt 2 mom. bör mötet med barnet ordnas i samförstånd med vårdnadshavarna eller någon annan person som har huvudansvaret för barnets vård och fostran.

I 3 mom. preciseras socialarbetarens rätt att i vissa situationer träffa barnet, t.ex. för att utreda behovet av barnskydd eller barnets åsikt, även utan föräldrarnas tillstånd.

I vissa situationer kan barnets bästa kräva ett möte med barnet, även om tillstånd till detta inte skulle ha erhållits från barnets vårdnadshavare eller vårdnadshavarna motsätter sig mötet. I handlingar som gäller barnet skall då antecknas de orsaker och grunder som har förutsatt att man träffar barnet i strid med vårdnadshavarens samtycke.

Vårdnadshavaren skall dock ha rätt att veta om mötet med barnet, om inte 11 § i klientlagen eller 11 § i offentlighetslagen utgör ett hinder för att uppgifter lämnas ut.

Enligt 11 § 3 mom. i klientlagen kan en minderårig med hänsyn till sakens natur av vägande skäl förbjuda att upplysningar som gäller honom eller henne lämnas ut till vårdnadshavaren eller den lagliga företrädaren, om detta inte klart strider mot den minderåriges intresse. Förbudsrätten viker dock undan, om den lagliga företrädaren begär information som part.

Om en minderårig själv begär att man inte lämnar ut information om mötet eller att vårdnadshavarna inte underrättas om mötet, skall man dessutom bedöma om grunderna enligt 11 § i offentlighetslagen för att inte lämna ut upplysningar uppfylls.

Barnets synnerligen viktiga intresse kan kräva att barnets vårdnadshavare eller den ena av dem inte underrättas om mötet. Om man misstänker ett sannolikt hot om miss-handel av barnet, eller den ena av föräldrar med anledning av att information lämnats ut, skall man i ärendet överväga ett möte med barnet utan att vårdnadshavarna eller den ena av vårdnadshavare underrättas om det.

30 §. Klientplan. I 11 § 1 mom. i gällande barnskyddslag och i 4 § i barnskyddsförordningen föreskrivs om uppgörandet av en vårdplan. En allmän bestämmelse som förpliktat till uppgörandet av en service- och vårdplan inom socialvården ingår dessutom i 7 § i klientlagen. Den föreslagna paragrafen motsvarar i huvudsak nuvarande reglering.

Det föreslås att begreppet vårdplan ersätts med det tidsenligare begreppet klientplan. Bestämmelser om vilka som deltar i uppgörandet av klientplanen och om innehållet i planen utfärdas i barnskyddslagen i stället för i förordningen. Detta är motiverat med beaktande av vilken central roll klientplanen har när det gäller tillgodoseendet av barnets bästa samt planeringen och genomförandet av de stödåtgärder och tjänster barnet och familjen behöver.

Barnskyddet skall så långt det är möjligt bygga på gemensam planering av myndigheterna och berörda klienter. Att göra upp en klientplan är särskilt viktigt för att genomföra ett målinriktat och planmässigt socialarbete. Syftet med klientplanen är att bedöma barnets och familjens situation som helhet och tillförsäkra klienten ett tillräckligt långvarigt stöd. I planen bör barnets bästa utredas och de sannolika verkningar olika åtgärder har på barns utveckling och uppväxt bedömas. Utarbetandet av klientplanen är en process där parterna med socialarbetarens bistånd och stöd granskar sin livssituation och utreder alternativa sätt att få gynnsamma förändringar till stånd.

På basis av klientplanen kan man på ett ändamålsenligt sätt som tryggar barnets bästa planera och ordna behövliga och tillräckliga tjänster och stödåtgärder för barnet och familjen. Syftet med den reglering som förpliktar till att utarbeta klientplanen och se över planen är att trygga att barnets bästa tillgodoses. Eftersom det i fråga om barnet kan vara fråga om ett mycket långvarigt behov av barnskyddsåtgärder, skall klientplanen ses över och kompletteras vid behov.

I 1 mom. föreskrivs i motsvarighet till 11 § 1 mom. i gällande barnskyddslag och 7 § 1 mom. i klientlagen att ordnandet av barnskydd i princip alltid skall baseras på en plan som utarbetats för klienten. Endast om det är fråga om allmän rådgivning och handledning för klienten behöver planen inte göras upp. För tydlighetens skull nämns i bestämmelsen att planen inte heller behöver göras upp i situationer då man i utredningen av behovet av barnskydd har kommit fram till att det inte finns något behov av barnskydd.

Paragrafens 2 mom. motsvarar i sak närmast 4 § 1 mom. i gällande barnskyddsför-

ordning. Bestämmelser om planens innehåll och delaktiga i ärendet föreskrivs dessutom i 7 § 2 mom. i klientlagen.

I bestämmelsen föreskrivs för det första om de personer som deltar i utarbetandet och översynen av klientplanen. Enligt 4 § i gällande barnskyddsförordning och en 16 december 1983 daterad motiveringspromemoria till förordningen avses i samband med utarbetandet av vårdplan med de berörda barnet, barnets föräldrar och vårdnadshavare samt personer som medan vård utom hemmet pågår centralt deltar i vårdsnaden om barnet. Barnskyddslagens 23 § innehåller en bestämmelse som förpliktar till att höra dem som vårdar barnet utom hemmet. Utom barnet, föräldrarna och vårdnadshavarna samt företrädare för vård utom hemmet kan vid behov andra personer som står barnet nära enligt 7 § 2 mom. i klientlagen delta i utarbetandet av planen.

Enligt den föreslagna bestämmelsen kan ovan nämnda personer delta i uppgörandet av klientplanen. Barnet och vårdnadshavaren bör i princip delta i uppgörandet och översynen av planen. De övriga som nämns i bestämmelsen kan delta vid behov.

För det andra föreskrivs i 2 mom. om innehållet i klientplanen. Klientplanen bör främja planmässigt arbete, vars effektivitet kan bedömas i förhållande till barnets och familjens behov av stöd. I planen bör även antecknas de berördas avvikande meningar om behovet av stöd och om ordnandet av tjänster och andra stödåtgärder.

Av klientplanen bör framgå barnets och familjens behov av tjänster och stöd. Av planen bör framgå vilket problem man avser att ingripa i, inom vilken tid och hur, samt hur genomförandet av planen följs upp och hur och när den ses över. Vid behov bör av planen även framgå de ansvariga. Inga förvaltningsbeslut fattas om planen och den är således inte en handling som är bindande för kommunen och med stöd av vilken en klient direkt kan kräva tjänster och stödåtgärder. Tjänster och stödåtgärder ordnas på basis av skilda överklagbara beslut.

Enligt 11 § 1 mom. i gällande barnskyddslag skall vårdplanen ses över enligt behov. I sista meningen i den föreslagna paragrafens 2 mom. betonas skyldigheten att se över kli-

entplanen alltid vid behov, t.ex. när barnets eller vårdnadshavarens situation väsentligt ändras, och även annars minst en gång om året. I 73 § 3 mom. om verkställighet av särskild omsorg, som motsvarar 32 d § i den barnskyddslag som träder i kraft den 1 november 2006, föreskrivs om skyldigheten att se över klientplanen när den särskilda omsorgen upphör. I den föreslagna 74 §, som motsvarar 32 e § i den barnskyddslag som träder i kraft den 1 november 2006, föreskrivs dessutom om vilken inverkan begränsande åtgärder har på en klientplan för barn.

I 3 mom. föreskrivs i huvudsak i motsvarighet till 4 § 2 mom. i gällande barnskyddsförordning om klientplan för ett omhändertaget barn. Bestämmelser om en plan för eftervård föreskrivs nedan i 4 mom.

I bestämmelsen föreslås en ny skyldighet att vid behov utarbeta också en särskild klientplan som ger stöd i föräldraskapet. Nämn- da plan föreslås bli uppgjord under den tid vård utom hemmet pågår och vid behov i samarbete med myndigheterna inom den övriga socialvården och hälsovården. Avsikten med bestämmelsen är att effektivisera arbetet med föräldrarna och andra personer som tar hand om barnet så att personer som står barnet nära kan anvisas de tjänster de behöver. Målet är att genom detta under den tid omhändertagande och vård utom hemmet varar säkerställa barnets möjlighet att upprätthålla kontakten och å andra sidan ett planmässigt stöd för föräldrarna efter omhändertagandet och arbete för att möjliggöra en utskrivning av barnet.

Paragrafens 4 mom. gäller en klientplan som utarbetas för ett barn eller en ung person i eftervård. Bestämmelser om eftervård ingår i övrigt i 12 kap. Av eftervårdsplanen bör framgå syftet och målet för eftervården, barnets eller den unga personens behov av eftervård, ordnandet av särskilt stöd och särskild hjälp i den omfattning behovet förutsätter, stöd för föräldrarna, vårdnadshavarna och andra personer som tar hand om barnet samt andra uppgifter och omständigheter som annars ingår i klientplanen ovan.

Paragrafens 5 mom. motsvarar 4 § 3 mom. i gällande barnskyddsförordning. En skild plan för vård och fostran kan utarbetas t.ex. när barnet är placerad på en plats för vård utom

hemmet, i synnerhet när barnet är i anstaltsvård.

31 §. Diskussion i klientens ärende. På diskussioner som i olika situationer hålls inom barnskyddet och på utlämnandet av uppgifter om dem tillämpas bl.a. de allmänna bestämmelserna i klientlagen samt i offentlighetslagen. I den föreslagna bestämmelsen preciseras vilka som deltar i diskussionerna inom barnskyddet samt socialmyndigheternas rättighet att lämna ut uppgifter mot vårdnadshavarens samtycke i vissa situationer. Någon motsvarande bestämmelse ingår inte gällande barnskyddslag.

Sådana situationer som avses i *1 mom.* i vilka diskussioner kan ordnas vid behov är utöver utredandet av behovet av barnskydd dessutom t.ex. utarbetandet eller översyn av en klientplan enligt 30 § och beredning av omhändertagande.

Beslut om vem som skall delta i diskussionen fattas av en arbetare inom barnskyddet på basis av det ärende som skall behandlas och med beaktande av barnets och vårdnadshavarens åsikter. Utom barnet och vårdnadshavaren kan det bli aktuellt t.ex. med en förälder som fräntagits vårdnaden om barnet, någon annan nära anhörig eller en vän till familjen. Till diskussion kan dessutom vid behov kallas myndigheter som känner till barnets situation, företrädare för vården utom hemmet eller t.ex. sakkunniga i fråga om barnets uppväxt och utveckling.

I *2 mom.* preciseras socialmyndigheternas rätt att ge de personer som deltar i diskussionen uppgifter som är nödvändiga för att barnets behov av stöd skall kunna utredas eller det stöd och den omsorg som barnet behöver skall kunna ordnas. I bestämmelsen hänvisas till 16 och 17 § i klientlagen. Paragrafernas innehåll har förklarats ovan i bestämmelserna till 27 § 1 mom. Därtill hänvisas till 26 § 3 mom.

I offentlighetslagen reglerar 7 kap. som allmän lag centralt även socialvårdsmyndigheternas rätt att lämna ut sekretessbelagda uppgifter. På basis av 26 § 3 mom. i lagen har socialvårdsmyndigheten bl.a. rätt att lämna ut sekretessbelagda uppgifter om sitt uppdrag eller någon uppgift som i övrigt handhas för myndighetens räkning, om detta är nödvändigt för att uppdraget eller uppgiften skall

kunna skötas. På basis av lagrummet kan uppgifter t.ex. lämnas ut till en familjevårdare i uppdragsförhållande enligt familjevårdarlagen och till en privat serviceproducent inom socialvården som ingått köptjänstavtal med en socialvårdsmyndighet.

Enligt 2 mom. i den föreslagna paragrafen bör vårdnadshavaren i princip ge sitt samtycke till att uppgifter lämnas ut. Enligt bestämmelsen har barnet närstående personer som deltar i diskussioner bl.a. dock i vissa situationer rätt att få uppgifter om barnet utan vårdnadshavarens samtycke. Trots vårdnadshavarens motstånd kan uppgifter lämnas ut t.ex. i situationer då man överväger att överföra vårdnaden om barnet från den förälder som fräntagits vårdnaden till någon annan person som står barnet nära, men barnets vårdnadshavare vägrar lämna ut sådana uppgifter om ordnandet av omsorgen om barnet som är nödvändiga för behandlingen av ärendet.

32 §. Kartläggning av barnets närstående nätverk. I gällande barnskyddslag finns inga specialbestämmelser om kartläggning av barnets nätverk av släktingar och närstående, men i praktiken ingår det i allmänhet i det barnskyddsarbete som utförs med barnet och familjen. I gällande barnskyddslag ingår inte heller bestämmelser om vilken ställning barnets släktingar och andra barnet närstående personer har när platsen för placeringen av barnet väljs.

Placeringar hos släktingar tryggar enligt undersökningar som gjorts i Sverige ofta bättre en kontinuitet i barnets relationer än en placering på någon annan plats för vård utom hemmet. Barnet upplever sig vara bland sina egna, när det är släktingar som tar ansvar för honom eller henne. Då man överväger placering hos släktingar måste situationen utredas mångsidigt. Relationerna mellan släktingar eller släktingarnas livssituation eller levnadsförhållanden är inte alltid sådana, att barnet skulle vara välkommet eller att det vore i enlighet med barnets bästa att placera honom eller henne hos släktingar. Placering hos mor- eller farföräldrar kan fördunkla generationsgränserna. En nödvändig begränsning av kontakten mellan barnet och barnets föräldrar kan vara svårt för släktingar. Om man går in för att placera barnet hos släk-

tingar, skall man vid behov även sörja för lämplig ekonomisk ersättning.

En kartläggning av nätverket av släktingar och närstående bör enligt 1 mom. i den föreslagna paragrafen inom barnskyddet ingå som en del av utredandet av barnets situation när man överväger att placera barnet utom hemmet. Därför skall man vid beredning av omhändertagande eller placering i öppenvård enligt 37 § utreda vilka möjligheter barnet närstående personer har att delta i barnets vård eller på annat sätt stöda barnet efter placeringen. Utredningsskyldigheten skulle åtminstone i princip gälla även brådskande placering, men på grund av åtgärdens brådskande natur kan man i praktiken i allmänhet inte förutsätta en grundlig utredning i samband med den.

När det är fråga om en på vårdnadshavarens samtycke baserad placering av ett barn inom öppenvården enligt 37 §, kan vårdnadshavaren förbjuda att barnets närståendenätverk kartläggs.

I lagen föreslås inget omnämnande av att släktingar eller andra barnet närstående personer har företräde när placeringsplats väljs. Valet av placeringsplats bör fortfarande framför allt basera sig på ett avgörande som överensstämmer med barnets bästa. Placeringsplatsen för barnet bör väljas genom noggrann avvägning av olika alternativ med tanke på barnets bästa.

Barnet bör ha rätt till nära och bestående mänskliga relationer även efter omhändertagandet fast man av olika orsaker inte går in för att placera barnet i närståendenätverket. En kartläggning av nätverket av släktingar och närstående och arbete med släktingar och andra barnet närstående personer skulle möjliggöra att de på olika sätt kan delta i stödet av barnet i samband med placeringen. Närståendenätverket kan främja känslan av kontinuitet för barnet och bibehålla kontakter till barnets egen släkt även i sådana situationer då föräldrarna eller övriga vårdnadshavare t.ex. på grund av en kris i anslutning till omhändertagandet eller andra problem inte själva kan garantera detta.

Som arbetsmetod vid kartläggningen av närståendenätverket kan t.ex. användas ett s.k. familjerådslag, där man utreder vilka som tidigare har deltagit i barnets vardag och

omsorg och vilka som har varit betydelsefulla och trygga vuxna för barnet. Att ha dessa personer med och få gå bredvid dem är mycket viktigt för att barnet skall klara av stora förändringar. Med hjälp av dessa personer kan man även finna nya lösningar som motsvarar barnets bästa och som det är myndighetens uppgift att stöda så att de har framgång. Stakes har publicerat en handbok om familjerådslag (Stakes, Handböcker 42. Helsingfors 2000) och representanter för socialväsendet har instruerats och utbildats i att använda metoden.

Enligt 2 mom. skall det organ som ansvarar för socialvården vidta åtgärder för att ordna vårdnaden om barnet genom ett avtal mellan föräldrarna eller ett domstolsbeslut, om detta skall anses befogat med tanke på barnets bästa.

Syftet med den föreslagna bestämmelsen är att precisera förhållande mellan det förordnande som skall ges om vårdnaden om barnet och omhändertagande. Om barnets situation kan tryggas så, att det i barnets närståendenätverk finns en lämplig familj som kan ha barnet i sin vård och omsorg, skall man i första hand ansöka om ett förordnande för vårdnaden om barnet. Detta får dock inte äventyra barnets situation då förutsättningar för omhändertagande uppfylls enligt 40 §.

Enligt 9 § 1 mom. i lagen angående vårdnad om barn och umgängesrätt kan domstol besluta att vårdnaden om barnet vid sidan av eller i stället för föräldrarna anförtros en eller flera personer som gett sitt samtycke till detta. Enligt 2 mom. i samma paragraf kan domstolen, om föräldrarna eller den ena av dem är vårdnadshavare för sitt barn, anförtro vårdnaden åt en eller flera personer i stället för föräldrarna endast om med hänsyn till barnet synnerligen vägande skäl talar för detta.

Enligt 14 § i lagen angående vårdnad om barn och umgängesrätt kan ärende som gäller vårdnad om barn eller umgängesrätt göras anhängigt genom ansökan som kan göras av barnets föräldrar gemensamt, den ena föräldern, barnets vårdnadshavare eller socialnämnden. Socialnämnden är enligt lagen angående vårdnad om barn och umgängesrätt skyldig att främja att barnets bästa tillgodoses och i konfliktsituationer skall social-

nämnden försöka hjälpa och råda föräldrarna hur man ingår avtal om vårdnaden om barnet och umgängesrätt. Om föräldrarna i en konfliktsituation inte sinsemellan kan avtala om överföringen av vårdnaden eller uppgiftsfördelningen mellan vårdnadshavarna, kan det organ som ansvarar för socialvården i enlighet med 14 § i lagen angående vårdnad om barn och umgängesrätt göra ett ärende som gäller vårdnad om barn eller umgängesrätt anhängigt i tingsrätten.

Om barnet med anledning av att vårdnadshavaren avlidit blivit utan vårdnadshavare, skall det organ som ansvarar för socialvården förhandla om saken – om förordnande av en vårdnadshavare – med de personer som står barnet nära och vid behov göra en ansökan om att domstolen skall förordna en vårdnadshavare för barnet.

Enligt 11 § 2 mom. i lagen angående vårdnad om barn och umgängesrätt skall det organ som ansvarar för socialvården, när ett barn av någon annan orsak än med anledning av vårdnadshavarens död varaktigt sköts av andra än sina vårdnadshavare eller sin vårdnadshavare, skrida till åtgärder för att ordna vårdnaden om barnet genom ett avtal mellan föräldrarna eller vid behov genom ett domstolsbeslut, om detta skall anses vara befogat med tanke på barnets bästa.

Om en lämplig vårdnadshavare inte står att finna med anledning av att vårdnadshavaren avlidit, skall en intressebevakare enligt 7 § 2 mom. i lagen om förmyndarverksamhet förordnas för barnet.

Enligt 3 mom. skall en person, som vid sidan av eller i stället för föräldrarna har anförtrots vårdnaden om barnet eller hos vilken barnet bor, vid behov tryggas förutsättningar för vård och fostran av barnet enligt 4 § 1 och 2 mom. i familjevårdarlagen. Bestämmelsen motsvarar 7 § i gällande barnskyddsförordning. I 4 § 1 mom. i familjevårdarlagen föreskrivs i fråga om ingåendet av uppdragsavtal om det arvode och de kostnadsersättningar som skall betalas till familjevårdaren. Enligt 2 mom. i nämnda bestämmelse skall i uppdragsavtalet även ingå en plan över socialtjänster, hälso- och sjukvårdstjänster samt andra stödåtgärder vilka skall ordnas för dem som är i familjevård och familjevårdaren.

Om vårdnaden om barnet har anförtrots

någon annan än barnets föräldrar, blir inte den vårdnadshavare som på så vis förordnats skyldig att betala underhåll för barnet på det sätt som avses i lagen om underhåll för barn. T.ex. i utkomststödet utgör inte en sådan förordnad vårdnadshavare och det barn som bor hos denna en familj enligt 3 § i lagen om utkomststöd. I det fallet behandlas barnet och å andra sidan även den förordnade vårdnadshavaren i utkomststöds-kalkylen som sådana självständiga familjer som avses i 3 § i lagen om utkomststöd.

Syftet med bestämmelsen är uttryckligen att trygga ekonomiska möjligheter att svara för barnets uppehälle för den som tar ansvaret för barnets fostran – den förordnade vårdnadshavaren.

Bestämmelsens 3 mom. är således avsedd för situationer då omhändertagandet av barnet kan undvikas genom att vårdnaden om barnet överförs på någon annan person än barnets förälder. I 46 § 2 mom. i lagen föreskrivs om möjlig överföring av vårdnad av ett omhändertaget barn samt om stöd för familjevårdare efter överföring av vårdnaden om barnet.

33 §. Registrering av ärenden. I klientlagen föreskrivs bl.a. om beslut i anslutning till ordnande av socialvård, service- och vårdplan samt utlämnande av uppgifter till klienten och dennes representant. Dessutom tillämpas offentlighetslagen och personuppgiftslagen på barnskyddshandlingar.

I ovan nämnda lagar beskrivs inte i detalj innehållet i klienthandlingarna eller när skyldigheten att upprätthålla klienthandlingar uppstår. Inom barnskyddet har i praktiken förekommit allvarliga brister när det gäller att registrera ärenden. I synnerhet med avseende på barnets och familjens rättsskydd bör tidpunkten för när klientrelationen inletts och alla åtgärder som vidtagits därefter noggrant antecknas för att man senare skall kunna få information om dem i olika sammanhang och åtgärdernas ändamålsenlighet skall kunna bedömas även i efterskott t.ex. i samband med en flyttning.

En part har enligt 11 § i offentlighetslagen rätt att ta del av de handlingar som har betydelse för avgörandet av ett ärende som gäller honom eller henne. I offentlighetslagen föreskrivs vidare (12 §) om att var och en har rätt

att ta del av de uppgifter som ingår i en myndighetshandling. När en myndighet fattar beslut som gäller barn- och familjeinriktat barnskydd eller gör en ansökan enligt 44 § till förvaltningsdomstolen om omhändertagande av ett barn, är bakgrundsmaterialet till dessa beslut och ansökningar och grunden för beslutet ofta anteckningar i anslutning till klienthandlingarna och andra utlåtanden och utredningar som ansluter sig till handlingarna. Därför är det viktigt att klienthandlingarna inom barnskyddet upprättas på korrekt sätt och att parten har rätt att ta del av allt det material på basis av vilket besluten eller de framställningar som lett till beslut gjorts.

För en klient inom socialvården är även 28 § i klientlagen särskilt viktig. Den ålägger den som ordnar eller lämnar socialvård att alltid göra en anteckning i handlingarna, om uppgifter inhämtas hos utomstående eller lämnas ut med stöd av 16–22 eller 27 §. På basis av dessa klienthandlingsanteckningar kan parten försäkra sig om att myndigheten har handlat på lagenligt sätt när den lämnat ut sekretessbelagda uppgifter på det sätt som avses i 17 och 18 § i klientlagen.

I 1 mom. preciseras skyldigheten att registrera ärenden inom barnskyddet. Handlingar som gäller barnet och familjen bör föras från det att ett barnskyddsärende enligt 26 § blir anhängigt. Uppgifter om en barnskyddsanmälan skall föras in i ett särskilt anmälningsregister. Om det fattas beslut om att en klientrelation inom barnskyddet skall inledas, skall uppgifter om barnskyddsanmälan eller annat anhängiggörandesätt antecknas även i barnets klienthandlingar.

Registreringsskyldigheten föreslås fortgå under hela den tid klientrelationen inom barnskyddet varar.

Enligt 2 mom. kan närmare bestämmelser om de uppgifter som skall föras in i klienthandlingarna inom barnskyddet och om upprätthållandet av handlingarna utfärdas genom förordning av social- och hälsovårdsministeriet.

7 kap.

Öppenvården

34 §. Skyldighet att vidta stödåtgärder

inom öppenvården. I paragrafen föreskrivs om förutsättningarna för stödåtgärder inom öppenvården, syftet med åtgärderna och att de skall basera sig på vårdnadshavarens samtycke.

Enligt 1 mom. skall det organ som ansvarar för socialvården utan dröjsmål vidta stödåtgärder inom öppenvården, om uppväxtförhållandena äventyrar eller inte tryggar barnets eller den unga personens hälsa eller utveckling eller om barnet eller den unga personen genom sitt beteende äventyrar sin hälsa eller utveckling. Bestämmelsen motsvarar i sak 12 § i gällande barnskyddslag.

I 2 mom. föreskrivs om syftet med stödåtgärder inom öppenvården. Bestämmelsen som beskriver syftet med stödåtgärderna inom öppenvården är ny jämfört med gällande lag.

Den centrala principen för barnskyddet är att barnets föräldrar och andra vårdnadshavare skall stödas vid fostran av barnet. Detta innebär att stödåtgärderna inom öppenvården, såsom föräldrarnas förmåga och möjligheter att fostra skall stärkas förutsatt att stödåtgärderna på det sätt som avses i barnskyddslagen är tillräckliga och ändamålsenliga med avseende på barnets bästa.

Behovet av barnskydd uppstår ofta på grund av föräldrarnas brist på praktiska färdigheter, mentala eller missbrukarproblem och brister i familjens livskompetens. För att barnet då trots sin problematiska familjesituation skall kunna bo hemma, behöver både barnet och familjens vuxna olika slags stöd, vägledning och eventuellt även vård. Olika stödåtgärder måste ofta testas i samråd med familjen tills man hittar fungerande hjälp. I synnerhet små barns behov av hjälp kan dock inte vänta länge. Om stödåtgärderna inom öppenvården inklusive en placering inom öppenvården enligt 37 § inte är tillräckliga eller möjliga, skall barnet omhändertaras enligt vad som föreskrivs i 9 kap.

Innehållet i 3 mom. motsvarar i huvudsak 13 § 3 mom. i gällande barnskyddslag. Enligt bestämmelsen vidtas stödåtgärder inom öppenvården i mån av möjlighet i samarbete med barnet samt föräldrarna, vårdnadshavarna eller andra personer som svarar för barnets vård och fostran. Bestämmelsen har bearbetats till att motsvara behoven som finns i

praktiken vid förverkligandet av stödåtgärder inom öppenvården. Samarbetskravet har i bestämmelsen lindrats så att socialarbetaren kan förverkliga stödåtgärderna enbart med exempelvis den förälder som barnet bor hos ifall att inga förutsättningar för samarbete finns med en av föräldrarna.

35 §. Tryggande av försörjning och boende. Bestämmelsen motsvarar i sak 13 § 1 mom. i gällande barnskyddslag. Ett förtydligande av bestämmelsens ordalydelse har eftersträvat. De rättigheter som avses i 13 § 1 mom. till en tryggad försörjning och tryggt boende har tolkats som s.k. subjektiva rättigheter, som barn och familjer som är klienter inom barnskyddet har rätt till oberoende av de anslag som kommunen reserverat för uppgiften.

Enligt 6 § i klientlagen skall ordnande av socialvård basera sig på ett myndighetsbeslut eller, när privat socialvård ordnas, på ett skriftligt avtal mellan den som lämnar socialvård och klienten. Till den subjektiva rättighetens natur hör att en klient inom socialvården har rätt att vid behov föra beslutet som förvaltningsbesvär till förvaltningsdomstolen och vidare till högsta förvaltningsdomstolen för avgörande.

Bestämmelsen i 13 § 1 mom. i gällande barnskyddslag har tillämpats på varierande sätt i kommunerna. Några egentliga förvaltningsbeslut har inte fattats i kommunerna. Klienten har således inte haft möjligheter att föra ärendet till domstol för prövning. I 13 § 1 mom. i gällande barnskyddslag åläggs kommunen en skyldighet att ordna bostad eller korrigera bristerna på bostad. Bestämmelsen har i praktiken tolkats så att den socialarbetare som ansvarar för barnets angelägenheter har skrivit ett s.k. bostadsutlåtande till kommunens bostadsmyndigheter, på basis av vilket barnet eller familjen har kunnat få en bättre ställning i kommunens bostadskö. Bostadsutlåtandet garanterar dock inte nödvändigtvis att en bostad beviljas eller boendeförhållandena åtgärdas. Kommunens bostadsmyndigheter är inte bundna av socialarbetarens bostadsutlåtande.

Bostadsmyndigheterna har kunnat utfärda ett beslut enligt kommunallagen om sitt eget negativa beslut. I kommunerna har således inte fattats ett sådant förvaltningsbeslut om

ärendet i vilket ändring har kunnat sökas genom förvaltningsbesvär hos förvaltningsdomstolen och vidare hos högsta förvaltningsdomstolen.

Avsikten är att den föreslagna bestämmelsen skall tillämpas så att om de förutsättningar för ordnande av bostad som där avses uppfylls och det organ som ansvarar för socialvården eller någon annan kommunal myndighet inte har kunnat ordna bostad ur kommunens eget bostadsbestånd eller på den fria marknaden skall ett beslut alltid vid behov ges barnskyddsklienten. Därefter kan klienten i den ordning som avses i socialvårdslagen föra ärendet med yrkande på rättelse till organet för prövning och organets beslut kan överklagas med förvaltningsbesvär hos förvaltningsdomstolen. I 15 kap. som gäller sökande av ändring föreskrivs om fullföljd hos högsta förvaltningsdomstolen.

I enlighet med 1 mom. då behovet av barnskydd beror på sådan otillräcklig utkomst som nämns i bestämmelsen, att familjen inte har bostad eller andra brister som gäller bostaden, skall dessa korrigeras innan man tar till andra barnskyddsåtgärder. Bestämmelse innebär att inte familjens otillräckliga försörjning eller bristfälliga boendeförhållande någonsin ensamma kan utgöra en grund som leder till omhändertagande. Bestämmelsen innebär även att socialvårdsmyndigheterna, liksom även andra myndigheter är skyldiga att främja barns rätt till en trygg omgivning och nära mänskliga relationer. Bristen på bostad eller bristfälliga boendeförhållanden får inte innebära att t.ex. barnet och föräldrarna som ansvarar för barnets vård och fostran av den anledningen måste bo på olika ställen eller att barnet av denna orsak omhändertas.

Om familjens problem i huvudsak beror på bristfällig försörjning, skall det organ som ansvarar för socialvården vid behov sörja för dessa försörjningsförutsättningar genom att bevilja utkomststöd eller ordna ekonomiska eller andra stödåtgärder inom öppenvården enligt 36 § i lagen. I en sådan situation är beslutsfattaren inte bunden vid bestämmelserna om utkomststödet belopp enligt lagen om utkomststöd, utan avsikten är att ingripa i familjens problem genom att ordna tillräcklig stöd och tillräcklig hjälp.

I 2 mom. är avsikten att precisera ordaly-

delsen i 13 § 1 mom. i gällande lag. Enligt momentet skall ovan nämnda försörjning och boende tryggas även för en sådan ung person som är på väg att bli självständig och som varit klient hos barnskyddet innan han fyllt 18 år, om nämnda omständigheter utgör ett hinder för den unga personens rehabilitering. Enligt motiveringen till bestämmelsen avses med en ung person på väg att bli självständig, som varit klient hos barnskyddet innan han fyllt 18 år, en person under 21 år som före uppnåendet av myndig ålder har berörts av barnskyddets tjänster och stödåtgärder på annat än ett tillfälligt sätt. Bestämmelsen har gett upphov till tolkningsproblem i kommunerna, för det framgår inte tillräckligt noggrant i vilken omfattning och i vilka situationer den borde tillämpas. Bestämmelsen har i praktiken tillämpats efter att vården utom hemmet upphört vid ordnandet av eftervård enligt 34 § i gällande lag och när klientrelationen inom barnskyddets öppenvård har fortgått tills barnet har fyllt 18 år. I det fallet har det närmast varit fråga om långvariga placeringar utom hemmet som ordnats i form av stödåtgärd inom öppenvården. Eftersom det i 75 § föreslås att kretsen av barn och unga personer som har rätt till eftervård skall utvidgas, är det för att lagstiftningen skall vara klar motiverat att här begränsa kommunens skyldighet att ordna barnskydd till de i 75 § avsedda barn och unga personer som har rätt till eftervård. Enligt 75 § 2 mom. eftervård kan ordnas vid behov, även om kommunen inte har direkt skyldighet att ordna eftervård för den aktuella unga personen. I dessa situationer kan kommunen ordna eftervård så som föreskrivs i den föreslagna 76 § och således även det aktuella särskilda stödet för ordnande av boende. Någon absolut skyldighet att göra detta finns dock inte.

Enligt den föreslagna bestämmelsen skall tillräckligt ekonomiskt stöd och bostad ordnas för ett barn och en ung person som omfattas av eftervård, om rehabiliteringen så förutsätter. Förutsättningen är i fråga om ett barn eller en ung person med rätt till eftervård således att rehabiliteringen i enlighet med barnets eller den unga personens behov av eftervård även förutsätter att boendet ordnas. Det blir då fråga om att ordna sådant självständigt eller annat understött boende

som rehabiliteringen av den unga personen förutsätter.

36 §. Andra stödåtgärder inom barnskyddets öppenvård. Paragrafen motsvarar delvis 13 § 2 mom. i gällande barnskyddslag. Som ny sak i bestämmelsen konstateras att stödåtgärder inom barnskyddets öppenvård ordnas i enlighet med den klientplan som gjorts upp på basis av barnets och familjens behov av stöd. Stödåtgärderna är avsedda att kopplas med planerligt arbete inom öppenvården.

I bestämmelsen hänvisas för det första till de tjänster och förmåner enligt socialvårdslagen och lagen om utkomststöd som i första hand bör ordnas även för ett barn som är klient inom barnskyddets och barnets familj. Av dessa nämns i synnerhet barndagvård och hemservice enligt 17 § i socialvårdslagen samt utkomststöd och förebyggande utkomststöd enligt 1 § i lagen om utkomststöd.

Ett tidigt stöd för barn och unga personer inom barnskyddets öppenvård kan beroende på barnets behov t.ex. vara att ordna en dagvårdsplats med hänsyn till barnets specialbehov. Dagvård skall enligt 11 a § i lagen om barndagvård (36/1973) ordnas för ett barn under läropliktsåldern. Detta är barnets subjektiva rätt. Dagvård kan också ordnas för äldre barn. Enligt 2 § 3 mom. i förordningen om barndagvård (239/1973) skall företrädesvis ges barn som av sociala orsaker och fosteringsskäl behöver dagvård när andra än sådana barn som avses i 11 a § i lagen om barndagvård tas i dagvård.

För familjer som är klienter inom barnskyddet kan också vid behov ordnas hemservice för barnfamiljer i enlighet med socialvårdslagen eller familjen stödas ekonomiskt genom utkomststöd eller förebyggande utkomststöd.

Dessutom innehåller den föreslagna paragrafen en exempelförteckning över vissa centrala stödformer som kan komma i fråga och som ordnas i synnerhet för ett barn eller en ung person som är klient inom barnskyddets öppenvård och barnets eller den unga personens familj i enlighet med deras behov enligt klientplanen. Förteckningen, som inte är uttömmande, ger en bild av många olika möjligheter att stöda barn eller unga personer och deras familjer. Avsikten är givetvis inte att alla skall ges till en och samma familj.

Med de stödåtgärder som uppräknas i förteckningen kan man även stöda unga personer som ges eftervård enligt 76 § i lagen.

I enlighet med 1 punkten kan som stödåtgärd inom barnskyddets öppenvård ordnas stöd för att utreda en problemsituation för ett barn och familjen. Enligt 10 § i socialvårdslagen skall kommunen till sitt förfogande ha tjänster vilka tillhandahålls av en socialarbetare. Som stödåtgärd inom barnskyddets öppenvård kan barnet och familjen erbjudas t.ex. rådgivnings- och vägledningsservice inom socialarbetet för att hantera en problematisk livssituation. Stöd kan även erbjudas i förebyggande syfte genom att ordna vägledning eller informationsbroschyrer åt t.ex. grupper av familjer som befinner sig i en risksituation, nya familjer som flyttar till kommunen samt genom att erbjuda annan information för olika problemsituationer som kan uppstå i familjer.

Stöd för utredning av problemsituationer kan även innehålla t.ex. undersökningar vid en rådgivningsbyrå för uppfostringsfrågor eller familjerådgivningsbyrå. Ett barn som begått ett brott kan erbjudas möjligheten till medling i brottet. För att plötsliga familje-problem skall kunna behandlas bör dessutom finnas tillgång till skyddshemsplatser samt kris- och socialjourttjänster.

Enligt 2 punkten kan barn eller unga personer som en stödåtgärd inom barnskyddets öppenvård bl.a. stödas ekonomiskt i skolgången, vid förvärvandet av yrke och bostad, placering i arbete, fritidsintressen, upprätthållandet av nära mänskliga relationer samt tillgodoseendet av andra personliga behov. Motsvarande bestämmelse ingår i 13 § 2 mom. i gällande lag.

Ordnandet av en stödperson eller stödfamilj enligt 3 punkten ingår även i gällande lag. Erfarenheterna av detta arbete är mycket positiva. För att kunna vara till hjälp utan att belasta sig själva för mycket behöver de som blir stödpersoner utbildning som tränar dem för uppgiften.

Exempel på vård- och terapitjänster som stöder barns och unga personers rehabilitering enligt punkt 4 är bl.a. tjänster vid rådgivningsbyråer för uppfostringsfrågor och familjerådgivningsbyråer, kortvarig rehabiliterande vård av barnet som placering inom öpp-

penvården enligt 37 §, stöd och vägledning som främjar inläring t.ex. med hjälp av skolpsykologer och skolkuratorer, olika terapier och psykiatrisk vård samt olika slags missbrukarvård för barn och unga personer. Även i gällande lag förutsätts att tillräckliga terapitjänster ordnas.

Enligt 5 punkten kan som stödåtgärd inom barnskyddets öppenvård vid behov ordnas även familjearbete. Med familjearbete avses t.ex. familjearbete som utförs hemma hos familjen, diskussionshjälp som ges av en familjearbetare eller stöd i olika vardagssysslor. Genom familjearbetet stöds föräldrarna i sin uppgift som fostrare, kan en utvärdering av föräldraskapet göras samt verksamhet som stöder barnets välfärd ordnas för barnet.

S.k. arbete med spädbarnsfamiljer riktar sig i synnerhet till mycket unga föräldrar samt till missbrukare. Med hjälp av det undervisas föräldrarna i förmågan att växelverka med barnet så att det kan identifiera barnets behov och bemöta dem.

Enligt 6 punkten kan som stödåtgärd inom öppenvården även ordnas sådan placering av hela familjen i familje- eller anstaltsvård som avses i 37 §. Det kan t.ex. bli aktuellt med ett rehabiliterande familjeläger eller familjeterapi som ordnas för hela familjen tillsammans eller någon annan rehabiliterande vård, t.ex. kortvarig placering i barnhem eller på vårdanstalt inom missbrukarvården, där det finns möjlighet till mångsidiga familjerehabiliteringstjänster.

Familjerehabilitering kan även ges gravida missbrukande kvinnor för att skydda det ofödda barnets hälsa.

Den referensgruppverksamhet som avses i punkt 7 har visat sig vara ett effektivt sätt att påverka familjesituationer. Deltagarna har ofta nytta av att ta upp problemen tillsammans med andra som befinner sig i en liknande situation. Det ger nytt perspektiv och en känsla av att de inte är ensamma med sina problem. Som referensgruppsverksamhet kan t.ex. ordnas grupper för föräldrar till barn i olika åldrar, föräldragrupsverksamhet eller öppen daghemsverksamhet. För barn och unga personer kan i synnerhet för en avgränsad målgrupp ordnas verksamhet vars mål t.ex. är att förebygga brott bland medlemmarna i gruppen, avbryta missbruket eller

förbättra de sociala färdigheterna och självkänslan. Med referensgruppsverksamhet kan även avses olika funktioner genom vilka samarbetet i den närmaste omgivningen stöds t.ex. i uppfostringsfrågor.

Ordnandet av semester- och rekreationsverksamhet enligt punkt 8 ingår även i 13 § 2 mom. i gällande lag. Den ordnas i huvudsak under barnens skollov samt för slutkörda vårdnadshavare enligt behov.

I enlighet med punkt 9 kan för barnet eller familjen som stödåtgärd inom öppenvården även ordnas annan verksamhet som stöder barnet eller familjen. Bestämmelsen möjliggör således utom de ovan nämnda stödåtgärder som redan nu används även utvecklandet av nya verksamhetsformer som möter barnets eller familjens behov av stöd.

37 §. Placering som stödåtgärd inom öppenvården. Bestämmelsen motsvarar delvis 14 § i gällande barnskyddslag, i vilken föreskrivs om familjevård och anstaltsvård som stödåtgärd.

Paragrafens 1 mom. motsvarar närmast första meningen i 14 § i barnskyddslagen. Avsikten är att genom den föreslagna ordalydelsen betona att en placering inom öppenvården kan karaktäriseras som en avgränsad period som bedömer behovet av vård eller rehabiliterar. Hänvisningen till klientplanen betonar dessutom att placeringen är genomtänkt. Placeringen inom öppenvården bör i första hand ske så att barnet placeras tillsammans med sina föräldrar, vårdnadshavare eller någon annan person som svarar för barnets vård och fostran. En sådan placering av hela familjen kan göras vid en anstalt eller ordnas inom familjevården. Placeringen kan också ansluta sig till vård som ges en vuxen i familjen, varvid det kan vara ändamålsenligt att barnet kan fortsätta att bo tillsammans med sina föräldrar. I den föreslagna 10 § föreskrivs om att barnets ställning skall beaktas när service till de vuxna ordnas.

I enlighet med 2 mom. kan barnet för en kort tid även placeras ensamt som stödåtgärd inom öppenvården, om ett barn som fyllt 12 år går med på det. Att placera ett barn utom hemmet som stödåtgärd inom öppenvården ensam utan någon förälder, vårdnadshavare eller någon annan person som ansvarar för barnets vård och fostran är dock möjligt en-

dast i ett mycket fåtal fall och även då för en kort tid. Således kan ett barn placeras ensamt utom hemmet endast om det är nödvändigt för att barnets behov av stöd skall kunna bedömas eller barnet rehabiliteras eller omsorgen om barnet ordnas på grund av att vårdnadshavaren eller den person i vars vård och fostran barnet är har insjuknat eller av någon annan motsvarande orsak.

I samband med placering som görs som en stödåtgärd inom öppenvården är det fortfarande vårdnadshavarna som helt och hållet har vårdnaden om barnet och rätt att fatta beslut om barnets angelägenheter. Enligt 4 § i lagen angående vårdnad om barn och umgängesrätt har vårdnadshavaren rätt att bestämma om barnets vård, uppfostran och bopingsort samt i övriga personliga angelägenheter. En förutsättning för att barnet placering inom öppenvården skall kunna ordnas är alltså alltid att vårdnadshavaren samtycker därtill. Om vårdnadshavaren inte ger sitt samtycke eller förbjuder att vårdnad som ordnas som stödåtgärd inom öppenvården, kan placering som stödåtgärd inom öppenvården inte genomföras eller förlängas. Då skall förutsättningarna för omhändertagande av barn vid behov bedömas. Om det inte finns förutsättningar för omhändertagande, skall stödåtgärder och placering inom öppenvården omedelbart avslutas om vårdnadshavaren kräver eller begär det. Eftersom placering som öppenvård är frivillig och alltså förutsätter vårdnadshavarens samtycke, har inte det organ som ansvarar för socialvården rätt att börja begränsa t.ex. kontakterna mellan barnet och vårdnadshavaren eller under placeringen inom öppenvården använda begränsande åtgärder enligt 11 kap.

Enligt 3 mom. kan inte ett barn placeras som stödåtgärd inom öppenvården om förutsättningarna för omhändertagande uppfylls. Att placera ett barn ensamt som stödåtgärd inom öppenvården bör inte tillgripas för att långvarigt ordna barnets vård t.ex. i situationer då barnet av skäl som beror på föräldrarna eller vårdnadshavarna inte kan återvända hem. Om det vid prövningen av placering utom hemmet är sannolikt att barnet med hänsyn till barnets och familjens omständigheter inte på en lång tid, t.ex. ett halvt år, kan återvända hem, bör man redan från början ut-

reda om förutsättningarna för omhändertagande uppfylls i situationen och vid behov ordna vård utom hemmet för barnet.

I 4 mom. föreskrivs om olika situationer, där en placering inom öppenvården kan göras trots att den ena vårdnadshavaren motsätter sig det, om det anses motsvara barnets bästa. Enligt 5 § 1 mom. i lagen angående vårdnad om barn och umgängesrätt ansvarar barnets vårdnadshavare gemensamt för de uppgifter som hör till vårdsnaden om barnet och fattar gemensamt beslut som gäller barnet, om inte annorlunda är stadgat eller bestämt. De undantag som barnets bästa kräver har i den föreslagna bestämmelsen gjorts från denna samarbetskyldighet för vårdnadshavarna.

Om barnet enligt momentet har flera än en vårdnadshavare och någon av dem inte kan höras på grund av resa, sjukdom eller något annat skäl, eller om vårdnadshavarna är oeniga om placeringen, kan barnet placeras, om den vårdnadshavare hos vilken barnet bor eller med vilken barnet kommer att bo under placeringen samtycker därtill och placeringen anses motsvara barnets bästa.

Sådana situationer som avses i momentet kan uppstå i synnerhet om den ena vårdnadshavaren har begett sig till ett skyddshem med barnet från föräldrarnas och barnets gemensamma hem. Placering i skyddshem sker av hävd på basis av bestämmelserna om placering inom den öppna vården. Beslut om placering fattas så att ett barn placeras i skyddshem tillsammans med en förälder. Den bortflyttande förälderns beslut har i allmänhet påverkats av hur verkligt han eller hon upplever hotet och övriga problem på grund av familjesituationen. Våld eller hot om våld i familjen kan skada barnet även när det inte berör honom eller henne. I denna situation kan barnet i enlighet med bestämmelsen placeras tillsammans med den ena föräldern, fastän den andra av barnets vårdnadshavare motsätter sig placering av barnet. En sådan placering är givetvis inte myndighetens ställningstagande för någondera parten i en eventuell tvist mellan föräldrarna gällande vårdsnaden om barnet eller umgängesrätt.

En sådan situation som avses i bestämmelsen kan även uppstå vid gemensam vårdnad då barnets vårdnadshavare bor åtskilda och barnet placeras tillsammans med den föräl-

der, hos vilken han eller hon bor eller det är fråga om placering som enbart gäller barnet. Bestämmelsen förutsätter att även den andra vårdnadshavaren hörs, men i en konfliktsituation, när vårdnadshavarna är oeniga om saken, hör beslutanderätten i fråga om placeringen och barnets vistelseort i sista hand till den av vårdnadshavarna som barnet bor hos. Beslutet om placering ges till båda vårdnadshavarna, varvid det vid behov kan föras till en besvärinstans för prövning i enlighet med bestämmelserna om sökande av ändring.

Riksdagens justitieombudsman har i sitt beslut av den 19 april 2001 (Dnr 705/4/99) samt i därtill hörande förslag till social- och hälsovårdsministeriet av den 31 januari 2003 (Dnr 998/2/01) fäst uppmärksamhet vid situationer där barnet självt begär placering, men den vårdnadshavare hos vilken barnet bor motsätter sig det. Ett barn som fyllt 12 år har i sig självständig rätt att begära placering som stödåtgärd inom öppenvården. Om barnet kräver placering inom öppenvården, men vårdnadshavaren motsätter sig detta, finns det inga förutsättningar att ordna placering inom öppenvården. I sådana situationer skall förutsättningarna för förordnande av en intressebevakare enligt den föreslagna 22 § bedömas. I sista hand skall det även bedömas om förutsättningarna för omhändertagande uppfylls.

I första hand bör man dock sträva efter att avgöra en eventuell konflikt mellan barnet och vårdnadshavarna med hjälp av metoder inom socialarbetet.

I 5 mom. föreskrivs om längden på en placering som görs som stödåtgärd inom öppenvården. Enligt 14 § i gällande barnskyddslag som närmast motsvarar bestämmelsen kan ett barn under 12 år placeras i familjevård eller anstaltsvård ensamt för högst tre månader, ifall omsorgen om barnet inte kan ordnas på något annat sätt på grund av att vårdnadshavaren eller den som svarar för barnets vård och fostran är sjuk eller av något annat motsvarande skäl. Placeringen kan då av särskilda skäl förlängas med högst tre månader. För placeringar av barn som fyllt 12 år föreskrivs ingen maximitidsfrist i gällande lag. Genom att ställa tidsgränser ville man förhindra långvariga placeringar i situationer då förutsättningarna för omhändertagande i övrigt

skulle ha uppfyllts. I praktiken har man kunnat märka att kommunerna gärna undviker omhändertagande för att de inte skall bli skyldiga att ordna eftervård.

I 5 mom. betonas för det första att en placering inom öppenvården är planerad. När beslut om placeringen fattas skall dess mål och uppskattade längd fastställas. Detta bör i första hand göras i klientplanen, där man tillsammans med klienterna definierar målen för placeringen, den uppskattade längden samt tidpunkten för ett möte då man utvärderar hur målen för placeringen uppnåtts.

Placering i familjevård eller anstaltsvård enligt 14 § i gällande barnskyddslag har i praktiken använts så att barnet upprepade gånger har kunnat flyttas till vård utom hemmet och tillbaka hem. I bestämmelsen har efterlysts en begränsning, efter vilken placeringen inte längre får förlängas eller förnyas, utan målet bör vara att göra barnets situation stabilare med mera bestående lösningar. Upprepade placeringar rubbar i synnerhet små barns grundtrygghet och kan allvarligt skada deras utveckling. Å andra sidan har tidsgränserna i gällande bestämmelse i det praktiska socialarbetet upplevts alltför schematiska i synnerhet i situationer då det varit fråga om att ordna vård av en sjukdom i anslutning till barnets mentala hälsa när man har blivit tvungen att ordna barnets vård i enlighet med bestämmelserna i barnskyddslagen. I sådana situationer har man blivit tvungen att på konstlad väg kringgå bestämmelserna om tidsgränser i 14 § i gällande lag. I extrema fall har kommunerna omhändertagit barnet närmast på grund av att tidsgränserna överskridits, även om barnets vårdnadshavare har gått med på att barnet placeras ensamt. En sådan situation skall anses vara otillfredsställande för barnet och föräldrarna men även för barnskyddsarbetstagarna.

I förslaget har man av denna anledning försökt betona arten av och grunden för en placering inom öppenvården samt dess i regel kortvariga natur och i det föreslagna 5 mom. säkerställt att förutsättningarna för och alternativen till placering regelbundet omvärderas. När en placering inom öppenvården planeras bör man i synnerhet beakta att målet är att barnet och familjen skall rehabiliteras, inte en längre placering utom hemmet.

I den föreslagna bestämmelsen förutsätts att ett eventuellt behov av vård utom hemmet utreds senast om behovet av placering av barnet utom hemmet fortgår över tre månader. Syftet med bestämmelsen är att förhindra att barnet bollas mellan hemmet och placeringsplatsen och att trygga bestående mänskliga relationer för barnet. Om placeringen inom öppenvården då förlängs, bör situationen omvärderas på nytt efter tre månader.

Av 4 § i förslaget följer å andra sidan även det att om man tillräckligt väl kan bemöta barnets problem genom metoder inom öppenvården, skall sådana ordnas. I synnerhet för barn som närmar sig myndig ålder kan en placering inom öppenvården vara den mest lyckade lösningen. I så fall kan en placering som i praktiken berör barnet ensamt vara längre. Barnet skall i dessa situationer ha rätt till eftervård i enlighet med den föreslagna 75 §.

8 kap.

Brådskande placering av barn

38 §. Brådskande placering av barn. I 18 § i gällande barnskyddslag föreskrivs om brådskande omhändertagande. Vid ett diskussionsmöte våren 2005 i anslutning till revisionen av barnskyddslagen påpekades hur oändamålsenligt begreppet brådskande omhändertagande är. Benämningen brådskande omhändertagande ger inte rätt bild av den aktuella åtgärdens beskaffenhet och syfte jämfört med egentligt omhändertagande. Därför föreslås att brådskande omhändertagande ersätts med begreppet brådskande placering.

Den föreslagna paragrafens 1 mom. motsvarar i sak delvis 18 § 1 mom. i gällande barnskyddslag. Om barn enligt den aktuella bestämmelsen av skäl som nämns i 16 § befinner sig i omedelbar fara eller annars är i behov av brådskande omhändertagande och vård utom hemmet, kan barnet enligt den aktuella bestämmelsen omhändertas av socialnämnden utan att beslutet underställs förvaltningsdomstolen för fastställelse.

Bestämmelsen har kompletterats så att den beskriver innehållet i brådskande placering. Om barnet av en anledning som nämns i den

föreslagna 40 § befinner sig i omedelbar fara eller annars är i behov av brådskande placering kan det enligt bestämmelsen i brådskande ordning placeras i familjevård eller anstaltsvård eller den vård och omsorg barnet behöver ordnas på något annat sätt. Detta andra sätt att ordna vården av barnet som avses i bestämmelsen kan t.ex. vara att barnet tillfälligt placeras hos en släkting som står barnet nära, om det motsvarar barnets bästa. Placeringen kan också genomföras t.ex. så att barnet i brådskande ordnas placeras vid en hälsovårdsinrättning eller någon annan verksamhetsenhet inom hälsovården.

Situationer som förutsätter brådskande placering av barn kan vara av mycket olika slag. Ett behov av brådskande placering kan basera sig på problem i hemförhållandena eller på beteendet eller förfarandet hos de vuxna som svarar för barnets vård. Ett plötsligt behov av placering kan t.ex. uppstå om barnets vårdnadshavare tillfälligt inte förmår sköta barnet t.ex. på grund av berusat tillstånd. Om barnets och familjens situation i fortsättningen kan tryggas med åtgärder inom öppenvården, kan barnet i allmänhet återföras hem redan inom några dagar. Ett brådskande behov av placering kan t.ex. bero på att föräldrarna misstänks misshandla sitt barn och utredandet av saken omedelbart kräver undersökningar eller ordnande av sådan vård som barnet behöver, vilket vårdnadshavarna inte annars går med på. Behovet av brådskande placering kan även basera sig på barnets eget beteende eller livsföring. Barnet kan bete sig eller gå till väga på ett självdestruktivt sätt genom att använda rusmedel, göra sig skyldig till brott eller på något annat sätt så att det kan bedömas att barnet omedelbart behöver brådskande vård eller placering.

Att plötsligt separeras från familjen är alltid skadligt för ett barn, och därför bör man i första hand sträva efter att bereda placering i samarbete med familjen. I konfliktsituationer måste man väga hur allvarlig en omedelbar fara är för barnet mot med den chock en separation skulle orsaka.

Brådskande placering av barn bör inte tillgripas som ett sätt att lösa en vårdnadstvist mellan föräldrarna eller som verkställighetsmetod för en tvist som gäller umgängesrätten. I första hand bör oeniga föräldrar anvisas

att lösa sina stridigheter med hjälp av avtal eller i domstol. Föräldrarna har även tillgång till de metoder som lagen angående vårdnad om barn och umgängesrätt tillåter. Om de övriga till buds stående medlen inte lämpar sig för situationen är det i undantagsfall möjligt, t.ex. vid kidnappningar, att förhindra att barnet olovligt förs ut från landet genom att tillgripa brådskande placering av barnet.

Enligt 2 mom. fattas beslutet om brådskande placering av en socialarbetare enligt lagen om behörighetsvillkoren för yrkesutbildad personal inom socialvården som förordnats av det organ som ansvarar för socialvården. Detta är även möjligt på basis av gällande lagstiftningen. Enligt 18 § 1 mom. i barnskyddslagen kan barnet omhändertaras av socialnämnden utan att beslutet underställs förvaltningsdomstolen för fastställelse. Enligt 10 § 2 mom. och 12 § 2 mom. i socialvårdslagen har den socialarbetare som har yrkesmässig behörighet som socialarbetare och som förordnats till uppgiften av det organ som ansvarar för socialvården rätt att enligt de av organet fastställda grunderna och dess allmänna anvisningar på organets vägnar i brådskande fall besluta om vård oberoende av egen vilja och därtill anslutna andra åtgärder och att i dessa fall själv eller genom ombud föra organets talan.

I enlighet med det beslutssystem som antagits i den föreslagna lagen anvisas beslutanderätten direkt till tjänsteinnehavarnivå.

I 3 mom. föreskrivs om utredande av åsikt före beslutsfattande. Enligt momentet skall man före beslut om brådskande placering av barn fattas utreda vilken åsikt och uppfattning barnet, vårdnadshavaren, föräldrarna samt någon annan som ansvarar för barnets vård och uppfostran har i saken, om inte ärendet är så brådskande att utredningen inte kan göras eller om utredandet av åsikten kan äventyra beslutet.

Utredandet av åsikt på det sätt som avses i momentet innebär inte sådant hörande av nämnda personer som avses i förvaltningslagen, med beaktande av beslutets brådskande natur. Genom bestämmelsen vill man betona att man i ärendet skall utreda vilken åsikt och uppfattning barnet, och den person som i praktiken svarar för barnets vård, föräldrarna eller någon annan person samt vårdnadshava-

ren har t.ex. om var barnet placeras eller om barnets vård tillfälligt kan ordnas på annat sätt. Då skall även bedömas om placeringen sker mot barnets vilje, eller om barnet i en sådan krissituation som avses i bestämmelsen kan placeras som stödåtgärd inom öppenvården. Utredandet av åsikt och uppfattning kan lämnas ogjort, antingen helt eller delvis, om saken är så brådskande att det inte kan göras. En sådan situation kan uppstå om barnet omedelbart skall föras t.ex. till sjukhuset eller om sådana personer som avses i bestämmelsen inte kan nås. Utredandet kan också lämnas om det skulle äventyra beslutsfattandet. En sådan situation kan uppstå om barnet omedelbart måste föras t.ex. till sjukhus eller om man inte kunnat nå de personer som avses i bestämmelsen. Utredandet behöver inte heller göras om det skulle äventyra beslutet. En sådan situation kan uppstå om det finns fog att misstänka att man försöker förhindra att beslutet verkställs t.ex. genom att gömma undan barnet.

I 4 mom. föreskrivs om rättsverkningarna av brådskande placering. I gällande barnskyddslag ingår inte någon motsvarande bestämmelse. Brådskande placering motsvarar omhändertagande av barn i fråga om sina rättsverkningar, men är mera begränsad i fråga om varaktighet. Brådskande placering föreslås begränsa vårdnadshavarnas rättigheter i enlighet med den föreslagna 45 § dock så, att rätten för det organ som ansvarar för socialvården under den tid placeringen varar begränsas av proportionalitetsprincipen. I praktiken beslutar organet under den tid placeringen varar bl.a. om barnets vård, omedelbara hälsovård, vistelseort och kontakter. Om en brådskande placering förlängs och det går till beredning av omhändertagande, är det motiverat att det i sista hand är organet som har det övergripande ansvaret för att barnets vård och omsorg ordnas. Under den tid brådskande placering varar skall överläggningar om barnets angelägenheter föras med vårdnadshavarna och föräldrarna och gott samarbete även i övrigt eftersträvas vid beslut om barnets angelägenheter.

39 §. När brådskande placering upphör. Bestämmelser om när brådskande omhändertagande upphör ingår i 18 § 2 mom. i gällande barnskyddslag. Enligt bestämmelsen upp-

hör ett brådskande omhändertagande senast 14 dagar efter beslutet, om det inte inom nämnda tid enligt 17 § upptas till behandling som ett ärende som gäller omhändertagande. Ärendet skall då behandlas utan dröjsmål och senast 30 dagar efter att beslutet om brådskande omhändertagande fattades. Annars förfaller beslutet. Av synnerligen vägande skäl kan tiden förlängas med högst 30 dagar. Enligt 13 § 2 mom. i barnskyddsförordningen kan som ett i 18 § 2 mom. i barnskyddslagen avsett synnerligen vägande skäl för förlängning av tiden för brådskande omhändertagande betraktas att avgörandet av ärendet kräver ett synnerligen omfattande utredningsarbete, till exempel om det finns skäl att anta att barnet har utsatts för misshandel eller sexuellt utnyttjande, eller om antalet personer som skall höras enligt 17 § 1 mom. i barnskyddslagen är stort.

Tidsgränserna för brådskande omhändertagande har i allmänhet ansetts vara nödvändiga, men de har i praktiken visat sig vara för snäva med tanke på barnets och även föräldrarnas rättsskydd. När man går in för att bereda omhändertagande i ärendet, skall man efter brådskande omhändertagande i allmänhet grundligt sätta sig in i barnets och familjens situation för att man skall kunna bedöma familjens förutsättningar att stöda barnets uppväxt och utveckling. En snäv tidtabell kan utgöra ett hinder för det positiva samarbetsförhållande med föräldrarna som behövs vid utvärderingen och följden kan vara onödigt tvångsomhändertagande. En bristande lägesutredning kan också leda till att man måste återföra barnet till otillfredsställande förhållanden, kan leda till upprepade brådskande omhändertaganden. I praktiken påverkas även tidsfristens tillräcklighet av den insats med hjälp av vilken man i akuta situationer utreder barnets och familjens situation och stöder dem. Socialarbetaren bör ha möjlighet att koncentrerat sätta sig in i saken och utan dröjsmål få de konsultationer och stödåtgärder som behövs för att situationen skall kunna åtgärdas.

Tidsfristerna beräknas enligt lagen om beräkning av laga tid. Begynnelsedagen för placeringen medräknas således inte i tidsfristerna om 30 och 45 dagar enligt 2 och 3 mom. För tidsfristen om 60 dagar enligt 4

mom. medräknas inte förfallodagen i den maximala tidsfristen. Ifall tidsfristen faller på en helgdag eller lördag kan ansökan om omhändertagande eller ansökan om förlängning av placering eller beslut om omhändertagande göras följande vardag.

Enligt *1 mom.* om förutsättningarna för brådskande placering upphör och barnet återförs till hemmet, skall ett separat beslut fattas om att placeringen upphört. Det finns även skäl att i ett separat beslut konstatera att en brådskande placering upphört när tidsfristerna enligt 2, 3 och 4 mom. gått ut. Däremot behöver inte nämnda beslut om att brådskande placering upphört fattas i sådana situationer som avses i 5 mom., eftersom själva omhändertagandeprocessen fortgår och den brådskande placeringen enligt bestämmelsen förfaller sedan förvaltningsdomstolen utfärdat sitt beslut om ett interimistiskt förordnande.

Beslutet om att en brådskande placering upphör kan fattas av den socialarbetare som avses i 13 § 2 mom. och som har beslutat om den brådskande placeringen, t.ex. i situationer då placeringen upphör så snabbt att en sådan socialarbetare som ansvarar för barnets angelägenheter som avses i samma paragrafs 3 mom. inte ännu har hunnit bli utsedd. I övrigt fattas beslutet av den socialarbetare som ansvarar för barnets angelägenheter.

Paragrafens *2 mom.* motsvarar delvis 18 § 2 mom. i gällande lag, men bl.a. de tidsfrister som nämns där föreslås bli ändrade. Dessutom föreskrivs i det föreslagna 3 mom. om förlängning av tidsfristen med avvikelse från nuläget.

Brådskande placering upphör omedelbart senast inom 30 dygn efter att placeringen inleddes, om inte frågan om en förlängning av placeringen under denna tid har förts till förvaltningsdomstolen. Om behovet av brådskande placering fortgår bör ärendet således, om vårdnadshavaren eller ett barn som fyllt 12 år motsätter sig omhändertagande och beredning av omhändertagande, inom 30 dagar föras till förvaltningsdomstolen.

Om vårdnadshavaren och ett barn som fyllt 12 år enligt *3 mom.* inte motsätter sig beredning av omhändertagande, upphör brådskande placering dock först 45 dagar från det att placeringen inleddes och under denna tid

skall ett beslut om omhändertagande fattas i ärendet. Bestämmelsen gäller även sådana tämligen vanliga situationer, där vårdnadshavaren eller barnet har gått med på omhändertagande eller att omhändertagande bereds, men ändrar åsikt under beredningen. Ett ärende som gäller omhändertagande skall då beredas utan dröjsmål och en ansökan om omhändertagande eller förlängning av tiden för brådskande placering göras till förvaltningsdomstolen senast inom 45 dagar från det att den brådskande placeringen inleddes. Annars förfaller placeringen.

Enligt *4 mom.* kan förvaltningsdomstolen förlänga tidsfristen på 30 eller 45 dagar enligt 2 och 3 mom., om det är nödvändigt på grund av beredningen av ärendet som gäller omhändertagande. Grunden för en förlängning av tidsfristen kan t.ex. vara de skäl som anges i 13 § 2 mom. i barnskyddsförordningen. Således kan förvaltningsdomstolen förlänga tidsfristen t.ex. om avgörandet av ärendet kräver ett synnerligen omfattande utredningsarbete, t.ex. om det finns skäl att anta att barnet har blivit utsatt för misshandel eller sexuellt utnyttjande, eller om antalet personer som skall höras är stort. En ansökan om förlängning av tidsfristen kan göras av den i 13 § 3 mom. avsedda socialarbetare som ansvarar för barnets angelägenheter.

I den ansökan som socialarbetaren lämnar in till förvaltningsdomstolen bör konstateras vilken situation beredningen befinner sig i, vilka utredningar eller utlåtanden man håller på att skaffa och ännu behöver samt andra grunder på grund av vilka tidsfristen bör förlängas. Förvaltningsdomstolen kan förutsätta att beredningen skall fortsätta samt att nödvändiga tilläggsutredningar och en ansökan om omhändertagande lämnas in till förvaltningsdomstolen inom utsatt tid med risk för att ärendet annars förfaller. Den tilläggsberedningstid som förvaltningsdomstolen förordnar kan vara högst 60 dagar lång. Den tilläggsberedningstid som förvaltningsdomstolen ger kan således även vara kortare än den tidsfrist som avses i bestämmelsen. Grunderna för en förlängning av tidsfristen kan inte vara kommunens otillräckliga resurser för barnskyddsarbetet eller andra administrativa grunder eller skäl. Sedan tidsfristen gått ut förfaller placeringen, om inte en ansö-

kan som gäller omhändertagande har lämnats in till förvaltningsdomstolen.

Med tidsgränser för upptagning av brådskande omhändertagande till behandling i förvaltningsdomstolen och behandlingen av ärendet främjas rättsskyddet för en klient inom barnskyddet. De nuvarande tidsgränserna har i de svåraste fallen visat sig otillräckliga med tanke på beredningsåtgärderna, vilket i praktiken har lett till bristfälligt beredda beslut om omhändertagande. Detta har i ytterlighetsfall lett till att beslutet om omhändertagande har upphävts i förvaltningsdomstolen och att barnet har återförts till hemmet från platsen för vård utom hemmet, där barnet har vistats flera månader medan ärendet behandlats. En förlängning av tidsfristen från fall till fall skall av rättsskyddsskäl ske i förvaltningsdomstolen.

I 5 mom. föreskrivs om en situation då brådskande placering görs då en ansökan om omhändertagande är anhängig vid förvaltningsdomstolen. Då ett beslut om brådskande placering fattas när en ansökan om omhändertagande av barn redan är anhängig vid förvaltningsdomstolen, skall omedelbart enligt bestämmelsen ansökas om interimistiskt förordnade enligt 83 § i ärendet. När förvaltningsdomstolen meddelat ett beslut om interimistiskt förordnande förfaller placeringen.

När en ansökan om omhändertagande behandlas i förvaltningsdomstolen är det viktigt att förvaltningsdomstolen så snart som möjligt får kännedom om förändringar i barnets förhållanden. Enligt den föreslagna 83 § kan förvaltningsdomstolen när den behandlar en ansökan om omhändertagande meddela ett interimistiskt förordnande om barnets vistelseort och om hur barnets vård och fostran skall ordnas under domstolsbehandlingen. Bestämmelsen har motsvarande skyddande syfte som brådskande placering av barnet. Om en brådskande placering görs då en ansökan om omhändertagande redan är anhängig vid förvaltningsdomstolen är det därför ändamålsenligt att förvaltningsdomstolen omedelbart underrättas om saken och ett interimistiskt förordnande söks. Förvaltningsdomstolen kan även stanna för lösningen att barnets vård och fostran inte måste ordnas utom hemmet under domstolsbehandlingen, vilket gör att även den brådskande placering-

en förfaller.

9 kap.

Omhändertagande

40 §. *Skyldighet att omhänderta barn och ordna barnets vård utom hemmet.* Den föreslagna paragrafen motsvarar i sak huvudsakligen 16 § i barnskyddslagen. Enligt den aktuella bestämmelsen skall socialnämnden omhänderta barn och ordna barnets vård utom hemmet, såvida brister i omsorgen om barnet eller andra förhållanden i hemmet allvarligt hotar att äventyra barnets hälsa eller utveckling eller barnet allvarligt äventyrar sin hälsa eller utveckling genom att använda rusmedel, genom en brottslig gärning som inte kan anses obetydlig eller genom annat därmed jämställbart beteende. Dessutom förutsätts att stödåtgärderna inom öppenvården inte är ändamålsenliga eller möjliga eller har visat sig otillräckliga och att vård utom hemmet bedöms motsvara barnets bästa.

Det föreslås att paragrafens form görs klarare genom att förutsättningarna för omhändertagande delas in i två olika moment, där eventuella grunder för omhändertagande nämns i det första och de förutsättningar som alltid bör uppfyllas för att barnet skall kunna omhändertas nämns i det andra.

I 1 mom. nämns främst de skäl som behovet av omhändertagande beror på. Bestämmelsen motsvarar i huvudsak den första situationen som ansluter sig till förhållandena i hemmet enligt 16 § i gällande lag. Med avvikelse från gällande lag föreslås att ordet uppväxtförhållanden används i bestämmelsen i stället för förhållanden i hemmet. Det organ som ansvarar för socialvården skall alltså omhänderta barnet och ordna barnets vård utom hemmet för det första enligt punkt 1 i bestämmelsen, om bristerna i omsorgen om barnet eller andra uppväxtförhållanden allvarligt hotar att äventyra barnets hälsa eller utveckling eller om barnet allvarligt äventyrar sin hälsa eller utveckling genom att använda rusmedel, genom en brottslig gärning som inte kan anses obetydlig eller genom annat därmed jämställbart beteende. Syftet med ändringen av ordalydelsen är att utvidga förutsättningarna för omhändertagande till situa-

tioner där det allvarliga hotet mot att barnets hälsa eller utveckling äventyras inte direkt beror på orsaker i anslutning till barnets hem utan på andra uppväxtförhållanden. Bestämmelsen kan då även tillämpas t.ex. på barn som befinner sig i enheter för mottagning av asylsökande. När det gäller dem kan man inte direkt tala om förhållandena i hemmet, men deras hälsa eller utveckling kan vara allvarligt hotad t.ex. beroende på förhållanden i anslutning till den internationella barnhandeln.

Som förutsättning för omhändertagande räcker fortfarande hot mot äventyrande av barnets hälsa och utveckling. Omhändertagande kan således göras innan det i praktiken visar sig att barnets hälsa redan äventyrats eller barnets utveckling fördröjts.

Avsikten är att den förutsättning som ansluter sig till barnets eget beteende enligt punkt 2 skall kvarstå som förut.

Paragrafens 2 *mom.* motsvarar i sak en situation som ansluter sig till barnets eget beteende eller eget förfarande i andra stycket i 16 § i gällande barnskyddslag och förutsättningen för stödåtgärder inom öppenvården i tredje punkten. Det organ som ansvarar för socialvården skall enligt första stycket omhänderta barnet och ordna barnets vård utom hemmet, om de stödåtgärder inom öppenvården som avses i 7 kap. inte är ändamålsenliga eller möjliga eller har visat sig otillräckliga. I det hänseende som avses i bestämmelsen kan stödåtgärder inom öppenvården vara oändamålsenliga, om man inte ens med hjälp av dem kan ingripa i barnets problem, t.ex. om barnet har gjort sig skyldigt till ett allvarligt brott. Stödåtgärder inom öppenvården kan vara omöjliga om barnet eller de personer som svarar för barnets vård och omsorg inte går med på att ta emot dem. Om hjälpbehovet är så stort att man inte med hjälp av dem kan eliminera problem i uppväxtförhållandena eller barnets situation, kan det på det sätt som avses i bestämmelsen vara oändamålsenligt eller otillräckligt att ordna dem.

Förutsättningen för omhändertagande är inte att pröva alla de stödåtgärder som nämns i 7 kap. i den föreslagna barnskyddslagen, utan endast de som i enlighet med klientplanen bedöms lämpa sig för att stöda det aktuella barnet eller den aktuella familjen.

I vissa situationer kan även andra tjänster eller stödåtgärder som erbjudits eller ordnats för familjen eller barnet ha betydelse vid bedömningen av förutsättningarna för omhändertagande. Detta gäller t.ex. tjänster som ordnas på basis av folkhälsolagen eller lagen om specialiserad sjukvård när avsikten är att genom dem möta barnets eller familjens problem och behov av stöd i enlighet med klientplanen. T.ex. vården av ett psykiskt sjukt barn skall i första hand ordnas genom försorg av hälsovårdsmyndigheterna. Omhändertagande kan vidtas först när vårdnadshavaren inte går med på att föra barnet till sådan vård som bedömts vara nödvändig eller när vården inte ensam tryggar barnets hälsa och utveckling.

När ett beslut om omhändertagande fattas eller en ansökan till förvaltningsdomstolen görs skall det av beslutet eller ansökan framgå alla de omständigheter som förutsätter att barnet omhändertas och placeras i vård utom hemmet. Av beslut som gäller omhändertagande av barnet skall således framgå eller i en ansökan enligt 44 § skall specificeras vilka brister i omsorgen som orsakar allvarlig fara för barnets hälsa eller utveckling. Det skall utredas hur de har orsakats, hur man eventuellt försökt undanröja eller förebygga dem samt vad dessa brister innebär för barnets hälsa eller utveckling. På samma sätt skall ges en beskrivning av förhållandena i hemmet och barnets uppväxtförhållanden och hur dessa omständigheter påverkar barnets hälsa eller utveckling samt vilken allvarlig fara de innebär för barnets hälsa eller utveckling. Det skall också utredas vilka barnets symptom är samt orsakssambandet mellan dessa symptom eller beteendet och brister i omsorgen eller bristfälliga uppväxtförhållanden.

Om grunden för omhändertagande är barnets eget beteende, såsom missbruk av rusmedel, brottsspiral eller något annat förfarande, skall dessa omständigheter specificeras och en beskrivning ges om hur detta beteende hos barnet äventyrar dess hälsa eller utveckling. I ärendet bör även framgå på vilket sätt man har försökt påverka detta beteende, vilka metoder som använts och vilka resultat man eventuellt uppnått i ärendet.

Vid anteckningen av grunderna för beslutet

om omhändertagande skall man alltid säkerställa att t.ex. de brister i omsorgen om barnet eller de skadliga omständigheter i uppväxtförhållandena som omhändertagandet eller en ansökan om omhändertagande grundar sig på är verkliga. T.ex. sexuellt utnyttjande av barn kan inte anges som grund utan att en sakkunnig har undersökt och konstaterat saken. I sådana situationer kan man inte tala om sexuellt utnyttjande i motiveringen så länge det endast rör sig om misstankar.

Enligt 2 punkten är förutsättningen för omhändertagande att vården utom hemmet bedöms motsvara barnets bästa. I beslutet om omhändertagande eller en ansökan om omhändertagande till förvaltningsdomstolen bör noggrannare än för närvarande beskrivas på vilket sätt omhändertagandet och därtill ansluten vård utom hemmet motsvarar barnets behov av stöd och erbjuder ett bättre alternativ än att barnet stannar hemma. Barnets bästa bör bedömas i enlighet med den föreslagna 4 §. När beslut om omhändertagande fattas skall man bl.a. överväga om man inom vården utom hemmet har bättre möjligheter att sörja för barnets vård och omsorg, ordna övervakning och gränser, säkerställa en trygg uppväxtmiljö, trygga skolgången, erbjuda barnet större förståelse och ömhet, trygga barnets fysiska integritet, träna barnet till självständighet eller göra slut på barnets skadliga livsstil. Vid valet av plats för vård utom hemmet bör man dessutom fästa uppmärksamhet vid vad som i 10 kap. om vård utom hemmet och i synnerhet i 50 § föreskrivs om vad som skall beaktas vid valet av plats för vård utom hemmet.

41 §. Beredning av omhändertagande och vård utom hemmet. Bestämmelser om hörande, delgivning och underställning av beslut i anslutning till beslut om omhändertagande, placering i vård utom hemmet och upphörande av omhändertagande ingår i 17 § i gällande barnskyddslag. I övrigt beskrivs förfarandet i anslutning till omhändertagande mycket knapphändigt i lagen. En bestämmelse om beredningen av beslut om omhändertagande och placering i vård utom hemmet ingår i 3 § i barnskyddsförordningen, enligt vilken beredningen i regel bör ske i samarbete mellan två arbetstagare. Enligt denna bestämmelse skall en socialarbetare som handhar barn-

skyddsuppgifter i samarbete med en annan arbetstagare som är förtrogen med vården av barn bereda ärenden som gäller omhändertagande av barn och placering av barn i vård utom hemmet samt sådan utredning beträffande vårdnad om barn och umgängesrätt som skall avges till domstol. Socialarbetaren kan dock bereda ärendet ensam, om det är brådskande eller om samarbete av särskilt skäl är uppenbart onödigt.

I 1 mom. föreskrivs om beredning av omhändertagande som pararbete och om annan sakkunskap som används vid beredningen. Bestämmelsen motsvarar delvis 3 § i gällande barnskyddsförordning.

Enligt den föreslagna bestämmelsen bör omhändertagande alltid beredas i samarbete mellan två arbetstagare. Huvudansvaret vid beredningen av omhändertagande vilar i allmänhet på den socialarbetare som ansvarar för barnets angelägenheter och som alltid bör ha yrkesmässig behörighet som socialarbetare enligt 13 § 3 mom. i lagen. Den andra arbetstagaren kan vara socialarbetare eller någon annan arbetstagare som är tillräckligt förtrogen med barnskydd, såsom t.ex. en socialarbetare eller en psykolog vid en rådgivningsbyrå för uppfostringsfrågor eller familjerådgivningsbyrå. I synnerhet i små kommuner kan pararbetet ordnas även regionalt med hjälp av en ambulerande socialarbetare som är specialsakkunnig i fråga om barnskydd.

Som stöd för beredningsarbetet bör dessutom finnas tillgång till juridisk och annan behövlig sakkunskap. I 3 kap. 14 § som gäller kommunens skyldighet att ordna barnskydd, föreskrivs allmänt om tryggandet av multiprofessionell sakkunskap i allt barnskyddsarbete.

I 2 mom. preciseras rättigheten för den socialarbetare som bereder omhändertagande att från dem som nämns i 20 § i klientlagen få utlåtanden, om de behövs vid beredningen av omhändertagande, vid beslut om omhändertagande eller när vård utom hemmet ordnas. I nämnda bestämmelse i klientlagen föreskrivs om socialmyndighetens rätt att få upplysningar, men andra myndigheter åläggs inte klart i bestämmelsen att ge de utlåtanden som behövs.

Beredningen bör vara öppen med tanke på

de delaktiga i ärendet. Till god förvaltning hör att det för den familj som är klient utredas vilka alternativ myndigheten har i ärendet i synnerhet om familjen inte tar emot stödåtgärder inom öppenvården. Klientfamiljen skall också vara medveten om vilka alternativa tillvägagångssätt som är möjliga i ärendet. Beredningen av omhändertagande skall göras så att den familj eller det barn som är klient hela tiden vet hur ärendet går vidare samt att klienten har möjlighet att vid behov komma med sin egen utredning i ärendet.

Vid beredningen av ett ärende som gäller omhändertagande och därtill anslutna beslut skall målet vara objektivitet. I samband med beredningen får man väldigt mycket upplysningar om klienter och även andra personer som hör till barnets närmaste krets av familjen eller barnet självt, av familjens närmaste krets, t.ex. om diskussioner om barnet enligt 31 § eller i samband med kartläggningen av närståendenätverket enligt 32 § samt när upplysningar begärs från andra på det sätt som avses i 20 § i klientlagen. Det väsentliga är att de upplysningar och utredningar som skaffas är relevanta för behandlingen av ärendet eller när beslut om ärendet fattas. Vid beredningen kan man inte heller förbigå positiva omständigheter med tanke på familjen utan de skall beaktas och antecknas i klienthandlingarna på samma sätt som negativa omständigheter som rör familjen eller barnet.

42 §. Hörande av delaktiga i ärendet. Bestämmelsen motsvarar i sak 17 § 1 mom. i gällande barnskyddslag med undantag för hörande av sakkunniga och sakkunnigutlåtanden, om vilka föreskrivs i 41 §.

I 1 mom. hänvisas till den föreslagna 20 § i fråga om utredande av barns åsikt och hörande av barn. Således skall man när barnskyddsåtgärder vidtas utreda barnets önskemål och åsikt oberoende av barnets ålder samt beakta dem på det sätt som barnets ålder och utvecklingsnivå förutsätter. Tillfälle till hörande enligt 34 § i förvaltningslagen skall ges ett barn som fyllt 12 år innan ett beslut fattas om omhändertagande, placering i vård utom hemmet och upphörande av omhändertagande samt ett barn som fyllt 15 år även i andra barnskyddsärenden som berör honom eller henne. I samband med hörandet

får barnet inte ges sådana uppgifter som äventyrar barnets utveckling eller strider mot någon annan synnerligen viktig enskild fördel för barnet.

I 2 mom. räknas upp de personer som utom barnet skall höras i enlighet med 34 § i förvaltningslagen. De som skall höras i ärenden som gäller omhändertagande, vård utom hemmet och upphörande av omhändertagande är förutom vårdnadshavarna och föräldrarna sådana personer som svarar för barnet vård och fostran eller har svarat omedelbart före beredningen av ärendet.

Med den person som enligt bestämmelsen svarat för barnets vård och fostran omedelbart före beredningen av ärendet avses endast sådana personer som i praktiken har svarat för barnets vård och hos vilka barnet även har bott i gemensamt hem. En väsentlig del av att svara för barnets vård och fostran är i allmänhet även att bo tillsammans med barnet. Den person som avses i bestämmelsen kan t.ex. vara föräldrarnas nya make eller sambo, vårdaren av ett enskilt placerat barn eller någon annan motsvarande person. Den skyldighet att höra som avses i bestämmelsen gäller t.ex. inte en sådan ny partner till föräldern som i praktiken inte har deltagit i barnets vård och fostran. Att höra ovan nämnda personer gäller närmast beslut om omhändertagande och därtill ansluten placering i vård utom hemmet.

Med de personer som nämns i bestämmelsen, som svarar för barnets vård och fostran, avses i allmänhet även familjevårdare. Familjevårdare skall således på samma sätt som nu höras i ärenden som gäller ändring av platsen för vård utom hemmet och upphörande av omhändertagande. Bestämmelsen blir i första hand tillämplig på sådana familjevårdare som avses i familjevårdarlagen och som samarbetar med kommunen på basis av uppdragsavtal. Dessutom blir det aktuellt med sådana familjehem som avses i 26 § i socialvårdslagen och som verkar med tillstånd från länsstyrelsen, dvs. enskilda hem där familjevård ges. Bestämmelsen kan även bli tillämplig på sådana barnskyddsanstalter som verkar med tillstånd från länsstyrelsen och där barnen på ovan nämnt sätt vårdas i hemlika enheter så att vårdaren bor tillsammans med barnet.

I enlighet med 3 mom. behöver hörandet

inte ske om det kan anses vara motiverat på grund av att barnet inte har kontakt med den som skall höras och hörandet inte kan anses vara nödvändigt för att ärendet skall kunna utredas eller man inte med skäligen åtgärder kan utreda bonings- eller vistelseorten för den som skall höras. Bestämmelsen motsvarar i övrigt gällande lag, men till grunden som gäller bristande kontakt har fogats en förutsättning enligt vilken hörandet dessutom inte kan antas vara nödvändigt för att ärendet skall kunna utredas. Rätten att bli hörd i egen sak är enligt 21 § i grundlagen en rättskyddsgaranti som skall tryggas genom lag. Därför bör det finnas vägande grunder för att förbigå den.

Med de bristande kontakter som avses i propositionen, varvid hörande inte behöver ske, avses en sådan nästan helt obefintlig kontakt som är självvald av den person som skall höras. Om den person som skall höras, t.ex. barnets andra förälder sällan har hållit kontakt med barnet, t.ex. en eller ett par gånger om året, är det inte fråga om sådan bristande kontakt som avses i bestämmelsen. I det fallet måste hörande enligt huvudregeln ske.

I förvaltningslagen eller gällande barnskyddslag föreskrivs inte närmare om hur hörandet i praktiken skall ordnas. Det väsentliga är dock att parten ges tillfälle att uttrycka sin åsikt om ärendet och ge sin förklaring till sådana krav och utredningar som kan påverka avgörandet i ärendet. Hörandet får inte vara bara en formalitet, utan den som skall höras skall ges en faktisk möjlighet att påverka avgörandet i ärendet. Hörandet skall i fråga om både kvalitet och omfattning vara tillräckligt effektivt.

Beträffande partens rätt att få uppgifter föreskrivs i 11 § i offentlighetslagen samt i 11 § i klientlagen. Parten har enligt nämnda bestämmelser rätt att från den myndighet som behandlar eller har behandlat ärendet få uppgifter om innehållet även i en annan än en offentlig handling som kan eller har kunnat påverka behandlingen av hans eller hennes sak. Rätten att få upplysningar gäller sekretessbelagda handlingar samt även uppgifter som inte ännu är offentliga enligt offentlighetslagen. Med en handling som kan eller har kunnat påverka ärendets behandling avses en

handling som i det aktuella ärendet har lämnats till myndigheten eller som myndigheten själv har skaffat eller upprättat vid behandlingen av ärendet.

Parten har alltså rätt att få upplysningar om alla de handlingar som myndigheten förfogar över och som kan anses ha relevans vid behandlingen av ärendet eller beslutsfattandet. Partens rätt att få upplysningar påverkas inte av om de aktuella handlingarna har upprättats av myndigheten själv eller om de i ett barnskyddsärende har begärts från en annan myndighet eller någon annan instans. Nämnda handlingar utgör en helhet och är sådana uppgifter om en klient som avses i 3 § i klientlagen.

Handlingar inom socialvården innehåller även uppgifter om andra personer än bara om socialvårdsklienten eller parten själv. Vanligen kan sådana uppgifter t.ex. vara insamlade om barnet närstående personer eller sekretessbelagda uppgifter som erhållits på annat sätt. Partens rätt att få upplysningar kan även utsträckas till dessa. Om sekretessbelagda handlingar som gäller en annan person och uppgifterna i handlingarna kan eller har kunnat påverka behandlingen av ett ärende som gäller den person som begärt uppgifterna eller ett barn som denna person företräder, kan den som begär uppgifterna ha partsställning i förhållande till dessa uppgifter och måste ges uppgifter på grund av partsställningen.

Handlingar som parter har rätt att ta del av skall till sin natur vara sådana som i praktiken kan eller har kunnat påverka behandlingen av partens ärende. Handlingarna bör dessutom vara sådana som myndigheten vid behandlingen av det aktuella ärendet har skaffat eller upprättat eller som har presenterats för eller lämnats till myndigheten för behandlingen av ärendet. T.ex. en socialarbeters anteckningar i ett klientärende eller andra anteckningar, som i allmänhet påverkar eller på det sätt som avses i bestämmelsen har kunnat påverka behandlingen av ärendet, är till sin natur sådana myndighetshandlingar som avses i 3 § i klientlagen och 5 § i offentlighetslagen och som parterna har rätt att ta del av.

Enligt 36 § i förvaltningslagen skall en part upplysas om syftet med hörande samt om den frist som har satts ut för avgivande av förklaring. I begäran om hörande skall vid

behov specificeras vilka omständigheter förklaring begärs om. En part skall tillställas handlingarna i de frågor som hörandet gäller i kopior eller på något annat sätt ges tillfälle att ta del av dem. Parten skall således ges möjlighet att bekanta sig med handlingarna vid den aktuella myndigheten eller på någon lämplig plats. I detta fall skall det av meddelandet klart framgå var och när parten har möjlighet att bekanta sig med handlingarna.

Om det inkommer ny utredning i ärendet efter hörandet, skall parterna höras även om den nya utredningen. Vid hörandet eller när parterna hörs på annat sätt har parterna rätt att använda biträde eller ombud.

Enligt 54 § i förvaltningslagen skall myndigheten under behandlingen av ett ärende sköta delgivningen av meddelanden, kallelser eller andra handlingar som inverkar på behandlingen av ärendet. Delgivningen verkställs enligt 55 § i förvaltningslagen som vanlig eller bevislig delgivning eller, om den inte kan verkställas på nämnt sätt, såsom offentlig delgivning. Vanlig delgivning sker enligt 59 § i förvaltningslagen per post genom brev till mottagaren. Mottagaren anses ha fått del av ärendet den sjunde dagen efter det att brevet avsändes, om inte något annat visas.

Bevislig delgivning skall enligt 60 § i förvaltningslagen verkställas per post mot mottagningsbevis, om den gäller ett förpliktande beslut och tiden för sökande av ändring eller någon annan tidsfrist som påverkar mottagarens rätt börjar löpa från det att beslutet delgavs. Mottagningsbevis kan användas också i de fall där det av andra skäl är nödvändigt för att trygga en parts rättigheter. Av mottagningsbeviset skall framgå den som har verkställt delgivningen, mottagaren och tidpunkten för delfäendet. En handling kan också överlämnas till delgivningens mottagare eller dennes företrädare. Över delgivningen skall det då sättas upp ett skriftligt bevis av vilket den som har verkställt delgivningen, mottagaren och tidpunkten för delgivningen skall framgå. Om en myndighet anser att det finns skäl till det, kan delgivningen verkställas som stämmingsdelgivning. Enligt förarbetena till lagen (RP 72/2002 rd) kan bevislig delgivning av någon annan anledning anses vara nödvändig för att trygga en parts rättigheter

t.ex. när det vid behandlingen blir nödvändigt att för utredning av ärendet förrätta syn eller muntligt hörande, och personen närvaro vid förrättningen behövs för att ärendet skall kunna avgöras.

Hörande i ett ärende som gäller omhändertagande måste enligt ovan nämnda bestämmelser således inte nödvändigtvis göras bevisligen. Ett meddelande om hörande som sänds som vanligt brev per post till partens adress kan således vara tillräckligt.

Den socialarbetare som ansvarar för barnets angelägenheter skall till handlingarna om barnet föga en utredning om varför och på vilken grund hörande inte har skett. Av handlingarna skall även framgå hur man försökt nå den som skall höras och utreda var han eller hon bor.

Paragrafens 4 mom. gäller delgivning av beslut till personer som av ett skäl som avses i 3 mom. inte har hörts. Ett beslut om omhändertagande, vård utom hemmet eller upphörande av omhändertagande skall bevisligen delges en person, fastän han eller hon inte har hörts av de skäl som nämns i 3 mom.

43 §. Beslut om omhändertagande och placering i vård utom hemmet. Om ett barn som fyllt 12 år eller dess vårdnadshavare motsätter sig omhändertagande eller därtill ansluten placering i vård utom hemmet, eller om hörande inte har kunnat ske i nämnda ärende, skall beslutet enligt 17 § 2 mom. i gällande barnskyddslag inom 30 dagar underställas förvaltningsdomstolen. Beslutet behövs dock inte underställas, om hörande inte har kunnat ske på grund av att bonings- eller vistelseorten för den som skall höras inte med skäliga åtgärder kan klarläggas eller om det kan anses motiverat att hörande inte skall ske på grund av att barnet inte har kontakt med den som skall höras.

Den föreslagna bestämmelsen motsvarar i fråga om huvudprinciperna 17 § 2 mom. i barnskyddslagen, men är ändrad så att den överensstämmer med det nya beslutssystemet.

I 1 mom. föreskrivs om beslutsfattande i ärenden som gäller omhändertagande och baserar sig på samtycke. Om vårdnadshavaren eller ett barn som fyllt 12 år inte motsätter sig omhändertagande och därtill ansluten placering i vård utom hemmet, fattas beslutet

om omhändertagande av en ledande tjänsteinnehavare inom socialvården i kommunen sedan den socialarbetare som ansvarar för barnets angelägenheter berett ärendet för beslutsfattande.

Bestämmelser om den egentliga beredningen i anslutning till ärendet föreskrivs i 41 §.

Nämnda ledande tjänsteinnehavare fattar beslut även om ändring av platsen för vård utom hemmet. I en sådan situation gäller ett beslut om ändring av platsen för vård utom hemmet inte det beslut om omhändertagande som skall fattas samtidigt, utan nämnda beslut fattas medan vården utom hemmet pågår. Även om parterna motsätter sig en ändring av vården utom hemmet kan beslutet fattas av tjänsteinnehavaren. Propositionen ändrar inte till dessa delar situationen med tanke på gällande lag. Ett beslut om ändring av platsen för vård utom hemmet har inte ansetts vara sådan vård oberoende av egen vilja som avses i 12 § i socialvårdslagen och beslutanderätten har således i kommunerna i enlighet med nämnda bestämmelse kunnat delegeras till tjänsteinnehavaren. Propositionen förbättrar i praktiken till dessa delar barnets och vårdnadshavarnas rättsskydd, eftersom tjänsteinnehavarens beslut om ändring av vården utom hemmet i enlighet med 90 § i propositionen kan överklagas direkt hos förvaltningsdomstolen.

Ärenden som gäller omhändertagande och baserar sig på samtycke och därtill anslutna beslut om placering i vård utom hemmet blir upptagna till behandling i förvaltningsdomstolen endast via besvär som eventuellt anförts över beslut som fattats av en kommunal tjänsteinnehavare. Eftersom det i de aktuella fallen i princip inte förekommer någon oenighet mellan parterna i ärendet, kan detta anses vara tillräckligt med tanke på parternas rättsskydd. När beslutet fattas skall man sörja för att parterna ges tillräckligt med information om besvärmöjligheten i anslutning till beslutet.

Om någon av de personer som skall höras enligt 42 § 2 mom. inte har hörts på basis av 3 mom. i nämnda bestämmelse, men de övriga parterna samtycker till omhändertagande, kan ett beslut om omhändertagande i enlighet med den aktuella bestämmelsen i 43 § 1 mom. fattas genom beslut av en tjänsteinne-

havare.

I 2 mom. föreskrivs om fattandet av beslut om omhändertagande och därtill ansluten placering i vård utom hemmet i situationer då vårdnadshavaren eller ett barn som fyllt 12 år motsätter sig det. Beslut om sådana s.k. omhändertaganden mot egen vilja och därtill ansluten placering i vård utom hemmet fattas på ansökan av en kommunal tjänsteinnehavare i förvaltningsdomstolen. Ansökan kan göras av en ledande tjänsteinnehavare som ansvarar för socialvården i kommunen sedan den socialarbetare som ansvarar för barnets angelägenheter berett ärendet. Ansökan skall i enlighet med momentet göras, om vårdnadshavaren eller ett barn som fyllt 12 år motsätter sig omhändertagande. Beslutet skall tolkas som fattat mot klientens vilja även i en situation då parterna i och för sig kan gå med på omhändertagande men inte den föreslagna platsen för vård utom hemmet. Om motståndet gäller sättet att ordna vården utom hemmet, skall den ansökan som avses i bestämmelsen alltså göras till förvaltningsdomstolen. Vid sådan oenighet är det också möjligt att parterna efter att en ansökan enligt bestämmelsen gjorts lägger fram ett yrkande på ett interimistiskt förordnande enligt den föreslagna 83 § om hur barnets vård och fostran skall ordnas medan behandlingen i förvaltningsdomstolen pågår.

Det faktum att ansökningsprocessen uttryckligen anförtros en tjänsteinnehavare betonas betydelsen av sakkunskap och snabbhet vid beredningen av ärenden som gäller tvångsomhändertagande. Att överlåta initiativrätten åt det organ som ansvarar för socialvården i kommunen kan fördröja beslutsfattandet i onödan. Eftersom det vid inlämnandet av ansökan inte är fråga om att fatta ett beslut utan att göra en ansökan, finns det inga särskilda skäl att använda sig av kollegial prövning i ärendet.

44 §. Ansökan till förvaltningsdomstolen.

Ett ärende som gäller tvångsomhändertagande och därtill ansluten placering i vård utom hemmet blir anhängigt vid förvaltningsdomstolen genom en ansökan som en kommunal tjänsteinnehavare, som bestäms enligt 13 § 1 mom., gör i enlighet med 43 § 2 mom.

Ett ärende som gäller omhändertagande bör alltid vara noggrant berett innan det upptas

till behandling i förvaltningsdomstolen. Detta främjar även en snabb behandling av ärendet i förvaltningsdomstolen. Myndigheterna är skyldiga att omhänderta ett barn, om förutsättningarna enligt 40 § uppfylls. Barnet har på motsvarande sätt rätt att bli omhändertaget, om barnets bästa kräver det. För barnet eller barnets vårdnadshavare föreslås inte rätt att anhängiggöra ärenden direkt vid förvaltningsdomstolen utan på deras initiativ kommer ärendet till förvaltningsdomstolen endast som besvärssärende. I situationer då t.ex. barnet eller vårdnadshavaren kräver omhändertagande sedan kommunens tjänsteinnehavare kommit fram till en annan slutsats, bör tjänsteinnehavaren fatta ett negativt beslut i ärendet, som barnet eller vårdnadshavaren kan överklaga hos förvaltningsdomstolen.

Enligt den föreslagna paragrafen bör det till tjänsteinnehavarens ansökan fogas material som påverkar avgörandet i ärendet. De krav som ingår i tjänsteinnehavarens ansökan skall specificeras och motiveras mångsidigt. Dessa omständigheter är centrala med tanke på förvaltningsdomstolens avgörandeverksamhet. Förvaltningsdomstolen kan bedöma om tvångsomhändertagande och placering i vård utom hemmet är nödvändigt endast på basis av ett tillräckligt omfattande och mångsidigt beredningsmaterial.

Enligt 1 mom. bör ansökan för det första innehålla de krav som nämns i punkt 1 och grunderna för dem. I grunderna bör specificeras de skäl som nämns i 40 § 1 mom. och på basis av vilka det är nödvändigt att omhänderta barnet och hur de framgår just i fråga om det aktuella barnet. Likaså bör det av grunderna framgå varför de stödåtgärder inom öppenvården som avses i 7 kap. inte är ändamålsenliga eller möjliga eller varför de har visat sig otillräckliga. Av grunderna bör dessutom framgå på vilket sätt den föreslagna vården utom hemmet motsvarar barnets bästa och förbättrar barnets situation. I grunderna bör beskrivas hur ordnandet av den föreslagna vården utom hemmet motsvarar barnets behov av stöd och erbjuder ett bättre alternativ än att stanna i hemmet. I grunderna bör även ingå ett sammandrag som den socialarbetare som ansvarar för barnets angelägenheter gjort över barnets och familjens situation, dvs. s.k. utredning inom socialarbe-

tet.

Till ansökan bör dessutom i enlighet med punkt 2 fogas en klientplan enligt 30 §, i vilken barnets behov, syftet och målet med vården utom hemmet samt dess uppskattade varaktighet bedöms och barnets kontakter till föräldrarna och andra närstående personer beskrivs.

Enligt 3 punkten skall ansökan innehålla en utredning om vilka stödåtgärder inom öppenvården som getts eller erbjudits familjen och barnet. De erbjudna stödåtgärderna inom öppenvården skall i verkligheten också stå till familjens eller barnets förfogande. Av handlingarna bör även framgå klientens egen uppfattning om hurdana stödåtgärder de själva eventuellt skulle ha önskat och tagit emot. Av ansökningshandlingarna bör även klart framgå myndighetens uppfattning om vilka stödåtgärder inom öppenvården som varit möjliga, tillräckliga och ändamålsenliga just i det aktuella fallet. Av ansökan bör dessutom framgå om man ytterligare skulle ha kunnat använda andra eventuella stödåtgärder i ärendet och om så är fallet, varför man inte har kunnat erbjuda dem eller varför de inte har tagits emot.

Om barnet eller familjen har vägrat ta emot stödåtgärder inom öppenvården, bör även detta utredas bl.a. genom en beskrivning av grunderna för vägran.

Enligt 4 punkten skall ansökan innehålla en utredning över den kartläggning av barnets närståendenätverk som avses i 32 § 1 mom. Av den bör framgå vilka barnet närstående personer som varit med i utredningen och deras möjligheter att delta i stödandet av barnet. Om kartläggningen av närståendenätverket inte har kunnat göras på grund av ärendets brådskande natur eller den av någon annan grundad anledning inte har varit nödvändig att göra, bör även detta nämnas liksom även grunderna för att kartläggningen inte har gjorts.

I 5 punkten förutsätts en utredning om platsen för vård utom hemmet. Det är viktigt att förvaltningsdomstolen kan bedöma hur vården utom hemmet motsvarar barnets behov och hur man vid valet av platsen har beaktat de omständigheter som nämns i 50 § då den fattar beslut om omhändertagande av barnet och vården av barnet utom hemmet. Det är

inte alltid som det ännu när ansökan görs har ordnats en sådan plats för vård utom hemmet som motsvarar barnets behov och så bra som möjligt passar barnet utan barnet måste placeras eller man har redan före ansökan blivit tvungen att i brådskande ordning placera barnet någon annanstans i väntan på den slutliga placeringen.

Enligt 6 punkten bör ansökan innehålla en plan för hur barnet och dess närstående skall upprätthålla kontakten. I 54 § 2 mom. nedan föreslås att det organ som ansvarar för socialvården och platsen för vården av barnet utom hemmet skall stöda och främja kontakterna mellan barnet och föräldrarna samt barnet och andra barnets närstående personer. Detta förutsätter aktiva åtgärder av dessa och eventuellt även ekonomiskt stöd för kostnaderna för kontakterna. Dessa omständigheter bör framgå av planen.

I 7 punkten förutsätts en plan eller en utredning om undersökning av barnets hälsotillstånd enligt 51 §. Barnets hälsotillstånd bör undersökas senast när vård utom hemmet inleds. Om undersökning inte har gjorts redan när omhändertagandet bereddes, skall det av ansökan framgå en plan för när och hur den kommer att göras.

Till ansökan bör vidare enligt punkt 8 fogas en utredning om utredande av åsikt och hörande enligt 42 §. Om de delaktiga i ärendet eller någon av dem motsätter sig omhändertagandet eller därtill ansluten placering i vård utom hemmet, skall det av ansökan eller de därtill anslutna handlingarna framgå de orsaker och grunder som de delaktiga i ärendet har framfört vid hörandet. Det är väsentligt att utreda varför och på vilken grund de gjort motstånd och om de delaktiga kommit med andra lösningsalternativ i ärendet. Även dessa eventuellt framförda alternativa lösningar skall beskrivas i ansökan.

Om hörande inte har skett på grund av bristande kontakt enligt 42 § 3 mom., skall en beskrivning av hur obetydlig kontakten varit och att hörandet därför är onödigt för att ärendet skall kunna utredas framgå i ansökan. Om hörandet inte har skett därför att bonings- eller vistelseorten för den som skall höras inte med skäligen åtgärder kan klarläggas, bör det av ansökan framgå genom vilka åtgärder man försökt utreda bonings- eller

vistelseorten.

Dessutom bör ansökan i enlighet med punkt 9 vid behov innehålla utlåtanden från sakkunniga samt eventuella andra utredningar och handlingar som påverkar beslutsfattandet och nämns i 10 punkten.

Till ansökningshandlingarna ansluter sig i allmänhet även utlåtanden t.ex. från skolan, daghemmet, hälsovården eller familjerådgivningsbyrån. Dessa utlåtanden och utredningar måste alltid begäras skriftligen. I ansökan skall även tas ställning till alla de påståenden och synpunkter som de delaktiga redan framfört i ärendet. Om t.ex. vårdnadshavarna, föräldrarna och barnet är oeniga om en sak, bör dessa skillnader i synsätt även antecknas i ansökningshandlingarna.

Enligt 2 mom. kan de handlingar som nämns i 1 mom. vid behov lämnas in separat, om de på grund av att ansökan är brådskande inte ännu har kunnat upprättas. T.ex. klientplanen har inte nödvändigtvis ännu kunnat göras i situationer då ett ärende som gäller omhändertagande gäller ett barn som första gången blivit klient inom barnskyddet och som man blivit tvungen att placera i brådskande ordning.

45 §. Vårnaden om barn som omhändertagits. Bestämmelser om vårnaden om barn som omhändertagits föreskrivs i 19 § i gällande barnskyddslag. När barn omhändertagits av socialnämnden, har socialnämnden enligt paragrafens 1 mom. för uppnående av syftet med omhändertagandet rätt att besluta om barnets vård, uppfostran och övervakning, den övriga omsorgen om barnet samt om dess vistelseort. Socialnämnden bör dock sträva efter samarbete med barnets föräldrar och övriga vårdnadshavare.

Enligt motiveringen till regeringens proposition gällande barnskyddslagen bestäms omfattningen av den beslutanderätt som ankommer på socialnämnden på basis av förverkligandet av syftet med omhändertagandet. I konfliktsituationer bör man från fall till fall överväga om det är fråga om omständigheter som påverkar förverkligandet av syftet med omhändertagandet och utgående från detta skall beslutas huruvida ärendet ankommer på socialnämnden eller barnets föräldrar att avgöra.

I gällande lag är inte ansvarsfördelningen

mellan föräldrarna och organet till alla delar tillräckligt klar när det gäller vårdnaden om ett omhändertaget barn. På basis av gällande bestämmelser är det oklart, vilket betydelse vårdnadshavarens motstånd har när barnet är omhändertaget t.ex. vid ordnandet av den hälsovård och utbildning som barnet behöver.

Enligt detaljmotiveringen i regeringens proposition om patientlagen (RP 185/1991 rd) kan nämnden, om ett barn har omhändertagits av socialnämnden med stöd av barnskyddslagen, med beaktande av 19 § i barnskyddslagen besluta att ge samtycke till hälsovårdsåtgärder endast i det fall att orsaken till omhändertagandet av barnet uttryckligen har varit behovet av att ordna sjukvård. I annat fall hör det till barnets vårdnadshavare att ge samtycke trots omhändertagandet.

Ovan sagda omnämmande i förarbetena till patientlagen har orsakat tolkningsproblem i synnerhet vid beslut i ärenden som gäller omhändertagna barns skolgång och behövliga hälsovård och hur de skall ordnas. I nyare lagstiftning, t.ex. i förvaltningslagen föreskrivs uttryckligen att en intressebevakare, vårdnadshavare eller någon annan laglig företrädare för talan för en minderårig. I detaljmotiveringen till förvaltningslagen (RP 72/2002 rd) har i fråga om bestämmelsen om en minderårigs rätt att föra talan i 14 § bl.a. konstaterats att med annan laglig företrädare avses t.ex. socialnämnden, om barnet har omhändertagits av socialnämnden. En liknande motivering ingår även i 17 § i förvaltningsprocesslagen, som är en allmän bestämmelse om minderårigas rätt att föra talan. Enligt detaljmotiveringen till förvaltningsprocesslagen (RP 217/1995) innehåller bestämmelsen en allmän bestämmelse om att en omyndig persons talan förs av hans förmyndare, vårdnadshavare eller av någon annan laglig företrädare. Med annan laglig företrädare avses t.ex. en för ett barn förordnad god man eller socialnämnden, om barnet har omhändertagits av socialnämnden.

Med beaktande av syftet med det nu föreslagna 45 § 1 mom. och att det organ som ansvarar för socialvården bör ha en möjlighet att fatta helhetsbeslutet om barnets vård, fosteran och omsorg, i vilket även ingår rätten att besluta om hälsovård och bl.a. om ordnande

av undervisning, har bestämmelsen med avseende på 19 § i gällande lag gjorts klarare och preciserats.

När beslut fattas t.ex. om hälsovårdsåtgärder eller ordnande av undervisning för barnet, skall man i alla situationer sträva efter ett gott samarbete med vårdnadshavarna, barnets föräldrar. Innan åtgärder vidtas, om det inte är fråga om t.ex. en brådskande åtgärd inom hälsovården, skall man diskutera dessa åtgärder och alternativen till dem med barnets vårdnadshavare samt även med barnet. Då undervisning enligt barnets behov ordnas, är det nödvändigt att utreda även vårdnadshavarnas uppfattning om hur och var undervisningen bör ges barnet. I ärendet bör även utredas barnets egen uppfattning t.ex. om i vilken skola undervisningen skall ges. Bestämmelser om samarbetsskyldigheten för den socialarbetare som ansvarar för barnets angelägenheter och någon annan barnskyddsarbetare föreskrivs dessutom i den föreslagna 52 §.

Avsikten med den föreslagna bestämmelsen är inte att förbigå minderåriga patienters rätt enligt patientlagen att själva bestämma om sin vård. Enligt 7 § i patientlagen skall en minderårig patients åsikter om en vård- eller behandlingsåtgärd utredas, om det med beaktande av patientens ålder eller utveckling är möjligt. Vården av en minderårig patient skall ske i samförstånd med patienten, om han med beaktande av ålder eller utveckling kan fatta beslut om vården. Enligt 2 mom. skall en minderårig patient vårdas i samråd med sin vårdnadshavare eller någon annan laglig företrädare, om den minderåriga inte kan fatta beslut om vården. Om en minderårig patient alltså själv på det sätt som avses i bestämmelsen kan fatta beslut om sin egen vård och den behandlande inrättningen också bedömer saken så, beslutar i sista hand barnet själv om sin vård.

Efter omhändertagandet företräder vårdnadshavarna barnet i ärenden som gäller barnets person, om inte något annat föreskrivs i lagen. Trots omhändertagandet har barnets vårdnadshavare således rätt att t.ex. bestämma om barnets trossamfund i samma utsträckning som före omhändertagandet. Även beslut om barnets namn hör enbart till barnets föräldrar. Socialnämnden har inte heller

rätt att föra talan i ett ärende som gäller ett omhändertaget barns nationalitet. Däremot har socialnämnden rätt att föra talan i ett ärende som gäller ett omhändertaget barns pass (7 § 2 mom. i passlagen).

Enligt 19 § 2 mom. i barnskyddslagen beslutar socialnämnden eller föreståndaren för anstalten om kontakten mellan ett omhändertaget barn och dess föräldrar samt övriga barnet närstående personer på det sätt som närmare föreskrivs i 24 och 25 §. Under den tid omhändertagande varar kan t.ex. ett ärende som gäller upprätthållandet av kontakten med barnet inte upptas till behandling i allmän domstol.

I 1 mom. i den föreslagna paragrafen ingår en förteckning över de rättigheter för vårdnadshavaren som det organ som ansvarar för socialvården har rätt att besluta om. Utöver nuvarande bestämmelser om barnets vård, fostran, övervakning och annan omsorg samt boningsplats nämns i bestämmelsen för tydlighetens skull även ordnande av undervisning och hälsovård. Det organ som ansvarar för socialvården kan således bl.a. besluta om sådan specialundervisning som barnet behöver och om vårdåtgärder för att genomföra syftet med omhändertagandet.

Även om det organ som ansvarar för socialvården i den utsträckning som förutsatts i 1 mom. har rätt att besluta i ärenden enligt momentet i anslutning till barnets vård, skall proportionalitetsprincipen iakttas i ärendet. Om det med beaktande av syftet med omhändertagandet är tillräckligt att man i samråd med barnet och vårdnadshavarna kan avtala om ordnandet och genomförandet av ändamålsenlig vård, bör man när beslut fattas om saken respektera vårdnadshavarnas och barnets syn på hur vården skall ordnas. Till dessa delar motsvarar den föreslagna bestämmelsen nuläget.

I vissa fall har praktiska problem även uppstått i anslutning till vårdnadshavarens rätt att besluta om barnets namn. Till bestämmelsen föreslås dock inte bli fogat någon rätt för det organ som ansvarar för socialvården att besluta om barnets namn, utan det föreslås att problem i anslutning därtill beaktas i namnlagstiftningen genom att det organ som ansvarar för socialvården åläggs att ge ett utlåtande om ändring av ett omhändertaget barns

namn.

Det organ som ansvarar för socialvården skall inte heller ha rätt att bestämma om intressebevakning av barnets ekonomiska ärenden utan beslut om detta hör till förmyndardmyndigheterna enligt 46 § 1 mom..

Paragrafens 2 mom. gäller beslut om kontakter under den tid omhändertagande varar och motsvarar i sak 19 § 2 mom. i gällande lag. Medan barnet är omhändertaget fattar den socialarbetare som ansvarar för barnets angelägenheter enligt 13 § 3 mom., den socialarbetare som avses i 13 § 2 mom. eller anstaltens föreståndare i enlighet med 62 och 63 § i den föreslagna lagen beslut om kontakterna. Ärendet hör således inte till den allmänna domstolens behörighet. Bestämmelser om upprätthållande av barnets mänskliga relationer samt tryggnad och främjande av dess kontakter föreskrivs i 54 § i förslaget.

I 3 mom. föreskrivs om samarbete med barnet, vårdnadshavare och föräldrar samt om beaktandet av barnets bästa och syftet med omhändertagande i beslutsfattandet. Paragrafen gäller både beslut om vårdnaden om omhändertagna barn och dess kontakter.

Bestämmelsen förutsätter att den socialarbetare som ansvarar för barnets angelägenheter eller någon annan arbetstagare inom barnskyddet strävar efter att komma överens med barnet, föräldrarna och vårdnadshavarna om barnets angelägenheter. Klientplansdiskussionerna är avsedda för diskussion och överenskommelse om sådana saker. Nämnda diskussioner om saker som är aktuella för barnet skall dock vid behov föras även oftare än när vårdplanen uppgjordes eller sågs över.

Samarbetskyldigheten förutsätter även att de som avses i bestämmelsen informeras när avgöranden enligt 1 mom. som har en väsentlig inverkan på barnets liv fattas. Utredningskyldigheten betonas även i 5 § i klientlagen, enligt vilken socialvårdspersonalen skall för klienten utreda hans eller hennes rättigheter och skyldigheter samt olika alternativ och deras verkningar liksom också andra omständigheter som är av betydelse för klientens sak.

46 §. *Beslut om vårdnaden om barn under den tid omhändertagandet varar.* I paragrafen föreskrivs om domstolens möjlighet att även under den tid omhändertagandet varar

besluta om vårdnaden om barnet och dess intressebevakning. Till dessa delar hänvisas till lagen angående vårdnad om barn och umgängesrätt och lagen om förmyndarverksamhet.

Paragrafens 1 mom. motsvarar i sak 19 § 3 mom. i gällande barnskyddslag. Där föreskrivs således för det första om beslut om vårdnaden om barnet under den tid omhändertagandet varar.

Enligt 9 § 1 mom. i lagen angående vårdnad om barn och umgängesrätt kan domstolen besluta att vårdnaden om barnet vid sidan av eller i stället för föräldrarna anförtros en eller flera personer som gett sitt samtycke till detta. Enligt 2 mom. i samma paragraf kan domstolen, om föräldrarna eller den ena av dem är vårdnadshavare för sitt barn, anförtro vårdnaden åt en eller flera personer i stället för föräldrarna endast om med hänsyn till barnet synnerligen vägande skäl talar för detta.

Enligt 11 § i förordningen om vårdnad om barn och umgängesrätt skall socialnämnden, när ett barn stadigvarande vårdas av någon annan än barnets vårdnadshavare, vidta åtgärder för ordnandet av vårdnaden om barnet genom ett avtal mellan föräldrarna eller genom domstolsbeslut, om detta skall anses motiverat med tanke på barnets bästa. När socialnämnden prövar ärendet skall den särskilt beakta barnets egna önskemål och åsikt samt förhållandet mellan barnet och dess föräldrar eller andra vårdnadshavare.

Som vårdnadshavare eller bistående vårdnadshavare kan t.ex. barnets släktingar eller andra personer som står barnet nära komma i fråga. Som vårdnadshavare kan på samma sätt som nu i vissa situationer även förordnas t.ex. en familjevårdare som länge vårdat barnet på basis av ett familjevårdsavtal.

I enlighet med det föreslagna 1 mom. kan domstolen förutom om vårdnaden även besluta vem som skall anförtros barnets intressebevakning. Således har t.ex. det organ som ansvarar för socialvården rätt att anhängiggöra ett ärende som gäller förordnande av intressebevakare, om det är nödvändigt att förordna en ställföreträdande intressebevakare för att trygga barnets intresse. Motsvarande bestämmelse ingår i 19 § 3 mom. i gällande barnskyddslag. Även om rätten att besluta

om vissa ärenden som ansluter sig till vårdnaden om barnet efter omhändertagande övergår på socialnämnden i enlighet med den föreslagna 45 §, påverkar beslutet om omhändertagande dock inte på något sätt vårdnadshavarens ställning som barnets intressebevakare. Trots omhändertagandet har den vårdnadshavare som är barnets intressebevakare rätt att föra barnets talan i alla ärenden som gäller barnets egendom och t.ex. lyfta medel från barnets bankkonto. Om barnet t.ex. har fått ett arv från sina mor- eller farföräldrar, kan barnets intressebevakare i praktiken bestämma över en ganska betydande förmögenhet som hör till barnet.

I 2 mom. föreskrivs i huvudsak i motsvarighet till 34 § i gällande barnskyddslag om att stöda familjevårdaren efter det att vårdnaden överförs. Bestämmelsens ordalydelse har ändrats så, att i bestämmelsen hänvisas till familjevårdarlagen i stället för den paragraf som tidigare upphävts i barnskyddslagen. I bestämmelsen har dessutom tagits in möjligheten att utom ersättning även vid behov betala arvode till fosterfamiljen sedan vårdnaden om barnet överförs.

Bestämmelsen är avsedd att för situationer då omhändertagandet av barnet kan upphöra genom att vårdnaden om barnet t.ex. anförtros den familjevårdare som ansvaret för vården utom hemmet. I synnerhet i situationer då barnet i flera års tid varit placerad i familjevård i en familj eller barnet självt och barnets föräldrar är eniga om hur barnets boende och vård samt fostran skall ordnas i framtiden, kan det med tanke på barnets bästa vara motiverat att överföra vårdnaden om barnet på familjevårdarna. I praktiken har det dock varit oklart i kommunerna om en sådan familjevårdare längre kan betalas vårdarvode. Den föreslagna bestämmelsen tryggar även i sådana situationer vid behov den förordnade vårdnadshavarens rätt till vårdarvode och kostnadsersättningar enligt familjevårdarlagen. Utöver detta skall det organ som ansvarar för socialvården sörja för att tillräckliga social- och hälsovårdstjänster ordnas för barnet.

47 §. Omhändertagandets varaktighet och när omhändertagandet upphör. I 20 § i gällande barnskyddslag föreskrivs om när omhändertagandet upphör. Enligt denna be-

stämelse skall socialnämnden avsluta omhändertagandet, då sådant behov av omhändertagande och vård utom hemmet som avses i 16 § inte längre föreligger, om detta inte klart strider mot barnets bästa. När barnets bästa bedöms, skall hänsyn tas till den tid vården utom hemmet varat, till arten av förhållandet mellan barnet och den som vårdar det utom hemmet samt till umgänget mellan barnet och dess föräldrar. Omhändertagandet upphör då barnet fyller 18 år eller ingår äktenskap.

Paragraf 20 § i barnskyddslagen ålägger myndigheterna att på eget initiativ kontrollera om förutsättningarna för omhändertagande är i kraft. Kontrollen av förutsättningar för upphörande görs i allmänhet i samband med vårdplansdiskussionerna. I praktiken har det dock förekommit situationer då man inte aktivt arbetar för att barnet skall skrivas ut och förutsättningarna för upphörande av omhändertagandet inte kontrolleras på långa tider, t.o.m. på flera år.

Enligt 1 mom. skall omhändertagande fortfarande vara i kraft tills vidare. Förutsättningarna för upphörande av omhändertagande kvarstår i sak som i 20 § i gällande barnskyddslag. Således bör beslut om upphörande av omhändertagande fattas då det inte längre finns behov av omhändertagande och vård utom hemmet enligt den föreslagna 40 §. Omhändertagandet får dock inte avslutas, om detta klart strider mot barnets bästa. Beslutet fattas av den ledande tjänsteinnehavare inom socialvården som nämns i 13 § 1 mom. sedan den socialarbetare som ansvarar för barnets angelägenheter berett ärendet.

Enligt 2 mom. är den socialarbetare som ansvarar för barnets angelägenheter skyldig att kontrollera om förutsättningarna för omhändertagande existerar i samband med regelbundna klientplansdiskussioner eller även annars, om det visar sig nödvändigt. Beslut om upphörande av omhändertagande skall vid behov fattas på myndighetens initiativ.

Dessutom har vårdnadshavaren, föräldrarna och ett barn som fyllt 12 år möjlighet att ansöka om att omhändertagandet skall avslutas. Beslut om ansökan om avslutande har karaktären av förvaltningsbeslut, som kan överklagas hos förvaltningsdomstolen.

I 3 mom. föreskrivs om de grunder på vilka

barnets bästa bedöms när beslut om upphörande av omhändertagande fattas. Även om myndigheternas avgörande under den tid omhändertagandet varar på grund av omhändertagandets tillfälliga natur bör främja en återförening av familjen och att barnet återvänder hem skall man inom beslutsfattandet hitta en rättvis balans mellan å ena sidan avslutandet av ett omhändertagande som ligger i barnets intresse och å andra sidan avslutandet av ett omhändertagande i föräldrarnas intresse. I det fallet skall barnets bästa och tillgodoseendet av barnets bästa tillskrivas särskild betydelse.

När barnets bästa prövas bör man förutom den allmänna bestämmelsen om bedömning av barnets bästa i den föreslagna 4 § beakta den tid vården utom hemmet varat, arten av förhållandet mellan barnet och den som vårdar det utom hemmet, umgänget mellan barnet och dess föräldrar samt barnets åsikt.

Även om de ursprungliga skälen som lett fram till omhändertagande skulle försvinna skall man särskilt bedöma vad det skulle innebära för barnet om omhändertagandet och således även placeringen i vård utom hemmet upphörde. Betydelsen av trygga och bestående mänskliga relationer är särskilt stor för ett omhändertaget barn, eftersom barnet ofta redan när vården utom hemmet inleds har instabila och ogynnsamma mänskliga relationer och uppväxtförhållanden bakom sig. Därför har ett omhändertaget barn i allmänhet sämre förmåga att anpassa sig till förändringar än barn som vuxit upp under normala förhållanden. Barnet får ofta en stark emotionell relation och anknytning till de fosterföräldrar som vårdar honom eller henne och barnet kan då inte utan att orsaka skador ryckas ur fosterfamiljen och de mänskliga relationer som utvecklats där.

När omhändertagandet upphör och barnet återvänder hem innebär det en ny stor förändring i barnets liv. Ju fler förändringar barnet möter, desto sämre klarar han eller hon av dem. Upphörande av omhändertagande skall därför beredas lika noggrant som omhändertagande. Det finns också situationer då barnet upplever fosterfamiljen som eget hem efter att ha bott där länge. Enligt paragrafen bör vården utom hemmet inte avslutas om detta klart strider mot barnets bäs-

ta. Då måste man väga förhållandet mellan barnet och föräldrarna och kontakterna mellan dem samt barnets relation till fosterfamiljen. När avgörandet fattas skall barnets egen åsikt och önskemål tillmätas stor betydelse.

Enligt 4 mom. upphör omhändertagande när barnet fyller 18 år. Enligt 20 § i gällande barnskyddslag är även ett äktenskap som ingås av ett minderårigt barn grund för upphörande av omhändertagandet. Enligt 4 § i äktenskapslagen kan justitieministeriet av särskilda skäl ge den som inte har fyllt 18 år tillstånd att ingå äktenskap. Beviljandet av tillståndet kan t.ex. bero på det minderåriga barnets graviditet. I praktiken har problemet i vissa situationer varit att behovet av tjänster inom barnskyddet och av vård utom hemmet har fortgått trots att det minderåriga barnet ingått äktenskap. I ett sådant fall kan man dock inte enligt gällande lag längre inrikta några som helst barnskyddsåtgärder på barnet, om han eller hon inte själv samtycker till det. Enligt det föreslagna 4 mom. är ett äktenskap som ingåtts av ett barn inte längre ett sådant skäl på grund av vilket omhändertagande automatiskt upphör utan då bör vid behov ett separat beslut fattas om upphörande av omhändertagande.

48 §. När beslut om omhändertagande förfaller. I paragrafen föreskrivs om när ett beslut om omhändertagande förfaller. Enligt 21 § i gällande barnskyddslag förfaller beslut om omhändertagande, om det inte verkställts inom tre månader från det beslutet vann laga kraft. Bestämmelsen preciseras så att redan det att man börjat verkställa ett beslut om omhändertagande förhindrar att beslutet förfaller. Om verkställigheten av beslutet inte har inletts inom tre månader, kan man anta att behov av vård utom hemmet inte längre föreligger.

Problemet har i praktiken i vissa fall varit att barnet gömts undan eller att den unga personen rymt innan beslutet om omhändertagande verkställts. Även vissa andra åtgärder som förhindrar verkställighet kan i enskilda fall leda till att beslutet om omhändertagande inte kan verkställas på tre månader.

Högsta förvaltningsdomstolen har i sitt avgörande HFD:2006:17 tagit ställning till när ett beslut om omhändertagande förfaller. Högsta förvaltningsdomstolen ansåg att då

nämnden efter sitt beslut om omhändertagande och senast inom tre månader efter att beslutet om omhändertagande vunnit laga kraft genom en begäran om handräckning till polisen, genom att skaffa ett fosterhem eller någon annan sådan åtgärd har börjat verkställa omhändertagandet, har ett laga kraft vunnit beslut om omhändertagande och vård utom hemmet inte förfallit med stöd av 21 § i barnskyddslagen, även om barnet skulle ha hållit sig undan eller blivit undangömt mer än tre månader från det att beslutet om omhändertagande vann laga kraft.

Å andra sidan har högsta förvaltningsdomstolen (HFD 11.05.1999 t 1070) tolkat att omhändertagandet förfallit i en situation då barnen fortgående var placerade i sitt hem under mer än två års tid. Beslut om omhändertagande av barnen hade under dessa förhållanden inte verkställts i praktiken och således förfallit. I fråga om tillfällig placering av ett omhändertaget barn under sina föräldrars eller andra vårdnadshavares fostran föreskrivs nedan i det föreslagna 49 § 3 mom. Placering av ett omhändertaget barn i hemmet kan enligt bestämmelsen vara högst sex månader.

Vilken åtgärd som helst är inte sådant vidtagande av verkställighet av omhändertagande som avses i bestämmelsen. Åtgärden bör vara sådan, såsom t.ex. att skaffa en plats för vård utom hemmet, att dess syfte är ett konkret förverkligande av omhändertagandet.

10 kap.

Vård utom hemmet

Allmänna bestämmelser om vård utom hemmet

49 §. Vård utom hemmet. Enligt 22 § 1 mom. i gällande barnskyddslag avses med vård utom hemmet att barnets vård och fostran ordnas utanför hemmet. I vård utom hemmet kan endast placeras barn som socialnämnden omhändertagit. Bestämmelser om övervakning av vården av barn som placerats i enskilt hem ingår i 41 §. Enligt 2 mom. kan vård utom hemmet ordnas som familje- eller anstaltsvård eller på något annat ändamålsen-

ligt sätt. Ett barn under 12 år får placeras i skolhem eller någon annan därmed jämförbar privat barnskyddsanstalt endast tillsammans med en förälder eller vårdnadshavare eller den som svarar för barnets vård och fostran. Enligt 3 mom. kan barn även tillfälligt placeras under sina föräldrars eller andra vårdnadshavares fostran och vård.

Den föreslagna paragrafens 1 mom. motsvarar i sak första och andra meningen i 22 § 1 mom. i gällande barnskyddslag, men målet har varit att precisera bestämmelsens ordalydelse. Således avses med vård av barnet utom hemmet enligt bestämmelsen att ett omhändertaget eller i brådskande ordning placerat barns vård och fostran ordnas utanför hemmet.

Enligt 2 mom. kan vården av barnet utom hemmet ordnas som familje- eller anstaltsvård eller på något annat sätt som motsvarar barnets behov. Bestämmelsen motsvarar i huvudsak 22 § 2 mom. i gällande barnskyddslag.

Vård utom hemmet som ges på basis av ett uppdragsförhållande enligt familjevårdslagen och vård utom hemmet som ges i ett familjehem som fått tillstånd enligt lagen om tillsyn över privat socialservice (603/1996) är båda familjevård enligt socialvårdslagen och hemmen där vård ges sådana familjehem som avses i socialvårdslagen. Verksamheterna avviker dock väsentligt från varandra. I familjevård som baserar sig på uppdragsförhållande får barnet en uppväxtmiljö som så långt som möjligt motsvarar en vanlig familj. I familjevård som är beroende av tillstånd skall de som bor med barnen och svarar för barnens vård och fostran ha lämplig yrkesutbildning och utöver skall det i allmänhet finnas avlönad personal i enheten. En del av dessa familjehem som är beroende av tillstånd verkar som barnskyddsanstalter med tillstånd från länsstyrelsen.

Övriga verksamhetsenheter som ordnar vård utom hemmet är barnskyddsanstalter. Bestämmelser om barnskyddsanstalternas benämningar och förutsättningarna för deras verksamhet föreskrivs nedan i 57–60 §.

Dessutom har ordalydelsen i gällande lag om något annat ändamålsenligt sätt i bestämmelsen i det föreslagna 2 mom. ersatts med ordalydelsen på något annat sätt som

motsvarar barnets behov. Avsikten med detta är att betona att platsen för vård utom hemmet uttryckligen väljs på basis av barnets behov. Något annat sätt att ordna vården utom hemmet som motsvarar barnets behov kan t.ex. vara placering i en hälsovårdsenhet eller hos släktingar eller i vissa situationer den tillfälliga placering i hemmet som nämns i 3 mom.

I det föreslagna 2 mom. föreslås inte bli fogat den bestämmelse i gällande lag enligt vilken ett barn under 12 år inte får placeras i skolhem eller en därmed jämförbar privat barnskyddsanstalt enbart tillsammans med sina föräldrar, vårdnadshavarna eller den som svarar för barnets vård och fostran. Syftet med det föreslagna 2 mom. och 50 § som gäller valet av plats för vård utom hemmet är att styra valet till en plats för vård utom hemmet som motsvarar barnets behov. Då är det inte ändamålsenligt att i lagen ta in absoluta åldersgränser som de ovan nämnda, utan vid valet av plats för vård utom hemmet skall det alltid vara fråga om prövning utifrån barnet i fråga.

Enligt 3 mom. i den föreslagna paragrafen kan ett omhändertaget barn tillfälligt placeras i hemmet under sina föräldrars eller andra vårdnadshavares fostran och vård för högst sex månaders tid. Genom bestämmelsen preciseras 22 § 3 mom. i gällande lag, enligt vilket ett barn även tillfälligt kan placeras under sina föräldrars eller andra vårdnadshavares fostran och vård.

Eftersom det väsentliga draget i vård utom hemmet är att barnet placeras utanför hemmet, kan den placering under sina föräldrars vård och fostran som avses i bestämmelsen göras endast tillfälligt. Det bör således finnas någon särskild grund i anslutning till det aktuella omhändertagandet för att barnet skall kunna placeras i hemmet.

Placering i hemmet kan för det första göras när barnets återgång till hemmet bereds efter en placering utom hemmet. Senast inom de sex månader som anges i bestämmelsen bör man avgöra, om omhändertagandet kan avslutas eller om det finns skäl att förlänga vården av barnet utom hemmet. Ett omhändertaget barn kan även placeras i hemmet när det med tanke på barnets bästa är motiverat av något annat skäl. Nämnda andra skäl kan

t.ex. gälla situationer då grunden för omhändertagande undantagsvis har varit sådana omständigheter, t.ex. tryggheten av nödvändig sjukvård för barnet, att barnet trots dem tryggt kan placeras i hemmet.

Avsikten är inte att bestämmelsen skall tillämpas i sådana konflikter som gäller vårdnaden om barnet och umgängesrätt, om ett domstolsbeslut redan utfärdats om dessa ärenden eller ett avtal som fastställts av socialnämnden har ingåtts. Vid behov kan verkställighetsmetoder enligt lagen om verkställighet av beslut beträffande vårdnad om barn och umgängesrätt tillgripas i vårdnads- och umgängestvister.

Vid tillspetsade konflikter mellan föräldrarna gällande vårdnaden om barnet och umgängesrätt kan det endast undantagsvis det bli aktuellt att tillämpa brådskande placering eller omhändertagande eller tillfällig placering av barnet under den ena föräldrarnas vård och fostran. I första hand bör föräldrarna lösa sina meningsskiljaktigheter antingen genom avtal eller i sista hand vid domstol. Brådskande placering och placering av barnet hos den ena föräldern kan inte heller i ett främmande syfte användas som lösningsmetod i en vårdnadstvist så att dess syfte skulle vara att förhindra den ena föräldrarnas rätt till umgänge med barnet.

50 §. Val av plats för vård utom hemmet. I paragrafen föreskrivs om de bedömningskriterier som skall tillämpas i valet av plats för vård utom hemmet. Enligt paragrafen bör man vid valet av plats för vård utom hemmet för det första ägna särskild uppmärksamhet åt grunderna för omhändertagande och barnets behov samt upprätthållandet av barnets syskonförhållanden och andra nära mänskliga relationer samt kontinuitet i vården.

Syftet med bestämmelsen är att trygga att vård utom hemmet ordnas för ett omhändertaget barn enligt dess behov. Vid valet av plats för vård utom hemmet skall särskild uppmärksamhet fästas vid att syftet med omhändertagandet uppnås. Platsen för vård utom hemmet skall möta de problem och barnets behov av vård och omsorg som har varit grunderna för omhändertagandet. När beslut om platsen för vård utom hemmet fattas skall beslutsfattandet alltid utgå från barnets bästa. Vid valet och övervägandet av

plats för vård utom hemmet bör olika alternativ för vården utom hemmet således beaktas på vilka grunder omhändertagandet har gjorts och vilka de barnets fysiska, psykiska, emotionella och sociala behov av stöd är som beror på behovet av omhändertagande. Barnet kanske t.ex. inte har något bestående och nära anknytningsrelation. Då kan barnets behov sannolikt bäst mötas inom familjevården, där vuxna som svarar för dess vård och fostran bor tillsammans med barnet i ett gemensamt hem. Å andra sidan kan barnets vård kräva särskild yrkeskompetens, i synnerhet om barnet redan har en nära anknytningsrelation t.ex. till sina föräldrar eller någon annan vårdnadshavare. Barnet kanske har omhändertagits t.ex. för att bryta en allvarlig drogspiral. Då väljs en sådan plats för vård utom hemmet som kan möta just detta problem hos barnet.

Vid valet av plats för vård utom hemmet bör även ägnas särskild uppmärksamhet åt kontinuitet i vården. Barnet bör trots omhändertagandet ha möjlighet till bestående mänskliga relationer och en uppväxtmiljö. Vid valet av plats för vård utom hemmet skall även fästas särskild uppmärksamhet vid att med beaktande av de skäl och grunder som lett till omhändertagande, skall syskon inte skiljas åt. I princip skall man vid valet av plats för vård utom hemmet alltså placera syskon vid samma anstalt eller i samma familj. Särskilda skäl och det behov av vård och omsorg som varje barn förutsätter kan även leda till att syskon placeras på olika platser för vård utom hemmet. Även i det fallet skall man sörja för att barnet vid valet av plats för vård utom hemmet har en faktisk möjlighet att hålla kontakt med och träffa de människor som står barnet nära, såsom syskon, föräldrar, släktingar eller andra personer som är viktiga för barnet. I den föreslagna 54 § föreskrivs mera ingående om rätten för ett barn som vårdas utom hemmet att träffa och hålla kontakt med närstående och viktiga människor.

I klientlagen föreskrivs särskilt om socialvårds klientens rätt till god socialvård och gott bemötande. Enligt 4 § i nämnda lag har klienten rätt till socialvård av god kvalitet och gott bemötande utan diskriminering från den som lämnar socialvården. När socialvård

lämnas skall klientens önskemål, åsikt, fördel och individuella behov samt modersmål och kulturella bakgrund beaktas.

Vid valet av plats för vård utom hemmet skall man således i mån av möjlighet ta hänsyn till barnets språkliga, kulturella och religiösa bakgrund. Vid valet av plats för vård utom hemmet skall tillräckligt väl utredas vilken betydelse barnets familje- och kulturella bakgrund har för att barnets bästa skall kunna tillgodoses samt vilka möjligheter barnet har att bevara kontakten till sin egen kultur, religion och sitt eget modersmål.

51 §. Undersökning av barnets hälsotillstånd. I paragrafen föreskrivs om undersökning av barnets hälsotillstånd i samband med placeringen i vård utom hemmet.

En sådan bestämmelse ingick i den barnskyddslag som stiftades 1936, men i gällande barnskyddslag finns inte någon motsvarande bestämmelse. Barnets hälsotillstånd har inte alltid klarlagts tillräckligt även om man vet att de barn som kommer till barnskyddet har sämre hälsotillstånd än genomsnittet. Regelbunden utredning av barnets hälsotillstånd behövs bl.a. därför att barnet genast när vården utom hemmet inletts skall få den vård och omsorg det behöver. I synnerhet platsen för vården av barnet utom hemmet behöver information om barnets hälsotillstånd med eventuella vårdföreskrifter.

Undersökningen av barnets hälsotillstånd förutsätter en grundlig läkarundersökning av barnet. Undersökningen kan göras redan när omhändertagande bereds, men den skall göras senast när vården utom hemmet inleds. Hälsoundersökningen bör också göras när placeringen upphör.

Hälsoundersökningen behöver inte göras om den kan anses vara onödig. En sådan situation kan uppstå om barnet regelbundet har varit klient vid rådgivningsbyrån eller om det annars med tanke på ordnandet av vården utom hemmet finns tillräckliga uppgifter om barnets hälsotillstånd. Enligt vad som nämns i bestämmelsen skall det bedömas om undersökningen är onödig, dock med beaktande av de orsaker och grunder som lett till omhändertagandet.

52 §. Samarbete under den tid vård utom hemmet varar. I paragrafen föreskrivs om att den socialarbetare som ansvarar för barnets

angelägenheter eller någon annan barnskyddsarbetstagare som känner till barnets situation samt de arbetstagare som ansvarar för vården av barnet utom hemmet under den tid vården utom hemmet varar skall hålla kontakt med barnet och föräldrarna samt å andra sidan med representanter för platsen för vård utom hemmet. Avsikten med kontakten är att fortgående trygga den vård barnet behöver.

Paragrafen motsvarar delvis 5 § 3 mom. i gällande barnskyddsförordning. Enligt momentet skall den arbetstagare som berett omhändertagande av barnet och den arbetstagare som ansvarar för barnets vård och fostran i vården utom hemmet samarbeta med barnet och dess föräldrar så att den vård de behöver fortgående kan tryggas.

Paragrafen motsvarar i sak även 23 § i gällande barnskyddslag. Då barn placeras i vård utom hemmet skall de personer med vilka socialnämnden ingått avtal om familjevård eller föreståndaren för barnskyddsanstalten enligt 23 § i barnskyddslagen höras i frågor som gäller barnets vård, om detta inte med tanke på avgörandet av ärendet är obehövligt.

Avsikten har varit att bestämmelsens ordalydelse skall göras klarare. I stället för hörande av nämnda personer används uttrycket utredande av åsikt, vilket bättre motsvarar de begrepp som används i den lag som föreslås. Hörande hänvisar alltför mycket till bevisligt hörande i samband med beslutsfattande i enlighet med 34 § i förvaltningslagen medan det i detta sammanhang är fråga om utredande av åsikt om omständigheter som gäller barnets vård och fostran i anslutning till verklig förvaltningsverksamhet.

Med representant för platsen för vård utom hemmet avses den person eller de personer som det organ som ansvarar för socialvården har ingått ett avtal om vård av barnet enligt familjevårdarlagen samt, i fråga om ett barn i anstaltsvård, en representant för anstalten.

I enlighet med bestämmelsen skall den socialarbetare som ansvarar för barnets angelägenheter eller någon annan arbetstagare inom barnskyddet som arbetar med barnet tillsammans med barnet, barnets föräldrar och en företrädare för platsen för vård utom hemmet – i allmänhet en familjevårdare eller egen skötare vid anstalten – bedöma innehållet i barnets vård och fostran. Utgångspunkt

ten är att barnet under alla förhållanden skall få vård och omsorg i enlighet med sitt behov. I denna omsorg ingår även barnets rätt att hålla kontakt med och träffa viktiga närstående personer.

Även om organet i sista hand har rätt att under den tid omhändertagande varar bestämma om innehållet i barnets faktiska omsorg och vård, är det i praktiken inte möjligt utan sådant samarbete som avses i bestämmelsen med dem som nämns där. Den socialarbetare som ansvarar för barnets angelägenheter eller någon annan arbetstagare inom barnskyddet är således skyldig att vid beslut i frågor som ansluter sig till barnets vård och omsorg vid behov utreda vilken åsikt och uppfattning de som nämns i bestämmelsen har om på vilket sätt och hur den vård som skall ges barnet i praktiken skall genomföras.

Barnets ställning i vård utom hemmet

53 §. Lämmande av uppgifter till barn och möjlighet till samtal. I 26 § 1 mom. i gällande barnskyddslag åläggs socialnämnden att på eget initiativ, på grundvalen av föreliggande handlingar och annat material, och på ett sätt som är anpassat till barnets ålder och utvecklingsnivå, klargöra varför barnet omhändertagits samt redogöra för de åtgärder som vidtagits eller planerats för dess del. Enligt 2 mom. i samma paragraf får barnet inte lämnas sådana uppgifter som äventyrar dess utveckling eller strider mot en synnerligen viktig enskild fördel. Bestämmelsen kompletteras av 11 § i klientlagen om utlämnande av uppgifter till klienten.

Paragrafens 1 mom. motsvarar 26 § 1 mom. i gällande barnskyddslag. En bestämmelse som motsvarar 2 mom. i den aktuella paragrafen i gällande lag har överförts till den föreslagna 20 §, som förutom vård utom hemmet även gäller annat utredande av barns åsikt och hörande av barn. Dock skall man när det klargörs för barnet varför det omhändertagits och redogörs för de åtgärder som vidtagits eller planerats för dess del säkerställa att barnet inte lämnas sådana uppgifter som äventyrar dess utveckling eller strider mot en synnerligen viktig enskild fördel.

Paragrafens 2 mom. motsvarar i huvudsak ordalydelsen i 26 § 3 mom. i de ändringar i

barnskyddslagen gällande begränsande åtgärder inom barnskyddet. Till bestämmelsen har dock utöver samtalsmöjligheten lagts till en möjlighet att personligen träffa den socialarbetare som ansvarar för barnets angelägenheter. Socialarbetaren eller någon annan arbetstagare inom barnskyddet som känner barnet väl bör träffa barnet som vårdas utom hemmet och i detta sammanhang även samtala med barnet på tu man hand utan att de som representerar platsen för vården utom hemmet är närvarande. För att den socialarbetare som ansvarar för barnets angelägenheter skall ha möjlighet att övervaka barnets placering och vård samt hur ändamålsenlig uppfostran är vid platsen för vård utom hemmet, bör möten med ett barn som placerats i vård utom hemmet ordnas tillräckligt ofta. Närmare överenskommelser om möten och tidpunkterna för dem ingås i klientplanen. I praktiken kan man ordna ett möte med barnet t.ex. i samband med att klientplanen ses över.

Barnet bör dock beredas möjlighet till samtal och ovan avsedda personliga samtal alltid när barnet själv vill eller önskar det.

54 §. Mänskliga relationer och kontakter. I 24 § i gällande barnskyddslag föreskrivs om den rätt ett barn som vårdas utom hemmet har till fortgående och trygga mänskliga relationer samt rätt att hålla kontakt med barnet närstående personer. I 25 § föreskrivs om begränsning av kontakterna och i 25 a § som riksdagen antagit i samband med ovan nämnda ändringar i barnskyddslagen om beslut om begränsning av kontakter. Paragraferna som gäller begränsning av kontakter ingår nedan i 62 och 63 § i 11 kap. som gäller begränsande åtgärder.

Paragrafens 1 mom. motsvarar 24 § 1 mom. i den form som riksdagen har antagit den i samband med ovan nämnda lagändringar.

Första meningen i 2 mom. motsvarar i sak 24 § 2 mom. i gällande barnskyddslag, enligt vilket socialnämnden skall stöda och hjälpa barnet i dess kontakter med föräldrarna samt med andra barnet närstående personer. Avsikten har varit att precisera bestämmelsens ordalydelse. I stället för att hjälpa används uttrycket främja kontakterna, vilket förutsätter aktiva åtgärder av organet och de tjänsteinnehavare som lyder under det. Under den tid vården utom hemmet varar skall organet

trygga och möjliggöra barnets rätt att träffa och hålla kontakt med närstående personer. Detta kan innebära att organet får ett kostnadsansvar för en del av kostnaderna för vården utom hemmet till de delar t.ex. barnets föräldrar behöver ekonomiskt stöd för att kunna träffa sitt barn på platsen för vård utom hemmet, i det egna hemmet när barnet är hemma på permission, eller för kostnaderna för sammanträffanden som ordnats på annat sätt. Föräldrarnas ekonomiska situation får således inte i praktiken vara ett hinder för umgänge eller andra kontakter.

Andra meningen i 2 mom. motsvarar 5 § 1 mom. i gällande barnskyddsförordning. Enligt gällande bestämmelse skall vården och omsorgen om barnet ordnas så, att avståndet till den plats där barnet är placerat inte utgör hinder för upprätthållandet av kontakt med personer som är viktiga för barnet. Ordalydelsen har ändrats genom att uttrycket barnet närstående personer används i stället för personer som är viktiga för barnet.

Enligt bestämmelsen skall barnets vård och omsorg ordnas så att avståndet till den plats där barnet är placerat inte utgör hinder för upprätthållandet av kontakt med personer som står barnet nära. Enligt bestämmelsen skall man vid val av plats för vård utom hemmet beakta barnets möjlighet att i praktiken hålla kontakt och träffa närstående personer. Barnet får inte placeras på en sådan plats för vård utom hemmet vars läge i praktiken utgör ett hinder eller begränsar t.ex. umgänget mellan barnet och föräldrarna. I vissa fall kan det dock vara motiverat att placera barnet på en sådan plats för vård utom hemmet där mänskliga relationer som är skadliga för barnets utveckling bryts. Även i ett sådant fall måste man sörja för att barnet kan upprätthålla andra viktiga relationer till närstående människor och att barnets rätt till kontakter kan tryggas under alla förhållanden. Tjänsteinnehavare som lyder under organet har möjlighet att fatta beslut om begränsningar av barnets kontakter på det sätt som föreskrivs i det föreslagna 11 kap.

55 §. Dispositionsmedel. I 46 § 2 mom. i gällande barnskyddslag föreskrivs om dispositionsmedel och medel som hjälper barnet att bli självständigt. När vården och fostran av barnet eller den unga personen enligt be-

stämelsen är ordnad utanför hemmet enligt 14 § eller 5 och 6 kap. eller som eftervård enligt 34 § skall, så som närmare bestäms genom förordning, tillräckliga dispositionsmedel ges för barnets eller den unga personens studier, fritidssysselsättning och personliga behov samt tillräckliga medel som hjälper honom att bli självständig reserveras. Närmare bestämmelser om dispositionsmedel ingår i 6 e § i barnskyddsförordningen.

I den föreslagna lagen föreskrivs i skilda paragrafer om dispositionsmedel och medel för eget hushåll. Regleringen av dem har helt och hållet lyfts upp på lagnivå ur förordningen, eftersom det är fråga om rättigheter som hör till barn och som enligt grundlagen skall regleras i lag. Regleringen motsvarar till innehållet i huvudsak gällande lagstiftning.

I 1 mom. föreskrivs för det första om när ett barn eller en ung person har rätt till dispositionsmedel. Bestämmelsen motsvarar i sak närmast ovan nämnda 46 § 2 mom. i barnskyddslagen.

I bestämmelsen föreskrivs vidare om för vilka ändamål ett barn eller en ung person som placerats utom hemmet har rätt att få ekonomiskt stöd. Kommunen bör sörja för att barns eller unga personers studier, fritidsintressen och personliga behov vid behov stöds ekonomiskt. Således borde inte en placering utan för hemmet någonsin få leda till att t.ex. barnets fritidsintressen avbryts utan de t.ex. ekonomiska förutsättningar som krävs för dem bör skötas även efter placeringen.

Enligt 6 e § 3 mom. i gällande barnskyddsförordning ges dispositionsmedel inte under den tid barnet eller den unga personen själv kan försörja sig. I den paragraf som föreslås ingår ingen motsvarande bestämmelse. Om barnet eller den unga personen har egna förvärvsinkomster, är det inte motiverat att enbart av den orsaken minska dispositionsmedlens belopp eller helt dra in betalningen av dem. Detta kan vara ägnat att minska barns och unga personers vilja att arbeta och planera sin egen användning av pengar. När ett barn eller en ung person som placerats utom hemmet t.ex. börjar sommarjobba kan man dock komma överens med den unga personen till vilka delar hans eller hennes inkomster under denna tid t.ex. täcker de utgifter för fritidsintressen och personliga behov som avses

i bestämmelsen.

I 2 mom. föreskrivs om beloppet av dispositionsmedel som ges för barnets eget bruk. Bestämmelsen motsvarar i sak närmast 6 e § i barnskyddsförordningen. Avsikten är att de dispositionsmedel som nämns i bestämmelsen utöver det ekonomiska stöd som nämns i 1 mom. skall ges för barnets eller den unga personens personliga behov. Avsikten med dem är att lära barnet eller den unga att självständigt använda pengar. Dispositionsmedlens belopp har fördelats enligt barnets ålder så att dispositionsmedel för barn under 15 år ges enligt vad som motsvarar barnets individuella behov. Däremot föreskrivs i fråga om barn eller unga personer som fyllt 15 år om dispositionsmedlens minsta belopp, som motsvarar minst en tredjedel av underhållsstödet enligt lagen om underhållstrygghet. I enlighet med beloppet av underhållsstöd för år 2006 skulle detta vara ungefär 39 euro i månaden, dvs. 10 euro i veckan. Dispositionsmedlens belopp kan således i någon mån variera beroende på vilka behov det aktuella barnet eller den aktuella unga personen har. Utgångspunkten är dock att det till stor del är fråga om normala dispositionsmedel av storleken "fickpengar" eller "veckopeng".

Enligt 3 mom. får barnet i enlighet med 2 mom. medel som reserverats för barnets eget bruk med exklusiv rätt att förfoga över. Således har den vårdnadshavare som är intressebevakare för barnet inte rätt att bestämma om användningen av medlen. För dispositionsmedel som ges för barnets eller den unga personens eget bruk kan vid behov öppnas ett konto för barnet. Det är inte heller godtagbart att platsen för vård utom hemmet minskar dispositionsmedlens belopp eller på barnets vägnar beslutar om deras användning, t.ex. som straffbetonad sanktion.

Enligt 4 mom. skall placeringsplatsen för barnet föra bok över utbetalningen av de dispositionsmedel som ges barnet. Syftet med bestämmelsen är att främja lämpliga förfaranden för utbetalningen av dispositionsmedel och således barnets rättsskydd.

Familjevård

56 §. Ordnan­de av vård utom hemmet som familjevård. I bestämmelsen hänvisas i fråga

om ordnandet av familjevård och verksamhetsförutsättningar för vården till vad som föreskrivs om dem i socialvårdslagen och familjevårdarlagen. Om det i samband med den kommande revideringen av familjevårdslagstiftningen visar sig nödvändigt att t.ex. föreskriva endast om de förutsättningar för familjevård som tillämpas inom barnskyddet, kan man genom dessa bestämmelser till nödvändiga delar delvis ersätta hänvisningarna i den nu aktuella bestämmelsen.

Socialvårdslagen innehåller bestämmelser om vad som avses med familjevård och familjehem samt största tillåtna antalet personer som vårdas samtidigt. I familjevårdarlagen föreskrivs bl.a. familjevårdarens behörighet och om innehållet i uppdragsavtalet för vården. På familjehem som fått tillstånd från länsstyrelsen tillämpas utöver bestämmelserna i ovan nämnda socialvårdslag även förutsättningarna enligt lagen om tillsyn över privat socialservice.

Anstaltsvård

57 §. Barnskyddsanstalter. Paragrafen motsvarar delvis 29 § i gällande barnskyddslag. Bestämmelsen har preciserats genom att en möjlighet att ordna en placering som stödåtgärd inom öppenvården även vid anstalt tagits in i bestämmelsen. Begränsande åtgärder enligt 11 kap. i denna lag kan dock inriktas endast på barn i vård utom hemmet, dvs. omhändertagna eller i brådsakande ordning placerade barn. Förutsättningen för anstaltsplacering som stödåtgärd inom öppenvården är så att man med beaktande av barnets situation inte behöver använda ovan nämnda begränsande åtgärder.

Bestämmelsen innehåller inte någon detaljerad förteckning över benämningarna på barnskyddsanstalter. I stället för de barnhem, ungdomshem och skolhem som nämns i gällande lag nämns endast barnhem och skolhem i bestämmelsen. Totalrevisionsarbetsgruppen och de mottagningshem, familjehemssammanslutningar och familjestödsenheter som föreslagits av den tidigare arbetsgruppen för tillsyn över privat service inom barnskyddet nämns således inte särskilt i lagen. Dessa begrepp är inte tillräckligt etablerade och det är således inte möjligt att enty-

digt definiera dem i lagen.

För att man genom bestämmelsen inte i onödan skall förhindra utvecklingen av nya verksamhetsformer för vård utom hemmet, nämns att vård utom hemmet och placering som stödåtgärd inom öppenvården i barnskyddet även kan ordnas vid någon annan barnskyddsanstalt som kan jämföras med de ovan nämnda.

58 §. Uppväxtförhållanden och verksamhetsutrymmen. I 30 § i gällande barnskyddslag föreskrivs om uppväxtförhållanden och verksamhetsbetingelser vid en anstalt. När barn fostras och uppväxtförhållandena ordnas, skall enligt 1 mom. i den aktuella paragrafen det iakttagas som är föreskrivet i 1 § i lagen angående vårdnad om barn och umgängesrätt. Enligt 2 mom. skall anstalt ha tillräckliga och ändamålsenliga verksamhetsutrymmen och tillräcklig och ändamålsenlig utrustning samt en så stor inom socialvården yrkesutbildad personal och annan personal som behovet påkallar. Om antalet vårdplatser vid anstalt samt om den inom socialvården yrkesutbildade personalens storlek bestäms i 8 § i barnskyddsförordningen.

De bestämmelser om verksamhetsbetingelserna för barnskyddsanstalter som för närvarande till stor del är på förordningsnivå föreslås bli intagna i barnskyddslagen. Bestämmelser om uppväxtförhållanden och verksamhetsutrymmen föreskrivs i den föreslagna 58 §, antalet vårdplatser och anställda i vård- och fostringsuppgifter i 59 § och annan personal i 60 §.

Första meningen i 1 mom. motsvarar 30 § 1 mom. i gällande barnskyddslag. Innehållet i vård och fostran som ges vid anstalt bestäms således med stöd av 1 § i lagen angående vårdnad om barn och umgängesrätt. Till 1 mom. har dessutom fogats en bestämmelse enligt 5 § 1 mom. i gällande barnskyddsförordning enligt vilket vården och omsorgen om barnet skall ordnas och barnet skall behandlas så, att dess personliga integritet respekteras.

I 2 mom. föreskrivs om anstaltens verksamhetsutrymmen och utrustning så att det i fråga om innehåll motsvarar 30 § 2 mom. i gällande barnskyddslag. Verksamhetsutrymmena kan anses vara tillräckliga och ändamålsenliga när barn som bor vid anstalten

har möjlighet till ett tillräckligt privatliv. Barn skall ha möjlighet att i fred vara för sig själv och ha ett för identiteten nödvändigt eget område. Vid anstalten skall dessutom finnas utrymmen för gemensamt bruk. Målet borde vara en rymlig familjebostad i normal omgivning, där hemligheten och trevnaden är tryggad.

I 3 mom. föreslås bestämmelser om bostadsenheter vid barnskyddsanstalter i motsvarighet till 8 § 1 mom. i gällande barnskyddsförordning.

59 §. Antalet barn och unga personer som vårdas tillsammans. I paragrafen föreskrivs delvis i motsvarighet till 8 § i barnskyddsförordningen om antalet barn och unga personer som samtidigt vårdas vid barnskyddsanstalter samt antalet arbetstagare som svarar för deras vård och fostran.

Enligt gällande barnskyddsförordning är det högsta tillåtna antalet anstaltsplatser per bostadsenhet åtta och antalet anställda minst fem arbetstagare i vård- och fostringsuppgifter per bostadsenhet. Dessa bestämmelser om barnskyddsanstalter i barnskyddsförordningen härstammar från 1980-talet. De möter behoven bland barn som i grund och botten är balanserade, om de t.ex. på grund av vårdnadshavarens död eller någon annan motsvarande orsak behöver hemlik vård och omsorg. Barn och unga personer som skall placeras utanför hemmet har dock numera många slags symptom och behöver hjälp bl.a. för drog- och andra rusmedelsproblem, psykiatriska problem och allvarliga beteendestörningar. De svåra problemen bland barn som placerats på anstalter samt den stora omställningen på barn i en så stor barngrupp orsakar mycket oro. Barnets möjligheter att anpassa sig till en rörlig grupp och rehabiliteras i den försämras väsentligt när gruppstorleken ökar.

Av ovan nämnda skäl motsvarar inte gällande bestämmelser i barnskyddsförordningen om största tillåtna storlek på barngrupper och personaldimensioneringen vid anstalter inte de nuvarande behoven. Sedan personaldimensioneringarna enligt 8 § i barnskyddsförordningen fastslogs har det skett förändringar även i arbetstagarnas arbetstid. Veckoarbetstiden har under 1990-talet minskat från 40 timmar till 38,45 timmar. Om det finns

sex arbetstagare vid en bostadsenhet, innebär detta en minskning med ungefär ett skift per vecka i personalens totala arbetsinsats.

Enligt 1 mom. kan man vårda högst sju barn eller unga personer samtidigt vid en bostadsenhet. Det föreslås att det högst tillåtna antalet barn per bostadsenhet av ovan nämnda skäl således sänks från nuvarande åtta.

I samma byggnad kan högst 24 barn eller unga personer vara placerade. Avsikten med bestämmelsen är att begränsa hur många bostadsenheter man kan placera i samma byggnad. I stället för att begränsa antalet sådana bostadsenheter som föreslås av totalrevisionsarbetsgruppen och arbetsgruppen för tillsyn över privat service inom barnskyddet föreskrivs om det högsta tillåtna antalet barn per byggnad. Detta gör det möjligt att ordna verksamheten i samma byggnad t.ex. i fyra bostadsenheter, med sex barn i vardera, om en sådan verksamhet är motiverad med tanke på barnens vård och omsorg.

I stället för begreppet grupp av byggnader som används i gällande barnskyddsförordning föreslås begreppet byggnad. Avsikten med detta är att t.ex. möjliggöra verksamhet av typen SOS-barnby, där flera skilda bostadsenheter kan höra till samma grupp av byggnader. Då är bostadsenheterna belägna i byggnader som smälter in i det omgivande byggnadsbeståndet som t.ex. kan vara rad- eller parhus. Avsikten med bestämmelsen är inte att förhindra upprätthållandet av barnskyddsanstalter som fungerar med tanke på barnets vård och omsorg utan att förhindra uppkomsten av stora anstalter som t.ex. tar upp ett helt våningshus.

I 1 mom. föreskrivs vidare en möjlighet att avvika från antalet barn som får vårdas tillsammans i anstalter där barn placeras tillsammans med en förälder, vårdnadshavare eller någon annan som svarar för barnet vård och fostran.

I 2 mom. föreskrivs mera ingående om det minsta antalet anställda per bostadsenhet. I en bostadsenhet bör finnas minst sju arbetstagare i vård- och fostringsuppgifter. Antalet arbetstagare per bostadsenhet föreslås således bli höjt från nuvarande minst fem till minst sju. Möjlighet till avvikelse från detta finns dock vid anstalter där det finns flera bostadsenheter i samma byggnad. Då bör arbetsta-

garna i vård- och fostringsuppgifter vara minst sex per bostadsenhet, om de förutsättningar som nämns i 4 mom. och i 60 § uppfylls med nämnda antal arbetstagare.

Till arbetstagare i vård- och fostringsuppgifter räknas endast personal i egentliga vårduppgifter. Där ingår således bl.a. inte personal i köks-, städnings- eller andra underhållsuppgifter vid anstalten eller annan vårdpersonal än sådan som ger daglig vård, såsom läkare och psykologer.

Vidare kan avvikelse från ovan nämnda förutsättningar för antalet arbetstagare i vård- och fostringsuppgifter enligt 2 mom. göras i anstalter där en del av arbetstagarna i vård- och fostringsuppgifter bor tillsammans med de barn de vårdar. Ett typexempel på en sådan anstalt är SOS-barnbyar, där verksamheten baserar sig på att vårdaren eller föreståndaren bor i en enhet och således arbetar mer än genomsnittlig arbetstid i vård- och fostringsuppgifter. Bestämmelsen kan dock även tillämpas vid andra motsvarande anstalter.

Enligt 3 mom. kan avvikelse från antalet barn som enligt 1 mom. vårdas samtidigt göras i brådskande fall. Bestämmelsen motsvarar delvis det som föreskrivs i 8 § 1 mom. i gällande barnskyddsförordning.

Problemet med gällande reglering är att barn ofta och även på annat sätt än kortvarigt placeras på anstalter på s.k. överbeläggningsplatser genom att åberopa det undantag i brådskande fall som nämns i förordningen. I sådana fall utökas inte antalet anställda så att det motsvarar det antal barn som i verkligheten bor vid anstalten. Å andra sidan förekommer det i praktiken ibland situationer där t.ex. för att i brådskande ordning placera system tillfälligt finns fler barn vid anstalten än det normala antalet vårdplatser. Det är således inte ändamålsenligt att helt stryka undantaget som gäller brådskande fall. För att möjligheten till undantag skall användas på behörigt sätt, föreslås att det begränsas endast till fall där en avvikelse från det antal barn som anges i 1 mom. är nödvändig för att vården av barnet skall kunna ordnas.

Enligt 4 mom. skall man vid tillämpningen av de undantagsbestämmelser som nämns i 1–3 mom. dock alltid ställa antalet arbetstagare vid anstalten i relation till det antal barn som vårdas där, den vård och omsorg de be-

höver samt verksamhetens natur med beaktande av vad som föreskrivs i 60 §.

Vid bedömningen av det högsta tillåtna antalet barn som får vårdas tillsammans vid en bostadsenhet och å andra sidan det behövliga antalet yrkesmässigt kompetenta arbetstagare som svarar för vården skall beaktas barnens individuella behov av omsorg och specialvård. Vid fastställandet av det relationstal för barn och personal som avses i bestämmelsen skall dessutom i varje enskilt fall särskilt beaktas hur den vård som ges vid anstalten eller en enhet vid anstalten är beskaffad och uppbyggd. Ju mera svårskötta barn det är fråga om, desto intensivare skall vården vara. Detta förutsätter att tillräckliga personalresurser i förhållande till behovet av vård reserveras vid anstalten eller en bostadsenhet vid anstalten.

60 §. Personal. Paragrafen motsvarar i sak delvis 30 § 2 mom. i gällande barnskyddslag och 8 § 2 och 3 mom. i förordningen.

I paragrafen hänvisas inte i fråga om behörighetsvillkoren för personalen till lagen om behörighetsvillkoren för yrkesutbildad personal inom socialvården annat än i fråga om den föreståndare som ansvarar för anstaltens vård- och fostringsuppgifter. Personalstrukturen och dimensioneringarna inom socialvården dryftas som bäst i ett personalprojekt inom socialvården. I anslutning till projektet utreds även uppgifterna för och arbetsfördelningen mellan arbetstagare med olika utbildningsbakgrund vid barnskyddsanstalter samt ändamålsenliga personaldimensioneringar. Som ett resultat av projektet är avsikten att rekommendationer för socialvårdspersonal skall ges före utgången av år 2006. Eftersom detta arbete ännu pågår, föreslås åtminstone inte i detta skede i lagen noggranna antal eller relationstal för personer med en viss behörighet.

Enligt 1 mom. skall barnskyddsanstalten med tanke på den vård och omsorg som barnen och de unga personerna behöver ha tillräckligt stor personal som är yrkesutbildad inom socialvården och annan personal. Syftet med bestämmelsen är att ge sådana bedömningskriterier som anstalten alltid bör uppfylla när det gäller personalens storlek och behörighet. Med yrkesutbildad personal inom socialvården avses de i 6 och 8 § i lagen om

behörighetsvillkoren för yrkesutbildad personal inom socialvården definierade yrkesutbildade personer. Därutöver kan vid barnskyddsanstalter finnas annan personal eftersom liksom konstaterade ovan i fråga om antalet platser, har barn och unga personer som placeras utom hemmet numera många olika slags symptom och behöver hjälp för varierande problem. Olika barn behöver olika tjänster och av personalen krävs en mycket bred yrkesskicklighet samt förmåga till långsiktigt arbete i situationer då resultaten är att vänta först efter ett långvarigt arbete.

Inom ramarna för utvecklingsprojektet för det sociala området bereds för tillfället rekommendationer om strukturen för och dimensioneringen av personalen inom socialvården. Avsikten är att ge ut rekommendationerna före utgången av 2006. I anknytning till detta utreds även vid barnskyddsanstalter behovet av kunnande och arbetsfördelningen mellan personal med olika utbildning i olika faser av klientarbetet.

I 2 mom. föreskrivs om behörigheten för den föreståndare som ansvarar för anstaltens vård- och fostringsuppgifter. Den föreståndare som ansvarar för anstaltens vård- och fostringsuppgifter bör ha sådan behörighet som anges i 10 § 4 mom. i lagen om behörighetsvillkoren för yrkesutbildad personal inom socialvården.

Behörighet enligt 10 § 4 mom. i lagen om behörighetsvillkoren för yrkesutbildad personal inom socialvården är för uppgiften lämplig högskoleexamen, kännedom om branschen och tillräcklig ledarförmåga.

I 3 mom. föreskrivs om yrkesmässig behörighet för personal i vård- och fostringsuppgifter.

De yrkesmässiga behörighetskrav som ställs på personalen är motiverade i synnerhet därför att barn som placerats i vård utom hemmet i dagens läge behöver många olika former av stöd. De kan redan t.ex. ha haft många placeringar utanför sitt födelsehem och även många andra traumatiserande erfarenheter. För dem är det särskilt viktigt att personalen på platsen för vården utom hemmet har tillräckliga utbildningsbaserade kunskaper för sitt arbete och att personalen är tillräcklig erfarenhet och yrkesskicklig.

Den yrkeshögskoleexamen inom hälsovård

och det sociala området som avses i 6 § i lagen om behörighetsvillkoren för yrkesutbildad personal inom socialvården kan anses som en särskilt lämplig utbildning för arbetstagare i krävande vård- och fostringsuppgifter vid barnskyddsanstalter. För andra vård- och fostringsuppgifter lämpar sig även enligt 8 § i sagda lag en grundexamen inom social- och hälsovårdsbranschen eller någon annan motsvarande examen eller yrkesmässig behörighet inom ungdomsväsendet eller pedagogik. Beroende på uppgifterna kan nämnda andra motsvarande examen t.ex. vara en grundexamen inom barn- och familjearbete som motsvarar examen som närvårdare samt en examen i ungdoms- och fritidsinstruktion.

I utbildningskraven för personalen skall de särskilda behoven bland klienterna vid varje verksamhetsenhet beaktas. En enhet som t.ex. är specialiserad på vård för rusmedels- och drogberoende barn och unga personer kan bland sina anställda ha arbetstagare med utbildning och arbetserfarenhet i branschen.

11 kap.

Begränsningar i vård utom hemmet

De bestämmelser i kapitel 11 som gäller begränsningar som skall tillämpas i vård utom hemmet och de begränsande åtgärder som skall tillämpas i anstaltsvård föreslås bli överförda till den nya barnskyddslagen i den form som riksdagen antog dem i den lag om ändring av barnskyddslagen som träder i kraft den 1 november 2006.

I bestämmelserna har dock gjorts ändringar som föranleds av det föreslagna nya systemet för beslutsfattande. I stället för organet som ansvarar för socialvården har beslutsfattandet anvisats den socialarbetare som ansvarar för barnets angelägenheter enligt 13 § 3 mom. med undantag för beslut om inledande eller förlängning av särskild omsorg. Enligt de bestämmelser som träder i kraft den 1 november beslutar endast organet om särskild omsorg, och beslutsfattandet kan då inte med avvikelse från övriga begränsningar och begränsande åtgärder delegeras till en tjänsteinnehavare som är underställd organet i enlighet med 12 § i socialvårdslagen. Av denna

anledning föreslås med avvikelse från övriga begränsningar och begränsande åtgärder den ledande tjänsteinnehavare som avses i 13 § 1 mom. som beslutsfattare i fråga om särskild omsorg. Dessutom förutsätts att den socialarbetare som ansvarar för barnets angelägenheter enligt 3 mom. har berett ärendet. Beslut om särskild omsorg skall basera sig på multiprofessionell bedömning enligt 72 §.

Utöver de ovan nämnda ändringarna gällande beslutsfattandet har endast tekniska ändringar gjorts i bestämmelserna.

61 §. Bestämmelsernas tillämpningsområde. I 1 mom. preciseras tillämpningsområdet för begränsningar och begränsande åtgärder. Paragrafens 2 mom. motsvarar i sak den 23 a § som i samband med de ovan nämnda ändringarna i barnskyddslagen gällande begränsningar och begränsande åtgärder inom barnskyddet fogas till barnskyddslagen.

62 §. Begränsning av kontakterna. Paragrafen motsvarar 25 § i barnskyddslagen i den form den ändrades till i samband med de ovan nämnda ändringarna i barnskyddslagen gällande begränsningar och begränsande åtgärder inom barnskyddet.

63 §. Beslut om begränsning av kontakterna. Paragrafen motsvarar den 25 a § som i samband med ovan nämnda ändringar i barnskyddslagen gällande begränsningar och begränsande åtgärder inom barnskyddet fogas till barnskyddslagen.

Beslutsfattandet har i bestämmelsen i stället för det organ som ansvarar för socialvården eller en tjänsteinnehavare som är underställd organet anvisats den socialvårdare som ansvarar för barnets angelägenheter enligt 13 § 3 mom. eller, i samband med brådskande placering, en socialarbetare med yrkesmässig behörighet enligt 13 § 2 mom.

64 §. Allmänna förutsättningar för bruk av begränsande åtgärder. Paragrafen motsvarar den 30 a § som i samband med ovan nämnda ändringar i barnskyddslagen gällande begränsningar och begränsande åtgärder inom barnskyddet fogas till barnskyddslagen.

65 §. Omhändertagande av ämnen och föremål. Paragrafen motsvarar 31 § i barnskyddslagen i den form den ändrats till i samband med ovan nämnda ändringar i barnskyddslagen gällande begränsningar och begränsande åtgärder inom barnskyddet.

66 §. Kroppsvisitation och kroppsbesiktning. Paragrafen motsvarar den 31 a § som i samband med ovan nämnda ändringar i barnskyddslagen gällande begränsningar och begränsande åtgärder inom barnskyddet fogas till barnskyddslagen.

67 §. Granskning av egendom och försändelser. Kvarhållande av försändelser. Paragrafen motsvarar den 31 b § som i samband med ovan nämnda ändringar i barnskyddslagen gällande begränsningar och begränsande åtgärder inom barnskyddet fogas till barnskyddslagen. För beslutsfattande i ärenden som avses i 4 mom. svarar den socialarbetare som ansvarar för barnets angelägenheter enligt 13 § 3 mom.

68 §. Fasthållande. Paragrafen motsvarar den 31 c § som i samband med ovan nämnda ändringar i barnskyddslagen gällande begränsningar och begränsande åtgärder inom barnskyddet fogas till barnskyddslagen. Den rapport om när föreståndaren hållit fast ett barn som avses i 2 mom. skall lämnas till den socialarbetare som ansvarar för barnets angelägenheter enligt 13 § 3 mom.

69 §. Begränsning av rörelsefriheten. Paragrafen motsvarar 32 § i den form som den ändrats till i samband med ovan nämnda ändringar i barnskyddslagen gällande begränsningar och begränsande åtgärder inom barnskyddet. Beslutanderätten vid begränsning av rörelsefriheten i mer än sju dygn enligt 3 mom. utövas av den socialarbetare som ansvarar för barnets angelägenheter enligt 13 § 3 mom.

70 §. Isolering. Paragrafen motsvarar den 32 a § som i samband med ovan nämnda ändringar i barnskyddslagen gällande begränsningar och begränsande åtgärder inom barnskyddet fogas till barnskyddslagen. Enligt 5 mom. skall den socialarbetare som ansvarar för barnets angelägenheter enligt 13 § 3 mom. underrättas om isolering eller om förlängning av isolering.

71 §. Särskild omsorg. Paragrafen motsvarar den 32 b § som i samband med ovan nämnda ändringar i barnskyddslagen gällande begränsningar och begränsande åtgärder inom barnskyddet fogas till barnskyddslagen.

72 §. Ordnanande av särskild omsorg. Paragrafen motsvarar den 32 c § som i samband med ovan nämnda ändringar i barnskyddsla-

gen gällande begränsningar och begränsande åtgärder inom barnskyddet fogas till barnskyddslagen. Beslutanderätten enligt 2 mom. utövas av den ledande tjänsteinnehavare inom socialvården som avses i 13 § 1 mom. sedan ärendet beretts av den socialarbetare som ansvarar för barnets angelägenheter enligt 13 § 3 mom. Enligt 3 mom. fattar den socialarbetare som ansvarar för barnets angelägenheter beslut om att särskild omsorg skall upphöra.

73 §. Genomförande av särskild omsorg. Paragrafen motsvarar den 32 d § som i samband med ovan nämnda ändringar i barnskyddslagen gällande begränsningar och begränsande åtgärder inom barnskyddet fogas till barnskyddslagen.

74 §. Anteckningar om begränsande åtgärder. Inverkan på klientplanen och planen för vård och fostran. Paragrafen motsvarar i sak den 32 e § som i samband med ovan nämnda ändringar i barnskyddslagen gällande begränsningar och begränsande åtgärder inom barnskyddet fogas till barnskyddslagen. Enligt 2 mom. skall den socialarbetare som ansvarar för barnets angelägenheter underrättas om det framkommer ett behov av att omedelbart se över klientplanen.

12 kap.

Eftervård

75 §. Barns och unga personers rätt till eftervård. I 34 § i den gällande barnskyddslagen bestäms om socialnämndens uppgifter när det gäller att ordna eftervård. Enligt 1 mom. i den paragrafen skall socialnämnden alltid ordna eftervård för barnet eller den unga personen sedan vård utom hemmet har avslutats. Eftervård ordnas genom att det barn eller den unga person som varit i vård utom hemmet samt hans eller hennes föräldrar och vårdnadshavare samt den som svarar för barnets eller den unga personens vård och fostran stöds på det sätt som bestäms i 3 kap. i barnskyddslagen, som gäller verksamhetsformerna och principerna för familje- och individinriktat barnskydd, samt 13 §, som gäller socialservice och andra stödåtgärder, 14 §, som gäller familje- och anstaltsvård som

stödåtgärd, och 24 §, som gäller mänskliga relationer och kontakter. Skyldigheten att ordna eftervård upphör när den unga personen fyller 21 år.

I 34 § 2 mom. i barnskyddslagen bestäms om stöd till familjevårdare i situationer där vårdnaden om barnet har anförtrotts personer som ingått familjevårdsavtal i stället för föräldrarna.

I förslaget till 75 § bestäms om barns och unga personers rätt till eftervård och i 76 § om eftervårdens innehåll. Det föreslås att kretsen av barn och unga personer som har rätt till eftervård preciseras och utvidgas. Dessutom kan kommunen ordna eftervård även för en annan ung person som varit klient inom barnskyddet, om det är nödvändigt för att stödja den unga personens självständighetsprocess. Också regleringen av eftervårdens innehåll föreslås bli preciserad.

Enligt 1 mom. i den föreslagna paragrafen utvidgas kommunens skyldighet att ordna eftervård till att förutom barn och unga personer som varit i vård utom hemmet omfatta även situationer där ett barn varit placerat ensamt utom hemmet minst ett halvt år utan avbrott i enlighet med bestämmelserna om placering inom öppenvården i 37 §.

För barn under 18 år skall eftervård ordnas omedelbart sedan den placering utom hemmet som avses i bestämmelsen har avslutats oberoende av hur gammalt barnet då är. Dessutom skall eftervård ordnas för unga personer i åldern 18-21 år som varit placerade utom hemmet. Rätten till eftervård är en subjektiv rätt.

Den socialarbetare som ansvarar för barnets angelägenheter skall se till att det görs upp en eftervårdsplan för barnet eller den unga personen alltid när vård utom hemmet eller en placering enligt 37 § som varat minst ett halvt år avslutas. I de situationer där eftervård av någon orsak inte ordnas bör det fattas ett separat beslut om detta som är överklagbart. I beslutat skall nämnas orsakerna till att eftervård inte ordnas den aktuella gången. Grunden för ett avslag kan vara en orsak som nämns i 3 mom. eller annars endast någon omständighet som beror på barnet eller den unga personen själv, t.ex. att barnets eller den unga personens situation annars är tillräckligt tryggad redan och att det således

inte längre finns något innehållsmässigt behov av eftervård.

Om eftervårdsåtgärder inte ordnas för barnet eller den unga personen därför att han eller hon själv vägrar att gå med på dem, har barnet eller den unga personen möjlighet att när som helst innan han eller hon i enlighet med 3 mom. fyller 21 år ansöka om att eftervård skall ordnas för honom eller henne. Den socialarbetare som ansvarar för barnets angelägenheter skall särskilt berätta om denna möjlighet för barnet eller den unga personen i samband med att planen för eftervård utarbetas och ett eventuellt avslag ges.

I 2 mom. föreslås som en ny sak i lagen möjlighet att ordna eftervård även för en annan ung person som varit klient inom barnskyddet. Kommunen kan då vid behov ordna eftervård för en ung person även om han eller hon inte tidigare under sin tid som barnskyddsklient har varit placerad utom hemmet eller placeringen har varat kortare tid än ett halvt år. I vissa situationer kan det vara ändamålsenligt att stödja en ung person på vägen mot ett självständigt liv t.ex. med hjälp av stödboende, trots att det inte föreligger skyldighet till det enligt de föreslagna bestämmelserna.

Enligt 3 mom. upphör kommunens skyldighet att ordna eftervård på samma sätt som för närvarande när den unga personen fyller 21 år. Det är inte ändamålsenligt att utsträcka kommunens skyldighet att ordna eftervård för unga personer som en subjektiv rätt av nuvarande slag till att omfatta unga personer över 21 år som varit placerade enligt barnskyddslagen. I stället för att man förlänger eftervårdstjänsterna kan en ung person som fyllt 21 år vid behov anvisas att anlita de allmänna tjänster som kommunen tillhandahåller för unga vuxna och som lämpar sig för hans eller hennes situation.

I 3 mom. ställs för tydlighetens skull sådana situationer där ett barn objektivt sett inte längre kan antas ha behov av eftervård utanför skyldigheten att ordna eftervård. Bestämmelsen gäller situationer där ett barn inte har haft behov av barnskydd på många år efter en placering i mycket tidig ålder. Den gällande lagens ordalydelse utsträcker i princip skyldigheten att ordna eftervård även till dessa situationer. Vid tolkningen av lagen har

det därför förekommit oklarhet om huruvida eftervårdsskyldigheten gäller även dessa barn, som har varit placerade t.ex. som mycket små men som inte längre har haft behov av barnskydd på årtal före vuxen ålder.

Enligt bestämmelsen upphör den särskilda skyldigheten att ordna eftervård när fem år har förflutit från det att barnet sedan en placering utom hemmet som gällt barnet ensamt avslutades senast har varit klient inom barnskyddet. Bestämmelsen gäller placering utom hemmet som ordnats både som vård utom hemmet och som en stödåtgärd inom öppenvården enligt 37 §. Om barnet inte har varit klient inom barnskyddet de senaste fem åren efter att placeringen avslutades, behöver inte heller eftervård längre ordnas. Den tid som avses i bestämmelsen är således bunden till den tidpunkt då klientskapet inom barnskyddet upphört, dvs. till den tidpunkt då även behovet av barnskydd i sak har upphört.

76 §. Eftervårdens innehåll. I 1 mom. beskrivs eftervårdens innehåll på ett sätt som i huvudsak motsvarar 34 § 1 mom. i den gällande lagen. En ny sak är att eftervårdens innehåll kopplas till den klientplan enligt 30 § som baserar sig på barnets eller den unga personens behov av stöd.

Syftet med eftervården är att försöka underlätta barnets eller den unga personens återkomst till hemmet och hans eller hennes självständighetsprocess. I detta syfte skall kommunen stödja ett barn eller en ung person som får eftervård genom att för honom eller henne ordna stödåtgärder inom öppenvården enligt 7 kap. och ge annat ekonomiskt stöd i den omfattning som behovet av eftervård förutsätter. Behovet av eftervård kartläggs och bedöms i eftervårdsplanen enligt 30 §, i vilken dessutom inskrivs behovet av särskilt stöd och hjälp och tillgängliga tjänster och stödåtgärder. Det kan alltså bli fråga om vilka social- eller hälsovårdstjänster som helst som kan ordnas på grundval av det individuella behovet av eftervård. Beslut som gäller barnet eller den unga personen om vilka tjänster och stödåtgärder som skall beviljas fattas separat i fråga om de tjänster som ordnats på basis av planen.

I eftervårdsförpliktelsen ingår också stöd till föräldrarna eller vårdnadshavarna till ett barn eller en ung person som är i eftervård

eller någon annan person som ansvarar för barnets eller den unga personens fostran, i synnerhet när avsikten är att barnet skall återvända hem efter vården utom hemmet eller när barnet eller den unga personen flyttar för att bo tillsammans med en person som avses i bestämmelsen. Stöd kan betyda t.ex. öppenvårdstjänster eller ekonomiskt stöd till föräldrarna, som gör det möjligt för barnet eller den unga personen att flytta hem eller som stödjer föräldrarna i deras fostringsuppgift.

Om vårdnaden om barnet överförs på familjevårdarna och barnet efter placeringen utom hemmet stannar kvar i denna familj, som har ansvarat för den dagliga vården av barnet under placeringen, skall det stöd som avses i bestämmelsen vid behov ordnas för familjevårdarna på det sätt som bestäms i 46 § 2 mom. i propositionen.

Under eftervårdstiden bör den unga personen garanteras åtminstone en stödjande vuxenrelation. Stödet kan vara t.ex. en vuxen från den plats där den unga personen var placerad i vård utom hemmet, en stödperson, en socialarbetare eller en familjearbetare. När vården utom hemmet avslutas upphör ofta de vuxna kontakter som upprättats i och med den, när den unga personen lämnar den plats där han eller hon varit placerad i vård utom hemmet. Det egna sociala stödnätet för en ung person på väg mot vuxenlivet stödjer inte nödvändigtvis den unga personen tillräckligt och många färdigheter som behövs i det vanliga vardagslivet kan vara bristfälliga. Då måste organet också se till att barnet eller den unga personen faktiskt, om han eller hon så vill, kan träffa och hålla kontakt med människor som står honom eller henne nära t.ex. på den plats där han eller hon varit placerad. Detta kan betyda t.ex. att ekonomiskt stöd beviljas för resekostnader.

I eftervården ingår också att den unga personen får stöd med att placera sig i utbildning och arbetslivet. Med beaktande av syftet med eftervården skall kommunen ordna eller vid behov hänvisa barnet eller den unga personen till tillräckligt stöd som gör det möjligt för barnet eller den unga personen att gå i skolan och inleda studier eller klara av dem. Som eftervård kan stödjas utbildning eller studier vid sidan av de primära systemen, men vid

behov också i stället för dem, beroende på behovet av eftervård.

Barn och unga personers sysselsättning kan stödjas vid behov genom att ekonomiskt stöd beviljas för avläggande av yrkes- och andra kurser, som främjar eller förbättrar barnets eller den unga personens möjligheter att komma ut i arbetslivet eller klara sig där. Det kan också bli fråga om t.ex. anskaffning av arbetsredskap.

Också ordnande av den unga personens boende är en viktig del av eftervården. Den kommun som placerat den unga personen är skyldig att ordna sådant boende för den unga personen som hans eller hennes rehabilitering förutsätter eller en bostad för eftervårdstiden. När man bedömer boendeanalternativen bör man beakta vilken slags och hur mycket eftervård som den unga personen behöver. Boendeanalternativ som kan komma i fråga beroende på den unga personens behov av stöd är t.ex. fortsatt boende på den plats där han eller hon varit placerad, i familj eller i en institution, i en bostad i samband med en stödfamilj eller en institution, vilken besöks av en arbetstagare regelbundet eller vid behov, eller något annat stödboende eller t.ex. egen hyresbostad.

Enligt 2 mom. skall socialarbetaren när eftervården avslutas tillsammans med den unga personen göra upp en plan, i vilken skrivs in de allmänna tjänster och stödåtgärder som kommunen ordnar och som den unga personen vid behov har tillgång till sedan eftervården avslutats samt andra stöd- och förmånssystem som lämpar sig för honom eller henne och som han eller hon har tillgång till. Syftet med bestämmelsen är att betona att en ung person på väg mot självständighet inte bör lämnas utan något som helst stöd när han eller hon fyllt 21 år, utan han eller hon bör då vid behov hänvisas till och göras delaktig av kommunens övriga tjänster.

77 §. Medel för eget hushåll. I paragrafen bestäms om de medel som reserveras för att ett barn eller en ung person skall klara sig på egen hand och som betalas efter att barnet eller den unga personen varit placerad utom hemmet. Utgångspunkten för bestämmelsen är att kommunen alltid måste reservera tillräckligt med medel för att barnet eller den unga personen skall klara sig på egen hand.

I sak motsvarar paragrafen i första hand 46 § 2 mom. i den gällande barnskyddslagen och 6 c § i barnskyddsförordningen. I 6 c § 1 mom. i förordningen bestäms om medel för eget hushåll till ett barn eller en ung person som varit placerad i vård utom hemmet i enlighet med bestämmelser om stödåtgärder inom öppenvården, vård utom hemmet eller eftervård. För medel för eget hushåll skall varje kalendermånad reserveras ett belopp som motsvarar minst 30 % av barnets eller den unga personens inkomster, ersättningar eller tillgodohavanden enligt 14 § i lagen om klientavgifter inom social- och hälsovården. Barnbidrag beaktas dock inte då beloppet räknas ut.

Enligt 6 c § i barnskyddsförordningen skall kommunen garantera en ung person tillräckliga medel för eget hushåll även när den unga personen inte har egna inkomster eller inte får medel för eget hushåll. I bestämmelsen sägs att om barnet eller den unga personen inte får sådana egna inkomster eller ersättningar eller har sådana egna tillgodohavanden som avses i 14 § i lagen om klientavgifter inom social- och hälsovården eller om de är otillräckliga, skall han eller hon av kommunen få de medel som behövs för att han eller hon skall klara sig på egen hand, dock högst ett belopp som är lika stort som maximibeloppet av startersättning enligt 3 § i förordningen om arvoden och ersättningar till familjevårdare. I enlighet med bestämmelsen är t.ex. 2006 maximibeloppet av medlen för eget hushåll således 2 440 euro.

I 1 mom. i den föreslagna paragrafen, som i huvudsak motsvarar den nuvarande 6 c § i barnskyddsförordningen, bestäms om medel som skall reserveras för att barnet eller den unga personen skall klara sig på egen hand när barnet eller den unga personen har inkomster, ersättningar eller tillgodohavanden enligt 14 § i lagen om klientavgifter inom social- och hälsovården. Enligt bestämmelsen skall kommunen varje kalendermånad reservera medel i syfte att hjälpa barnet eller den unga personen att klara sig på egen hand till ett belopp som motsvarar minst 40 % av hans eller hennes inkomster, ersättningar eller tillgodohavanden enligt nämnda bestämmelse i klientavgiftslagen.

Inkomster, ersättningar och tillgodohavan-

den som avses i 14 § i klientavgiftslagen är bl.a. fortlöpande förmåner som betalas till en person, t.ex. underhållsbidrag, underhållsstöd, pensioner, livräntor, understöd eller andra fortlöpande eller som engångsbelopp inflytande inkomster, ersättningar eller fordringar.

Enligt den föreslagna bestämmelsen skall kommunen reservera minst 40 % av de förmåner och ersättningar enligt klientavgiftslagen som uppbärs hos barnet, dvs. som är avsedda för barnets leverne, för barnets medel för eget hushåll. Nämda medel för barnets eget hushåll får inte användas för att ersätta den givna vården och omsorgen. Bestämmelsen är till sin natur en minimibestämmelse. Under tiden för placering utom hemmet kan kommunen således av barnets ovan nämnda tillgångar och tillgodohavanden reservera även en större del för att hjälpa barnet att klara sig på egen hand. Det föreslås att miniminivån på medlen för eget hushåll höjs så att de inkomster och ersättningar som är avsedda för barnet i högre grad än tidigare kan användas för framtida ändamål som stödjer barnets möjligheter att klara sig på egen hand.

Andra engångsinkomster som barnet har än de som avses i 14 § klientavgiftslagen, t.ex. arv eller motsvarande inkomst eller tillgodohavande, kan inte användas för att ersätta vården. Då är det inte heller fråga om sådana inkomster och ersättningar som kan överföras till barnets medel för eget hushåll. Om barnet t.ex. ärver medel och barnets lagenliga vårdnadshavare inte förmår ta hand om dessa medel på grund av sina levnadsvanor eller någon annan motsvarande orsak, skall för barnet vid behov ansökas om en ställföreträdare för intressebevakaren i enlighet med lagen om förmyndarverksamhet som beslutar och tar hand om dessa medel. Nämda medel skall överlämnas till barnet när han eller hon blir myndig.

I 2 mom. bestäms om en sådan situation då ett barn som är placerat utom hemmet inte har sådana inkomster som avses i klientavgiftslagen. I en sådan situation skall kommunen stödja barnet eller den unga personen med de medel för eget hushåll som behövs för boende, utbildning och utgifter i anslutning till självständighetsprocessen i övrigt.

Det är inte längre ändamålsenligt att föreskriva om det maximala beloppet av medlen för eget hushåll, eftersom syftet med medlen för eget hushåll är att hjälpa barnet eller den unga personen att klara sig på egen hand i enlighet med de faktiska kostnaderna.

Kommunen skall se till att barnets eller den unga personens medel för eget hushåll efter en placering utom hemmet faktiskt används för verksamhet eller anskaffningar som hjälper barnet att klara sig på egen hand. Sådana nödvändiga utgifter som avses i bestämmelsen kan vara t.ex. inredning av en egen bostad, anskaffningar som behövs för att få en arbetsplats, t.ex. resekort, material som krävs för studier och andra motiverade utgifter. Innan medlen för eget hushåll betalas ut skall kommunen emellertid se till att t.ex. barnets eller den unga personens grundläggande behov när det gäller boendearrangemangen tillgodoses tillräckligt, om barnet själv inte har tillräckligt med medel eller möjligheter att sköta kostnaderna för boendet och de grundläggande anskaffningarna i anslutning till boendet.

I 3 mom. bestäms om rätt det organ som ansvarar för socialvården att besluta om tidpunkten för utbetalning och överlämnande av medel för eget hushåll. Eftersom medlen för eget hushåll uttryckligen är avsedda att hjälpa barnet eller den unga personen att klara sig på egen hand, är det motiverat att det organ som ansvarar för socialvården kan bestämma när medlen för eget hushåll i själva verket betalas till barnet eller den unga personen. Den unga personen skall tillsammans med socialarbetaren göra upp en plan i huvuddrag för hur medlen för eget hushåll skall användas.

Utgångspunkten är att medlen för eget hushåll betalas eller överlämnas till barnet eller den unga personen när eftervården avslutats. Enligt prövning av det organ som ansvarar för socialvården kan medlen överlämnas till ett barn eller en ung person som håller på att bli självständig t.ex. medan eftervården fortfarande varar, när han eller hon börjar bo självständigt. Medlen för eget hushåll skall emellertid betalas ut senast när eftervården har avslutats och den unga personen har fyllt 21 år. Organet är således skyldigt att bedöma vid vilken tidpunkt den unga personen kan

anses vara tillräckligt mogen att bestämma självständigt om sina egna angelägenheter och sin penninganvändning.

Enligt bestämmelsen kan man av särskilda skäl i anslutning till stödjande eller tryggande av barnets eller den unga personens självständighetsprocess avvika från huvudregeln för betalning av medlen för eget hushåll. Syftet med medlen för eget hushåll är att hjälpa den unga personen på vägen mot ett eget liv. I de situationer som avses i bestämmelsen kan utbetalningen av medlen för eget hushåll uppskjutas, om det när eftervården annars avslutas är uppenbart att avsikten är att använda medlen för något annat än självständighetsprocessen, t.ex. droger, eller om barnet eller den unga personen annars använder pengar okontrollerat eller behöver övervakning och handledning när det gäller användningen av pengar. Även då skall medlen för eget hushåll överlämnas och utbetalas till den unga personen senast när han eller hon fyller 21 år.

Om det rådet oenighet mellan den unga personen och socialarbetaren om användningen av medlen för eget hushåll eller överlämnandet av dem skall i saken fattas ett förvaltningsbeslut som i enlighet med bestämmelserna om ändringssökande kan underkastas besvärorganets prövning.

Barnet eller den unga personen har inte rätt att särskilt begära att medlen skall överlämnas på den grunden att de har influtit av hans eller hennes inkomster, ersättningar eller tillgodohavanden eller att barnet har blivit myndigt. Det organ som ansvarar för socialvården har haft på klientavgiftslagen grundad rätt att lyfta medlen i fråga och använda dem som ersättning för den vård och omsorg som ordnats och å andra sidan på barnskyddslagen grundad skyldighet att reservera en del av dem för barnets självständighetsprocess.

Då de nämnda medlen innehåller av organet kan de inte betraktas som den unga personens tillgängliga inkomster eller tillgångar t.ex. vid bedömning av behovet av utkomststöd. Nämnda medel kan inte heller bli föremål för återkravsåtgärder enligt 20 § i lagen om utkomststöd.

I 4 mom. bestäms om skyldighet för det organ som ansvarar för socialvården att lämna en utredning om inflödet och utbetalningen

av medel för eget hushåll. Utredningen skall också lämnas under den tid placeringen varar, om barnets vårdnadshavare eller intressebevakare eller ett barn som fyllt 15 år begär det. Syftet med bestämmelsen är att främja barnets eller den unga personens rättskydd och säkerställa att det vid behov går att bedöma om organet har skött inflödet och utbetalningen av medel för eget hushåll på behörigt sätt.

13 kap.

Övervakning

78 §. *Kommunens meddelande om barn som skall placeras.* I paragrafens sägs att i sådana situationer som avses i 16 § 2 mom. där ett barn har placerats inom någon annan kommun än den som gjort placeringen, skall placerarkommunen meddela barnets placering till det organ som ansvarar för socialvården i placeringskommunen och som skall föra register över barn som placerats inom dess område. I sak är bestämmelsen ny. Syftet med den är att främja ordnandet av de tjänster och stödåtgärder som barnet behöver i placeringskommunen och även säkerställa att de uppgifter som behövs för att genomföra övervakningen erhålls. Bland annat biträdande justitiekanslern har fört fram behovet av en sådan bestämmelse i sitt beslut om grundläggande utbildning för omhändertagna barn.

79 §. *Övervakning av vård utom hemmet.* I bestämmelsen vill man förtydliga regleringen av övervakningen av vård utom hemmet till den del som övervakningen gäller ställningen för barn som är placerade utanför sin hemkommun och de tjänster som de erhåller. Bestämmelserna gäller vård i barnskyddsanstalter och yrkesmässiga familjehem med stöd av lagen om tillsyn över privat socialservice, barnskyddsanstalter som upprätthålls av det allmänna samt familjevård som baserar sig på uppdragsavtal. I synnerhet för familjevårdens del är tillsynen för närvarande otillräckligt reglerad.

Enligt 1 mom. är det placerarkommunens uppgift att övervaka att barnets placering förverkligas enligt denna lag och att barnet

under den tid placeringen varar får de tjänster och stödåtgärder som det behöver och som placeringskommunen i enlighet med 16 § 2 och 3 mom. skall ordna. Denna skyldighet kan för närvarande härledas ur bl.a. rätten enligt 19 § i barnskyddslagen för det organ som ansvarar för socialvården att besluta om ett omhändertaget barns vård och i anslutning härtill se till att barnet får vård enligt lagen angående vårdnad om barn och umgängesrätt.

Enligt 2 mom. övervakas verksamheten på platsen för vård utom hemmet förutom av den kommun som placerat barnet dessutom av den kommun där platsen för vård utom hemmet är belägen och av länsstyrelsen. Vid övervakningen skall de samarbeta med den kommun som placerat barnet. Placeringskommunens roll vid övervakningen framhävs sannolikt i och med förslaget till 78 §, när placeringskommunen börjar få uppgifter om de barn som är placerade inom den.

I 3 mom. sägs att om den kommun som placerat barnet upptäcker missförhållanden eller bristen i familjehemmet eller barnskyddsanstalten skall den utan hinder av skyldigheten att iaktta sekretess omgående underrätta den kommun där platsen för vård utom hemmet är belägen och länsstyrelsen samt andra kommuner som enligt dess vetskap har placerat barn på samma plats för vård utom hemmet om saken. I sak är bestämmelsen ny i barnskyddslagen, men i praktiken agerar man redan nu på det sätt som den avser. Syftet med bestämmelsen är att säkerställa att information om brister som upptäckts på platser för vård utom hemmet förmedlas till de instanser som ansvarar för övervakningen och därigenom att trygga de placerade barnens välfärd och trygghet under den tid placeringen utom hemmet varar.

Anmälningsskyldigheten skall gälla sådana missförhållanden eller brister som kan påverka vården och omsorgen om de barn som är placerade på platsen för vård utom hemmet. Enligt bestämmelsen behöver bristerna eller missförhållanden inte rikta sig mot eller gälla vården av ett barn som just placerar-kommunen ansvarar för, utan de kan gälla platsen för vård utom hemmet överlag, t.ex. dess utrustningsnivå eller nivån på den vård som ges där eller hur barnen behandlas på

platsen för vård utom hemmet eller hur den vård och omsorg som ges barnen förverkligas.

80 §. Länsstyrelsen övriga tillsyn. I de ändringar av barnskyddslagen som gäller begränsande åtgärder inom barnskyddet fogas till barnskyddslagen en 32 f §, enligt vilken länsstyrelsen skall följa verksamheten vid barnskyddsanstalterna och i synnerhet övervaka bruket av begränsande åtgärder som stöder sig på denna lag. I samband med övervakningen kan länsstyrelsen bereda ett barn möjlighet att samtala förtroligt med en representant för länsstyrelsen. Vid tillsynen som gäller begränsande åtgärder inom barnskyddet skall länsstyrelsen således också höra de barn som finns på anstalten.

Den föreslagna paragrafens 1 mom. motsvarar i övrigt bestämmelsen i nämnda 32 f §, men det föreslås att bestämmelsens ordalydelse utökas med skyldighet för länsstyrelsen att följa verksamheten vid barnskyddsanstalterna uttryckligen med hjälp av inspektionsbesök. Länsstyrelsen skall således utöver det som föreskrivs i 79 § också på eget initiativ avlägga inspektionsbesök i såväl privata som offentliga barnskyddsanstalter.

Den första meningen i 2 mom. motsvarar 33 § i den gällande barnskyddslagen, där det bestäms om grundande och övervakning av enskild anstalt. Enligt bestämmelsen ges tillstånd till grundande och utvidgning av en privat barnskyddsanstalt samt väsentlig ändring i verksamheten vid en sådan anstalt av länsstyrelsen. Om beviljande av tillstånd och länsstyrelsens tillsyn över en privat anstalt bestäms dessutom i lagen om tillsyn över privat socialservice, vilket konstateras i den andra meningen i den föreslagna bestämmelsen.

81 §. Övervakning av vården av barn som placerats i enskilt hem. Om övervakning av vården av barn som placerats i enskilt hem bestäms i 41 § i den gällande barnskyddslagen samt i 17 § i barnskyddsförordningen. Enligt 41 § 1 mom. i barnskyddslagen skall anmälan beträffande barn som annan än socialnämnd varaktigt placerat i enskilt hem utan dröjsmål göras till socialnämnden. Såväl barnets vårdnadshavare som den i vars vård barnet placerats är skyldig att göra sådan anmä-

lan. I 2 mom. sägs att efter det socialnämnden fått anmälan skall den utreda om det enskilda hemmet till sina förhållanden är lämpligt för barnets vård och fostran samt om den som tagit barnet till sig förmår taga hand om det och om placeringen motsvarar barnets bästa. I 3 mom. sägs att om det enskilda hemmet eller den vård och fostran som ges där konstaterats vara olämplig eller bristfällig, skall socialnämnden försöka rätta till saken. Om detta inte lyckas, kan nämnden förbjuda att barnet hålls i detta hem.

Enligt 17 § 1 mom. i barnskyddsförordningen skall i anmälan som avses i 41 § 1 mom. i barnskyddslagen nämnas 1) adress och personuppgifter i fråga om barnet, dess föräldrar eller andra vårdnadshavare samt den som tagit emot barnet för vård; 2) den som placerat barnet i enskilt hem; samt 3) utredning om när placeringen inletts och upphör samt om grunden för placeringen. Enligt 2 mom. i samma paragraf skall socialnämnden för den som tagit emot barnet för vård klarlägga vilka rättigheter och skyldigheter han har samt stöda vårdaren genom att ordna nödvändiga stödfunktioner i syfte att främja barnets vård och fostran med särskilt beaktande av vad som stadgas i 13 § i barnskyddslagen. Dessutom bestäms i 3 mom. om socialnämndens skyldighet att föra förteckning över barn som placerats i enskilt hem.

Den nuvarande regleringen som gäller barn som är placerade i enskilda hem har i praktiken inte fungerat så att de ifrågavarande barnens bästa och rättigheter skulle ha tryggats tillräckligt i alla situationer. I praktiken har det förekommit oklarheter i vissa fall t.o.m. beträffande förhållandet mellan placering i enskilt hem och omhändertagande. De sociala myndigheterna har kunnat godkänna placering i enskilt hem t.ex. hos far- eller morföräldrarna som alternativ till omhändertagande utan att närmare utreda förutsättningarna för placering i enskilt hem eller barnets situation och behov. Utan ett särskilt förordnande om vårdnadshavare påverkar en placering i enskilt hem dock inte vårdnaden om barnet, så i ovan nämnda situationer har föräldrarna fortfarande rätt att besluta om barnets vistelseort och ordnandet av fostran i enlighet med barnets behov. I vissa fall kan dock bestämmelserna i lagen om verkställig-

het av beslut beträffande vårdnad om barn och umgängesrätt bli tillämpliga när barnet vårdas av någon annan än den som i egenkap av vårdnadshavare, med stöd av umgängesrätt eller på någon annan laglig grund har rätt att ha barnet hos sig. Domstolen kan i enlighet med 14 § i nämnda lag, på de grunder som närmare anges i bestämmelsen, avslå ansökan om verkställighet av överlämnande av barnet till dess lagliga vårdnadshavare bl.a. om barnet med vårdnadshavarens samtycket har getts i någon annans vård och det finns skäl att anta att det skulle kunna strida mot barnets bästa om barnet återlämnades till vårdnadshavaren.

Inte heller skyldigheten att anmäla placeringar i enskilda hm iakttas alltid, och därför känner de sociala myndigheterna inte till vilka barn som är placerade inom kommunen. I praktiken har barn som är placerade i enskilda hem och de personer som vårdar dem inte heller erbjudits tillräckligt med stöd som de behöver, t.ex. inom barnskyddets öppenvård. Oklarhet har också rätt beträffande rätten till utkomststöd för barn som är placerade i enskilda hem och fosterföräldrarna. Någon försörjningsskyldighet uppstår inte i och med placeringen, varför barnets rätt till utkomststöd skall bedömas självständighet med beaktande av familjebegreppet i 3 § i lagen om utkomststöd. När förutsättningarna för beviljande av utkomststöd bedöms skall barnet oberoende av ålder behandlas som en egen, i lagen avsedd familj, varvid även utkomststödet bestäms med tillämpning av bestämmelserna i nämnda lag.

Den föreslagna paragrafens 1 mom. motsvarar i sak 41 § 1 mom. i den gällande barnskyddslagen. Enligt det skall anmälan beträffande barn som någon annan än det organ som ansvarar för socialvården varaktigt placerat i enskilt hem utan dröjsmål göras till det organ som ansvarar för socialvården. Såväl barnets vårdnadshavare som den i vars vård barnet placerats är skyldig att göra sådan anmälan.

I bestämmelsen föreslås dessutom ett bemyndigande att genom förordning av social- och hälsovårdsministeriet utfärda närmare bestämmelser om vilka uppgifter som nämnda anmälan skall innehålla.

Paragrafens 2 mom. motsvarar i sak när-

mast 41 § 2 mom. i den gällande barnskyddslagen. Sedan det organ som ansvarar för socialvården fått anmälan skall det utreda om det enskilda hemmet till sina förhållanden är lämpligt för barnets vård och fostran samt om den som tagit barnet till sig förmår ta hand om det och om placeringen motsvarar barnets bästa. I princip skall det alltså alltid företas ett hembesök och dessutom skall man träffa barnet och åtminstone barnets vårdnadshavare. Vid behov skall man också ha kontakt med barnets föräldrar.

I 2 mom. har ovan nämnda organs uppgifter utökats med något som i första hand är en procedurbestämmelse och enligt vilken beslut skall fattas om godkännande av en placering i enskilt hem.

Den som vårdar ett barn som placerats i enskilt hem kan ha särskilt ekonomiskt intresse av att det fattas ett uttryckligt beslut om godkännande av det enskilda hemmet. Enligt 29 § 3 mom. i folkpensionslagen kan pensionstagares barnförhöjning betalas även till en pensionstagare i vars hem ett i 41 § i barnskyddslagen avsett barn är placerat. Enligt 6 § 2 mom. i barnbidragslagen (796/1992) kan barnbidrag betalas även till en annan person än barnets förälder eller vårdnadshavare om denne har hand om barnets vård och fostran. Också i 1 § i lagen om bostadsbidrag (408/1975) jämställs fosterbarn med i bestämmelsen avsedda släktingar som räknas till samma hushåll.

Enligt 3 mom. skall det organ som ansvarar för socialvården för den som tagit emot barnet för vård klarlägga vilka rättigheter och skyldigheter den har samt stödja vårdaren genom att ordna nödvändiga stödåtgärder i syfte att främja barnets vård och fostran och därvid särskilt beakta vad som bestäms i 7 kap. i barnskyddslagen, som gäller stödåtgärder inom öppenvården. En placering i enskilt hem kan således vid behov stödjäs med stödåtgärder inom barnskyddets öppenvård. Bestämmelsen motsvarar i sak 17 § 2 mom. i den gällande barnskyddsförordningen. Bestämmelsen bör ingå i lagen i stället för i förordningen, eftersom det där är fråga om rätt till stöd för barnet och den persons som vårdar barnet under den tid placeringen i enskilt hem varar.

Paragrafens 4 mom. är i sak nytt. Enligt det

skall förutsättningarna för en fortsatt placering enligt förslaget till 2 mom. och behovet av eventuellt stöd enligt 3 mom. vid behov följas upp. När placeringen fortsätter länge kan det också bli fråga om att bedöma ett ärende som gäller vårdnaden om barnet.

I motsvarighet till bestämmelsen i 17 § 3 mom. i den gällande barnskyddsförordningen skall det organ som ansvarar för socialvården föra register över barn som placerats i enskilt hem.

Paragrafens 5 mom. motsvarar i huvudsak 41 § 3 mom. i den gällande barnskyddslagen. I bestämmelsen sägs att om det enskilda hemmet eller den vård och fostran som ges där konstateras vara olämplig eller bristfällig, skall det organ som ansvarar för socialvården försöka rätta till saken. Om detta inte lyckas, kan organet förbjuda att barnet hålls i detta hem. Till bestämmelsen har fogats en mening som preciserar skyligheten att agera för det organ som ansvarar för socialvården och enligt vilken organet i ovan nämnda situationer skall sörja för att vårdnaden om barnet ordnas enligt barnets bästa och behov. Detta kan i vissa situationer också betyda att barnet placeras i vård utom hemmet när villkoren för omhändertagande uppfylls.

Angående förbud mot att hålla ett barn i ett enskilt hem skall ett överklagbart beslut fattas. I enlighet med de föreslagna bestämmelserna om ändringssökande kan saken i sista hand underkastas högsta förvaltningsdomstolens prövning. Som part i ärendet skall anses den person hos vilken barnet placeras i enskilt hem, barnets vårdnadshavare och ett barn som fyllt 15 år.

14 kap.

Handläggning av ärenden vid förvaltningsdomstolen

82 §. *Allmänna bestämmelser om handläggning av ärenden.* Enligt förslaget till paragraf gäller i fråga om handläggning av ärenden som avses i barnskyddslagen vid förvaltningsdomstolen och högsta förvaltningsdomstolen det som föreskrivs i förvaltningsprocesslagen, om inte annat föreskrivs i barnskyddslagen.

Förvaltningsprocesslagen är en allmän lag

om förvaltningsrättskipning. Vid förvaltningsrättskipning är det vanligtvis fråga om ändringssökande i en förvaltningsmyndighets beslut, varvid förvaltningsmyndigheten redan har träffat ett avgörande i det ärende som behandlas i förvaltningsdomstolen. Förvaltningsprocesslagens procedurbestämmelser har i första hand utarbetats med tanke på skriftlig behandling av besvärärenden. För vissa ärendegrupper del har det ändå ansetts motiverat att införa bestämmelser som avviker från eller kompletterar förvaltningsprocesslagen. I den gällande barnskyddslagen finns bestämmelser om bl.a. verkställighet av beslut som inte vunnit laga kraft och brådsökande handläggning av ärenden.

Enligt propositionen förändras underställningsförfarandet i ärenden som gäller omhändertaganden mot egen vilja så att det i förvaltningsdomstolarna blir fråga om beslutsfattande i första instans. Ärenden som gäller omhändertagande mot egen vilja och placering i vård utom hemmet i anslutning därtill anhängiggörs i förvaltningsdomstolen på ansökan av kommunens tjänsteinnehavare. Det är inte fråga om ett nytt processlag utan om förvaltningstvistemål enligt 69 § i förvaltningsprocesslagen. Regleringen om förvaltningstvister i förvaltningsprocesslagen är av rätt allmän natur och i fråga om förfarandet hänvisas i huvudsak till att besvärsebestämmelserna skall tillämpas i tillämpliga delar. Det är motiverat att införa vissa specialbestämmelser om det förfarande som skall iaktas vid handläggningen av barnskyddsärenden som anhängiggörs genom ansökan i förvaltningsdomstolarna. I dessa bestämmelser beaktas särdragen hos domstolsbehandlingen av dessa ärenden. På grund av karaktären hos de ärenden som gäller barnskyddet borde domstolsbehandlingen vara så smidig och snabb som möjligt och beakta barnets särställning. Därför är det för deras del nödvändigt med bestämmelser som kompletterar förvaltningsprocesslagen.

83 §. Interimistiskt förordnande. I paragrafen bestäms om möjlighet för förvaltningsdomstolen att vid handläggningen av en ansökan som gäller omhändertagande enligt 43 § 2 mom. ge ett interimistiskt förordnande om barnets vistelseort och om hur barnets vård och fostran skall ordnas under dom-

stolsbehandlingen. Förordnandet kan ges utan att parterna hörs, om ärendet inte kan vänta. Det interimistiska förordnandet är i kraft till dess att förvaltningsdomstolen meddelar ett beslut i ärendet, om inte förordnandet dessförinnan återkallas eller ändras.

Enligt den gällande lagen finns det redan ett beslut om vård utom hemmet för barnet, som det har kunnat bestämmas att skall verkställas omedelbart, när ett ärende som gäller omhändertagande anhängiggörs i förvaltningsdomstolen som besvär över myndighetens beslut eller som underställning för fastställande av myndighetsbeslutet. Enligt förslaget har det ännu inte fattats något beslut om vård utom hemmet för barnet, om inte barnet har placerats i brådsökande ordning i enlighet med förslaget till 38 § antingen innan ansökan om omhändertagande gjorts eller under förvaltningsdomstolsbehandlingen av ansökan, när ansökan om omhändertagande mot egen vilja handläggs i förvaltningsdomstolen.

I princip kan barnskyddsmyndigheterna inleda verkställigheten av ett omhändertagande mot egen vilja genom att placera barnet i vård utom hemmet först efter att förvaltningsdomstolen har gett ett godkännande beslut på ansökan om omhändertagande och eventuellt bestämt att det skall verkställas omedelbart. Med tanke på barnets bästa kan det emellertid vara nödvändigt att ordna barnets vård och fostran utom hemmet redan under förvaltningsdomstolsbehandlingen. Om behovet av ett interimistiskt förordnande är känt redan när ansökan om omhändertagande görs till förvaltningsdomstolen, skall i ansökan ingå ett yrkande gällande detta jämte motivering. Behovet av ett förordnande kan också komma fram i ett senare skede medan ansökan handläggs i förvaltningsdomstolen.

Om barnet har placerats i brådsökande ordning i enlighet med förslaget till 38 §, kan ett interimistiskt förordnande ges också på yrkande av barnets vårdnadshavare när man behandlar en ansökan om omhändertagande som skall göras efter en brådsökande placering. Vårdnadshavaren kan t.ex. yrka att den plats där barnet är placerat skall ändras.

Om barnet placeras i brådsökande ordning när en ansökan om omhändertagande som gäller barnet redan är anhängig i domstol,

skall det ansökas om interimistiskt förordnande i enlighet med förslaget till 39 § 5 mom.

Bestämmelsens säkringssyfte förutsätter att ett interimistiskt förordnande skall kunna ges oberoende av i vilket skede förvaltningsdomstolsbehandlingen av ett ärende som gäller omhändertagande är och vid behov genast när ärendet anhängiggörs. Förordnandet kan ges förutom på initiativ av myndigheten eller någon annan som är delaktig i ärendet även på förvaltningsdomstolens eget initiativ. Förvaltningsdomstolen prövar och avgör i sista hand vem som skall betraktas som part i det barnskyddsärende som den handlägger för tillfället. I bestämmelserna om myndighetsbehandlingen av barnskyddsärenden används däremot inte begreppet part, utan de som personer t.ex. skall höras eller som har rätt att föra talan i ärendet nämns särskilt i fråga om respektive ärende.

När innehållet i ett interimistiskt förordnande övervägs skall man använda den lindrigaste tillräckliga åtgärden som bestäms enligt förhållandena i varje enskild situation. Förordnandet kan gälla barnets vistelseort samt sådana föreskrifter om barnets vård och fostran som det med tanke på barnets bästa är nödvändigt att meddela redan under domstolsprocessen.

Förvaltningsdomstolens avgörande om ett interimistiskt förordnande skall i allmänhet träffas utan dröjsmål. Parterna skall dock ges möjlighet att bli hörda om nödvändigheten av ett interimistiskt förordnande och dess innehåll, om inte något annat följer av ärendets brådskande natur. Sådana brådskande situationer som avses i den föreslagna bestämmelsen kan vara t.ex. att parterna är svåra att nå och att barnet kräver vård i brådskande ordning.

Det interimistiska förfarandet är i regel i kraft till dess att domstolen meddelar ett slutligt avgörande i huvudsaken, som gäller omhändertagandet. Ett interimistiskt förordnande kan dock återkallas eller ändras dessförinnan. Om ett interimistiskt förordnande har getts utan att parterna hörts och någon av parterna efter att förordnandet getts kräver att det skall återkallas eller ändras, skall i regel ett nytt beslut ges i saken.

84 §. Förberedande muntlig förhandling i

förvaltningsdomstolen. I paragrafen har intagits en bestämmelse om ordnande av förberedande muntlig förhandling i förvaltningsdomstolen.

Vid förvaltningsrättskipning försöker man utreda ett ärende för att uppnå den materiella sanningen och official- eller undersökningsprincipen kan sägas råda under processen. Enligt 33 § 1 mom. i förvaltningsprocesslagen skall besvärmyndigheten se till att ärendet blir utrett. Enligt regeringens proposition (RP 217/1995 rd) anger stadgandet närmast att processen skall ledas så att den materiella sanningen kan utredas. Enligt 2 mom. i samma lagrum skall besvärmyndigheten på tjänstens vägnar skaffa utredning i sådan omfattning som en opartisk och rättvis behandling av ärendet och ärendets art kräver.

Förvaltningsrättskipningen är i princip skriftlig och muntlig förhandling är ett kompletterande utredningssätt. Enligt 37 § 1 mom. i förvaltningsprocesslagen hålls vid behov muntlig förhandling för att ett ärende skall kunna utredas. Vid denna kan parter, den myndighet som fattat beslutet, vittnen och sakkunniga höras samt annan utredning tas emot. Enligt 2 mom. i samma lagrum kan en muntlig förhandling begränsas så att den gäller endast en del av ärendet, så att endast parternas uppfattningar utreds eller så att endast muntlig bevisning tas emot, eller på något annat motsvarande sätt. Enligt 38 § 1 mom. i förvaltningsprocesslagen skall förvaltningsdomstolen hålla muntlig förhandling om en enskild part begär det. Detsamma gäller för högsta förvaltningsdomstolen då den handlägger besvär över en förvaltningsmyndighets beslut. En parts begäran om muntlig förhandling kan avslås, om yrkandet lämnas utan prövning eller omedelbart förkastas eller om muntlig förhandling med hänsyn till ärendets art eller av någon annan orsak är uppenbart onödig.

Enligt den gällande lagen har det redan träffats ett myndighetsavgörande när ett ärende som gäller omhändertagande behandlas i förvaltningsdomstolen. Till grund för handläggningen av ärendet ligger de handlingar som har samlats vid den tidigare behandlingen av ärendet hos barnskyddsmyndigheten och eventuella besvärshandlingar. Enligt lagförslaget anhängiggörs ärenden

som gäller omhändertagande mot egen vilja och placering i vård utom hemmet i anslutning därtill i förvaltningsdomstolen på ansökan av kommunens tjänsteinnehavare. När ärendet anhängiggörs har förvaltningsdomstolen inte nödvändigtvis tillgång till annat än ansökningshandlingarna.

När det gäller utredning av den materiella sanningen i barnskyddsärenden är det centralt att sakförhållandet utreds så bra som möjligt. I barnskyddsärenden känner parterna i allmänhet till de bästa beviskällorna. De rättsliga slutsatserna är beroende av vilken bild beslutsfattaren får av t.ex. föräldrarnas förmåga och möjligheter att ordna sitt liv så att barnets hälsa och utveckling kan tryggas. Barnets bästa är det rättsobjekt som bör eftersträvas. Enskilda parter och myndigheterna kan dock få mycket olika åsikter om hur barnets bästa tillgodoses på bästa sätt. Det kan gå så att beslutsfattaren inte får kännedom om alla konkreta uppgifter som är väsentliga för avgörandet av ärendet. Med tanke på ett korrekt avgörande vore det viktigt att få reda på t.ex. hur förhållandena i hemmet faktiskt ser ut och hur just det berörda barnet har reagerat på dem.

För att förvaltningsdomstolarna skall klara av att handlägga barnskyddsärenden effektivt och smidigt med beaktande av parternas rättsskydd bör de förfoga över så mångsidiga och ändamålsenliga medel som möjligt för beredningen av ärendena. Rättegångens form bör styras i en sådan riktning att man genom effektivare beredning i domstolen än förr kan få en korrekt och klar bild av de frågor som gjort att parterna inte har samtyckt till omhändertagandet. Rättegången borde koncentreras på de frågor som förblivit stridiga. Annars finns det en risk för att domstolsbehandlingen splittras upp på utredningen av detaljer som är oväsentliga för avgörandet och att huvudfrågorna förblir outredda.

I 1 mom. sägs att när ett ärende som gäller omhändertagande behandlas kan förvaltningsdomstolen utöver den skriftliga beredningen av ärendet ordna en begränsad muntlig förhandling enligt 37 § 2 mom. i förvaltningsprocesslagen för att klarlägga parternas yrkanden och grunderna för dem. Syftet med förhandlingen är i synnerhet att klarlägga vad parterna och den myndighet som gjort ansö-

kan eller fattat beslutet är oeniga om och vilka bevis som kan läggas fram till stöd för yrkandena. Genom bestämmelsen betonas domstolens skyldighet att utreda ärendet genom processledningshandlingar när ärendet bereds.

Det är inte skäl att göra den obligatorisk eller ens beroende av de enskilda parternas eller myndighetens åsikt om dess nödvändighet. Eftersom förhållandena i olika ärenden som gäller omhändertagande och den inhämtade skriftliga utredningen varierar mycket i olika ärenden är det ändå skäl att överlämna åt förvaltningsdomstolens egen prövning om begränsad muntlig förhandling skall ordnas.

Förvaltningsdomstolen känner inte nödvändigtvis till vad slags bevis som över huvud taget finns i ärendet och vilka bevis som parterna vill åberopa. I denna mening borde till processledningen mera konsekvent än tidigare höra att man genast i början tillsammans med parterna försöker utreda tillgången till bevis och deras önskan att åberopa dem. Sedan ansökan inkommit till förvaltningsdomstolen bereds parterna möjlighet att bemöta ansökan. Därefter hålls vid behov förberedande muntlig förhandling, som påminner om tingsrätternas muntliga förberedelse. Beroende på fallet kan det vara ändamålsenligt att ordna förberedande muntlig förhandling redan genast när ansökan inkommit och före den skriftliga beredningen. Till den förberedande muntliga förhandlingen kallas alla parter som självständigt för sin talan samt den myndighet som gjort ansökan eller fattat beslutet vid äventyr att frånvaro inte hindrar att beredningen fortsätter och beslut fattas i ärendet.

Enligt lagförslaget kan en förvaltningsrättsdomare ordna förberedande muntlig förhandling och därför kan inte muntlig bevisning tas emot eller sakkunniga höras vid förhandlingen.

Vid den förberedande muntliga förhandlingen skall parterna ges möjlighet att uttala sin åsikt om hur man borde gå vidare med handläggningen av ärendet.

I 2 mom. bestäms om den fortsatta handläggningen av ärendet efter den förberedande muntliga förhandlingen. Handläggningen av ärendet fortsätter efter en förberedande muntlig förhandling som skriftlig behandling eller

så kan en muntlig förhandling ordnas enligt vad som föreskrivs i 37 och 38 § i förvaltningsprocesslagen.

Man kan anta att alla kallade inte nödvändigtvis finner sig till förvaltningsdomstolens förberedande muntliga förhandling. Även om de låter bli att infinna sig betyder detta inte att de går miste om sin talerätt att yrka muntligt förhandling ända tills det slutgiltiga beslutet fattas. Förvaltningsdomstolen prövar inverkan av passivitet. En enskild part skall dock ha en bra motivering till varför han eller hon trots den erbjudna möjligheten inte har deltagit i den förberedande muntliga förhandlingen.

85 §. *En förvaltningsrättsdomares beslutanderätt och behörighet.* I paragrafen bestäms om förvaltningsdomstolens beslutanderätt och behörighet när den har en ledamot.

Förvaltningsdomstolen är i regel domför med tre ledamöter. Förvaltningsdomstolarnas domföra sammansättningar har ändrats genom en lag som träder i kraft vid ingången av 2007 (lag om ändring av lagen om förvaltningsdomstolarna 675/2006), och genom vilken de domföra sammansättningsalternativen utökas. Förvaltningsdomstolen är fortfarande i regel domför med tre ledamöter. Andra sammansättningar är sammansättningar med två och en förvaltningsrättsdomare. Dessutom kan föredraganden i ärendet förordnas till ledamot i förvaltningsdomstolen vid sidan av två förvaltningsrättsdomare. I lagen om förvaltningsdomstolarna uppräknas särskilt de ärendegrupper där en snävare sammansättning än grundsammanställningen kommer i fråga. Genom lagreformen utvidgades en domares beslutanderätt i processuella avgöranden och i fråga om särskilt föreskrivna ärendegrupper även i avgöranden i sak.

Enligt 7 § 1 mom. i lagen om förvaltningsdomstolarna deltar utöver de lagfarna ledamöterna i förvaltningsdomstolen en sakkunnigledamot i handläggningen och avgörandet av bl.a. ärenden enligt barnskyddslagen som gäller omhändertagande av barn, placering i vård utom hemmet, upphörande av omhändertagande eller begränsning av kontakterna. Enligt 2 mom. i lagrummet kan förvaltningsdomstolen utan någon sakkunnigledamot besluta om andra åtgärder än sådana som innebär ett slutligt avgörande i huvudsaken.

Förvaltningsdomstolens domföra sammansättning bör vara så smidig som möjligt med beaktande av karaktären av det ärende som skall avgöras och parternas rättsskydd. Att handläggningssammansättningen lättas upp har en betydande inverkan på förvaltningsdomstolarnas resurser för verksamheten. Genom att lätta upp sammansättningen försöker man säkerställa att handläggningstiderna i barnskyddsärenden inte förlängs, trots att det tillkommer flera faser i domstolsprocessen. Beslut av en domare fattas med iakttagande av förvaltningsdomstolens normala handlägningsordning på föredragning, vilket bidrar till att säkerställa rättsskyddet i ärendegrupper som hör till en domares beslutanderätt.

Enligt 1 mom. kan en förvaltningsrättsdomare fatta förvaltningsdomstolens beslut

1) i ett ärende som gäller beviljande av tillstånd för undersökning av barn enligt 28 §,

2) i ett ärende som gäller förlängning av tiden för brådskande placering enligt 39 § 4 mom., och

3) i ett ärende som gäller meddelande av interimistiskt förfarande enligt 83 §.

Alla ovan nämnda ärenden är av sådan natur att förvaltningsdomstolens avgörande i dem borde fås så snabbt som möjligt.

Tillstånd för undersökning av barn kommer i fråga i situationer där barnets vårdnadshavare förbjuder att den undersökning som är nödvändig för att utreda behovet av barnskydd utförs. I synnerhet när det gäller små barn, t.ex. spädbarn, kan tidens gång ha stor betydelse och man borde kunna besluta smidigt om tillståndet. Även om beviljandet av tillstånd ingriper i barnets vårdnadshavares rättigheter, är det inte fråga om ett ärende vars allvarlighet kan jämföras med omhändertagande. Beviljandet av tillstånd påverkar inte vårdnadshavarens rättigheter i andra avseenden. Det kan inte anses att parternas rättsskydd äventyras även om det är bara en domare som beslutar om beviljande av undersökningstillstånd.

Brådskande placering är till sin natur ett interimistiskt beslut och det skall enligt förslaget vara i kraft en bestämd, kort tid. Enligt förslaget förfaller en brådskande placering om inte ansökan om förlängning av placeringen eller ansökan om omhändertagande en-

ligt 43 § 2 mom. har förts till förvaltningsdomstolen inom 30 dagar från det att placeringen inleddes. Om vårdnadshavaren och ett barn som fyllt 12 år har samtyckt till att den brådskande placeringen förlängs för att ett beslut om omhändertagande skall kunna beredas, förfaller den brådskande placeringen dock först om beslutet om omhändertagande inte har fattats eller en ansökan om förlängning av placeringen eller omhändertagande inte har gjorts till förvaltningsdomstolen inom 45 dagar från det att placeringen inleddes. Enligt förslaget kan förvaltningsdomstolen på ansökan av socialarbetaren förlänga en brådskande placering med den tid som behövs för att ett ärende som gäller omhändertagande skall kunna beredas, dock högst 60 dagar från att de ovan nämnda tidsfristerna gått ut.

Ett ärende som gäller förlängd tidsfrist skall avgöras snabbt. Att domstolen fattar ett snabbt beslut är viktigt också därför att vid en brådskande placering är det fråga om en begränsning av individernas självbestämmanderätt. Inte heller här kan det anses att parternas rättsskydd äventyras, även om det är bara en domare som beslutar om interimistiskt förordnade, eftersom det är fråga om en tillfällig åtgärd.

Förvaltningsdomstolens avgörande om ett interimistiskt förordnande skall i allmänhet träffas utan dröjsmål. Grunderna för en ansökan om omhändertagande kan vara sådana att barnets vård och fostran förutsätter att barnet omedelbart tas från hemmet eller en annan vistelseort. Behovet av att snabbt bestämma om barnets vistelseort eller meddela föreskrifter om barnets vård och fostran kan också uppstå senare medan ärendet som gäller omhändertagande handläggs i domstolen. De varierande situationerna förutsätter att beslutet vid behov kan fattas mycket snabbt. Det kan inte anses att parternas rättsskydd äventyras även om det är bara en domare som beslutar om meddelande av ett interimistiskt förordnande.

Den föreslagna bestämmelsen gör det möjligt att avgöra de ärenden som avses där i en sammansättning med en förvaltningsrättsdomare, men beslutet om sammansättningen överläts dock i sista hand åt förvaltningsdomstolens prövning.

Enligt 2 mom. kan en förvaltningsrättsdomare ordna förberedande muntlig förhandling enligt 84 § 1 mom.

Förberedande muntlig förhandling hänförs till processledningen. Enligt förslaget kan där inte tas emot muntlig bevisning eller höras sakkunniga. Enligt 12 § 3 mom. i lagen om förvaltningsdomstolarna kan en förvaltningsrättsdomare redan nu fatta beslut om att muntlig förhandling skall hållas.

I ett sådant avgörande ingår bl.a. prövning av om muntlig förhandling är nödvändig. Enligt 12 § 1 mom. i förordningen om förvaltningsdomstolarna kan även en föredragande på förvaltningsdomstolens vägnar skaffa utredningar som behövs för avgörandet av ärendet. Att binda den domföra sammansättning som träffar avgörandet i huvudsaken till dylik förberedande handläggning som görs för processledningen vore tungt och överdimensionerat med tanke på personresurserna.

Att förberedande muntlig förhandling hålls i en sammansättning med en domare betyder inte att rättsskyddet försämras när man jämför med de ovan relaterade befogenhetsbestämmelser som redan ingår i gällande lagstiftning. De andra ledamöterna i sammansättningen som deltar i avgörandet i sak kan påverka själva avgörandet av ärendet tillräckligt och även processledningsfrågorna, eftersom utredningshandlingarna kan fortgå även efter den förberedande muntliga förhandlingen.

86 §. Hörande av barn i domstolen. I paragrafen ingår specialbestämmelser om hörande av barn personligen i förvaltningsdomstolen. Förvaltningsprocesslagen innehåller inga särskilda bestämmelser om hörande av barn i förvaltningsdomstolarna. Genom specialbestämmelserna försöker man stärka barnets rätt att bli hört och beaktandet av barnets synpunkter. Å andra sidan är målet att skydda barnet från de negativa upplevelser som personligt hörande i domstolen innebär så att hörandet belastar barnet så litet som möjligt.

Enligt 1 mom. kan ett barn under 15 år personligen höras i förvaltningsdomstolen, om det är nödvändigt för att ärendet skall kunna avgöras. Hörande kan ske endast om barnet ger sitt samtycke därtill och det är uppenbart att det inte kan skada barnet.

Bestämmelsen motsvarar i sak delvis 15 §

2 mom. i lagen angående vårdnad om barn och umgängesrätt. Syftet med bestämmelsen är att precisera att ett barn under 15 år åtminstone inte mot sin vilja behöver delta personligen i domstolsbehandlingen av ett barnskyddsärende som gäller honom eller henne själv.

Det är nödvändigt att reda ut barnets egen åsikt för att avgöra barnets bästa och säkerställa ett rättvist beslutsfattande. Att barnet hörs i ett ärende som gäller honom eller henne är också av största vikt särskilt med tanke på barnets rättsställning. Barnet skall i princip ha rätt att bli hört i ett ärende som gäller honom eller henne själv även personligen i domstol. Att tvinga ett mycket litet barn att mot sin vilja delta i domstolsbehandlingen i ett barnskyddsärende kan däremot orsaka orimlig ångest hos barnet och vända sig mot själva syftet, dvs. barnets bästa och utredande av ärendet.

Förfarandet i synnerhet när det gäller hörandet av barn som fyllt 12 år varierar för närvarande i de olika förvaltningsdomstolarna. I en skriftlig domstolsprocess hörs ett barn i partsställning som fyllt 12 år antingen genom att domstolens begäran om utredning skickas direkt till honom eller henne själv eller genom att den tillställs barnet via socialmyndigheten. Barn som är under 12 år hörs skriftligt av domstolen endast i undantagsfall. Då går det till på de sätt som beskrivs ovan.

Vanligtvis hörs barn under 12 år muntligen och under mycket olika former. Barnet kan höras i domstolen med hela den avgörande sammansättningen närvarande eller av en snävare sammansättning, t.ex. föredraganden och en sakkunnig. Ett annat sätt är att höra barnet i den omgivning där han eller hon är placerad under rättegången. I allmänhet är parterna eller företrädare för barnskyddsmyndigheten inte närvarande när barnet hörs. Hörandet av barnet dokumenteras vanligtvis genom att tillfället bandas eller videofilmas. Hörandet kan också noteras genom att ett protokoll upprättas över hörandet. De enskilda parterna och barnskyddsmyndigheterna ges vanligtvis möjlighet att bekanta sig med materialet från hörandet, dvs. med ljud- eller videospelningen och det skriftliga protokollet, men de ges inte på förhand möjlighet att påverka innehållet i hörandet t.ex. genom

att ställa egna frågor till barnet.

Ett barn som fyllt 12 år, dvs. som formellt har ställning som part, hörs numera i de flesta förvaltningsdomstolarna personligen vid förvaltningsdomstolens muntliga förhandling. I nästan alla förvaltningsdomstolar anser man att barnet har rätt att vara närvarande under hela handläggningen och att övriga parter också har rätt att närvara när barnet hörs, om de kräver det. De flesta förvaltningsdomstolarna har ansett att domstolarna inte har rätt att använda sig av prövning med avseende på sättet att höra barnet och vid behov vägra att höra barnet i domstolen. I praktiken har det uppstått situationer där barnet t.o.m. själv motsätter sig att bli hört i domstolen. Att barnet hörs när parterna är närvarande kan också orsaka en allvarlig lojalitetskonflikt hos barnet, där barnet på sätt och vis måste välja mellan mänskliga relationer som är viktiga för honom eller henne.

För att undvika ovan nämnda situationer bör förvaltningsdomstolarnas prövningsrätt utökas när barn hörs personligen. Det finns stora skillnader i barns utvecklingsnivå. I lagstiftningen bör det överlämnas åt domstolens prövning huruvida det är nödvändigt att höra ett barn under 15 år personligen i domstolen. Detta åtminstone när utredningen av grunden för det ärende gällande omhändertagande som behandlas inte är beroende av barnets syn på saken.

Åt domstolen överlämnas att pröva om den anser att det är så nödvändigt att ens ett barn som fyllt 15 år är på plats att han eller hon åläggs att infinna sig till den muntliga förhandlingen. Ett barn i partsställning som fyllt 12 år kan kallas till domstolens muntliga förhandling även på sätt att barnet själv får avgöra om det infinner sig.

I 2 och 3 mom. ingår bestämmelser om hur det går till när barnet hörs personligen i förvaltningsdomstolen.

Det är skäl att föreskriva om förfarandet i anslutning till hörandet av barn i barnskyddslagen, så att förfarandet blir enhetligt i domstolarna och tryggar barnets bästa. Användningen av alternativa förfarande gör det å andra sidan möjligt att beakta särdragen hos varje enskilt fall.

Enligt 2 mom. kan ett barn höras personligen även så att endast en eller flera ledamöter

i domstolen och barnet är närvarande, om domstolen anser att detta är lämpligt och förfarandet är nödvändigt för att skydda barnet eller säkerställa barnets självständiga åsikt. Parterna och den myndighet som fattat beslutet skall beredas tillfälle att bekanta sig med det rättegångsmaterial som upprättats eller spelats in vid hörandet och uttrycka sin åsikt om dess innehåll.

Att höra barnet personligen när alla domstolsledamöter och parter är närvarande kan vara en mycket tung och ångestfylld upplevelse för barnet, som han eller hon borde skyddas från. Det kan också vara svårt för barnet att fritt uttala sin åsikt t.ex. när föräldrarna är närvarande. Barnet kan då höras utan att de andra parterna är närvarande och vid behov av endast en förvaltningsrättsdomare eller av förvaltningsdomstolens sakkunnigledamot. Parterna och myndigheten bör i enlighet med principen om rättvis rättegång ges tillräckliga möjligheter att föra fram sina åsikter om det rättegångsmaterial som domstolen inhämtat genom att höra barnet.

Gällande hörande av part stadgas enligt 34 § 3 mom. i förvaltningsprocesslagen särskilt om begränsningarna i en parts rätt att ta del av myndighetshandlingar. Detta har ansetts betyda att i förvaltningsdomstolarna tillämpas bestämmelserna om en parts rätt att ta del av en handling i 11 § i offentlighetslagen. Enligt den har en part rätt att ta del av innehållet även i en handling som inte är offentlig, om den kan eller har kunnat påverka behandlingen av hans eller hennes ärende. Enligt 11 § 2 mom. 1 punkten har en part dock inte denna rätt när utlämnande av uppgifter ur handlingen skulle strida mot ett synnerligt viktigt allmänt intresse, ett barns intresse eller ett annat synnerligen viktigt enskilt intresse. Således kan det vara så att all information som barnet berättat inte nödvändigtvis ges t.ex. barnets vårdnadshavare eller föräldrar, om utlämnandet av informationen kunde strida mot barnets synnerligen viktiga intresse.

Till riksdagen har våren 2006 avlåtits regeringens proposition med förslag till lag om offentlighet vid rättegång i förvaltningsdomstolar samt vissa lagar som har samband med den (RP 12/2006 rd). I propositionen föreslås att det skall ingå en bestämmelse om en parts

rätt att ta del av en handling vid rättegång i stället för bestämmelsen i 11 § i offentlighetslagen. Bestämmelsen skall i första hand tillämpas vid hörande av part under rättegång. Förslaget innebär att den nuvarande regleringen ändras så, att en parts rätt att ta del av en handling avses bli vidare inom förvaltningsrättsskipning än inom förvaltningen. Enligt förslaget skall förvaltningsdomstolen ändå beakta rätten till rättvis rättegång i sin prövning av utlämnandet av uppgifter.

Enligt 3 mom. kan ett barn höras personligen vid muntlig förhandling eller på något annat sätt som domstolen prövar. Ju mindre barn det är fråga om desto viktigare är det barnet hörs i en omgivning som är så trygg och trevlig för barnet som möjligt. Barnet kan höras i domstolens lokaler antingen i rättsalen eller i något annat rum som är lämpligt med tanke på barnet. Barnet kan också höras t.ex. på uppfostrings- eller familjerådgivningen eller på den plats där barnet vårdas utom hemmet.

87 §. Förordnande av biträde för barn. I paragrafen har intagits bestämmelser om förordnande av biträde för barn för domstolsbehandlingen av ett barnskyddsärende. Med tanke på barnets rättsskydd kan det ibland vara motiverat att domstolen förordnar ett biträde för barnet för rättegången.

Enligt 1 mom. kan förvaltningsdomstolen eller högsta förvaltningsdomstolen för ett barn förordna ett biträde till domstolsbehandlingen av ett barnskyddsärende, om barnet eller dess lagliga företrädare begär det eller domstolen anser att det annars är nödvändigt.

Initiativet till att ett biträde skall förordnas kan tas av barnet självt eller dess lagliga företrädare, men domstolen kan också förordna ett biträde på eget initiativ. Barnet och dess vårdnadshavare kan ha samma biträde, om man kan konstatera att deras intressen inte står i konflikt med varandra. Deras möjlighet att få rättshjälp enligt rättshjälpslagen avgörs skilt för respektive parts del.

I 2 mom. sägs att om förvaltningsdomstolen eller högsta förvaltningsdomstolen förordnar ett biträde, fastän barnet eller dess lagliga företrädare inte har meddelat att han eller hon önskar ett sådant, gäller om förordnandet av biträdet i tillämpliga delar och om arvode och ersättning till biträdet vad som

föreskrivs i rättshjälpslagen (257/2002), oberoende av om barnet har beviljats eller beviljas rättshjälp enligt rättshjälpslagen eller inte. Till dessa delar ges rättshjälp utan ersättning.

Om domstolen förordnar ett biträde för barnet på eget initiativ, skall biträdets arvode och ersättningar i sin helhet betalas av statens medel oberoende av om barnet skulle ha rätt till rättshjälp enligt rättshjälpslagen eller inte. Rättshjälpen kan då inte åsamka barnet några som helst kostnader, även om han eller hon vid en bedömning enligt rättshjälpslagen på grundval av sin ekonomiska ställning skulle bli tvungen att betala hela eller en del av kostnaderna. I dessa situationen fastställs självriskprocenten således alltid till noll.

88 §. Brådskande handläggning. Enligt paragrafen skall ärenden som gäller barn- och familjeinriktat barnskydd handläggas i brådskande ordning.

En liknande bestämmelse om brådskande handläggning ingår i den gällande barnskyddslagen. De nu föreslagna procedurändringarna i behandlingen av barnskyddsärenden, t.ex. överföringen av beslutsfattandet i första instans till förvaltningsdomstolen vid omhändertaganden mot egen vilja gör att det är ännu viktigare än förr att snabbt få ett avgörande.

15 kap.

Sökande av ändring

89 §. Rätt att söka ändring. I paragrafen bestäms om de personer som har rätt att söka ändring.

Barnets partsställning och förande av talan samt besvär rätt måste begreppsmässigt särskiljas från varandra. Alla omyndiga, dvs. som är under 18 år, har partsställning i barnskyddsärenden, åtgärderna i fråga gäller ju i allra högsta grad den minderåriga personen eller hans eller hennes personliga intresse eller rätt. Barnet skall ha rätt att självständigt eller via sin intressebevakare, vårdnadshavare eller någon annan laglig företrädare framställa sina yrkanden i det aktuella ärendet både vid förvaltningsmyndighetens behandling och i en rättegång.

Ovan i 21 § har det ansetts att ärenden som

gäller brådskande placering, upphörande av sådan, omhändertagande, vård utom hemmet, upphörande av omhändertagande och kontakter är så viktiga i barnets liv att ett barn som fyllt 12 år har förutom vårdnadshavaren eller någon annan laglig företrädare rätt att skilt föra sin talan i dem. En person som har rätt att föra talan i ett ärende bör också ha rätt att söka ändring. Av denna orsak är det skäl att föreskriva på ett enhetligt sätt om barns rätt att söka ändring och barns rätt att föra talan i barnskyddsärenden. Då är det viktigt att avgöra vid vilken ålder ett barn kan ha självständig förmåga att föra talan och förmåga att självständigt söka ändring i ett beslut i ett barnskyddsärende oberoende av barnets lagliga företrädares åsikter.

Enligt 1 mom. får ändring i ett ärende som gäller i 38 och 39 § avsedd brådskande placering, i 43 § avsett omhändertagande samt vård utom hemmet och i 47 § avsett upphörande av omhändertagande sökas särskilt av ett barn som fyllt 12 år. Ett barn i denna ålder har också självständig rätt att föra talan i dessa ärenden enligt förslaget till 21 § 2 mom.

Med tanke på barnets rättsskydd är det dessutom av betydelse att om ett barn som är 12 år eller äldre motsätter sig omhändertagande leder det till att beslutet om omhändertagande överförs till förvaltningsdomstolen genom handläggning av ansökan på det sätt som föreskrivs i 43 §. Sålunda blir omhändertagandet föremål för domstolsbehandling i åtminstone en instans utan att barnet behöver anföra besvär i saken.

Dessutom bör man lägga märke till att för barnet kan under de förutsättningar som anges i 22 § förordnas en intressebevakare som i vårdnadshavarens ställe för barnets talan. Om för barnet har förordnats en intressebevakare företräder denna barnet under förvaltningsförfarandet och i rättegångar oberoende av barnets ålder. Intressebevakaren kan också på barnets vägnar besluta om rätten att söka ändring skall utnyttjas.

Alla överklagbara beslut som fattas inom barnskyddet berör alltid direkt även vårdnadshavarens rätt och fördel så att det är skäl att föreskriva om rätt att söka ändring för honom eller henne.

Beslut som getts i barnskyddsärenden kan oftast påverka även omständigheterna för

barnet och den förälder som fråntagits vårdnaden om barnet på så sätt att besluten kan anses direkt beröra även en sådan förälders rätt och fördel. Av denna orsak är det motiverat att överlag föreskriva om rätt att söka ändring för föräldrarna med undantag för beslut som gäller placering som en stödåtgärd inom öppenvården och beslut som gäller begränsande av andra personers kontakter än föräldrarnas samt andra begränsande åtgärder. I dessa situationer kan det anses vara fråga om sådana ärenden där avgörandena inte direkt berör rätt eller fördel endast för den som befinner sig i föräldraställning. Inte heller barnets bästa kan anses förutsätta att föräldrarnas rätt att söka ändring utsträcks till dessa ärenden.

För barnets vård kan i själva verket ansvara även en annan person än barnets vårdnadshavare eller förälder. Även utan barnskyddsåtgärder kan det hända att barnet bor hos någon annan person än sin vårdnadshavare. Mellan personen i fråga och barnet kan råda ett mycket fast och bra förhållande, och en placering kan leda till att det i själva verket bryts. Vid ett omhändertagande och när det är fråga om en brådskande placering är det motiverat att ge en sådan person rätt att söka ändring, i första hand för att säkerställa att barnets bästa beaktas med tillräcklig tyngd.

Med den person som själva verket ansvarar för barnets vård avses också familjevårdaren för ett barn som är placerat utom hemmet, och för denne föreslås på samma sätt som för närvarande rätt att söka ändring i ärenden som gäller ändring av platsen för vård utom hemmet och upphörande av omhändertagande. Familjevårdarna känner väl till barnets situation så deras besvär rätt kan vara av betydelse även för barnets bästa. I och med placeringen kan det anses uppstå ett sådant särskilt förhållande mellan familjevårdarna och barnet att en ändring av platsen för vård utom hemmet och upphörande av omhändertagandet berör även dem direkt. Bestämmelsen blir tillämplig på delaktiga som enligt 42 § 2 mom. skall höras. I första hand blir bestämmelsen således tillämplig på sådana familjevårdare som avses i familjevårdarlagen och som samarbetar med kommunen på basis av uppdragsavtal. Dessutom blir det aktuellt med sådana familjehem som avses i 26 § i

socialvårdslagen och som verkar med tillstånd från länsstyrelsen, dvs. enskilda hem där familjevård ges. Bestämmelsen kan även bli tillämplig på sådana barnskyddsanstalter som verkar med tillstånd från länsstyrelsen och där barnen på ovan nämnt sätt vårdas i hemlika enheter så att vårdaren bor tillsammans med barnet.

Enligt 2 mom. får ändring i ett ärende som gäller placering som stödåtgärd inom öppenvården sökas särskilt av ett barn som fyllt 15 år och av barnets vårdnadshavare. Placering som stödåtgärd inom öppenvården kommer i fråga i endast mycket begränsade situationer och en kort tid. Den kan rikta sig till ett barn som fyllt 12 år ensamt endast när barnet själv samtycker till den. Av denna orsak kan det anses vara tillräckligt med tanke på barnets rättsskydd att först ett barn som fyllt 15 år har självständig rätt att söka ändring i ett beslut om placering inom öppenvården.

Enligt 3 mom. får ändring i ett ärende som gäller begränsande av kontakter sökas särskilt av ett barn som fyllt 12 år samt av barnets föräldrar och vårdnadshavare samt andra personer vars kontakter till barnet har begränsats. De personer som berörs av begränsningen av kontakterna kan anföra besvar över den. Det egentliga föremålet för ett beslut om begränsande av kontakter är barnet. Därför skall ett barn som fyllt 12 år alltid ha rätt att själv söka ändring. Vid sidan av barnets vårdnadshavare kan ovan nämnda andra personer ha ett sådant särskilt förhållande till barnet att beslutet om begränsande direkt berör deras rätt och fördel.

Enligt 4 mom. får ändring i ett ärende som gäller i förslaget till 11 kap. avsedda begränsande åtgärder sökas särskilt av ett barn som fyllt 15 år och barnets vårdnadshavare.

Enligt 5 mom. gäller till övriga delar i fråga om rätten att söka ändring och föra talan det som föreskrivs i förvaltningsprocesslagen. Detta innebär bl.a. självständig rätt för ett barn som fyllt 15 år att söka ändring i även alla andra barnskyddsärenden som rör honom eller henne själv än de som särskilt konstateras i ovan nämnda bestämmelser.

90 §. Sökande av ändring hos förvaltningsdomstolen. I paragrafen bestäms i vilka ärenden ändring i beslut som en tjänsteinnehavare som är underställd det organ som ansvarar

för socialvården fattat får sökas direkt hos förvaltningsdomstolen. I den gällande barnskyddslagen har sökandet av ändring ordnats så att ändring i beslut som en tjänsteinnehavare som är underställd det organ som ansvarar för socialvården inte får sökas direkt genom besvär hos förvaltningsdomstolen, utan den som är missnöjd med ett beslut skall alltid först föra det till organet på det sätt som föreskrivs i 7 kap. i socialvårdslagen. Först i organets beslut kan ändring sökas genom besvär hos förvaltningsdomstolen.

I 1 mom. uppräknas de beslut av en tjänsteinnehavare som är underställd det organ som ansvarar för socialvården i vilka ändring får sökas genom besvär direkt hos förvaltningsdomstolen. I alla ärenden som nämns i bestämmelsen är föremålet för tjänsteinnehavarens beslutfattande sådana intressen, rättigheter eller skyldigheter som inte just innefattar någon prövningsrätt vid beslutsfattandet, utan beslutsprövningen är mycket lagbunden. Med tanke på rättsskyddet är det mycket viktigt att få till stånd ett lagakraftvunnet beslut i dem så snabbt som möjligt. Att styra sökandet av ändring i tjänsteinnehavarens beslut först till det organ som ansvarar för socialvården så att det avgörs som rättelseyrkande kan i dessa ärenden bedömas som onödigt och fördröja åstadkommandet av ett lagakraftvunnet beslut. Det kan ofta bli så att antingen det mål som eftersträvats genom beslutet eller det rättsskydd som eftersträvats genom möjligheten att söka ändring inte alls uppnås, om besvärinstanserna är alltför många.

Beslut måste fattas om brådskande placering av barn och upphörande av brådskande placering. Även om det är fråga om en relativt kortvarig åtgärd, är det ur rättsskyddsaspektiv nödvändigt att föreskriva om möjlighet att söka ändring i besluten.

När en tjänsteinnehavare med stöd av 43 § 1 mom. kan fatta beslut om omhändertagande och placering i vård utom hemmet i anslutning därtill samt om ändring av platsen för vård utom hemmet, kan detta beslut överklagas direkt hos förvaltningsdomstolen. Besvär kan anföras av en person som nämns i 89 § 1 mom. Besvär kan således anföras även av vårdnadshavaren även om han eller hon inte skulle ha motsatt sig omhändertagandet

till att börja med. Sålunda kan ett ärende som gäller omhändertagande bli anhängigt i förvaltningsdomstolen både på ansökan av myndigheten, när det har kommit fram att omhändertagandet strider mot egen vilja redan under myndighetsförfarandet, och som besvär.

Ett beslut om upphörande av omhändertagande kan komma till på tjänsteinnehavarens eget initiativ eller så att någon part kräver att tjänsteinnehavaren skall avsluta omhändertagandet. I samtliga fall skall ett sådant beslut kunna överklagas hos domstol.

Vid begränsande av kontakterna och de begränsande åtgärder som nämns i bestämmelsen är det vidare fråga om ärenden beträffande vilka det med beaktande av rättsskydssynpunkter är skäl att föreskriva om direkt besvär rätt hos förvaltningsdomstolen.

Bestämmelsen i 2 mom. om besvärstid och hänvisningen till förvaltningsprocesslagen är nödvändiga eftersom ett överklagbart beslut om begränsningar eller begränsande åtgärder får fattas av även andra personer än en tjänsteinnehavare som är underställd det organ som ansvarar för socialvården.

Enligt 3 mom. tillämpas på ändringssökande i övrigt 7 kap. i socialvårdslagen, om inte något annat föreskrivs i denna lag eller i förvaltningsprocesslagen. Sådana ärenden är t.ex. i 7 kap. avsedda stödåtgärder inom öppenvård och i 12 kap. avsett eftervård.

Om det i den föreslagna lagen inte särskilt anges att beslutet fattas av en tjänsteinnehavare, får kommunen själv bestämma vilken instans som är beslutsfattare. Då kan det organ som ansvarar för socialvården anses ha behov av att övervaka tjänsteinnehavarnas beslutsfattande. Det kan också vara fråga om att i dylika ärenden kan man åtminstone delvis använda den prövningsrätt som hör till den kommunala självstyrelsen. Till barnskyddsärenden hänför sig också sådant beslutsfattande där ändamålsenlighetssynpunkter spelar en betydande roll. I synnerhet i sådana ärenden är det motiverat att överlämna åt kommunerna att besluta hur beslutsfattandet skall organiseras.

I den mån tjänsteinnehavaren använder det för socialvården ansvariga organs beslutanderätt som delegerats åt honom eller henne med stöd av 12 § 1 mom. i socialvårdslagen i

ett barnskyddsärende enligt denna lag, skall på ändringssökandet tillämpas 7 kap. i socialvårdslagen. Sökandet av ändring i tjänsteinnehavarens beslut styrs då i första instans till organet. Den som är missnöjd med beslutet kan först därefter söka ändring i organets beslut hos förvaltningsdomstolen.

91 §. Verkställighet av beslut som inte vunnit laga kraft. Beslut som gäller omhändertagande och vård utom hemmet kan enligt 38 § i den gällande barnskyddslagen verkställas, om uppskjutande av verkställigheten hotar barnets hälsa eller utveckling och myndigheten har förordnat att beslutet skall verkställas omedelbart.

När ett beslut om omhändertagande mot egen vilja fattas av domstol, är det skäl att ge den likadan möjlighet att bestämma att beslutet skall verkställas omedelbart som myndigheten har i fråga om ett beslut om omhändertagande som grundar sig på samtycke. I övrigt har *1 mom.* samma innehåll som i den gällande barnskyddslagen. Det skall således fattas ett beslut om omedelbar verkställighet och det skall uppfylla de i lagen föreskrivna villkoren som säger att uppskjuten verkställighet skulle äventyra barnets hälsa eller utveckling.

För tydlighetens skull nämns i bestämmelsen förutom beslut om omhändertagande och vård utom hemmet även beslut om brådskanke placering. Dessutom nämns i bestämmelsen beslut om kontakter och i 11 kap. avsedda begränsande åtgärder, och en bestämmelse om verkställigheten av dessa beslut fogas till barnskyddslagen i samband med ändringarna i barnskyddets begränsande åtgärder. Brådskanke placering är av sådan natur att dess betydelse försvinner helt och hållet om den inte kan verkställas genast innan beslutet vunnit laga kraft. Detsamma gäller begränsande åtgärder enligt 11 kap. Med tanke på rättsskyddet och beslutsfattandets klarhet är det ändå bättre att myndigheten uttryckligen i alla ärenden bestämmer om verkställigheten i sina beslut, så att parterna inte får den uppfattningen att verkställigheten alltid följer huvudregeln, dvs. att verkställighet förutsätter att beslutet vunnit laga kraft.

I *2 mom.* hänvisas till 28 § 4 mom., där det bestäms om verkställigheten av tillstånd till undersökning av barn.

Enligt *3 mom.* har besvärinstansen rätt att förbjuda eller avbryta verkställigheten av ett beslut.

I övrigt tillämpas förvaltningsprocesslagen på verkställigheten av olika beslut som fattas med stöd av barnskyddslagen. Enligt 31 § 2 mom. i förvaltningsprocesslagen kan ett beslut verkställas innan det har vunnit laga kraft, om så stadgas i lag eller förordning eller om beslutet till sin natur är sådant att det bör verkställas omedelbart eller om ett allmänt intresse kräver att verkställigheten av beslutet inte uppskjuts. Det är inte skäl att särskilt föreskriva bestämmelser som avviker från sistnämnda lag utom med avseende på verkställigheten av de beslut i anslutning till barnskyddet som nämns i föregående moment.

92 §. Sökande av ändring hos högsta förvaltningsdomstolen. I den gällande barnskyddslagen är möjligheten att anföra fortsatta besvär över förvaltningsdomstolens beslut hos högsta domstolen begränsad till ärenden som gäller omhändertagande, ärenden som gäller placering i vård utom hemmet samt beslut som gäller de ärenden i anslutning till boendet som regleras i 13 § 1 mom.

I *1 mom.* nämns förutom de ovan nämnda ärendena beslut som gäller begränsning av kontakter, beträffande vilka besvärmöjlighet fogades till barnskyddslagen i samband med de ändringar i barnskyddslagen som träder i kraft den 1 november 2006.

Rätten till fortsatta besvär utvidgas till att gälla förutom ärenden som gäller bostad även ärenden som gäller ekonomiskt stöd och som regleras i samma 35 §. Dessutom bör besvärsmöjlighet föreligga i ärenden som gäller tillstånd till undersökning av barn enligt 28 § samt eftervård enligt 75 och 76 §, som betraktas som en subjektiv rätt.

I regeringens proposition med förslag till vissa ändringar i den lagstiftning som gäller förvaltningsprocessen (RP 112/2004 rd) har man bedömt att de metoder för ändringssökande som föregår anförandet av besvär hos högsta förvaltningsdomstolen kan anses som tillräckliga med tanke på rättsskyddet t.ex. i ärenden som är av förhållandevis liten ekonomisk betydelse och som ur juridiskt perspektiv är tämligen enkla eller i fråga om vilka det redan finns vedertagen rättspraxis.

Tillstånd till undersökning av barn enligt förslaget till 28 §, vilket begränsar barnets vårdnadshavares rättigheter, kan anses vara en så viktig sak för vårdnadshavarna att det borde vara möjligt att överklaga. Likaså är den subjektiva rätten till eftervård så viktig för barnet eller den unga personen att besvärsrätten i ärenden som gäller den borde vara obegränsad.

Enligt den gällande lagen får förvaltningsdomstolens beslut i förvaltningstvistemål som gäller ansvaret för ordnandet av och kostnaderna för barnskyddet överklagas, om högsta förvaltningsdomstolen beviljar besvärstillstånd. Enligt förslaget kan ändring i dessa ärenden sökas direkt utan besvärstillstånd. Tvistemål mellan kommuner som gäller kostnader som avses i förslaget till 16 § är ofta av avsevärd ekonomisk betydelse för kommunerna. De är inte nödvändigtvis juridiskt enkla och det finns ingen etablerad rättspraxis i fråga om dem. Därför är det viktigt att det finns möjlighet att få den högsta rättsinstansens avgörande i dem.

I bestämmelsen nämns dessutom motsvarande möjlighet att söka ändring som i den gällande lagen i förbud enligt 81 § 5 mom. mot att hålla barnet i ett enskilt hem i ett ärende som gäller placering i enskilt hem.

I 2 mom. preciseras rätten för den myndighet som gjort en ansökan eller fattat ett beslut att söka ändring i förvaltningsdomstolens beslut i ärenden som avses i 1 mom.

I 3 mom. sägs att i andra beslut som förvaltningsdomstolen fattat om barn- och familjeinriktat barnskydd än de som avses i 1 mom. får ändring inte sökas genom besvär.

I 4 mom. sägs att om förvaltningsdomstolen beslutar att förbjuda eller avbryta verkställigheten av ett överklagat beslut i samband med handläggningen av besvärärendet, när myndigheten har beslutat att inleda verkställigheten, får ett sådant beslut inte överklagas hos högsta förvaltningsdomstolen. Om verkställigheten däremot inte har förbjudits eller avbrutits, kan besvär anföras. Denna bestämmelse motsvarar den ändring i 79 § i förvaltningsprocesslagen som trädde ikraft den 1 oktober 2005 (L 698/2005).

I 5 mom. förbjuds anförandet av besvär över förvaltningsdomstolens interimistiska förordnande enligt 83 §. Ett dylikt förord-

nande är en åtgärd av tillfällig natur som kan gälla barnets vistelseort och hur barnets vård och fostran skall ordnas under domstolsbehandlingen. Interimistiskt förordnande ges av förvaltningsdomstolen. I det kan därför rättskyddssynpunkterna beaktas på ett annat sätt än i ett beslut som myndigheten fattar om genomförande av verkställigheten. Domstolen kan i vilket skede som helst av handläggningen av huvudsaken antingen på eget initiativ eller på en parts yrkande uppta nödvändigheten av och innehållet i ett interimistiskt förordnande till ny prövning. Det kan t.ex. ändras eller så det återkallas, om förhållandena förändras med avseende på barnets vård och fostran. Av överföringen av beslutsfattandet i första instans i ärenden som gäller omhändertagande mot egen vilja till förvaltningsdomstolen och av dessa ärendens natur följer även i övrigt att handläggningen av dem borde gå snabbt i förvaltningsdomstolarna. Ett interimistiskt förordnande är således kortvarigt. På grund av ovan nämnda omständigheter kan det inte anses att parternas rättsskydd äventyras, även om förvaltningsdomstolens beslut gällande ett interimistiskt förordnande inte kan överklagas.

16 kap.

Särskilda bestämmelser

93 §. Närmare bestämmelser. Närmare bestämmelser om verkställigheten av lagen kan enligt förslaget utfärdas genom förordning av statsrådet. Det allmänna bemyndigandet att utfärda förordning skall tolkas snävt så att endast bestämmelser som är nödvändiga för att lagen verkställs på behörigt sätt skall utfärdas med stöd av bemyndigandet.

17 kap.

Ikraftträdelsebestämmelser

94 §. Ikraftträdande. Paragrafen innehåller sedvanliga bestämmelser om ikraftträdande.

95 §. Övergångsbestämmelser. I 1 mom. bestäms om en övergångstid för antalet platser vid barnskyddsanstalters bostadsenheter och antalet anställda samt den yrkesmässiga

behörigheten för den föreståndare som ansvarar för vård- och fostringsuppgifter vid anstalten. Kriterierna i fråga skall tillämpas i alla barnskyddsanstalter senast inom 3 år efter lagens ikraftträdande.

Paragrafens 2 mom. gäller ärenden som redan handläggs vid förvaltningsdomstolarna. Den nya lagen förändrar till vissa delar befogenhetsfördelningen mellan förvaltningsmyndigheten och förvaltningsrättskipningsmyndigheten. Dessutom ändras också procedurbestämmelserna och den materiella lagstiftningen på många punkter. Det är inte ändamålsenligt att förvaltningsmyndighetsbesluten blir ogiltiga och att förvaltningsförfarandet måste inledas på nytt.

1.2 Lag om ändring av folkhälsolagen

14 b §. I paragrafen ingår bestämmelser som i sak motsvarar 45 § 5 mom. i den gällande barnskyddslagen om ordnandet av tjänster för ett barn som är placerat inom en annan kommun. Bestämmelsen är ny i folkhälsolagen.

Med en kommun enligt 16 § 2 mom. i barnskyddslagen avses en sådan kommun (placeringskommun) där ett barn eller en ung person är placerad för barnskyddsåtgärder. Barnskyddsåtgärder enligt det föreslagna lagrummet är placering som en stödåtgärd inom öppenvården enligt 37 § i barnskyddslagen, placering i vård utom hemmet enligt 49 § i barnskyddslagen samt eftervård enligt 75 § i barnskyddslagen. Placeringskommunen skall ordna de tjänster inom folkhälsoarbetet som ett barn eller en ung person som är föremål för barnskyddsåtgärder i fråga behöver. Med tjänster som hör till folkhälsoarbetet avses samma hälso-tjänster som barnet eller den unga personen skulle ha tillgång till om han eller hon vore invånare i placeringskommunen. Hälso-tjänsterna skall ordnas i samarbete med placerarkommunens hälsocentral när samarbetet ligger i barnets eller den unga personens intresse. Syftet med bestämmelsen är att trygga tillräckliga hälso-tjänster för barnet eller den unga personen.

24 §. I paragrafens nya 2 mom. sägs att när placeringskommunen har ordnat de hälso-tjänster som avses i 14 b § i folkhälsolagen

för ett barn som är föremål för barnskyddsåtgärder, har placeringskommunen rätt att ta ut kostnaderna för tjänsterna av placerarkommunens hälsoväsende. Syftet med bestämmelsen är att placeringskommunen får ersättning för alla hälsovårdstjänster som den ordnar, i första hand av den kommun som ansvarar för ordnandet och kostnaderna. Utanför ersättningen står emellertid sådana tjänster som i praktiken orsakar ringa kostnader såsom sporadiska besök på hälsocentralen.

1.3 Lag om ändring av lagen om specialiserad sjukvård

30 a §. I paragrafen ingår bestämmelser som i sak motsvarar 45 § 5 mom. i den gällande barnskyddslagen om ordnandet av tjänster för ett barn som är placerat inom en annan kommun. Bestämmelsen är ny i lagen om specialiserad sjukvård.

Det sjukvårdsdistrikt till vilket placeringskommunen hör skall ordna de tjänster inom den specialiserade sjukvården som ett barn eller en ung person som är föremål för barnskyddsåtgärder behöver. Tjänsterna skall ordnas enligt samma princip som om barnet eller den unga personen vore invånare i en kommun som hör till sjukvårdsdistriktet. Barnskyddsåtgärder enligt det föreslagna lagrummet är placering som stödåtgärd inom öppenvården enligt 37 § i barnskyddslagen, placering i vård utom hemmet enligt 49 § i barnskyddslagen samt eftervård enligt 75 § i barnskyddslagen. Tjänsterna inom den specialiserade sjukvården skall, när det ligger i barnets eller den unga personens intresse, ordnas i samarbete med det sjukvårdsdistrikt till vilket placerarkommunen hör.

42 §. I det nya 3 mom. som föreslås bli fogat till lagen bestäms i enlighet med 30 a § om ersättning för kostnaderna för ordnandet av tjänster för ett barn som är placerat inom en annan kommun.

Det sjukvårdsdistrikt som har ordnat tjänster enligt 30 a § i lagen om specialiserad sjukvård har rätt att få ersättning för kostnaderna för tjänsterna. Skyldig att betala ersättning är det sjukvårdsdistrikt till vilket placerarkommunen hör.

1.4 Lag om ändring av 50 § i lagen om finansiering av undervisnings- och kulturverksamhet

50 §. *Betalningsandelen för hemkommunen för en elev som placerats med stöd av barnskyddslagen och får grundläggande utbildning på sjukhus eller i skolhem.* Till paragrafen fogas ett nytt 3 mom., enligt vilket den kommun som enligt lagen om hemkommun är hemkommun för en elev som placerats på det sätt som avses i 16 § 2 mom. i den föreslagna nya barnskyddslagen och får grundläggande utbildning är skyldig att för eleven till placeringskommunen betala en betalningsandel som bestäms enligt samma grunder som kommunens betalningsandel för sjukhusundervisning och skolhemsundervisning enligt 50 § i lagen om finansiering av undervisnings- och kulturverksamhet bestäms för närvarande. Den föreslagna bestämmelsen omfattar placeringar som sker både som stödåtgärd inom öppenvården, eftervård och som vård utom hemmet.

I det nya 3 mom. bestäms om de situationer där eleven är placerad någon annanstans än i ett skolhem. Elever i skolhem är såväl de elever som är placerade där som elever som enbart får undervisning där. Den nu gällande bestämmelsen om betalningsandelen för hemkommunen för en elev som får skolhemsundervisning gäller bägge ovan nämnda situationer. Avsikten är inte att ändra denna reglering, så betalningsandelen för hemkommunen för elever som får skolhemsundervisning förblir oförändrad.

Bestämmelsen gäller förutom kostnaderna för grundläggande utbildning även kostnaderna för förskoleundervisning. Det behöver inte bestämmas särskilt om den betalningsandel som hänför sig till ordnandet av förskoleundervisning, för med stöd av 1 § 3 mom. i lagen om finansiering av undervisnings- och kulturverksamhet gäller om finansiering av förskoleundervisning vad som i nämnda lag bestäms om finansiering av grundläggande utbildning, om inte något annat bestäms särskilt i nämnda lag.

Till följd av de föreslagna ändringarna ändras paragrafens rubrik så att i den inkluderas även hemkommunens betalningsandel för elever som är placerade utanför sin hem-

kommun. Till följd av ändringen av barnskyddslagen ändras hänvisningen till barnskyddslagen i 2 mom. så att där hänvisas till 57 § i den nya barnskyddslagen i stället för till 29 § i den nuvarande barnskyddslagen. Ändringen är teknisk.

1.5 Lag om ändring av namnlagen

16 a §. *Utlåtande om ett omhändertaget barn.* I paragrafen bestäms om begäran om utlåtande av det organ som ansvarar för socialvården i kommunen om ansökan om ändring av ett omhändertaget barns namn. I sak är bestämmelsen ny.

I namnlagen bestäms om ändring av barnsläktnamn och förnamn. I 2 kap. 4 § bestäms om ändring av barns släktnamn till faders släktnamn på grundval av fastställande av faderskapet. I 4 § bestäms om ändring av barns släktnamn till föräldrarnas gemensamma släktnamn när ett minderårigt barns föräldrar ingår äktenskap med varandra och antar ett gemensamt släktnamn. I 5 § bestäms om gemensamt släktnamn för barn till den ena maken när ett minderårigt barns förälder ingår äktenskap med någon annan än barnets andra förälder.

I ovan nämnda situationer kan barnets släktnamn ändras genom att en anmälan om det görs till magistraten i enlighet med 15 §. Anmälan om ändring av släktnamn som gäller ett barn kan göras av barnets vårdnadshavare.

Om ändring av släktnamn till nytt släktnamn bestäms i 4 kap. Om förutsättningar för ändring av släktnamn bestäms i 10 §. Enligt bestämmelsen skall den som ansöker om ändring av släktnamn utreda att användningen av hans nuvarande släktnamn medför olägenhet på grund av namnets främmande ursprung, dess betydelse i allmänt språkbruk eller namnets allmänna förekomst eller av annan orsak eller att det föreslagna nya släktnamnet tidigare har burits av honom eller hävdvunnet har burits av hans förfäder och att ändringen av släktnamnet bör anses vara ändamålsenlig eller att antagande av nytt släktnamn bör anses vara motiverat på grund av förändrade förhållanden eller av andra synnerliga skäl.

I 33 § bestäms om minderårigas rätt att besluta om sina namn och om omyndigas tale rätt. Enligt bestämmelsen kan ett minderårigt barns släktnamn inte utan barnets samtycke ändras enligt 2 eller 4 kap. och på motsvarande sätt barnets förnamn inte utan barnets samtycke ändras enligt 6 a kap., om barnet har fyllt 12 år. Enligt bestämmelsen kan barnets släktnamn inte heller ändras enligt 4 kap. eller förnamnet enligt 6 a kap. mot barnets vilja även om barnet är under 12 år när barnet är så utvecklat att avseende kan fästas vid barnets vilja.

Barnets släktnamn kan ändras enligt namnlagen utan att man i samtliga situationer när släktnamnet ändras beaktar de faktiska förhållandena mellan barnet och vårdnadshavaren, som ansöker om ändringen. Ett omhändertaget barn kan ha varit länge placerat t.ex. i familjevård, så att kontakterna mellan barnet och dess biologiska föräldrar har varit ringa eller helt förhindrade. I sådana situationer kan en ändring av barnets släktnamn på grundval av barnets vårdnadshavares ansökan eller anmälan ingripa i barnets välfärd och trygghet så att det äventyrar barnets personliga identitet. Om ett barn länge har varit placerat i samma familj är det naturligt att barnets identitet och liv har byggts upp som och blivit en del av denna familj. Familjevårdarens hem har blivit barnets eget hem. I synnerhet om barnet inte har någon kontakt med sina egna biologiska föräldrar är det motiverat att barnets släktnamn i en sådan situation inte kan ändras utan särskild prövning.

Syftet med den föreslagna paragrafen är att säkerställa att barnets åsikt och barnets situation förmedlas till magistraten, som är namnmyndighet. I enlighet med den föreslagna bestämmelsen skall magistraten vara skyldig att i fråga om ett omhändertaget barn begära utlåtande om förutsättningarna för ändring av barnets släktnamn av det organ som ansvarar för socialvården i den kommun som ansvarar för vården utom hemmet enligt 16 § i barnskyddslagen. I sitt utlåtande kan organet då ta ställning till om det nuvarande släktnamnet orsakar olägenheter, om ändringen bör anses ändamålsenlig eller om det har inträffat en sådan förändring i förhållandena eller uppdragats någon annan särskild omständighet att antagande av ett nytt släktnamn inte kan anses motiverat med tanke på barnets intresse och situation på grund av de förändrade förhållandena eller andra särskilda omständigheter. Med beaktande av bestämmelsen i 33 § i namnlagen om en minderårigs rätt att själv besluta om sitt namn skall förfarandet med utlåtande är av särskild vikt vid situationer där anmälan eller ansökan om ändring av släktnamnet gäller ett barn under 12 år.

32 d §. *Ansökan om ändring av förnamn.* Till 2 mom. fogas en hänvisning till den föreslagna nya 16 a §. Således skall även om en ansökan som gäller ändring av ett omhändertaget barns förnamn begäras utlåtande av det organ som ansvarar för socialvården i kommunen.

2. **Närmare bestämmelser och föreskrifter**

2. Närmare bestämmelser och föreskrifter

Den föreslagna barnskyddslagen upphäver den nu gällande barnskyddsförordningen. I den föreslagna barnskyddslagens 33, 73, 74, 81 och 93 § ingår bemyndigande att utfärda förordning.

Om verkställigheten av barnskyddslagen kan närmare bestämmelser utfärdas genom förordning av statsrådet (93 §).

Genom förordning av social- och hälsovårdsministeriet kan bestämmas närmare om upprättandet av klienthandlingar inom barnskyddet (33 §).

Genom förordning av social- och hälsovårdsministeriet kan vid behov bestämmas närmare om anteckningarnas innehåll rörande genomförandet av särskild omsorg (73 § 2 mom.) och begränsande åtgärder enligt 65-70 § (74 § 1 mom.). Genom förordning av social- och hälsovårdsministeriet kan bestämmas närmare om anmälan beträffande barn som placerats i enskilt hem (81 § 1 mom.).

3. Ikraftträdande

Lagarna föreslås träda i kraft den 1 januari 2008 med undantag för lagen om ändring av lagen om finansiering av undervisnings- och kulturverksamhet, som föreslås träda i kraft den 1 augusti 2008.

För vissa bestämmelser som gäller barnskyddsanstaltarnas personal- och platsdimensionering föreskrivs en övergångstid på tre-fyra år. Sålunda skall kriterierna för det högsta antalet barn som får vårdas samtidigt vid en barnskyddsanstalts bostadsenhet enligt 59 § 1 mom. i barnskyddslagen och för det minsta antalet anställda per bostadsenhet vid en barnskyddsanstalt enligt 59 § 2 mom. samt den yrkesmässiga behörigheten för den förståndare som ansvarar för vård- och fostringsuppgifter vid anstalten enligt 60 § 2 mom. tillämpas i alla barnskyddsanstalter senast den 1 januari 2011.

Läsåret inom den grundläggande utbildningen avviker från kalenderåret och det börjar den första augusti. För att ikraftträdandet av ändringen av lagen om finansiering av undervisnings- och kulturverksamhet skall infalla vid läsårsskiftet, föreslås att den träder i kraft den 1 augusti 2008. En övergångsbestämmelse gör det möjligt att tillämpa nämnda lagändring på samma sätt på barn som placerats före lagens ikraftträdande som på barn som placerats efter ikraftträdandet.

4. Förhållande till grundlagen och lagstiftningsordning

4.1 Allmänt

Strävan här är att granska den föreslagna regleringen med avseende på de grundläggande fri- och rättigheterna och de mänskliga rättigheterna, som är centrala för barnskyddet. Denna bedömning ingår förutom i motiveringen till lagstiftningsordningen även till vissa delar i motiveringen till paragrafförslagen.

Det centrala målet för den föreslagna nya barnskyddslagen är att garantera att barnets rättigheter och bästa beaktas när barnskyddet genomförs samt de tjänster och stödåtgärder som barnet och dess familj behöver. Lagens syfte är i synnerhet att trygga barnets rättigheter till en trygg uppväxtmiljö, en harmonisk och mångsidig utveckling samt till särskilt skydd i enlighet med konventionen om barnens rättigheter.

Målet för förslagen är också att förbättra rättsskyddet för klienterna inom barnskyddet samt för dem som arbetar med barnskydds-

uppgifter. Detta sker genom att regleringen i barnskyddslagen ändras så att den, när det gäller noggrann avgränsning och exakthet, bättre än för närvarande överensstämmer med de krav som ingår i grundlagen. Ett annat mål är att genomföra jämlikhetsprincipen som grundar sig på 6 § i grundlagen, där jämlikheten garanteras som en grundläggande rättighet. Detta sker genom att man strävar efter att barn och familjer skall stå i en mer jämlik ställning än vad de gör för närvarande oberoende av i vilken del av landet de är bosatta.

Strävan har varit att beakta de grundläggande fri- och rättigheterna och förutsättningarna att begränsa dem särskilt i respektive bestämmelse i lagförslaget. När det gäller kravet på att regleringen skall vara noggrant avgränsad och exakt har man i enlighet med vad grundlagsutskottet förutsatt (t.ex. GrUU 8/1995 rd) strävat efter att fästa särskild uppmärksamhet vid att det vid behov tillräckligt klart skall framgå av varje föreslagen bestämmelse vem som inom barnskyddet får utöva de i bestämmelsen avsedda befogenheterna och hur befogenheterna skall utövas. Det framgår också av bestämmelsen när det skall fattas ett överklagbart förvaltningsbeslut i saken. Man har också försökt fästa särskild uppmärksamhet vid andra synpunkter som hör samman med rättsskyddet.

4.2 De med tanke på propositionen viktigaste bestämmelserna om de grundläggande fri- och rättigheterna

Alla förslagen i denna regeringsproposition har ett nära samband med 19 § i grundlagen, som gäller rätt till social trygghet. Syftet med förslagen är att trygga det barnskydd som barnet, den unga personen och hans eller hennes familj behöver och i sista hand den subjektiva rätten till oundgänglig omsorg som i alla livssituationer garanteras var och en i 19 § i grundlagen.

Förslagen uppfyller också det grundlagsenliga uppdrag som anges i 19 § 3 mom. i grundlagen, enligt vilket det allmänna, enligt vad som närmare bestäms genom lag, skall tillförsäkra var och en tillräckliga social-, hälsovårds- och sjukvårdstjänster samt främja befolkningens hälsa. Det allmänna skall

också stöda familjerna och andra som svarar för omsorgen om barn så att de har möjligheter att trygga barnens välfärd och individuella uppväxt.

Liksom de andra bestämmelserna om grundläggande fri- och rättigheter har också 19 § 1 mom. i grundlagen utarbetats i samband med reformen av de grundläggande fri- och rättigheterna. De grundläggande fri- och rättigheterna infördes från regeringsformen i grundlagen oförändrade i sak. Någon uttömmande definition på vad som avses med oundgänglig omsorg eller med tillräckliga social-, hälsovårds- och sjukvårdstjänster i 19 § i grundlagen finns varken i regeringsformen eller i grundlagen och inte heller i bestämmelser på lägre nivå. Den grundläggande rättighet som avses i paragrafens 3 mom. är fast förknippad med bestämmelser som skall utfärdas genom vanlig lag. Det definieras inte på vilket sätt tjänsterna skall anordnas. Bestämmelsen förutsätter dock att det allmänna skall trygga tillgången till tjänsterna. Paragrafens 1 mom. har däremot, i avvikelse från de övriga bestämmelserna om de grundläggande fri- och rättigheterna, utformats som en individuell rättighet. Enligt den regeringsproposition som ledde till reformen av de grundläggande fri- och rättigheterna är syftet med bestämmelsen att trygga miniminivån på förutsättningarna för ett människovärdigt liv, dvs. ett s.k. existensminimum. Detta förutsätter att personen i fråga inte själv förmår skaffa sig denna trygghet eller att han eller hon inte erhåller sådan genom andra socialskyddssystem eller av andra personer. Den rätt som avses i bestämmelsen tillkommer alla. Behovet av hjälp utreds genom individuell behovsprövning. Med oundgänglig omsorg avses sådana tjänster som tryggar förutsättningarna för ett människovärdigt liv. Till dessa stödsystem hör enligt motiveringen t.ex. att se till att var och en får tillräcklig föda och att anordna boende samt att vidta vissa stödåtgärder för omvårdnad av barn. För anordnandet av sådant skydd som avses i paragrafen behövs det i praktiken lagstiftning på lägre nivå. Genom den nu föreslagna reformen av barnskyddslagen bidrar man också till att anordna sådant skydd.

Rätten till liv som garanteras var och en i 7 § 1 mom. i grundlagen har ett särskilt nära

samband med rätten till oundgänglig försörjning och omsorg som tryggas i 19 § 1 mom. i grundlagen. Enligt motiveringen i den ovan nämnda regeringspropositionen kan man av rätten till liv härleda en allmän skyldighet för det allmänna att främja förutsättningarna för liv.

Grundlagens 7 § garanterar var och en rätt till liv och personlig frihet, integritet och trygghet (1 mom.). Ingen får dömas till döden eller torteras eller utsättas för någon annan behandling som kränker människovärdet (2 mom.). Den personliga integriteten får inte kränkas och ingen får berövas sin frihet godtyckligt eller utan laglig grund. Lagligheten av frihetsberövandet skall kunna underkastas domstolsprövning. Rättigheterna för den som har berövats sin frihet skall tryggas genom lag (3 mom.).

Enligt motiveringen i den regeringsproposition som ledde till reformen av de grundläggande fri- och rättigheterna ger nämnda 7 § 1 mom. framför allt skydd mot lagstridiga gärningar som riktar sig mot någons liv, frihet eller integritet. Den personliga friheten är till sin karaktär en allmän grundläggande fri- och rättighet som vid sidan av människans fysiska frihet också omfattar hennes viljas frihet och självbestämmanderätt. Rätten till personlig integritet ger skydd t.ex. mot kroppsvisitation och mot medicinska eller motsvarande åtgärder som utförs med tvång. Bestämmelsen har också ett nära samband med skyddet för privatlivet som tryggas i 10 § i grundlagen. Utöver att den personliga integriteten innebär ett skydd för den fysiska integriteten innefattar den också ett skydd mot betydande ingrepp i en persons mentala integritet, även när ingreppen inte kan betraktas som en sådan behandling som kränker människovärdet och som förbjuds i samma paragraf. Den personliga integritetens ställning som en allmän grundläggande fri- och rättighet gör att tröskeln för ingrepp i den är mycket hög. Begränsningarna av den personliga integriteten skall grunda sig på lag och uppfylla de krav på godtagbarhet och nödvändighet som preciserats i tolkningspraxis.

Det förbud mot behandling som kränker människovärdet som ingår i 7 § 1 mom. i grundlagen och som fått en ovillkorlig form gäller enligt det ovan nämnda lagförslaget

motivering både fysisk och psykisk behandling. Bestämmelsen innehåller ett exakt och ovillkorligt förbud mot behandling som kränker människovärdet och som man inte kan avvika från genom vanlig lag.

Paragrafens 3 mom. innehåller preciserande bestämmelser om ingrepp i den personliga integriteten och om frihetsberövanden. De riktar sig såväl till lagstiftaren som till den som tillämpar lagen. Med frihetsberövande avses enligt det ovan nämnda lagförslagets motivering i bestämmelsen t.ex. vård oberoende av patientens vilja enligt mentalvårdslagen (1116/1990). I den juridiska litteraturen har det framförts varierande åsikter om huruvida det omhändertagande som enligt barnskyddslagen sker oberoende av barnets vilja har karaktären av sådant frihetsberövande som avses i 7 § i grundlagen. Exempelvis i motiveringen till det lagförslag som gäller reformen av de grundläggande fri- och rättigheterna har det ändå, i samband med behandlingen av den i 10 § 3 mom. i grundlagen avsedda möjligheten att begränsa hemligheten för förtroligt meddelande under tiden för frihetsberövande, konstaterats att hemligheten för meddelande kan begränsas t.ex. då en person har tagits om hand med stöd av barnskyddslagstiftningen.

En åtgärd som riktar sig mot en person som har berövats sin frihet och som förstärker graden av frihetsberövandet, t.ex. isolering av en fånge i disciplinärt syfte, utgör inte enligt motiveringen en sådan frihetsförlust som avses i bestämmelsen. På denna punkt tryggas rättsskyddet genom sista meningen i 7 § 3 mom.

I artikel 5.1 i europeiska människorättskonventionen ingår en detaljerad förteckning över godtagbara grunder för frihetsberövande. Enligt bestämmelsen får man vidta en frihetsberövande åtgärd bl.a. om en minderårig berövas sin frihet enligt lag för att hans eller hennes uppfostran skall kunna övervakas eller en person som berövas sin frihet enligt lag på grund av hans eller hennes svaga psykiska hälsa, alkoholism, drogmissbruk eller lösdriveri. Förteckningen binder också den finska lagstiftaren.

Bestämmelsen i 7 § 3 mom. i grundlagen innehåller inte i likhet med europeiska människorättskonventionen någon detaljerad för-

teckning över godtagbara grunder för frihetsberövande. Enligt lagförslagets motivering var detta en av orsakerna till att det inkluderades ett uttryckligt förbud mot godtyckligt frihetsberövande i bestämmelsen. Förbudet begränsar också lagstiftarens möjligheter att bestämma om grunderna för frihetsberövandena samt förutsätter att man genom lag skall garantera att rättsskyddet tillgodoses också i samband med frihetsberövanden. Detsamma gäller även i fråga om ingrepp i den personliga integriteten. Både frihetsberövandet och de begränsningar som riktar sig mot den frihetsberövade personens personliga integritet skall motsvara de krav som uppställs i bestämmelsen. I enlighet med det grundlagsenliga uppdrag som anges i sista meningen i momentet skall rättigheterna för den som har berövats sin frihet tryggas genom lag.

Enligt den generalklausul om skydd för privatlivet som ingår i 10 § 1 mom. i grundlagen är vars och ens privatliv, heder och hemfrid tryggade. Enligt 2 mom. är brev- och telefonhemligheten samt hemligheten i fråga om andra förtroliga meddelanden okränkbar. Bestämmelsen tryggar var och en rätt till förtrolig kommunikation utan att utomstående orättmätigt kan få vetskap om innehållet i de förtroliga meddelanden som en person har sänt eller tagit emot. Enligt 3 mom. kan det genom lag bestämmas om åtgärder som ingriper i hemfriden och som är nödvändiga för att de grundläggande fri- och rättigheterna skall kunna tryggas samt om sådana begränsningar i meddelandehemligheten som är nödvändiga bl.a. under frihetsberövanden.

Enligt motiveringen i regeringens proposition gällande reformen av de grundläggande fri- och rättigheterna är utgångspunkten för det skydd för privatlivet som anges i 10 § 1 mom. att individen har rätt att leva sitt eget liv utan godtycklig eller ogrundad inblandning av myndigheter eller andra utomstående. Till privatlivet hör bl.a. individens rätt att fritt knyta och upprätthålla kontakter till andra människor och omgivningen samt att själv bestämma om sig själv och sin kropp. Privatlivet, hedern och hemfriden som uppräknas i bestämmelsen kan inte alltid helt särskiljas från varandra. Enligt motiveringen kan begreppet "privatliv" också förstås som ett samlande begrepp för en persons privata

krets. Bestämmelsen innehåller inte något omnämmande av särskilt skydd för familjelivet, vilket de internationella människorättskonventionerna gör. Familjelivet, t.ex. mellan ett barn och dess föräldrar, omfattas emellertid också av det skydd för privatlivet som avses i bestämmelsen.

En viktig bestämmelse om skydd för familjelivet ingår i artikel 8 i europeiska människorättskonventionen. Enligt den har var och en rätt till respekt för sitt privat- och familjeliv, sitt hem och sin korrespondens. En offentlig myndighet får inte inskränka åtnjutandet av denna rättighet annat än med stöd av lag och om det i ett demokratiskt samhälle är nödvändigt med hänsyn till statens säkerhet, den allmänna säkerheten, landets ekonomiska välbefinnande eller till förebyggande av oordning eller brott eller till skydd för hälsa eller moral eller för andra personers fri- och rättigheter.

Av de grundläggande fri- och rättigheter som garanteras i grundlagen tryggas rättskyddet i 21 §. I 1 mom. föreskrivs om god förvaltning och rätten till en rättvis rättegång. I 2 mom. uppräknas de viktigaste delområdena för en rättvis rättegång och god förvaltning. Dessa grundlagsbestämmelser granskas med avseende på behovet av förvaltningsbeslut och med avseende på förvaltningsbeslutens överklagbarhet.

Enligt 21 § 1 mom. i grundlagen har var och en rätt att på behörigt sätt och utan ogrundat dröjsmål få sin sak behandlad av en domstol eller någon annan myndighet som är behörig enligt lag samt att få ett beslut som gäller hans eller hennes rättigheter och skyldigheter behandlat vid domstol eller något annat oavhängigt rättskipningsorgan. Enligt 2 mom. skall offentligheten vid handläggningen, rätten att bli hörd, rätten att få motiverade beslut och rätten att söka ändring samt andra garantier för en rättvis rättegång och god förvaltning tryggas genom lag.

Enligt motiveringen i den regeringsproposition som ledde till reformen av de grundläggande fri- och rättigheterna är syftet med 21 § 1 mom. i grundlagen, till den del bestämmelsen garanterar var och en rätten att få ett beslut som gäller hans eller hennes rättigheter och skyldigheter behandlat vid domstol eller något annat rättskipningsorgan, att ga-

rantera den rätt till en rättegång som enligt artikel 6.1 i europeiska människorättskonventionen och artikel 14.1 i konventionen om medborgerliga och politiska rättigheter förutsätts i alla de situationer som avses i konventionsbestämmelserna. Å andra sidan omfattar den nämnda grundläggande rättigheten ett större område än dessa krav som ingår i människorättskonventionerna (Pekka Hallberg, Perusoikeudet, Werner Söderström Lakitieto Oy, 1999).

Enligt motiveringen till lagförslaget gällande reformen av de grundläggande fri- och rättigheterna har artikel 6.1 i europeiska människorättskonventionen visat sig vara svår att tolka. Europeiska domstolen för de mänskliga rättigheterna har emellertid i sin tolkningspraxis förutsatt att det också i flera ärenden som kan karaktäriseras som offentligrättsliga skall finnas en rätt att få ett beslut av ett rättskipningsorgan. Till dessa ärenden hör t.ex. intressekonflikter mellan den som utövar offentlig makt och individen. När det gäller offentligrättsliga rättstvister har konventionens tillämpningsområde ständigt utvidgats. Konventionsbestämmelsernas tillämpningsområde har ansetts omfatta bl.a. ärenden som gäller tvångsomhändertagande av barn.

Enligt 80 § 1 mom. i grundlagen skall det genom lag utfärdas bestämmelser om grunderna för individens rättigheter och skyldigheter samt om frågor som enligt grundlagen i övrigt hör till området för lag. De bestämmelser som avses i detta lagförslag innebär sådana ingrepp i barnets rättsliga ställning och självbestämmanderätt att det med tanke på bestämmelsernas betydelse föreslås att de bestämmelser om saken som för närvarande ingår i barnskyddsförordningen och kompletterar lagen skall flyttas till lagnivå och samtidigt delvis preciseras. I anslutning till respektive enskild paragraf konstateras vilka bestämmelser som flyttats från förordningen till lagnivå. Genom förordning av social- och hälsovårdsministeriet kan det dessutom, med stöd av ett enskilt bemyndigande i lagen, utfärdas vissa bestämmelser som kompletterar lagen.

De bestämmelser som nu föreslagits i barnskyddslagen har också beröringspunkter med vissa andra centrala bestämmelser om grund-

läggande fri- och rättigheter förutom de ovan nämnda. Andra viktiga bestämmelser om grundläggande fri- och rättigheter gäller rörelsefrihet (9 § 1 mom.), skydd för privatlivet (10 §) och egendomsskydd (15 § 1 mom.) samt bestämmelserna om respekt för de grundläggande rättigheterna (22 §). När det gäller begränsningarna har propositionen dessutom beröringspunkter med bestämmelsen om förutsättningarna för överföring av förvaltningsuppgifter på andra än myndigheter (124 §). Denna fråga har behandlats ingående i det lagförslag som gäller begränsningar som tillämpas vid vård utom hemmet (RP 225/2004).

Bestämmelser som också bör ägnas särskild uppmärksamhet med tanke på förslagen är grundlagens bestämmelser om statskick (1 §), demokrati och rättsstatsprincipen (2 §), justitiekanslerns och justitieombudsmannens uppgifter (108 och 109 §), ansvar för ämbetsåtgärder (118 §) och kommunal och annan regional självstyrelse (121 §).

4.3 Granskning av enskilda paragraffförslag i lagförslaget

Enligt 1 § i förslaget till nya barnskyddslag är lagens syfte att trygga barnets rätt till en trygg uppväxtmiljö, en harmonisk utveckling samt till särskilt skydd.

Vid sidan av de grundlagsenliga förpliktelser som i barnskyddslagen åläggs det allmänna, dvs. olika förpliktelser att skydda barn och ge barn trygghet, betonas i 2 § (1 mom.) särskilt rätten och skyldigheten för barnets vårdnadshavare att i första hand ansvara för barnets välfärd enligt 1 § i lagen angående vårdnad om barn och umgängesrätt. Dessutom konstateras i nämnda 2 § (2 och 3 mom.), i enlighet med den förpliktelse som i 19 § 3 mom. i grundlagen åläggs lagstiftaren och dem som tillämpar lagen, att myndigheter som arbetar med barn och familjer och särskilt barnskyddet är skyldiga att stöda dem som fostrar barn i deras uppgift. Alla bestämmelser i den föreslagna lagen är avsedda att tjäna dessa omständigheter, som är centrala för barns välfärd.

Jämfört med nuläget framhävs i propositionen det förebyggande barnskyddets ställ-

ning och definitionen av det (3 § 1 och 3 mom.). Också i 4 § 1 mom. betonas skyldigheten att förebygga familjers problem och, som en ny sak jämfört med den nuvarande lagen, betonas vikten av tidigt ingripande genom att konstatera att man måste tillräckligt tidigt ingripa i problem som observerats.

I 4 § 1 mom., som gäller lagens centrala principer, har barnets bästa på samma sätt som för närvarande satts som främsta princip vid bedömningen av behovet av barnskydd och vid genomförandet av barnskydd. I 2 mom. har man emellertid jämfört med nuläget i synnerhet försökt ta fram de bedömningsgrunder som skall uppmärksammas vid bedömningen av barnets bästa. I bestämmelsen har också i klarare ordalag än för närvarande, på samma sätt som i 1 § i lagen angående vårdnad om barn och umgängesrätt, fästs uppmärksamhet vid den mentala sidan. Exempelvis i 2 punkten nämns vid sidan av förståelse även ömhet och i 4 punkten psykisk integritet. I nämnda 4 § 3 mom. förutsätts åter att det gås till väga så finkänsligt som möjligt inom barnskyddet. Det betraktelsesätt som omfattats i förslaget till 4 § har ansetts viktigt för att dessa omständigheter, som är synnerligen betydelsefulla för barnets uppväxt och utveckling, skall framhävas särskilt i lagen. Till dessa delar har regleringen samband även med 7 § i grundlagen, som vid sidan fysisk integritet även skyddar den psykiska integriteten och barnets självbestämmanderätt. Som ett nytt element i nämnda 4 § (7 punkten) nämns också hänsyn till barnets språkliga, kulturella och religiösa bakgrund. Sistnämnda bestämmelse är också samband med den särskilda bestämmelsen om jämlikhet mellan barn som ingår i 6 § 3 mom. i grundlagen. Den föreslagna bestämmelsen är ägnad att öka inte bara jämlikheten mellan barn som t.ex. härstammar från en främmande kultur utan också dessa barns jämlikhet i förhållande till barn som har sina rötter i vårt eget land.

I 10 § föreskrivs om beaktande av barn i service som riktar sig till vuxna. I sak motsvarar 1 mom. huvudsakligen 7 § 3 mom. i den nuvarande lagen. För att förbättra barnets rättsskydd och faktiskt trygga den oundgängliga omsorgen om barnet konstateras i be-

stämelsen emellertid att barnets behov av vård och stöd skall utredas och tryggas i de situationer som avses i bestämmelsen, inte bara beaktas som för närvarande.

I 10 § 2 mom. ingår en viktig bestämmelse som är avsedd att skydda rätten till liv. Till innehållet och målen motsvarar bestämmelsen regleringen i 11 § 2 mom. i den nuvarande lagen, dock med den preciseringen att där nämns vid sidan av hälsovårdsmyndigheterna även socialvårdsmyndigheterna. Vid sidan av gravida kvinnor nämns dessutom ofödda barn. Det särskilda syftet med det senare tillägget är att betona det centrala syftet med bestämmelsen, att särskilt skydda ofödda barn. Med denna precisering motsvarar bestämmelsen också bättre sitt ursprungliga syfte.

Barnskyddslagen gäller redan barn som redan fötts. Såsom grundlagsutskottet konstaterat i sitt utlåtande som gäller regeringens proposition med förslag till lag om assisterad befruktning samt till lag om ändring av lagen om faderskap (GrUU 16/2006 rd – RP 3/2006 rd) har fysiska personer grundläggande fri- och rättigheter under sin livstid. Rättsystemet ger dock människan skydd också före födelsen. Detta sker delvis genom skyddet för moderns grundläggande fri- och rättigheter. Dessutom föreskriver 1 § i grundlagen att konstitutionen skall trygga människovärdets okränkbarhet. Syftet med förslaget till 10 § 2 mom. i barnskyddslagen är att genom ordnandet av tjänster försöka hjälpa och samtidigt förhindra verksamhet som kränker människovärdet och därvid äventyrar fostrets och embryots utveckling.

I den föreslagna regleringen har man försökt fästa särskild uppmärksamhet vid barnets och den unga personens delaktighet, dvs. att garantera möjligheter att påverka i barnskyddsärenden som gäller barnet eller den unga personen själv i motsvarighet till ålder och utvecklingsnivå. Enligt 5 § skall särskild uppmärksamhet fästas vid barnets eller den unga personens åsikter och önskemål. Bestämmelser som gäller utredande av barns åsikt och hörande av barn samt barnets rätt att föra talan ingår i 4 kap. (i synnerhet 20 och 21 §) i lagförslaget. Regleringen har ett nära samband med 6 § 3 mom. i grundlagen och artikel 12 i konventionen och barnens

rättigheter.

Avsikten är också att förbättra barnets rättsskydd genom den föreslagna effektiveringen av bestämmelsen om anmälningsskyldighet i 25 § och där speciellt 5 mom., som ålägger socialmyndigheten att utan dröjsmål underrätta den nya boningskommunen om att ett barn som är klient inom barnskyddet har flyttat dit. Bestämmelsen har ett nära samband med 19 § 1 mom. i grundlagen.

Beslutsfattandet inom barnskyddet bestäms i enlighet med förslaget till 13 §. För att säkerställa sakkunskap och opartiskhet samt för att förbättra barnets och föräldrarnas rättsskydd föreslås att beslutssystemet ändras så jämfört med nuläget att förvaltningsdomstolen utövar beslutanderätten i fall som avses i 39 § 2 och 3 mom. (ansökan till förvaltningsdomstolen om förlängning av brådskande placering av barn eller ansökan om omhändertagande) samt i 43 § 2 mom. (ansökan om omhändertagande mot egen vilja). I regel, dvs. beslut som grundar sig på samtycke och beslut om brådskande åtgärder, fattas beslutet på tjänsteinnehavarnivå, varefter man har rätt att direkt söka ändring hos förvaltningsdomstolen i ärenden av särskilt stor betydelse för rättsskyddet.

Statsförfattningsmässigt är omhändertagande enligt förslaget till 40 § och brådskande placering av barn enligt 38 § kopplade till skydd för privatlivet i 10 § 1 mom. och till personlig frihet och integritet i 7 § i grundlagen. Den personliga frihet som nämns i nämnda 7 § 1 mom. skyddar förutom människans fysiska frihet även hennes viljas frihet och självbestämmanderätt. Bestämmelsen har nära samband med till skyddet för privatlivet, som garanteras i 10 § 1 mom.

Det centrala syftet med de nu föreslagna bestämmelserna om omhändertagande och brådskande placering är att garantera barn det skydd som avses i 19 § 1 mom. i grundlagen. Inga ändringar föreslås i förutsättningarna för omhändertagande (16 §) jämfört med nuläget. Regleringen genomför, liksom för närvarande, proportionalitetsprincipen, som är den allmänna förutsättningen för en begränsning av de grundläggande fri- och rättigheterna. Omhändertagande eller brådskande placering kan vidtas först om lindrigare åtgärder inte har visat sig ändamålsenliga, möjliga eller

tillräckliga och placeringen utom hemmet anses vara till barnets bästa i enlighet med förslaget till 4 §. I den föreslagna regleringen har man ändå försökt framhäva kravet på nödvändigt jämfört med den nuvarande regleringen.

I nämnda 4 § föreskrivs om de centrala principerna för barnskyddet. I 1 mom. konstateras bl.a. att vid bedömningen av behovet av barnskydd och vid genomförandet av barnskydd skall barnets bästa beaktas i första hand. Paragrafens 2 mom. är nytt i förhållande till den nuvarande lagen. Där har man på lagnivå försökt räkna upp de faktorer som bör beaktas vid bedömningen av olika åtgärdsalternativ och lösningar med avseende på barnets bästa. I bestämmelsen (4 punkten) nämns förutom en trygg uppväxtmiljö för barnet dessutom särskilt fysisk och psykisk integritet. Bestämmelsen har central koppling till 7 § 1 mom. (vid sidan av 7 § 2 mom.) även vad beträffar garanterandet av den psykiska integriteten.

Även förslaget till 28 §, som gäller domstolens tillstånd för undersökning av barn, ingriper i det i 10 § i grundlagen garanterade skyddet för familjelivet och barnets vårdnadshavares fostringsansvar samt beslutanderätt och tangerar samtidigt den personliga integriteten, som garanteras individen i 7 § i grundlagen. Enligt bestämmelsen kan förvaltningsdomstolen på ansökan av en tjänsteinnehavare som avses i 13 § 1 mom. (en ledande tjänsteinnehavare inom socialvården eller en av denna förordnad tjänsteinnehavare) ge tillstånd till att ett barn undersöks av en läkare eller någon annan sakkunnig, om undersökningen är nödvändig för att behovet av barnskydd skall kunna utredas, men den har inte kunnat utföras, eftersom barnets vårdnadshavare uttryckligen har förbjudit undersökningen.

Också denna reglering, även om dess centrala mål är att garantera barnet den oundgängliga omsorg som garanteras i 19 § 1 mom. i grundlagen, begränsar ändå samtidigt personens självbestämmanderätt som statsförfattningsrättsligt är kopplad till grundlagens bestämmelser om personlig frihet och skydd för privatlivet (7 och 10 §). Av denna anledning har man försökt sätta så stränga villkor som möjligt för vidtagandet av åtgär-

derna. Beviljandet av tillstånd är kopplat till att undersökningen skall vara nödvändig för att utreda behovet av barnskydd. Till sin ordalydelse är denna avgränsning relativt vid med tanke på de krav på exakthet och noggrann avgränsning som utgör allmänna förutsättningar för begränsningar av de grundläggande fri- och rättigheterna.

I den föreslagna bestämmelsen lämnas också öppet vilka undersökningar som tillståndet kan innefatta. Med beaktande av tillståndets syfte har man dock ansett att det inte går att reglera detta i detalj. Med avseende på proportionalitetskravet har villkoret för beviljande av tillstånd uttryckts med hjälp av ett nödvändighetskrav. I detaljmotiveringen till den föreslagna 28 § har dessutom, i överensstämmelse med den ståndpunkt som grundlagsutskottet intagit i sin tolkningspraxis (GrUU 39/2001 rd – RP 114/2001), konstaterats att beviljandet av tillstånd ändå inte begränsar barnets rättighet att på basis av patientlagen (7 §) bestämma om hälsovårdsåtgärd som gäller barnet. Det slutliga beslutet om utförandet av en undersökning enligt förslaget till 28 § fattas med stöd av 7 § i patientlagen av den läkare som behandlar barnet eller någon annan yrkesutbildad person inom hälso- och sjukvården.

Syftet med bestämmelsen (28 §) är att garantera barnets bästa och oundgänglig omsorg om barnet i en situation där det på grund av vårdnadshavarens motstånd inte är möjligt och situationen är sådan att villkoren för omhändertagande enligt 40 § inte uppfylls för barnets del. Bestämmelsen tillgodoser barnets grundlagsenliga rätt till oundgänglig omsorg. Trots bestämmelsens relativt vida ordalydelse har man som helhet ändå försökt definiera förutsättningarna för åtgärden så exakt och noggrant avgränsat som det med hänsyn till bestämmelsens syfte har bedömts vara möjligt. Man får ta till åtgärden bara när det är absolut nödvändigt för att trygga barnets bästa. Domstolen garanterar barnets rättsskydd.

Den föreslagna regleringen i 28 § påverkar inte vårdnadshavarens rättigheter eller skyldigheter i andra avseenden än att betydelsen av vårdnadshavarens vilja åsidosätts i de situationer som avses i bestämmelsen. I 2 mom. har man dessutom särskilt velat fram-

häva skyldigheten att höra barnet och vårdnadshavaren. Utan att höra nämnda personer kan tillstånd ges endast av särskilt vägande skäl. Dessa skäl beskrivs närmare i detaljmotiveringen.

I förslaget till 37 § bestäms om placering som en stödåtgärd inom öppenvården. Jämfört med motsvarande 14 § i den nuvarande lagen föreslås att bestämmelsen till vissa delar ändras i sak. Strävan har varit att motivera ändringarna närmare i detaljmotiveringen till den föreslagna paragrafen. Den föreslagna 37 § är också av betydelse för skyddet för privatlivet, som garanteras i 10 § i grundlagen, och personlig integritet, frihet och säkerhet samt rättsskyddskraven i anslutning till en människovärdig behandling, som garanteras i 7 § 1 och 2 mom. Den viktigaste ändringen jämfört med nuläget är det i sak helt nya 37 § 4 mom., som möjliggör en placering som stödåtgärd inom öppenvården på vissa villkor som framgår närmare av bestämmelsen trots att den ena vårdnadshavaren motsätter sig det, om placeringen anses motsvara barnets bästa. Den föreslagna regleringen tryggar barnets i 19 § 1 mom. i grundlagen avsedda rätt till oundgängligt skydd samt samtidigt barnets rätt till särskilt skydd enligt 1 § i den nu föreslagna barnskyddslagen.

45 § 1 mom., som gäller vårdnaden om ett omhändertaget barn, motsvarar i sak 19 § i den nuvarande lagen, dock så att där betonas att proportionalitetsprincipen skall iaktas i fråga om begränsningen av vårdnadshavarens rättigheter.

I 15 § i grundlagen finns bestämmelser om egendomsskyddet. Enligt motiveringen till lagrummet avses med egendom intressen som har förmögenhetsvärde, av vilka äganderätten är den mest omfattande. Äganderätten omfattar å sin sida i princip alla de rättigheter som inte på någon särskild grund hör till någon annan än ägaren och som inte har särskiljts från äganderätten. Att ingripa i eller begränsa det egendomsskydd som tryggas i bestämmelsen är möjligt endast med stöd av lag. Av de bestämmelser som föreslås i detta lagförslag, varvid de begränsande åtgärderna lämnas utanför granskningen, har i första hand 55 §, som gäller dispositionsmedel som betalas till barnet, och 77 §, som gäller medel

för eget hushåll, kopplingar till egendomsskyddet i 15 § i grundlagen. Jämfört med nuläget har regleringen med beaktande av dess betydelse lyfts in i lagen från barnskyddsförordningen. I sak motsvarar 55 § om dispositionsmedel huvudsakligen nuläget. I 3 mom. konstateras dock för tydlighetens skull och för att garantera barnets rättsskydd att en minderårig har rätt att själv bestämma om användningen av utbetalda dispositionsmedel utan hinder av lagen om förmyndarverksamhet. Även regleringen av medel för eget hushåll i 77 § preciseras avsevärt jämfört med nuläget i synnerhet när det gäller utbetalningen av medel för eget hushåll.

Under den tid som ett barn som omhändertagits med stöd av barnskyddslagen vårdas utom hemmet kan man bli tvungen att, på goda grunder och av tvingande skäl, med stöd av barnskyddslagen begränsa de grundläggande fri- och rättigheter som garanteras barnet i grundlagen och de mänskliga rättigheter som garanteras barnet i de internationella människorättskonventionerna. Begränsande åtgärder får brukas i syfte att trygga barnets vård och omsorg eller barnets eller någon annan persons liv, hälsa eller säkerhet. De grundläggande förutsättningarna för bruket av begränsningar anges i 16 och 18 § i den nuvarande barnskyddslagen, där det bestäms om förutsättningarna för omhändertagande. I förslaget till ny barnskyddslag ingår motsvarande bestämmelser om omhändertagande i 38 (brådsökande placering av barn) och 40 (skyldighet att omhänderta barn och ordna barnets vård utom hemmet) §.

Barnskyddslagens nuvarande bestämmelser om begränsningsbefogenheter och de bestämmelser som nu föreslås (11 kap.) gäller å ena sidan begränsning av kontakterna mellan ett omhändertaget barn som placerats i vård utom hemmet och barnets föräldrar eller andra barnet närstående personer. Å andra sidan gäller bestämmelserna begränsande åtgärder som riktar sig mot ett barn som vårdas i en barnskyddsanstalt. Bestämmelserna i fråga preciserades och kompletterades genom de ändringar av barnskyddslagen som träder i kraft den 1 november 2006 (583/2006, 24 § 1 mom., 25—25 a §, 30 a §—32 d §). Samtidigt preciserades också begränsningsbefogenheterna även för andra än anstaltspersonal

i tjänsteförhållande. Vidare fogades till lagen vissa andra bestämmelser som i sak kompletterar de nämnda bestämmelserna (23 a §, 26 § 3 mom., 32 e §, 32 f §, 35 a §, 37 § och 38 § 2 mom. i den nya lagen). Dessa bestämmelser behandlades utgående från regeringens proposition i grundlagsutskottet (GrUU 5/2006 rd – RP 225/2004) och social- och hälsovårdsutskottet (ShUB 7/2006 rd — RP 225/2004 rd). Republikens president stadfäste lagen den 29 juni 2006.

I denna regeringsproposition föreslås att nämnda bestämmelser i barnskyddslagen flyttas till den nya barnskyddslagen så att deras innehåll i sak förblir oförändrat, dock så att i beslutsförfarandet företas de ändringar som följer av den nu föreslagna reformen av beslutssystemet inom barnskyddet. Dessa ändringar riktar sig framför allt mot beslut som gäller begränsning av kontakterna (63 § 2 mom.), särskild omsorg (32 c § 2 mom.) och stoppande av försändelser till barn (31 b § 4 mom.).

Beslut om begränsning av kontakterna fattas enligt förslaget till 63 § 2 mom. av den socialarbetare som avses i 13 § 3 mom. eller i fall som gäller brådskande placering av barn av den socialarbetare som avses i 13 § 2 mom. När det gäller beslutsnivå innebär förslaget inte någon förändring i sak jämfört med nuläget eller den stadfästa nya regleringen.

När det gäller beslutanderätten avviker den särskilda omsorgen väsentligt från de övriga begränsande åtgärderna. Den särskilda omsorgen innebär ett allvarigare ingrepp i barnets grundläggande fri- och rättigheter än vad de övriga i barnskyddslagen avsedda begränsande åtgärderna gör. För att garantera att beslutsfattandet bereds på ett tillräckligt grundligt och mångsidigt sätt och för att trygga barnets rättsskydd anförtroddes beslutanderätten i fråga om ordnade av särskild omsorg i samband med ovan nämnda lagreform det organ som svarar för kommunens socialvård. Av samma anledning får beslutanderätten inte heller med stöd av 12 § 1 mom. i socialvårdslagen delegeras till en tjänsteinnehavare som är underställd socialnämnden när det gäller beslut om huruvida en åtgärd skall inledas eller fortsätta. Beslut om att den särskilda omsorgen skall upphöra kan däremot

med stöd av 12 § 1 mom. även fattas av en tjänsteinnehavare som är underställd socialnämnden.

Enligt den föreslagna 32 c § 2 mom., som gäller beslutsfattandet om ordnande av särskild omsorg, fattas beslut om ordnande av särskild omsorg av det organ som avses i 6 § 1 mom. i socialvårdslagen. På beslutfattandet tillämpas inte 12 § 1 mom. i socialvårdslagen. Beslutet skall grunda sig på en multiprofessionell bedömning av barnet som gjorts med avseende på ordnandet av särskild omsorg och som baserar sig på sakkunskap inom fostran, socialarbete, psykologi och medicin. Med beaktande av förutsättningarna för ordnande av särskild omsorg och barnets synnerligen starka rättsskyddsbehov ansågs det inte när lagen bereddes finnas grunder för eller behov av att möjliggöra skyndsamt beslutsfattande.

Enligt 72 § 2 mom., som gäller ordnande av särskild omsorg i detta förslag, fattas beslut om inledande eller förlängning av särskild omsorg av en ledande tjänsteinnehavare inom socialvården enligt 13 § 1 mom. sedan den i 13 § 3 mom. avsedda socialarbetare som ansvarar för barnets angelägenheter berett ärendet. Beslut om upphörande av särskild omsorg fattas av den socialarbetare som ansvarar för barnets angelägenheter (72 § 3 mom.). Den föreslagna regleringen måste anses tillräcklig med tanke på rättsskyddet för det barn som blir föremål för åtgärden och för arbetstagarna med beaktande av att beslutsfattandet alltid skall grunda sig på en multiprofessionell bedömning av barnets situation som gjorts med avseende på ordnandet av särskild omsorg och som baserar sig på sakkunskap inom fostran, socialarbete, psykologi och medicin (72 § 2 mom.). Innan beslutet fattas skall man också i enlighet med 34 § i förvaltningslagen höra ett barn som fyllt 15 år (förslaget till 20 § 2 mom.) och vårdnadshavaren. De har också möjlighet att söka ändring i beslutet (förslaget till 89 § 4 mom.). Särskild omsorg innebär att barnet ges särskild vård och omsorg under omhändertagandet. Det är således inte fråga om självständigt frihetsberövande som riktas mot barnet. Genom lagen har man också, på det sätt som avses i 7 § 3 mom. i grundlagen, försökt ange förutsättningarna för vidtagande

av åtgärden så exakt som möjligt.

Att ett meddelande inte överlämnas eller att någon annan försändelse som adresserats till barnet stoppas innebär ett allvarligt intrång i skyddet för förtroliga meddelanden, som hör till de grundläggande fri- och rättigheter som garanteras barnet. Åtgärden är inte av sådan art att den kräver omedelbar handling. En ändamålsenlig skötsel av uppgiften har således inte i samband med ovan nämnda lagändringar ansetts kräva att de begränsningsbefogenheter som avses i paragrafen anförtros föreståndaren för barnskyddsanstalten, utan det organ som svarar för socialvården med delegeringsmöjligheter. Med tanke på rättsskyddet både för barnet och för anstaltens föreståndare ansågs det motiverat att det beslut som avses i bestämmelsen fattas av en annan instans än den som med stöd av paragrafens 2 mom. har fattat beslut om granskning av ett meddelande eller någon annan försändelse, dvs. anstaltens föreståndare. Enligt det nu föreslagna 67 § 4 mom. fattas beslutet av den i 13 § 3 mom. avsedda socialarbetare som ansvarar för barnets angelägenheter. Förslaget innebär inte någon ändring i sak jämfört med den stadfästa nya regleringen.

Beträffande begränsningarna och de bestämmelser med nära samband med dem som överförts till denna proposition i oförändrad form hänvisar regeringen till regeringens proposition om saken och de ovan nämnda handlingar som tillkommit under riksdagsbehandlingen av den.

Regeringen påpekar dock att 31 a §, som gäller kroppsvisitation och kroppsbesiktning, ändrades under riksdagsbehandlingen, utan att grundlagsutskottet skulle ha tagit ställning till saken, så att som 4 mom. tillfogades utgående från social- och hälsovårdsutskottets behandling en bestämmelse som tillåter att utan hinder av 1 och 3 mom. kan den som företer eller den som är närvarande vid kroppsvisitationen eller kroppsbesiktningen trots allt vara av annat kön än barnet, om barnets eller någon annans säkerhet kräver att åtgärden vidtas omedelbart. Grundlagsutskottet föreslog ändå inte i sitt utlåtande att den bestämmelse som föreslagits i regeringens proposition skulle ändras i sak. När regeringens proposition bereddes övervägde man också det alternativ som riksdagen stannade för i

sitt svar. För att garantera barnets rättsskydd beslöt man ändå att föreslå att vid de åtgärder som avses i bestämmelsen skall personalen vara av samma kön som barnet, om det inte är fråga om en yrkesutbildad person inom hälso- och sjukvården. Social- och hälsovårdsutskottet konstaterar i sitt betänkande att enligt utredning till utskottet skulle förslaget i praktiken tidvis resa oöverstigliga hinder för de åtgärder som avses i bestämmelsen. Under utskottsbehandlingen aktualiserades t.ex. frågan om det finns tillräckligt med personal nattetid på små anstalter. Vid kroppsvisitation och kroppsbesiktning är det fråga om i grundlagen garanterat skydd för den personliga integriteten. Således bör undantag från bestämmelsen om kön vara så begränsade som möjligt. Regeringen anser det viktigt att man i utbildning som riktar sig särskilt till barnskyddsanstalter fäster särskild uppmärksamhet vid tillgodoseendet av de grundläggande fri- och rättigheterna och de mänskliga rättigheterna och därvid särskilt vid att undantag från bestämmelsen om kön skall begränsas endast till alldeles oundgängliga situationer för att bestämmelsen i de situationer där den tillämpas i praktiken inte skall vända sig mot sig själv och bli något av en huvudregel.

Rätten att söka ändring är en viktig garanti för rättsskyddet och utgör en vedertagen princip inom vårt rättsskyddssystem. I 21 § 2 mom. i grundlagen förutsätts det att rätten att söka ändring skall tryggas genom lag. Även denna bestämmelse har sin förebild i de internationella människorättskonventionerna, i vilka det poängteras att rätten att söka ändring hör till grunderna för en rättvis rättegång. Det har förutsatts att det även inom den offentliga förvaltningen skall finnas en allmän rätt att söka ändring i sådana beslut som gäller individens rättigheter och skyldigheter. För närvarande ingår de grundläggande bestämmelserna om ändringssökande i förvaltningsprocesslagen. Utgångspunkten i lagen är principen om allmän besvärsmått. Det skall vara möjligt att söka ändring i beslut i förvaltningsärenden oberoende av vilken myndighet som har fattat beslutet och oberoende av om beslutsfattaren till sin juridiska form är t.ex. ett privaträttsligt samfund.

Det föreslås att barnskyddslagen komplet-

teras med nya bestämmelser om rätt att söka ändring (89 §) och sökande av ändring hos förvaltningsdomstolen (90 §). Målet för den föreslagna regleringen är bidra till att eliminera de oklarheter och den oenhetliga praxis som för närvarande förekommer i fråga om möjligheten att söka ändring i olika barnskyddsbeslut. Utan att ha ändrats i sak ersätter de också den 35 a § (Särskilda bestämmelser om ändringssökande som gäller begränsningar) som ingår i den ändring av barnskyddslagen som gäller begränsningar och som träder i kraft vid ingången av november.

I förslaget till 89 § bestäms särskilt om de personer som har rätt att söka ändring i fråga om de beslut som avses i respektive moment (1—4 mom.). I de ärenden som avses i bestämmelsen grundar sig kretsen av dem som har rätt att söka ändring på att beslutet innebär att man ingriper i barnets rättigheter eller, när det gäller ärenden som särskilt nämns i bestämmelsen, rättigheterna för barnet närstående personer på ett sådant sätt som förutsätter att ärendet enligt artikel 6.1 i europeiska människorättskonventionen och enligt 21 § i grundlagen skall kunna prövas av domstol. Till övriga delar gäller i fråga om rätten att söka ändring och föra talan det som föreskrivs i förvaltningsprocesslagen (89 § 5 mom. i barnskyddslagen).

Förslaget till 90 § gör det möjligt att söka ändring i beslut som en tjänsteinnehavare som är underställd det organ som ansvarar för socialvården fattat direkt hos förvaltningsdomstolen i vissa i bestämmelsen nämnda ärenden som är av särskild betydelse med tanke på rättsskyddet. Jämfört med nuläget är den föreslagna regleringen helt ny.

I förslaget till 92 § ingår en bestämmelse om sökande av ändring hos högsta förvaltningsdomstolen. I 1 mom. uppräknas de ärenden som omfattas av besvärshöj. För närvarande bestäms om sökande av ändring hos högsta förvaltningsdomstolen i 37 § i barnskyddslagen. Det föreslås att besvärshöjden utvidgas... De allmänna principerna i förvaltningsprocesslagen och rättsskyddssynpunkterna gällande barnet och andra barnet närstående personer förutsätter att ändringssökandet utvidgas. Inom förvaltningsprocessen är utgångspunkten ett förvaltningsdom-

stolssystem i två instanser, där förvaltningsdomstolarna fungerar som allmänna förvaltningsdomstolar i första instans och högsta förvaltningsdomstolen utgör andra instans. Det är viktigt att rätten att söka ändring utvidgas till de föreslagna nya ärendena på grund av det accentuerade rättssäkerhetsbehov som beror på den ytterst känsliga karaktären av dessa ärenden och för att högsta förvaltningsdomstolen skall kunna skapa en enhetlig rättspraxis i fråga om de beslut som fattas inom socialvårdsområdet i kommunerna och de beslut som fattas av förvaltningsdomstolarna.

I andra beslut som förvaltningsdomstolen fattat om barn- och familjeinriktat barnskydd än de som avses i 1 mom. får ändring inte sökas genom besvär hos högsta förvaltningsdomstolen (92 § 3 mom.). Ändring får inte heller sökas i förvaltningsdomstolens interimistiska förordnande enligt 83 § (92 § 5 mom.). Bestämmelserna om ändringssökande motiveras närmare i detaljmotiveringen till respektive bestämmelse.

Den i 83 § i den föreslagna barnskyddslagen avsedda möjligheten för förvaltningsdomstolen att under handläggningen av en ansökan som gäller omhändertagande ge ett interimistiskt förordnande om barnets vistelseort och om hur barnets vård och fostran skall ordnas under domstolsbehandlingen är ny. Bestämmelsen har ett nära samband med skyddet för privatliv och familjeliv som garanteras i 10 § i grundlagen och i internationella människorättskonventioner. Till privatlivet hör bl.a. individens rätt att knyta och upprätthålla kontakter till andra människor och omgivningen. Barnets rätt att hålla kontakt med sin familj är en mänsklig rätt för barnet. Det skydd för familjelivet som tryggas i artikel 8 i europeiska människorättskonventionen och den mänskliga rättighet som garanteras barn och föräldrar i artikel 9.3 i FN:s konvention om barnets rättigheter tryggar också rättigheten för barnets föräldrar eller andra närstående personer att hålla kontakt med barnet. Därför skall även förutsättningarna för det förordnande som avses i 83 § i förslaget till barnskyddslag regleras i lag.

Vid bedömningen av huruvida garantierna för rättsskyddet är tillräckliga skall man ock-

så beakta bestämmelsen i artikel 13 i europeiska människorättskonventionen som gäller rätt till ett effektivt nationellt rättsmedel i de fall där i konventionen angivna fri- och rättigheter kränkts. Artikel 13 är av betydelse endast tillsammans med någon annan rättighet som tryggas i konventionen. Artikel 13 förutsätter inte att en part skall ha rätt att få sitt ärende prövat vid en domstol, utan även ett annat rättsmedel kan vara tillräckligt.

I denna proposition har man ansett att rätten att framställa anmärkning enligt lagen om klientens ställning och rättigheter inom socialvården, möjligheten till förvaltningsklagan hos tillsynsmyndigheten samt möjligheten att väcka skadeståndstalan eller åtal för brott tillsammans utgör ett sådant effektivt rättsmedel som avses i artikel 13 i konventionen. Dessutom föreslås i lagen en ny 33 § om registrering av ärenden. Bestämmelsen förpliktar arbetstagare inom barnskyddet att sedan ett barnskyddsärende blivit anhängigt i enlighet med 26 § 1 mom. i de handlingar som rör barnet eller den unga personen anteckna alla uppgifter som påverkar ordnandet av de barnskyddsåtgärder som barnet eller den unga personen behöver samt de uppgifter som behövs för att åtgärderna skall kunna placeras, vidtas och följas upp. Ett viktigt syfte med anteckningarna är att trygga uppföljningen och övervakningen av bruket av barnskyddsåtgärder och samtidigt att garantera rättsskyddet för de barn som åtgärderna riktar sig mot.

I de förslagna bestämmelserna har strävan varit att tillräckligt specificera vilka uppgifter som skall antecknas med avseende på målet för registreringen. Närmare bestämmelser om upprättandet av klienthandlingar kan utfärdas genom förordning av social- och hälso-

vårdsministeriet. Anteckningarna utgör en del av ett sådant personregister som avses i personuppgiftslagen och som innehåller klientuppgifter om barn inom barnskyddet. Därför skall personuppgiftslagens bestämmelser tillämpas på anteckningarna.

De preciserade och kompletterade bestämmelser som nu föreslås, och av vilka den nya 27 § om utredning av behovet av barnskydd och 75 § om utvidgning av eftervårdsförpliktelsen samt de andra bestämmelserna om barnets delaktighet, beslutsystemet och sökandet av ändring samt handläggning av ärenden i förvaltningsdomstolen (14 kap.) är de mest centrala, uppfyller tillräckligt det grundlagsenliga uppdrag som ingår i 21 § i grundlagen.

Regeringen anser det också viktigt, i enlighet med vad grundlagsutskottet förutsatt, att det vid den utbildning som riktar sig till kommuner, länsstyrelser och barnskyddsanstaltens personal i samband med lagens ikraftträdande fästs särskild uppmärksamhet vid tillgodoseendet av barnets grundläggande fri- och rättigheter när barnskyddet genomförs.

Det lagförslag som ingår i propositionen kan enligt regeringens uppfattning behandlas i vanlig lagstiftningsordning. Eftersom propositionen dock innehåller fler faktorer som är av betydelse med avseende på tillgodoseendet av de grundläggande fri- och rättigheterna, anser regeringen det önskvärt att ett utlåtande i ärendet inhämtas av grundlagsutskottet.

Med stöd av vad som anförts ovan föreläggs Riksdagen följande lagförslag:

*Lagförslagen***1.****Barnskyddslag**

I enlighet med riksdagens beslut föreskrivs:

1 kap.

Allmänna bestämmelser

1 §

Lagens syfte

Lagens syfte är att trygga barnets rätt till en trygg uppväxtmiljö, en harmonisk och mångsidig utveckling samt till särskilt skydd.

2 §

Ansvar för barnets välfärd

Barnets föräldrar och andra vårdnadshavare har huvudansvaret för barnets välfärd. Barnets föräldrar och andra vårdnadshavare skall trygga en balanserad utveckling och välfärd för barnet enligt lagen angående vårdnad om barn och umgängesrätt (361/1983).

Myndigheter som arbetar med barn och familjer skall stöda föräldrar och vårdnadshavare i deras uppgift som fostrare samt sträva efter att erbjuda familjen nödvändig hjälp tillräckligt tidigt samt vid behov hänvisa barnet och familjen till barnskyddet.

Barnskyddet skall stöda föräldrarna, vårdnadshavarna och andra personer som svarar för barnets vård och fostran vid fostran av och omsorg om barnet genom att ordna nödvändiga tjänster och stödåtgärder. Under de förutsättningar som anges nedan i denna lag kan ett barn placeras utom hemmet eller andra åtgärder vidtas för att vården och omsorgen om barnet skall kunna ordnas.

3 §

Barnskydd

Barnskydd är barn- och familjeinriktat barnskydd. Dessutom ordnar kommunen förebyggande barnskydd enligt 2 kap. för att främja barns och unga personers välfärd.

Det barn- och familjeinriktade barnskyddet utgörs av utredning av behovet av barnskydd, stödåtgärder inom öppenvården, brådskande placering och omhändertagande av barn samt därtill ansluten vård utom hemmet och eftervård.

Genom förebyggande barnskydd främjas och tryggas barns uppväxt, utveckling och välfärd samt ges stöd i föräldraskapet. Förebyggande barnskydd är även särskilt stöd som ges inom ramen för kommunens andra tjänster, såsom vid rådgivningsbyråerna för mödravård och barnavård samt inom annan hälsovård, dagvård, undervisning och ungdomsarbete då barnet eller familjen inte är klient inom barnskyddet.

4 §

Centrala principer för barnskyddet

Barnskyddet skall främja barnets gynnsamma utveckling och välfärd. Barnskyddet skall stöda föräldrarna, vårdnadshavarna och andra personer som svarar för barnets vård och fostran vid fostran av och omsorg om barnet. Barnskyddet skall sträva efter att förebygga barnets och familjens problem samt att tillräckligt tidigt ingripa i problem som

observerats. Vid bedömningen av behovet av barnskydd och vid genomförandet av barnskydd skall barnets bästa beaktas i första hand.

Vid bedömningen av barnets bästa skall uppmärksamhet fästas vid hur olika åtgärdsalternativ och lösningar garanterar barn

- 1) en balanserad utveckling och välfärd samt nära och fortgående mänskliga relationer,
- 2) möjlighet till förståelse och ömhet samt övervakning och omsorg i enlighet med ålder och utvecklingsnivå,
- 3) en utbildning som motsvarar barnets anlag och önskemål,
- 4) en trygg uppväxtmiljö samt fysisk och psykisk integritet,
- 5) utveckling till självständighet och mognad till ansvarsfullhet,
- 6) möjlighet att delta och påverka i frågor som gäller dem själva samt
- 7) hänsyn till språklig, kulturell och religiös bakgrund.

Inom barnskyddet skall gås till väga så fin känsligt som möjligt och i första hand användas stödåtgärder inom öppenvården, om inte barnets bästa kräver annat. När vård utom hemmet behövs med tanke på barnets bästa, skall sådan ordnas utan dröjsmål.

5 §

Barns och unga personers åsikt och önskemål

Ett barn skall enligt sin ålder och utvecklingsnivå tryggas rätten att få information i ett barnskyddsärende som rör barnet och möjligheten att framföra sina åsikter i ärendet. Då behovet av barnskydd bedöms, då beslut fattas om ett barn eller en ung person och då barnskydd genomförs, skall särskild uppmärksamhet fästas vid barnets eller den unga personens åsikter och önskemål.

6 §

Barn och ung person

Som barn anses i denna lag den som inte fyllt 18 år och som ung person den som är 18–20 år.

2 kap.

Främjande av barns och ungas välfärd

7 §

Att ge akt på barns och ungas välfärd

Det organ som ansvarar för socialvården i kommunen och de övriga kommunala myndigheterna skall i samarbete ge akt på och främja barns och unga personers välfärd samt avhjälpa och förebygga missförhållanden i dem.

Det organ som ansvarar för socialvården skall förmedla information om barns och unga personers uppväxtförhållanden och sociala problem samt ge sakkunnighjälp till andra myndigheter och likaså till kommunens invånare och i kommunen verksamma samfund.

8 §

Utvecklande av service och stöd vid fostran

Kommunen skall, då den ordnar och utvecklar social- och hälsovården och undervisningsväsendet samt annan för barn, unga personer och barnfamiljer avsedd service, se till att föräldrarna, vårdnadshavarna och andra personer som svarar för barns vård och fostran därigenom stöds vid fostran av barnen och att barns, unga personers och barnfamiljers behov av särskilt stöd därigenom klarläggs. Kommunen skall vid behov ordna verksamhet som stöder barn och unga personer i behov av särskilt stöd.

Då servicen ordnas och utvecklas bör särskild uppmärksamhet ägnas barns och unga personers behov och önskemål.

9 §

Stöd för skolgången

Kommunen skall ordna skolpsykolog- och skolkuratorstjänster som ger tillräckligt stöd och tillräcklig handledning för eleverna inom förskoleundervisningen och den grundläggande utbildningen i kommunen för att förebygga och övervinna sociala och psykiska

svårigheter som hänför sig till skolgången och elevernas utveckling. Tjänsterna skall även främja en utveckling av samarbetet mellan hem och skola.

10 §

Beaktande av barn i service som riktar sig till vuxna

Om en vuxen får social- och hälsovårdsservice, i synnerhet vård på grund av rusmedelsmissbruk eller mentalvård, eller om en vuxen vårdas utom hemmet i anstaltsliknande förhållanden, och har ett barn i sin vård och fostran, skall även barnets behov av vård och stöd utredas och tryggas.

Social- och hälsovårdsmyndigheterna skall vid behov ordna tjänster som är nödvändiga för att gravida kvinnor och deras ofödda barn skall ges särskilt skydd.

3 kap.

Ordnande av barnskydd

11 §

Ordnande och utvecklande av barnskydd

Kommunen skall se till att förebyggande barnskydd samt barn- och familjeinriktat barnskydd till sin innebörd och omfattning ordnas såsom behovet i kommunen förutsätter. Barn- och familjeinriktat barnskydd skall ordnas i tillräcklig utsträckning vid de tider av dygnet det behövs.

Barnskyddet skall vara av sådan kvalitet att det garanterar barn och unga personer som är i behov av barnskydd samt deras familjer den hjälp och det stöd de behöver.

I kommunens sköts uppgifter i anslutning till verkställigheten av barnskyddet av det organ som avses i 6 § 1 mom. i socialvårdslagen (710/1982) (*det organ som ansvarar för socialvården*). Det organ som ansvarar för socialvården skall, då det ordnar barnskyddet, vid behov samarbeta med kommunens olika förvaltningar, andra myndigheter liksom med andra kommuner och samkommuner samt andra sammanslutningar och anstalter som ordnar service så, att till-

räcklig service som motsvarar behovet kan ordnas och sakkunskap tryggas i kommunen.

12 §

Plan för ordnandet och utvecklandet av barnskyddet

Kommunen eller flera kommuner tillsammans skall göra upp en plan över kommunens eller kommunernas verksamhet för att främja barns och unga personers välfärd samt ordna och utveckla barnskyddet. Planen skall godkännas i varje kommuns kommunfullmäktige och ses över minst vart fjärde år. Planen skall beaktas vid uppgörandet av en budget och ekonomiplan enligt 65 § i kommunallagen (365/1995).

Planen skall innehålla uppgifter för planeperioden om

- 1) barns och unga personers uppväxtförhållanden och välfärdstillstånd,
- 2) åtgärder och tjänster som främjar barns och unga personers välfärd och förebygger problem,
- 3) behovet av barnskydd i kommunen,
- 4) resurser som skall reserveras för barnskyddet,
- 5) tillgängligt servicesystem inom barnskyddet för skötseln av uppgifter enligt barnskyddslagen,
- 6) ordnande av samarbete mellan olika myndigheter samt mellan sammanslutningar och anstalter som producerar tjänster för barn och unga, samt om
- 7) genomförandet och uppföljningen av planen.

13 §

Tjänsteinnehavare som beslutar om barnskyddsåtgärder

I ärenden som gäller omhändertagande samt vård utom hemmet enligt 43 § 1 mom., upphörande av omhändertagande enligt 47 § samt inledande och förlängning av särskild omsorg enligt 72 § 2 mom. utövas beslutanderätten av en ledande tjänsteinnehavare inom socialvården som bestäms enligt kommunens instruktion eller av en annan av denna förordnad tjänsteinnehavare än den som

avses i 3 mom. Nämnda tjänsteinnehavare beslutar även om ansökningar som gäller undersökning av barn enligt 28 § samt omhändertagande och därtill ansluten vård utom hemmet enligt 43 § 2 mom.

Beslutanderätt enligt 38 och 39 § i ärenden som gäller brådskande placering och därtill ansluten begräsning av kontakter enligt 63 § 2 mom. utövas av en tjänsteinnehavare som förordnas av det organ som ansvarar för socialvården och som har yrkesmässig behörighet som socialarbetare enligt 3 § i lagen om behörighetsvillkoren för yrkesutbildad personal inom socialvården (272/2005).

För ett barn som är klient inom barnskyddet skall utses en socialarbetare som ansvarar för barnets angelägenheter (*socialarbetare som ansvarar för barnets angelägenheter*). Den socialarbetare som ansvarar för barnets angelägenheter skall ha yrkesmässig behörighet som socialarbetare enligt 3 § i lagen om behörighetsvillkoren för yrkesutbildad personal inom socialvården.

14 §

Tryggande av multiprofessionell sakkunskap

Kommunen skall se till att den socialarbetare som ansvarar för barnets angelägenheter har tillgång till sakkunskap om barns uppväxt och utveckling, hälsovård, juridisk sakkunskap samt annan sakkunskap som behövs i barnskyddsarbetet.

I syfte att ordna ovan nämnda sakkunskap kan kommunen eller flera kommuner tillsammans för barnskyddet tillsätta en sakkunniggrupp, som består av representanter för social- och hälsovården, sakkunniga i fråga om barns uppväxt och utveckling och andra sakkunniga som behövs i barnskyddsarbetet. Sakkunniggruppen för barnskyddet kan biträda socialarbetaren vid genomförandet av barnskyddet samt ge utlåtanden till stöd för beslutsfattande som gäller barnskyddsåtgärder.

15 §

Hälsovårdens särskilda skyldigheter

Hälsocentralen och sjukvårdsdistriktet skall

ge sakkunnighjälp inom det barn- och familjeinriktade barnskyddet och vid behov ordna undersökning av barn samt vård- och terapi-tjänster för barn. Tjänster som barnskyddsklienter behöver i anslutning till utredande av misstankar om sexuellt utnyttjande eller misshandel skall ordnas i brådskande ordning.

16 §

För ordnande av barnskydd ansvarig kommun

Beträffande kommunens skyldighet att ordna barnskydd gäller 14 § och 15 § 1 mom. i socialvårdslagen. Bestämmelserna i 15 § 2 mom. samt 42 § 1 och 3 mom. tillämpas även på familjevård och anstaltsvård som ordnas med stöd av denna lag. Utan hinder av vad som här föreskrivs skall den kommun där behovet av att omhänderta barnet och ordna vård utom hemmet har uppstått svara för att vården av barnet utom hemmet ordnas och för kostnaderna för detta. Den kommun som har varit ansvarig för ordnandet av vård utom hemmet är skyldig att ordna den eftervård som avses i 12 kap.

Den kommun, där barnet eller den unga personen är placerad genom en stödåtgärd inom öppenvården eller i vård utom hemmet eller i eftervård (*placeringskommun*), skall i samarbete med den enligt 1 mom. eller 17 § ansvariga kommunen (*placerarkommun*) ordna den service och de stödåtgärder för barnet eller den unga personen som behövs för omsorgen eller vården. Placeringskommunen har rätt till ersättning för sina kostnader för servicen och stödåtgärderna av placerarkommunen.

Bestämmelser om placeringskommunens skyldighet att i en i 2 mom. avsedd situation ordna de hälsovårdstjänster som behövs för ett barn eller en ung person som placerats som en stödåtgärd inom öppenvården eller i vård utom hemmet eller i eftervård ingår i 14 b § i folkhälsolagen (66/1972) och i 30 a § i lagen om specialiserad sjukvård (1062/1989). I 24 § i folkhälsolagen och 42 § i lagen om specialiserad sjukvård föreskrivs om

ersättning för kostnader för hälsovårdstjänster. Bestämmelser om placeringskommunens skyldighet att ordna grundläggande utbildning för ett barn som placerats som en stödåtgärd inom öppenvården eller i vård utom hemmet eller i eftervård ingår i lagen om grundläggande utbildning (628/1998) och om ersättning för kostnaderna för detta i 50 § i lagen om finansiering av undervisnings- och kulturverksamhet (635/1998).

17 §

Ordnande av barnskydd i vissa special-situationer

Om ett ärende som gäller placering av ett barn i familje- eller anstaltsvård enligt rådets förordning (EG) nr 2201/2003 om domstols behörighet och om erkännande och verkställighet av domar i äktenskapsmål och mål om föräldrans ansvar samt om upphävande av förordning (EG) nr 1347/2000 skall avgöras i Finland, men enligt 16 § ingen kommun är skyldig att ordna familje- eller anstaltsvård, skall myndigheterna i barnets senaste boplatser eller vistelsekommun besluta om ordnandet av vården. Har barnet inte haft en boplatser eller vistelsekommun i Finland, hör beslutanderätten till myndigheterna i den kommun där barnets föräldrar eller någondera av dem är bosatt eller vistas, eller om ingendera av föräldrarna är bosatt eller vistas i Finland, till myndigheterna i den kommun där föräldrarna eller någondera av dem senast var bosatt eller vistades. Har ingendera av föräldrarna haft boplatser eller vistelsekommun i Finland, hör beslutanderätten till myndigheterna i Helsingfors stad. Beslutar man ordna familje- eller anstaltsvård i Finland, är det den kommun vars myndighet enligt bestämmelserna ovan har fattat beslutet i saken som svarar för att vården ordnas och för kostnaderna för detta.

Det hör till en kommun som bestäms enligt i 1 mom. föreskrivna grunder att ordna barnskydd för ett barn vars föräldrar eller ena förälder är eller har varit finsk medborgare, men som enligt utredning av social- och hälsovårdsministeriet inte har boplatser eller vistelsekommun i Finland och som ministeriet

enligt de preliminära uppgifter som det har fått inte anser ha tillgång till ändamålsenlig vård i det land där den som saken gäller bor eller vistas. Barnskydd kan med stöd av detta moment ordnas bara, om inte något annat följer av den förordning som nämns i 1 mom.

Kommunen kan genom förmedling av utrikesministeriet begära handräckning för utredning av behovet av barnskydd utomlands. Utredningen kan utomlands även utföras av en sådan person som enligt 33 § i lagen om konsulära tjänster (498/1999) kan utföra uppgifter som ankommer på notarius publicus.

18 §

Förhållande till andra lagar

På verksamhet som kommunen ordnar med stöd av denna lag tillämpas lagen om planering av och statsandel för social- och hälsovården (733/1992), om inte något annat föreskrivs genom lag.

19 §

Klientavgifter

För barnskydd kan tas ut klientavgifter enligt lagen om klientavgifter inom social- och hälsovården (734/1992).

4 kap.

Barns delaktighet

20 §

Utredande av barns åsikt och hörande av barn

Då barnskydd genomförs skall barnets önskemål och åsikt utredas och beaktas enligt barnets ålder och utvecklingsnivå. Barnets åsikt skall utredas finkänsligt samt så att det inte onödigt skadar relationerna mellan barnet och föräldrarna och personer som står barnet nära. Sättet att utreda barnets åsikt och dess huvudsakliga innehåll skall antecknas i de barnskyddshandlingar som rör barnet.

Ett barn som fyllt 15 år skall ges tillfälle att i enlighet med 34 § i förvaltningslagen (434/2003) bli hört i ett barnskyddsärende som gäller barnet självt och ett barn som fyllt 12 år i ett ärende som gäller omhändertagande, vård utom hemmet, upphörande av omhändertagande och kontakter.

Endast i det fall att utredningen skulle äventyra barnets hälsa eller utveckling eller det i övrigt är uppenbart ogrundat behöver barnets åsikt inte utredas.

I samband med utredande av åsikt och hörande får barnet inte lämnas sådana uppgifter som äventyrar dess utveckling eller strider mot någon annan synnerligen viktig enskild fördel för barnet.

21 §

Barnets rätt att föra talan

Ett barn som fyllt 15 år har utom vårdnadshavaren eller någon annan laglig företrädare rätt att skilt föra sin talan i ett barnskyddsärende som gäller barnet självt.

Ett barn som fyllt 12 år har utom vårdnadshavaren eller någon annan laglig företrädare rätt att skilt föra sin talan i ett ärende som gäller brådskande placering, omhändertagande, vård utom hemmet, upphörande av omhändertagande och kontakter.

Ett barn som fyllt 12 år har också rätt att kräva socialservice och andra stödåtgärder enligt 7 kap.

22 §

Förordnande av intressebevakare som ställföreträdare för vårdnadshavaren

Ett barn kan i ett barnskyddsärende förordnas en intressebevakare som i vårdnadshavarens ställe för barnets talan, om

1) det finns grundad anledning att anta att vårdnadshavaren inte opartiskt kan bevaka barnets intresse i ärendet, och

2) en intressebevakare måste förordnas för att ärendet skall bli utrett eller i övrigt för att barnets intressen skall tryggas.

Ansökan om förordnande av intressebeva-

kare kan göras av den magistrat som är förmyndarmyndighet enligt lagen om förmyndarverksamhet (442/1999), det organ som ansvarar för socialvården eller vårdnadshavaren själv.

En magistrat som är förmyndarmyndighet kan förordna en intressebevakare, om vårdnadshavaren och det organ som ansvarar för socialvården är eniga om detta. I annat fall förordnas intressebevakaren av domstol. På förordnande av intressebevakare tillämpas vad som i lagen om förmyndarverksamhet eller i någon annan lag föreskrivs om förordnande av en ställföreträdare för intressebevakaren.

23 §

Intressebevakarens arvode och kostnader

För kostnader som uppstår vid förordnandet av intressebevakare enligt 22 § samt för intressebevakarens arvode och kostnader svarar den kommun som i enlighet med 16 och 17 § svarar för att barnskydd ordnas.

24 §

Ansvar för tryggheten av barnets bästa

Den socialarbetare som ansvarar för barnets angelägenheter skall övervaka att barnets bästa tillgodoses samt på tjänstens vägnar hjälpa barnet eller den unga personen att föra sin talan och vid behov anvisa barnet eller den unga personen rättshjälp eller se till att ansökan om en intressebevakare för barnet görs i de situationer som avses i 22 §.

Det organ som ansvarar för socialvården skall vara representerat vid förundersökning och domstolshandläggning av straffbar gärning som barn uppgetts ha begått samt vid handläggning i det organ som ansvarar för undervisningsväsendet av ärende som gäller avstängning av läropliktigt barn från skola, om detta inte bedöms som uppenbart obehövt av det organ som ansvarar för socialvården. Organet skall vid behov hänvisa barnet till medling enligt lagen om medling vid

brott och i vissa tvister (1015/2005).

5 kap.

Inledande av klientrelation inom barnskyddet

25 §

Anmälningsskyldighet

De som är anställda eller innehar ett förtroendeuppdrag inom social- och hälsovården, undervisningsväsendet, ungdomsväsendet, polisväsendet, en församling eller något annat religiöst samfund och de som är anställda hos en annan producent av socialservice eller hälsovårdsservice, utbildningsanordnare eller en enhet som bedriver mottagningsverksamhet för asylsökande eller nödcentralsverksamhet samt yrkesutbildade personer inom hälso- och sjukvården är skyldiga att utan dröjsmål och utan hinder av sekretessbestämmelserna göra en anmälan till det organ som ansvarar för socialvården i kommunen, om de i sin uppgift fått vetskap om ett barn vars behov av vård och omsorg, omständigheter som äventyrar barnets utveckling eller eget beteende förutsätter att behovet av barnskydd utreds.

Även en annan än en i 1 mom. avsedd person kan göra en sådan anmälan utan hinder av sekretessbestämmelser som eventuellt gäller honom.

Utan hinder av 1 mom. gäller vad som föreskrivs eller bestäms särskilt om skyldighet att iaktta sekretess gällande bikt eller annan själavård.

Det organ som ansvarar för socialvården skall föra register över barnskyddsanmälningar och deras innehåll.

Om ett barn flyttar bort från kommunen medan en utredning om behovet av barnskydd enligt 27 § pågår eller medan barnet på annat sätt är klient inom barnskyddet, skall det organ som ansvarar för socialvården utan hinder av sekretessbestämmelserna underrätta barnets nya boningskommun om flyttningen. Till den nya boningskommunen skall vid behov utan dröjsmål lämnas även de relevanta handlingar som behövs för bedömningen av barnskyddsbehovet eller ordnandet av

barnskyddsåtgärder. Barnets nya boningskommun skall fortsätta med utredningen eller andra barnskyddsåtgärder.

26 §

Anhängiggörande av barnskyddsärende och inledande av klientrelation

Ett barnskyddsärende anhängiggörs på ansökan eller när en socialarbetare eller någon annan arbetstagare inom barnskyddet har tagit emot en anmälan enligt 25 § eller på annat sätt fått kännedom om ett barn som eventuellt är i behov av barnskydd.

Sedan ett barnskyddsärende har anhängiggjorts skall socialarbetaren eller någon annan arbetstagare inom barnskyddet omedelbart bedöma barnets eventuella brådskande behov av barnskydd. Dessutom skall socialarbetaren senast den sjunde vardagen efter att ha mottagit anmälan eller motsvarande kontakt avgöra om en utredning enligt 27 § skall inledas med anledning därav eller om anmälan till sin natur är klart sådan att den inte leder till åtgärder.

En klientrelation inom barnskyddet inleds när barnskyddsåtgärder till följd av anhängiggörande av barnskyddsärende som avses i 1 mom. vidtas i brådskande ordning eller beslut om en utredning enligt 27 § fattas. Socialarbetaren skall göra en anteckning om att en klientrelation inom barnskyddet inletts i de barnskyddshandlingar som rör barnet samt underrätta vårdnadshavaren och barnet om detta, dock med beaktande av vad som föreskrivs i 11 § i lagen om klientens ställning och rättigheter inom socialvården (812/2000).

27 §

Utredning av behovet av barnskydd

Den socialarbetare som ansvarar för barnets angelägenheter skall göra en utredning om barnets situation. I utredningen bedöms barnets uppväxtförhållanden, vilka möjligheter vårdnadshavarna eller andra personer som svarar för barnets vård och fostran har att sörja för barnets vård och fostran, samt behovet av barnskyddsåtgärder. Utredningen

görs i den omfattning som omständigheterna i det aktuella fallet förutsätter. I syfte att göra utredningen kan socialarbetaren vid behov stå i kontakt med barnet närstående personer samt med olika samarbetspartners och sakkunniga enligt vad som föreskrivs i 16 och 17 § i lagen om klientens ställning och rättigheter inom socialvården.

Utredningen skall göras utan obefogat dröjsmål. Den skall färdigställas senast inom tre månader från att barnskyddsärendet anhängiggjordes. När utredningen färdigställs skall vårdnadshavaren och barnet underrättas om klientrelationen inom barnskyddet fortgår eller inte. Likaså skall de underrättas om att klientrelationen upphör, dock med beaktande av vad som föreskrivs i 11 § i lagen om klientens ställning och rättigheter inom socialvården. Klientrelationen upphör ifall utredningen inte föranleder barnskyddsåtgärder.

28 §

Domstolens tillstånd till undersökning av barn

Förvaltningsdomstolen kan på ansökan av en tjänsteinnehavare som avses i 13 § 1 mom. ge tillstånd till att ett barn undersöks av en läkare eller någon annan sakkunnig, om undersökningen är nödvändig för att behovet av barnskydd skall kunna utredas, men vårdnadshavaren förbjuder undersökningen. Innan ansökan görs skall barnets åsikt utredas, om det inte med beaktande av barnets ålder, utvecklingsnivå eller övriga omständigheter är omöjligt.

Tillstånd enligt 1 mom. ges för viss tid. Innan tillståndet ges skall förvaltningsdomstolen höra barnets vårdnadshavare och ett barn som fyllt 15 år. Av särskilt vägande skäl kan tillstånd ges även om vårdnadshavaren eller ett barn som fyllt 15 år inte har kunnat höras.

Förvaltningsdomstolen kan vid beslut om beviljande av tillstånd samtidigt bestämma att en tillståndsenlig undersökning får göras trots att ändring sökts.

För att förvaltningsdomstolens tillståndsbeslut skall följas omfattas de skyldigheter som skall åläggas vårdnadshavaren i tillämpliga delar av vad som föreskrivs i lagen om verkställighet av beslut beträffande vårdnad om

barn och umgängesrätt (619/1996).

6 kap.

Procedurbestämmelser

29 §

Möte med barnet

Vid genomförandet av barnskydd skall den socialarbetare som ansvarar för barnets angelägenheter eller en annan arbetstagare inom barnskyddet träffa barnet personligen tillräckligt ofta.

När ett personligt möte med barnet ordnas, skall samarbete med barnets vårdnadshavare eller en annan person som har huvudansvaret för barnets vård och fostran eftersträvas.

Socialarbetaren eller en annan arbetstagare inom barnskyddet har vid behov rätt att träffa barnet även utan vårdnadshavarens samtycke, om det med beaktande av barnets ålder, utveckling och omständigheterna i övrigt bedöms motsvara barnets bästa. I de handlingar som gäller barnet skall antecknas de orsaker som har krävt ett möte med barnet i strid med vårdnadshavarens samtycke. Vårdnadshavaren skall underrättas om mötet, om det inte klart strider mot barnets bästa.

30 §

Klientplan

För ett barn som är klient inom barnskyddet skall göras upp en klientplan, om inte klientrelationen upphör efter utredningen av behovet av barnskydd eller om det inte är fråga om tillfällig rådgivning och vägledning.

Klientplanen skall, om det inte finns något uppenbart hinder för det, göras upp och ses över i samråd med barnet och vårdnadshavaren samt vid behov med en annan laglig företrädare för barnet, föräldrarna, någon annan person som svarar för barnets vård och fostran eller står barnet nära samt centralt deltar i vårdnaden om barnet. I klientplanen antecknas de omständigheter och saker som målet är att påverka, barnets och familjens behov av stöd, tjänster och andra stödåtgärder ge-

nom vilka målet är att behovet av stöd skall mötas samt den tid inom vilken man uppskattar att målen kan uppnås. I klientplanen skall även antecknas de berördas avvikande meningar om behovet av stöd och ordnandet av tjänster och andra stödåtgärder. Klientplanen skall ses över vid behov, dock minst en gång om året.

I den klientplan som gäller ett omhändertaget barn skall dessutom antecknas målet och syftet med vården utom hemmet, ordnandet av särskilt stöd och särskild hjälp för barnet, dess föräldrar, vårdnadshavare eller andra personer som svarar för barnets vård och fostran samt hur kontakten med barnet skall upprätthållas och samarbetet med barnets föräldrar och andra barnet närstående personer genomföras. För föräldrarna till ett omhändertaget barn skall göras upp en separat klientplan som stöd i föräldraskapet, om det inte skall anses vara onödigt. Planen skall vid behov göras upp i samråd med den övriga social- och hälsovården såsom missbrukarvården och mentalvården.

I klientplanen för ett barn eller en ung person i eftervård antecknas målet och syftet med eftervården samt ordnandet av särskilt stöd och särskild hjälp för barnet eller den unga personen samt föräldrarna, vårdnadshavarna eller andra personer som svarar för barnets eller den unga personens vård och fostran.

Klientplanen kompletteras vid behov med en särskild plan för vård och fostran.

31 §

Diskussion i klientens ärende

För att behovet av barnskydd skall kunna utredas och barnskydd skall kunna ordnas kan ordnas diskussioner, i vilka barnet, föräldrarna och vårdnadshavarna, andra personer som svarar för barnets vård och fostran eller centralt deltar i vårdsnaden om barnet, andra personer som står barnet eller familjen nära samt myndigheter och andra samarbetspartners vid behov kan delta på basis av en bedömning av en arbetstagare inom barnskyddet.

De som deltar i diskussionen kan enligt vad

som föreskrivs i 16 och 17 § i lagen om klientens ställning och rättigheter inom socialvården samt i 26 § 3 mom. i lagen om offentlighet i myndigheternas verksamhet (621/1999) lämnas de uppgifter som behövs för att barnets behov av stöd skall kunna utredas och den omsorg barnet behöver skall kunna ordnas.

32 §

Kartläggning av barnets närstående nätverk

Innan ett barn placeras utom hemmet skall utredas vilka möjligheter den förälder hos vilken barnet inte huvudsakligen bor, släktingar eller andra barnet närstående personer har att ta emot barnet eller på annat sätt stöda barnet. Utredningen behöver inte göras om den inte på grund av sakens brådskande natur eller någon annan grundad anledning är nödvändig. Ett ärende som gäller barnets boende och placeringsplats skall alltid avgöras så att det motsvarar barnets bästa.

Det organ som ansvarar för socialvården skall skrida till åtgärder för att ordna vårdsnaden om barnet genom ett avtal mellan föräldrarna eller ett domstolsbeslut, om detta skall anses vara befogat med tanke på barnets bästa.

Den som vid sidan av eller i stället för föräldrarna har anförtratts vårdsnaden om ett barn och hos vilken barnet bor skall vid behov garanteras sådana förutsättningar för vård och fostran av barnet som nämns i 4 § 1 och 2 mom. i familjevårdarlagen (312/1992).

33 §

Registrering av ärenden

Sedan ett barnskyddsärende blivit anhängigt i enlighet med 26 § 1 mom. skall arbetstagare inom barnskyddet i de handlingar som rör barnet eller den unga personen anteckna alla uppgifter som påverkar ordnandet av de barnskyddsåtgärder som barnet eller den unga personen behöver samt de uppgifter som behövs för att åtgärderna skall kunna planeras, viktas och följas upp.

Närmare bestämmelser om upprättandet av klienthandlingar inom barnskyddet kan utfärdas genom förordning av social- och hälsovårdsministeriet.

skall ordnas även för ett barn eller en ung person i eftervård enligt 75 § 1 mom., om rehabiliteringen av den unga personen kräver detta.

7 kap.

36 §

Öppenvården*Andra stödåtgärder inom barnskyddets öppenvård*

34 §

Skyldighet att vidta stödåtgärder inom öppenvården

Det organ som ansvarar för socialvården skall utan dröjsmål vidta sådana stödåtgärder inom öppenvården som avses i detta kapitel

1) om uppväxtförhållandena äventyrar eller inte tryggar ett barns hälsa eller utveckling, eller

2) om ett barn genom sitt beteende äventyrar sin hälsa eller utveckling.

Syftet med stödåtgärderna inom öppenvården är att främja och stöda ett barns positiva utveckling samt stöda och stärka förmågan och möjligheterna att fostra hos föräldrarna, vårdnadshavarna och personer som svarar för barnets vård och fostran.

Stödåtgärder inom öppenvården vidtas i mån av möjlighet i samarbete med barnet samt föräldrarna, vårdnadshavarna eller andra personer som svarar för barnets vård och fostran.

35 §

Tryggande av försörjning och boende

När behovet av barnskydd i väsentlig mån beror på otillräcklig försörjning, bristfälliga boendeförhållanden eller avsaknad av bostad eller när dessa omständigheter utgör ett väsentligt hinder för barnets och familjens rehabilitering, skall kommunen utan dröjsmål ordna tillräckligt ekonomiskt stöd samt avhjälpa bristerna i boendeförhållandena eller ordna en bostad som motsvarar behovet.

Tillräckligt ekonomiskt stöd och boende

Det organ som ansvarar för socialvården skall utöver den socialservice som nämns i 17 § 1 och 2 mom. i socialvårdslagen, såsom barndagvård och hemservice samt utkomststöd och förebyggande utkomststöd enligt lagen om utkomststöd (1412/1997) på basis av den på barnets och familjens behov av stöd baserade klientplanen såsom stödåtgärder inom barnskyddets öppenvård vid behov ordna

1) stöd för utredande av barnets eller familjens problemsituation,

2) stöda barnet ekonomiskt eller på annat sätt i skolgången, vid anskaffning av yrke och bostad, placering i arbete, fritidsintressen, upprätthållandet av nära mänskliga relationer och tillgodoseendet av andra personliga behov,

3) en stödperson eller stödfamilj,

4) vård- och terapierbete som stöder barnets rehabilitering,

5) familjearbete,

6) placering av hela familjen i familje- eller anstaltsvård enligt 37 §,

7) referensgruppsverksamhet,

8) semester- och rekreationsverksamhet, samt

9) andra tjänster och stödåtgärder som stöder barnet och familjen.

37 §

Placering som stödåtgärd inom öppenvården

För barnet kan i enlighet med klientplanen såsom stödåtgärd inom öppenvården ordnas familje- eller anstaltsvård som bedömer behovet av vård eller är rehabiliterande tillsammans med en förälder eller vårdnadsha-

vare eller den som svarar för barnets vård och fostran.

Ett barn kan som stödåtgärd inom öppenvården kortvarigt även placeras ensamt, om ett 12 år fyllt barn samtycker därtill och det är nödvändigt för att

1) barnets behov av stöd skall kunna bedömas,

2) barnet skall kunna rehabiliteras, eller för att

3) omsorgen om barnet skall kunna ordnas tillfälligt på grund av att vårdnadshavaren eller någon annan person som svarar för barnets vård och fostran är sjuk eller av något annat motsvarande skäl.

Barn kan dock inte placeras som stödåtgärd inom öppenvården, om förutsättningarna för omhändertagande enligt 40 § uppfylls.

Har ett barn fler än en vårdnadshavare och en av dem inte kan höras på grund av resa, sjukdom eller någon annan orsak, eller om vårdnadshavarna är oeniga om placeringen, kan barnet placeras, om den vårdnadshavare hos vilken barnet bor eller med vilken barnet kommer att bo under placeringen samtycker därtill och placeringen anses motsvara barnets bästa.

När beslut om placering fattas skall målen för placeringen och dess uppskattade varaktighet slås fast. Har barnet i enlighet med 2 mom. placerats ensamt, skall förutsättningarna för en förlängning av placeringen och alternativen därtill utvärderas senast inom tre månader från det att placeringen inleddes. Om placeringen förlängs, skall utvärderingen göras med tre månaders mellanrum. I samband med utvärderingen skall även utredas ett eventuellt behov av omhändertagande.

8 kap.

Brådskande placering av barn

38 §

Brådskande placering av barn

Om barn av skäl som nämns i 40 § befinner sig i omedelbar fara eller annars är i behov av brådskande placering och vård utom hemmet, kan barnet i brådskande ordning placeras i familjevård eller anstaltsvård, eller

den vård och omsorg barnet behöver ordnas på annat sätt.

Beslut om brådskande placering fattas av den socialarbetare som avses i 13 § 2 mom.

Innan beslut om brådskande placering fattas skall utredas vilken åsikt och uppfattning barnet, föräldrarna, vårdnadshavarna samt någon annan person som svarar för barnets vård och fostran har om saken. Utredningen behöver inte göras om saken är av brådskande natur eller om den äventyrar syftet med beslutet.

Under den tid som brådskande placering varar har det organ som ansvarar för socialvården rätt att besluta om barnets angelägenheter i den omfattning syftet med den brådskande placeringen förutsätter enligt vad som föreskrivs i 45 §.

39 §

När brådskande placering upphör

När grunden för brådskande placering har upphört att gälla eller placeringen förfallit i en sådan situation som avses i 2, 3 eller 4 mom., skall den socialarbetare som avses i 13 § 2 eller 3 mom. omedelbart fatta beslut om att placeringen skall upphöra.

En brådskande placering förfaller, om inte ansökan om förlängning av placeringen eller ansökan om omhändertagande enligt 43 § 2 mom. inom 30 dagar från det att placeringen inleddes har förts till förvaltningsdomstolen.

Om vårdnadshavaren och ett barn som fyllt 12 år samtycker till att den brådskande placeringen förlängs för att ett beslut om omhändertagande skall kunna beredas, förfaller den brådskande placeringen dock först om beslutet om omhändertagande inte har fattats eller en ansökan om förlängning av placeringen eller omhändertagande inte har gjorts till förvaltningsdomstolen inom 45 dagar från det att placeringen inleddes.

Förvaltningsdomstolen kan på ansökan av den socialarbetare som ansvarar för barnets angelägenheter förlänga en brådskande placering som behövs för att ett ärende som gäller omhändertagande skall kunna beredas, dock högst 60 dagar från att de tidsfrister som anges i 2 och 3 mom. har gått ut. När tidsfristen gått ut förfaller placeringen, om

inte en ansökan enligt 43 § 2 mom. har gjorts till förvaltningsdomstolen i ett ärende som gäller omhändertagande.

Om ett beslut om brådskande placering fattas när en ansökan om omhändertagande av barn redan är anhängig vid förvaltningsdomstolen, skall ett interimistiskt förordnande enligt 83 § omedelbart sökas i ärendet. Sedan förvaltningsdomstolen meddelat ett beslut om interimistiskt förordnade förfaller den brådskande placeringen.

9 kap.

Omhändertagande

40 §

Skyldighet att omhänderta barn och ordna barnets vård utom hemmet

Det organ som ansvarar för socialvården skall omhänderta ett barn och ordna barnets vård utom hemmet, om

1) brister i omsorgen om barnet eller andra uppväxtförhållanden allvarligt hotar att äventyra barnets hälsa eller utveckling, eller

2) barnet allvarligt äventyrar sin hälsa eller utveckling genom att använda rusmedel, genom brottslig gärning som inte kan anses obetydlig eller genom annat därmed jämfällbart beteende.

Omhändertagande och vård utom hemmet kan dock tillgripas endast om

1) de åtgärder som avses i 7 kap. inte är ändamålsenliga eller möjliga eller om de har visat sig vara otillräckliga, och

2) vården utom hemmet bedöms motsvara barnets bästa i enlighet med 4 §.

41 §

Beredning av omhändertagande och vård utom hemmet

Ärenden som gäller omhändertagande av barn samt vård av barn utom hemmet bereds av den socialarbetare som ansvarar för barnets angelägenheter i samarbete med en annan socialarbetare eller någon annan arbetsgivare som är förtrogen med barnskydd. Som

stöd för beredningsarbetet bör finnas tillgång till juridisk sakkunskap och annan sakkunskap som behövs vid genomförandet av barnskydd.

Den socialarbetare som avses i 1 mom. har utöver vad som föreskrivs om socialvårdsorganens rätt att få uppgifter i 20 § i lagen om klientens ställning och rättigheter inom socialvården rätt att få utlåtanden från dem som avses i bestämmelsen, om dessa behövs vid beredningen av omhändertagande, när beslut fattas om omhändertagande eller vård utom hemmet ordnas.

42 §

Hörande av delaktiga i ärendet

Innan beslut fattas om omhändertagande av barn, vård utom hemmet och upphörande av omhändertagande skall barnets egen åsikt utredas och barnet ges tillfälle att bli hörd enligt 20 §.

Barnets föräldrar, vårdnadshavare och en person som svarar eller omedelbart före beredningen av ärendet har svarat för barnets vård och fostran skall ges tillfälle att bli hörda i de ärenden som nämns i 1 mom. på det sätt som föreskrivs i 34 § i förvaltningslagen.

Hörande behöver inte ske, om det kan anses vara motiverat på grund av att barnet inte har kontakt med den som skall höras, och hörandet inte kan antas vara nödvändigt för att ärendet skall kunna utredas, eller bonings- eller vistelseorten för den som skall höras inte med skäligen åtgärder kan klarläggas. I handlingar som rör barnet skall antecknas orsakerna till att hörandet inte har skett.

En person som av ett skäl som avses i 3 mom. inte har hörts skall dock delges ett beslut om omhändertagande av barnet, vård av barnet utom hemmet eller upphörande av omhändertagande enligt vad som föreskrivs om bevislig delgivning i förvaltningslagen.

43 §

Beslut om omhändertagande och placering i vård utom hemmet

Beslut om omhändertagande samt vård

utom hemmet fattas av den tjänsteinnehavare som bestäms enligt 13 § 1 mom. sedan den socialarbetare som ansvarar för barnets angelägenheter berett ärendet, om vårdnadshavaren eller ett barn som fyllt 12 år inte motsätter sig omhändertagandet och den därtill anslutna placeringen i vård utom hemmet. Ovan nämnda tjänsteinnehavare fattar beslutet även om hörande inte har kunnat ske av de skäl som nämns i 42 § 3 mom.

Om ett barn som fyllt 12 år eller dess vårdnadshavare motsätter sig omhändertagande eller därtill ansluten placering i vård utom hemmet, avgörs ärendet av förvaltningsdomstolen på ansökan av den tjänsteinnehavare som bestäms enligt 13 § 1 mom. sedan den socialarbetare som ansvarar för barnets angelägenheter har berett ärendet.

44 §

Ansökan till förvaltningsdomstolen

Ansökan som gäller omhändertagande och därtill ansluten placering i vård utom hemmet och lämnas in till förvaltningsdomstolen av den tjänsteinnehavare som nämns i 43 § 2 mom. skall innehålla

1) yrkande på omhändertagande av barnet och placering av barnet i vård utom hemmet och vid behov på ett interimistiskt förordnande enligt 83 §, samt grunderna för yrkandena,

2) en klientplan för barnet enligt 30 §,

3) en utredning över stödåtgärder inom öppenvården som getts eller erbjudits familjen och barnet,

4) en utredning över kartläggande av barnets närståendenätverk enligt 32 § 1 mom.,

5) en utredning över platsen för vård utom hemmet,

6) en plan för hur barnet och barnet närstående personer skall hålla kontakt,

7) en plan eller utredning över undersökning av barnets hälsotillstånd enligt 51 §,

8) en utredning över utredande av åsikt och hörande enligt 42 §,

9) vid behov utlåtanden av sakkunniga samt

10) eventuella andra utredningar och handlingar som påverkar beslutsfattandet.

Klientplanen och de övriga handlingarna som nämns i 1 mom. kan vid behov lämnas in särskilt, om de på grund av ansökans brådskande karaktär inte ännu har kunnat upprättas.

45 §

Vårdnaden om barn som omhändertagits

När ett barn har omhändertagits, har det organ som ansvarar för socialvården för uppnåendet av syftet med omhändertagandet rätt att besluta om barnets vistelseort samt vård, uppfostran och övervakning, den övriga omsorgen om barnet samt om sådan undervisning och hälsovård som behövs för att förverkliga dessa.

Den socialarbetare enligt 13 § 3 mom. som ansvarar för barnets angelägenheter eller den socialarbetare som avses i 13 § 2 mom. eller föreståndaren för anstalten beslutar om kontakten mellan ett omhändertaget barn och dess föräldrar samt övriga barnet närstående personer på det sätt som föreskrivs i 62 och 63 §.

I de situationer som avses i 1 och 2 mom. skall samarbete med barnet, föräldrarna och vårdnadshavarna eftersträvas och barnets bästa beaktas i första hand.

46 §

Beslut om vårdnaden om barn under den tid omhändertagandet varar

Under den tid omhändertagandet varar kan domstol besluta vem som skall anförtros barnets vårdnad och intressebevakning enligt vad som föreskrivs i lagen angående vårdnad om barn och umgängesrätt eller lagen om förmyndarverksamhet.

Det organ som ansvarar för socialvården kan betala ersättning för barnets underhåll och vård samt vid behov arvode enligt familjevårdarlagen till personer som har ingått uppdragsavtal och också annars stöda barnets vård och fostran även efter att vårdnaden om barnet har anförtrotts de som ingått uppdragsavtal i stället för föräldrarna. Det organ som ansvarar för socialvården skall innan det

ansöker om eller lämnar domstolen en utredning om överföringen av vårdnaden på dem som har ingått uppdragsavtal avtala med dessa om de stödåtgärder samt det arvode och den ersättning som avses i detta moment.

47 §

Omhändertagandets varaktighet och när omhändertagandet upphör

Omhändertagande är i kraft tills vidare. Då sådant behov av omhändertagande och vård utom hemmet som avses i 40 § inte längre föreligger, skall den tjänsteinnehavare som bestäms enligt 13 § 1 mom. fatta beslut om att omhändertagandet skall avslutas sedan den socialarbetare som ansvarar för barnets angelägenheter berett ärendet. Omhändertagandet får dock inte avslutas, om detta klart strider mot barnets bästa.

Den socialarbetare som ansvarar för barnets angelägenheter skall bedöma förutsättningarna för fortsatt omhändertagande i samband med att klientplanen ses över, när barnet eller vårdnadshavaren ansöker om att omhändertagandet skall avslutas eller när det i övrigt visar sig nödvändigt.

Vid bedömningen av barnets bästa i ett ärende som gäller avslutande av omhändertagande skall utöver det som anges i 4 § 2 mom. hänsyn även tas till den tid vården utom hemmet varat, arten av förhållandet mellan barnet och den som vårdar det utom hemmet, umgänget mellan barnet och dess föräldrar samt till barnets åsikt.

Omhändertagande upphör när barnet fyller 18 år.

48 §

När beslut om omhändertagande förfaller

Beslut om omhändertagande förfaller, om åtgärder för att verkställa beslutet inte inletts inom tre månader från det beslutet vann laga kraft.

10 kap.

Vård utom hemmet

Allmänna bestämmelser om vård utom hemmet

49 §

Vård utom hemmet

Med vård av barn utom hemmet avses att ett omhändertaget eller i brådsökande ordning placerat barns vård och fostran ordnas utanför hemmet.

Vård av barn utom hemmet kan ordnas som familje- eller anstaltsvård eller på något annat sätt som motsvarar barnets behov.

Ett omhändertaget barn kan tillfälligt för högst sex månader placeras även i sina föräldrars eller andra vårdnadshavares fostran och vård när barnets återgång till hemmet bereds efter en placering utom hemmet, eller då det med hänsyn till barnets bästa av annat skäl är motiverat.

50 §

Val av plats för vård utom hemmet

Vid valet av plats för vård utom hemmet bör särskild uppmärksamhet ägnas åt grunderna för omhändertagandet och barnets behov, upprätthållandet av barnets syskonförhållanden och andra nära mänskliga relationer samt kontinuiteten i vården. Dessutom skall hänsyn i mån av möjlighet tas till barnets språkliga, kulturella och religiösa bakgrund.

51 §

Undersökning av barnets hälsotillstånd

I samband med placering i vård utom hemmet skall barnets hälsotillstånd undersökas, om detta inte med hänsyn till orsakerna som lett till omhändertagandet skall anses onödigt.

52 §

Samarbete under den tid vård utom hemmet varar

Den socialarbetare som ansvarar för barnets angelägenheter eller en annan arbetstagar inom barnskyddet samt den arbetstagar som svarar för vård och fostran av barn som vårdas utom hemmet skall samarbeta med barnet och dess föräldrar och vårdnadshavare samt en representant för platsen för vården utom hemmet så att den vård barnet behöver fortgående kan tryggas.

Barnets ställning i vård utom hemmet

53 §

Lämnande av uppgifter till barn och möjlighet till samtal

Den socialarbetare som ansvarar för barnets angelägenheter skall sörja för att det för barn som vårdas utom hemmet på ett sätt som är anpassat till barnets ålder och utvecklingsnivå klagörs varför barnet omhändertagits samt redogörs för de åtgärder som har vidtagits i ärendet eller planeras för dess del.

För barnet skall, på ett sätt som antecknas noggrannare i klientplanen, ordnas tillräcklig möjlighet till ett personligt möte på tumandhand med den socialarbetare som ansvarar för dess angelägenheter eller en annan arbetstagar inom barnskyddet för att samtala om frågor som gäller barnet självt och genomförandet av vården utom hemmet.

54 §

Mänskliga relationer och kontakter

Ett barn som vårdas utom hemmet skall tillförsäkras för barnets utveckling viktiga, fortgående och trygga mänskliga relationer.

Barnet har rätt att träffa sina föräldrar, syskon och andra barnet närstående personer genom att ta emot gäster eller företa besök utanför platsen för vård utom hemmet samt att hålla kontakt med dem i övrigt genom att använda telefon eller sända och ta emot brev eller därmed jämförbara andra förtroliga meddelanden eller andra försändelser.

Det organ som ansvarar för socialvården och platsen för vården av barnet utom hemmet skall stöda och främja kontakterna mellan barnet och föräldrarna samt andra barnet närstående personer. Vården av barnet utom hemmet skall ordnas så, att avståndet till den plats där barnet är placerat inte utgör hinder för upprätthållande av kontakt med barnet närstående personer.

55 §

Dispositionsmedel

När ett barn eller en ung person har placerats utom hemmet i enlighet med bestämmelserna om placering som stödåtgärd inom öppenvården, vård utom hemmet eller eftervård, skall kommunen sörja för att barnets eller den unga personens studier och fritidssysselsättning vid behov stöds ekonomiskt.

Utöver det ekonomiska stöd som nämns i 1 mom. skall varje kalendermånad beaktande av barnets ålder och uppväxtmiljö ställas dispositionsmedel till barnets eller den unga personens förfogande för personliga behov som följer:

1) för barn under 15 år ett belopp som motsvarar barnets individuella behov och

2) för barn eller unga personer som har fyllt 15 år minst ett belopp som motsvarar en tredjedel av det underhållsstöd som enligt 7 § i lagen om underhållstrygghet (671/1998) skall betalas för ett barn.

En minderårig har rätt att själv på basis av 2 mom. bestämma om användningen av de utbetalda medlen utan hinder av lagen om förmyndarverksamhet.

Placeringsplatsen för barnet skall föra bok över utbetalningen av de dispositionsmedel som getts till barnet.

Familjevård

56 §

Ordnanande av vård utom hemmet som familjevård

På familjevård tillämpas vad som föreskrivs i 25, 26 och 26 a § i socialvårdslagen samt i familjevårdarlagen.

Anstaltsvård

57 §

Barnskyddsanstalter

Barnskyddsanstalter, där vård av barn utom hemmet enligt denna lag och placering som stödåtgärd inom öppenvården enligt 37 § kan ordnas, är barnhem och skolhem samt andra med dem jämställbara barnskyddsanstalter.

58 §

Uppväxtförhållanden och verksamhetsutrymmen

När barn vårdas, fostras och uppväxtförhållandena ordnas, skall iaktas vad som föreskrivs i 1 § i lagen angående vårdnad om barn och umgängesrätt. Barnets vård och fostran skall ordnas och barnet behandlas så, att dess personliga integritet respekteras.

En barnskyddsanstalt skall ha tillräckliga och ändamålsenliga verksamhetsutrymmen och tillräcklig och ändamålsenlig utrustning.

I en barnskyddsanstalt kan finnas en eller flera bostadsenheter. Enheterna kan även fungera var för sig.

59 §

Antalet barn och unga personer som vårdas tillsammans

I en bostadsenhet får högst sju barn eller unga personer vårdas tillsammans. I samma byggnad får högst 24 barn eller unga personer vara placerade samtidigt. Om anstalts-

vård ordnas för ett barn tillsammans med en förälder, vårdnadshavare eller någon annan person som svarar för barnets vård och fostran, kan även flera barn vårdas tillsammans.

I en bostadsenhet skall minst sju arbetstagare vara sysselsatta i vård- och fostringsuppgifter. Om det finns flera bostadsenheter i samma byggnad, skall det per bostadsenhet finnas minst sex arbetstagare som är sysselsatta i vård- och fostringsuppgifter. Om en arbetstagare som är sysselsatt i vård- och fostringsuppgifter bor tillsammans med de barn eller unga personer som vårdas, kan avvikelse göras från nämnda antal arbetstagare.

I brådskande fall kan göras en tillfällig avvikelse från det antal barn som avses i 1 mom., om detta är nödvändigt för att barnets vård skall kunna ordnas.

I de situationer som avses i 1–3 mom. skall antalet arbetstagare ställas i relation till antalet barn eller unga personer som vårdas, den vård och fostran de behöver samt verksamhetens natur med beaktande av vad som föreskrivs i 60 §.

60 §

Personal

En barnskyddsanstalt skall ha en tillräckligt stor inom socialvården yrkesutbildad personal och annan personal för den vård och fostran som barn och unga personer behöver.

Den föreståndare som ansvarar för vård- och fostringsuppgifter vid anstalten skall ha behörighet enligt 10 § 4 mom. i lagen om behörighetsvillkoren för yrkesutbildad personal inom socialvården.

I behörighetsvillkoren för personal i vård- och fostringsuppgifter skall hänsyn tas till specialbehoven bland verksamhetsenhetens klienter och verksamhetens art.

11 kap.

Begränsningar i vård utom hemmet

61 §

Bestämmelsernas tillämpningsområde

De begränsningar som avses i 62 och 63 § i

detta kapitel tillämpas inom vård utom hemmet som ordnats som både familjevård och anstaltsvård och de begränsande åtgärder som avses i 64–74 § endast inom vård utom hemmet som ordnas som anstaltsvård.

Bestämmelserna i detta kapitel om begränsningsbefogenheter för föreståndaren för eller den övriga personalen vid en barnskyddsanstalt tillämpas i alla i 57 § avsedda barnskyddsanstalter, oberoende av om den nämnda personalen står i tjänsteförhållande eller inte, om inte något annat föreskrivs särskilt genom lag. Bestämmelser om det straffrättsliga tjänsteansvar som personer som inte står i tjänsteförhållande har när de utövar begränsningsbefogenheter finns i 40 kap. 12 § i strafflagen (39/1889).

62 §

Begränsning av kontakterna

Rätten för ett barn som vårdas utom hemmet att hålla kontakt med sina föräldrar eller andra barnet närstående personer får begränsas genom beslut som avses i 63 §, om det i en i 30 § avsedd klientplan eller, av särskilda skäl, på annat sätt inte har varit möjligt att komma överens med barnet och dess föräldrar eller andra barnet närstående personer om kontakterna, och om

1) kontakten äventyrar uppnåendet av syftet med vården av barnet utom hemmet och en begränsning är nödvändig med tanke på barnets vård och fostran, eller

2) kontakten är till fara för barnets liv, hälsa, utveckling eller säkerhet, eller

3) en begränsning är nödvändig för föräldrarnas eller familjens övriga barns säkerhet, säkerheten för de andra barnen i familjehemmet eller anstalten eller personalens säkerhet, eller

4) ett barn som fyllt 12 år motsätter sig kontakten. Detsamma gäller ett barn som är yngre än 12 år, om barnet är så utvecklat att hans eller hennes vilja kan beaktas.

Under de förutsättningar som anges i 1 mom. är det tillåtet att

1) begränsa barnets rätt att träffa sina föräldrar eller andra närstående,

2) begränsa barnets rätt att hålla kontakt med sina närstående per telefon eller andra kontaktnordningar eller medier,

3) läsa och kvarhålla ett enskilt brev eller något annat därmed jämförbart förtroligt meddelande till eller från barnet och att granska och kvarhålla andra försändelser, samt

4) för den tid begränsningen gäller ta ifrån barnet anordningar och medier som används för kontakt för att omhänderas av platsen för vård utom hemmet, eller att begränsas deras användning.

Under de förutsättningar som nämns i 1 mom. behöver barnets vistelseort inte röjas för barnets föräldrar eller vårdnadshavare så länge omhändertagandet varar.

Begränsning av kontakterna enligt 1–3 mom. får ske bara i den utsträckning som i det specifika fallet är nödvändigt för att det i lagen nämnda syftet skall uppnås. Kvarhållna brev och andra förtroliga meddelanden skall förvaras åtskilda från andra handlingar som gäller barnet för att de inte skall kunna läsas av andra än de som avses i 63 § 2 mom.

63 §

Beslut om begränsning av kontakterna

Ett beslut skall fattas om sådan begränsning av kontakterna som avses i 62 § 1–3 mom. Det skall ges för viss tid, högst ett år åt gången. I beslutet skall nämnas orsaken till begränsningen, vilka personer som omfattas av begränsningen, vilket slag av kontakt begränsningen gäller och i vilken utsträckning begränsningen skall genomföras.

Beslut om begränsning av kontakterna fattas av den socialarbetare som ansvarar för barnets angelägenheter enligt 13 § 3 mom. eller i fall som gäller brådskande placering av barn den socialarbetare som avses i 13 § 2 mom. Beslut om kortvarig i 62 § 1 och 2 mom. avsedd begränsning som gäller i högst 30 dygn kan dock fattas också av föreståndaren för en barnskyddsanstalt. Om det finns behov av att förlänga begränsningen eller om det ända från början finns behov av att bestämma att begränsningen skall gälla i mer än 30 dygn, beslutar den socialarbetare som ansvarar för barnets angelägenheter i ärendet.

Begränsningen av kontakterna skall upphävas så snart den inte längre behövs med hänsyn till 62 § 1 mom.

64 §

Allmänna förutsättningar för bruk av begränsande åtgärder

Under sådan vård utom hemmet som ordnas i form av anstaltsvård får begränsande åtgärder riktas mot barnet med stöd av 65–73 § i denna lag endast i den utsträckning som uppnåendet av syftet med omhändertagandet, barnets egen eller någon annans hälsa eller säkerhet eller tryggheten av något annat intresse som anges i de nämnda bestämmelserna nödvändigt kräver. Åtgärderna skall genomföras så tryggt som möjligt och med respekt för barnets människovärde.

65 §

Omhändertagande av ämnen och föremål

Om ett barn innehar berusningsframkallande ämnen eller redskap som särskilt lämpar sig för bruket av sådana, skall de omhändertas av anstalten. Likaså skall anstalten omhänderta ämnen eller föremål som ett barn innehar och som är avsedda att skada barnet eller någon annan. Anstalten får omhänderta ämnen eller föremål vars egenskaper gör att de lämpar sig för att äventyra barnets eller någon annans liv, hälsa eller säkerhet eller för att skada egendom, om det är sannolikt att barnet använder ämnena eller föremålen på det sätt som avses i denna bestämmelse. På överlämnande eller förstöring av omhändertagen egendom tillämpas vad som bestäms i någon annan lag. Bestämmelser om förstöring av i alkohollagen (1143/1994) avsedda alkoholdrycker eller andra alkoholhaltiga ämnen samt drycker som avses i 34 § 5 mom. i den nämnda lagen finns i 60 § i den nämnda lagen. När vården utom hemmet i anstalten upphör skall den omhändertagna egendomen återlämnas till barnet, om inte i någon annan lag föreskrivs annat om återlämnande eller förstöring av egendomen.

Ett omhändertagande enligt 1 mom. kan göras av föreståndaren för anstalten eller av

en person i anstaltens vård- och fostringspersonal. Föreståndaren eller en av föreståndaren förordnad person i anstaltens vård- och fostringspersonal skall omedelbart underrättas om saken, och denne skall besluta om omhändertagandet, om egendomen inte återlämnas.

Anstalten får dessutom omhänderta andra än i 1 mom. avsedda ämnen och föremål som ett barn innehar och som sannolikt är till allvarligt förfång för ordnandet av vården av barnet eller andra barn utom hemmet eller för den allmänna ordningen i anstalten. Beslut om omhändertagandet fattas av föreståndaren för anstalten eller av en av föreståndaren förordnad person i anstaltens vård- och fostringspersonal. Åtgärden får inte pågå längre än vad som är nödvändigt av de skäl som anges i bestämmelsen och med avseende på barnets vård och fostran.

66 §

Kroppsvsitation och kroppsbesiktning

Om det finns grundad anledning att misstänka att ett barn i sina kläder har eller annars bär på sig ämnen eller föremål som avses i 65 § 1 mom., får kroppsvisitation företas för att utreda saken. Kroppsvisitationen företas av föreståndaren för anstalten eller av en av föreståndaren förordnad person i anstaltens vård- och fostringspersonal. Om inte något annat följer av särskilda skäl, skall kroppsvisitationen företas i närvaro av en annan person i anstaltens vård- och fostringspersonal. Den som företar och den som är närvarande vid kroppsvisitationen skall vara av samma kön som barnet, ifall det inte är fråga om en yrkesutbildad person inom hälso- och sjukvården.

Om det finns grundad anledning att misstänka att ett barn har använt rusmedel som avses i 65 § 1 mom., får barnet underkastas kroppsbesiktning. Denna kan omfatta ett utandningsprov eller tagande av blod-, hår-, urin- eller salivprov. Beslut om företagande av kroppsbesiktningen fattas och kroppsbesiktningen utförs av föreståndaren för anstalten eller av en av föreståndaren förordnad person i anstaltens vård- och fostringspersonal eller av någon annan person med en för

uppgiften lämplig yrkesexamen. Kroppsbesiktningen skall utföras så att den inte medför onödig olägenhet för barnet.

Om en kroppsbesiktning utförs av någon annan än en yrkesutbildad person inom sjuk- och hälsovården, skall en annan person i anstaltens vård- och fostringspersonal eller någon annan person med en för uppgiften lämplig yrkesexamen vara närvarande. Endast yrkesutbildade personer inom hälso- och sjukvården får ta blodprov. En person som är av annat kön än barnet får inte företa kroppsbesiktningen eller vara närvarande vid den, om det inte är fråga om en yrkesutbildad person inom hälso- och sjukvården.

Utan hinder av 1 och 3 mom. kan den som företar eller den som är närvarande vid kroppsvisitationen eller kroppsbesiktningen trots allt vara av annat kön än barnet, om barnets eller någon annans säkerhet kräver att åtgärden vidtas omedelbart.

67 §

Granskning av egendom och försändelser. Kvarhållande av försändelser

Om det finns grundad anledning att misstänka att ett barn innehar ämnen eller föremål som avses i 65 § 1 mom., får de utrymmen som barnet förfogar över eller den egendom som barnet innehar granskas.

Om det finns grundad anledning att misstänka att ett brev eller ett därmed jämförbart annat förtroligt meddelande eller någon annan försändelse till barnet innehåller ämnen eller föremål som avses i 65 § 1 mom., får innehållet i försändelsen granskas utan att brev eller andra förtroliga meddelanden läses.

Beslut om granskning enligt 1 och 2 mom. fattas och granskningen företas av föreståndaren för anstalten eller av en av föreståndaren förordnad person i anstaltens vård- och fostringspersonal. Granskningen skall företas i närvaro av barnet och en annan person i anstaltens vård- och fostringspersonal. De utrymmen som barnet förfogar över eller den egendom som barnet innehar kan dock av särskilda skäl granskas också utan att barnet eller en annan person är närvarande. Orsaken till granskningen skall klargöras för barnet.

Den socialarbetare som ansvarar för barnets angelägenheter enligt 13 § 3 mom. har dessutom rätt att av särskilda skäl besluta att i 2 mom. avsett meddelande eller annan försändelse helt eller delvis inte skall frambefordras till ett barn, om innehållet i meddelandet eller försändelsen med hänsyn till omständigheterna som helhet med fog kan bedömas utgöra ett allvarligt hot mot barnets eller någon annans liv, hälsa, säkerhet eller utveckling. Försändelsen skall utan dröjsmål tillställas den socialarbetare som ansvarar för barnets angelägenheter för fattande av beslut

68 §

Fasthållande

Föreståndaren för anstalten eller en person i anstaltens vård- och fostringspersonal får, för att lugna ett barn, hålla fast barnet, om barnet på basis av sitt förvirrade eller hotfulla beteende sannolikt skulle skada sig självt eller andra och fasthållandet är nödvändigt på grund av en överhängande fara för barnets eller någon annans liv, hälsa eller säkerhet eller för förhindrande av betydande skador på egendom. Fasthållandet skall till sin karaktär vara vård- och omsorgsbetonat, och det skall utifrån en samlad bedömning kunna anses försvarligt med beaktande av barnets beteende och situationen i övrigt. Fasthållandet kan innefatta också förflyttning av barnet. Fasthållandet skall upphöra genast då det inte längre är nödvändigt.

Den som hållit fast ett barn skall lämna en skriftlig rapport om det till föreståndaren för anstalten. När det är föreståndaren som hållit fast ett barn skall rapporten lämnas till den socialarbetare som ansvarar för barnets angelägenheter enligt 13 § 3 mom.

Bestämmelser om excess i samband med fasthållande finns i 4 kap. 6 § 3 mom. och 7 § i strafflagen (39/1889).

69 §

Begränsning av rörelsefriheten

Ett barn får, om detta är nödvändigt för barnets omsorg och motsvarar barnets bästa,

för viss tid förbjudas att avlägsna sig från anstaltens område, anstalten eller en viss bostadsenhets lokaler, om

1) barnet har omhändertagits på den grund att han eller hon allvarligt har äventyrat sin hälsa eller utveckling genom bruk av rusmedel, en brottslig gärning som inte kan anses vara ringa eller något annat därmed jämförbart beteende, eller

2) barnet under sin vistelse i anstalten betar sig på ett sätt som nämns i 1 punkten, eller

3) begränsningen behövs i övrigt med avseende på vården eller omsorgen om barnet för att skydda barnet mot ett beteende som allvarligt skadar barnet.

En begränsning enligt 1 mom. får inte utan nytt beslut gälla i mer än sju dygn. Begränsningen får gälla i högst 30 dygn åt gången. Det får inte bestämmas att begränsningen skall gälla i större omfattning eller längre än barnets vård och fostran nödvändigt förutsätter. Åtgärden skall också upphöra genast när den inte längre är nödvändig på det sätt som anges i 1 mom.

Föreståndaren för anstalten eller en av föreståndaren förordnad person i anstaltens vård- och fostringspersonal får besluta om en begränsning som sammanlagt gäller i högst sju dygn. Beslut om en längre begränsning som gäller i sammanlagt högst 30 dygn fattas av den socialarbetare som ansvarar för barnets angelägenheter enligt 13 § 3 mom. Den socialarbetare som ansvarar för barnets angelägenheter skall utan dröjsmål underrättas om saken så att denna kan fatta sitt beslut.

70 §

Isolering

Ett barn får isoleras från de andra barnen i anstalten, om barnet på basis av sitt beteende är till fara för sig självt eller andra eller om isolering av någon annan särskilt grundad anledning är nödvändig med hänsyn till barnets liv, hälsa eller säkerhet. Det får inte bestämmas att isoleringen skall pågå i större omfattning eller längre än vården och omsorgen om barnet nödvändigt förutsätter. Isoleringen får inte utan nytt beslut fortgå längre än 24 timmar åt gången. Isoleringen skall upphöra genast då den inte längre är nödvändig.

Beslut om isolering fattas av föreståndaren för anstalten eller av en av föreståndaren förordnad person i anstaltens vård- och fostringspersonal. Isoleringen skall ske under ständig tillsyn av anstaltens vård- och fostringspersonal. När det förordnats att ett barn skall hållas isolerat skall det samtidigt bestämmas vem som skall se till barnets säkerhet. Barnets förhållanden under den tid isoleringen pågår skall ordnas så att barnet får tillräcklig omsorg och vård samt möjlighet att samtala med en vårdare.

En isolering kan förlängas omedelbart genom nytt beslut endast om de i 1 mom. angivna förutsättningarna för isolering fortfarande föreligger. Dessutom förutsätts att det alltså inte är ändamålsenligt eller möjligt att ordna barnets vård på något annat sätt. Inte heller i detta fall får isoleringstiden sammanlagt överskrida 48 timmar.

Innan beslut om förlängning av isoleringen fattas skall barnet genomgå en läkarundersökning, om inte detta är uppenbart onödigt. Vid behov skall en läkarundersökning företas också vid isoleringens början eller medan isoleringen pågår.

Föreståndaren för anstalten eller en av föreståndaren förordnad person i vård- och fostringspersonalen skall omedelbart underrätta den socialarbetare som ansvarar för barnets angelägenheter enligt 13 § 3 mom. om isoleringen eller om att isoleringen förlängts.

71 §

Särskild omsorg

Med särskild omsorg avses sådan särskild, multiprofessionell vård och omsorg vid en barnskyddsanstalt som ordnas för ett barn i vård utom hemmet och under vilken barnets rörelsefrihet kan inskränkas på det sätt som anges i 72 och 73 § i den utsträckning som vården och omsorgen om barnet förutsätter.

72 §

Ordande av särskild omsorg

Om ett barns synnerligen viktiga enskilda intresse nödvändigt kräver det, kan för barnet under tiden för vård utom hemmet ordnas

särskild omsorg för att bryta ett svårt rusmedelsmissbruk eller gravt brottsligt beteende, eller när barnets eget beteende allvarligt äventyrar barnets liv, hälsa eller utveckling på något annat sätt. Målet för den särskilda omsorgen är att bryta ett beteende som skadar barnet självt och att möjliggöra helhetsinriktad omsorg som kommer barnet till del. En ytterligare förutsättning är att det med beaktande av barnets behov av vård och omsorg inte är möjligt att ordna vården utom hemmet på något annat sätt.

Beslut om inledande eller förlängning av särskild omsorg fattas av den tjänsteinnehavare som avses i 13 § 1 mom. sedan den socialarbetare som enligt 13 § 3 mom. ansvarar för barnets angelägenheter berett ärendet. Beslutet skall grunda sig på en multiprofessionell bedömning av barnets situation som gjorts med avseende på ordnandet av särskild omsorg och som baserar sig på sakkunskap inom fostran, socialarbete, psykologi och medicin.

Särskild omsorg kan ordnas i högst 30 dygn. Tiden räknas från det att den särskilda omsorgen faktiskt inleds. Ett beslut om ordnande av särskild omsorg förfaller, om verkställigheten inte har kunnat påbörjas inom 90 dygn från det att beslutet fattades. Den särskilda omsorgen kan av synnerligen vägande skäl förlängas med högst 60 dygn, om ordnandet av vården av barnet utom hemmet alltjämt nödvändigt kräver det på de grunder som anges i 1 mom. Den särskilda omsorgen skall upphöra omedelbart, om den visar sig vara verkningslös med avseende på uppnåendet av målen för den eller när behov av den inte längre finns. Beslut om upphörande fattas av den socialarbetare som ansvarar för barnets angelägenheter enligt 13 § 3 mom.

73 §

Genomförande av särskild omsorg

Särskild omsorg kan ordnas vid en barnskyddsanstalt som till sitt förfogande har tillräcklig sakkunskap inom fostran, socialarbete, psykologi och medicin för ordnande av särskild omsorg. Anstalten skall ha personal med en sådan för uppgiften lämpad yrkesexamen som verksamheten förutsätter och loka-

ler som i sanitärt och övrigt hänseende lämpar sig för ordnandet av särskild omsorg. Medan den särskilda omsorgen pågår kan barnet hindras från att avlägsna sig från dessa lokaler utan tillstånd eller övervakning.

Under tiden för särskild omsorg skall personer med i 1 mom. avsedd sakkunskap träffa barnet regelbundet samt delta i planeringen, genomförandet och utvärderingen av den särskilda omsorgen om barnet. Under tiden för särskild omsorg skall barnet dessutom genomgå behövliga läkarkontroller. Medan den särskilda omsorgen pågår skall bok föras över läkarkontrollerna och de andra åtgärderna i samband med genomförandet av särskild omsorg och deras inverkan på barnet och barnets situation samt på det framtida ordnandet av vård utom hemmet för barnet. Genom förordning av social- och hälsovårdsministeriet kan vid behov bestämmas närmare om anteckningarnas innehåll.

Klientplanen för barnet skall ses över när den särskilda omsorgen upphör

74 §

Anteckningar om begränsande åtgärder. Inverkan på klientplanen och planen för vård och fostran

För tryggnad av uppföljningen och övervakningen av bruket av begränsande åtgärder enligt 65–70 § skall barnskyddsanstalten på behörigt sätt anteckna de begränsande åtgärder som den har vidtagit. Anteckningen skall omfatta en beskrivning av den begränsande åtgärden, orsaken till åtgärden och åtgärdens varaktighet, namnet på den eller de som har beslutat om åtgärden, genomfört åtgärden i praktiken och närvarit vid genomförandet samt vid behov de särskilda skäl som avses i 66 § 1 mom. och 67 § 3 mom. Vidare skall nämnas åtgärdens eventuella inverkan på planen för vård och fostran. När anteckningen görs skall också nämnas på vilket sätt barnet har hörts före beslutet om eller genomförandet av den begränsande åtgärden samt barnets åsikt i saken. Genom förordning av social- och hälsovårdsministeriet kan vid behov bestämmas närmare om anteckningarnas

innehåll.

Vid en översyn av klientplanen för barnet skall särskilt bedömas uppnåendet av målen för de begränsande åtgärder som riktats mot barnet och deras inverkan på klientplanen. Om klientplanen behöver ses över omedelbart, skall föreståndaren för anstalten eller en av föreståndaren förordnad person i anstaltens vård- och fostringspersonal underrätta den socialarbetare som ansvarar för barnets angelägenheter enligt 13 § 3 mom.

Orsakerna till begränsande åtgärder som riktats mot ett barn och åtgärdernas eventuella inverkan på planen för vård och fostran samt klientplanen skall diskuteras tillräckligt med barnet.

12 kap.

Eftervård

75 §

Barns och unga personers rätt till eftervård

Sedan vård utom hemmet enligt 40 § har avslutats skall det organ som ansvarar för socialvården ordna eftervård enligt detta kapitel för barnet eller den unga personen. Eftervård skall också ordnas sedan en placering som stödåtgärd inom öppenvården enligt 37 § har avslutats, om placeringen varat minst ett halvt år utan avbrott och berört enbart barnet.

Eftervård kan också ordnas för en annan än en sådan ung person som enligt 1 mom. varit klient inom barnskyddet.

Kommunens skyldighet att ordna eftervård upphör när fem år har förflutit från det att barnet sedan en placering utom hemmet enligt 1 mom. avslutades senast har varit klient inom barnskyddet. Skyldigheten att ordna eftervård upphör senast när den unga personen fyller 21 år.

76 §

Eftervårdens innehåll

Kommunen skall på basis av den på barnets eller den unga personens behov av stöd baserade klientplanen enligt 30 § 4 mom.

ordna eftervård genom att stöda barnet eller den unga personen samt föräldrarna och vårdnadshavarna samt den som svarar för barnets eller den unga personens vård och fostran enligt vad som föreskrivs om stödåtgärder inom öppenvården i 7 kap., stöd för familjevårdare sedan vården överförts i 46 § 2 mom., mänskliga relationer och kontakter i 54 § samt vad som föreskrivs i detta kapitel.

När eftervården avslutas skall socialarbetaren vid behov tillsammans med den unga personen göra upp en plan, i vilken skrivs in de tjänster och stödåtgärder som den unga personen har tillgång till sedan eftervården avslutats.

77 §

Medel för eget hushåll

Om ett barn eller en ung person har placerats i vård utom hemmet i enlighet med bestämmelserna om placering som stödåtgärd inom öppenvården, vård utom hemmet eller eftervård enligt 40 §, skall varje kalendermånad medel reserveras i syfte att hjälpa barnet eller den unga personen att klara sig på egen hand till ett belopp som motsvarar minst 40 procent av barnets eller den unga personens inkomster, ersättningar eller tillgodohavanden enligt 14 § i lagen om klientavgifter inom social- och hälsovården. Barnbidrag beaktas dock inte då beloppet räknas ut.

Om barnet eller den unga personen inte får sådana egna inkomster, ersättningar eller har sådana egna tillgodohavanden som avses i 14 § i lagen om klientavgifter inom social- och hälsovården eller om de är otillräckliga, skall det organ som ansvarar för socialvården när placeringen avslutas stöda den unga personen som håller på att bli självständig med de medel för eget hushåll som behövs för boende, utbildning och utgifter i anslutning till självständighetsprocessen i övrigt.

Det organ som ansvarar för socialvården har rätt att besluta om tidpunkten för utbetalning av medel för eget hushåll. Medel för eget hushåll skall i regel ges ett barn eller en ung person som håller på att bli självständig när eftervården avslutas eller av särskilda skäl i anslutning till stödande och tryggnad av barnets eller den unga personens själv-

ständighetsprocess senast när han eller hon fyller 21 år.

Det organ som ansvarar för socialvården skall lämna en utredning om inflödet och utbetalningen av medel för eget hushåll sedan placeringen avslutats och på begäran av vårdnadshavaren, intressebevakaren eller ett 15-årigt barn även under den tid placeringen varar.

13 kap.

Övervakning

78 §

Kommunens meddelande om barn som skall placeras

I sådana situationer som avses i 16 § 2 mom. där ett barn har placerats inom någon annan kommun än den som gjort placeringen, skall placerarkommunen för att de tjänster och stödåtgärder som barnet behöver skall kunna ordnas samt övervakningen av platsen för vård utom hemmet skall kunna genomföras meddela barnets placering och när placeringen avslutas till det organ som ansvarar för socialvården i placeringskommunen och som skall föra register över barn som placerats inom dess område.

79 §

Övervakning av vård utom hemmet

Placerarkommunen skall övervaka att barnets placering i familjevård eller anstaltsvård förverkligas enligt denna lag och att barnet under den tid placeringen varar får de tjänster och stödåtgärder som det behöver och som placeringskommunen i enlighet med 16 § 2 och 3 mom. skall ordna.

Verksamheten på platsen för vård utom hemmet övervakas dessutom av placeringskommunen och av länsstyrelsen. Vid övervakningen skall de samarbeta med den placerarkommun som nämns i 1 mom.

Om den kommun som placerat barnet upptäcker sådana missförhållanden eller brister i verksamheten på platsen för vård utom hemmet som kan påverka vården eller om-

sorgen om de placerade barnen, skall den utan hinder av skyldigheten att iaktta sekretess omgående underrätta den kommun och länsstyrelse som avses i 2 mom. samt andra kommuner som enligt dess vetskap har placerat barn på samma plats för vård utom hemmet om saken.

80 §

Länsstyrelsens övriga tillsyn

Länsstyrelsen skall utöver vad som föreskrivs i 79 § följa verksamheten vid barnskyddsanstalterna med hjälp av inspektionsbesök på eget initiativ och i synnerhet övervaka deras bruk av begränsande åtgärder med stöd av 11 kap. i denna lag. I samband med tillsynen kan länsstyrelsen bereda ett barn möjlighet att samtala förtroligt med en representant för länsstyrelsen.

Tillstånd till grundande och utvidgning av en privat barnskyddsanstalt samt väsentlig ändring av verksamheten vid en sådan anstalt ges av länsstyrelsen. Bestämmelser om beviljande av tillstånd och länsstyrelsens tillsyn över en privat anstalt utfärdas i lagen om tillsyn över privat socialservice (603/1996).

81 §

Övervakning av vården av barn som placerats i enskilt hem

Beträffande barn som annat än det organ som ansvarar för socialvården varaktigt placerat i enskilt hem skall anmälan utan dröjsmål göras till det organ som ansvarar för socialvården. Såväl barnets vårdnadshavare som den i vars vård barnet placerats är skyldig att göra sådan anmälan. Bestämmelser om anmälan innehåll kan utfärdas genom förordning av social- och hälsovårdsministeriet.

Sedan det organ som ansvarar för socialvården fått anmälan skall det utreda om det enskilda hemmet till sina förhållanden är lämpligt för barnets vård och fostran samt om den som tagit barnet till sig förmår ta hand om det och om placeringen motsvarar barnets bästa. Beslut skall fattas om godkännande av platsen.

Det organ som ansvarar för socialvården skall för den som tagit emot barnet för vård klarlägga vilka rättigheter och skyldigheter den har samt vid behov stöda vårdaren genom att ordna stödåtgärder enligt 7 kap. i syfte att främja barnets vård och fostran.

Förutsättningarna för en fortsatt placering enligt 2 mom. och behovet av stödåtgärder enligt 3 mom. skall vid behov följas upp. Det organ som ansvarar för socialvården skall föra register över barn som placerats i enskilt hem i kommunen.

Om det enskilda hemmet eller den vård och fostran som ges där konstateras vara olämplig eller bristfällig, skall det organ som ansvarar för socialvården försöka rätta till saken. Om detta inte lyckas, kan organet förbjuda att barnet hålls i detta hem. Organet skall då sörja för att vårdnaden om barnet ordnas enligt barnets bästa och behov.

14 kap.

Handläggning av ärenden vid förvaltningsdomstolen

82 §

Allmänna bestämmelser om handläggning av ärenden

I fråga om handläggning av sådana ärenden som avses i denna lag vid förvaltningsdomstolen och högsta förvaltningsdomstolen gäller det som föreskrivs i förvaltningsprocesslagen (586/1996), om inte annat föreskrivs i denna lag.

83 §

Interimistiskt förordnande

Vid handläggningen av en ansökan som gäller omhändertagande kan förvaltningsdomstolen ge ett interimistiskt förordnande om barnets vistelseort och om hur barnets vård och fostran skall ordnas under domstolsbehandlingen. Förordnandet kan ges utan att parterna hörs, om ärendet inte kan vänta. Det interimistiska förordnandet är i kraft till dess att förvaltningsdomstolen med-

delar ett beslut i ärendet, om inte förordnandet dessförinnan återkallas eller ändras.

84 §

Förberedande muntlig förhandling i förvaltningsdomstolen

När ett ärende som gäller omhändertagande anhängiggjorts kan förvaltningsdomstolen utöver den skriftliga beredningen av ärendet ordna en begränsad muntlig förhandling enligt 37 § 2 mom. i förvaltningsprocesslagen för att klarlägga parternas yrkanden och grunderna för dem. Syftet med förhandlingen är i synnerhet att klarlägga vad parterna och den myndighet som gjort ansökan eller fattat beslutet är oeniga om och vilka bevis som kan läggas fram till stöd för yrkandena. Vid förhandlingen kan inte tas emot muntlig bevisning eller höras sakkunniga.

Handläggningen av ärendet fortsätter efter en begränsad muntlig förhandling enligt 1 mom. som skriftlig behandling eller så kan en muntlig förhandling i ärendet ordnas enligt vad som föreskrivs i 37 och 38 § i förvaltningsprocesslagen.

85 §

En förvaltningsrättsdomares beslutanderätt och behörighet

En förvaltningsrättsdomare kan fatta förvaltningsdomstolens beslut

1) i ett ärende som gäller beviljande av tillstånd för undersökning av barn enligt 28 §,

2) i ett ärende som gäller förlängning av tiden för brådskande placering enligt 39 § 4 mom., och

3) i ett ärende som gäller meddelande av interimistiskt förordnande enligt 83 §.

En förvaltningsrättsdomare kan dessutom ordna förberedande muntlig förhandling enligt 84 § 1 mom.

86 §

Hörande av barn i förvaltningsdomstolen

Ett barn under 15 år kan personligen höras

i förvaltningsdomstolen eller högsta förvaltningsdomstolen, om det är nödvändigt för att ärendet skall kunna avgöras. Hörande kan ske endast om barnet ger sitt samtycke därtill och det är uppenbart att det inte kan skada barnet.

Ett barn kan höras personligen även så att endast en eller flera ledamöter i domstolen och barnet är närvarande, om domstolen anser att detta är lämpligt och förfarandet är nödvändigt för att skydda barnet eller säkerställa barnets självständiga åsikt. Parterna och den myndighet som gjort ansökan eller fattat beslutet skall beredas tillfälle att bekanta sig med det rättegångsmaterial som upprättats eller spelats in vid hörandet och uttrycka sin åsikt om dess innehåll.

Ett barn kan höras personligen vid muntlig förhandling eller på något annat sätt som domstolen prövar.

87 §

Förordnande av biträde för barn

Förvaltningsdomstolen eller högsta förvaltningsdomstolen kan för ett barn förordna ett biträde till domstolsbehandlingen av ett ärende enligt denna lag, om barnet eller dess lagliga företrädare begär det eller domstolen anser att det annars är nödvändigt.

Om förvaltningsdomstolen eller högsta förvaltningsdomstolen förordnar ett biträde, fastän barnet eller dess lagliga företrädare inte har meddelat att han eller hon önskar ett sådant, gäller om förordnandet av biträdet i tillämpliga delar och om arvode och ersättning till biträdet vad som föreskrivs i rätts-hjälpslagen (257/2002), oberoende av om barnet har beviljats eller beviljas rättshjälp enligt rättshjälpslagen eller inte. Till dessa delar ges rättshjälp utan ersättning.

88 §

Brådskanie handläggning

Ärenden som gäller barn- och familjeinriktat barnskydd enligt denna lag skall handläggas i brådskanie ordning.

15 kap.

Sökande av ändring

89 §

Rätt att söka ändring

Ändring i ett ärende som gäller i 38 och 39 § avsedd brådskanie placering, i 43 § avsett omhändertagande samt vård utom hemmet och i 47 § avsett upphörande av omhändertagande får sökas särskilt av ett barn som fyllt 12 år, barnets föräldrar och vårdnadshavare samt den som svarat för barnets vård och fostran omedelbart före beredningen av ärendet.

Ändring i ett ärende som gäller i 37 § avsedd placering som stödåtgärd inom öppenvården får sökas särskilt av ett barn som fyllt 15 år och av barnets vårdnadshavare.

Ändring i ett ärende som gäller i 62 § 3 mom. och 63 § avsett begränsande av kontakter får sökas särskilt av ett barn som fyllt 12 år samt av barnets föräldrar och vårdnadshavare samt andra personer vars kontakter till barnet har begränsats genom ett beslut.

Ändring i ett ärende som gäller i 65 §, 67 § 4 mom., 69, 70 och 72 § avsedda begränsande åtgärder får sökas särskilt av ett barn som fyllt 15 år och av barnets vårdnadshavare.

Till övriga delar gäller i fråga om rätten att söka ändring och föra talan det som föreskrivs i förvaltningsprocesslagen.

90 §

Sökande av ändring hos förvaltningsdomstolen

Ändring i beslut som en tjänsteinnehavare som är underställd det organ som ansvarar för socialvården fattat i ett ärende som gäller i 38 och 39 § avsedd brådskanie placering, i 43 § 1 mom. avsett omhändertagande samt vård utom hemmet, i 47 § avsett upphörande av omhändertagande, i 62 § 3 mom. och 63 § avsedd begränsning av kontakter samt i 65 §, 67 § 4 mom., 69, 70 och 72 § avsedda begränsande åtgärder får sökas genom besvär direkt hos förvaltningsdomstolen enligt vad som föreskrivs i förvaltningsprocesslagen.

I beslut som någon annan än en tjänsteinnehavare som är underställd det organ som ansvarar för socialvården har fattat i ärenden som gäller begränsningar och begränsande åtgärder enligt 11 kap. får ändring sökas genom besvär hos förvaltningsdomstolen. Besvär skall anföras inom 30 dagar från delfändet av beslutet. I fråga om sökande av ändring gäller i övrigt vad som föreskrivs i förvaltningsprocesslagen.

På ändringssökande tillämpas i övrigt 7 kap. i socialvårdslagen, om inte något annat föreskrivs i denna lag eller i förvaltningsprocesslagen.

91 §

Verkställighet av beslut som inte vunnit laga kraft

Beslut om omhändertagande av barn och upphörande av omhändertagande, vård utom hemmet, brådslande placering, begränsning av kontakter samt de begränsande åtgärder som avses i 89 § 4 mom. kan trots sökande av ändring verkställas genast, om verkställigheten inte kan uppskjutas utan att barnets hälsa eller utveckling äventyras och om myndighet eller domstol förordnat att beslutet skall verkställas omedelbart.

Bestämmelser om verkställigheten av tillstånd till undersökning av barn ingår i 28 § 4 mom.

Då ändring sökts, kan besvärinstansen förbjuda verkställigheten av beslutet eller förordna att verkställigheten skall avbrytas.

92 §

Sökande av ändring hos högsta förvaltningsdomstolen

Ändring i förvaltningsdomstolens beslut som gäller i 43 § avsett omhändertagande av barn samt vård utom hemmet, i 47 § avsett upphörande av omhändertagande, i 62 § 3 mom. och 63 § avsedd begränsning av kontakter, i 28 § avsett tillstånd till undersökning av barn, i 35 § avsett tryggande av försörjning och boende, i 75 och 76 § avsedd eftervård, i 81 § 5 mom. avsett förbud samt i 16 § avsedd fördelning av ansvaret för ordnandet

av barnskydd och kostnaderna mellan kommunerna får sökas genom besvär hos högsta förvaltningsdomstolen enligt vad som föreskrivs i förvaltningsprocesslagen.

En myndighet som gjort en ansökan eller fattat ett beslut har rätt att i förvaltningsdomstolens beslut i de ärenden som avses i 1 mom. söka ändring hos högsta förvaltningsdomstolen.

I andra beslut som förvaltningsdomstolen fattat om barn- och familjeinriktat barnskydd än de som avses i 1 mom. får ändring inte sökas genom besvär.

Över beslut som förvaltningsdomstolen har fattat under handläggningen av ärendet och genom vilket verkställigheten av det överklagade beslutet förbjuds eller avbryts, får besvär dock inte anföras hos högsta förvaltningsdomstolen.

I förvaltningsdomstolens interimistiska förordnande enligt 83 § får ändring inte sökas särskilt genom besvär.

16 kap.

Särskilda bestämmelser

93 §

Närmare bestämmelser

Närmare bestämmelser om verkställigheten av denna lag kan utfärdas genom förordning av statsrådet.

17 kap.

Ikraftträdelsebestämmelser

94 §

Ikraftträdande

Denna lag träder i kraft den 20 . Åtgärder som verkställigheten av lagen förutsätter får vidtas innan lagen träder i kraft.

Genom denna lag upphävs barnskyddslagen av den 5 augusti 1983 (638/1983) jämte ändringar.

Om det i den övriga lagstiftningen hänvisas till 1983 års barnskyddslag, skall denna lag tillämpas i dess ställe.

95 §

Övergångsbestämmelser

Kriterierna för det högsta antalet barn som får vårdas samtidigt vid en barnskyddsanstalts bostadsenhet enligt 59 § 1 mom. och för det minsta antalet anställda per bostadsenhet vid en barnskyddsanstalt enligt 59 § 2 mom. samt den yrkesmässiga behörigheten för den föreståndare som ansvarar för vård-

och fostringsuppgifter vid anstalten enligt 60 § 2 mom. tillämpas i alla barnskyddsanstalter senast inom 3 år efter lagens ikraftträdande.

Denna lag tillämpas inte på besvär eller underställning med anledning av ett beslut som fattats innan denna lag har trätt i kraft eller på behandlingen av ett sådant ärende vid en högre besvärsinstans med anledning av besvär.

2.

Lag**om ändring av folkhälsolagen**

I enlighet med riksdagens beslut
 fogas till folkhälsolagen av den 28 januari 1972 (66/1972) en ny 14 b §, samt till 24 §, sådan
 den lyder i lag 293/2006, ett nytt 2 mom., som följer:

14 b §

Den kommun (placeringskommun) enligt
 16 § 2 mom. i barnskyddslagen (/), där ett
 barn eller en ung person är placerad som en
 stödåtgärd inom öppenvården eller i vård
 utom hemmet eller i eftervård, skall ordna de
 tjänster inom folkhälsoarbetet som barnet el-
 ler den unga personen behöver. Tjänsterna
 skall ordnas i samarbete med den kommun
 som är ansvarig (placerarkommunen) enligt
 16 § 1 mom. eller 17 § i barnskyddslagen.

24 §

 När placeringskommunen har ordnat de
 tjänster som avses i 14 b §, skall placerar-
 kommunen betala en ersättning som motsva-
 rar de kostnader som åsamkats placerings-
 kommunen.

 Denna lag träder i kraft den 20 .

3.

Lag**om ändring av lagen om specialiserad sjukvård**

I enlighet med riksdagens beslut
 fogas till lagen av den 1 december 1989 om specialiserad sjukvård (1062/1989) en ny 30 a §, samt till 42 §, sådan den lyder i lag 1487/1992, ett nytt 3 mom., som följer:

30 a §

Det sjukvårdsdistrikt till vilket den kommun (placeringskommun) hör där ett barn eller en ung person är placerad som en stödåtgärd inom öppenvården eller i vård utom hemmet eller i eftervård skall ordna de tjänster inom den specialiserade sjukvården som barnet eller den unga personen behöver. Tjänsterna skall ordnas i samarbete med det sjukvårdsdistrikt till vilket den kommun (placerarkommunen) som är ansvarig enligt 16 § 1 mom. eller 17 § i barnskyddslagen hör.

42 §

 Då placeringskommunens sjukvårdsdistrikt har ordnat de tjänster inom den specialiserade sjukvården som avses i 30 a §, skall det sjukvårdsdistrikt till vilket placerarkommunen hör betala en ersättning som motsvarar de kostnader som åsamkats det sjukvårdsdistrikt som ordnat tjänsterna.

 Denna lag träder i kraft den 20 .

4.

Lag**om ändring av 50 § i lagen om finansiering av undervisnings- och kulturverksamhet**

I enlighet med riksdagens beslut

ändras i lagen av den 21 augusti 1998 om finansiering av undervisnings- och kulturverksamhet (635/1998) rubriken för 50 § och 2 mom., sådana de lyder delvis ändrade i lag 1389/2001, samt

fogas till 50 §, sådan den lyder delvis ändrad i lag 1389/2001, ett nytt 3 mom., varvid det nuvarande 3 mom. blir 4 mom., som följer:

50 §

Betalningsandelen för hemkommunen för en elev som placerats med stöd av barnskyddslagen och får grundläggande utbildning på sjukhus eller i skolhem

Den kommun som under den tid undervisningen pågår enligt lagen om hemkommun är hemkommun för en elev som får grundläggande utbildning i ett i 57 § i barnskyddslagen (/) avsett skolhem är skyldig att för eleven till den som ordnar skolhemsundervisningen betala en betalningsandel, som fås genom att de arbetsdagar vid skolan under vilka eleven meddelats undervisning multipliceras med de genomsnittliga faktiska årskostnader som utbildningsanordnaren har haft för undervisningen per arbetsdag. Från betalningsandelen avdras den andel enligt statsandelsgrunden som räknats ut för utbildningsanordnaren per elev som får skolhemsundervisning och i fråga om ett statligt skol-

hem den andel motsvarande statsandelsgrunden som beräknats på motsvarande sätt.

Den kommun som under den tid undervisningen pågår enligt lagen om hemkommun är hemkommun för en elev som placerats på det sätt som avses i 16 § 2 mom. i barnskyddslagen (/) och får grundläggande utbildning är skyldig att för eleven till den som ordnar undervisningen betala en betalningsandel, som fås genom att de arbetsdagar vid skolan under vilka eleven meddelats undervisning multipliceras med de genomsnittliga faktiska årskostnader som utbildningsanordnaren har haft för undervisningen per arbetsdag. Från betalningsandelen avdras den andel enligt statsandelsgrunden som räknats ut för utbildningsanordnaren per elev som får grundläggande utbildning.

Denna lag träder i kraft den 20 .

Denna lag tillämpas även i fråga om en sådan elev som vid denna lags ikraftträdelse är placerad på det sätt som avses i lagen.

5.

Lag**om ändring av namnlagen**

I enlighet med riksdagens beslut
ändras i namnlagen av den 9 augusti 1985 (694/1985) 32 d § 2 mom., sådant det lyder i lag
253/1991, och
fogas till lagen en ny 16 a § som följer:

16 a §
Om ansökan om ändring av släktnamn
gäller ett barn som har omhändertagits med
stöd av 40 § i barnskyddslagen, skall utlåtan-
de om förutsättningarna för ändringen av
släktnamnet begäras från organet som ansvar-
ar för socialvården i den kommun där barnet
omhändertagits.

32 d §
I fråga om ansökan om ändring av släkt-
namn gäller i tillämpliga delar det som före-
skrivs i 14–16a och 20–22 §.

Denna lag träder i kraft den 20 .

Helsingfors den 3 november 2006

Republikens President

TARJA HALONEN

Omsorgsminister *Liisa Hyssälä*

2.

Lag**om ändring av folkhälsolagen**

I enlighet med riksdagens beslut fogas till folkhälsolagen av den 28 januari 1972 (66/1972) en ny 14 b §, samt till 24 §, sådan den lyder i lag 293/2006, ett nytt 2 mom., som följer:

Gällande lydelse

14 b §

24 §

Föreslagen lydelse

14 b §

Den kommun (placeringskommun) enligt 16 § 2 mom. i barnskyddslagen (/), där ett barn eller en ung person är placerad som en stödåtgärd inom öppenvården eller i vård utom hemmet eller i eftervård, skall ordna de tjänster inom folkhälsoarbetet som barnet eller den unga personen behöver. Tjänsterna skall ordnas i samarbete med den kommun som är ansvarig (placerarkommunen) enligt 16 § 1 mom. eller 17 § i barnskyddslagen.

24 §

När placeringskommunen har ordnat de tjänster som avses i 14 b §, skall placerarkommunen betala en ersättning som motsvarar de kostnader som åsamkats placeringskommunen.

Denna lag träder i kraft den _____ *20* .

3.

Lag**om ändring av lagen om specialiserad sjukvård**

I enlighet med riksdagens beslut fogas till lagen av den 1 december 1989 om specialiserad sjukvård (1062/1989) en ny 30 a §, samt till 42 §, sådan den lyder i lag 1487/1992, ett nytt 3 mom., som följer:

Gällande lydelse

Föreslagen lydelse

30 a §

Det sjukvårdsdistrikt till vilket den kommun (placeringskommun) hör där ett barn eller en ung person är placerad som en stödatgärd inom öppenvården eller i vård utom hemmet eller i eftervård skall ordna de tjänster inom den specialiserade sjukvården som barnet eller den unga personen behöver. Tjänsterna skall ordnas i samarbete med det sjukvårdsdistrikt till vilket den kommun (placerarkommunen) som är ansvarig enligt 16 § 1 mom. eller 17 § i barnskyddslagen hör.

42 §

42 §

Då placeringskommunens sjukvårdsdistrikt har ordnat de tjänster inom den specialiserade sjukvården som avses i 30 a §, skall det sjukvårdsdistrikt till vilket placerarkommunen hör betala en ersättning som motsvarar de kostnader som åsamkats det sjukvårdsdistrikt som ordnat tjänsterna.

Denna lag träder i kraft den 20 .

4.

Lag**om ändring av 50 § i lagen om finansiering av undervisnings- och kulturverksamhet**

I enlighet med riksdagens beslut
ändras i lagen av den 21 augusti 1998 om finansiering av undervisnings- och kulturverksamhet (635/1998) rubriken för 50 § och 2 mom., sådana de lyder delvis ändrade i lag 1389/2001, samt

fogas till 50 §, sådan den lyder delvis ändrad i lag 1389/2001, ett nytt 3 mom., varvid det nuvarande 3 mom. blir 4 mom., som följer:

Gällande lydelse

50 §

Betalningsandelen för hemkommunen för en elev som får grundläggande utbildning på sjukhus eller i skolhem

Den kommun som under den tid undervisningen pågår enligt lagen om hemkommun är hemkommun för en elev som får grundläggande utbildning i ett i 29 § barnskyddslagen (683/1983) avsett skolhem är skyldig att för eleven till den som ordnar skolhemsundervisningen betala en betalningsandel, som fås genom att de arbetsdagar vid skolan under vilka eleven meddelats undervisning multipliceras med de genomsnittliga faktiska årskostnader som utbildningsanordnaren har haft för undervisningen per arbetsdag. Från betalningsandelen avdras den andel enligt statsandelsgrunden som räknats ut för utbildningsanordnaren per elev som får skolhemsundervisning och i fråga om ett statligt skolhem den andel motsvarande statsandelsgrunden som beräknats på motsvarande sätt.

Föreslagen lydelse

50 §

Betalningsandelen för hemkommunen för en elev som placerats med stöd av barnskyddslagen och får grundläggande utbildning på sjukhus eller i skolhem

Den kommun som under den tid undervisningen pågår enligt lagen om hemkommun är hemkommun för en elev som får grundläggande utbildning i ett i 57 § i barnskyddslagen (/) avsett skolhem är skyldig att för eleven till den som ordnar skolhemsundervisningen betala en betalningsandel, som fås genom att de arbetsdagar vid skolan under vilka eleven meddelats undervisning multipliceras med de genomsnittliga faktiska årskostnader som utbildningsanordnaren har haft för undervisningen per arbetsdag. Från betalningsandelen avdras den andel enligt statsandelsgrunden som räknats ut för utbildningsanordnaren per elev som får skolhemsundervisning och i fråga om ett statligt skolhem den andel motsvarande statsandelsgrunden som beräknats på motsvarande sätt.

Den kommun som under den tid undervisningen pågår enligt lagen om hemkommun är hemkommun för en elev som placerats på det sätt som avses i 16 § 2 mom. i barnskyddslagen (/) och får grundläggande

Gällande lydelse

Föreslagen lydelse

utbildning är skyldig att för eleven till den som ordnar undervisningen betala en betalningsandel, som fås genom att de arbetsdagar vid skolan under vilka eleven meddelats undervisning multipliceras med de genomsnittliga faktiska årskostnader som utbildningsanordnaren har haft för undervisningen per arbetsdag. Från betalningsandelen avdras den andel enligt statsandelsgrunden som räknats ut för utbildningsanordnaren per elev som får grundläggande utbildning.

Denna lag träder i kraft den 20 .

Denna lag tillämpas även i fråga om en sådan elev som vid denna lags ikraftträdelse är placerad på det sätt som avses i lagen.

5.

Lag**om ändring av namnlagen**

I enlighet med riksdagens beslut
ändras i namnlagen av den 9 augusti 1985 (694/1985) 32 d § 2 mom., sådant det lyder i lag
253/1991, och
fogas till lagen en ny 16 a § som följer:

Gällande lydelse

32 d §

I fråga om ansökan om ändring av släktnamn gäller i tillämpliga delar det som föreskrivs i 14—16 och 20—22 §.

Föreslagen lydelse

16 a §

Om ansökan om ändring av släktnamn gäller ett barn som har omhändertagits med stöd av 40 § i barnskyddslagen, skall utlå- tande om förutsättningarna för ändringen av släktnamnet begäras från organet som ansvarar för socialvården i den kommun där barnet omhändertagits.

32 d §

I fråga om ansökan om ändring av släktnamn gäller i tillämpliga delar det som föreskrivs i 14—16 a och 20—22 §.

Denna lag träder i kraft den 20 .